

UNIVERZITET U BEOGRADU

ŠUMARSKI FAKULTET

Mirjana S. Stanišić

ORGANIZACIJA SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE
U USLOVIMA KLIMATSKIH PROMENA,
NA RAZLIČITIM NIVOIMA UPRAVLJANJA
U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA

doktorska disertacija

Beograd, 2023.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF FORESTRY

Mirjana S. Stanišić

ORGANIZATION OF THE SUPPORT AND
COLLABORATION SYSTEM FOR MULTILEVEL
CLIMATE CHANGE GOVERNANCE
IN FORESTRY AND RELATED SECTORS

Doctoral dissertation

Belgrade, 2023

INFORMACIJE O MENTORU I ČLANOVIMA KOMISIJE

Mentor:

Dr Dragan Nonić, *redovni profesor Univerziteta u Beogradu – Šumarskog fakulteta*

Članovi Komisije:

Dr Nada Dragović, *redovni profesor Univerziteta u Beogradu – Šumarskog fakulteta*

Dr Jelena Nedeljković, *vanredni profesor Univerziteta u Beogradu – Šumarskog fakulteta*

Dr Ilija Đorđević, *naučni saradnik Instituta za šumarstvo u Beogradu*

Dr Zoran Poduška, *naučni saradnik Instituta za šumarstvo u Beogradu*

Datum odbrane:

UNIVERZITET U BEOGRADU – ŠUMARSKI FAKULTET

KLJUČNA DOKUMENTACIONA INFORMACIJA

Redni broj (RBB)	
Identifikacioni broj (IBR)	
Tip dokumentacije (TD)	Monografska publikacija
Tip zapisa (TZ)	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (VR)	Doktorska disertacija
Autor (AU)	mr Mirjana Stanišić
Mentor (MN)	Dr Dragan Nonić, redovni profesor
Naslov rada (NR)	Organizacija sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima
Jezik publikacije (JP)	Srpski
Zemlja publikacije (ZP)	Republika Srbija
Geografsko područje (GP)	Srbija
Godina izdavanja (GI)	2023
Izdavač (IZ)	Autorski reprint
Mesto izdavanja (MS)	11030 Beograd, R. Srbija, Kneza Višeslava 1
Fizički obim rada (FO) (broj poglavlja / strana / literaturnih citata / tabela / pregleda / grafikona / dijagrama / šema / karti / fototablica / priloga)	10 poglavlja/ 338 strana /87 literaturna citata /77 tabela /64 pregleda /15 grafikona /1 dijagram /33 šeme /1 karta /1 fototablica /3 priloga
Naučna oblast (NO)	Šumarstvo
Naučna disciplina (DIS)	Organizacija i poslovanje u šumarstvu
Predmetna odrednica/Ključne reči (PO)	organizacija, šumarstvo, sistem podrške, zainteresovane strane, saradnja, klimatske promene, upravljanje na više nivoa
UDK	630*9(043.3)
Čuva se (ČU)	Biblioteka Šumarskog fakulteta, Kneza Višeslava 1, 11030 Beograd, Srbija
Važna napomena (VN)	Nema
Datum prihvatanja teme (DP)	Odluka NNV Šumarskog fakulteta, br. 01-2/112, od 18.07.2018. god. Odluka Veća naučnih oblasti biotehničkih nauka, 02-08 broj: 61206-3619/2-18, od 11.09.2018. god.
Datum odbrane (DO)	
Komisija za ocenu (KO)	Dr Dragan Nonić, red. prof., Šumarski fakultet, Beograd Dr Nada Dragović, red. prof., Šumarski fakultet, Beograd Dr Jelena Nedeljković, vanr. prof., Šumarski fakultet, Beograd Dr Ilija Đorđević, nauč. sar., Institut za šumarstvo, Beograd Dr Zoran Poduška, nauč. sar., Institut za šumarstvo, Beograd

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF FORESTRY

KEY WORDS DOCUMENTATION

Accession number (ANO)	
Identification number (INO)	
Document type (DT)	Monographic publication
Type of record (TR)	Textual printed article
Contains code (CC)	Ph.D. thesis
Author (AU)	Mirjana Stanišić, MSc
Mentor (MN)	Dr Dragan Nonić, Full Professor
Title (TI)	Organization of the support and collaboration system for multilevel climate change governance in forestry and related sectors
Language of text (LT)	Serbian
Country of publication (CP)	Republic of Serbia
Locality of publication (LP)	Serbia
Publication year (PY)	2023
Publisher	Author's reprint
Publication place (PL)	11030 Belgrade, R. Serbia, Kneza Višeslava 1
Physical description (PD) (number of chapters/pages/ citations/tables/reviews/ charts/diagrams/scheme/maps/images/annexes)	10 chapters/ 338 pages /87 citations /77 tables /64 reviews /15 charts /1 diagram /33 schemes /1 map /1 image /3 annexes
Science field (SF)	Forestry
Science discipline (SD)	Organization and business administration in forestry
Subject/Key words (CX)	organization, forestry, support system, stakeholders, collaboration, climate change, multilevel governance
UDC	630*9(043.3)
Holding data (HD)	Library of Faculty of Forestry, Kneza Višeslava 1, 11030 Belgrade, Serbia
Note (N)	None
Accepted by scientific board on (ACB)	Decision of Academic-Scientific Council of Faculty of Forestry, No. 01-2/112, from 18.07.2018 Decision of Professional Board of Biotechnical Sciences, 02-08 No. 61206-3619/2-18, from 11.09.2018
Defended on (DE)	
Thesis defend board (DB)	Dr. Dragan Nonić, full prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr. Nada Dragović, full prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr. Jelena Nedeljković, assoc. prof., Faculty of Forestry, Belgrade Dr. Ilija Đorđević, res. assoc., Institute of Forestry, Belgrade Dr. Zoran Poduška, res. assoc., Institute of Forestry, Belgrade

IZJAVE ZAHVALNOSTI

Veliku zahvalnost dugujem mentoru prof. dr Draganu Noniću, na ukazanom poverenju, stručnosti i znanju koje mi je pružio, kao i izuzetnoj posvećenosti i moralnoj podršci, prilikom izrade ovog rada.

Posebno se zahvaljujem dr Jeleni Nedeljković, vanr. prof., na pomoći u svim fazama izrade disertacije, pruženim savetima i stručnim sugestijama, neizmernom strpljenju i uvek prisutnom optimizmu i podršci.

Zahvaljujem se članovima Komisije prof. dr Nadi Dragović, dr Iliji Đorđeviću i dr Zoranu Poduški, na dragocenim savetima, komentarima i sugestijama.

Zahvaljujem se prof. dr Nenadu Rankoviću, na odmerenim savetima i pruženom znanju, naročito u početnoj fazi razvoja disertacije.

Takođe, zahvalnost dugujem zaposlenima u JP „Srbijašume“, dipl. inž. Vojislavu Jankoviću i dipl. inž. Veri Jovanović, na zalaganju i uloženom trudu prilikom realizacije terenskih istraživanja. Zahvaljujem se predstavnicima institucija i organizacija iz javnog i civilnog sektora koji su učestvovali u istraživanju i bez čije spremnosti na saradnju, ovo istraživanje ne bi bilo moguće realizovati.

Zahvalnost dugujem i dr Marini Nonić, vanr. prof., za lektorisanje, prijateljsku podršku, savete i optimizam.

Veliku zahvalnost dugujem majci Svetlani, kao i porodicama Marjanović i Quaedvlieg, na neizmernoj pomoći i podršci.

I na kraju, najveću zahvalnost dugujem suprugu Marku, sinovima Luki i Nikoli, na bezrezervnoj podršci, strpljenju, veri i razumevanju.

Disertaciju posvećujem sinovima Luki i Nikoli

ORGANIZACIJA SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE U USLOVIMA KLIMATSKIH PROMENA, NA RAZLIČITIM NIVOIMA UPRAVLJANJA U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA

Rezime

Za održivo upravljanje (ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje) klimatskim promenama, u šumarstvu i povezanim sektorima, potrebno je uspostavljanje odgovarajućeg sistema podrške i saradnje, kako bi zainteresovane strane aktivno učestvovala u upravljanju. Pri tome, zainteresovane strane u šumarstvu i povezanim sektorima (zaštita prirode, životna sredina, energetika), imaju različite interese, uticaj i nadležnosti na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. U tom smislu, cilj istraživanja je obuhvatio proučavanje okvira (strateških, zakonodavnih i institucionalnih) i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima, identifikaciju i klasifikaciju zainteresovanih strana, kao i izučavanje njihovih interesa i uticaja. Takođe, cilj istraživanja je bio i utvrđivanje oblika saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

Istraživanje je, u teritorijalnom pogledu, bilo vezano za 11 šumskih područja i 3 područja nacionalnih parkova, kao i pripadajuće opštine na teritoriji Srbije (bez Autonomnih pokrajina). Primarni podaci su prikupljeni sprovođenjem intervju sa donosiocima odluka i ekspertima iz javnih institucija u šumarstvu i povezanim sektorima, predstavnicima javnih preduzeća (javnih preduzeća za gazdovanje državnim šumama, javnih preduzeća nacionalnih parkova, javnog preduzeća za gazdovanje zaštitnim šumama), lokalne samouprave i civilnog sektora (nevladine organizacije). Sekundarni podaci su prikupljeni iz strateških i zakonodavnih dokumenata u šumarstvu i povezanim sektorima, kao i publikovanih i internih izveštaja, statističkih godišnjaka, koji se bave pitanjem upravljanja klimatskim promenama, ali i saradnjom zainteresovanih strana u ovoj oblasti.

Rezultati istraživanja ukazuju da strateški i zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora u Srbiji, ne prepoznaju u dovoljnoj meri ulogu organizacija javnog i civilnog sektora na nižim nivoima upravljanja u identifikaciji lokalnih problema i izazova nastalih usled klimatskih promena. Javna preduzeća u šumarstvu i povezanim sektorima, u okviru svojih nadležnosti, imaju za sekundarni cilj upravljanje klimatskim promenama. Zainteresovane strane na regionalnom i lokalnom nivou, imaju i znatno niži uticaj u upravljanju klimatskim promenama u odnosu na one sa nacionalnog nivoa. Stoga, uočena je umanjena mogućnost zainteresovanih strana sa nižih nivoa upravljanja da učestvuju u odlučivanju i primeni različitih mera podrške koje su u vezi sa klimatskim promenama. Iako rezultati istraživanja ukazuju na postojanje 7 oblika saradnje, ustanovljeno je zanemarljivo učešće zainteresovanih strana iz civilnog i privatnog sektora u pojedinim aktivnostima. Pored toga, ustanovljeno je da sistem za razmenu informacija o različitim aktivnostima u vezi sa klimatskim promenama ne postoji. Takođe, rezultati istraživanja ukazuju da ne postoji organizovan sistem za sprovođenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Na osnovu definisanih rešenja u okviru elemenata konceptualnog modela (unapređenje strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, kao i unapređenje saradnje zainteresovanih strana), date su osnovne postavke za organizaciju sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja. Predloženi model, kroz rešenja unapređenja svih elemenata i njihovu povezanost, pruža uslove za prepoznavanje uloge zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju, kao i uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama. Osnivanjem međumrežne organizacije, uspostavljaju se uslovi za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u definisanju i primeni mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

Ključne reči: organizacija, šumarstvo, sistem podrške, zainteresovane strane, saradnja, klimatske promene, upravljanje na više nivoa.

ORGANIZATION OF THE SYSTEM OF SUPPORT AND COLLABORATION FOR MULTILEVEL CLIMATE CHANGE GOVERNANCE IN FORESTRY AND RELATED SECTORS

Summary

Climate change governance (mitigation and adaptation) in forestry and related sectors requires a system of support and collaboration that allows stakeholders to actively participate in the governance process. At the same time, stakeholders at national, regional, and local levels have different interests, influences, and competencies in forestry and related sectors (nature conservation, environment, energy). In this sense, the aim of the research includes the study of the framework (strategic, legislative and institutional) and support measures for climate change governance in forestry and related sectors, the identification and classification of stakeholders, and the study of their interests and influence. The aim is also to identify the forms of collaboration among stakeholders in climate change governance in forestry and related sectors.

The study covered 11 forest regions and 3 national parks in Serbia (the territory of the Republic of Serbia without Autonomous Provinces), and belonging municipalities. Primary data were collected through interviews with decision makers and experts from public institutions in forestry and related sectors, representatives of the public enterprises (public enterprises for state forest management, public enterprises national parks, public enterprise for management of the protected forests), local self-government and the civil sector (non-governmental organisations). Secondary data were obtained from strategic and legislative documents of forestry and related sectors, as well as published and internal reports, statistical yearbooks, dealing with climate change governance, and stakeholder collaboration in this area.

The research findings show that the strategic and legal frameworks of forestry and related sectors in Serbia do not sufficiently address the role of public and civil society organisations at lower levels of government in identifying local problems and challenges posed by climate change. Public enterprises in forestry and related sectors have climate change governance as a secondary objective within their competencies. Stakeholders at the regional and local level have significantly less influence on climate change governance than stakeholders at the national level. Therefore, stakeholders at lower levels were found to have fewer opportunities to participate in the decision-making and implementation of various climate change support measures. Although the research findings indicate the existence of 7 forms of collaboration, it was found that the participation of civil and private sector stakeholders in certain activities is negligible. In addition, it was found that there is no system for sharing information on various activities related to climate change. The research findings also show that there is no organised system for implementing support measures for climate change governance.

Based on the defined solutions within the elements of the conceptual model (improving the strategic, legislative and institutional framework and support measures for climate change governance, and improving stakeholder collaboration), the basic framework for organizing the system of support and collaboration for multilevel climate change governance was established. The proposed model, through the solutions contained in its elements and their linkages, creates the conditions for the recognition of the role of stakeholders at regional and local levels in decision-making, as well as for increased cross-sectoral collaboration in climate change governance. The creation of a bridging organisation sets the stage for the involvement of stakeholders at the regional and local levels in defining and implementing support measures for climate change governance.

Key words: organization, forestry, support system, stakeholders, collaboration, climate change, multilevel governance

SADRŽAJ

POPIS SKRAĆENICA.....	i
POPIS TABELA	ii
POPIS PREGLEDA	iii
POPIS GRAFIKONA.....	iv
POPIS DIJAGRAMA.....	iv
POPIS ŠEMA	iv
POPIS KARTI.....	v
POPIS FOTOTABLICA	v
POPIS PRILOGA	v
1. UVOD.....	1
1.1. Formulacija problema	2
1.2. Cilj, svrha i predmet istraživanja.....	4
1.3. Hipoteze istraživanja.....	4
1.4. Teritorijalno i vremensko određenje istraživanja.....	7
2. METODE ISTRAŽIVANJA, PRIKUPLJANJE I OBRADA PODATAKA	11
2.1. Naučne metode i tehnike.....	11
2.1.1. Naučne metode.....	11
2.1.2. Tehnike istraživanja.....	11
2.2. Prikupljanje i obrada podataka.....	13
2.2.1. Prikupljanje podataka	13
2.2.1.1. Prva faza istraživanja.....	13
2.2.1.2. Druga faza istraživanja.....	16
2.2.2. Obrada podataka.....	18
2.2.2.1. Analiza zainteresovanih strana	18
3. TEORIJSKI OKVIR I PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA.....	22
3.1. Teorijski okvir istraživanja.....	22
3.1.1. Pojam i značenje sistema upravljanja klimatskim promenama	22
3.1.1.1. Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena	23
3.1.1.2. Prilagođavanje klimatskim promenama	26
3.1.1.3. Sistem upravljanja na više nivoa	28
3.1.2. Pojam i klasifikacija zainteresovanih strana.....	32
3.1.3. Pojam saradnje zainteresovanih strana	35
3.2. Konceptualni okvir istraživanja	38
3.3. Pregled dosadašnjih istraživanja	44
3.3.1. Sistem upravljanja klimatskim promenama	44
3.3.1.1. Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena	44
3.3.1.2. Prilagođavanje klimatskim promenama	45
3.3.1.3. Sistem upravljanja na više nivoa	47
3.3.2. Zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama	49
3.3.2.1. Saradnja zainteresovanih strana.....	49
3.3.2.2. Organizacija saradnje	51
4. OKVIRI I MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA.....	53
4.1. Strateški okviri	53
4.1.1. Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije.....	53

4.1.2. Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope.....	57
4.1.2.1. Strateška dokumenta oblasti klimatskih promena	58
4.1.2.2. Strateška dokumenta šumarstva.....	61
4.1.2.3. Strateška dokumenta zaštite prirode	62
4.1.2.4. Strateška dokumenta povezanih sektora.....	64
4.2. Zakonodavni okviri	64
4.2.1. Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije	64
4.2.2. Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope.....	69
4.2.2.1. Zakonodavni okviri oblasti klimatskih promena	69
4.2.2.2. Zakonodavni okviri šumarstva	70
4.2.2.3. Zakonodavni okviri zaštite prirode.....	71
4.2.2.4. Zakonodavni okviri povezanih sektora.....	72
4.3. Institucionalni okviri	72
4.3.1. Institucionalni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije	72
4.3.2. Institucionalni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope.....	74
4.3.2.1. Institucionalni okviri oblasti klimatskih promena	74
4.3.2.2. Institucionalni okviri šumarstva	74
4.3.2.3. Institucionalni okviri zaštite prirode.....	80
4.3.2.4. Institucionalni okviri povezanih sektora.....	87
4.4. Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama	88
4.4.1. Mere podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije	88
4.4.2. Mere podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope.....	93
4.4.2.1. Mere podrške u oblasti klimatskih promena.....	93
4.4.2.2. Mere podrške šumarstva.....	96
4.4.2.3. Mere podrške zaštite prirode	98
4.4.2.4. Mere podrške povezanih sektora	100
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	105
5.1. Identifikacija zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima	105
5.2. Klasifikacija zainteresovanih strana – rangiranje interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.....	116
5.3. Stavovi ispitanika o okvirima i merama podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	136
5.3.1. Stavovi ispitanika o strateškim i zakonodavnim okvirima	136
5.3.2. Stavovi ispitanika o institucionalnim okvirima	139
5.3.3. Stavovi ispitanika o merama podrške	141
5.4. Rezultati analize socijalnih mreža.....	153
6. KONCEPTUALNI MODEL UNAPREĐENJA SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE ZAINTERESOVANIH STRANA	162
6.1. Analiza elemenata konceptualnog okvira	162
6.2. Predlog konceptualnog modela	168
6.2.1. Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	169
6.2.1.1. Unapređenje strateških okvira	169
6.2.1.2. Unapređenje zakonodavnih okvira	170
6.2.1.3. Unapređenje institucionalnih okvira.....	171
6.2.1.4. Unapređenje mera podrške	174

6.2.2. Unapređenje saradnje zainteresovanih strana.....	176
6.3. Mogućnosti primene konceptualnog modela unapređenja.....	178
6.3.1. Kvalitativna analiza.....	178
6.3.1.1. Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	181
6.3.1.2. Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama.....	187
6.3.2. SWOT analiza.....	188
6.3.2.1. Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	188
6.3.2.2. Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama.....	193
6.4. Mogućnosti razvoja i funkcionisanja konceptualnog modela.....	195
6.4.1. Razvoj i funkcionisanje konceptualnog modela u kratkoročnom vremenskom periodu.....	195
6.4.2. Razvoj i funkcionisanje konceptualnog modela u srednjoročnom vremenskom periodu.....	197
6.4.3. Razvoj i funkcionisanje konceptualnog modela u dugoročnom vremenskom periodu.....	199
7. DISKUSIJA.....	201
7.1. Okviri i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	201
7.1.1. Okviri za upravljanje klimatskim promenama.....	201
7.1.2. Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	204
7.2. Saradnja zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama.....	209
8. ZAKLJUČCI.....	212
8.1. Osnovni zaključci.....	212
8.1.1. Okviri i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama.....	212
8.1.2. Zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama.....	217
8.1.3. Saradnja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja.....	219
8.2. Preporuke za unapređenje organizacije sistema podrške i saradnje.....	220
8.3. Ocena hipoteza i istraživačkih pitanja.....	224
8.4. Pravci budućih istraživanja.....	228
9. LITERATURA I IZVORI.....	230
10. PRILOZI.....	250
BIOGRAFIJA.....	334
IZJAVA O AUTORSTVU.....	335
IZJAVA O ISTOVETNOSTI ŠTAMPANE I ELEKTRONSKE VERZIJE DOKTORSKOG RADA.....	336
IZJAVA O KORIŠĆENJU.....	337

POPIS SKRAĆENICA

ANOVA	Jednofaktorska analiza varijanse (<i>Analysis of variance</i>)
AP	Autonomna pokrajina
CO ₂	Ugljen-dioksid
EAP	Ekološki akcioni program (<i>Environmental Action Program</i>)
ECCP	Evropski program za klimatske promene (<i>European Climate Change Programme</i>)
ESD	Odluka o zajedničkim naporima (<i>The Effort sharing Decision</i>)
EU	Evropska Unija (<i>European Union</i>)
EU ETS	Direktiva o sistemu trgovine emisijama (<i>EU ETS Directive</i>)
FAO	Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (<i>Food and Agriculture Organization of United Nations</i>)
FLEGT	Uredba Evropske Unije o sprovođenju zakona o šumama, upravljanju i trgovini (<i>European Union Forest Law Enforcement, Governance and Trade</i>)
GESB	Gasovi sa efektom staklene bašte
GIZ	Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (ger. <i>Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit</i>)
IPCC	Međunarodni panel o klimatskim promenama (<i>Intergovernmental Panel on Climate Change</i>)
IUCN	Međunarodna unija za zaštitu prirode (<i>The International Union for Conservation of Nature</i>)
JIE	Jugoistočna Evropa
JKP	Javno komunalno preduzeće
JP	Javno preduzeće
JVP	Javno vodoprivredno preduzeće
LS	Lokalna samouprava
LULUCF	Uredba o uključivanju emisije gasova staklene bašte i ukljanjanju iz upotrebe zemljišta, promene namene zemljišta i šumarstva (<i>The Regulation on the inclusion of greenhouse gas emissions and removals from land use, land use change and forestry</i>)
MSP	Mala i srednja preduzeća
MCPFE	Ministarska konferencija za zaštitu šuma u Evropi (<i>Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe</i>)
MPŠV	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MRQAP	Neparametarski pristup statističkoj analizi mrežnih podataka (<i>Multiple Regression Quadratic Assessment Procedure</i>)
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZŽS	Ministarstvo zaštite životne sredine
NEPN	Sveobuhvatni nacionalni energetska i klimatski plan Republike Slovenije (Celoviti nacionalni energetska i podnebnog načrt Republike Slovenije)
NP	Nacionalni park
NVO	Nevladina organizacija
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i>)
OER	Direktiva o obnovljivim izvorima energije (<i>Renewable Energy Directive</i>)
OIE	Obnovljivi izvori energije
PEE	Poboljšanje energetske efikasnosti
REC	Kancelarija regionalnog centra za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu
REDD +	Program smanjenja emisije gasova sa efektom staklene bašte usled krčenja i degradacije šuma (<i>Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries</i>)
SCPSIPAP	Komunikacija Evropske komisije za održivo korišćenje i proizvodnju i održivi industrijski akcioni plan (<i>Sustainable Consumption and Production and Sustainable Industrial Policy Action Plan</i>)
SKGO	Stalna konferencija gradova i opština
SPSS	SPSS statistički program (<i>SPSS Statistical software</i>)
ŠG	Šumsko gazdinstvo
ŠP	Šumsko područje
ŠU	Šumska uprava
UN	Ujedinjene nacije (<i>United Nations</i>)
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promeni klime (<i>United Nations Framework Convention on Climate Change</i>)

UNFF	Forum Ujedinjenih nacija za šume (<i>United Nations Forum on Forests</i>)
VPŠ	Vlasnici privatnih šuma
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika
WWF	Svetska organizacija za prirodu (<i>World Wide Fund for Nature</i>)

POPIS TABELA

Tabela 5.1. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih strana koje su uključene i koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama	114
Tabela 5.2. Ocena interesa zainteresovanih strana – državna uprava i LS	117
Tabela 5.3. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – državna uprava i LS	118
Tabela 5.4. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – javne ustanove i službe	119
Tabela 5.5. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – javne ustanove i službe	120
Tabela 5.6. Ocena interesa zainteresovanih strana – JP	120
Tabela 5.7. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – JP	121
Tabela 5.8. Ocena interesa zainteresovanih strana – civilni sektor	122
Tabela 5.9. Ocena interesa zainteresovanih strana – civilni sektor prema grupama ispitanika	123
Tabela 5.10. Ocena interesa zainteresovanih strana – privatni sektor	124
Tabela 5.11. Ocena interesa zainteresovanih strana – privatni sektor prema grupama ispitanika	125
Tabela 5.12. Ocena uticaja zainteresovanih strana – državna uprava i LS	125
Tabela 5.13. Ocena uticaja zainteresovanih strana – državna uprava i LS prema grupama ispitanika	126
Tabela 5.14. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe	127
Tabela 5.15. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe	128
Tabela 5.16. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe	129
Tabela 5.17. Ocena uticaja zainteresovanih strana – JP prema grupama ispitanika	130
Tabela 5.18. Ocena uticaja zainteresovanih strana – civilni sektor	131
Tabela 5.19. Ocena uticaja zainteresovanih strana – civilni sektor prema grupama ispitanika	132
Tabela 5.20. Ocena uticaja zainteresovanih strana privatnog sektora	133
Tabela 5.21. Ocena uticaja zainteresovanih strana – privatni sektor prema grupama ispitanika	133
Tabela 5.22. Kruskal-Volis test	133
Tabela 5.23. Uključenost politike upravljanja klimatskim promenama u šumarsku i politiku zaštite prirode	136
Tabela 5.24. Uspešnost politike upravljanja klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode	136
Tabela 5.25. Uključivanje problematike klimatskih promena u šumarstvu i politiku zaštite prirode	137
Tabela 5.26. Uzimanje u obzir uloge šuma u upravljanju klimatskim promenama u strateškim i zakonodavnim okvirima drugih sektora	137
Tabela 5.27. Postojanje uspešnih politika upravljanja klimatskim promenama drugih sektora	138
Tabela 5.28. Bavljenje problematikom klimatskih promena u okviru nadležnosti po grupama ispitanika	139
Tabela 5.29. Postojanje organizacionih jedinica koje se bave pitanjima klimatskih promena	140
Tabela 5.30. Potreba za uključivanjem problematike klimatskih promena u rad organizacije	140
Tabela 5.31. Dostupnost regulatornih, ekonomskih i informacionih mera podrške prema stavovima ispitanika	141
Tabela 5.32. Dostupnost regulatornih, ekonomskih i informacionih mera podrške prema stavovima ispitanika po grupama	141
Tabela 5.33. Način sprovođenja mera podrške za prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena prema grupama ispitanika	142
Tabela 5.34. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – javni sektor	143
Tabela 5.35. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – civilni sektor	144
Tabela 5.36. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – privatni sektor	144
Tabela 5.37. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – državna uprava i LS	145
Tabela 5.38. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – javne ustanove i službe	146
Tabela 5.39. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – JP	146
Tabela 5.40. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – civilni sektor	147
Tabela 5.41. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – privatni sektor	147

Tabela 5.42. Uspešnost primene postojecih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama	148
Tabela 5.43. Uspešnost primene postojecih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama	148
Tabela 5.44. Postojanje organizovanog sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama .	149
Tabela 5.45. Postojanje organizovanog sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama .	149
Tabela 5.46. Uspostavljanje sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama	150
Tabela 5.47. Uspostavljanje sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama	150
Tabela 5.48. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške	151
Tabela 5.49. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške	152
Tabela 5.50. Strukturne karakteristike mreža saradnje prema oblicima saradnje	154
Tabela 5.51. MRQAP regresija (eng. <i>Multiple regression quadratic assignment procedure</i>) prema obliku saradnje i odabranim faktorima	157

POPIS PREGLEDA

Pregled 1.1. Povezanost hipoteza, istraživačkih pitanja i pitanja iz upitnika.....	5
Pregled 1.2. Povezanost ciljeva i predmeta istraživanja sa hipotezama.....	6
Pregled 2.1. Prikaz kodiranja nezavisnih promenljivih	21
Pregled 3.1. Pregled mera za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena u šumarstvu	25
Pregled 3.2. Moguće mere prilagođavanja klimatskim promenama u šumarstvu.....	28
Pregled 3.3. Tipovi upravljanja na više nivoa.....	30
Pregled 4.1. Postojanje strateških okvira šumarstva i povezanih sektora, kojima se definiše upravljanje klimatskim promenama	57
Pregled 4.2. Institucije i organizacije u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	77
Pregled 4.3. Organizacije javne službe i ustanove u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	78
Pregled 4.4. Organizacije za gazdovanje državnim šumama u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	79
Pregled 4.5. Institucije i organizacije u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	83
Pregled 4.6. Organizacije javnih službi i ustanove u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	85
Pregled 4.7. JP za gazdovanje državnim šumama i JP za upravljanje nacionalnim parkovima u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	86
Pregled 4.8. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata oblasti klimatskih promena na nivou EU	88
Pregled 4.9. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata šumarstva za upravljanje klimatskim promenama u EU.....	89
Pregled 4.10. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite prirode za upravljanje klimatskim promenama u EU.....	90
Pregled 4.11. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u EU.....	91
Pregled 4.12. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata oblasti klimatskih promena u odabranim državama JIE.....	94
Pregled 4.13. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata šumarstva za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama JIE	97
Pregled 4.14. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite prirode za upravljanje klimatskim promenama u EU.....	99
Pregled 4.15. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite životne sredine za upravljanje klimatskim promenama u EU.....	100
Pregled 4.16. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata energetike za upravljanje klimatskim promenama u EU.....	102
Pregled 6.1. Okviri za upravljanje klimatskim promenama i definisani problemi.....	162
Pregled 6.2. Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama i definisani problemi	164
Pregled 6.3. Elementi konceptualnog okvira i definisani problemi	165
Pregled 6.4. Saradnja zainteresovanih strana i definisani problemi.....	166
Pregled 6.5. Predlog konceptualnog modela i rešenja	168
Pregled 6.6. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje strateških okvira	169

Pregled 6.7. Predlog rešenja i neophodnih aktivnosti za unapređenje zakonodavnih okvira	170
Pregled 6.8. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje institucionalnih okvira	171
Pregled 6.9. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje mera podrške	174
Pregled 6.10. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje saradnje zainteresovanih strana	176
Pregled 6.11. Matrica stavova ispitanika u odnosu na predložena rešenja	179
Pregled 6.12. SWOT analiza unapređenja strateških okvira	188
Pregled 6.13. SWOT analiza unapređenja zakonodavnih okvira	189
Pregled 6.14. SWOT analiza unapređenja institucionalnih okvira	190
Pregled 6.15. SWOT analiza unapređenja regulatornih mera podrške	191
Pregled 6.16. SWOT analiza unapređenja regulatornih mera podrške	192
Pregled 6.17. SWOT analiza unapređenja informacionih mera podrške	192
Pregled 6.18. SWOT analiza unapređenja saradnje	194
Pregled 6.19. Vremenski period razvoja konceptualnog modela	195
Pregled 6.20. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u kratkoročnom vremenskom periodu	196
Pregled 6.21. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u srednjoročnom vremenskom periodu	198
Pregled 6.22. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u dugoročnom vremenskom periodu	200
Pregled 8.1. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 1)	225
Pregled 8.2. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 2)	226
Pregled 8.3. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 3)	227
Pregled 8.4. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 4)	228

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1.1. Dinamika prikupljanja terenskih podataka	10
Grafikon 5.1. Matrica interesa i uticaja identifikovanih zainteresovanih strana	134
Grafikon 5.2. Preduslov za uspešnost određene politike	139
Grafikon 5.3. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške	151
Grafikon 5.4. Mreža saradnje u aktivnostima sanacije nakon pojave ledoloma, poplava i požara (grupa 1)	155
Grafikon 5.5. Mreža saradnje u aktivnostima edukacije i stručnih konsultacija (grupa 2)	155
Grafikon 5.6. Mreža saradnje u aktivnostima saradnje drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanje zelenih površina (grupa 3)	155
Grafikon 5.7. Mreža saradnje u aktivnostima izrade i implementacije projekata (grupa 4)	155
Grafikon 5.8. Mreža saradnje u aktivnostima razmene informacija i podataka u vezi sa klimatskim promenama (grupa 5)	156
Grafikon 5.9. Mreža saradnje u aktivnostima razmene informacija štabova i odeljenja za vanredne situacije (grupa 6)	156
Grafikon 5.10. Mreža saradnje u aktivnostima predostrožnosti i nadzora životne sredine (grupa 7)	156
Grafikon 6.1. Prosečne vrednosti faktora SWOT analize unapređenja okvira	191
Grafikon 6.2. Prosečne vrednosti faktora SWOT analize unapređenja	193
Grafikon 6.3. Prosečne vrednosti faktora SWOT analize unapređenja	194

POPIS DIJAGRAMA

Gantogram 1.1. Raspored i vreme trajanja aktivnosti na sprovođenju istraživanja	9
---	---

POPIS ŠEMA

Šema 2.1. Prikaz koraka i istraživačkih i tehnika uzorkovanja	12
Šema 3.1. Sistem upravljanja	23
Šema 3.2. Šema upravljanja na više nivoa	29
Šema 3.3. Javni, civilni i privatni sektor	29
Šema 3.4. Matrica interesa i uticaja	34
Šema 3.5. Lestvica učešća	36

Šema 3.6. Upravljanje kroz saradnju	37
Šema 3.7. Konceptualni okvir istraživanja	42
Šema 3.8. Kaskadna mapa neizvesnosti	46
Šema 4.1. Prikaz stanja zakonodavnih okvira o klimatskim promenama u Evropi (2021).....	66
Šema 4.2. Prikaz generalnih direktorata Evropske komisije.....	73
Šema 4.3. Institucionalni okvir sektora šumarstva Slovenije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama	75
Šema 4.4. Institucionalni okvir sektora šumarstva Hrvatske u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama	75
Šema 4.5. Institucionalni okvir sektora šumarstva Srbije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama.....	76
Šema 4.6. Institucionalni okvir sektora šumarstva Crne Gore u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama.	77
Šema 4.7. Institucionalni okvir zaštite prirode Slovenije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama	80
Šema 4.8. Institucionalni okvir zaštite prirode Hrvatske u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama.....	81
Šema 4.9. Institucionalni okvir zaštite prirode Srbije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama.....	82
Šema 4.10. Institucionalni okvir zaštite prirode Crne Gore u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama	83
Šema 5.1. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – državna uprava.....	106
Šema 5.2. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – LS	107
Šema 5.3. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – javne ustanove i službe	108
Šema 5.4. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – JP	109
Šema 5.5. Identifikovane zainteresovane strane civilnog sektora – NVO i udruženja	110
Šema 5.6. Glavne identifikovane zainteresovane strane prema rezultatima učešća prikazane prema nivou upravljanja	112
Šema 6.1. Pregled zainteresovanih strana i razlika u uticajima	166
Šema 6.2. Analizirani elementi konceptualnog okvira	167
Šema 6.3. Predlog rešenja unapređenja institucionalnih okvira.....	173
Šema 6.4. Predlog rešenja saradnje zainteresovanih strana	177
Šema 6.5. Predlog unapređenja elemenata konceptualnog modela	178
Šema 6.6. Razvoj konceptualnog modela u kratkoročnom vremenskom periodu	196
Šema 6.7. Razvoj konceptualnog modela u srednjoročnom vremenskom periodu.....	198
Šema 6.8. Razvoj konceptualnog modela u dugoročnom vremenskom periodu	200

POPIS KARTI

Karta 1.1 Pregled teritorijalnog istraživanja	8
---	---

POPIS FOTOTABLICA

Fototablica 2.1. Prikupljanje podataka	15
--	----

POPIS PRILOGA

Prilog 1

Pregled P2-1. Spisak ispitanika koji su konsultovani u izradi upitnika	250
Pregled P2-2. Spisak ispitanika koji su intervjuisani u okviru prve faze sakupljanja podataka	250
Pregled P2-3. Broj i struktura ispitanika na odabranim područjima istraživanja	254
Pregled P2-4. Upitnik za ispitanike iz grupe „JP“	255
Pregled P2-5. Upitnik za ispitanike iz grupe „LS“ i „NVO“	265
Pregled P2-6. Spisak predstavnika institucija i organizacija, intervjuisanih u drugoj fazi prikupljanja podataka - donosioci odluka	272
Pregled P2-7. Spisak predstavnika institucija i organizacija, intervjuisanih u drugoj fazi prikupljanja podataka - eksperti	273
Pregled P2-8. Spisak predstavnika organizacija, intervjuisanih u drugoj fazi prikupljanja podataka – primeri dobre prakse	273
Pregled P2-9. Upitnik za procenu predloga unapređenja – donosioci odluka	273
Pregled P2-10. Upitnik za procenu predloga unapređenja – eksperti	286

Prilog 2

Pregled P4-1.	Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama	297
Pregled P4-2.	Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama	299
Pregled P4-3.	Upravljanje klimatskim promenama (EU institucionalni okviri šumarstva)	300

Prilog 3

Tabela P5-1.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru državne uprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	306
Tabela P5-2.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru državne uprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode prema grupama ispitanika	306
Tabela P5-3.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru lokalne samouprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	307
Tabela P5-4.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru lokalne samouprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	308
Tabela P5-5.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru javnih ustanova i službi koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	308
Tabela P5-6.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru javnih ustanova i službi koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	309
Tabela P5-7.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru JP koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	310
Tabela P5-8.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru JP koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	310
Tabela P5-9.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - NVO koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	311
Tabela P5-10.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - NVO koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	312
Tabela P5-11.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - udruženja koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	313
Tabela P5-12.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora – udruženja koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	314
Tabela P5-13.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru privatnog sektora – privredni subjekti i fizička lica koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	314
Tabela P5-14.	Identifikovane zainteresovane strane u okviru privatnog sektora – privredni subjekti i fizička lica koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode	315
Tabela P5-15.	Procena uključenosti identifikovanih zainteresovanih strana u problematiku klimatskih promena	316
Tabela P5-16.	Procena uključenosti identifikovanih zainteresovanih strana u problematiku klimatskih promena prema grupama predstavnika	318
Tabela P5-17.	Zainteresovane strane koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama	322
Tabela P5-18.	Zainteresovane strane koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskih promena prema grupama predstavnika	324
Tabela P5-19.	Preduslovi za uspešnost određene politike upravljanja klimatskim promenama	327
Tabela P5-20.	Bavljenje problematikom klimatskih promena u okviru nadležnosti	327
Tabela P5-21.	Postojanje organizacionih jedinica koje se bave pitanjima klimatskih promena	327
Tabela P5-22.	Potreba za uključivanjem problematike klimatskih promena u rad organizacije	327
Tabela P5-23.	Način sprovođenja mera podrške za prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena	328
Tabela P5-24.	Pregled pripadnosti organizacija centralnom čvoru u odnosu na nivo upravljanja za celu mrežu i prema oblicima saradnje	332
Tabela P5-25.	Ocena uspešnosti saradnje	332
Tabela P5-26.	Učestalost saradnje prema načinu saradnje	333

Pregled P5-1.	Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima	302
Pregled P5-2.	Identifikovane zainteresovane strane civilnog sektora i privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima	305
Pregled P5-3.	Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama	328
Grafikon P5-1.	Prikaz celokupne mreže saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama	331

1. UVOD

Klimatske promene predstavljaju jedan od najznačajnijih problema današnjice i „...*pripisuju se direktnim ili indirektnim ljudskim aktivnostima, koje menjaju sastav globalne atmosfere, i koja je, pored prirodnih klimatskih varijabilnosti, uočena u uporedivim vremenskim periodima*“ (1992b).

Na globalnom nivou, klimatske promene se manifestuju kroz veću učestalost i intenzitet ekstremnih vremenskih pojava, povećanje temperature, promene u intenzitetu i količini padavina (2019a), pri čemu je uočen i negativan uticaj na prirodne resurse (Rajapaksa *et al.*, 2017; Managi, Guan, 2017). Kada su u pitanju posledice koje se povezuju sa klimatskim promenama, u Srbiji je uočeno povećanje srednje godišnje temperature, smanjenje količine padavina, pojava poplava, suša, šumskih požara i ledoloma (Aleksić *et al.*, 2006; Ranković *et al.* 2014; Ranković *et al.*, 2015; Ranković *et al.*, 2016a; Ranković *et al.*, 2019). Obim šteta od prirodnih nepogoda u šumama Srbije se uvećava, pri čemu je uočena i njihova teritorijalna neujednačenost (Ranković *et al.*, 2016a).

Očekivanja su da će, na globalnom, ali i na regionalnom nivou, uticati na istovremenu pojavu višestrukih ekoloških, ekonomskih i socijalnih promena (2021a). Stoga, je neophodno pristupiti „...*antropogenim intervencijama, koje imaju za cilj da smanje uticaj na klimatske sisteme*...“ (2007a) u smislu ublažavanja negativnih efekata, ali i „...*izmeni prirodnih i humanih sistema, nastalih kao odgovor na aktuelne ili očekivane klimatske stimulanse ili njihove posledice*...“ (2007a) za prilagođavanje klimatskim promenama¹.

Istovremeno, problematika klimatskih promena ne obuhvata samo jedan sektor, već predstavlja „...*izazov koji zahteva učestvovanje i saradnju mnoštva sektora, kako bi se izbegli i potencijalni konflikti*“ (Juhola, Westerhoff, 2011).

U specijalnom izveštaju Međunarodnog panela o klimatskim promenama (IPCC), koji se odnosi na upravljanje rizicima nastalim od ekstremnih nepogoda, naglašava se da unapređenje upravljanja klimatskim promenama² zahteva, između ostalog, i „...*promenu osnovnih normi i vrednosti, promenu u strukturi socijalnih mreža, moći i interakcija u njima, kao i uvođenje novih institucionalnih oblika i okvira*“ (2012a). Shodno tome, vremenom su razvijeni i analizirani različiti pristupi upravljanja, kao što su upravljanje na više nivoa (Blomquist, 2009; Lockwood *et al.*, 2009; Di Gregorio *et al.*, 2019), zajedničko upravljanje (Emerson *et al.*, 2012; Fliervoet *et al.*, 2016, Johansson, 2018) i upravljanje mrežama (Rhodes, 2007; Pahl-Wostl, 2009; Klijn, Koppenjan, 2012). Jedna od zajedničkih karakteristika svih pomenutih pristupa upravljanju je, pored ostalog, i učešće zainteresovanih strana³ iz različitih sektora i nivoa delovanja (Pülzl, Dominguez, 2013; Edwards, Kleinschmit, 2013), ali i potreba za njihovom saradnjom, uz težnju ka manje formalnim pristupima upravljanju (Mostert, 2015; Fliervoet *et al.*, 2016).

Potreba za uspostavljanjem upravljanja klimatskim promenama na više nivoa, podrazumeva brojne systemske aktivnosti sa ciljem rešavanja različitih problema povezanih sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama (Biesbroek *et al.*, 2010). One se odnose, između ostalog, na usklađivanje sektorskih interesa i prioriteta, dodeljivanje nadležnosti zainteresovanih strana sa različitih nivoa i njihovo ravnopravno učešće u identifikaciji i primeni potrebnih mera podrške u upravljanju klimatskim promenama (Bache, Flinders, 2005; Bernstein, Cashore, 2010; Pezdevšek Malovrh *et al.*, 2019). Pri tome, organizovan sistem podrške i saradnje pruža potrebnu strukturu i uslove za uključivanje i saradnju između zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja u upravljanju klimatskim promenama.

---

¹ Detaljna objašnjenja o ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju na klimatske promene su data u poglavljima 3.3.1.1. i 3.3.1.2.

² Upravljanje klimatskim promenama obuhvata širok spektar aktivnosti povezanih sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama (Meadowcroft, 2009; Knieling, Filho, 2013). Detaljna objašnjenja su data u poglavlju 3.3.1.

³ Zainteresovane strane su definisane kao „...*bilo koja grupa ili pojedinac koji mogu da utiču ili se nalaze pod uticajem pri dostizanju ciljeva preduzeća*“ (Freeman, 2004). Detaljna objašnjenja su data u poglavlju 3.1.2.

1.1. FORMULACIJA PROBLEMA

Ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama predstavljaju neke od najaktuelnijih savremenih problema na globalnom nivou. Državama su na raspolaganju različiti instrumenti u borbi protiv klimatskih promena, uključujući i institucionalne i regulatorne okvire⁴.

Mnogi autori naglašavaju, već prepoznatu, potrebu za kreiranjem različitih nacionalnih i sektorskih strategija za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, koje uključuju i ulogu sektora šumarstva (Ranković *et al.*, 2016b; Nonić *et al.*, 2017; Andersson *et al.*, 2017). Pri tome, akcenat je na sektorima koji su povezani sa šumarstvom (zaštita prirode, životna sredina, energetika), i koji se, u okviru svoje nadležnosti i na različitim nivoima upravljanja, takođe bave problematikom klimatskih promena (Sepaala, 2009; Gudurić, 2013; Nonić *et al.*, 2014; Nedeljković *et al.*, 2018).

U Srbiji su, u periodu od 2006. godine usvojena **strateška i zakonodavna dokumenta** povezana sa šumarstvom, koja u određenoj meri tretiraju i problematiku klimatskih promena. Analizom strateških i zakonodavnih dokumenata sektora šumarstva bavili su se različiti autori Grujičić *et al.*, 2006; Stanišić *et al.*, 2006; Nonić *et al.*, 2014, Ranković *et al.*, 2016b; Stanišić, Nedeljković, 2020; Đorđević *et al.*, 2021). Uočeno je da su pitanja klimatskih promena slabo integrisana u strateška i zakonodavna dokumenta (Živojinović *et al.*, 2015) i da postoji potreba za njihovim uključivanjem u šumarsku i politiku zaštite prirode (Nedeljković *et al.*, 2019). Pitanje ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama nije u dovoljnoj meri prepoznato u razvojnim i planskim rešenjima lokalnih samouprava (Randelović, 2020). Takođe, uočena je i potreba za stvaranjem sistemski organizovanog procesa razmene informacija i izveštavanja između različitih institucija i organizacija u šumarstvu i zaštiti prirode, kada je problematika klimatskih promena u pitanju (Nonić *et al.*, 2017).

Jedan od značajnih elemenata upravljanja klimatskim promenama predstavljaju **institucije**, koje, pored pružanja osnove za implementaciju strategija i politika (Nedeljković, Stanišić, 2020; Čomić, 2021), treba, ujedno, da pruže i obrasce za njihovu međusobnu interakciju (Keskitalo, 2010; Saunders, 2011). Za potrebe realizacije politika upravljanja klimatskim promenama, ali i implementacije mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, potrebna je i „...*sektorska raspodela nadležnosti javne uprave*“ (Urwin *et al.*, 2008). Pored toga, potrebno je jasno definisanje odgovornosti ključnih organizacija i tela u sektoru šumarstva, kao i drugim relevantnim sektorima (Čomić *et al.*, 2013, Nonić *et al.*, 2014). U Srbiji, za sada ne postoji posebno međusektorsko telo, koje bi se, na sveobuhvatan način, bavilo pitanjem klimatskih promena, povezivalo i koordinisalo rad organizacija iz različitih sektora (2012b).

Različite **mere podrške** predstavljaju jedan od bitnih faktora za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama (Biesbroek *et al.*, 2010). Mere podrške se mogu posmatrati kao individualne intervencije ili „paket“ povezanih mera, koje uključuju različite aktivnosti, promovišu nacionalnu politiku, ali i doprinose dostizanju nacionalnih ciljeva razvoja (Lim, Spranger-Siegfried, 2004). Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u okviru sektora šumarstva, treba da budu usko povezane sa politikom i strategijom šumarstva, ali i da predstavljaju integralni deo njihove realizacije na različitim nivoima upravljanja. Međutim, za njihovu implementaciju potrebni su „...*politička volja, ljudski i finansijski resursi, koordinacija različitih aktera i organizacija*“ (Biesbroek *et al.*, 2010). Stoga, je potrebno integrisanje mera podrške u politike brojnih oblasti, kao što su poljoprivreda i ruralni razvoj, saobraćaj, energetika, upravljanje vodama, šumarstvo, itd. (Fröhlich, Knieling, 2013; Gudurić, 2013), ali i u nacionalne politike razvoja, programe i strategije (Huq *et al.*, 2003). Međutim, mere podrške za ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama, često, nisu usklađene između sektora, niti sa uspostavljenim prioritetima različitih zainteresovanih strana (Prato, 2008).

---

⁴ Regulatorni okviri se odnose na strategije, zakone i podzakonska akta.

Pored toga, za primenu politika, kao i mera podrške, neophodan je **sistem podrške** za njihovo sprovođenje, koji je sastavljen od institucija, procesa i različitih pravila, kao i raznovrsnih zainteresovanih strana, pri čemu strateški i zakonodavni okviri uspostavljaju strukturu sistema za njihovo sprovođenje (Sandford, Rossmiller, 1996; Knoepfel *et al.*, 2009). Međutim, sistem za sprovođenje mera podrške nije uvek usklađen i dobro organizovan (Sandford, Rossmiller, 1996). Institucije ne pružaju uvek jasna pravila i procese koji usmeravaju zainteresovane strane u sprovođenje mera podrške. Takođe, zainteresovane strane nemaju dovoljno znanja i finansijskih resursa za sprovođenje mera podrške (Hill, Varone, 2021).

Odluke u vezi sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama se donose u okviru **sistema upravljanja** na više nivoa⁵ (Rosenau, 2005; Kern, Alber, 2008). Upravljanje na više nivoa se odnosi na raspodelu moći između različitih nivoa (vertikalno), i u okviru istog nivoa (horizontalno) upravljanja (Bache, Flinders, 2005). Ovaj vid upravljanja, takođe, podrazumeva i usklađivanje interesa zainteresovanih strana i organizovanje saradnje na svim nivoima (Bernstein, Cashore, 2010; Pezdevšek, Malovrh *et al.*, 2019). Ovakvo upravljanje može da bude prepreka za uspešno prilagođavanje, ako ne postoji dovoljna koordinacija između zainteresovanih strana na svim nivoima, zato što obuhvata različite regulatorne i institucionalne okvire. Ipak, upravljanje na više nivoa je neophodno, kada su u pitanju klimatske promene, zbog tzv. „*paradoksa prilagođavanja*“⁶, koji se odnosi na lokalna rešenja za globalne probleme (2014a).

Problematika upravljanja prirodnim resursima bazirana je na institucijama i procesima kojima se određuju nadležnosti, realizuju odluke i omogućava učešće stanovništva, lokalnih zajednica i drugih zainteresovanih strana, koji su na, direktan ili indirektan način povezani sa prirodnim resursima (Campese, 2016). Problem upravljanja na više nivoa je prisutan u sektoru šumarstva (Nonić *et al.*, 2014), ali i u oblasti zaštite prirode, usled raznolikosti tipova upravljača i načina upravljanja (Đorđević *et al.*, 2014, Nonić *et al.*, 2014; Đorđević, 2018).

Brojne aktivnosti u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama se sprovode lokalno, ponekad i bez podrške institucija i organizacija javnog i civilnog sektora (Louman *et al.*, 2019). Da bi pitanja klimatskih promena mogla da se integrišu u različite sektore i nivoe upravljanja, neophodno je postajanje interakcije i veza između institucija različitih nivoa i sektora, uz uključivanje i saradnju različitih **zainteresovanih strana**. Mnogi autori, koji se bave pitanjem analize zainteresovanih strana sa aspekta upravljanja prirodnim resursima, naglašavaju postojanje različitih zainteresovanih strana (Corfee-Morlot *et al.*, 2011; Nonić *et al.*, 2017; Stanišić *et al.*, 2021) i potrebu za njihovom detaljnom analizom (Reed, Curzon, 2005; Reed *et al.*, 2009; Raum, 2018). Izostavljanje koraka detaljne analize zainteresovanih strana može da dovede do isključivanja vrlo bitnih zainteresovanih strana, što može da utiče i na tačnost rezultata samog konteksta istraživanja (Clarskon, 1995; Prell *et al.*, 2009; Reed *et al.*, 2009). U tom smislu, interes i uticaj drugih zainteresovanih strana nije u celosti prikazan, što ima negativan uticaj na njihovo uključivanje u transparentan proces upravljanja prirodnim resursima (Avdibegović *et al.*, 2015; Paletto *et al.*, 2016). Pored navedenog, slaba povezanost i nedostatak saradnje između zainteresovanih strana, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, može da predstavlja ograničenje u dostizanju nacionalnih prioriteta u borbi protiv klimatskih promena (Louman *et al.*, 2019).

Značaj **saradnje** između različitih institucija i organizacija sektora šumarstva, na različitim nivoima upravljanja, prepoznat je i sa aspekta implementacije politika i strategija ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama (Klein, Smith, 2003; Fröhlich, Knieling, 2013; Ranković *et al.*, 2016b; Nonić *et al.*, 2017), ali i kao jedan od bitnih faktora koji doprinosi dostizanju cilja 13 (Akcija za klimu) održivog razvoja (Louman *et al.*, 2019). Međutim, prethodna istraživanja ukazuju na nedovoljnu upućenost i poznavanje tematike klimatskih promena kao i značaja borbe protiv klimatskih promena od strane stanovništva i lokalnih zajednica (Lorenzoni,

---

⁵ eng. *multilevel governance*

⁶ Globalni problemi i opasnosti koje nisu dovoljno vidljive i prepoznate na lokalnom nivou, koji je ujedno i najosetljiviji.

Pidgeon, 2006; O'Neill, Hulme, 2009; Leviston *et al.*, 2014), ali i „raskoraka“ između potrebnih i realizovanih aktivnosti u vezi sa klimatskim promenama (Schweizer *et al.*, 2013).

Poslednjih godina je primetan porast istraživanja koja se odnose na način i oblike saradnje kao i **organizaciju saradnje** između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena (Pearce *et al.*, 2009; Corlew *et al.*, 2015; Simpson, Loe, 2017). Komunikacije zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u Srbiji nije optimalna jer „...*koordinisane aktivnosti, programi i mere za poboljšanje komunikacije, kao i podizanje svesti zaposlenih i ostalih aktera, ne postoje*“ (Tomićević-Dubljević, Živojinović, 2017). U borbi protiv klimatskih promena neophodno je iznalaženje odgovarajućih načina saradnje između različitih zainteresovanih strana (Burch *et al.*, 2014; Cunningham *et al.*, 2015; Louman *et al.*, 2019). Iako postoje sporadični oblici saradnje između različitih zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u sektoru šumarstva i zaštite prirode, uočen je nedostatak sistemskog načina komunikacija i saradnje (Nonić *et al.*, 2017). Neadekvatno organizovana saradnja između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, kao i tendencija za saradnjom zainteresovanih strana u okviru jednog nivoa upravljanja, može da predstavlja prepreku upravljanja na više nivoa (Di Gregorio *et al.*, 2019).

1.2. CILJ, SVRHA I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Ciljevi istraživanja su:

- utvrđivanje strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, kao i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena;
- identifikacija i klasifikacija zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena;
- utvrđivanje interesa i uticaja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena;
- utvrđivanje oblika saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena.

Svrha istraživanja je unapređenje sistema podrške i saradnje na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena.

Predmet istraživanja predstavljaju:

- strateški, zakonodavni i institucionalni okviri u šumarstvu i povezanim sektorima;
- mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;
- stavovi ispitanika o:
  - zainteresovanim stranama u šumarstvu i povezanim sektorima i uključenosti u problematiku upravljanja klimatskih promena;
  - interesu i uticaju zainteresovanih strana u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama;
  - načinu i učestalosti saradnje sa zainteresovanim stranama, u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama;
  - uspešnosti i mogućnosti unapređenja saradnje sa zainteresovanim stranama u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama;
  - sistemu za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama i njegovom unapređenju.

1.3. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U okviru istraživanja postavljene su 4 opšte hipoteze. Opšta hipoteza H1 je podeljena na 4 posebne hipoteze, koje su njen sastavni deo:

H1. Postoji uticaj strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, kao i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima, na upravljanje klimatskim promenama;

H1.1. Postoji uticaj strateških okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama;

H1.2. Postoji uticaj zakonodavnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama;

H1.3. Postoji uticaj institucionalnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama;

H1.4. Postoji uticaj mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama.

H2. Postoje statistički značajne razlike u interesima i uticajima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;

H3. Postoji interes zainteresovanih strana za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;

H4. Postoji potreba za unapređenjem sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana u uslovima klimatskih promena, u šumarstvu i povezanim sektorima.

Uz svaku od postavljenih hipoteza, definisana su i istraživačka pitanja. Pregled hipoteza, istraživačkih pitanja i njihova povezanost sa pitanjima iz upitnika, prikazana je u pregledu 1.1.

Pregled 1.1. Povezanost hipoteza, istraživačkih pitanja i pitanja iz upitnika

Red. br.	Opšte/posebne hipoteze	Istraživačka pitanja	Pitanja iz upitnika		
			JP	LS, NVO	
H1	Postoji uticaj strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, kao i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama	1.1. Postoji uticaj strateških okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama	Na koji način je upravljanje klimatskim promenama zastupljeno u strateškim okvirima u šumarstvu i povezanim sektorima?	**	
		1.2. Postoji uticaj zakonodavnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama	Na koji način je upravljanje klimatskim promenama zastupljeno u zakonodavnim okvirima u šumarstvu i povezanim sektorima?	**	
		1.3. Postoji uticaj institucionalnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama	Koje su razlike u nadležnostima zainteresovanih strana u odnosu na upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	*	
		1.4. Postoji uticaj mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama.	Koje mere podrške za upravljanje klimatskim promenama postoje u sektoru šumarstva i povezanim sektorima?	Q27	Q21
H2	Postoje statistički značajne razlike u interesima i uticajima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima	Ko su ključne zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Q19-Q21*	Q13-15*	
		Koje su razlike između zainteresovanih strana u odnosu na interes u upravljanju klimatskim promenama?	Q18,Q21*	Q12,Q15*	
		Koje su razlike između zainteresovanih strana u odnosu na uticaj u upravljanju klimatskim promenama?	Q18,Q21*	Q12,Q15*	
H3	Postoji interes zainteresovanih strana za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima	Koji oblici saradnje postoje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Q23*	Q17*	
		Kolika je učestalost saradnje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Q23	Q17	

Pregled 1.1. Povezanost hipoteza, istraživačkih pitanja i pitanja iz upitnika

Red. br.	Opšte/posebne hipoteze	Istraživačka pitanja	Pitanja iz upitnika	
			JP	LS, NVO
H4	Postoji potreba za unapređenjem sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana u uslovima klimatskih promena, u šumarstvu i povezanim sektorima	Koliko je uspešna saradnja između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama?	Q23	Q17
		Koji je glavni predušlov za unapređenje saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama	Q24-Q26	Q18-Q20
		Na koji način je organizovan sistem za sprovođenje mera podrške?	Q29	Q23
		Na koji način je moguće uspostaviti ili unaprediti sistem za sprovođenje mera podrške?	Q30-Q32	Q24-Q26

Napomena:

*odgovori na ova istraživačka pitanja su dobijeni na osnovu dodatnih analiza

**odgovori na ova istraživačka pitanja su dobijeni na osnovu analize strateških i zakonodavnih okvira

Izvor: original

Hipoteze i istraživačka pitanja su testirani analizom odgovora ispitanika dobijenih na osnovu postavljenih pitanja u upitniku⁷.

Povezanost ciljeva i predmeta istraživanja sa hipotezama i istraživačkim pitanjima je prikazana u pregledu 1.2.

Pregled 1.2. Povezanost ciljeva i predmeta istraživanja sa hipotezama

Ciljevi istraživanja	Predmet istraživanja	Opšte hipoteze	Istraživačka pitanja
Utvrđivanje strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, kao i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena	Strateški okviri za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 4.1)	Postoji uticaj strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, kao i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlja 4 i 5.3.)	Na koji način je upravljanje klimatskim promenama zastupljeno u strateškim okvirima u šumarstvu i povezanim sektorima?
	Zakonodavni okviri za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 4.2)		Na koji način je upravljanje klimatskim promenama zastupljeno u zakonodavnim okvirima u šumarstvu i povezanim sektorima?
	Institucionalni okviri za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 4.3)		Koje su razlike u nadležnostima zainteresovanih strana u odnosu na upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?
	Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 4.4)		Koje mere podrške za upravljanje klimatskim promenama postoje u sektoru šumarstva i povezanim sektorima?
Identifikacija i klasifikacija zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena	Stavovi ispitanika o zainteresovanim stranama u šumarstvu i povezanim sektorima, i uključenosti u problematiku upravljanja klimatskih promena; (potpoglavlje 5.1)	Postoje statistički značajne razlike u interesima i uticajima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlja 5.1. i 5.2.)	Ko su ključne zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?
			Koje su razlike između zainteresovanih strana u odnosu na interes u upravljanju klimatskim promenama?
Utvrđivanje interesa i uticaja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena	Stavovi ispitanika o interesu i uticaju zainteresovanih strana u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama (potpoglavlje 5.2)		Koje su razlike između zainteresovanih strana u odnosu na uticaj u upravljanju klimatskim promenama?

⁷ Sadržaj i struktura upitnika su prikazani u prilogu 2, pregledu P2-3, P2-4.

Pregled 1.2. Povezanost ciljeva i predmeta istraživanja sa hipotezama

Ciljevi istraživanja	Predmet istraživanja	Opšte hipoteze	Istraživačka pitanja
Utvrđivanje oblika saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena	Stavovi ispitanika o načinu i učestalosti saradnje sa zainteresovanim stranama u upravljanju klimatskim promenama (potpoglavlje 5.4)	Postoji interes za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama, u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 5.4)	Koji oblici saradnje postoje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima? Koliko je učestalost saradnje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?
	Stavovi ispitanika o uspešnosti i mogućnosti unapređenja saradnje sa zainteresovanim stranama u upravljanju klimatskim promenama (potpoglavlje 5.4)	Postoji potreba za unapređenjem sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana u uslovima klimatskih promena, u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlja 5.3 i 5.4)	Koliko je uspešna saradnja između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama?
	Stavovi ispitanika o sistemu za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama i njegovom unapređenju (potpoglavlje 5.3)		Koji je glavni preduslov za unapređenje saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama
			Na koji način je organizovan sistem za sprovođenje mera podrške? Na koji način je moguće uspostaviti ili unaprediti sistem za sprovođenje mera podrške?

Izvor: original

Uočava se da je svaki cilj istraživanja u vezi sa predmetom, hipotezom i istraživačkim pitanjima.

1.4. TERITORIJALNO I VREMENSKO ODREĐENJE ISTRAŽIVANJA

Teritorijalni okvir istraživanja je obuhvatio određena šumska područja (ŠP) na teritoriji Republike Srbije, bez Autonomnih pokrajina (AP), područja 3 nacionalna parka (NP) i pripadajuće opštine, u navedenim statističkim regionima⁸. Na osnovu podataka prikupljenih iz interne dokumentacije Republičkog zavoda za statistiku⁹, odabrana su ŠP sa učešćem šteta nastalih usled dejstva prirodnih nepogoda¹⁰, većim od 1% (po površini)¹¹. Na osnovu podataka iz JP „Srbijašume“¹², odabrana su ŠP u kojima su konstatovane štete u šumama od ledoloma 2014. godine, veće od 1% u odnosu na površinu šteta svih ŠP. Ovim putem su izdvojena 4 ŠP: Timočko, Severnokučajsko, Moravsko i Rasinsko ŠP.

Ukrštanjem rezultata dobijenih na osnovu analize podataka iz Izveštaja o štetama u šumama za period 2011-2017. godine i Akcionog plana sanacije oštećenih šuma u državnom i privatnom vlasništvu za period 2015-2018. godine, izdvojeno je 11 ŠP: Podrinjsko-kolubarsko, Rasinsko, Timočko, Jablaničko, Limsko, Donjeibarsko, Severnokučajsko, Topličko, Golijsko, Gornjeibarsko, Moravsko i Nišavsko ŠP.

⁸ Štete od prirodnih nepogoda u statističkim regionima Šumadije i Zapadne Srbije, kao i Južne i Istočne Srbije učestvuju sa 39,1% u ukupnom obimu šteta od prirodnih nepogoda u šumama (m^3) (Ranković *et al.*, 2016a).

⁹ Izveštaji o štetama u šumama za period 2011-2017. godine (2012c, 2013c, 2014f, 2015g, 2016d, 2017b, 2018g).

¹⁰ Štete u šumama od prirodnih nepogoda su, prema Izveštaju, svrstane u dve grupe: 1) štete od vetra i 2) štete od kiše, grada, snega i mraza.

¹¹ ŠP gde nisu konstatovane štete veće od 1% (po površini) pripadaju grupi slabo ugroženih područja (Ranković *et al.*, 2016a; Ranković *et al.*, 2019).

¹² Akcioni plan sanacije oštećenih šuma u državnom i privatnom vlasništvu za period 2015-2018. godine, JP „Srbijašume“ (2015a).

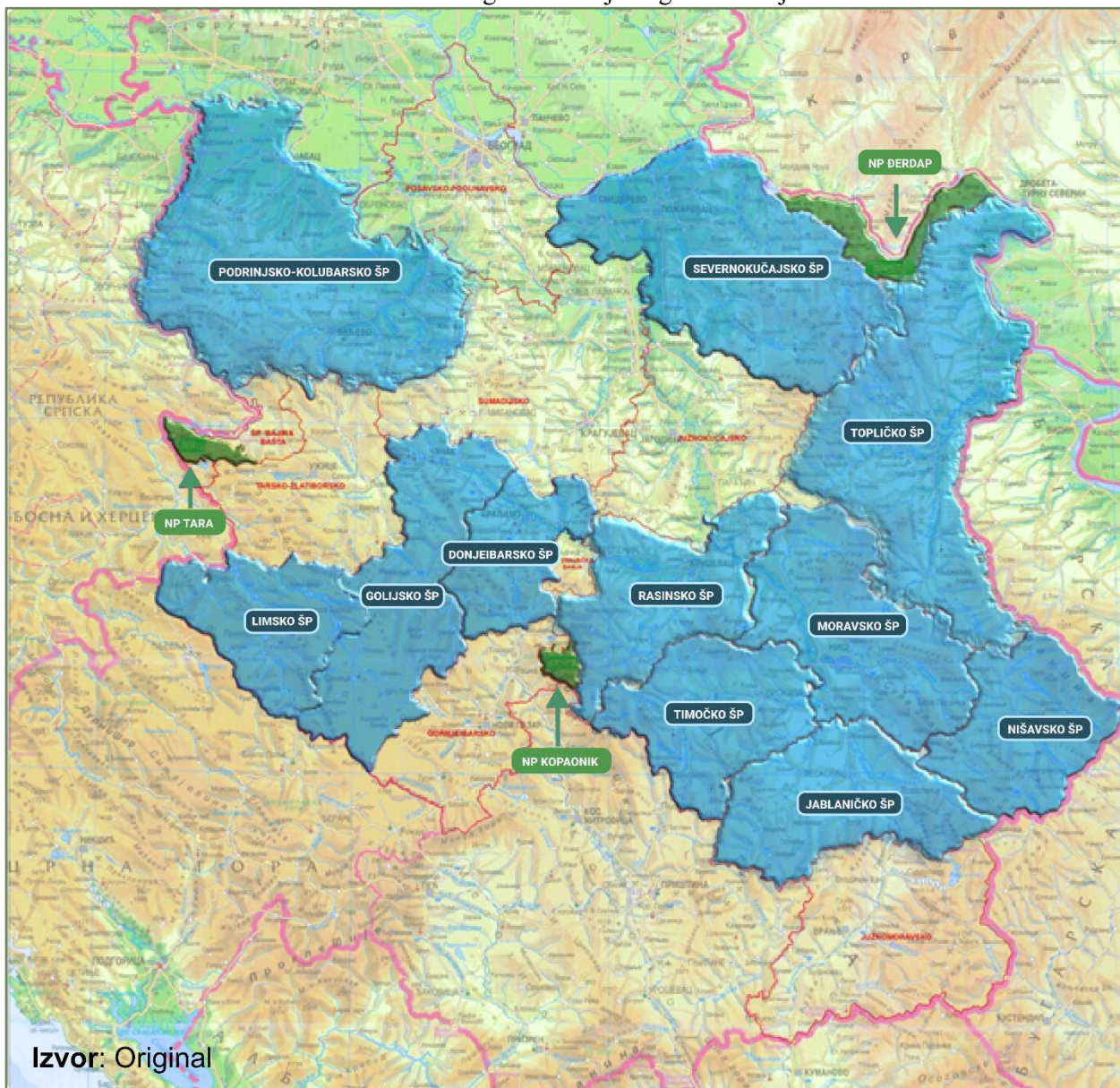
Nakon izdvajanja ŠP, pristupilo se odabiru opština koje se nalaze na teritoriji datih ŠP. Prilikom izdvajanja pripadajućih opština svakog ŠP, uzeti su u obzir dodatni kriterijumi:

- opštine gde se nalaze sedišta šumskih gazdinstava (ŠG) i šumskih uprava (ŠU);
- opštine gde je bilo oštećenja od ledoloma¹³.

S obzirom da se 3 NP (NP „Kopaonik“, NP „Tara“ i NP „Đerdap“) prostiru na području pomenuta 2 statistička regiona Srbije, uzete su u obzir opštine i mesna zajednica, u kojima se nalaze sedišta NP - opštine Raška i Bajina Bašta i mesna zajednica Donji Milanovac.

Ukupno, na teritoriji 11 ŠP i 3 NP, izdvojene su 33 opštine, što ujedno predstavlja i teritorijalni okvir istraživanja (karta 1.1.).

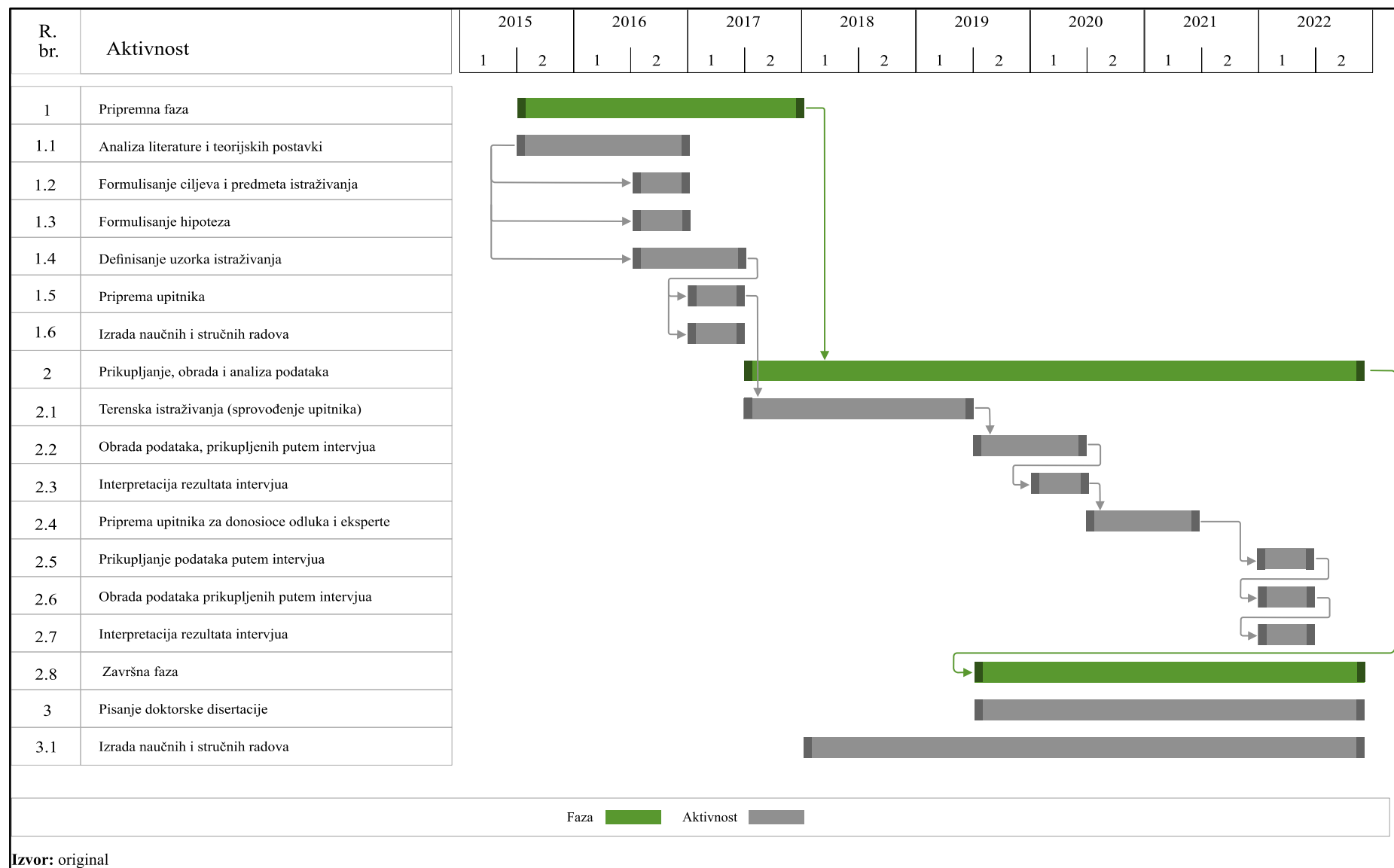
Karta 1.1 Pregled teritorijalnog istraživanja

Vremensko određenje istraživanja je detaljno prikazano na gantogramu 1.1. Istraživanje je sprovedeno u 3 faze u periodu 2015- 2022. godine.

¹³ Nisu uzete u obzir one ŠU, tj. pripadajuće opštine, gde su od ledoloma oštećena samo pojedinačna stabla (ŠU Kladovo, ŠU Brus, ŠU Aleksandrovac, ŠU Trstenik).

Gantogram 1.1. Raspored i vreme trajanja aktivnosti na sprovođenju istraživanja

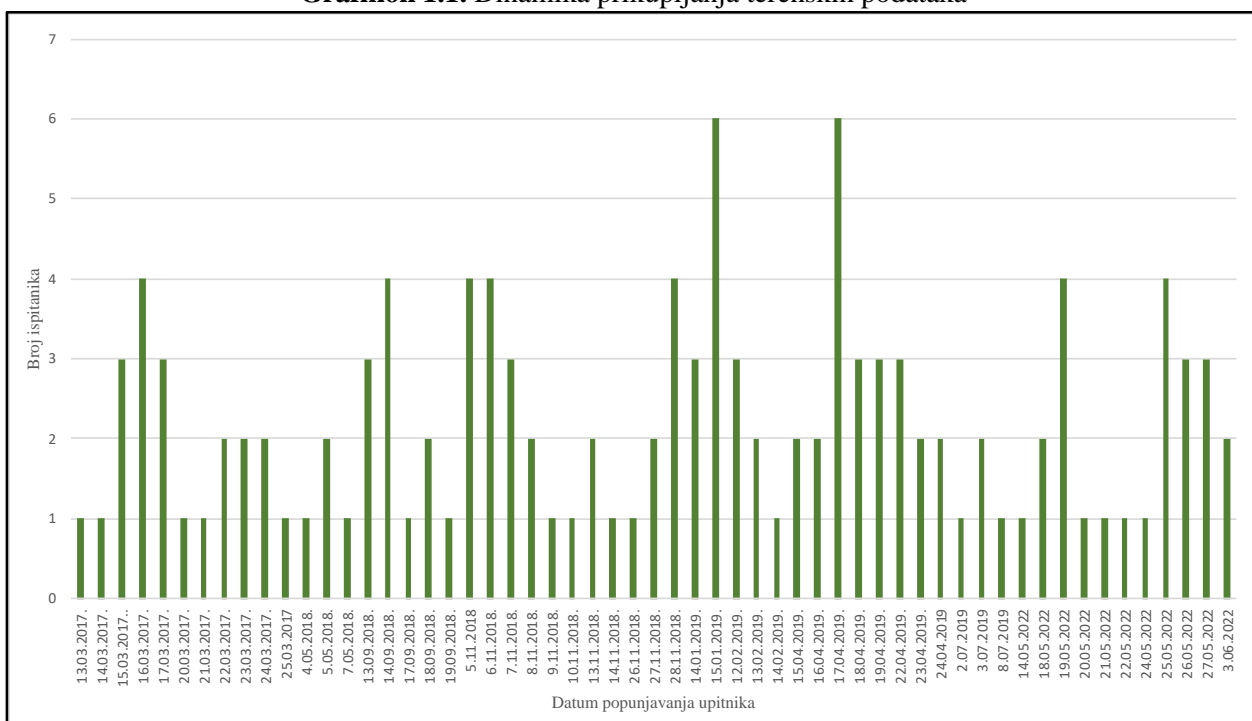
Izvor: original

Kao što je prikazano u gantogramu 1.1., u okviru pripreme faze, koja je obuhvatila 6 aktivnosti, obavljena je analiza literature i teorijskih postavki istraživanja, formulisani su cilj, predmet i hipoteze istraživanja. Tokom ove faze, izvršena je i priprema upitnika, koji je definisan od strane istraživača, uz konsultacije sa donosiocima odluka iz Srbije i Slovenije. Spisak ispitanika koji su intervjuisani i konsultovani prilikom pripreme upitnika, dat je u tabeli P2-1.

Nakon toga, usledila je faza prikupljanja, obrade i analize podataka, koja je obuhvatila 7 različitih aktivnosti. Tokom ove faze, kroz terenski rad, prikupljeni su podaci sprovođenjem intervjua sa odabranim ispitanicima, kao i sa ekspertima i donosiocima odluka.

Dinamika prikupljanja terenskih podataka prikazana je na grafikonu 1.1.

Grafikon 1.1. Dinamika prikupljanja terenskih podataka

Izvor: original

Kao što se uočava na grafikonu, prikupljanje terenskih podataka trajalo je u periodu od marta 2017. do jula 2019. godine. Tokom 45 radnih dana na terenu, intervjuisana su 103 ispitanika.

U periodu od jula 2019. do januara 2020. godine obavljene su aktivnosti vezane za unos, obradu i analizu prikupljenih podataka.

Tokom maja i juna 2022. godine, sprovedeni su intervjui sa donosiocima odluka i ekspertima. Tokom 11 radnih dana, intervjuisano je 23 ispitanika, nakon čega se pristupilo unosu, obradi i analizi podataka.

Završna faza je obuhvatila pisanje doktorske disertacije, dok je pripremanje naučnih i stručnih radova sprovedeno tokom svih faza istraživanja.

2. METODE ISTRAŽIVANJA, PRIKUPLJANJE I OBRADA PODATAKA

U ovom poglavlju je dat opis naučnih metoda i tehnika koje su korišćene u procesu istraživanja. Pored toga, objašnjen je i način prikupljanja i obrade podataka.

2.1. NAUČNE METODE I TEHNIKE

U okviru datog potpoglavlja, opisane su opšte, osnovne i posebne naučne metode, kao i tehnike istraživanja, tj. tehnika ispitivanja i strateškog menadžmenta.

2.1.1. Naučne metode

Kao jedna od **opštih** naučnih metoda, u ovom istraživanju je primenjena statistička metoda, prilikom obrade primarnih podataka (potpoglavlja 5.2., 5.3 i 5.4.).

Od **osnovnih** naučnih metoda, primenjena je komparativna metoda. Ova metoda je korišćena radi utvrđivanja sličnosti i razlika strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira i mera podrške, kao i između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, u šumarstvu i povezanim sektorima (poglavlje 4; potpoglavlje 5.1).

U istraživanju su primenjene i **posebne** naučne metode, i to:

- analiza i sinteza;
- specijalizacija;
- dedukcija i indukcija.

U cilju izučavanja sadržaja strateških i zakonodavnih dokumenata, kao i nadležnosti institucija i organizacija, i postojanja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, ali i obrade podataka dobijenih putem intervjua, korišćena je metoda analize sadržaja (poglavlje 4, poglavlje 6).

Metoda analize socijalnih mreža¹⁴ je korišćena za analizu veza, tj. kontakata između aktera i zainteresovanih strana, kao i analizu načina njihove povezanosti (Scott, 2000; Prell *et al.*, 2009; Wasserman, Faust, 2009). Ova metoda je primenjena i sa ciljem dobijanja informacije o glavnim (centralnim) zainteresovanim stranama (sa najviše veza), postojanju „perifernih“ zainteresovanih strana, ali i o uticaju različitih faktora (nivo upravljanja; interes i uticaj u upravljanju klimatskim promenama; sektorska pripadnost; pripadnost statističkom regionu; učestalost kontakata, centralnost pozicije) na stvaranje veza između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena (potpoglavlje 5.4).

Metoda sinteze je korišćena prilikom definisanja predloga unapređenja i formulisanja zaključaka (poglavlje 6, poglavlje 8).

Od metoda specijalizacije korišćena je klasifikacija, koja predstavlja jednu od posebnih formi specijalizacije. Ova metoda je primenjena sa ciljem klasifikacije zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode (potpoglavlje 5.2).

Dedukcija i indukcija su korišćene za sticanje znanja o predmetu istraživanja i za donošenje zaključaka (poglavlje 3, poglavlje 7).

2.1.2. Tehnike istraživanja

Od **tehnika ispitivanja**, korišćen je pojedinačni usmereni intervju. Pojedinačni razgovori sa ispitanicima, uz unapred definisanja pitanja, omogućili su sistematičnost u prikupljanju podataka, kao i strukturiranju i organizaciji prikupljenih podataka (Milosavljević, Radosavljević, 2008), koji su bili značajni za ovo istraživanje.

---

¹⁴ Socijalna mreža se može posmatrati kao mreža socijalnih veza (De Nooy *et al.*, 2018) i sastoji se „...od konačnog skupa ili seta aktera i njihovih odnosa ili odnosa koji su definisani njima...“ (Wasserman, Faust, 2009), pri čemu veze između aktera mogu da „...prenose ponašanje, stavove, informacije ili robu“ (De Nooy *et al.*, 2018).

Kao **tehnike strateškog menadžmenta**, korišćene su:

- „benchmarking“ analiza;
- analiza zainteresovanih strana;
- SWOT analiza.

Tehnika „benchmarking“-a je korišćenja u cilju identifikacije primera „dobre prakse“ u Srbiji i drugim zemljama, koje se duži niz godina bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama i mogućnosti unapređenja zakonodavnih, strateških i institucionalnih okvira, kao i sistema podrške i organizacije saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena u Srbiji (poglavlje 6).

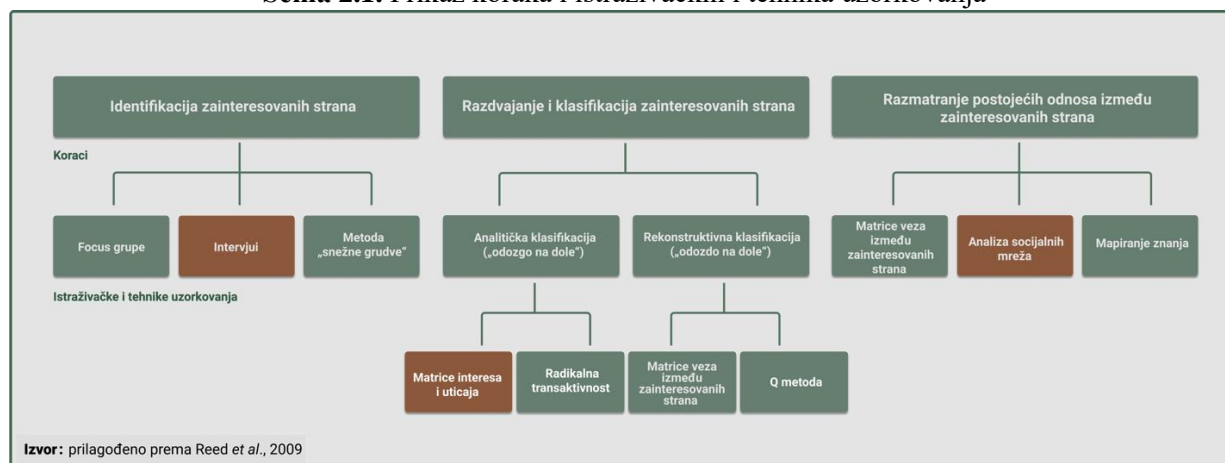
Tehnika analize zainteresovanih strana ukazuje „...*ko su zainteresovane strane, ko ima interes i uticaj za ono što se dešava, ko sa kim saraduje...*“ (Reed *et al.*, 2009). Sprovodi se „...*zbog pretpostavke da različite grupe imaju različite stavove, kapacitete i interese...*“, pri čemu se ove potrebe moraju „...*eksplicitno razumeti i priznati u procesu identifikacije problema, postavljanju ciljeva i izbora strategije*“ (Ognjenović, 2008). Ova tehnika ukazuje i na „...*potencijalne mogućnosti efikasnijeg zajedničkog rada*“ zainteresovanih strana u bavljenju različitim problemima zaštite životne sredine i prirodnih resursa (Reed *et al.*, 2009). Primena analize zainteresovanih strana, dobila je na značaju, kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, usled potrebe da se uveća transparentnost, ali i da se različitim zainteresovanim stranama dodeli određena uloga u donošenju odluka (Reed *et al.*, 2009).

Prema Ridu i saradnicima, analiza zainteresovanih strana obuhvata sledeće korake (Reed *et al.*, 2009):

- identifikaciju zainteresovanih strana;
- razdvajanje i klasifikaciju zainteresovanih strana;
- razmatranje odnosa između zainteresovanih strana.

Prikaz koraka i istraživačkih i tehnika uzorkovanja (prilagođen prema Ridu i saradnicima), dat je u šemi 2.1.

Šema 2.1. Prikaz koraka i istraživačkih i tehnika uzorkovanja

S obzirom na raznolikost zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (Corfee-Morlot *et al.*, 2011; Gudurić, 2013; Nonić *et al.*, 2017) i potrebe za njihovom klasifikacijom, a prema datim koracima analize zainteresovanih strana, u ovom istraživanju su korišćene sledeće istraživačke tehnike i tehnike uzorkovanja (prikazane braon bojom u šemi 2.1.):

1. identifikacija zainteresovanih strana – intervjui (potpoglavlje 5.1);
2. razdvajanje i klasifikacija zainteresovanih strana – matrica interesa i uticaja (potpoglavlje 5.2);
3. razmatranje odnosa između zainteresovanih strana – analiza socijalnih mreža (potpoglavlje 5.4).

Detaljno objašnjenje primene pomenutih tehnika analize zainteresovanih strana je dato u sledećem potpoglavlju.

Kako bi se procenila mogućnost primene predloženog konceptualnog modela, korišćena je hibridna varijanta **SWOT analize** (Kajanus *et al.*, 2012). Na taj način se omogućava da faktori¹⁵, koji su sastavni deo SWOT analize, budu proporcionalni i uporedivi (Kurttila *et al.*, 2000; Kajanus *et al.*, 2004). Primena „hibridnih varijanti SWOT analize“, dobija na značaju i u istraživanjima u šumarstvu (Wolfslehner *et al.*, 2005; Pezdevšek Malovrh *et al.*, 2012; Nedeljković, 2015; Poduška, 2018). U ovom istraživanju je izvršeno kombinovanje sa SMART¹⁶ tehnikom, koja omogućava jasnije poređenje značaja pojedinih faktora koji se koriste u odlučivanju (Kajanus *et al.*, 2004), pri čemu se određeni broj poena (1-10), dodeljuje svakom od faktora SWOT analize.

2.2. PRIKUPLJANJE I OBRADA PODATAKA

U okviru ovog potpoglavlja, detaljno su opisani svi postupci prikupljanja i obrade podataka.

2.2.1. Prikupljanje podataka

Za potrebe ovog istraživanja, podaci su prikupljeni iz primarnih i sekundarnih izvora.

Podaci iz **primarnih izvora**, koji su prikupljeni putem intervjua, obuhvataju:

- stavove zainteresovanih strana u vezi sa klimatskim promenama;
- stavove zainteresovanih strana u odnosu na strateške, zakonodavne i institucionalne okvire i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;
- stavove zainteresovanih strana u vezi sa interesom i uticajem u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode;
- oblik i učestalost saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama;
- stavove zainteresovanih strana u vezi sa postojanjem i unapređenjem sistema za sprovođenje mera podrške.

Sekundarni podaci su dobijeni iz strateških i zakonodavnih dokumenata, koji se odnose na pitanja upravljanja klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima. Takođe, korišćeni su i različiti publikovani i interni izveštaji, statistički godišnjaci, zvanične internet stranice koji se bave ovim pitanjem, ali i saradnjom zainteresovanih strana u oblasti upravljanja klimatskim promenama. Sekundarni podaci su prikupljeni iz 4 države, koje se nalaze u regionu jugoistočne Evrope: Slovenije, Hrvatske, Crne Gore i Srbije. One se nalaze u različitom statusu u odnosu na članstvo u EU: Slovenija i Hrvatska su članice EU, dok su Crna Gora (2010. godine) i Srbija (2014. godine) ratifikovale Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU. Sve 4 države se nalaze na području sličnih bio-geografskih karakteristika, pa samim tim imaju i slične izazove kada su u pitanju klimatske promene.

Prikupljanje podataka je sprovedeno u okviru dve faze istraživanja.

2.2.1.1. Prva faza istraživanja

Nakon određivanja teritorijalnog okvira istraživanja (potpoglavlje 1.4), pristupilo se odabiru populacije, u okviru svake od 33 odabrane opštine. Imajući u vidu međusektorski pristup u upravljanju klimatskim promenama, ispitanici su odabrani korišćenjem neslučajne metode izbora uzoraka, tj. primenjen je namerni uzorak na bazi vrednosnog suda (Malhotra, 2007).

Uzorak su činili predstavnici institucija i organizacija u javnom i civilnom sektoru, koje su nadležne za šumarstvo, zaštitu prirode i klimatske promene, odnosno, zaposleni koji se, u okviru svojih poslova, aktivno bave ovim pitanjima.

---

¹⁵ Faktori SWOT analize predstavljaju delove svake od 4 grupe: prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje. Faktori definisani u okviru grupe „prednosti“ su unutrašnji pozitivni, a u okviru grupe „slabosti“, unutrašnji negativni. Faktori definisani u okviru grupe „mogućnosti“ su spoljašnji pozitivni, a u okviru grupe „pretnje“, spoljašnji negativni.

¹⁶ eng. *Simple Multi-Attribute Rating Technique*

Na osnovu analize sekundarnih podataka, izdvojene su sledeće grupe ispitanika iz javnog i civilnog sektora, koje ispunjavaju pomenute kriterijume:

– javni sektor:

• JP:

- JP za gazdovanje državnim šumama – JP „Srbijašume“;
- JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume – Goč“, Vrnjačka Banja;
- JP NP;

• LS:

- gradska i opštinska uprava;

– civilni sektor:

• NVO.

U grupu JP spadaju predstavnici JP za gazdovanje državnim šumama: JP „Srbijašume“ (odabrani su ispitanici iz 11 ŠG¹⁷ i 21 ŠU¹⁸), JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume-Goč“, Vrnjačka Banja, kao i predstavnici iz 3 JP NP: JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac. Detaljna objašnjenja o teritorijalnom okviru istraživanja data su u potpoglavlju 1.4.

Iz grupe LS (lokalne gradske i opštinske samouprave), odabrani su ispitanici iz različitih gradskih i opštinskih odeljenja, odseka i službi, nadležnih za:

- poslove zaštite životne sredine;
- inspeksijski nadzor zaštite životne sredine;
- ekonomski razvoj.

Iz civilnog sektora (grupa NVO), odabrani su predstavnici lokalnih NVO, koje se u okviru svojih nadležnosti, koje su definisane kroz viziju, misiju i ciljeve rada organizacije, bave pitanjima šumarstva, zaštite prirode i klimatskih promena. U pojedinim opštinama (analizom sekundarnih podataka, kao i razgovorom sa ispitanicima direktno na terenu), nisu identifikovane aktivne NVO koje se, kroz različite delatnosti, aktivnosti i radove bave pitanjima šumarstva, zaštite prirode i klimatskih promena.

Predstavnici privatnog sektora u šumarstvu i zaštiti prirode nisu uzeti u obzir, jer je istraživanje obuhvatilo samo štete nastale od prirodnih nepogoda u državnim šumama. Razlog za ovakav izbor je nedostatak detaljnih informacija o štetama nastalih od prirodnih nepogoda u privatnim šumama, kao i zvaničnih registara i detaljnih informacija o vlasnicima privatnih šuma (VPS).

Definisana preliminarna lista ispitanika je proširena primenom metode „snežne grudve“, pri čemu su, shodno preporuci od strane odabranih ispitanika, intervjuisani i dodatni ispitanici u svakoj opštini.

Samo istraživanje je obuhvatilo odabir ispitanika koji se nalaze na rukovodećim pozicijama u okviru izabranih organizacija ili organizacionih jedinica, kao i onih koji se, kroz delatnosti, radove i aktivnosti, direktno bave (samostalni stručni saradnici, savetnici, inspektori, projekt menadžeri i sl.) poslovima iz oblasti šumarstva, zaštite prirode i klimatskih promena.

---

¹⁷ ŠG „Severni Kučaj“, Kučevo; ŠG „Timočke šume“, Boljevac; ŠG „Niš“, Niš; ŠG „Toplica“, Kuršumljica; ŠG „Piroć“, Piroć; ŠG „Šuma“, Leskovac; ŠG „Boranj“, Loznica; ŠG „Prijeplje“, Prijeplje; ŠG „Golija“, Ivanjica; ŠG „Stolovi“, Kraljevo; ŠG „Rasina“, Kruševac.

¹⁸ ŠU „Majdanpek“, Majdanpek; ŠU „Kučevo“, Kučevo; ŠU „Žagubica“, Žagubica; ŠU „Zaječar“, Zaječar; ŠU „Boljevac“, Boljevac; ŠU „Bor“, Bor; ŠU „Knjaževac“, Knjaževac; ŠU „Negotin“, Negotin; ŠU „Donji Milanovac“, Donji Milanovac; ŠU „Niš-Bela Palanka“, Niš; ŠU „Aleksinac“, Aleksinac; ŠU „Sokobanja“, Sokobanja; ŠU „Prokuplje“, Prokuplje; ŠU „Piroć“, Piroć; ŠU „Krupanj“, Krupanj; ŠU „Šabac“, Šabac; ŠU „Valjevo“, Valjevo; ŠU „Priboj“, Priboj; ŠU „Ivanjica“, Ivanjica; ŠU „Devići“, Vionica; ŠU „Ražanj“, Ražanj.

Tako su iz grupe JP za gazdovanje državnim šumama – JP „Srbijašume“, odabrani direktori ŠG i šefovi ŠU. Iz grupe JP NP odabrani su direktori ili zamenici direktora određenog JP NP, dok su iz JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume – Goč“, odabrani direktor i rukovodilac odeljenja, tj. ekspert za gazdovanje zaštitnim šumama. U opštinama su odabrani šefovi odeljenja, odseka i službi nadležni za poslove zaštite životne sredine, nadzor zaštite životne sredine kao i ekonomski razvoj, ali i stručni savetnici, samostalni stručni saradnici i inspektori. Svim ispitanicima je garantovana anonimnost, uz objašnjenje da će se rezultati istraživanja koristiti samo u naučne svrhe.

U okviru ove faze istraživanja, ukupno je intervjuisano 103 ispitanika iz grupa JP, LS i NVO. Spisak ispitanika, kao i pregled broja i strukture ispitanika na odabranim područjima istraživanja, prikazani su u prilogu 2 (pregledi P2-2. i P.2-3).

Kao tehnika istraživanja, za prikupljanje podataka (fototablica 2.1.) u prvoj fazi korišćen je pojedinačni usmereni intervju (Milosavljević, Radosavljević, 2008; Mihailović, 2012).

Fototablica 2.1. Prikupljanje podataka

Prikupljanje podataka u ŠU „Niš-Bela Palanka“

Prikupljanje podataka u JP „NP Đerdap“

Prikupljanje podataka sa članovima NVO iz Leskovca

Prikupljanje podataka u ŠG „Timočke šume“

Upitnik korišćen u ovoj fazi istraživanja (prilog 1) izrađen je uz konsultacije sa donosiocima odluka (prilog 1, pregled P2-1). Upitnik je bio kombinacija otvorenih i zatvorenih pitanja. Ispitanici su, odgovorima na otvorena pitanja, samostalno formulisali svoj stav, dok su zatvorena pitanja nudila mogućnost izbora između jednog ili više odgovora. Zatvorena pitanja su obuhvatila i pitanja sa Likertovom skalom¹⁹ (Malhotra, 2007). Sva zatvorena pitanja su, gde je to bilo moguće, sadržala i opciju „*molimo objasnite Vaš stav*“, „*ostalo*“ i sl. Time je data mogućnost detaljnijeg objašnjenja

¹⁹ Korišćena je petostepena Likertova skala (Fishbein, Ajzen, 1975; Bryman, 2012): 1) veoma nizak/veoma malo/veoma mali/veoma loša; 2) nizak/malo/mali/loša; 3) ni nizak ni visok/ni malo ni mnogo/ni mali ni veliki/ni loša ni dobra; 4) visok/mnogo/veliki/dobra; 5) veoma visok/veoma mnogo/veoma veliki/veoma dobra.

stavova ispitanika. Za tumačenje rezultata zatvorenih pitanja, izvršena je operacionalizacija petostepene Likertove skale²⁰.

Upitnik koji je korišćen prilikom utvrđivanja stavova ispitanika iz grupe JP se sastojao od 32 pitanja, koja su podeljena u 6 grupa (prilog 1, pregled P2-4):

1. stavovi o klimatskim promenama;
2. strateški i zakonodavni okviri;
3. institucionalni okviri;
4. zainteresovane strane;
5. organizacija saradnje šumarstva i zaštite prirode u upravljanju klimatskim promenama;
6. mere podrške u upravljanju klimatskim promenama.

Ispitanici iz grupa LS i NVO nisu odgovarali na pitanja koja pripadaju grupi strateških i zakonodavnih okvira jer u okviru svojih nadležnosti, nisu uključeni u proces donošenja i sprovođenja strateških odluka u šumarstvu i zaštite prirode. Shodno tome, njihov upitnik sastojao od ukupno 26 pitanja (prilog 1, pregled P2-5).

U pojedinim delovima upitnika, prikupljeni su sledeći podaci:

1. o postojanju negativnih uticaja klimatskih promena na šumarstvo i zaštitu prirode, povezanosti prirodnih nepogoda i oštećenja šumskih ekosistema sa klimatskim promenama, ali i postojanju i mogućnosti umanjenja rizika od klimatskih promena²¹;
2. o uključenosti i uspešnosti politika klimatskih promena u politiku šumarstva i zaštite prirode, ali i drugih sektora;
3. o postojanju direktnih ili indirektnih nadležnosti institucija i organizacija, u kojima su ispitanici zaposleni, u oblasti klimatskih promena, kao i postojanju organizacionih jedinica koja se bave pitanjima klimatskih promena;
4. potrebni za identifikaciju i klasifikaciju zainteresovanih strana²²;
5. o postojanju, načinu i učestalosti saradnje sa drugim zainteresovanim stranama, vrednovanjem iskaza dobijeni su stavovi o mogućnosti za poboljšanje saradnje, a radi izrade matrice socijalnih mreža;
6. o proceni vrste i načina sprovođenja mera podrške²³.

2.2.1.2. Druga faza istraživanja

U okviru druge faze prikupljanja podataka, upotrebljen je namerni uzorak na bazi vrednosnog suda²⁴.

Uzorak su činili donosioci odluka i eksperti²⁵ iz javnog i civilnog sektora u šumarstvu i povezanim sektorima (zaštita prirode, životna sredina) i primeri „dobre prakse“ u upravljanju klimatskim promenama, na različitim nivoima (nacionalni, regionalni, lokalni).

---

²⁰ Stavovi ispitanika sa ocenama Likertove skale u rasponu od 1-5, tumačeni su kao: ocene 1-2 – uslovno ili uglavnom negativni; ocena 3 – neutralni; ocene 4-5 – uslovno ili uglavnom pozitivni.

²¹ Vrednovanjem postojećih iskaza, pored ostalih, dobijeni su i stavovi ispitanika o negativnim uticajima klimatskih promena i mogućnosti njihovog umanjenja kao i povezanosti prirodnih nepogoda i drugih oštećenja sa klimatskim promenama.

²² Ispitanici navode zainteresovane strane koje se bave ali i one koje bi trebalo da se bave problematikom klimatskih promena. Oni su vrednovali interes i uticaj zainteresovanih strana u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama, radi izrade matrice interesa i uticaja

²³ Ispitanici su vrednovali uspešnost mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, ali i iskazali svoje stavove o postojanju i mogućnosti unapređenja organizovanog sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama.

²⁴ eng. *judgemental sampling*

²⁵ Donosioci odluka su predstavnici institucija i organizacija koji su uključeni u proces donošenja i sprovođenja strateških i obavezujućih odluka (Rakić *et al.*, 2016) u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama, dok se pod ekspertima podrazumevaju samostalni stručni saradnici, savetnici, projekt menadžeri, itd.

S obzirom na datu problematiku i predloge unapređenja, istraživanje je bilo fokusirano na utvrđivanju stavova ispitanika koji su uključeni u proces donošenja i sprovođenja strateških i obavezujućih odluka u upravljanju klimatskim promenama (donosioci odluka i eksperti). Pored toga, odabrani su predstavnici organizacija koje su primeri „dobre prakse“, kako bi se dobili njihovi stručni odgovori i mišljenja o predlogu unapređenja sistema organizacije, podrške i saradnje.

Odabir primera dobre prakse je izvršen na osnovu sledećih karakteristika:

- pripadnost sektoru
  - javni
    - JP za gazdovanje državnim šumama – JP „Srbijašume“;
    - JP NP;
    - JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume – Goč“, Vrnjačka Banja;
    - LS;
  - civilni
    - NVO
- niži uticaj u odnosu na interes u upravljanju klimatskim promenama (rezultati iz potpoglavlja 5.2.);
- opšti utisak istraživača (na osnovu sprovedene prve faze istraživanja i istaknutih primera „dobre prakse“, u saradnji sa različitim zainteresovanim stranama u upravljanju klimatskim promenama na teritoriji šumskog područja).

Istraživanje u drugoj fazi je sprovedeno sa ukupno 23 ispitanika. Od toga, 17 su činili predstavnici institucija i organizacija na nacionalnom i regionalnom nivou upravljanja, sa 8 predstavnika uključenih u proces donošenja strateških i obavezujućih odluka („donosioci odluka“), kao i 9 predstavnika uključenih u proces njihove primene („eksperti“). Pored toga, 6 su činili predstavnici organizacija sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja (ŠG, ŠU, LS, NVO), kao primeri „dobre prakse“ (prilog 1, pregled P2-6 – P2-8.)

U drugoj fazi istraživanja, korišćena su 2 **upitnika**: jedan za donosiocce odluka i drugi za eksperte i primere dobre prakse.

Upitnik za donosiocce odluka (prilog 1, pregled P2-9), sastojao se od 22 pitanja, grupisanih u 4 celine:

1. informacija o ispitaniku (pitanja 1-2);
2. okviri za upravljanje klimatskim promenama
  - strateški okviri (pitanja 3-6);
  - zakonodavni okviri (pitanja 7-9);
  - institucionalni okviri (pitanja 10-14);
3. saradnja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (pitanja 15-17);
4. mere podrške za upravljanje klimatskim promenama (18-22).

Spisak donosioca odluka iz šumarstva i povezanih sektora, koji su intervjuisani u ovoj fazi istraživanja dat je u prilogu 1, pregled P2-10.

Upitnik za eksperte se sastojao od 18 pitanja, grupisanih u 4 celine:

1. informacija o ispitaniku (pitanja 1-2);
2. okviri za upravljanje klimatskim promenama
  - zakonodavni okviri (pitanja 3-5);
  - institucionalni okviri (pitanja 6-10);
3. saradnja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (pitanja 11-13);
4. mere podrške za upravljanje klimatskim promenama (14-18).

Eksperti nisu odgovarali na pitanja koja su se odnosila na strateške okvire za upravljanje klimatskim promenama, jer nisu uključeni u proces njihovog donošenja. Spisak svih predstavnika institucija i organizacija iz šumarstva i povezanih sektora sa različitih nivoa upravljanja, koji su intervjuisani u drugoj fazi istraživanja, dat je u prilogu 2, pregled P2-6 – P2-8.

2.2.2. Obrada podataka

Nakon prikupljanja primarnih podataka, pristupilo se pripremi za njihovu obradu. Pre prikupljanja podataka, izvršeno je kodiranje zatvorenih pitanja. Za svaku promenljivu, dodeljen je kôd. S obzirom da su ispitanici davali različite odgovore kod pitanja otvorenog tipa, odgovori na postavljena pitanja su se prvo sumirali, kako bi se utvrdila suština odgovora. Nakon toga, definisane su sve promenljive i za svaku od njih je utvrđen kôd za identifikaciju.

Nakon kodiranja, izvršen je unos prikupljenih podataka u jedinstvenu bazu podataka. Prikupljeni podaci su uneti u softverski paket za statističku obradu SPSS – ver. 25 (2018c).

U toku obrade podataka, primenjene su sledeće **statističke metode**:

- deskriptivna statistika;
- analiza frekvencija;
- χ^2 test značajnosti proporcija;
- jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA);
- Kruskal-Volisov test.

U okviru metoda deskriptivne statistike, korišćena je aritmetička sredina, kao jedna od mera centralne tendencije, za utvrđivanje:

- prosečne ocene interesa zainteresovanih strana;
- prosečne ocene uticaja zainteresovanih strana.

Za utvrđivanje učestalosti vrednosti prekidnih promenljivih i njegovog učešća, korišćena je analiza frekvencija (Malhotra, 2007). Primenom ove metode, prikazano je učešće (u procentima) identifikovanih zainteresovanih strana, procena trenutne i potencijalne uključenosti zainteresovanih strana u problematiku upravljanja klimatskim promenama, učešće ocena interesa i uticaja ispitanika iz sve 3 grupe, učešće stavova svih ispitanika po grupama o: klimatskim promenama, regulatornim i institucionalnim okvirima i merama podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Za utvrđivanje postojanja razlike između dobijenih (empirijskih) i očekivanih frekvencija, primenjen je χ^2 test značajnosti proporcija (Malhotra, 2007; Žižić *et al.*, 2007). Pretpostavljeno je da je očekivani (hipotetički) raspored frekvencija 50:50%, uz uspostavljenu nultu hipotezu da ne postoji statistički značajna razlika u proporcijama. Za tumačenje rezultata dobijenih ovim testom, potrebno je da se ispuni pretpostavka o najmanjoj očekivanoj učestalosti u svim ćelijama, tj. da najmanje 80% ćelija treba da ima očekivane učestalosti 5 ili više (Pallant, 2011).

ANOVA i Kruskal-Volisov test (kao neparametarska metoda), korišćeni su za utvrđivanje postojanja statistički značajnih razlika u oceni interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode.

2.2.2.1. Analiza zainteresovanih strana

Podaci sakupljeni radi identifikacije i klasifikacije zainteresovanih strana, obrađeni su primenom tehnike strateškog menadžmenta, tj. analize zainteresovanih strana.

Ova analiza se sastojala iz 3 koraka:

1. identifikacija zainteresovanih strana;
2. razdvajanje i klasifikacija zainteresovanih strana;
3. razmatranje odnosa između zainteresovanih strana.

U okviru prvog koraka analize zainteresovanih strana (identifikacija zainteresovanih strana), korišćen je pojedinačni usmereni intervju. Ispitanici su odgovorili na 3 pitanja radi identifikacije zainteresovanih strana:

1. „molimo navedite zainteresovane strane (pravna lica, institucije, organizacije, JP, udruženja, NVO i sl.) koje obavljaju delatnost, radove i aktivnosti ili na drugi način ostvaruju svoje interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode“;
2. „da li su, prema Vašem mišljenju, neke od navedenih zainteresovanih strana, uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama“;
3. „molimo navedite koje organizacije bi, po vašem mišljenju, trebalo da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama“.

Prvo pitanje je formulisano sa ciljem identifikacije zainteresovanih strana koje obavljaju delatnost, radove i aktivnosti ili na drugi način ostvaruju svoje interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode. Drugo pitanje je formulisano sa ciljem da bi se utvrdilo da li su, prethodno identifikovane, zainteresovane strane uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama. Kombinacija pitanja trenutne i potencijalne uključenosti zainteresovanih strana sektora šumarstva, ali i drugih, povezanih sektora u upravljanju klimatskim promenama je primenjena u trećem pitanju, da bi se utvrdilo koje zainteresovane strane nisu, a trebalo bi da budu uključene u ovu problematiku.

U okviru drugog koraka analize, razdvajanje i klasifikacija zainteresovanih strana su izvršeni kroz izradu matrice interesa i uticaja. Ispitanici su, na osnovu ličnih zapažanja, vrednovali interes i uticaj samo onih zainteresovanih strana koje su identifikovali u prvom koraku. Shodno dobijenim rezultatima srednje vrednosti ocene interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama, zainteresovane strane su postavljene u dvodimenzionalni koordinatni sistem, tj. matricu interesa i uticaja, pri čemu x-osa predstavlja vrednost ocene uticaja, a y-osa, vrednost ocene interesa.

Zavisno od položaja u matrici interesa i uticaja, zainteresovane strane se nalaze u jednom od 4 kvadranta i mogu se klasifikovati kao: „subjekti“, „igrači“, „masa“ i „kreatori sadržaja“ (Ibarra, Andrews, 1993; Reed *et al.*, 2009; Ackerman, Eden, 2011). Zainteresovane strane koje se nalaze u kvadrantu „subjekti“ i „ključni igrači“ imaju najviše interesa u vezi sa datim pitanjem ili u okviru datog konteksta, dok zainteresovane strane koje se nalaze u kvadrantu „ključni igrači“ imaju veći uticaj na podržavanje (ili nepodržavanje) datog pitanja, tj. konteksta, u poređenju sa zainteresovanim stranama koje se nalaze u kvadrantu „subjekti“. Zainteresovane strane koje se nalaze u kvadrantu „kreatori sadržaja“ nemaju veliki interes, ali mogu imati dovoljno uticaja na rešavanje datog pitanja (konteksta), dok zainteresovane strane u kvadrantu „mase“ nemaju ni interes ni uticaj na dato pitanje i njegov ishod (Ackerman, Eden, 2011). Predstavljena matrica interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, zasnovana je na ličnim opažanjima ispitanika u odabranim opštinama u Srbiji.

Treći korak u analizi zainteresovanih strana je razmatranje odnosa između zainteresovanih strana i to kroz analizu socijalnih mreža. Ispitanici su odgovorili na pitanje u vezi sa postojanjem i oblikom saradnje sa različitim institucijama i organizacijama iz oblasti šumarstva i zaštite prirode, u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama. Za analizu i prikazivanje rezultata stavova ispitanika o postojanju i načinu saradnje, kao i interesu i uticaju zainteresovanih strana, korišćen je kompjuterski program za analizu socijalnih mreža UCINET – verzija 6.694 (2018h).

Socijalna mreža se sastoji od čvorova²⁶ i veza (kontakata)²⁷ između njih. U ovom istraživanju, zainteresovane strane predstavljaju „čvorove“, dok se pod pojmom „veza“ podrazumeva postojanje kontakata između zainteresovanih strana. U tom smislu, veze (kontakti) između zainteresovanih strana su predstavljene saradnjom. Za analizu saradnje između zainteresovanih strana, osim podataka o postojanju veza i učestalosti kontakata, korišćeni su i podaci o njihovom interesu i uticaju u upravljanju klimatskim promenama.

---

²⁶ eng. *nodes* ili *vertices*

²⁷ eng. *ties* ili *edges*

Analiza socijalne mreže, tj. mreže saradnje zainteresovanih strana obuhvatila je:

- analizu strukturnih karakteristika mreže (pojedinačnih i prema načinu saradnje) i to:
  - centralnost po sopstvenom vektoru;
  - broj veza;
  - gustinu mreže;
  - srednje rastojanje;
- analizu centralnih i perifernih čvorova;
- analizu veza i uticaja različitih faktora na stvaranje saradnje između zainteresovanih strana.

Mera centralnosti²⁸ predstavlja meru kohezije mreže koja ukazuje u kojoj su meri veze usredsređene na pojedinačnu zainteresovanu stranu, u odnosu 0 do 1. Ocena 1 odražava konfiguraciju „zvezdane mreže“, gde jedna zainteresovana strana ima veze sa svim ostalim zainteresovanim stranama, dok oni imaju veze samo sa centralnom zainteresovanim stranom, ali ne i između sebe. Centralnost po sopstvenom vektoru²⁹, predstavlja meru uticaja čvora u mreži, koja uzima u obzir posredne i neposredne kontakte između zainteresovanih strana.

Broj veza zainteresovanih strana³⁰ predstavlja broj kontakata koje poseduju u mreži, i u zavisnosti od tipa mreža i broja zainteresovanih strana, može da varira. Gustina mreže³¹ ukazuje na stepen povezanosti mreže, i predstavlja količnik ukupnog broja veza i maksimalnog mogućeg broja veza u mreži. Gušće mreže imaju više veza između „čvorova“, dok se u mrežama sa manje veza, pojedine zainteresovane strane imaju centralnu poziciju i utiču na protok informacija. U binarnom sistemu podataka, gustina mreže predstavlja udeo mogućih veza. Gustina mreže je merena u rasponu 0-1, gde broj 1 označava direktnu povezanost svih zainteresovanih strana u mreži, a 0 označava da ne postoji povezanost između njih. Srednje rastojanje³² predstavlja prosečan broj koraka koje je potrebno napraviti ukoliko se izabere najkraće rastojanje, mereno za sve moguće parove čvorova u datoj mreži. Analiza centralnih i perifernih čvorova³³ obuhvata sistem koji grupiše čvorove u jezgro koje je „maksimalno“ međusobno povezano, ali i u periferiju, gde su čvorovi „manje“ povezani.

Za analizu veza i uticaja različitih faktora na stvaranje veza, tj. saradnje između zainteresovanih strana korišćena je MRQAP regresija³⁴. MRQAP predstavlja neparametarski pristup statističkoj analizi mrežnih podataka i ekvivalentna je regresionoj analizi. Na ovaj način, analizirane su veze između zavisno promenljivih (identifikovani oblici saradnje), i nezavisno promenljivih faktora (nivo upravljanja, interes i uticaj u upravljanju klimatskim promenama, sektorska pripadnost, pripadnost statističkom regionu, učestalost kontakata, centralnost položaja u okviru mreže), u odnosu na uticaj u ostvarivanju saradnje. Sve vrednosti pomenutih faktora su, na osnovu prikupljenih primarnih podataka, rekodirane u matrični binarni sistem, kao što je prikazano u pregledu 2.1.

Sekundarni podaci su obrađeni primenom metode analize sadržaja, uz korišćenje Word i Excel programa. Kompjuterski program UCINET (verzija 6.694), korišćen je za analizu veza i učestalosti kontakata između zainteresovanih strana, dok je NetDraw softver korišćen za grafički prikaz veza saradnje (Borgatti, Everet, 2002).

---

²⁸ eng. *centrality*

²⁹ eng. *eigenvector centrality*

³⁰ eng. *degree range*

³¹ eng. *density*

³² eng. *average distance*

³³ eng. *core-periphery analysis*

³⁴ eng. *multiple regression quadratic assessment procedure - MRQAP*

Pregled 2.1. Prikaz kodiranja nezavisnih promenljivih

Nezavisne promenljive	Vrednost	Kod
Učestalost kontakata	Dnevno i nedeljno	1
	Mesečno, kvartalno, godišnje	0
Interes u upravljanju klimatskim promenama	Ista ocena interesa	1
	Različita ocena interesa	0
Uticaj u upravljanju klimatskim promenama	Ista ocena uticaja	1
	Različita ocena uticaja	0
Nacionalni nivo upravljanja	Isti nivo upravljanja	1
	Različiti nivo upravljanja	0
Regionalni nivo upravljanja	Isti nivo upravljanja	1
	Različiti nivo upravljanja	0
Lokalni nivo upravljanja	Isti nivo upravljanja	1
	Različiti nivo upravljanja	0
Statistički region	Isti statistički region	1
	Različiti statistički region	0
Javni sektor	Isti (javni) sektor	1
	Drugi (civilni) sektor	0
Civilni sektor	Isti (civilni) sektor	1
	Drugi (javni) sektor	0
Centralnost pozicije u mreži	Da	1
	Ne	0

Izvor: original

U grafičkom prikazu mreže saradnje između zainteresovanih strana, korišćena je multidimenzionalna skalarna analiza³⁵ za dodeljivanje iste pozicije zainteresovanim stranama u prostoru, postavljajući one koje su slične, bliže jedne drugoj. Dobijeni rezultati predstavljaju attribute u grafičkom prikazu mreže saradnje u NetDraw programu.

Podaci koji su prikupljeni tokom sprovođenja intervjuja sa donosiocima odluka i ekspertima, na kraju druge faze istraživanja, obrađeni su korišćenjem analize sadržaja dokumenata. Nakon sumiranja i analize odgovora, ispitanici su grupisani shodno njihovim stavovima za svako ponuđeno tematsko pitanje („podržavam“, „ne podržavam“, „neutralan“). Za prikaz odgovora, korišćena je matrica „podrške i protivljenja³⁶“ (Gluck *et al.*, 2011).

Dobijeni podaci su primenom tehnika SWOT i SMART analize, tj. hibridne varijante SWOT analize, obrađeni na sledeći način (Kajanus *et al.*, 2004; Kajanus *et al.*, 2012):

- identifikovani su relevantni unutrašnji i spoljašnji faktori (prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje) primenom SWOT analize;
- nakon prikupljenih ocena svakog od faktora SWOT analize od strane odabranih predstavnika koji su intervjuisani na kraju druge faze istraživanja (ocene 1-10), utvrđena je prosečna ocena za svaki od faktora, u statističkom programu SPSS (ver.25);
- utvrđene su prosečne ocene za svaku od pomenutih grupa u okviru SWOT analize, u programu za unakrsna tabelarna izračunavanja.

Matrica za unakrsna tabelarna izračunavanja je korišćena i u prethodnim istraživanjima u šumarstvu (Kajanus *et al.*, 2012; Nedeljković, 2015; Poduška, 2018).

³⁵ eng. *multidimensional scaling analysis*

³⁶ eng. *advocate-opponent*

3. TEORIJSKI OKVIR I PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

U ovom poglavlju su predstavljene i analizirane teorijske osnove i pregled dosadašnjih istraživanja koji se odnose na:

- sistem upravljanja klimatskim promenama;
- pojam i klasifikaciju zainteresovanih strana;
- pojam saradnje zainteresovanih strana;
- organizaciju saradnje.

Takođe, predstavljen je i konceptualni okvir istraživanja.

3.1. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

U ovom potpoglavlju predstavljeni su pojam i značenje sistema upravljanja klimatskim promenama, uz naglasak na ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena, prilagođavanje klimatskim promenama i upravljanje na više nivoa. Takođe, razmotreni su pojam, klasifikacija i saradnja između zainteresovanih strana, kao i organizacija saradnje.

3.1.1. Pojam i značenje sistema upravljanja klimatskim promenama

Upravljanje³⁷ se odnosi na „...hijerarhijski odnos između donosioca odluka na državnom nivou, koji imaju ulogu „kontrolora“, i privatnog ili državnog sektora, koji su kontrolisani“ (Böhling, Arzberger, 2014). Upravljanje obuhvata različite institucije i organizacije, koje su uključeni u proces upravljanja, kao i njihove odnose (Peters, Pierre, 2001), i može da se posmatra kao „... usmereno ponašanje, koje uključuje vladine i nevladine aktere, usmereno na (ponovno) rešavanje problema ili na iskorišćavanje prilika koje su nastale kao posledica pojave problema“ (Huitema et al., 2016). Upravljanje obuhvata i pitanje ko ima uticaja, ko odlučuje i koje su odgovornosti donosioca odluka, uz postojanje različitih aktera (Graham et al., 2003). Samo upravljanje može da bude i na više nivoa što ukazuje na raspodelu vlasti između različitih nivoa administracije, tj. vertikalno (međunarodni, nacionalni, regionalni, lokalni), i horizontalno (između različitih institucija i organizacija u okviru istog administrativnog nivoa), uz uključenost privatnog i civilnog sektora (Bache, Flinders, 2005).

Upravljanje karakterišu složene veze i zavisnosti između različitih elemenata, kao što su državno uređenje³⁸, politika³⁹ i politički odnosi⁴⁰ (Lange et al., 2013).

Državno uređenje se može posmatrati sa aspekta institucionalnih okvira, normi i procesa u kreiranju različitih politika, uključujući formalna i neformalna „pravila igre“, tj. interakcije između učesnika (Ostrom, 2005). Element politike, u kontekstu upravljanja (šema 3.1), se odnosi na formulisanje problema, izradu različitih strategija i instrumenata politike za dostizanje određenih ciljeva, dok se element političkih odnosa odnosi na veze države i aktera (državnih i nedržavnih) tokom procesa pokretanja i koordinacije upravljanja, pri čemu postoje razlike u uticaju aktera u odnosu na njihovo učešće u upravljanju i donošenju odluka i korišćenju resursa (Lange et al., 2013).

Sistem predstavlja „...skup elemenata ili procesa povezanih odnosima (vezama), sa zajedničkom svrhom postojanja (zajedničkim ciljem)“ (Marković, 2012). Shodno navedenom, sistem upravljanja se može posmatrati kao funkcionalna celina sastavljena od različitih elemenata - institucionalnih okvira i normi, politika upravljanja i veza između zainteresovanih strana i resursa (Kickert et al., 1997).

Institucionalni okviri, kao jedan od aspekata državnog uređenja, određuju odgovornosti i nadležnosti različitih organa ali i njihove obrasce interakcija na različitim nivoima politike (Lange et al., 2013). Strateški i zakonodavni okviri, kroz brojne pravno obavezujuće i neobavezujuće propise,

---

³⁷ eng. *governance*

³⁸ eng. *polity*

³⁹ eng. *policy*

⁴⁰ eng. *politics*

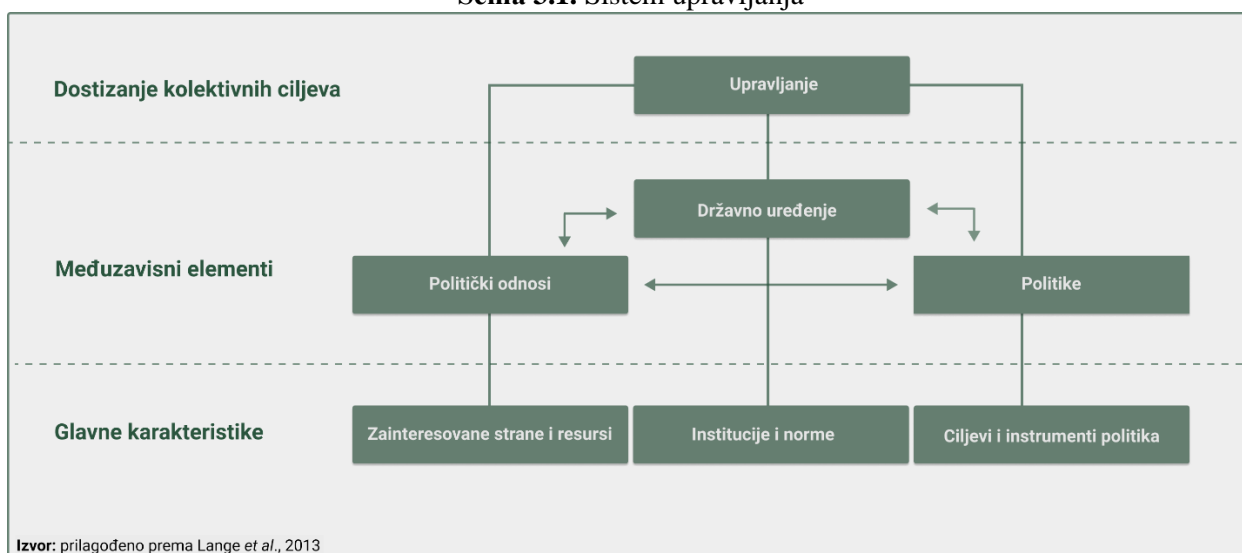

pružaju podršku implementaciji i realizaciji konkretnih ciljeva politike (Nonić *et al.*, 2011). Mere podrške su, takođe, tesno povezane sa politikama i strategijama, ali zavise i od političkih odnosa, s obzirom da su za njihovu implementaciju potrebni, pored političke volje, resursi ali i koordinacija različitih zainteresovanih strana (Biebroek *et al.*, 2010).

U tom smislu, za primenu određenih politika kao i mera podrške, potreban je jedinstven sistem podrške za njihovo sprovođenje, kako bi se ciljevi datih politika realizovali. Ovakav sistem za sprovođenje mera podrške je sastavljen od institucija, strateških i zakonodavnih okvira (kao instrumenata date politike), zainteresovanih strana, kao i procesa (Sandford, Rossmiller, 1996; Hill, Varone, 2021) koji, sa jedne strane, pružaju uslove za njihovu primenu i omogućavaju samu primenu, a sa druge strane, kontrolu primene mera podrške određenoj ciljnoj grupi.

Kako klimatske promene imaju uticaj na prirodne resurse, uključujući i šume i šumske ekosisteme, koji su od važnosti različitim sektorima, neophodno je stvaranje veza između različitih institucija, kao i stvaranje kontakata i saradnje između raznovrsnih zainteresovanih strana na sva 3 nivoa upravljanja.

Šema 3.1. Sistem upravljanja

Upravljanje klimatskim promenama⁴¹ obuhvata širok spektar mogućnosti u koordinaciji aktivnosti povezanih sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama uz „...istovremeno osmišljavanje efikasnih načina upravljanja posledicama klimatskih promena u različitim sektorima“ (Knieling, Filho, 2013).

Upravljanje klimatskim promenama podrazumeva dvostruki pristup rešavanju problema koji su sa njima povezani (Meadowcroft, 2009), i to kroz:

1. ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena;
2. prilagođavanje klimatskim promenama.

3.1.1.1. Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena

Tokom početnog procesa razvoja politika vezanih za klimatske promene, identifikovane su 3 glavne oblasti, koje se i danas prisutne (Baron *et al.*, 2013), i to:

1. smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte (GESB);
2. promovisanje korišćenja obnovljivih izvora energije (OIE);
3. poboljšanje energetske efikasnosti (PEE).

Do sada, su razvijene različite strategije koje se odnose na korišćenje tehnologija i tehnika za smanjenje emisija GESB kroz korišćenje OIE, povećanje efikasnosti u korišćenju energije,

⁴¹ eng. *climate change governance*

skladištenje i očuvanje zaliha ugljenika (Mathy *et al.*, 2018; Fawzy *et al.*, 2020), uključujući i pristupe koje se odnose na izdvajanje emisija CO₂ iz atmosfere, uz prepoznatu ulogu šuma (Ricke *et al.*, 2017).

Šume predstavljaju veliko skladište ugljenika, kako u biomasi, tako i u izumrlom organskom materijalu i zemljištu. Šume doprinose ublažavanju negativnih efekata klimatskih promena na različite načine, gde se mogu izdvojiti sledeći (Baron *et al.*, 2013):

- skladištenje ugljenika u šumama, kroz održavanje njegovog nivoa u šumskim ekosistemima;
- skladištenje ugljenika u proizvodima od drveta;
- zamena sirovih materijala sa visokim nivoom ugljenika;
- zamena čvrstih goriva šumskom biomasom.

Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena zahteva, između ostalog, i razumevanje političkog pristupa ovoj problematici. U okviru procesa izrade šumarske politike, kreiraju se i mere podrške za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena. U postupku gazdovanja šumama, dolazi do sprovođenja odabranih mera podrške.

Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promeni klime (UNFCCC) na međunarodnom nivou pruža 2 različita, ali povezana mehanizma i programe za uključivanju emisije gasova staklene bašte i uklanjanju iz upotrebe zemljišta, promene namene zemljišta i šumarstva (LULUCF) i program smanjenja emisije GESB usled krčenja i degradacije šuma (REDD+). LULUCF program se prvenstveno odnosi na aktivnosti povezane sa smanjenjem emisija GESB, dok se REDD+ program, kada je sektor šumarstva u pitanju, odnosi na smanjenje emisija GESB i obuhvata različite aktivnosti prevencije krčenja i degradacije šuma, očuvanja i povećanja šumskih zaliha ugljenika i održivog upravljanja šumama. Sporazum iz Pariza, usvojen 2015. godine, predstavlja prvi globalni, pravno obavezujući sporazum protiv klimatskih promena i globalnog zagrevanja planete. Ovim sporazumom, zemlje potpisnice su se obavezale da će nastaviti da preduzimaju mere smanjenja emisija štetnih gasova sa ciljem ograničavanja rasta globalnog zagrevanja na maksimum od 1,5°C (2015). Ovaj sporazum, takođe, uzima u obzir ulogu šuma u smislu skladištenja GESB, pri čemu se od zemalja potpisnica ovog sporazuma, očekuje da „...preduzmu akcije očuvanja i unapređenja, gde je moguće, skladišta gasova sa efektom staklene bašte (...), uključujući i šume“ (2015e).

U septembru 2021. godine, održana je Konferencija UN o klimatskim promenama (COP 26) u Glazgovu. Tokom konferencije, donet je paket odluka koji se odnosi na uvećanje napora u izgradnji društva koje je otporno na klimatske promene, smanjenje emisija GESB, kao i na obezbeđenje neophodnih finansijskih sredstava. Po prvi put, države su pozvane da postepeno ukidaju korišćenje fosilnih goriva i umanjuju subvencije za njihovo korišćenje. Tokom ove konferencije, 130 zemalja je potpisalo Deklaraciju šumama i korišćenju zemljišta⁴², kako bi se „...zajedničkim radom zaustavio gubitak šuma i degradacija zemljišta do 2030. godine“ (2021d).

Na nivou EU, ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena je podržano kroz Klimatsko-energetski paket (pravno obavezujući instrument) sa ciljem smanjenja GESB, PEE i povećanje udela potrošnje energije dobijene iz OIE⁴³ (2014b). Pored ostalih direktiva i odluka⁴⁴, Uredba o drvetu koja spada u pravno obavezujuće politike na nivou EU ističe da „...rešavanje problema ilegalne seče stabala u kontekstu ove Uredbe na ekonomičan način doprinosi naporima EU za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena i trebalo bi ga smatrati dopunom aktivnosti i preuzetih obaveza EU u kontekstu UNFCCC“ (2010c). Evropski zeleni sporazum⁴⁵, koji

---

⁴² eng. *Declaration on Forests and Land Use*

⁴³ Smanjenje emisija 20% u odnosu na nivo iz 2020, 40% u 2030. godini, u odnosu na nivo iz 1990. godine; povećanje udela potrošnje energije dobijene iz OIE na 20% iz 2020. godine, tj. 27% , u 2030. godine) i PEE za 20% u 2020. godini i 27% u 2030. godini.

⁴⁴ Direktiva o sistemu trgovine emisijama (EU ETS direktiva) (2009b); Direktiva o promociji korišćenja EO (EOI direktiva) (2009c); Odluka o zajedničkim naporima za smanjenje emisije GESB (2009a).

⁴⁵ eng. *EU Green Deal*

je donet 2019. godine, predstavlja strateški plan sa ciljem dostizanja efikasnije upotrebe resursa i prelazak na čistu, cirkularnu ekonomiju, zaustavljanje klimatskih promena, smanjenje gubitaka biodiverziteta itd. Ovim sporazumom su predstavljene različite aktivnosti, investicije i mere podrške različitim sektorima, kao što su ekonomija, energetika, poljoprivreda, itd. (2019b). Zelena Agenda za zapadni Balkan⁴⁶ predstavlja perspektivu EU o dugoročnom zelenom društveno ekonomskom oporavku za 6 balkanskih zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Crna Gora i Srbija) i uključuje analizu stanja u vezi sa zagađenjem vazduha, vode, zemljišta, uz predlog mogućnosti smanjenja ili ukidanja korišćenja uglja, i poboljšanja društveno-ekonomske situacije u svim pomenutim zemljama (2020f). U julu 2021. godine, usvojena je Nova EU strategija o šumama za 2030. godinu⁴⁷, koja se, pored ostalog, odnosi i na rešavanje pitanja ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, i usklađena je sa ciljevima Evropskog zelenog sporazuma. Detaljniji prikaz okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama na nivou EU je dat u poglavlju 4.

Problematika klimatskih promena, uključujući i ublažavanje njihovih negativnih efekata, predstavlja „...izazov koji zahteva i saradnju više sektora“ (Juhola, Weterhoff, 2011), pa i izrada politika i strategija ublažavanja i prilagođavanja u okviru šumarstva „...ne bi smela ignorisati druge pokretače promena koji potiču iz drugih sektora“ (Seppälä, 2009) kao što su energetika, zaštita prirode, životna sredina, održivi razvoj, poljoprivreda i vodoprivreda (Seppälä, 2009; Juhola, 2010; Reyner *et al.*, 2012; Gudurić, 2013; Nonić *et al.*, 2017).

Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena je, na nacionalnom nivou, uključeno u brojna strateška i zakonodavna dokumenta različitih oblasti i sektora, počevši od šumarstva, zaštite životne sredine, zaštite prirode, klimatskih promena, održivog razvoja, energetike, itd. i uključuje različite mere (Ranković *et al.*, 2016b). Moguće mere ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, kada je sektor šumarstva u pitanju, prikazane su u pregledu 3.1.

Pregled 3.1. Pregled mera za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena u šumarstvu

Doprinos šuma	Moguće mere ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena
Skladištenje ugljenika u šumama, kroz održavanje nivoa ugljenika u šumskim ekosistemima	Pošumljavanje, poboljšana regeneracija, uvećanje šumskog pokrivača u poljoprivredi kroz agro-šumarstvo, poboljšanje skladištenja ugljenika kroz održivo gazdovanje šumama, uvećanje produktivnosti i uvećanje ugljenika u zemljištu.
Očuvanje zaliha ugljenika u šumama smanjenjem krčenja šuma i degradacije šuma	Uticao na uzroke krčenja i seče šuma, promocija održivog gazdovanja šumama, efektivna zaštita zaštićenih područja, zaštita od požara na pošumljenim i okolnim terenima, kontrola zaštite od bolesti i insekata
Izmena materijala sa proizvodima od drveta	Izmena materijala koji imaju visoki utrošak energije, kao što su aluminijum, beton kao i materijala dobijenih od ilegalno isečenog drveta, zamena čvrstih goriva šumskom biomasom.

Izvor: 2011a

Klimatske promene predstavljaju jedan od 5 glavnih uzročnika gubitka biodiverziteta (Diaz *et al.*, 2019). Kada je u pitanju zaštita prirode, postoji širok spektar mogućnosti ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena koje su povezane sa šumarstvom, koje imaju veliku korist za očuvanje biodiverziteta. One uključuju različite mere i aktivnosti kao što su smanjenje emisije GESB koje nastaje krčenjem i degradacijom šuma, očuvanje šuma i održivo gazdovanje šumama, povećanje zaliha ugljenika, ali i zaštitu i obnovu tresetišta, priobalnih šuma i močvarnih predela (Vasić *et al.*, 2021). Pored pomenutog, utvrđivanje i širenje mreža zaštićenih područja, uspostavljanje ekoloških koridora, utvrđivanje plaćanja ekosistemskih usluga, takođe, predstavljaju neke od mogućnosti za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena sa ciljem umanjenja GESB (Smith *et al.*, 2020). Međutim, kako postoji razlika u brojnosti zastupljenih mera u strategijama i zakonima između država članica EU i onih koje to nisu, potrebno je i njihovo jasno definisanje i integracija u strategije i zakone, u skladu sa upravljanjem zaštićenim područjima (Vasić *et al.*, 2021).

⁴⁶ eng. *the Green Agenda for the Western Balkans*

⁴⁷ eng. *New EU Forest Strategy for 2030*

Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena u okviru **povezanih sektora** posmatrano sa aspekta šumarstva je, takođe, uočeno. Kada je sektor energetike u pitanju, smanjenje GESB se odvija u 2 pravca: kroz PEE i prelazak na goriva sa manjim nivoom ugljenika. Dok se PEE odnosi na poboljšanje prenosa i distribucije električne energije, strategija zamene goriva uključuje korišćenje drveta kao OIE, tj. stvaranje sistema korišćenja biomase i bioenergije, ali i korišćenje drugih OIE kao što su vetar, voda i prirodni gas. U svrhu podrške korišćenja drveta kao energetske resursa, u pojedinim zemljama Evrope stupaju na snagu i različite mere kao što su povratne tarife za obnovljivu energiju i zeleni sertifikati (Paquel *et al.*, 2017).

Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena sa aspekta šumarstva, kada je zaštita životne sredine u pitanju, pored održivog korišćenja prirodnih resursa, korišćenja drveta kao OIE, obuhvata i pozitivan uticaj na sprečavanje zakišeljavanja, erozije i sabijanja zemljišta, ali i na zaštitu ozonskog omotača (2007a).

3.1.1.2. Prilagođavanje klimatskim promenama

Termin prilagođavanje se odnosi na pozitivno prilagođavanje i delovanje, kao i koordinaciju između različitih aktera na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, sa ciljem dostizanja kolektivnih ciljeva (Huitema *et al.*, 2016). Prilagođavanje klimatskim promenama postaje, sve više, deo različitih nacionalnih i sektorskih strategija prilagođavanja (Andersson *et al.*, 2017), uz prepoznat značaj i uloge šuma⁴⁸ u borbi protiv klimatski promena (2014a).

Postoje različiti tipovi prilagođavanja klimatskim promenama, koji uključuju (2001):

1. predviđeno (proaktivno);
2. autonomno (spontano);
3. planirano;
4. individualno;
5. javno;
6. reaktivno.

Dok se predviđeno (proaktivno) prilagođavanje klimatskim promenama odnosi na prilagođavanje pre nego što se uticaj klimatskih promena pojavio, autonomno (spontano) prilagođavanje je izazvano uočenom pojavom promena u prirodnim ekosistemima ili na tržištu. Sa druge strane, planirano prilagođavanje je rezultat promišljenih odluka baziranih na postojećim promenama ili saznanju da će se promene javiti, i potrebi za aktivnostima koje bi trebalo da podrže trenutno ili da potpomognu vraćanje u pređašnje, tj. željeno stanje. Individualno prilagođavanje se javlja ukoliko je pokrenuto od strane pojedinaca, domaćinstva ili privatnih organizacija, dok je javno prilagođavanje pokrenuto i sprovodi se od strane javnog sektora, na svim nivoima. Reaktivno prilagođavanje se javlja tek nakon posmatranja uticaja klimatskih promena (2001).

Prilagođavanje klimatskim promenama je u funkciji smanjenja osetljivosti šumskih ekosistema na karakter, veličinu i brzinu klimatske promene i varijacije kojima su oni izloženi, kao i osetljivosti na promene i kapaciteta prilagođavanja (Seppälä, 2009). Kako se prilagođavanje klimatskim promenama odnosi i na ljudske zajednice, potrebno je uzeti u obzir i faktore koji utiču na njihovu ranjivost⁴⁹, kao što su socijalna i ekonomska situacija, geografski položaj, kulturno poreklo, pristup prirodnim resursima, itd. Svi pomenuti faktori se moraju uzeti u obzir pri određivanju mogućnosti prilagođavanja, i iznalaženja najboljih i najpoželjnijih opcija za prilagođavanje klimatskim promenama (Seppälä, 2009).

---

⁴⁸ Kada su iskrčene, prekomerno korišćene ili degradirane, doprinose 1/6 globalne emisije ugljenika, kada se održivo koriste, proizvode drvena goriva kao dobru alternativu fosilnim gorivima, imaju potencijal da apsorbuju oko 1/10 globalne emisije ugljenika (drvena biomasa, zemljište i proizvodi od drveta) i (trajno) ga skladište.

⁴⁹ Stepem u kojem je sistem podložan ili nije u mogućnosti da se suoči sa negativnim efektima klimatskih promena (2018b).

Same aktivnosti u okviru prilagođavanja klimatskim promenama se odnose na zajedničke napore kreiranja i implementacije različitih ideja i aktivnosti koja se odnose na način upravljanja klimatskim promenama, uspostavljanje institucija koje bave tim pitanjima, razvoj i sprovođenje datog političkog sistema (Huitema *et al.*, 2016). Upravljanje u oblasti prilagođavanja klimatskim promenama obuhvata „...*poznavanje očekivanih regionalnih i lokalnih klimatskih efekata*“ (Meadowcroft, 2009). S obzirom na to da klima nastavlja da se menja „...*obim potrebnog prilagođavanja će se, takođe, razvijati*“ (Meadowcroft, 2009).

Međutim, način na koji klimatske promene utiču na određeni sektor i izbor mera prilagođavanja u mnogome zavisi i od kapaciteta prilagođavanja, koji uključuje finansijske resurse, pristup informacijama, proces i strukturu odlučivanja i druge institucionalne karakteristike (Smit, Vandel, 2006).

Pod kapacitetom prilagođavanja se podrazumeva mogućnost geografskog ili organizacionog entiteta (okruga, regije, zajednice ili pojedinca) da se suoči sa, prilagodi ili oporavi od spoljašnjih promena (2007a). U okviru kapaciteta prilagođavanja, preuzimaju se različite aktivnosti koje su vrlo često u formi neusklađenih dogovora među brojnim akterima, koji obuhvataju pojedince, zajednicu, različite organizacije i institucije na nacionalnom i međunarodnom nivou (2007a).

U tom smislu, uloga i raspodela odgovornosti u okviru jednog, ali i između sektora, uključuje aktere na lokalnom i regionalnom nivou, u saradnji sa akterima na nacionalnim nivou upravljanja.

Uloga institucija i organizacija na nacionalnom nivou upravljanja sa aspekta prilagođavanja klimatskim promenama zavisi od političkog i administrativnog uređenja, tj. stepena decentralizacije sa nacionalnog na regionalni i lokalni nivou upravljanja (2007a).

Kada su u pitanju akteri na regionalnom nivou upravljanja, njihova uloga, takođe, zavisi od političkog uređenja, tj. da li se radi o statistički funkcionalnoj teritorijalnoj celini, koja je uspostavljena za potrebe planiranja i sprovođenja politike (kao što je slučaj u Srbiji), ili se radi o regionima koji predstavljaju i pravne subjekte (2007a). Shodno pomenutom, uloga regionalnih aktera u prilagođavanju klimatskim promenama zavisi od njihove nadležnosti, izvora finansiranja, kao i potencijala stvaranja veza unutar i izvan regiona pri čemu ekonomski više razvijeni regioni sa boljim vezama i komunikacijom imaju tendenciju bržeg reagovanja na negativne uticaje klimatskih promena i njihovo prilagođavanje (Keskitalo, 2010).

Na lokalnom nivou upravljanja, efekat klimatskih promena, ali i potreba za odgovorom na klimatske promene su najjače izraženi. Kako lokalne vlasti imaju vrlo značajnu ulogu u implementaciji nacionalnih politika, povezanost sa nacionalnom vlastima, ali i način upravljanja (odozdo na gore, odozgo na dole ili kombinacija oba) igra ključnu ulogu u prilagođavanju klimatskim promenama, ukoliko se uzme u obzir da upravljanje klimatskim promenama obuhvata zainteresovane strane sa sva 3 nivoa upravljanja (Ness, Haugland, 2005).

Konkretne aktivnosti, koje se mogu preduzeti u cilju prilagođavanja klimatskim promenama, podrazumevaju (Meadowcroft, 2009):

- zahtev da se pitanja klimatskih promena uključe u nacionalne, regionalne i lokalne politike i procese planiranja;
- integraciju prilagođavanja klimatskim promenama u upravljanje prirodnim resursima i zaštićenim područjima;
- pripremu periodičnih nacionalnih i regionalnih izveštaja o prilagođavanju i predvođenim dugogodišnjim troškovima prilagođavanja;
- osnivanje regionalnih sektorskih foruma sa ključnim akterima za istraživanje uticaja klimatskih promena;
- saradnju sa sektorom osiguranja, kako bi se identifikovale slabosti i preduzele mere za otklanjanje posledica;
- uključivanje pitanja prilagođavanja u rad institucija i organizacija koje se bave finansiranjem istraživanja.

Kada je u pitanju sektor šumarstva, aktivnosti prilagođavanja klimatskim promenama u okviru gazdovanja šumama se odnose na (2011a):

- smanjenje ranjivosti i jačanje kapaciteta prilagođavanja adaptivnog kapaciteta drveća i šuma, posebno u osetljivim ekosistemima;
- smanjenje ranjivosti i jačanje kapaciteta prilagođavanja lokalnih zajednica koje zavise od šume.

Prikaz mogućih mera prilagođavanja klimatskim promenama, kada je sektor šumarstva u pitanju, prikazane su u pregledu 3.2.

Pregled 3.2. Moguće mere prilagođavanja klimatskim promenama u šumarstvu

Prilagođavanje klimatskim promenama	Moguće mere prilagodavanja
Smanjenje ranjivosti i jačanje kapaciteta prilagođavanja drveća i šuma, posebno u osetljivim ekosistemima	Izbor prikladnijih provenijencija i promocija vrsta koje se prilagođavaju klimatskim promenama Zaštita starih šumskih sastojina Zaštita najugroženijih vrsta drveća Zaštita najugroženijih vrsta koje se nalaze van sopstvenog staništa Izbegavanje fragmentacije staništa i uspostavljanje koridora biodiverziteta Održavanje zdravlja i vitalnosti šuma za smanjenje ranjivosti Suzbijanje štetočina i bolesti Poboljšanje gašenja i kontrole požara Upravljanje požarima na pošumljenom i okolnom nepošumljenom zemljištu Prilagođavanje sistema gazdovanja šuma koji se koristi u praksi Umanjenje rizika od poremećaja u šumskim ekosistemima nastalih usled promena nivoa mora i ekstremnih događaja (npr. padavine, erozija, klizišta itd.) Izbor vrsta, priprema tla, sadnja, nega, proređivanje sastojine itd.
Smanjenje ranjivosti i jačanje kapaciteta prilagođavanja zajednica koje zavise od šume.	Unapređenje lokalnih mera i aktivnosti u smislu prilagođavanja klimatskim promenama Jačanje kapaciteta lokalnog stanovništva i organizacija sa ciljem unapređenja prilagođavanja klimatskim promenama Diversifikacija šumskih proizvoda i mogućnosti zapošljavanja

Izvor: 2011a

Značajno je naglasiti koordinaciju između različitih sektora, s obzirom da politike drugih sektora ne bi trebalo da umanjuju kapacitet prilagođavanja sektora šumarstva i ometaju sposobnost ovog sektora da se nosi sa klimatskim promenama (Keskitalo, 2010).

U oblasti zaštite prirode, izražena je potreba za očuvanjem biodiverziteta i drugih vrednosti zaštićenih područja kroz održivo gazdovanje šumama, uz jačanje kapaciteta lokalnih zajednica koje su povezane sa zaštićenim područjem, i promovisanje eko-sistemskih usluga, kao i potreba za zaštitom staništa i vrsta, sa ciljem prilagođavanja klimatskim promenama (2016a).

Prilagođavanje klimatskim promenama, kada je zaštita životne sredine u pitanju, pored zaštite šuma, odnosi se i na uvećanje pozitivnog uticaja na kvalitet vazduha i voda, ali i na mogućnost razvoja i jačanja kapaciteta lokalnog stanovništva koje zavisi od šume ili šumskih proizvoda.

U sektoru energetike, prilagođavanje klimatskim promenama, a u vezi sa sektorom šumarstva, odnosi se na korišćenje OIE, tj. biomase, smanjenje rizika od ekstremnih događaja, kao što je uspostavljanje sistema upozorenja na potencijalnu pojavu opasnosti, i slično (2012a). U odnosu na održivi razvoj, prilagođavanje klimatskim promenama, sa aspekta šumarstva, obuhvata razvijanje kapaciteta prilagođavanja lokalnih zajednica na klimatske promene, kroz održivo upravljanje šumama, diversifikaciju šumskih proizvoda i mogućnosti zapošljavanja, ali i aktivnosti vezane za prevenciju od požara (2012a).

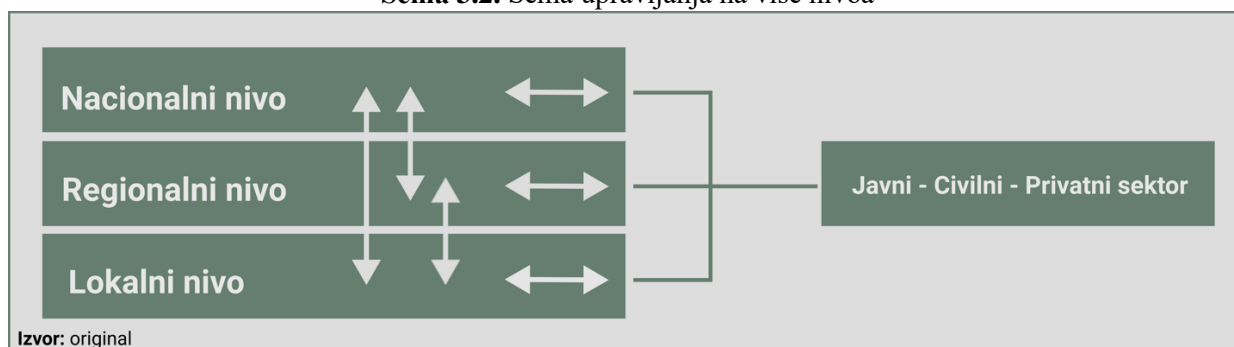
3.1.1.3. Sistem upravljanja na više nivoa

Koncept **upravljanja na više nivoa** odražava činjenicu da „...u institucionalno diferenciranom političkom sistemu postoji međuzavisnost između različitih nivoa i da njihove odluke

moraju biti koordinirane“ (Benz, 2007). Upravljanje na više nivoa se odnosi na raspodelu vlasti između različitih nivoa administracije (vertikalno), ali i između različitih aktera (horizontalno), koji uključuju i privatni i civilni sektor (Bache, Flinders, 2005). Termin „nivo“, kada je u pitanju koncept upravljanja na više nivoa, se obično odnosi „...na teritorijalne jedinice kao što su zajednice, regioni, savezne ili federalne države...“ (Fröhlich, Knieling, 2007). Šematski prikaz koncepta upravljanja na više nivoa je dat na šemi 3.2., sa naglaskom na nacionalni, regionalni i lokalni nivo upravljanja.

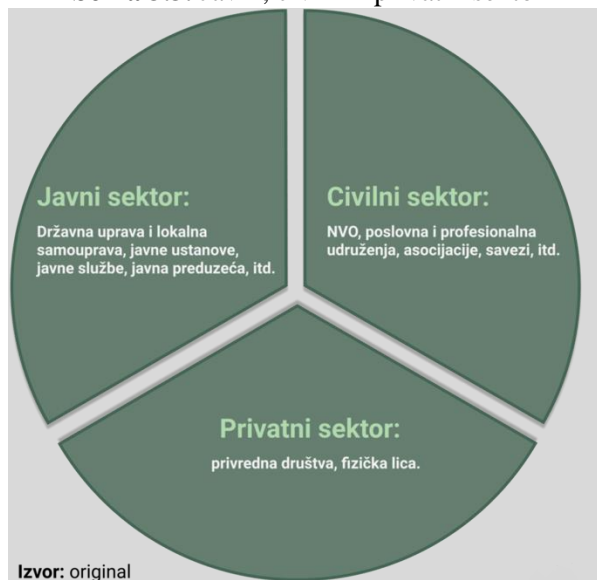
Kao što je prikazano na šemi 3.2., vertikalne strelice predstavljaju povezanost institucija i organizacija na različitim administrativnim nivoima (nacionalnog sa regionalnim i lokalnim, regionalnog sa nacionalnim i lokalnim nivoom). Horizontalne strelice ukazuju na povezanost institucija i organizacija na istom nivou upravljanja, pri čemu su obuhvaćene institucije i organizacije javnog, civilnog i privatnog sektora.

Šema 3.2. Šema upravljanja na više nivoa

Javni sektor čini državna uprava (ministarstva, regionalni i lokalni organi uprave), javne ustanove i službe (agencije i zavodi, obrazovne i istraživačke organizacije, itd.), nefinansijska javna društva (JP, komunalna JP) i finansijska javna društva (centralna banka, monetarne i nemonetarne finansijske institucije) (Rička, 2018). Civilni sektor čine različita udruženja (NVO, poslovna i profesionalna udruženja, savezi, itd.) i drugi oblici, kao što su fondacije, zadužbine, sindikati, itd. Privatni sektor čine različiti privredni subjekti, tj. privredna društva i fizička lica (šema 3.3).

Šema 3.3. Javni, civilni i privatni sektor

Sva 3 pomenuta sektora na različitim nivoima upravljanja imaju specifičnu ulogu i izazove, ali i mogućnosti razvoja. Njihova horizontalna povezanost pruža mogućnost razmene znanja i saradnje na istom nivou upravljanja. Vertikalna povezanost omogućava poboljšanje politika, ali i povezivanje viših sa nižim nivoima upravljanja korišćenjem različitih instrumenata i primenom različitih mera podrške (Jänicke, 2017).

Postoje 2 glavna tipa upravljanja na više nivoa (Hooghe, Marks, 2002), koji su objašnjeni u pregledu 3.3.

Prvi tip upravljanja na više nivoa se odnosi na upravljanje sa jasnom strukturom, uz postojanje opštih nadležnosti koje se ne poklapaju, pri čemu postoji ograničen broj nivoa upravljanja, tj. vlasti koja ima stvarna ovlašćenja za donošenje odluka (Faibrass, Jordan, 2011). Analiza ovog tipa upravljanja obuhvata interakcije između različitih nivoa upravljanja i rezultate njihovih politika. Sa stanovišta ovog pristupa, vlade zadržavaju centralnu ulogu u definisanju kolektivnih ciljeva. Međutim, smatra se da svi sektori na lokalnom nivou upravljanja (javni, civilni i privatni sektor) imaju različitih stepen uticaja i mogućnosti da utiču na kreiranje politike. Niži nivoi zavise od nacionalnog (višeg nivoa), s obzirom da oni praktično i kreiraju postojanje mogućnosti uključivanja određenog nivoa u upravljanje (Bulkeley *et al.*, 2003).

Pregled 3.3. Tipovi upravljanja na više nivoa

Tip 1	Tip 2
Nadležnosti opšte namene	Nadležnosti prema određenim zadacima
Nadležnosti koje se ne preklapaju	Preklapanje nadležnosti na svim nivoima
Ograničeni broj nadležnosti	Neograničen broj nadležnosti
Nadležnosti organizovane prema broju nivoa upravljanja	Neograničen broj nivoa nadležnosti
Sistemska arhitektura	Ad hoc nadležnosti

Izvor: Hooghe, Marks, (2002)

U okviru drugog tipa upravljanja na više nivoa, koji se često naziva i „policentričan“, ne postoje vrlo jasne strukture i hijerarhije kao kod prethodnog tipa, ili potpuno nestaju usled mnogobrojnih interakcija između različitih upravljačkih tela i aktera (Ostrom, 2010). Neke od karakteristika ovog tipa upravljanja su i „...preklapanje složenih mreža“ (Bache, Flinders, 2005), preklapanje nadležnosti institucija i organizacija, ali i postojanje neograničenog broj nivoa nadležnosti.

Zajedničko za oba tipa upravljanja je da dolazi do promene u ulozi vlade kada je u pitanju upravljanje. Sa jedne strane, uočava se smanjeni kapacitet države da kontroliše upravljanje, a sa druge strane, mogućnost delegiranja odgovornosti na drugim nivoima upravljanja, koja može da potpomogne efikasnije usmeravanje resursa, ali i iskorišćavanje resursa sa drugih nivoa koji inače ne bi bili dostupni (nedržavni sektor). Pored toga, povećanje efikasnosti na nižim nivoima vlasti može da dovede do uspostavljanja jakih veza organizacija civilnog i privatnog sektora naročito sa institucijama i organizacijama javnog sektora na nacionalnom nivou upravljanja, ali i preuzimanja određenih odgovornosti i nadležnosti od strane civilnog i privatnog sektora (Hai, 2004).

Upravljanje na više nivoa se pored globalnog i nivoa EU, odnosi na nacionalni, regionalni i lokalni nivo upravljanja, i to na institucije i organizacije iz javnog, civilnog i privatnog sektora. Jedan od ključnih elemenata upravljanja na više nivoa, predstavljaju i različiti akteri, tj. zainteresovane strane, koje su uključene (direktno ili indirektno) u proces upravljanja, a shodno odgovornostima i nadležnostima koje poseduju (Wilder, Lankao, 2006). U slučaju primene upravljanja na više nivoa, država preuzima ulogu koordinatora, nadzire primenu politika, strategija i propisa, ali ima i bitnu ulogu povezivanju različitih aktera i stvaranju veza i njihovih „mreža“ (Mwangi, Wardell, 2012).

Na nacionalnom nivou upravljanja, država kroz rad institucija ima najviši nivo legitimnosti, i u poređenju sa drugim političkim akterima, ima najveće nadležnosti i finansijske resurse. Prvenstveno nacionalna vlada, ali i pojedine institucije i organizacije javnog, civilnog i privatnog sektora, predstavljaju vezu sa višim nivoima (EU, globalni nivo), i omogućavaju uspostavljanje veza između različitih politika na nacionalnom nivou (Stone, 2008).

Regionalni nivo upravljanja može da predstavlja vezu između nacionalnog i lokalnog nivoa upravljanja i vrlo često ima i bitnu ulogu u ostvarivanju saradnje između privatnog, civilnog i javnog sektora.

Lokalni nivo upravljanja (opštine, gradovi i lokalne zajednice uključujući i nevladin sektor), predstavlja vrlo važan nivo u okviru upravljanja na više nivoa, s obzirom da se na ovom nivou

primenjuju različiti nacionalni propisi. S obzirom na proces decentralizacije, veliki broj gradova i opština, naročito kada je u pitanju upravljanje klimatskim promenama je uskladio politike, planove i ciljeve sa lokalnim potrebama (Aalberts, 2004).

Upravljanje na više nivoa, takođe, podrazumeva i razvijanje kapaciteta zainteresovanih strana, stvaranje različitih oblika saradnje i usklađivanje njihovih interesa na svim nivoima (Bernstein, Cashore, 2010; Pezdevšek-Malovrh *et al.*, 2019), kao i stvaranje veza i razmene informacija o prirodnim resursima između različitih aktera na različitim nivoima upravljanja (Adger *et al.*, 2005). Ovakvi pristupi postaju neophodni, s obzirom da učešće različitih zainteresovanih strana u upravljanju prirodnim resursima zahteva i dodatne reforme, koje obuhvataju i određeni nivo autonomije lokalnih organizacija i nadležnih organizacija u upravljanju prirodnim resursima (Ribot, 2001).

Kada je u pitanju problematika razvoja strategija ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama, pored nacionalnog nivoa naglašava se i uloga regionalnog i lokalnog nivoa (Adger *et al.*, 2007).

U situaciji u kojoj su prisutne značajne klimatske promene u odnosu na sektor šumarstva i povezane sektora, potrebno je obezbediti okvir javne politike, čiji će ciljevi, strategije i instrumenti biti usaglašeni i dobro koordinisani, kako bi se „...*prevazišli složeni problemi i razvila sveobuhvatna rešenja, prilagođena principima održivog razvoja*“ (Schmithüsen, 2004).

Za efikasno rešavanje problema klimatskih promena neophodna je veća integracija politika koje se odnose na klimatske promene u druge sektorske politike, na više nivoa upravljanja (Knieling, Filho, 2013), kao i koordinacija politika različitih sektora (Juhola, Westerhoff, 2011). Takođe, potrebno je primenjivati strategije koje uključuju „...*ublažavanje, prilagođavanje, tehnološki razvoj (da poboljša kako prilagođavanje, tako i ublažavanje) i istraživanja (uticaj, prilagođavanja i ublažavanje)*. Takve strategije omogućavaju kombinovanje politike kojom se obezbeđuju subvencije i aktivnosti na svim nivoima, od pojedinačnih aktivnosti građana do nacionalnih vlada i međunarodnih organizacija“ (England *et al.*, 2018).

Kako bi se uspostavilo uspešno upravljanje klimatskim promenama, potrebne su i institucije, koje, pored pružanja osnove za implementaciju strategija i politika (Nedeljković, Stanišić 2020), treba da osiguraju i stvaranje međusobnih veza (Keskitalo, 2010).

Za potrebe sprovođenja politika upravljanja klimatskim promenama, neophodne su i mere podrške. Mere podrške bi trebalo budu tesno povezane sa politikama i strategijama posmatranog sektora, ali i da budu integralni deo njihove realizacije na različitim nivoima upravljanja. Međutim, za njihovu implementaciju potrebna je „...*politička volja, ljudski i finansijski resursi, koordinacija različitih aktera i organizacija*“ (Biesbroek *et al.*, 2010).

Da bi se pitanja klimatskih promena mogla integrisati u više sektora i nivoa upravljanja, neophodne su interakcije i veze između institucija na različitim nivoima i sektora koji uključuju različite zainteresovane strane. Pored pomenutog, za uspešno upravljanje klimatskim promenama, postoji potreba za uključivanjem i saradnjom različitih zainteresovanih strana (Lorenzoni *et al.*, 2007; Driessen *et al.*, 2013), na različitim nivoima upravljanja kao jednog od bitnih elemenata za dostizanje nacionalnih prioriteta u borbi protiv klimatskih promena (Louman *et al.*, 2019). Uspostavljanje saradnje zainteresovanih strana na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, pored ostalog doprinosi i stvaranju i razmeni znanja između različitih aktera (Simpson, Loe, 2017), ali podrazumeva i podelu odgovornosti (Moote, Loowe, 2008).

Shodno pomenutom, upravljanje klimatskim promenama na više nivoa obuhvata mnogobrojne systemske aktivnosti sa ciljem rešavanja problema povezanih sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama, uz međusektorski pristup koordinacije aktivnosti na različitim nivoima upravljanja između zainteresovanih strana (Meadowcroft, 2009; Keskitalo, 2010; Fröhlich, Knieling, 2013; Nedeljković, Stanišić, 2020).

3.1.2. Pojam i klasifikacija zainteresovanih strana

Frimen je definisao zainteresovane strane kao grupe ili pojedince koje su pod uticajem ili imaju uticaj na različite odluke i aktivnosti (Freemen, 1984). Savaže i saradnici definišu zainteresovane strane kao one koje „...*imaju interes u organizacionim aktivnostima (...) i mogućnost da utiču na njih*“ (Savage *et al.*, 1991). Bruga pruža nešto širu definiciju, prema kojoj zainteresovane strane predstavljaju „...*aktere koji su zainteresovani za pitanje koje se razmatra, na koje pitanje utiče ili koji, zbog svog položaja, imaju ili mogu imati aktivni ili pasivni uticaj na proces donošenja odluka ili njihovog sprovođenja. Oni mogu uključivati pojedince, organizacije, različite pojedince u okviru organizacije i mreže pojedinaca i/ili organizacija*“ (Brugha, 2000). Vrlo često se u literaturi definicije zainteresovanih strana i aktera prepliću, iako pojedini autori smatraju da postoji razlika u tumačenju pojma zainteresovanih strana i aktera.

U okviru ovog istraživanja, a radi primene metode analize socijalnih mreža, korišćene su dve definicije: zainteresovane strane i akteri. Pod zainteresovanim stranama se podrazumevaju grupe koje imaju određeni interes ili udeo u procesu donošenja odluka ili samog sistema (Enserink *et al.*, 2010), dok se pod akterima podrazumevaju „...*društveni entiteti, osobe ili organizacije koji utiču ili pokušavaju da utiču na odluke...*“, i obuhvataju organizacije „...*sa određenim interesom za sistem, i imaju određeni uticaj da na njega utiču, direktno ili indirektno*“ (Enserink *et al.*, 2010). Razlika između aktera i zainteresovanih strana postoji, između ostalog, i u tom što akteri imaju veću mogućnost da utiču ili vrše uticaj na određene odluke u poređenju sa zainteresovanim stranama

U ovom istraživanju, pod pojmom zainteresovane strane podrazumeva se širi krug institucija i organizacija sektora šumarstva i povezanih sektora, koje se indirektno i/ili direktno bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama i koje imaju interes i/ili uticaj u upravljanju klimatskim promenama. Identifikovane zainteresovane strane u ovom istraživanju su detaljno prikazane i analizirane u potpoglavlju 5.2.

Kada je upravljanje klimatskim promenama u pitanju, uključene su različite zainteresovane strane iz javnog i civilnog sektora kao što su (Ostrom, 2010; Fröhlich, Knieling, 2013):

- državne institucije i organizacije (Vlada, ministarstva i druge državne organizacije);
- tržišni učesnici (poslovne organizacije i preduzeća);
- organizacije iz oblasti nauke i civilnog društva;
- lokalno stanovništvo.

Sve pomenute zainteresovane strane imaju različite nadležnosti, interese i odgovornosti (Corfee-Morlot *et al.*, 2011; Gudurić, 2013; Nonić *et al.*, 2017, Nedeljković *et al.*, 2019).

S obzirom na raznolikost zainteresovanih strana, tokom vremena se razvio i pristup njihovoj analizi, koji je, pored primene u političkim naukama i menadžmentu, dobio na značaju u primeni i u drugim naukama.

Analiza zainteresovanih strana se odnosi na „...*pristup razumevanju sistema identifikovanjem ključnih aktera ili zainteresovanih strana i procenom njihovih odgovarajućih interesa u tom sistemu*“ (Grimble, Wellard, 1997), istovremeno otkrivajući „...*ko su te zainteresovane strane, ko ima mogućnost da utiče na ono što se dešava, način na koji zainteresovane komuniciraju, a na osnovu ovih informacija, kako će možda moći efikasnije da saraduju*“ (Reed *et al.*, 2009). Budući da zainteresovane strane uglavnom imaju potrebu da utiču na ponašanje drugih kako bi postigle svoje ciljeve (Palleto *et al.*, 2016), primenom ove analize dobija se mogućnost saznanja o tome ko su relevantne zainteresovane strane, sa ciljem boljeg „...*razumevanja njihovog ponašanja, namera, međusobnih odnosa, interesa i uticaja ili resursa koje mogu uticati na procese donošenja odluka*“ (Reed *et al.*, 2009).

Analiza zainteresovanih strana, kada je upravljanje prirodnim resursima u pitanju, je prvi put korišćena u zemljama u razvoju (Mitchell, 1990; Grimble *et al.*, 1995). Vremenom, stekla je na značaju zbog rastuće potrebe za povećanjem transparentnosti i prepoznavanjem različitih zainteresovanih strana koje imaju ulogu u procesu upravljanja.

U istraživanjima, kao i u literaturi, se često polazi od pretpostavke da su zainteresovane strane identifikovane, i da se njihovi međusobni odnosi kao i način na koji su povezani razumeju. Međutim, vrlo je bitno znati ko stvarno ima određenog udela u kontekstu koji se istražuje (kontekst istraživanja može biti definisan kao pitanje, intervencija ili određeni aspekt aktivnosti organizacije), kako se potencijalno bitne zainteresovane strane ne bi izostavile (Clarkson, 1995; Prell *et al.*, 2009).

Pored utvrđivanja konteksta u okviru koga se pristupa analizi zainteresovanih strana, prema Ridu i saradnicima, analiza zainteresovanih strana obuhvata nekoliko koraka, i to (Reed *et al.*, 2009):

- identifikacija zainteresovanih strana;
- klasifikacija zainteresovanih strana;
- razmatranje odnosa između zainteresovanih strana.

Prvi korak (identifikacija zainteresovanih strana) bi trebao da pruži odgovor na pitanje „...*ko i šta se zaista računa*“ (Mitchell *et al.*, 1997), i koje zainteresovane strane će biti uključene a koje izostavljene, što predstavlja i samu svrhu analize. U ovom koraku, jedan od mogućih pristupa je „odozgo na dole“ (Clarkson, 1995; Varvasovszky, 2000), pri čemu se kroz rad unapred obrazovanih timova stručnjaka, identifikuju ostale zainteresovane strane. Međutim, primenom ovog pristupa može da se desi da interesi drugih zainteresovanih strana nisu tačno i u celosti prikazani. Ševalije i Bakls su predložili različite istraživačke i tehnike uzorkovanja sa ciljem identifikacije zainteresovanih strana, kao što su identifikacija od strane stručnjaka ili drugih zainteresovanih strana, samo-odabirom, korišćenjem popisa kojima se zainteresovane strane mogu dalje klasifikovati, primenom metode „snežne grudve“, obrazovanjem fokus grupa, itd. (Chevalier, Buckles, 2008). Vrlo često se, u okviru ovog koraka, koriste različite metode, kao što su identifikacija od strane stručnjaka ili korišćenje popisa, uz dodatnu primenu metode „snežne grudve“ kako bi se izbegla mogućnost izostavljanja bitnih zainteresovanih strana. U kontekstu upravljanja prirodnim resursima, vrlo često se uključuju samo one zainteresovane strane koje imaju uticaj na proces upravljanja, uz dodatnu klasifikaciju shodno njihovim interesima, uticajima i dostupnim resursima (Grimble *et al.*, 1995).

Kada je u pitanju klasifikacija zainteresovanih strana, a shodno njihovoj raznolikosti i različitim potrebama, razvijeni su i različiti pristupi.

Savaže i saradnici su zasnovali klasifikaciju zainteresovanih strana prema *potencijalnoj moći* zainteresovanih strana da negativno utiču na organizaciju ili imaju pozitivan uticaj kroz saradnju sa drugim zainteresovanim stranama (Savage *et al.*, 1991). Mičel i saradnici su klasifikovali zainteresovane strane shodno njihovoj moći, legitimnosti i urgentnosti⁵⁰ (Mitchel *et al.*, 1997). Prema predloženom modelu od strane Mičela i saradnika, sva 3 obeležja (moć, legitimnost i urgentnost) su promenljivi tokom vremena, i često su zasnovani na subjektivnoj proceni. Shodno tome, zainteresovane strane nisu uvek u mogućnosti da procene da li poseduju jedan ili više od pomenutih obeležja (Mitchel *et al.*, 1997). Klasifikacija zainteresovanih strana je stoga i zasnovana na posedovanju jednog ili više pomenutih obeležja (Mitchel *et al.*, 1997):

1. latentne zainteresovane strane (posedovanje jednog atributa):
  - a. neaktivne zainteresovane strane – grupe ili pojedinci koje poseduju obeležje moći, i mogu da nametnu svoju volju, ali im nedostaju legitimnost i urgentnost;
  - b. obazrive zainteresovane strana – grupe i pojedinci koje imaju obeležje legitimnosti, ali im nedostaju obeležja moći i urgentnosti;
  - c. zahtevne zainteresovane strane – poseduju obeležje urgentnosti, ali im nedostaju obeležja moći i legitimnosti;
2. buduće zainteresovane strane (posedovanje 2 ili više obeležja):
  - a. dominantne zainteresovane strane – grupe ili pojedinci koji imaju uticaj, jer poseduju obeležja moći i legitimnosti;

---

⁵⁰ Urgentnost zahteva zainteresovane strane.

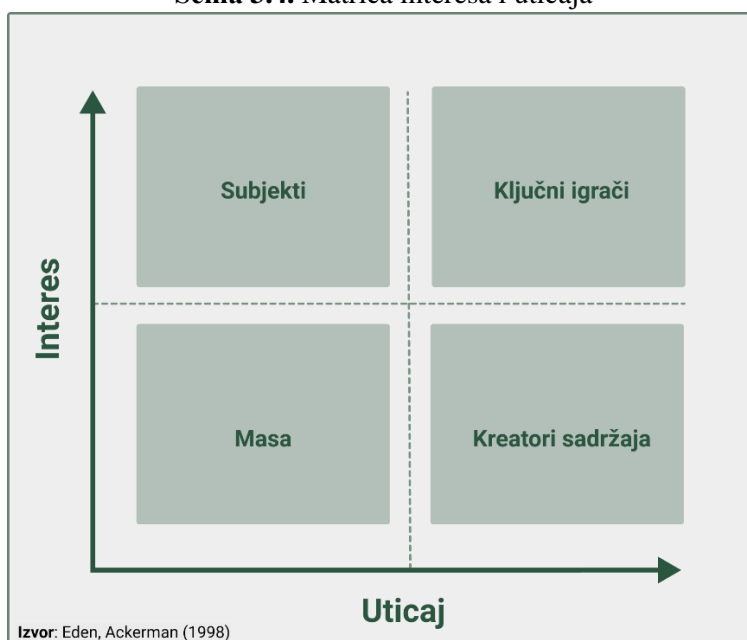
- b. štetne (opasne) zainteresovane strane – poseduju obeležja moći i urgentnosti, ali ne i legitimnosti i mogu predstavljaju opasnost za organizaciju;
  - c. zavisne zainteresovane strane – grupe ili pojedinci koji imaju obeležja urgentnosti i legitimnosti, ali zavise od drugih zainteresovanih strana;
3. konačne (određene) zainteresovane strane – grupe ili pojedinci koje poseduju moć, legitimnost i urgentnosti.

Ovakav pristup klasifikaciji zainteresovanih strana ima i određena ograničenja, kao što su uspostavljanje razlike između zainteresovanih strana koje poseduju „manje“ ili „više“ obeležja, ali i ograničenje korišćenja ove metode u binarnom sistemu, naročito kada se primenjuju u kombinaciji sa tehnikom analize socijalnih mreža. Takođe, jedan od navedenih nedostataka ove klasifikacije se odnosi i na konačne (određene) zainteresovanih strana, tj. nepostojanje jasne razlike između onih zainteresovanih strana koje poseduju vrlo „malo“ ili „mnogo“ moći, legitimnosti i urgentnosti (Mainardes *et al.*, 2012).

Jedan od često korišćenih pristupa u klasifikaciji zainteresovanih strana je matrica interesa i uticaja (Eden, Ackerman, 1998; De Lopez, 2001). Klasifikaciju zainteresovanih strana na osnovu matrica interesa i uticaja istraživalo je nekoliko autora, kao na primer u slučaju mapiranja zainteresovanih strana u upravljanju biološkom bezbednošću (Reed, Curzon, 2015) participativnog procesa donošenja odluka u šumarstvu (Palleto *et al.*, 2016), pružanja eko-sistemskih usluga (Raum, 2018), ili planiranje infrastrukture u upravljanju vodama (Lienert *et al.*, 2013).

Zainteresovane strane se smeštaju u matricu (dvodimenzionalni koordinatni sistem), pri čemu je položaj zainteresovanih strana u matrici određen interesom i. uticajem zainteresovane strane da se bavi određenim pitanjem (šema 3.4.). Zavisno od položaja u jednom od 4 kvadranta, zainteresovane strane su klasifikovane kao „ključni igrači“, „kreatori sadržaja“, „subjekti“ i „masa“ (Ibarra, Andrews, 1993; Reed *et al.*, 2009; Ackerman, Eden, 2011).

Šema 3.4. Matrica interesa i uticaja

Zainteresovane strane u kvadrantu „subjekti“ i „ključni igrači“ imaju najviše interesa da se bave datim pitanjima, dok zainteresovane strane iz kvadranta „ključni igrači“ imaju veći uticaj na podržavanje (ili ne podržavanje) pitanja o kojima se radi u poređenju sa onim zainteresovanim stranama koje se nalaze u kvadrantu „subjekti“. Zainteresovane strane u kvadrantu „kreatori sadržaja“ nemaju mnogo interesa, ali mogu imati određeni uticaj na pot poglavlju pitanja, dok zainteresovane strane u kvadrantu „masa“ nemaju ni interes, ni uticaj u odnosu na dato pitanje, ali i na sam ishod (Ackerman, Eden, 2011).

Zainteresovane strane koje predstavljaju „subjekte“, su vrlo često marginalizovane zainteresovane strane koji imaju veliko interesovanje, ali mali uticaj i vrlo često nemaju ni potrebni kapacitet da postanu uticajni. Uspostavljanje saveza sa drugim zainteresovanim stranama, je često jedan od mogućih rešenja u smislu osnaživanja ove grupe zainteresovanih strana (Ackerman, Eden, 2011).

Kao i u slučaju prethodne klasifikacije od strane Mičela i saradnika interes i uticaj su, takođe, dinamični i mogu da se promene tokom vremena, pri čemu je ocena interesa i uticaja često subjektivna (Mitchel *et al.*, 1997),

U ovom istraživanju, korišćena je klasifikacija zainteresovanih strana primenom matrice interesa i uticaja, s obzirom da interes i uticaj predstavljaju bitne komponente saradnje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (Stanišić *et al.*, 2021).

Sledeći korak nakon klasifikacije zainteresovanih strana, prema Ridu i saradnicima predstavlja razmatranje odnosa između zainteresovanih strana, koja pored analize matrice veza zainteresovanih strana i analize njihovog znanja, uključuje i primenu analize socijalnih mreža (Reed *et al.*, 2009), koja je primenjena u ovom istraživanju, i objašnjena u sledećem potpoglavlju.

3.1.3. Pojam saradnje zainteresovanih strana

Saradnja može da se definiše kao proces u kome dolazi do „...razmene informacija, resursa, i odgovornosti između aktera da zajednički planiraju, sprovode i ocenjuju određene aktivnosti za postizanje zajedničkog cilja“ (Camarinha-Matos, Afsarmanesh, 2008). Saradnja predstavlja „...obostrano korisni odnos između dve ili više strana koje rade ka dostizanju zajedničkih ciljeva, uz podelu zaduženja, autoriteta i odgovornosti za postizanje rezultata“ (Chrislip, Larson, 1994). Takođe, saradnja se može posmatrati i kao „...strategija bazirana na principu „odozdo na gore“ koja uključuje pregovaranje i rešavanje problema između vladinih i ne vladinih aktera“ (Kamieniecki, Kraft, 2005).

Na osnovu različitih definicija, može se zaključiti da saradnja predstavlja proces u kome različite grupe aktera (zainteresovanih strana) rade zajedno, na rešavanju zajedničkog problema ili dostizanju zajedničkih ciljeva, pri čemu se razvija efikasniji načina rada putem uzajamnog učenja i zajedničkog donošenja odluka, ali podrazumeva i podelu odgovornosti (Moote, Lowe, 2008). Na ovaj način formulisana definicija saradnje je korišćena i u ovom istraživanju.

Potreba za saradnjom je prema Anselu, uočena u različitim sferama društva i tu usled različitih izazova, kao što su (Ansell, 2019):

- uvećana raznolikost politika i programa, koji između ostalog, stvaraju nove izazove na nivou javne administracije, kao i povezivanja, tj. „umrežavanja“ različitih organizacija (kao što je u slučaju upravljanja na više nivoa);
- proces privatizacije i potreba za zaključivanjem različitih vrsta ugovora sa drugim organizacijama;
- postojanje izazova i problema koji nastaju usled postojanja međuzavisnosti između različitih organizacija;
- proces decentralizacije, sve većeg učešća zainteresovanih strana civilnog i privatnog sektora u proces upravljanja, kao i promene samih načina upravljanja;
- potreba za inovacijama i uvećanja javne koristi;
- potreba za rešavanjem konflikta;
- potreba za posredovanjem u sukobu između zainteresovanih strana na otvoren i inkluzivan način;
- potreba za demokratskim učešćem svih zainteresovanih strana u upravljanju.

Shodno pomenutom, saradnja se i analizira u različitim oblastima, kao što su ekonomija, sociologija, psihologija, ali i kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, uključujući i analizu praktičnih iskustava saradnje između različitih zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora (Conley, Moote, 2001).

Arnštajnova „lestvica“ učešća građana (i drugih zainteresovanih strana) prikazuje različite nivoe učešća i to prema nivou kontrole i moći da utiču na ciljeve i rezultate zajedničkog učešća, i obuhvata (Arnstein, 1969): informisanje, konsultovanje, predlaganje, saradnju i osnaživanje (šema 3.5.).

Kao što je prikazano na šemi 3.5., saradnja se može posmatrati i kao oblik učešća gde su zainteresovane strane uključene u uspostavljanje prioriteta, pri čemu sve zainteresovane strane rade zajedno u cilju sveobuhvatnog razumevanja situacije, rešavanja sukoba ili iznalaženja određenih rešenja postavljenog problema ili izazova (Koontz, 2006). Saradnja, takođe, predstavlja jednu od karakteristika prelaska sa centralizovanog na decentralizovani način upravljanja od strane lokalnih vlasti, lokalne zajednice i drugih zainteresovanih strana, jer može da potpomogne osnaživanju i uvećanju uticaja zainteresovanih strana u dostizanju postavljenih ciljeva (Koontz, 2006).

Saradnja može da se odvija u okviru jedne ili između više organizacija. Među organizaciona saradnja obuhvata različite procese u smislu stvaranja veza i odnosa koji se javljaju kada su dve ili više organizacija angažuju radi rešavanja određenog problema uz zajedničko definisanje cilja saradnje (Schruijer, 2020). Da bi se došlo do ostvarenja cilja saradnje, zainteresovane strane, koje imaju različite interese, perspektive, uticaje, i ponekad pripadaju različitim sektorima i nivoima upravljanja, zajedničkim naporima definišu cilj i sam proces realizacije saradnje (Gray, 1989; Schruijer, Vasain, 2008). Vrlo često, veze između organizacija kada je u pitanju određeni problem nisu potpuno jasne na početku saradnje, kao što nije potpuno jasno ni ko su tačno zainteresovane strane koje bi trebalo da saraduju (Schruijer, 2020). Saradnja između različitih organizacija (zainteresovanih strana) je proces koji se odvija na više nivoa, kroz učešće predstavnika različitih organizacija koji zastupaju interese organizacije, i koji su organizovani na nivou „grupe“. Sam proces saradnje nije statičan, jer se veze između različitih zainteresovanih strana koje saraduju, sa vremenom menjaju, uz razvijanje zajedničkog poverenja i veza između zainteresovanih strana (Schruijer, 2020).

Šema 3.5. Lestvica učešća

Kako samo upravljanje znači usmeravanje procesa kojima se utiče na odluke i aktivnosti javnog, civilnog i privatnog sektora (O'Leary *et al.*, 2006), stvaranje veza i sama saradnja između zainteresovanih strana predstavlja jedan od ključnih elemenata upravljanja.

Shodno tome, definisano je i **upravljanje kroz saradnju**⁵¹ kao „... procesi i strukture odlučivanja i upravljanja u javnoj politici koje na konstruktivan način uključuju aktere (ljude) u okviru granica javnih i državnih službi, javnog, civilnog i privatnog sektora radi sprovođenja (aktivnosti) javne namene koja se inače ne bi mogla ostvariti“ (Emerson et al., 2011). Emerson i saradnici su predstavili integrirani model upravljanja kroz saradnju (Emerson et al., 2011), koji je sastavljen iz 3 glavna elementa: karakteristike uslova okruženja, režima upravljanja kroz saradnju i dinamike i aktivnosti same saradnje (šema 3.6).

Karakteristike početnih uslova okruženja, tj. sistema čine, pored ostalih i različiti politički, socijalni, zakonodavni uslovi, i uticaj životne sredine (šema 3.6). Karakteristike sistema predstavljaju mogućnosti i ograničenja saradnje, pa samim tim imaju i uticaj na njenu dinamiku tokom vremena. Kontekst sistema saradnje uključuje različite elemente kao što su razmena resursa, potreba za poboljšanjem odnosno uvećanjem ili ograničenjem resursa (Ostrom, 1990), političke i strateške i zakonske okvire (Bingham, 2008), uticaj (moć) aktera i njihove veze na različitim nivoima upravljanja (Ansell, Gash, 2007), način i jačinu veza između zainteresovanih strana u okviru postojećih mreža (Selin, Chavez, 1995), različite interese, potencijalne konflikte i poverenje između zainteresovanih strana (Thomson, Perry, 2006; Ansell, Gash, 2007). Pitanje odnosa između uticaja zainteresovanih strana, kao jednog od uočenog problema u upravljanju kroz saradnju (Gray, 1989; Ansell, Gash, 2007) predstavlja jedan od bitnih elemenata samog sistema okruženja. Naime, pojedine zainteresovane strane nemaju mogućnosti, ali ni resurse da podjednako učestvuju u saradnji zajedno sa drugim zainteresovanim stranama.

Šema 3.6. Upravljanje kroz saradnju

Iz ovog sistema proizilaze pokretači⁵² koji uključuju vođstvo, uzročno-posledične podsticaje, međuzavisnost između zainteresovanih strana i neizvesnost.

Vođstvo se odnosi na prisustvo identifikovanog lidera (organizacije), koja je u poziciji da pokrene i pomogne u obezbeđivanju resursa i mera podrške. Lider bi trebao, između ostalog, da bude nepristrasan u identifikaciji učesnika saradnje, i da ne zagovara određeno rešenje (Selin, Chavez 1995).

⁵¹ eng. *collaborative governance*

⁵² eng. *drivers*

Uzročno-posledični podsticaji saradnje obuhvataju unutrašnje podsticaje kao što je postojanje problema, potrebe za resursima, interese, ili mogućnosti za saradnjom, ili spoljašnje podsticaje, kao što su krizne situacije (npr. prirodne nepogode) ili institucionalne krize. U slučajevima prirodnih nepogoda, svim zainteresovanim stranama je jasan razlog za saradnjom, koja ponekad nosi i određeni vremenski pritisak (Selin, Chavez, 1995). Podsticaji mogu biti i pozitivni i inicirati saradnju između zainteresovanih strana, kao što je u slučaju dodeljivanja finansijskih sredstava.

Međuzavisnost, tj. nemogućnost pojedinca i organizacija da postignu određeni cilj ili reše problem samostalno, je prepoznat kao jedan od preduslova za zajedničko delovanje i saradnju (Gray 1989; Thomson, Perri 2006). Neizvesnost, koja ne može biti rešena na individualnom nivou, može da podstakne grupe da sarađuju, podele i smanje rizik. Neizvesnost o načinu rešavanja društvenih problema je povezana sa postojanjem međuzavisnosti između zainteresovanih strana (Bentrup, 2001).

Režim upravljanja kroz saradnju predstavlja centralni deo u okviru koga dolazi do saradnje i sastavljen je od dinamike saradnje i aktivnosti same saradnje.

Dinamika saradnje uključuje 3 interaktivne komponente: principijelno angažovanje, zajedničku motivaciju i sposobnost za zajedničkim aktivnostima. Rezultati međusobnih interakcija između pomenutih komponenti, dovode do rezultata kako u okviru tako i van režima saradnje.

Posmatrano sa aspekta upravljanja prirodnim resursima, saradnja ima pozitivan uticaj koji se ogleda kroz (Wondolleck, Yaffee, 2000):

- uvećanje međusobnog razumevanja između različitih zainteresovanih strana kroz aktivnosti razmene informacija i ideja;
- stvaranje mehanizama za efikasno donošenje zajedničkih odluka sa ciljem rešavanja potencijalnih (nastalih) problema;
- zajedničke aktivnosti upravljanja prirodnim resursima, mogućnost korišćenja većeg fonda finansijskih resursa;
- razvoja kapaciteta zainteresovanih strana u suočavanju sa tekućim, ali i potencijalnim problemima.

Kako se saradnja odvija u okviru određene grupe zainteresovanih strana, potrebno je analizirati ne samo kontekst sistema (strateške, zakonodavne i institucionalne okvire) i različite elemente koji utiču na ostvarivanje saradnje kao što su interes i uticaj zainteresovanih strana u odnosu na određenu problematiku saradnje, ali i načine saradnje kao i samu strukturu veza saradnje između zainteresovanih strana.

3.2. KONCEPTUALNI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Konceptualni okvir istraživanja predstavlja „...osnovnu istraživačku ideju (koncept) i njen položaj u odnosu na druge teorijski povezane ideje (okvir)“ (Ranković, 2020), i može se posmatrati kao objašnjenje u grafičkom ili narativnom obliku, putem kojih se predstavljaju glavni elementi proučavanja kao i pretpostavljenih odnosa između njih (Miles *et al.*, 2018).

Uzimajući u obzir da je problematika sistema upravljanja klimatskim promenama složena, za formiranje konceptualnog okvira korišćene su sledeće teorije:

1. institucionalna teorija;
2. opšta teorija sistema;
3. teorija upravljanja na više nivoa;
4. teorija mrežne razmene i analiza socijalnih mreža.

Za razliku od klasične organizacione teorije, koja posmatra organizaciju kao zatvoren, izolovan sistem, savremena organizaciona teorija se pretežno oslanja na empirijska istraživanja i integrisanje različitih elemenata koji doprinose organizaciji u celini (Jones, 2011). U savremene organizacione teorije, spada, između ostalih i **institucionalna teorija** (Janićijević, 2004; Sikavica, 2011). U opisu institucionalne teorije, Skot je ukazao da se smernice za društveno ponašanje uspostavljaju kroz različite strukture, norme i rutine (Scott, 1987). Proces organizovanja zavisi od

već oblikovanog institucionalnog obrasca strukture i funkcionisanja, koji nije nastao unutar same organizacije već izvan nje. Način strukture i funkcionisanja, koji je karakterističan za sve organizacije u jednom sektoru, ne mora da bude ekonomski efikasan i racionalan (Janićijević, 2004). Osnova intitucionalne teorije je da postoji institucionalni obrazac strukture same organizacije određenog sektora, i da je on kao takav, pripisan i drugim organizacijama iz istog sektora (Scott, 1987). Institucionalna teorija se nadovezuje i na postojanje saradnje između zainteresovanih strana, uz pri čemu je akcenat dat formiranju saradnje i uticaja koje saradnja ima na različite zainteresovane strane (Malik *et al.*, 2021). Jedan od potencijalnih razloga saradnje između zainteresovanih strana je stvaranje povoljnih institucionalnih aranžmana za socijalne, ekonomske, intelektualne ili fizičke resurse u javnom i civilnom i privatnom sektoru. Ova teorija je primenjena u poglavlju 4, i odnosi se na utvrđivanje strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima, kao i potpoglavljima 5.1 i 5.4, kod identifikacije i klasifikacije zainteresovanih strana i njihove saradnje u uslovima klimatskih promena.

Prve ideje o nastanku **opšte teorije sistema** potiču od Ludviga fon Bertalanfija, sa ciljem stvaranja opšte teorije koja bi omogućila proučavanje sistemskih fenomena, tj. svih tipičnog sistemskih svojstava, i koja bi mogla da se primeni za sve sisteme, ne zavisno od njihove prirode (Šijan *et al.*, 2019). Osnivač ove teorije je definisao sistem kao „...*celinu sastavljenu od delova koji u sistemu imaju svoju funkciju, pa su kao takvi u međusobnoj interakciji*“ (Bertalanffy, 1968). Opšta teorija sistema se bavi izučavanjem sistema i zakonitosti njegovog ponašanja, i zasnovana je na sledećim zakonima (Savić, Stanković, 2012):

- zakon zavisnosti – shodno određenom aspektu posmatranja, svaki sistem je u vremenskoj relaciji ili u funkcionalnoj zavisnosti sa drugim sistemima;
- zakon razlike – poređenjem 2 sistema prema određenom aspektu i nivou istraživanja, postoji najmanje jedno obeležje po kome se sistemi razlikuju;
- zakon promene – svaki sistem je podložan promenama tokom vremena.

Prema sistemskoj teoriji, svaki sistem ima sopstvenu strukturu, koja se definiše kao „...*opšti kvalitativno određen i relativno stabilan poredak unutrašnjih odnosa između elemenata sistema*“ (Jaško *et al.*, 2014), pri čemu su ponekad odnosi između ključnih elemenata sistema, kao i strukture sistema ponekad i nevidljive (Senge, 1990). Sistem može biti otvoren ili zatvoren, i sastavljen je od različitih elemenata i odnosa između njih, pri čemu svi elementi zajedno, predstavljaju jednu celinu (Jaško *et al.*, 2014). Međutim, kada su u pitanju otvoreni sistemi, kao što je organizacija, postoji stalna interakcija i razmena informacija sa svojim okruženjem. Ovakva razmena omogućava organizaciji da „...*bude u stanju dinamičke a ne statičke ravnoteže*“ (Jaško *et al.*, 2014). Stoga i struktura (formiranje i razvoj) same organizacije koja, takođe, čini deo društva (kao višeg poretka sistema), zavisi i od uspostavljanja i same prirode interakcija i odnosa sa svojim unutrašnjim podsistemima ali i sa različitim segmentima okruženja, kao što su segmenti državno-političkog okruženja, upravljanja, drugih organizacije (zainteresovanih strana), resursa, itd. (Jones, 2004), koji funkcionišu na više različitih nivoa u okviru spoljnog okruženja ali i unutrašnje strukture. Ova teorija je primenjena u poglavlju 4, i odnosi se na utvrđivanje strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima, kao i potpoglavljima 5.3 i 5.4., koja se odnose na utvrđivanje oblika saradnje zainteresovanih strana, i organizacije sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama, i njegovom unapređenju.

Teorija upravljanja na više nivoa, sa aspekta klimatskih promena, takođe, obuhvata vertikalnu i horizontalnu dimenziju. Vertikalna dimenzija upravljanja na više nivoa prepoznaje da institucije i organizacije na nacionalnom nivou ne mogu efikasno da primenjuju nacionalne klimatske strategije bez bliske saradnje sa regionalnim i lokalnim organizacijama (Jänicke, 2017).

Međutim, uticaj (moć) različitih zainteresovanih strana u upravljanju ima uticaj i na način stvaranja saradnje između njih. Način na koji dolazi do razmene informacija i znanja između zainteresovanih strana predstavlja jedan od bitnih elemenata upravljanja na više nivoa, kako za one zainteresovane strane koji imaju veliki uticaj tako i za one koji nisu uticajni u procesu upravljanja (Swallow *et al.*, 2002).

Usled raznovrsnosti različitih zainteresovanih strana i međusobne zavisnosti u korišćenju resursa, uočeno je istraživanje socijalnih mreža pri analizi upravljanja klimatskim promenama, kao i upravljanja prirodnim resursima na više nivoa (Pahl-Wostl, 2009; Klijn, Koppenjan, 2012). Ova teorija je primenjena u potpoglavlju 5.1. prilikom identifikacija i klasifikacije zainteresovanih strana, kao i u potpoglavlju 5.2., koji se odnosi na utvrđivanje interesa i uticaja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena.

Istraživanje socijalnih mreža i interakcija između različitih zainteresovanih strana, zasniva se na **teoriji mrežne razmene**⁵³ (Cook *et al.*, 1983; Borgatti, Everett 2002). Teorijom mrežne razmene povezuju se koncepti koji se odnose na ljudsko ponašanje i institucionalne promene. Homans (1962) je kroz svoj rad uspostavio viziju osnove socijalne strukture i institucionalnih oblika, i to povezujući teoriju mrežne razmene i ponašanje ljudi. Prema Homansu, slično ponašanje dovoljno ljudi može da utiče na delimičnu promenu postojećih društvenih struktura i institucija, čak i u nekim uslovima i da ih potpuno promeni (Homans, 1962). Blau (1964) je uključio pitanje razmene i moći između zainteresovanih strana kroz teoriju socijalne strukture i institucija, dok je Emerson razvio model ponašanja aktivnosti pojedinaca ali ne na individualnom nego na grupnom nivou, pri tome uključujući i principe kao i elemente moći i zavisnosti između zainteresovanih strana, i stvaranje mreža (Emerson, 1972). Teorija mrežne razmene se odnosi na mehanizme i procese komuniciranja u okviru mrežnih struktura⁵⁴ kako bi se došlo do rezultata koji se odnose na pojedince, grupe, organizacije i slično (Cook *et al.*, 1983). Kod teorije mrežne razmene, akcent se stavlja na odnose i veze između zainteresovanih strana unutar mreže, a struktura mreže i kvalitet odnosa između zainteresovanih strana su glavne determinante koristi za učesnike u okviru mreže (Markovsky, Willer, 1998). Analiza socijalnih mreža se zasniva, između ostalog, i na teoriji mrežne razmene, i definisana je kao metoda za analizu obima i obrazaca društvenih odnosa koji međusobno povezuju pojedinačne aktere, ali i kao teoretski pristup analizi socijalnih struktura i efekata na ponašanje zainteresovanih strana (Bond, Harrigan, 2011). Ova teorija je korišćena kao osnova za primenu analize socijalnih mreža u potpoglavlju 5.4., kako bi se utvrdio interes zainteresovanih strana za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

Različiti autori smatraju da Morenov rad iz 1934 godine, predstavlja početak **analize socijalnih mreža**, kada su socijalne mreže prikazane tačkama i linijama (Wasserman, Faust, 1994; Freeman, 2004). Socijalna mreža predstavlja socijalni sistem odnosa koji karakteriše skup zainteresovanih strana i njihove socijalne veze (Wasserman, Faust, 1994) gde veze između zainteresovanih strana mogu biti informacije, ponašanja, dobra ili posredovanje zajedničkih stavova (De Nooy *et al.*, 2018). Krajem 70-ih godina, korišćenjem matematičkih pristupa (algebre) uključeni su elementi moći i uticaja u bankama sa ciljem proučavanja strukture zajednice (Freeman, 2004). Na osnovu Morenovog rada, razvijena je i formalna teorija grafova kao osnova analize socijalnih mreža (Harary *et al.*, 1965) pri kojoj su, u kontekstu analize socijalnih mreža, zainteresovane strane (koje mogu biti pojedinci, grupe ili organizacije) predstavljene tačkama, a odnosi između njih predstavljeni su linijama (vezama). Čelije u kvadratnoj matrici se koriste za prikazivanje prisustva ili odsustva veze između aktera, koje se dalje mogu analizirati upotrebom algebre. Sami društveni odnosi između aktera se mogu evidentirati kao usmereni ili ne usmereni, dihotomni (prisutni ili odsutni), ili vrednovani, pozitivni ili negativni. Analizom mreže može se izmeriti niz parametara, poput ukupne gustine mreže (Scott, Carrington, 2011) i relativne centralnosti, koja se koristi kao pokazatelj uticaja (Ibarra, Andrews, 1993). Grupisanje aktera u različite podgrupe kao i analiza njihovih međusobnih veza da bi se utvrdila uloga „brokera“ (Gould, Fernandez, 1989), se koristi i u analizi socijalnih mreža.

---

⁵³ eng. *Network exchange theory*

⁵⁴ Struktura socijalnih veza između različitih aktera ili grupa (Cook *et al.*, 1983).

Elementi proučavanja veza između zainteresovanih strana koje se često uzimaju u obzir prilikom analize socijalnih mreža, uključuju (Borgati *et al.*, 2009):

1. sličnosti:
  - a. geografska određenost – prostorno ili vremensko prisustvo;
  - b. ista pripadnost – pripadnost istom sektoru, događaju, klubu, itd.;
  - c. atributi – isti pol, isto mišljenje, itd.;
2. socijalne veze:
  - a. srodstvo – rodno srodstvo;
  - b. druge uloge – zaposleni, šef, prijatelj, student, predavač, itd.;
  - c. emocije – sviđa mi se, ne sviđa, volim, mrzim, itd.;
  - d. kognitivno – znam, ne znam, itd.;
3. interakcije – razgovor, savet, pomoć;
4. protok – informacije, resursi, verovanja, itd.

Od ranih početaka, analiza socijalnih mreža je primenjena i na polju analize političkih procesa i odnosa (Knoke, Kuklinski, 1991), naučne saradnje (Newman, 2001), ekonomije (Goyal, 2021). Analiza socijalnih mreža, koji uključuje različite metode, koristi se za proučavanje zainteresovanih strana u okviru njihovih postojećih društvenih veza, ali i za analizu strukture veza između određenih zainteresovanih strana u smislu ukupne mreže između svih zainteresovanih strana (Wasserman, Faust, 1994; Prell *et al.*, 2009). Značajno je napomenuti da se mreža formalnih organizacija često može smatrati kao mreža određenih politika, koja je predstavljena ograničenim skupom aktera i jednim ili više skupova odnosa koji povezuju te aktere (Knoke, Kuklinski, 1991). Ova teorija je korišćena u potpoglavlju 5.4., kako bi se utvrdila struktura veza i oblici saradnje između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena.

U novije vreme, razvila se i **teorija upravljanja mrežama**, koja je nastala sa ciljem poboljšanja koordinacije između institucija i organizacija javnog sektora sa drugim organizacijama nevladinog sektora (Rhodes, 2007), i uključuje zajedničko angažovanje odabrane grupe organizacija u stvaranju proizvoda ili pružanju usluga koje su zasnovane na ugovorima, sa ciljem prilagođavanja nepredviđenim okolnostima, tokom kojih dolazi do njihove saradnje (Jones *et al.*, 1997). Iako postoje različite definicije upravljanja mrežama, ovaj vid upravljanja obuhvata 2 koncepta, od kojih se jedan odnosi na obrasce interakcija u razmeni kao i odnosima između različitih članova mreže (organizacija), dok drugi podrazumeva protok resursa (Jones *et al.*, 1997).

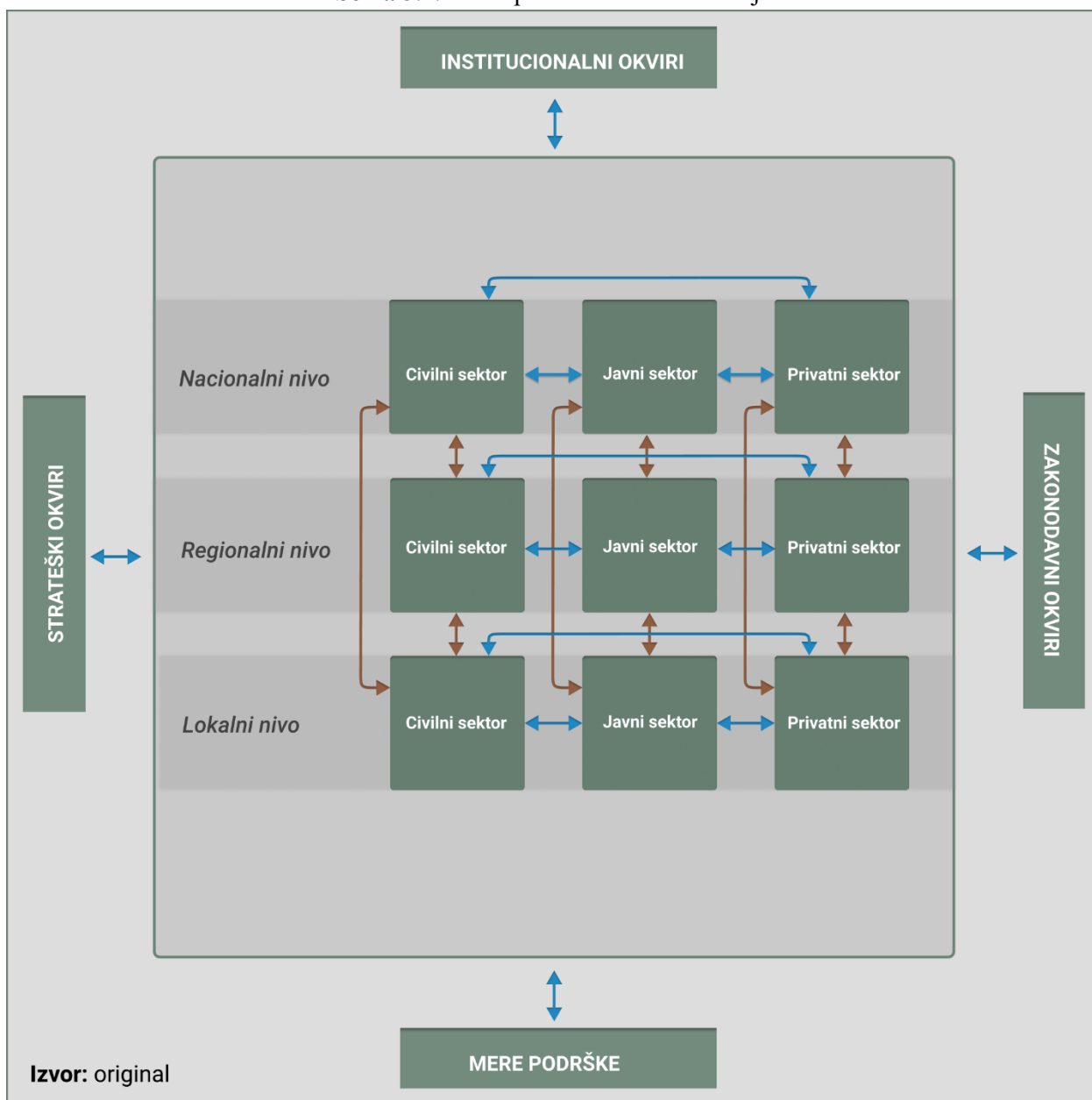
Upravljanje mrežom „...ima za cilj da poboljša koordinaciju između državnih i nedržavnih organizacija“ (Klijn, Koppenjan, 2012) i uključuje „...odabran i strukturiran skup autonomnih organizacija (uključujući i ne vladin sektor) koje često rade zajedno, angažovanih u stvaranju proizvoda ili usluga zasnovanih na implicitnim i otvorenim ugovorima, sa ciljem prilagođavanja nepredviđenim okolnostima, obezbeđenja razmene proizvoda ili usluga i ostvarivanja saradnje“ (Jones *et al.*, 1997).

Koncept upravljanja mrežama uključuje, između ostalog, analizu institucionalnih karakteristika, odnosno, različitih odnosa i obrazaca interakcije između zainteresovanih strana (Klijn, Koppenjan, 2012) i omogućava učešće zainteresovanih strana iz nevladinog sektora u procesu donošenja odluka (Pahl-Wostl, 2009). Jedan od bitnih elemenata upravljanja mrežama, kada je u pitanju odabir najboljeg pristupa, predstavlja poverenje između organizacija, u smislu da je poverenje veće kada je u pitanju upravljanje od strane samih učesnika (Human, Provan, 2000). U slučaju kada su organizacije aktivnije i angažovane u dostizanju kolektivnih ciljeva, postoji veća mogućnost stvaranja mreža kojima upravljaju sami učesnici. Posedovanje odgovarajućih nadležnosti stvara međuzavisnosti između organizacija, pa, shodno tome, dovodi i do stvaranja samostalnog upravljanja u okviru mreže. Međutim, u slučajevima kada pojedini članovi mreže nemaju nadležnosti ili ne žele da preuzmi odgovarajuće odgovornosti, dolazi do stvaranja drugih vrsta upravljanja.

Pri primeni koncepta upravljanja mrežama, uočen je pozitivan uticaj na komunikaciju i razmenu informacija (Bogason, Musso, 2006) i pronađena je razmena iskustava i znanja između različitih aktera u mreži (Newig *et al.*, 2010). Ova teorija je korišćena u potpoglavlju 5.4., kako bi se utvrdila povezanost različitih zainteresovanih strana i uticaj različitih faktora na tendenciju ostvarivanja saradnje.

Shodno objašnjenim teorijama, na šemi 3.7., dat je prikaz definisanih elemenata konceptualnog okvira (institucionalni, strateški, zakonodavni okviri, mere podrške i saradnja identifikovanih zainteresovanih strana) za istraživanje organizacije sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima.

Šema 3.7. Konceptualni okvir istraživanja

U skladu sa objašnjenim teorijama, osnovni elementi konceptualnog okvira ovog istraživanja su: strateški, zakonodavni i institucionalni okviri, mere podrške, zainteresovane strane i saradnja identifikovanih zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja (šema 3.7).

Strateški okviri, koji se odnose na različite nivoe upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena, definisani su kroz šumarstvo i povezane sektore (zaštita prirode, energetika, životna sredina). Brojni pravno obavezujući i pravno neobavezujući propisi, kao što su nacionalni programi, strategije, akcioni planovi, zakoni i drugi podzakonski akti šumarstva i

povezanih sektora, čine pomenute strateške i zakonodavne okvire. Zakonodavni okviri definišu „pravila igre“, kroz zakone, podzakonska akta, uredbе, itd. (Lockwood *et al.*, 2009). Institucionalni okviri, koji obuhvataju različite organizacije sektora šumarstva i povezanih sektora, koje su direktno ili indirektno uključene u upravljanje klimatskim promenama, određuju „...odgovornosti i nadležnosti različitih organa, javnih i privatnih, na različitim nivoima“ (2011). Mere podrške se odnose na različite vrste mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima. Regulatorne mere podrške su propisane strategijama, zakonima i podzakonskim aktima. Informacione mere, kroz različite aktivnosti savetovanja, obrazovanja, informisanja, potpomažu i utiču na razvoj znanja. Ekonomske mere podrške se odnose i na direktne (finansijska pomoć) i indirektnе (sanacija posledica požara, dodela sadnog materijala, itd.) mere podrške (Nonić *et al.*, 2017). Kako se pojam upravljanja, u najširem smislu, odnosi na izmenjen način upravljanja javnim poslovima, i obuhvata aktivno učešće svih zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, ali i „...uspostavljanje pravila za podelu odgovornosti i nastojanje da se procedure učine efikasnim i efektivnim“ (Nonić *et al.*, 2014), jedan od elemenata konceptualnog okvira su i zainteresovane strane. U tom smislu, identifikacija i analiza zainteresovanih strana pruža mogućnost dobijanja jasnije slike o njihovom položaju, u odnosu na nivoе upravljanja (nacionalni, regionalni, lokalni nivo), ali i saznanje o njihovim interesima i uticajima u upravljanju klimatskim promenama (Brugha, 2000).

Kako bi se politike upravljanja klimatskim promenama realizovale, neophodan je sistem podrške za njihovo sprovođenje. Ovaj sistem čine strateški i zakonodavni okviri, koji uspostavljaju osnovu za primenu datih politika, kroz različite obavezujuće i neobavezujuće propise, i definišu mere podrške potrebne za njihovu realizaciju. Institucije, sa druge strane, kroz dodeljene funkcije i nadležnosti, kao i uspostavljene procese, omogućavaju zainteresovanim stranama da se uključe u proces primene i realizacije datih politika, kao i mera podrške (Sandford, Rossmiller, 1996). Predstavljeni elementi, čine sistem za sprovođenje mera podrške.

Predstavljeni elementi konceptualnog okvira (strateški, zakonodavni i institucionalni okviri, mere podrške i zainteresovane strane) su u vezi sa teorijom sistema, ali i sa institucionalnom teorijom, jer postavljaju osnovnu strukturu funkcionisanja organizacija prisutnih u sistemu upravljanja.

Upravljanje na više nivoa podrazumeva uključivanje zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja i različitih sektora u raspodelu vlasti (Bache, Flinders 2005), ali i stvaranje veza i usklađivanje njihovih interesa – horizontalno i vertikalno (Adger *et al.*, 2005; Bernstein, Cashore, 2012) u upravljanju klimatskim promenama. Upravljanje na više nivoa je u vezi sa teorijom sistema, jer se sve zainteresovane strane i njihove veze i usklađivanje interesa, mogu posmatrati kao delovi sistema koji imaju svoju funkciju i koji su u međusobnoj interakciji. Uspostavljeni institucionalni okviri, koji određuju nadležnosti zainteresovanih strana, imaju uticaj na stvaranje veza i interakcije između zainteresovanih strana. Takođe, formulisane strategije, zakoni, kao i mere podrške imaju uticaj na stvaranje veza i usklađivanje interesa zainteresovanih strana i to u odnosu na njihovo učešće u upravljanju i donošenju odluka i korišćenju resursa u upravljanju klimatskim promenama.

Sama struktura veza između zainteresovanih strana, kao i dinamika saradnje, zavisi od različitih elemenata, kao što su interes i uticaj u upravljanju klimatskim promenama, centralnost pozicije, geografski položaj, sektorska pripadnost, učestalost kontakata, koji, takođe, mogu da imaju uticaja i na formiranje saradnje (Stanišić *et al.*, 2021). Pored toga, dinamika veza saradnje, kao i stvaranje različitih pristupa saradnji zainteresovanih strana, kroz razmenu informacija, resursa i stvaranje poverenja između organizacija, mogu da predstavljaju značajnu komponentu upravljanja na više nivoa, ali i karakteristika sistema upravljanja (okruženja) kada su u pitanju klimatske promene (Human, Provan, 2000). Teorija mrežne razmene se zasniva na postojanju odnosa i veza (saradnje) između zainteresovanih strana, dok se primenom analize socijalnih mreža utvrđuju strukture veza između određenih zainteresovanih strana, uzimajući u obzir celokupnu mrežu saradnje između svih zainteresovanih strana.

3.3. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

U ovom potpoglavlju predstavljen je pregled dosadašnjih istraživanja vezanih za sistem upravljanja i zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama.

3.3.1. Sistem upravljanja klimatskim promenama

U okviru ovog potpoglavlja dat je pregled dosadašnjih istraživanja u vezi sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama, kao i sistem upravljanja na više nivoa.

3.3.1.1. *Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena*

Prvi koraci diskusije o klimatskim promenama u EU, otpočeli su ranih 90-ih godina kroz razgovore o politici klimatskih promena (Ranković *et al.*, 2016b). Cilj 13 održivog razvoja, pored ostalog, naglašava da je potrebno preduzeti hitne mere za borbu protiv klimatskih promena i njihovih uticaja; jačati otpornost na i sposobnost prilagođavanja na opasnosti i prirodne katastrofe koje nastaju kao posledica klimatskih promena; integrisati mere klimatskih promena u nacionalne politike, strategije i planiranje; poboljšati obrazovanje, unaprediti svest javnosti, ljudski i institucionalni kapacitet i potencijal za ublažavanje negativni efekata klimatskih promena, prilagođavanje na klimatske promene, smanjenje uticaja i rano upozoravanje (2020).

Tokom 90-ih godina, definisane su glavne oblasti ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, koje se odnose na smanjenje GESB, promovisanje korišćenja OIE i PEE (Baron *et al.*, 2013). Šume, kao najveće skladište ugljenika nakon okeana, apsorbuju i skladište približno 30% nivoa emisija ugljenika kroz biomasu, zemljište i proizvode od drveta, sa potencijalom da skladište mnogo više (2019c). Međutim, prema izveštaju Foruma za šume UN, približno 12% globalnih emisija GESB potiče od krčenja šuma (2019c), dok pojedini autori navode da je taj procenat i veći (do 20%) ukoliko se, pored krčenja i degradacije šuma, uzme u obzir i promena načina korišćenja zemljišta (Ochieng, 2017).

Za podsticanje rešavanja pitanja klimatskih promena, tj. ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, koriste se različiti politički instrumenti, kao što su regulatorni i ekonomski instrumenti. Ranković i saradnici su, kroz analizu regulatornih, strateških i zakonodavnih okvira EU i Srbije u vezi sa ublažavanjem negativnih efekata klimatskih promena naglasili da su na nivou EU „...razvijene dve strategije i jedna okvirna politika, a u Srbiji osam strategija koje se odnose na šumarstvo i mogu imati uticaj na ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena“ (Ranković *et al.*, 2016b).

Međutim, potencijalni uticaj može biti pozitivan ali i negativan. U istom istraživanju, ukazano je da potencijalni uticaj pojedinih mera, kada je u pitanju ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena kroz skladištenje ugljenika u šumama, može biti i negativan, kao što je slučaj kada su u pitanju mere EU kroz Klimatsko-energetski paket, koje implicitno podržavaju seču šuma kao meru zadovoljavanja uvećane potražnje za ogrevnim drvetom i materijalima od drveta (Ranković *et al.*, 2016b). Takođe, isti autori su zaključili da se strateški i zakonodavni okviri u Srbiji najviše razvijaju u pravcu ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena kroz skladištenje ugljenika u šumama, tj. održivo korišćenje šuma (u odnosu na korišćenja OIE i PEE), dok je na nivou EU, izraženije korišćenje OIE, u odnosu na skladištenje ugljenika u šumama i PEE (Ranković *et al.*, 2016b).

Razvoj regulatornih okvira, uključujući i međunarodne konvencije, doprineo je i stvaranju različitih ekonomskih mera podrške. Kada je u pitanju upravljanje klimatskim promenama, ekonomske mere podrške obuhvataju, između ostalog (Pešić *et al.*, 2018):

- porez na ugljen-dioksid;
- prenosive dozvole;
- podsticaje za OIE;
- podsticaje za PEE;
- uvođenje tehničkih standarda;
- subvencije za istraživanje, razvoj, primenu i prenos novih tehnologija.

Porez na ugljen-dioksid ima za cilj da podstakne potrošače da smanje upotrebu ili da se prebace na upotrebu energije iz alternativnih, obnovljivih izvora, kao što su sunce, vetar, vode, drvo, itd., i primenjuju se u različitim zemljama zapadne Evrope (Pešić *et al.*, 2018). Međutim, prema Metkalfu, ovakav porez može da ima i negativan uticaj na smanjenje životnog standarda i preraspodelu prihoda sa jedne strane, kao i poremećaj na tržištu energenata (Metcalf, 2009). Prenosive dozvole se odnose na dozvoljene nivoe emisije (na nacionalnom, sektorskom i nivou preduzeća), i ovim dozvolama se može i trgovati. Podsticaji za obnovljive izvore energije kao i podsticaji za PEE uključuju različite subvencije za proizvođače i korisnike OIE i njihovu PEE, koje obuhvataju različite pristupe kao što su krediti i umanjenje poreza za investicije korišćenja OIE kao energenta, umanjenje cena za kupce OIE, itd. Uvođenje tehničkih standarda se uglavnom odnosi na kreiranje i primenu novih standarda a u smislu kreiranja i primene minimalne energetske efikasnosti, od strane velikih proizvođača ali i korisnika energije. Međutim, jedna od glavnih prepreka je uočena u procesu monitoringa, koji zahteva uključjenje u rad nezavisne organizacije, čija se nezavisnost, u pojedinim zemljama, teško ostvaruje (Pešić *et al.*, 2018). Subvencije za istraživanje, razvoj, primenu i prenos novih tehnologija se primenjuju u različitim zemljama (razvijenim, zemljama u tranziciji i nerazvijenim zemljama) i, Sternu, predstavlja jednu od najboljih mera podrške u borbi protiv klimatskih promena, pri čemu je „...teško zamisliti važniji problem za istraživanje...“, i to... „uz uključivanje veština, znanja i više od toga, uz saradnju između različitih oblasti i disciplina“ (Stern, 2008).

Kada je šumarstvo u pitanju, REDD+ program, pruža mogućnosti finansiranja za umanjenje degradacije i krčenja šuma, tj. pošumljavanje i primenu dobre prakse gazdovanja šumama, kroz obračunavanje razlike između ostvarenih i projektovanih emisija (Kanninen *et al.*, 2007).

Informacione mere podrške, kada je u pitanju šumarstvo i ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena, obuhvataju različite oblike informisanja, kao što su zahtevi za objavljivanjem podataka, podizanje svesti i obrazovanja, širenje informacija o ekološkim posledicama određenih postupaka, itd. (2007a). Prema konvenciji UNFCCC, član 6, koji se odnosi na obrazovanje, obuku i informisanje javnosti, poziva sve vlade da promovišu razvoj i sprovođenje programa obrazovanja i javne svesti, promovišu javni pristup informacijama i učešće javnosti i promovišu obuku naučnog, tehničkog i rukovodećeg osoblja (1992b).

REDD+ programom podržani su različiti projekti na temu pošumljavanja i uvećanja skladištenje ugljenika u šumama, koji pospešuju saradnju različitih organizacija sva 3 sektora putem aktivnosti edukacije, razmene informacija, učešća na konferencijama, i sl. (Termeer *et al.*, 2009). Zajednički rad zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora je vidljiv i u Srbiji, gde je, putem medijske kampanje, a kroz aktivnosti pod imenom „Zasadi drvo“, koja je organizovana od strane Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprave za šume, JP „Srbijašume“, JP „Vojvodinašume“, Pokreta gorana Srbije, Privredne komore Srbije, Šumarske škole u Kraljevu, Botaničke bašte Jevremovac, Šumarskog fakulteta u Beogradu, Adrija medija grupe i Kompanije „DM drogerije“, zasađeno više od 140.000 sadnica nakon 1,5 godine. Nonić i saradnici su, takođe, naglasili da je primena različitih informacionih mera podrške (organizovanje seminara, radionica, konferencija i stručnih grupa) potrebno da bi se pospešilo zajedničko učešće i saradnja između zainteresovanih strana, na različitim nivoima upravljanja, sa ciljem ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama (Nonić *et al.*, 2017).

3.3.1.2. Prilagođavanje klimatskim promenama

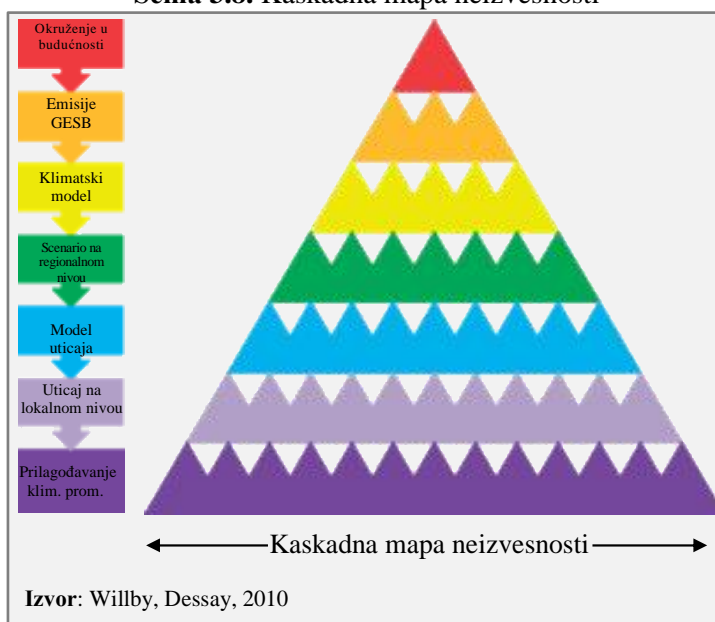
Kako klimatske promene i njihov uticaj nisu ravnomerno raspoređeni, tako i rizici od klimatskih promena, ali i način prilagođavanja, nisu ujednačeni između sektora, ni u izboru aktivnosti i načina prilagođavanja (Huitema *et al.*, 2016). Stoga se, kada je prilagođavanje klimatskim promenama u pitanju, smatra da je prvenstveno potrebno sagledati izazove koji se javljaju na lokalnom i regionalnom nivou (Neufeldt *et al.*, 2010).

Masej i saradnici su naglasili da su vlade različito definisale problem prilagođavanja klimatskim promenama, uz sagledavanje mogućih scenarija klimatskih promena i osetljivosti na klimatske promene. Pojedine definicije prilagođavanja klimatskim promenama se odnose na problem

smanjenja rizika i osetljivosti zajednice i prirode na očekivane klimatske promena, ali obuhvataju i problem razvijanja sposobnosti za suočavanjem sa ekstremnim vremenskim prilikama. U pojedinim slučajevima, prilagođavanje klimatskim promenama je definisano i posmatra se kao mogućnost iznalaženja novih načina prilagođavanja na novonastale uslove koji su nastali kao posledica klimatskih promena (Massey *et al.*, 2015).

Vilbi i Desai su u svom radu predstavili „kaskadnu mapu neizvesnosti“ (šema 3.8), koja se odnosi na neizvesnost budućih povećanja GESB, posledica koje bi one mogle da imaju na celokupan sistem i efekte klimatskih promena na ekološke i socijalne sistema ali i na njihovu sposobnost prilagođavanja klimatskim promenama (Willby, Dessay, 2010).

Šema 3.8. Kaskadna mapa neizvesnosti

Kao što je prikazano na šemi 3.8., različiti socio-ekonomski i demografski uslovi, imaju uticaj na emisije GESB, pri čemu se klimatske promene, kao i svi ostali uticaji oslikavaju i kaskadno uvećavaju ka regionalnom i lokalnom nivou i zahtevaju određene mere prilagođavanja klimatskim promenama. Broj trouglova na svakom nivou predstavlja uvećanje, tj. kaskadni uticaj i uvećanje neizvesnosti u pojavi, uticajima i rešavanju pitanja prilagođavanja na klimatske promene.

Jedno od glavnih pitanja prilagođavanja klimatskim promenama je i koje aktivnosti i mere treba da se preduzmu, kada i u kojim uslovima (Ogden, Innes, 2007). Efikasno prilagođavanje klimatskim promenama zahteva uspostavljanje jasnih ciljeva, koji mogu da se odnose na prilagođavanje ekosistema merama koje se odnose na sastav vrsta, strukture šuma i slično, ili na same strategije upravljanja (Joyce *et al.*, 2008). Odabir strategija, takođe, zavisi i od uspostavljenih prioriteta od strane različitih zainteresovanih strana i potreba na lokalnom nivou (Prato, 2008).

Procena i upravljanje rizikom predstavljaju osnovu za donošenje odluka u razmatranju klimatskih promena i strategija prilagođavanja klimatskim promenama u upravljanju prirodnim resursima (Keenan *et al.*, 2015). Međutim, pri donošenju odluka, potrebno je uključiti ne samo donosiocima odluka, koji mogu da imaju različite ciljeve i prioritete u odnosu na ostale zainteresovane strane (Ananda, Herath, 2009), već i druge zainteresovane strane, čiji prihod zavisi od šuma, koji koriste šume i njene proizvode, žive u njihovom okruženju i direktno ili indirektno imaju uticaja na upravljanje šumskim ekosistemima (Davies, White, 2012). U istom dokumentu, dat je predlog okvira mogućih mera i aktivnosti za prilagođavanje klimatskim promenama⁵⁵ sa socijalnog, ekonomskog i

⁵⁵ Produktivnost šuma, biodiverzitet, vode i kvalitet voda, požare, pojavu bolesti i insekata, ekstremne vremenske prilike (poplave, vetrolomi, klizišta), porast nivoa mora, mere i aktivnosti sa socijalnog, ekonomskog i institucionalnog aspekta.

institucionalnog aspekta, uz identifikaciju odgovornih zainteresovanih strana (2013a). Kada je u pitanju institucionalni aspekt, istaknuta je potreba za definisanjem, prilagođavanjem nacionalnih politika i zakonodavnih okvira, ali i jasnom raspodelom odgovornosti i koordinacije, u cilju upravljanja klimatskim promenama. U tom smislu, naglašena je potreba za učešćem i angažovanjem različitih zainteresovanih strana, pri čemu donosioci uloga imaju „koordinativnu“ i „savetodavnu“ ulogu, kako bi na odgovarajući način odgovorili na postojeće neizvesnosti u prilagođavanju klimatskim promenama (2013a).

Shodno pomenutom, izbor mogućnosti prilagođavanja klimatskim promenama predstavlja složen proces u kreiranju i implementaciji politika, razmeni informacija, ali i komunikacije u vezi sa upravljanjem šumama, uz intenzivnu primenu na lokalnom nivou upravljanja (Keskitalo, 2011). Ovakav pristup zahteva veću saradnju između različitih zainteresovanih strana i fleksibilnost u smislu upravljanja prirodnim resursima (Keenan *et al.*, 2015). Prema Nilsonu, potrebno je postojanje jasnog mehanizma za razmenu znanja i informacija sa lokalnog ka nacionalnom nivou upravljanja kada je u pitanju prilagođavanje klimatskim promenama, uz participativno donošenje odluka (Nilsson, 2012). Veća integracija razmene informacija i iskustava, zajednički projekti, koji uključuju različite zainteresovane strane na sva 3 nivoa upravljanja, mogu da povećaju otpornost na negativne efekte klimatskih promena, ali i da pruže okvire za analizu ranjivosti i odabir mera i aktivnosti prilagođavanja klimatskim promenama (Thomalla *et al.*, 2006).

U tom smislu, prilagođavanje klimatskim promenama zahteva koordinaciju između nacionalnog, regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, pri čemu sprovođenje analize, aktivnosti i mera po principu „odozdo na gore“ pruža mogućnost jasnog identifikovanja ko utiče, na koji način i zašto, kada je upravljanje prilagođavanjem klimatskim promenama u pitanju (Ness, Haugland, 2005). Ovaj pristup upravljanju se, takođe, zasniva na stručnosti zainteresovanih strana (posebno onih koje su zadužene za sprovođenje politika na samom terenu), kako bi se utvrdila ranjivost na klimatske promene, ali i sposobnost da se na nju i odgovori. Međutim, Kenan i saradnici smatraju da je pri kreiranju i implementaciji mera i aktivnosti prilagođavanja klimatskim promenama potrebno uzeti u obzir perspektive koje proizilaze i iz principa upravljanja „odozgo na dole“ i „odozdo na gore“, pri čemu oba principa, tj. pristupa, mogu međusobno da se dopunjuju (Keenan *et al.*, 2015).

3.3.1.3. Sistem upravljanja na više nivoa

Procesi globalizacije i decentralizacije stvaraju različite pritiske na upravljanje i korišćenje prirodnih resursa na globalnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou (Wardell, Lund, 2006). Decentralizacija predstavlja prenošenje vlasti sa viših centralnih nivoa na niže nivoe vlasti (Manor, 1999), pri čemu centralne vlasti zadržavaju određena ovlašćenja (Murphree, 2000).

Kako decentralizacija u upravljanju prirodnim resursima postaje sve popularnija od sredine 80-ih godina XX veka, koja se oslikava i u promeni odgovornosti i moći lokalnih vlasti u upravljanju, ali i prepoznatoj potrebi da različite zainteresovane strane treba da učestvuju u upravljanju i kontroli korišćenja prirodnih resursa, uključujući i rešavanje problema njihove degradacije (Larson, Soto, 2008). Kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, proces decentralizacije zahteva širok spektar reformi, uključujući promenu odgovornosti i dodelu stepena autonomije u donošenju odluka na lokalnom nivou (Ribot, 2001). Reforma javne uprave, prema Noniću i saradnicima, predstavlja vrlo kompleksno pitanje naročito kada su u pitanju zemlje u tranziciji, jer se „...*njihova uloga transformiše od tradicionalnog pristupa (sa naglaskom na funkcije vlasti) do stvaranja uslova da one funkcionišu kao servis građana* (Nonić *et al.*, 2014). Međutim, izbor odgovarajućeg koncepta upravljanja „... *može imati značajan uticaj na postizanje razvojnih rezultata sektora šumarstva i zaštite prirode, a u širem kontekstu i sam društveni i ekonomski razvoj*“ (Nonić *et al.*, 2014).

Nekoliko decenija nakon pojave nezavisnih režima upravljanja, institucije, strategije i zakoni, ali i pristupi upravljanju prirodnim resursima se i dalje menjaju i oblikuju, pri čemu su efekti ovih promena najvidljiviji na lokalnom nivou (Mwangi, Wardell, 2002; Wardell, Lund, 2006). Prema Noniću i saradnicima, usled postojeće složenosti i promena, došlo je do razvoja „... *novih načina upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode, u kojima uloga nacionalnih vlasti u ovim sektorima, ne može biti u potpunosti isključena, ali je značajno izmenjena*“ (Nonić *et al.*, 2014).

Proces decentralizacije je u pojedinim slučajevima praćen razvojem i primenom participativnog ili kolaborativnog upravljanja prirodnim resursima, koje se vrlo često posmatra kao jedan od koraka u prelasku na upravljanje na više nivoa mada i dalje ima elemente pristupa „odozgo na dole“ u procesu upravljanja prirodnim resursima, naročito u smislu povezivanja i stvaranja veza između različitih zainteresovanih strana (Barr *et al.*, 2006). Takođe, vrlo često kada su u pitanju partnerski sporazumi, delegiranje vlasti i upravljanje od strane lokalne zajednice, ovlašćenja vrlo često pripadaju Vladama i njihovim agencijama (Lockwood *et al.*, 2009). Od 1990. godine, shodno prelasku na manje birokratski sistem, kao što je slučaj u pojedinim zemljama u razvoju (Indija, Tunis, i sl.), i potrebom za podsticanjem koordinacije između različitih aktera, dolazi do promene u institucionalnoj strukturi na nivou država. U istraživanju Baleta i saradnika utvrđena je fragmentacija upravljanja u zemljama u razvoju, pri čemu je uočeno osnivanje brojnih institucija i organizacija javnog sektora koje se bave pitanjima zaštite životne sredine i prirodnih resursa (Ballet *et al.*, 2009). Razvoj različitih sistema sertifikacije i pojava ekoloških taksi su uticale na povećanje broja aktera iz različitih sektora, ali i njihovih interesa (Matzdorf *et al.*, 2013). Uočeno je i postajanje različitih zainteresovanih strana, koje, pored različitih i ponekad kontradiktornih ciljeva, imaju i različito razumevanje i pristup problematici upravljanja prirodnim resursima (Campbell *et al.*, 2001).

Upravljanje na više nivoa proizilazi iz potrebe za postojanjem različitih nivoa vlasti i upravljanja i razvojem koherentnih i efektivnih javnih politika (Bache, Flinders, 2005). U istraživanju osnova upravljanja na više nivoa, Bahe i Flinders su predstavili njegove 4 glavne dimenzije, koje obuhvataju (Bache, Flinders, 2005):

- promenjenu ulogu i veće učešće nevladinih aktera;
- postojanje kompleksnih mreža koje se preklapaju;
- promene u ulozi aktera vladinog sektora;
- promenu u razumevanju demokratskog pristupa odgovornosti.

Stoga se, u okviru upravljanja na više nivoa, posvećuje naročita pažnja vertikalnim (između različitih nivoa) i horizontalnim (u okviru istog nivoa) vezama između aktera, kao i međusobnoj razmeni znanja i informacija (Folke *et al.*, 2005; Armitage, 2007).

Ključno pitanje upravljanja na više nivoa predstavlja pojava i učešće različitih zainteresovanih strana. Dok zainteresovane strane državnog, tj. javnog sektora, na sva 3 nivoa upravljanja (nacionalni, regionalni i lokalni), imaju ulogu u osiguravanju odgovornosti, transparentnosti, pravičnosti i održivosti, uloga države se transformiše, i to u pravcu koordinacije, nadzora politike i propisa i posrednika u uspostavljanju veza između različitih aktera (Mwangi, Wardell, 2012). Pri tome je uspostavljanje povoljnog političkog okruženja na nacionalnom nivou, uz mehanizme za rešavanje sukoba između različitih zainteresovanih strana, i pristupa informacijama, presudno za efikasnost upravljanja na regionalnom i lokalnom nivou (Swallow *et al.*, 2002).

U upravljanju na više nivoa, institucije i organizacije koje imaju ulogu „posrednika“ između različitih sektora i nivoa upravljanja, dobijaju na značaju. Njihova uloga „posrednika“ u razmeni znanja i informacija, ali i u stvaranju veza između nauke i politike, i ponekad uloga posrednika u rešavanju sukoba, postaje sve izraženija (Cash *et al.*, 2006). Međunarodne ili nacionalne organizacije civilnog i privatnog sektora mogu imati ulogu posrednika, naročito kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, jer pospešuju transparentnost a mogu da imaju i indirektan uticaj na smanjenje uticaja drugih aktera u upravljanju i korišćenju prirodnih resursa (Mwangi, Wardell, 2012).

Zainteresovane strane uključene u upravljanje poseduju različite uticaje, tj. moć, kada je u pitanju upravljanje i način na koji se pregovara o odlukama, kako se ono donose, kao i na to da li su i koje druge zainteresovane strane uključene u proces upravljanja (Adger *et al.*, 2005). Raspodela moći i uticaja u „vršenju“ vlasti predstavlja jedan od značajnih elemenata koji se uzimaju u obzir kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, s obzirom da u centralizovanom pristupu upravljanju, određene zainteresovane strane sa više uticaja i moći, utiču i na raspodelu i pristup različitim (naročito finansijskim) merama (Poteete, Ribot, 2011).

Različite zainteresovane strane koriste institucije i postojeće veze sa unapređenje sopstvenih interesa (Lovell *et al.*, 2002; Adger *et al.*, 2005). Ova razlika u moći, znanju i pristupu informacijama između različitih zainteresovanih strana, ima veliki uticaj na oblik interakcija, tj. veza, koje se stvaraju između njih (Swallow *et al.* 2002). S obzirom da se veze i interakcije, tj. saradnja, između aktera kada je u pitanju upravljanje na više nivoa menja sa vremenom, dolazi i do promene uticaja i moći kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima. Stoga je, i u različitim istraživanjima, korišćena analiza zainteresovanih strana i njihovih veza i interakcija koje dovode do saradnje, da bi se utvrdilo ko su centralne zainteresovane strana i koji je njihov uticaj u kontekstu upravljanja prirodnim resursima (Bodin, Crona, 2009; Prell *et al.*, 2009; Reed *et al.*, 2009; Di Gregorio *et al.*, 2019).

Sa druge strane, vertikalna i horizontalna povezanost aktera, bi trebalo da uspostavi mehanizme za sakupljanje, razmenu i korišćenje informacija koje su neophodne za efikasno upravljanje. U tom smislu, postojanje mehanizma koji omogućava i razmenu informacija o rezultatima i izazovima u vezi sa upravljanjem na različitim nivoima, predstavlja jedan od bitnih činioaca sistema upravljanja sa ciljem prilagođavanja na novonastale situacije (Pahl-Wostl, 2009).

Postojanje veza između različitih aktera koji su uključeni u upravljanje prirodnim resursima koji se odnose na planiranje, budžet, prihode i rashode, odvijaju se u kontekstu zakonskih obaveza, tj. nadležnosti i odgovornosti aktera, ali zavise i od njihove volje, različitih podsticaja i postojanja mogućnosti za interakciju i komunikaciju. S obzirom da jasni mehanizmi (sistem) interakcije, komunikacije i saradnje (npr. redovni sastanci, odbori za izveštavanje, radne grupe, konsultacije, izveštavanje, itd.) između aktera mogu da postoje ili ne postoje, učestalost interakcija, komunikacija i saradnje, takođe, može i da varira (Nunan *et al.*, 20129).

3.3.2. Zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama

U okviru ovog potpoglavlja dat je pregled dosadašnjih istraživanja u vezi sa saradnjom zainteresovanih strana i oblicima saradnje u upravljanju klimatskim promenama.

3.3.2.1. Saradnja zainteresovanih strana

Brojni autori (Cofee-Morlot *et al.*, 2009; Prell *et al.*, 2009; Reed *et al.*, 2009; Ostrom, 2010; Reed, Curzon, 2015; Raum, 2018; Laktić *et al.*, 2020; Nedeljković, Stanišić, 2020) ističu postojanje različitih zainteresovanih strana u upravljanju prirodnim resursima i klimatskim promenama. Pored toga, naglašeno je postojanje razlika u smislu nadležnosti, interesa i odgovornosti (Corfee-Morlot *et al.*, 2009; Nonić *et al.*, 2017; Nedeljković, Stanišić, 2020).

Slična situacija je u sektoru šumarstva i zaštite prirode u regionu jugoistočne Evrope (JIE), gde u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji, nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama imaju sledeće institucije i organizacije javnog i civilnog sektora (Nonić *et al.*, 2017; Nedeljković *et al.*, 2019):

- javna uprava u šumarstvu i zaštiti prirode;
- javne službe;
- preduzeća i organizacije za gazdovanje državnim šumama i zaštićenim područjima;
- obrazovne i istraživačke organizacije;
- organizacije civilnog sektora.

U sve pomenute 4 države JIE, postoje manje razlike u institucionalnoj strukturi pomenutih institucija i organizacija, pa samim tim i u nadležnostima. Međutim, zajednički izazov za sve 4 zemlje, kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, a samim tim i pristup upravljanju klimatskim promenama, predstavlja prelazak sa „odozgo na dole“ na „odozdo na dole“ (Nedeljković *et al.*, 2019).

Nedeljković i saradnici su, u istraživanju koje se odnosi na upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode, zaključili da postoji potreba za poboljšanjem komunikacije između institucija i organizacija koje su uključene u ovaj proces (Nedeljković *et al.*, 2019).

Pored toga, Nonić i saradnici su, u analizi saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u sektoru šumarstva i zaštite prirode ukazali da postoje sporadični slučajevi

i primeri saradnje između različitih nivoa upravljanja, ali da „...ne postoji osmišljen niti sistemski način komunikacije kao ni saradnje između različitih nivoa upravljanja...“ (Nonić *et al.*, 2017). U tom smislu, zaključeno je da postoji potreba za sistemskim pristupom u komunikaciji, ali i uspostavljanjem „...institucionalnog i sistemskog pristupa u uspostavljanju saradnje...“ (Nonić *et al.*, 2017), između različitih nivoa (vertikalno) i u okviru istog nivoa (horizontalno), uz intenzivnu edukaciju.

Postoji niz faktora koji imaju potencijal da utiču na stvaranje veza (saradnje) između zainteresovanih strana, od kojih se mogu izdvojiti: centralnost pozicije u okviru mreže saradnje, interes i uticaj zainteresovanih strana da saraduju, učestalost kontakata, pripadnost istom ili drugom nivou upravljanja, teritorijalna pripadnost, itd. (Stanišić *et al.*, 2021).

Pitanje centralnosti pozicije zainteresovanih strana u okviru mreže saradnje je istraživano primenom analize socijalnih mreža od strane različitih autora (Leavit, 1951; Albert *et al.*, 2000; Olsson, Folke, 2001; Ernstson *et al.*, 2008; Lovrić *et al.*, 2020). Centralnost pozicije, tj. posjedovanje uticaja u mreži saradnje, može da predstavlja pozitivan faktor kada je u pitanju ograničen broj zainteresovanih strana u mreži i omogućiti efikasnu razmenu informacija ali mogu da predstavljaju i ograničenje za dalji razvoj saradnje, što je uočeno u istraživanju Krone i Bodina (Crona, Bodin, 2006). Pored toga, neravnomerna raspodela veza i razlika u uticajima na upravljanje klimatskim promenama među zainteresovanim stranama dovodi u pitanje legitimnost i posvećenost drugih zainteresovanih strana u ostvarenje datih ciljeva upravljanja klimatskih promena, koje imaju „periferni“ položaj, manje veza i manji uticaj od drugih zainteresovanih strana (Ernstson *et al.*, 2008). U tom slučaju, zainteresovane strane koje su manje povezane, tj. imaju manje veza i kontakata sa drugim zainteresovanim stranama, imaju ulogu „sledbenika“ i imaju manje mogućnosti za pokretanje i razvoj različitih aktivnosti (Leavitt, 1951).

Kada je u pitanju rešavanje kompleksnijih problema uz postojanje većeg broja aktera koji zajedno saraduju, ravnomerna raspodela veza i komunikacije između aktera bez prisustva „centralnih“ aktera, može imati bolji uticaj na stvaranje i razvoj saradnje (Leavitt, 1951). Istraživanja su ukazala da postojanje saradnje između različitih zainteresovanih strana na različitim administrativnim nivoima (primer lokalne zajednice i obrazovnih i istraživačkih organizacija u vezi sa upravljanjem prirodnim resursima), ima pozitivan uticaj na razmenu znanja između zainteresovanih strana, ali i na ravnomernu raspodelu odgovornosti između njih (Moote, Lowe, 2008; Simson, Loe, 2017). U tom smislu, postojanje tendencije za saradnjom između institucija i organizacija u okviru jednog nivoa upravljanja (horizontalno), a ne i vertikalno (između različitih nivoa), može predstavljati i prepreku prelaska sa decentralizovanog načina upravljanja prirodnim resursima i upravljanja klimatskim promenama na više nivoa (Di Gregorio *et al.*, 2019).

Geografska blizina (pripadnost istom regionu, gradu ili opštini) zainteresovanih strana kao što je slučaj kada su u pitanju organizacije sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, takođe, ima uticaj na uspostavljanje čestih kontakata i saradnje (Gray, 1985). Interesovanje zainteresovanih strana na lokalnom nivou (npr. NVO) da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama, ukazuje na postojanje razumevanja o datoj problematici, i potrebi za unapređenjem znanja kroz različite načine saradnje sa drugim zainteresovanim stranama sa različitih nivoa upravljanja, a sa ciljem rešavanja problematike klimatskih promena (Di Gregorio *et al.*, 2019).

Saradnja između zainteresovanih strana sa istim ili vrlo sličnim interesima i ciljevima, ima pozitivan uticaj na stvaranje međusobnog poverenja (Granovetter, 1985; Bodin, Crona, 2009), što, takođe, može da potpomogne rešavanju potencijalnih sukoba, ukoliko oni postoje (Bodin, Crona 2009).

Davenport i saradnici su istraživali stvaranje poverenja između organizacije za gazdovanje šumama i lokalne zajednice u smislu učešća lokalne zajednice u procesu odlučivanja u održivom gazdovanju šumama (Davenport *et al.*, 2007). Njihovo istraživanje je pokazalo da učestali kontakti i česta komunikacija ima pozitivan uticaj na stvaranje poverenja, pri čemu međusobno poverenje između zainteresovanih strana predstavlja glavnu komponentu saradnje (Pretty, Ward, 2001).

3.3.2.2. Organizacija saradnje

Organizacija saradnje zainteresovanih strana predstavlja jednu od komponenata sistema upravljanja u uslovima klimatskih promena. Ona predstavlja složen poduhvat organizacije različitih aspekata koji čine saradnju, kao što su „...*zajednički ciljevi, radni procesi, organizaciona komunikacija, nadležnosti i slično...*“ (Kozuch *et al.*, 2016), pri čemu se nedostaci ili neusaglašenost pomenutih aspekata smatraju glavnim determinantama saradnje (Powell *et al.*, 1996).

Da bi se dostigli ciljevi upravljanja prirodnim resursima i klimatskim promenama na više nivoa, neophodan je određeni stepen autonomije organizacija na regionalnom i lokalnom nivou, uz učešće različitih zainteresovanih strana (Ribot, 2001; Adger *et al.*, 2007). Samim tim, razvoj međusobne saradnje različitih zainteresovanih strana, kao i njena organizacija kroz mnogobrojne aktivnosti, bi trebalo da potpomognu dostizanje datih ciljeva na sva 3 nivoa upravljanja.

Di Gregorio i saradnici su, u istraživanju koje se odnosi na upravljanje klimatskim promenama na više nivoa i razlika u uticaju institucija i organizacija u procesu odlučivanja, utvrdili da organizacije na nižem (regionalnom i lokalnom) nivou upravljanja imaju važnu ulogu po pitanju saradnje sa drugim organizacijama na nacionalnom (centralnom) i nižim nivoima upravljanja, koje se, pored ostalog ogleda i u poboljšanju razmene informacija (Di Gregorio *et al.*, 2019).

Ekološke NVO su uključene u proces donošenja odluka o evropskoj šumarskoj politici, uz organizovanu saradnju sa drugim zainteresovanim stranama putem dijaloga (Pulzl, Dominguez, 2013). Jedan od primera je organizovanje dijaloga u procesu odlučivanja kada je u pitanju šumarstvo (MCPFE – Ministarstva konferencija za zaštitu šuma u Evropi), na pan-evropskom nivou. Pored zainteresovanih strana javnog sektora, koje i dalje imaju glavnu ulogu u ovom procesu, u dijalog su uključene i različite grupe civilnog (ekološke organizacije) i privatnog sektora, kao što su VPŠ, predstavnici preduzeća, prerađivačke industrije, ali i istraživačke organizacije kao što je Evropski šumarski institut, i druge međunarodne organizacije (IUFRO, FAO, itd.).

Saradnja između različitih institucija i organizacija koje se nalaze na nacionalnom nivou i NVO na lokalnom nivou upravljanja, se može organizovati na različite načine. U istraživanju koje se odnosi na ulogu NVO u povezivanju problematike klimatskih promena i šumarstva u Norveškoj (kroz REDD+ program), Hermansen i saradnici su utvrdili postojanje NVO sa različitim ulogama. Sa jedne strane, uloga ekoloških NVO je bila u procesu kreiranja politike, gde su pojedine ekološke NVO imale prvenstveno savetodavnu ulogu, ali i učestvovala u promociji i zastupanje REDD+ programa na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou kroz učešće u različitim dijalozima, radionicama, itd. (Hermansen *et al.*, 2017).

Pored toga, druge ekološke NVO su, takođe, imale i aktivnu ulogu u primeni datih politika i to kroz konsultacije o razvoju njihovih i nadležnosti drugih zainteresovanih strana u tom procesu, ali i njihovoj primeni „na terenu“, putem različitih radionica i seminara na lokalnom nivou upravljanja (Hermansen *et al.*, 2017).

Jedna od najznačajnijih promena u ulozi i učešću nevladinog sektora, kada je u pitanju upravljanje klimatskim promenama u zaštiti prirode, uočena je u primeni Natura 2000. Zemlje članice EU, shodno obavezi da sprovode zakonodavstvo EU, su u procesu podsticanja razvijanja saradnje između državnih institucija i organizacija i nedržavnog sektora. Kao rezultat ispunjenja datih obaveza, uspostavljena je koalicija između Uprave za zaštitu prirode Mađarske i ekoloških NVO, a sa ciljem razmene informacija i iskustava, i osnaživanja civilnog sektora po pitanju zaštite biodiverziteta. Kao jedan od bitnih elemenata koji je imao pozitivan uticaj na stvaranje ove koalicije je i da su sve zainteresovane strane koje se nalaze na različitim nivoima upravljanja, uspele da usklade svoje stavove u dostizanju postavljenih ciljeva (Cent *et al.*, 2013).

Međutim, Laktić i saradnici su u ukazali, da postoji potreba za unapređenjem pristupa u smislu učešća i saradnje različitih zainteresovanih strana u procesu formulacije Natura 2000 programa u Sloveniji, s obzirom da, naročito zainteresovane strane na lokalnom nivou, nisu dovoljno uključene u ovaj proces (Laktić *et al.*, 2020).

Grigoruk i Renov su ukazali na mogućnosti uspostavljanja dijaloga između lokalnih zainteresovanih stranama i šire naučne i stručne zajednice, na primeru Biebrza Nacionalnog parka u Poljskoj, sa ciljem pokretanja saradnje kroz aktivnosti prilagođavanja klimatskim promenama u zaštićenom području. Kroz osmišljeni dvosmerni dijalog i razmenu informacija između lokalnih zainteresovanih strana i upravljača nacionalnog parka, ali i predstavnika javnih službi i ustanova, dobijene su jasnije informacije o uticajima klimatskih promena datog područja, kao i mogućnost identifikacije potreba lokalnih zainteresovanih strana, kako bi se one uključile u određene aktivnosti u smislu prilagođavanja klimatskih promena (Grygoruk, Rannow, 2017).

Van Wijk i saradnici su ukazali na pozitivne efekta u organizovanju radnih foruma između obrazovnih i javnih institucija u smislu promocije upravljanja prirodnim resursima (van Wyk *et al.*, 2007). Sa druge strane, Pirs i saradnici su u istraživanju uključivanja lokalne zajednice i lokalnih NVO u procese definisanja, ali i dalje implementacije projekata u vezi sa prilagođavanjem klimatskim promenama donele pozitivne efekte, koji su direktno vođeni od strane naučne i stručne zajednice. U tom smislu, lokalna zajednica je, kroz različite radionice, konsultacije i forume, uspela da razmeni informacije i svoje ideje i saznanja o lokalnim izazovima sa aspekta klimatskih promena, ali i njihovim potrebama (Pearce *et al.*, 2009).

Gailard i saradnici su, takođe, potvrdili pozitivne efekte uključivanje lokalne zajednice u dijalog sa širom naučnom i stručnom zajednicom uključujući i NVO, kada su u pitanju aktivnosti u vezi sa umanjnjem rizika od prirodnih nepogoda a u cilju prilagođavanja klimatskim promenama (Gaillard *et al.*, 2013). U tom smislu, organizovanje dijaloga između različitih zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja je doprinelo integrisanju različitih oblika znanja (stručnog, teorijskog) u procenu rizika od prirodnih nepogoda, ali i razvoju daljih mogućnosti prilagođavanja klimatskih promena na lokalnom nivou.

4. OKVIRI I MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

U ovom poglavlju su, kao deo sistema upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena, prikazani i analizirani strateški, zakonodavni i institucionalni okviri, kao i mere podrške..

Ovi sektori su izabrani iz sledećih razloga:

- sektor šumarstva je direktno povezan sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama;
- ostali sektori i oblasti (životna sredina, energetika, zaštita prirode), povezani su sa šumarstvom u okviru ove problematike.

U cilju analize, okviri i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima su posmatrani kroz:

1. ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena;
2. prilagođavanje klimatskim promenama;
3. saradnju zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

Analiza strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira je razmatrana u odnosu na EU i odabrane države JIE⁵⁶, i to Slovenija, Hrvatska, Crna Gora i Srbija.

4.1. STRATEŠKI OKVIRI

U ovom potpoglavlju su prikazani strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u EU i odabranim državama JIE.

4.1.1. Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije

Pitanja klimatskih promena su uključena u politiku EU od 90-ih godina XX veka, kroz politike različitih sektora, u 3 glavne oblasti:

1. smanjenje GESB;
2. promovisanje OIE;
3. PEE.

Ove oblasti su i dalje prisutne i uključene u prioritete različitih strategija na nivou EU. Tokom 2009. godine, usvojen je klimatsko-energetski paket 2020⁵⁷, kao jedan u nizu strateških dokumenata u oblasti klimatskih promena u EU, koga čine 4 direktive, jedna odluka i jedna uredba (2014b). Glavni ciljevi ovog paketa se odnose na:

- smanjenje GESB za 20% u odnosu na period 1990. godine;
- povećanje udela potrošnje energije iz OIE na 20%;
- PEE za 20%.

Strateški dokument Evropa 2020: Strategija za pametni, održivi i inkluzivni rast⁵⁸ je usvojena za period od 2010. do 2020. godine (2010a). Pored ostalog, u okviru ove strategije naglašena je potreba za razvijanjem različitih mera prilagođavanja klimatskim promenama zasnovanim na efikasnijem korišćenju resursa, dok ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena nije direktno pomenuto u ovom dokumentu.

Države članice su pozvane na razvijanje saradnje (na nacionalnom i regionalnom nivou) između institucija javnog, civilnog i privatnog sektora, sa ciljem unapređenja istraživanja, znanja, razvoja i inovacija. Takođe, države članice su pozvane i na osnaživanje saradnje između obrazovnih

---

⁵⁶ Detaljna objašnjenja o odabiru država JIE su data u potpoglavlju 2.2.1.

⁵⁷ eng. *the 2020 Package*

⁵⁸ eng. *Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*

institucija i drugih zainteresovanih strana sa ciljem unapređenja znanja i osposobljavanja kadrova za zanimanja koja će biti potrebna u budućnosti, a u kontekstu razvoja „zelene“ ekonomije.

Početak 2020. godine, Evropski parlament je usvojio i rezoluciju za borbu protiv klimatskih promena – Evropski zeleni sporazum⁵⁹. Glavni ciljevi ovog sporazuma su smanjenje emisije GESB za 50-55% do 2030. godine, uvećanje korišćenja OIE u pravcu razvijanja cirkularne ekonomije, smanjenje zagađenja i obnavljanje biodiverziteta, a radi uspostavljanja klimatski neutralne EU do 2050. godine (2019b). Dostizanje pomenutih ciljeva, prikazano je u Strateškom planu i odnosi se na sve sektore. Evropski zeleni sporazum naglašava potrebu za uključivanjem pitanja prilagođavanja klimatskim promenama u nacionalni zakon o klimatskim promenama, ali i kao jednog od kriterijuma mobilizacije i dostupnosti resursima, tj. investicija EU. Pored toga, naglašena je i potreba za promocijom istraživanja, razmene informacija, i razvoja tehnologija koja se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama, uključujući i aspekte učestale pojave prirodnih katastrofa, na globalnom nivou. Ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena je pomenuto u kontekstu razvoja istraživanja i podsticanja inovacija, ali i očuvanja i obnavljanja naročito vodenih ekosistema i biodiverziteta. Potreba za regionalnom saradnjom između zemalja članica EU je, takođe, istaknuta sa aspekta snabdevanja čistom, pristupačnom i sigurnom energijom, ali i razmene najboljih praksi. Takođe, zemlje članice se pozivaju na saradnju u vezi sa smanjenjem biodiverziteta, kao i u cilju razmene znanja, dobrih praksi i inovacija radi uspostavljanja klimatski neutralne EU.

Nadovezujući se na prethodnu EU strategiju za prilagođavanje klimatskim promenama iz 2013. godine, Nova EU Strategija za prilagođavanje klimatskim promenama⁶⁰ je usvojena 2021. godine. Glavni ciljevi ove strategije odnose se na:

- unapređenje znanja i razvoj novih rešenja u vezi sa uticajima klimatskih promena i to kroz poboljšanje i proširenje platforme CLIMATE-ADAPT⁶¹;
- poboljšanje planiranja aktivnosti prilagođavanja klimatskim promenama i proceni rizika;
- ubrzanje aktivnosti vezanih za prilagođavanje klimatskim promenama;
- poboljšanje otpornosti na klimatske promene uz uvećanje investicija, globalno angažovanje i razmenu u vezi sa prilagođavanjem klimatskim promenama.

Ovom strategijom je navedena i potreba za uključivanjem pitanja ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama u sve nacionalne planove koji se tiču obnove i oporavka od prirodnih katastrofa, ali i potrebu za usaglašavanjem ciljeva i aktivnosti koje se odnose na prilagođavanje i ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena. Nova EU strategija za prilagođavanje klimatskim promenama naročito naglašava pitanje saradnje, i to kroz §7 – Uvećanje sistemskog pristupa prilagođavanju: podrška razvoju politika svih sektora i na svim nivoima (2021c). Ukazano je na potrebu za saradnjom zainteresovanih strana iz različitih sektora na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou za svaku državu članicu, pri čemu je naglašena bitna uloga lokalnog nivoa upravljanja, i potreba za jačanjem inicijative „Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju“⁶². Pored nacionalnog, Evropska komisija za razvoj regionalne saradnje zemalja članica, kroz regionalne

---

⁵⁹ eng. *the European green deal*

⁶⁰ eng. *A new EU Strategy on adaptation to climate change*

⁶¹ Digitalna platforma koja pruža korisnicima pristup za razmenu podataka i informacija o: očekivanim klimatskim promenama u Evropi; trenutnoj i očekivanoj ranjivosti regiona i sektora EU; uvid u EU, nacionalne i transnacionalne strategije i akcije prilagođavanja klimatskim promenama; primere dobre prakse i alate koji podržavaju planiranje prilagođavanja.

⁶² Evropski sporazum gradonačelnika za klimu i energiju je pokrenut 2008. godine od strane EU, sa ciljem okupljanja LS u borbi protiv klimatskih promena i dostizanja smanjenje GESB za 40 % do 2030. godine. Potpisnici Sporazuma usvajaju zajednički pristup ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promenama primenom praktičnih mera i projekata, uz obavezu izrade Akcionog plana za održivi razvoj energetike i klime, koji sadrži i procenu rizika i ranjivosti na klimatske promene (Neves *et al.*, 2016).

strategije EU⁶³, programe finansiranja Interreg-a, i umrežavanja u okviru zajedničke poljoprivredne politike (ZPP) potpomaže ovaj proces.

Nova EU strategija o šumama za 2030. godinu, kao glavni strateški dokument **šumarstva**, usvojena je 2021. god. Vizija i konkretne aktivnosti ove strategije se odnose na poboljšanje rasprostranjenosti i kvaliteta šuma EU i unapređenje i jačanje njihove zaštite, obnove i otpornosti. Nova EU strategija o šumama za 2030. godinu definiše 6 glavnih ciljeva (2021b):

1. podrška socio-ekonomskim funkcijama šuma za razvoj uspešnih ruralnih područja i podsticaj razvoja bioekonomije zasnovane na šumama u okviru granica održivosti;
2. zaštita, obnova i proširenje šuma EU u borbi protiv klimatskih promena, promena procesa gubitka biodiverziteta i osiguranje postojanja otpornih i višenamenskih šumskih ekosistema;
3. strateško praćenje šuma, izveštavanje i prikupljanje podataka;
4. osnaživanje programa istraživanja i inovacija za uvećanje znanja o šumama;
5. uspostavljanje inkluzivnog i doslednog okvira EU za upravljanje šumama;
6. jačanje sprovođenja i primene postojećih zakona EU.

Pitanje prilagođavanja klimatskim promenama je u okviru strategije prepoznato sa aspekta obnavljanja i zaštite biodiverziteta. Takođe, prepoznat je nedostatak znanja različitih zainteresovanih strana o korišćenju dostupnih finansijskih sredstava i u sprovođenju aktivnosti i mera podrške koje se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama, naročito po pitanju sprečavanja i smanjenja rizika od pojave požara, erozije zemljišta, poplava, itd. Strategija promovise korišćenje Climate-ADAPT platforme sa ciljem pružanja smernica, promocije i razmene znanja i primera dobre prakse.

Aspekt ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena je prepoznat kroz nedostatak saznanja različitih zainteresovanih strana o multifunkcionalnoj ulozi šuma, naročito sa aspekta ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama. Stoga je i naglašena potreba za daljim razvojem istraživanja i inovacija kako bi se povećala efikasnost održivog gazdovanja šumama u uslovima klimatskih promena. Takođe, strategija promovise i uvećanje znanja o uticaju klimatskih promena na šume, kako bi se dobile smernice za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, uzimajući u obzir i potrebu za očuvanjem i zaštitom biodiverziteta.

Ovom strategijom se „...*poziva na aktivno uključivanje svih relevantnih zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja...*“, pri čemu je za kreiranje i implementaciju relevantnih mera, potrebna saradnja između država članica ali i između drugih zainteresovanih strana javnog, privatnog i civilnog sektora, kao glavnih nosioca promena (2021b).

Potreba za saradnjom između različitih nivoa upravljanja (nacionalnog, regionalnog i lokalnog), ali i različitih sektora je istaknuta kroz promociju nedrvenih proizvoda i razvoja ekoturizma. Pored toga, akcenat je stavljen na potrebu za razmenom znanja i informacija između studenata, predavača i drugih zainteresovanih strana kao nosioca stvaranja klimatski neutralnog društva, i to kroz program Koalicija obrazovanja za klimu⁶⁴. Strategijom se ohrabruju zainteresovane strane javnog i privatnog sektora u šumarstvu da udruže snage i pridruže se Sporazumu za veštine⁶⁵, sa ciljem osposobljavanja, edukacije i prekvalifikacije radne snage u sektoru šumarstva. Za dostizanje istog cilja, ukazuje se i na mogućnost stvaranja različitih partnerstava (na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou), sporazuma, ugovora, itd., između različitih zainteresovanih strana i sektora.

Najznačajniji strateški dokument koji se odnosi na **zaštitu prirode** je EU Strategija za zaštitu biodiverziteta 2030. godine, koja predstavlja jedan od ključnih elemenata Evropskog zelenog

---

⁶³ eng. *EU macro-regional strategies*

⁶⁴ eng. *Education for Climate Coalition*

⁶⁵ eng. *Pact for skills*

sporazuma. Strategija sadrži obaveze i aktivnosti koje je potrebno ispuniti do 2030. godine, i koje se odnose na (2020):

1. uvećanje mreže zaštićenih područja na kopnu i na moru širom EU;
2. pokretanje plana obnove prirode EU;
3. uvođenje mera koje će omogućiti neophodne transformativne promene;
4. uvođenje mera za rešavanje globalnog izazova biodiverziteta.

Strategija prepoznaje klimatske promene kao jedan od 5 glavnih pokretača⁶⁶ gubitka biodiverziteta, pri čemu je navedeno da „...*klimatske promene ubrzavaju uništavanje prirodnog sveta usled pojave suša, poplava i šumskih požara, a gubitak i neodrživo korišćenje prirode, predstavljaju glavne pokretače klimatskih promena*“. Međutim, strategija naglašava i da je „...*priroda najjači saveznik u borbi protiv klimatskih promena*“ (2020c).

Obavezom koja se odnosi na Pokretanje plana obnove prirode EU, ukazano je na potrebu jačanja pravnog okvira EU za obnovu prirode, kao prirodnog rešenja za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama. Kako bi se postila održivost prirode i poljoprivrede, potrebna je primena ove strategije sa novom Strategijom „Od njive do stola⁶⁷“ i novom Zajedničkom poljoprivrednom politikom (ZPP). Shodno tome, trebalo bi omogućiti i ocenu strateških planova u okviru ZPP-a, na osnovu strogih klimatskih i ekoloških kriterijuma. Jedan od postavljenih pravaca delovanja ove strategije i potreba za brojnijim, zdravijim i otpornijim šumama (§ 2.2.4), gde je kroz Novu EU strategija o šumama za 2030. godinu, planirana sadnja najmanje 3 milijarde novih stabala u EU, do 2030. godine. Kako je očekivano da će obnova prirode doprineti postizanju klimatskih ciljeva, znatan deo od 25 % sredstava EU-a namenjenih pitanjima klimatskih promena, će biti uloženi u biodiverzitet i prirodna rešenja (2020c).

Saradnja između država članica predstavljena je kao jedan od integralnih elemenata ove strategije. Takođe, istaknuta je i potreba za saradnjom sa drugim zainteresovanim stranama, kao što su poljoprivrednici, kroz vraćanje prirode na poljoprivredna zemljišta, inspektori, predstavnici pravosudnih i organa unutrašnjih poslova po pitanju usklađivanja i primena propisa, ali i civilnim sektorom, u smislu osnaživanja njihovog položaja i prava ali i boljeg pristupa pravosuđu po pitanjima zaštite prirode. Strategijom je naglašena i potreba za uvećanjem znanja, boljim obrazovanjem i razvijanjem novih veština. U tom smislu, 2020. godine osnovan je i novi Centar znanja za biodiverzitet, čija je glavna uloga da potpomogne kreiranje politike, kroz razmenu i analizu informacija između zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora. Ovom Strategijom je planirana i saradnja sa različitim školama i nastavnicima država članica EU, kako bi se sprovele uspostavljene smernice za saradnju i razmenu iskustava u edukaciji o biodiverzitetu i ekološkoj održivosti.

Strateška dokumenta koja se odnose na **životnu sredinu** obuhvataju različite teme koje se tiču voda, vazduha, zemljišta, otpada i reciklaže, cirkularne ekonomije, itd., od kojih se (pored pomenutih strateških dokumenata šumarstva i zaštite prirode) izdvaja predlog 8-og Ekološkog akcionog programa do 2030. godine⁶⁸ (EAP). Nadovezujući se na Evropski zeleni sporazum, EAP sadrži 6⁶⁹

---

⁶⁶ Promene u korišćenju zemljišta i mora; prekomerna iskorišćavanje resursa; klimatske promene, zagađenje i invazivne strane vrste.

⁶⁷ eng. *from Farm to Fork* (2020b)

⁶⁸ eng. *The 8th Environmental Action Program* (EAP). Program je od strane Evropske komisije usvojen 2022. godine.

⁶⁹ Dostizanje ciljeva smanjenja GESB do 2030. godine i klimatske neutralnosti do 2050. godine; poboljšanje kapaciteta prilagođavanja, jačanje otpornosti i smanjenje ranjivosti na klimatske promene; napredovanje ka modelu ekonomije obnovljivih resursa, odvajanje ekonomskog rasta od korišćenja resursa i degradacije životne sredine, i ubrzanje prelaska na cirkularnu ekonomiju; težnja ka nultom zagađenju, uključujući vazduh, vodu i tlo i zaštita zdravlja i blagostanja Evropljana: zaštita, očuvanje i obnavljanje biodiverziteta i poboljšanje prirodnog kapitala (naročito vazduha, vode, tla i šuma, slatkovodnih, močvarnih i morskih ekosistema smanjenje ekoloških i klimatskih pritisaka vezanih za proizvodnju i potrošnju (posebno u oblastima energije, industrijskog razvoja, zgrada i infrastrukture, mobilnosti i sistema ishrane).

glavnih ciljeva koji imaju za prioritet prilagođavanje klimatskim promjenama i dostizanje klimatske neutralnosti. Jedan od glavnih ciljeva ovog programa je poboljšanje kapaciteta prilagođavanja, jačanje otpornosti i smanjenje ranjivosti na klimatske promene, kao i poboljšanje prirodnog kapitala, uključujući šume i šumske resurse. EAP-om je predviđen novi okvir za praćenje napretka dostizanja ciljeva smanjenja GESB do 2030. godine i klimatske neutralnosti do 2050. godine (2022a).

Kada je u pitanju sektor **energetike**, 2014. godine je usvojen i Klimatsko-energetski okvir za period 2020-2030. godine⁷⁰. Glavni ciljevi, za dati period, predstavljaju „...smanjenje emisije GESB od 40% u odnosu na 1990. godinu, najmanje 32% udela za OIE, i najmanje 32,5% PEE“ (2014b). Sa ciljem ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, pomenuta je i potreba uključivanja sektora poljoprivrede, korišćenja zemljišta, promene namene zemljišta i šumarstva (LULUCF) u cilju smanjenja GESB do 2030. godine. Takođe, naglašena je i potreba za jačanjem regionalne saradnje među državama članicama EU sa ciljem rešavanja pitanja klimatskih promena a u smislu PEE.

Energetski strateški plan do 2050. godine potvrđuje posvećenost EU za smanjenjem emisija GESB za 80-95% u odnosu na nivoe iz 1990. godine. Pored ostalog, naglašena je neophodnost korišćenja OIE, kako bi se uvećalo korišćenje biomase na efikasan način sa ciljem smanjenja emisije GESB od 40% do 2030. godine i 60% do 2040. godine (2011b). Ovaj strateški plan naglašava potrebu za povezivanjem sa politikama i strategijama koje se odnose na klimatske promene, sa zajedničkim ciljem dostizanja klimatske neutralnosti. Veće korišćenje OIE, uključujući korišćenje drveta kao energenta, je naglašeno u okviru ovog strateškog plana. Kada je saradnja u pitanju, naglašena je potreba za poboljšanjem regionalne saradnje na nivou EU, sa ciljem razvoja energetske povezanosti i razvijanja mogućnosti za trgovinu. Ovaj strateški plan ukazuje i da će uvećano korišćenje udela OIE, kao i potreba za razvojem naučnih istraživanja, projekata i programa uticati, između ostalog, i na razvoj različitih oblika saradnje između država članica, kao i zemalja koje se graniče.

EU, kroz postojeća strateška dokumenta, pruža dobru osnovu i podršku svim državama članicama u daljem dostizanju postavljenih ciljeva smanjenja emisije GESB, uz naglašenu potrebu za integracijom pitanja borbe protiv klimatskih promena u različite sektore, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, ali i potrebu za saradnjom na svim nivoima upravljanja, izgradnjom kapaciteta i razmenom informacija i znanja.

4.1.2. Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope

Pregled postojanja strateških okvira šumarstva i povezanih sektora kojima se definišu pravci i ciljevi za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama prikazan je u pregledu 4.1.

Dok su sve posmatrane države usvojile strateška dokumenta u oblasti energetike i zaštite životne sredine, Slovenija, Hrvatska i Crna Gora su usvojile i strateška dokumenta za upravljanje klimatskim promenama.

Pregled 4.1. Postojanje strateških okvira šumarstva i povezanih sektora, kojima se definiše upravljanje klimatskim promenama

Sektor/oblast	Slovenija	Hrvatska	Srbija	CG
Klimatske promene	+	+	/	+
Šumarstvo	+	+	+	+
Zaštita prirode	+	+	+	+
Životna sredina	+	+	+	+
Energetika	+	+	+	+

Izvor: original

Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom je avgustu 2022. godine u procesu javne rasprave. Detaljan pregled strateških okvira šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama, prikazan je u prilogu 4, pregled P4-1.

⁷⁰ eng. *A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030*

4.1.2.1. *Strateška dokumenta oblasti klimatskih promena*

U strateškim dokumentima koja se odnose na oblast klimatskih promena posmatranih država, jasno je istaknuta potreba za integracijom mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama u politike drugih sektora kao i ispunjavanje međunarodnih obaveza.

Tako je u Strategiji prilagođavanja poljoprivrede i šumarstva klimatskim promenama Republike **Slovenije** naglašeno „...*prilagođavanje klimatskim promenama postalo je neizbežan i neophodan dodatak njenom ublažavanju, ali ne predstavlja alternativu u smanjenju emisija GESB*“ (§1, 2008b).

Strategija je zasnovana na 5 osnovnih principa, koji obuhvataju:

1. jačanje kapaciteta upravljanja, prilagođavanjem poljoprivrede i šumarstva klimatskim promenama;
2. podizanje svesti i savetovanje o klimatskim promenama;
3. održavanje i sticanje novih znanja iz oblasti klimatskih promena i prilagođavanja na njih;
4. mere poljoprivredne i šumarske politike i izmene postojećih propisa;
5. jačanje međunarodne saradnje i partnerstva u prilagođavanju poljoprivrede i šumarstva klimatskim promenama, naročito unutar EU.

Ovom strategijom su, takođe, predviđene i „...*izmene i dopune postojeće legislative (unapređenje postupanja prilikom dešavanja i otklanjanja posledica prirodnih nepogoda, promocija aktivnosti u sektoru šumarstva, kojima se smanjuje količina gasova sa efektom staklene bašte i koje, istovremeno, predstavljaju prilagođavanje na klimatske promene, kao što je, npr. održavanje visoke drvne zalihe, pošumljavanje autohtonim vrstama, prevencija šumskih požara, i sl.)*“ (§4, 2008b). Iako se ova strategija prvenstveno odnosi na pitanje prilagođavanja klimatskim promenama, predviđene su i mere ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, kao što su pošumljavanje, prevencija požara i otklanjanje posledica nastalih usled prirodnih nepogoda. Pored toga, naglašena je potreba unapređenja kapaciteta javne šumarske službe za izveštavanje, utvrđivanje i prognozu, koje se odnose na šume i klimatske promene.

Kada je u pitanju saradnja, naglašeno je da prilagođavanje klimatskim promenama, kao interdisciplinarni proces, treba da uključi sve donosioce odluka ali i zainteresovane strane iz javnog i privatnog sektora, kao i različite organizacije i udruženja iz civilnog sektora. Takođe, pomenuta je potreba za organizacijom različitih radionica u smislu razmene informacija, između zainteresovanih strana iz sektora šumarstva i poljoprivrede, ali i potreba za poboljšanjem efikasnosti saradnje između šumarstva i drugih sektora (urbanizam, prostorno planiranje), a u smislu planiranja aktivnosti i intervenisanja u slučaju prirodnih katastrofa.

Republika Slovenija je usvojila i Strateški okvir za prilagođavanje klimatskim promenama (2016c), koji ima za cilj jačanje kapaciteta za prilagođavanje klimatskim promenama, omogućavanje upravljanje rizicima i iskorišćavanje različitih mogućnosti koje nastaju kao posledica pojave klimatskih promena. Uticaj klimatskih promena je, ovom Strategijom, naglašen kroz „...*njihovo integrisanje u aktivnosti, politike i mere na različitim nivoima upravljanja, od državnog, preko lokalnog, privatnog i nivoa pojedinaca*“ (2016c), i predstavlja jedan od bitnih koraka u povećanju otpornosti i prilagođavanju klimatskim promenama.

Ova strategija je sastavljena od 4 poglavlja i niza aktivnosti koje bi trebalo da se odvijaju u periodu pre ili paralelno sa primenom pojedinih mera prilagođavanja klimatskim promenama u različitim sektorima, i odnose se na:

1. integraciju;
2. širu saradnju;
3. istraživanje i prenošenje znanja;
4. obrazovanje i obuku, podizanje svesti i komunikaciju.

Smernice po pitanju šire saradnje, se između ostalog, odnose i na uključivanje zainteresovanih strana u razvoj politika, planiranje i primenu mera, uspostavljanje mehanizama saradnje na lokalnom

i regionalnom nivou uključujući i privatni sektor, kao i stvaranje sinergije između zainteresovanih strana koje nisu direktno povezane ili nisu direktno izložene uticaju klimatskih promena. Savet za održivi razvoj i zaštitu životne sredine se bavi pitanjima međusektorske saradnje kroz konsultacije sa različitim grupama zainteresovanih strana. Kada je u pitanju saradnja zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou, strategija ukazuje da će opštine dobiti podršku za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene od strane stručnih ustanova, kao i finansijsku podršku. Naglašena je i potreba za uspostavljanjem Nacionalnog tela za koordinaciju i promociju sprovođenja mera na lokalnom nivou. Ovom strategijom su, takođe, date i smernice u vezi sa finansiranjem ali i praćenjem sprovođenja naznačenih aktivnosti. Pored toga, strateški okvir za prilagođavanje klimatskim promenama u Sloveniji, ne izdvaja ni jedan sektor posebno, već se odnosi na sve sektore.

Strategija prilagođavanja klimatskim promenama u Republici **Hrvatskoj** za period do 2040. godine sa pogledom na 2070. godinu ima za cilj „...*da podigne svest o važnosti uticaja klimatskih promena na društvo, ukazati na pretnje i potrebu integracije koncepta prilagođavanja klimatskim promenama u postojeće i nove politike, strateške i planske dokumente, programe i ostale aktivnosti koje se sprovode na svim nivoima upravljanja*“ (§2, 2020h).

Ova strategija, takođe, naglašava da „...*efikasne i blagovremene mere ublažavanja pozitivno utiču na prilagođavanje, tj. smanjuju društveno-ekonomske troškove prilagođavanja. Međutim, potrebno je jasno odvojiti mere prilagođavanja od mera ublažavanja radi smanjenja dupliranja napora*“ (§5, 2020h).

Strategija je zasnovana proceni i analizi uticaja i izazova nastalih usled klimatskih promena u Hrvatskoj, odnosi se na ključne sektore (vodni resursi, poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo, biodiverzitet, energetika, turizam i zdravstvo), i obuhvata 2 tematska područja: a) prostorno planiranje i b) uređenje i upravljanje rizikom. Pored datih prioriteta, određeno je i sprovođenje strategije, uz stratešku procenu uticaja na životnu sredinu, i ocenu prihvatljivosti strategije. Strategijom su obuhvaćene i mere ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama. Kada je sektor šumarstva u pitanju, navedeni su negativni uticaji klimatskih promena (učestalost šumskih požara, poplava, ledoloma, oštećenja usled pojave patogena i bolesti, promena vegetacijskih zona), kao i moguće posledice (migracija vrsta, smanjenja produktivnosti šumskih ekosistema i vrednosti drvnih sortimenata, kao i gubitka opštekorisnih funkcija šuma). Od mera ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, kada je sektor šumarstva u pitanju, predložene su mere pošumljavanja i obnova šuma u svrhu jačanja otpornosti na klimatske promene. Mere prilagođavanja klimatskim promenama obuhvataju širok dijapazon i odnose se na uvećanje kapaciteta za istraživanje negativnih uticaja klimatskih promena, ali u upravljanja šumskim ekosistemima.

Strategijom se, takođe, naglašavaju učešće i saradnja zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora, uključujući i donosiocima odluka na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. Saradnja različitih zainteresovanih strana je, na taj način, uočena ne samo kroz izvođenje mera prilagođavanja i upravljanja rizicima, već i kroz potrebe jačanja kapaciteta za sprovođenje, izveštavanje i ocenu sprovođenja strategije prilagođavanja. Pitanjima međusektorske koordinacije politika i mera, definisanjem okvira za praćenje sprovođenja Strategije i akcionih planova bavi se Komisija za međusektorsku koordinaciju politika i mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, čiji rad koordinira Ministarstvo nadležno za zaštitu životne sredine. Radi poboljšanja upravljanja klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou, predložena je inicijativa pod nazivom „Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju“. Priključenjem ovoj inicijativi, LS se obavezuje da će primenjivati mere za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama

Javna rasprava o Predlogu Strategije niskougljeničnog razvoja Republike **Srbije** sa Akcionim planom⁷¹ je u sprovedena tokom 2019/2020. godine. Predlogom ove strategije su identifikovane

---

⁷¹ Službeni glasnik Republike Srbije br. 62/2018.

opcije prilagođavanja za smanjenje emisija GESB⁷² i mere ublažavanja, kao i put do 2030. godine i raspon mogućnosti do 2050. godine, za 3 najosetljivija sektora:

1. poljoprivreda – proizvodnja hrane;
2. šumarstvo – biomasa;
3. hidrologija i vodni resursi – proizvodnja hidroenergije.

Od mera ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, sa ciljem smanjenja emisija GESB, predložene su mere pošumljavanja, promena prakse upravljanja šumama kao i uvođenje pristupa „klimatski pametnog šumarstva“⁷³. Mere prilagođavanja klimatskim promenama se odnose na promovisanje prelaska na klimatski neutralnu ekonomiju i društvo otporno na klimatske promene (Cilj 5), uključujući različite mere koje se odnose na obrazovanje, obuku novih veština, uvećanje kapaciteta i podizanje svesti u oblasti klimatskih promena. Strategijom su, takođe, definisani i okviri za praćenje i izveštavanje datih mera za smanjenje emisija GESB i ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena. Pored pomenutog, identifikovana je i potreba za promenama u zakonodavstvu na nacionalnom nivou, tj. izradu novih i doradu postojećih zakona i programa.

Sa aspekta međusektorske saradnje, naglašeno je da će „...bolja međusektorska saradnja će biti od velikog značaja za sprovođenje Strategije. Nacionalni savet za klimatske promene mogao bi da ima važnu ulogu u tom pogledu“ (§5, 2018f).

Za dostizanje mera ublažavanja negativnih efekata, predviđena je saradnja JP „Srbijašume“, JP „Vojvodinašume“, VPS kao i univerziteta. Za dostizanje ciljeva mera prilagođavanja, naglašena je potreba za saradnjom između univerziteta, škola, centara za obuku odraslih, različitih preduzeća i zaposlenih naročito u lancu vrednosti sektora sa intenzivnim emisijama GESB. Pitanje saradnje na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, u okviru ove strategije, nije direktno opisano. Usvajanje ove je predviđeno 2023. godine⁷⁴.

Crna Gora je 2015. godine usvojila Nacionalnu strategiju u oblasti klimatskih promena do 2030. godine (2015d). Izdvojeno je 5 ključnih oblasti koje neposredno utiču na klimatske promene i emisije GESB, i to: energetika, industrija, saobraćaj, poljoprivreda i šumarstvo. Strategijom su, za sektor šumarstva, predložene različite mere ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena sa aspekta smanjenja emisija GESB, kao što su: zaštita i promovisanje održivog gazdovanja šumama, podsticanje pošumljavanja, i unapređenje organizacije institucija uključenih u borbu protiv šumskih požara. Mere koje se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama obuhvataju uvećanje kapaciteta, razvijanje novih mera upravljanja šumama, kao i mere zaštite šuma od šumskih požara.

Kada je u pitanju međusektorska saradnja, naglašena je uloga Nacionalnog saveta za održivi razvoj i klimatske promene, koji se, pored koordinacije međusektorske saradnje, bavi i nadgledanjem sprovođenja akcionog plana ove strategije. Kada je u pitanju saradnja na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, ona je uočena samo kroz jačanje uloge učešća lokalnog stanovništva u različitim programima i aktivnostima koje se odnose na ruralni razvoj, uz podršku Uprave za šume (2015d).

Dok se strateški dokument upravljanja klimatskim promenama u Sloveniji odnosi na sve sektore, u Hrvatskoj je izdvojeno 8 ključnih sektora, u Crnoj Gori 5 ključnih oblasti, dok su u Srbiji izdvojena 3 najosetljivija sektora. U svim državama je sektor šumarstva izdvojen kao jedan od najosetljivijih sektora kada su u pitanju klimatske promene. Pomenuta strateška dokumenta sve 4 države JIE naglašavaju potrebu za integracijom pitanja klimatskih promena u postojeće politike, strateška i zakonodavna dokumenta i programe, dok je u strateškom dokumentu Republike Srbije identifikovana i potreba za izradom novih, tj. doradom postojećih zakona. Jedino u Sloveniji postoji

---

⁷² Sporazumom iz Pariza, Srbija se obavezala da će smanjiti emisije GESB za 9,8% do 2030. godine u odnosu na nivo iz 1990. godine.

⁷³ Poseban cilj 3: Povećanje ponora ugljenika u srpskim šumama za 17% do 2030. i između 22% i 132% do 2050., u poređenju sa 2010. godinom.

⁷⁴ Zakon o Klimatskim promenama (2021g) predviđa donošenje Strategija niskougljeničnog razvoja i akcionog plana dve godine nakon stupanja na snagu ovog zakona.

posebna Strategija prilagođavanja poljoprivrede i šumarstva klimatskim promenama. Iako Crna Gora kao i Srbija nisu članice EU, u Crnoj Gori je urađena Strategija koja se direktno odnosi na usklađivanje prava EU u oblast životne sredine i klimatskih promena, što u Srbiji nije slučaj.

Kada su u pitanju mere ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, one su prisutne u svim strategijama, ali je uočeno da je obim mera prilagođavanja klimatskim promenama veći u svim strategijama, u odnosu na mere ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena.

U sve 4 države je, takođe, naglašena i potreba za poboljšanjem postojećih kapaciteta u borbi protiv klimatskih promena ali i saradnje po pitanju obuke, razmene informacija kao i sprovođenja mera sa ciljem prilagođavanja klimatskim promenama. Međutim, shodno razlici u broju sektora i oblasti koje su uključene u strateška dokumenta sve 4 zemlje, uočene su razlike i u identifikovanim zainteresovanim stranama na koje se ova strateška dokumenta odnose. Dok je u Sloveniji i Hrvatskoj pored uloge javnog sektora u upravljanju klimatskim promenama naglašena uloga privatnog sektora i udruženja građana u primeni različitih mera prilagođavanja klimatskim promenama, u strateškim dokumentima Srbije i Crne Gore to nije uočeno.

Potreba za rešavanjem pitanja koordinacije međusektorske saradnje kao i praćenje primene mera podrške je uočena u svim strateškim dokumentima. U Sloveniji je obrazovan Savet za održivi razvoj i zaštitu životne sredine, u Hrvatskoj Komisija za međusektorsku koordinaciju politika i mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, u Srbiji Nacionalni savet za klimatske promene dok je u Crnoj Gori ta uloga dodeljena Nacionalnom savetu za održivi razvoj i klimatske promene. Najveće razlike u strateškim dokumentima su uočene po pitanju upravljanja klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou i saradnji. Naime, u Sloveniji i Hrvatskoj uočena je podrška osnaživanju regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja i kao i pitanja saradnje. Tako je u Sloveniji naglašena potreba za dodatnom podrškom lokalnom nivou upravljanja, u pogledu razvoja planova prilagođavanja na klimatske promene od strane stručnih ustanova, ali i uspostavljanje posebnog Nacionalnog tela za koordinaciju i promociju sprovođenja mera na lokalnom nivou. U Hrvatskoj je na regionalnom nivou upravljanja osnažena uloga županijskog predstavničkog tela, kao i LS, koje na regionalnim nivou donose a na lokalnom nivou implementiraju programe ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena. Dodatna podrška saradnji između LS je pružena kroz potpisivanje „Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju“, što predstavlja jednu od mera strategije EU za prilagođavanje klimatskim promenama. U Srbiji i Crnoj Gori, nije eksplicitno naglašen način saradnje na regionalnom i lokalnom nivou.

4.1.2.2. Strateška dokumenta šumarstva

Zapaža se da su u svim analiziranim državama (Slovenija, Hrvatska, Srbija i Crna Gora) prisutna strateška dokumenta u šumarstvu, uz prepoznatu uloga šuma u ublažavanju negativnih efekata klimatskih promena kroz smanjenje GESB, povećanje površina pod šumom i održivo gazdovanje šumama.

Rezolucija o nacionalnom šumarskom programu **Slovenije** (2007b) naglašava potrebu za istraživanjem kapaciteta različitih vrsta drveća i sastojina, u pogledu otpornosti na ekstremne vremenske prilike i prilagođavanje klimatskim promenama, kao i za povećanjem upotrebe drveta kao OIE. Saradnja zainteresovanih strana je, u okviru Akcionog plana za povećanje konkurentnosti lanca šumarstvo-drvena industrija do 2020. godine, prikazana kao jedan od ključnih faktora za njegovu primenu, i to kroz „...učestvovanje svih zainteresovanih strana u lancu snabdevanja drvnom sirovinom radi koordiniranog sprovođenja mera za intenziviranje upravljanja šumama i bolju upotrebu drveta“ (§1, 2007b).

U okviru Nacionalne šumarske strategije i politike Republike **Hrvatske**, naglašeno je, između ostalog, i da šume „...značajno utiču na klimu smanjujući klimatske ekstreme...“ (§1, 2003). Saradnja je prikazana kao jedan od ciljeva politike, kroz „...optimalno upravljanje svim šumskim resursima u saradnji sa zainteresovanim stranama...“ (§1, 2003c), ali i kroz strateške aktivnosti korišćenja drveta kao OIE i saradnju različitih sektora. Uključivanje različitih zainteresovanih strana i potreba za

unapređenjem međusektorske saradnje je jasno naglašeno u samoj Strategiji, i to između različitih institucija državne uprave (Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja, Ministarstva ekonomije i Ministarstva odbrane⁷⁵). Glavni cilj ovakve saradnje je uključivanje turističkih organizacija, preduzeća drvne industrije, istraživačkih i obrazovnih institucija, u zajednički rad na projektima radi dostizanja ciljeva održivog upravljanja šumama. Jedna od strateških aktivnosti saradnje na lokalnom nivou upravljanja, predstavlja i uspostavljanje stalne komunikacije sa lokalnim vlastima po pitanju održivog gazdovanja šumama, ali i upravljanja i zaštite od požara.

U Strategiji razvoja šumarstva **Srbije** (2006), navedeno je da „...šume imaju nezamenljivu ulogu u ublažavanju klimatskih promena izazvanim dejstvom čoveka, a vezano za apsorpciju ugljenika...“ (§ III/2, 2006). Takođe, naznačeno je da će se, između ostalog, promovirati efikasna upotreba bio-energije iz šuma kojima se održivo gazduje, a u skladu sa obavezama koje proističu iz međunarodnih konvencija i protokola. Prepoznata je i potreba za poboljšanjem međusektorske saradnje u oblasti obrazovanja stručnih kadrova šumarstva i istraživanja, gazdovanju šumama u zaštićenim prirodnim dobrima i pri njihovom uspostavljanju, ali i informisanja, odnosa sa javnošću i obrazovanja javnosti. U strategiji su, takođe, predložene i odgovarajuće mere za poboljšanjem i jačanjem međusektorske saradnje, obrazovanjem Šumarskog saveta – konsultativnog, informativnog i koordinacionog tela, sa zadatkom koordinacije interesnih grupa u sektoru šumarstva, uz omogućavanje svim zainteresovanim stranama da se uključe u debate o razvoju sektora šumarstva.

Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva 2014-2023. godina **Crne Gore** (2014e), naglašava da klimatske promene sa povećanim rizicima nastalih usled pojave suša, požara i biotskih štetočina najviše ugrožavaju šume. Ova strategija ukazuje da planovi razvoja šuma i programi gazdovanja šumama treba da uključe mere prilagođavanja na klimatske promene kroz povećanje otpornosti šumskih ekosistema i zaštite od šumskih požara. Jedan od ciljeva je i povećanje produktivnosti, stabilnosti i otpornosti šuma kao i prilagođavanja šuma na klimatske promene (Cilj 1.1.). Kada je u pitanju međusektorska saradnja, naglašena je potreba za saradnjom sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, ali i sa lokalnom zajednicom. Saradnja na lokalnom nivou sa NVO je naglašena u smislu ekosistemskog pristupa gazdovanja šumama i zaštiti prirode, ali i sa opštinskim službama za zaštitu i spašavanje.

Pored prepoznate uloge šuma u ublažavanju negativnih efekata klimatskih promena u svim strateškim dokumentima sve 4 države, strateška dokumenta Slovenije i Hrvatske prepoznaju potrebu za korišćenjem drveta kao OIE. Kada je u pitanju međusektorska saradnja, u strateškim dokumentima Slovenije definisana je saradnja u lancu snabdevanja drvnom sirovinom, dok je u strateškim dokumentima Hrvatske i Crne Gore, akcenat na saradnji sa Ministarstvom odgovornim za odbranu, tj. unutrašnje poslove, po pitanju upravljanja i zaštite od požara. U strateškom dokumentu Srbije je definisana saradnja različitih zainteresovanih strana sa ciljem održivog gazdovanja šumama, što je navedeno i u Hrvatskoj. Saradnja na lokalnom nivou upravljanja je izdvojena u sve 4 zemlje ali se odnosi na različitu problematiku. U Hrvatskoj i Crnoj Gori akcenat je na saradnji sa lokalnim vlastima po pitanju održivog gazdovanja šumama, ali i po pitanju upravljanja i zaštite od požara. U Srbiji je izdvojena uloga Šumarskog saveta, koordinacionog tela svih zainteresovanih strana. Samo u strateškom dokumentu u Hrvatskoj, saradnja je izdvojena kao jedan od ciljeva šumarske politike. U tom smislu, jasno su izdvojene zainteresovane strane koje treba da sarađuju kao i njihovi partneri.

4.1.2.3. Strateška dokumenta zaštite prirode

U strateškim dokumentima zaštite prirode sve 4 države, naglašen je značaj održivog gazdovanja šumama u borbi protiv klimatskih promena. Tako je u okviru programa upravljanja Natura 2000 područjima za period 2015-2020. godine Republike Slovenije, akcenat stavljen na ulogu

---

⁷⁵ Uredbom NN 40/2017 Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva je promenilo naziv u Ministarstvo poljoprivrede, dok su Uredbom NN 97/2020, promenjena organizacija Ministarstva ekonomije i Ministarstva zaštite životne sredine i prostornog planiranja koja su spojena u jedno Ministarstvo, naime Ministarstvo ekonomije i održivog razvoja.

sektora šumarstva i svih javnih službi odgovornih za upravljanje šumama, vodama, ribarstvom i, indirektno, poljoprivrednim zemljištem, u cilju zaštite biodiverziteta i borbe protiv klimatskih promena (2015).

Strategija i Akcioni plan biološke i predeone raznolikosti Republike **Hrvatske** za period 2017-2025. godine ističe, između ostalog, da se klimatske promene „...*smatraju jednim od glavnih uzroka gubitka biodiverziteta na globalnom nivou...*“ (§1, 2017a), pa je shodno tome i istaknuta potreba za zaštitom staništa i vrsta, kako bi se unapredila njihova otpornost na klimatske promene. Saradnja zainteresovanih strana i međusektorska saradnja predstavljaju jednu od osnova Programa upravljanja Natura 2000 područjima za period 2015-2020. godine kao i ključni element za ostvarenje ciljeva ove strategije i akcionog plana (2017a).

Na osnovu predloga Strategije zaštite prirode Republike **Srbije** za period od 2019. do 2025. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. Program sadrži jedan Opšti i 3 posebna cilja⁷⁶, Akcioni plan za sprovođenje programa sa definisanim merama, aktivnostima, pokazateljima kao i odgovornim institucijama i učesnicima relevantnim za sprovođenje aktivnosti. Ovim programom je utvrđeno i smanjenje negativnog uticaja razvoja na biološku raznovrsnost kao i učešće javnosti u procesu donošenja odluka (2018d). Ukazano je da su klimatske promene i biodiverzitet uzajamno povezani, i da „...*očuvanje biodiverziteta može u velikoj meri da doprinese ublažavanju negativnih efekata klimatskih promena*“ (2018d), pri čemu su definisane i mere uspostavljanja praćenja uticaja klimatskih promena na biodiverzitet i uticaj biodiverziteta na ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama. Pored pomenutog, propisana je i potreba za kreiranjem i sprovođenjem strategije za prilagođavanje klimatskim promenama a u smislu izgradnje kapaciteta za očuvanje biodiverziteta. Takođe, ukazano je da postoji „...*slaba interakcija između mreža istraživača, donosilaca politika i zainteresovanih strana koje se bave klimatskim promenama i biodiverzitetom*“, naglašavajući postojanje potencijala za njihovu neposrednu saradnju (§6.2.10). Program ukazuje i na potrebu za podizanjem svesti javnosti i lokalnih zajednica u vezi sa pitanjem zaštite biodiverziteta, u saradnji sa organizacijama civilnog sektora i drugim zainteresovanim stranama. Programom su definisani ciljevi (1.3.1, 1.3.2 i 1.3.3) koji se odnose na unapređenje međunarodne saradnje na globalnom i regionalnom nivou kao i integraciju zaštite prirode i očuvanja biodiverziteta u druge sektore (2018d).

U Nacionalnoj Strategiji biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016-2020. godine **Crne Gore**, naglašava se da klimatske promene predstavljaju jedan od brojnih direktnih pritisaka na biodiverzitet (2015c). Od 7 postavljenih strateških ciljeva ove strategije, mere ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena predstavljaju jedan od operativnih ciljeva. Takođe, multidisciplinarni i multisektorski pristup zaštite biodiverziteta predstavlja jedan od strateških ciljeva ove strategije, pri čemu se izdvaja uloga Nacionalnog saveta za održivi razvoj i klimatske promene, koji bi trebao da razmatra implementaciju ovog cilja na godišnjem nivou. Pored pomenutog, izdvaja se i potreba za jačanjem saradnje zainteresovanih strana na nacionalnom i lokalnom nivou, uključujući i nevladin sektor i univerzitete, a u smislu integracije ciljeva strategije u šire društvene aktivnosti.

U sve 4 države je prepoznata uloga šuma u očuvanju biodiverziteta i staništa, pri čemu je jedan od ciljeva i borba protiv klimatskih promena. Potreba za međusektorskom saradnjom je uočena u strateškim dokumentima sve 4 zemlje, ali i saradnja na međunarodnom nivou, kada su u pitanju različite aktivnosti razmene informacija i unapređenja znanja. Jedino je u strateškom dokumentu Crne Gore, multisektorski pristup i potreba za institucionalizacijom saradnje između resornih institucija sa nevladinim sektorom, univerzitetima, institucijama i stručnim pojedincima izdvojena kao jedan od strateških ciljeva strategije. U tom smislu, predloženo je uspostavljanje mehanizma saradnje, tj.

---

⁷⁶ Opšti cilj: Unapređenje sistema zaštite prirode i očuvanje biodiverziteta; Posebni ciljevi: 1. Smanjeni negativni uticaju na biodiverzitet; 2. Unapređen sistem upravljanja zaštićenim područjima, ekološkom mrežom i vrstama; 3. Unapređena javna politika za zaštitu prirode i očuvanje biodiverziteta i učešće javnosti u donošenju odluka.

formiranje platforme za razmenu informacija i znanja o biodiverzitetu, koja je dostupna svim zainteresovanim stranama.

4.1.2.4. Strateška dokumenta povezanih sektora

U Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori usvojena su strateška dokumenta u sektoru **životne sredine**, dok u Sloveniji, strateški dokument nije prisutan.

Dok je uloga sektora šumarstva u Hrvatskoj usmerena na očuvanje zemljišta kroz Nacionalnu strategiju zaštite životne sredine Republike Hrvatske (2002a), u Srbiji je ona definisana u cilju smanjenju emisija GESB (Nacionalni program zaštite životne sredine Republike Srbije (2010b)). U Crnoj Gori, sektor šumarstva je spomenut, u pogledu održivosti upravljanja šumskim resursima, u Nacionalnoj strategiji za transpoziciju, implementaciju i primenu prava EU u oblasti životne sredine i klimatskih promena sa Akcionim planom za period od 2016-2020. godine (2016b).

Saradnja različitih zainteresovanih strana je prepoznata u strateškim dokumentima sve 3 države, pri čemu je u Hrvatskoj usmerena u pravcu očuvanja zemljišta, dok je u strateškom dokumentu Srbije naglašen pomak u unapređenju međusektorske saradnje na različitim nivoima upravljanja, kao i međunarodne saradnje. U Crnoj Gori je definisana saradnja po pitanju bespravne seče, uspostavljanja informacionih sistema o šumama i monitoringu stanja šuma, uz potrebu za usklađivanjem zakona sa direktivama EU

U svim strateškim dokumentima u sektoru **energetike** posmatranih država, jedan od prioritarnih ciljeva predstavlja PEE i povećanje udela energije dobijene iz OI. U Sloveniji je usvojena Rezolucija o nacionalnom energetsom programu 2004 (2004a). Nakon toga, usvojen je Sveobuhvatni nacionalni energetska i klimatski plan Republike Slovenije (NEPN), sa ciljem do 2040. godine, koji teži prelasku u klimatski neutralno društvo (2020a), pri čemu je uloga sektora šumarstva prepoznata kroz smanjenje GESB (LULUCF mere) i korišćenje drveta kao OIE u smislu ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena, ali i drugih mera koje se odnose na održivo upravljanje šumama sa ciljem prilagođavanja klimatskim promenama. U Strategiji energetskog razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine sa pogledom na 2050. godinu (2020g), kao i u Srbiji (Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine (2015f) i Crnoj Gori (Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine (2014d), naglašena je potreba za uvećanjem potencijala šuma u smislu njihovog korišćenja kao OIE. U Sloveniji i Crnoj Gori je jasno izdvojena potreba za usklađivanjem ciljeva različitih strateških dokumenata koji uključuju i sektor šumarstva, u smislu prelaska u klimatski neutralno društvo, dok u Hrvatskoj i Srbiji to nije slučaj. Potreba za međusektorskom saradnjom, kada je u pitanju korišćenje OIE, prepoznata je u sve 4 države, mada je sektor šumarstva, u smislu razvijanja saradnje istaknut u strateškim dokumentima Slovenije, Hrvatske i Crne Gore, ali ne i Srbije. Saradnja na regionalnom i lokalnom nivou je istaknuta u Hrvatskoj, uz predlog načina ostvarivanja između različitih zainteresovanih strana.

4.2. ZAKONODAVNI OKVIRI

U ovom potpoglavlju, analizirani su zakonodavni okviri EU i zakonodavni okviri sve 4 odabrane države JIE.

4.2.1. Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije

Prema Ugovoru o funkcionisanju EU, u vršenju svojih nadležnosti odgovarajuće institucije EU donose obavezujuće i neobavezujuće akte. Pod obavezujućim aktima se smatraju uredbe⁷⁷, kao i

---

⁷⁷ Uredba (eng. *regulation*) je pravni akt koji ne mora da se prenose u nacionalno zakonodavstvo, i ima opštu primenu.

uputstva⁷⁸ i odluke⁷⁹, dok se pod neobavezujućim aktima smatraju preporuke i mišljenja⁸⁰ (Borchardt, 2010). Zakonodavni okvir **oblasti klimatskih promena** obuhvata između ostalog, Evropski zakon o klimi i Evropski klimatski sporazum kao i Plan za dostizanje ciljeva EU u borbi protiv klimatskih promena do 2030. godine.

Evropski zakon o klimi⁸¹ je zvanično usvojen u julu 2021. godine, sa pravno obavezujućim ciljevima dostizanja nulte stope emisija GESB do 2050. godine (2021e). Zakon određuje preuzimanje svih neophodnih mera na nacionalnom i nivou EU, radi dostizanja nulte emisije GESB do 2050. godine. Od septembra 2023. godine, i nakon toga, svakih 5 godina, Evropska komisija će procenjivati usklađenost mera EU i država članica u cilju dostizanja klimatske neutralnosti kao što je naznačeno za period 2030–2050. godine. Od država članica se, između ostalog, očekuje da razviju, primene i usklade, gde je potrebno, nacionalne strategije i zakone koji se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama. Programi višegodišnjeg finansijskog okvira treba da osiguraju uključivanje mera ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama u različite projekte. Kada je međusektorska saradnja u pitanju, istaknuto je angažovanje Evropske Komisije sa drugim sektorima u pripremanju sektorskih strateških planova⁸² kako bi se osiguralo dostizanje ciljeva klimatski neutralne Evrope do 2050. godine, kao i dijaloga na nivou EU, sa ciljem razmene iskustava između država članica. Uspostavljanje saradnje je ovim zakonom definisano kroz potrebu za razvojem dijaloga, širenjem informacija o klimatskim promenama, koristeći različite instrumente koji su dostupni kroz Evropski klimatski sporazum.

Veliki broj članica već ima nacionalne Zakone o klimatskim promenama, dok je kod pojedinih država zakonski okvir u fazi usvajanja ili ga, još uvek, nema. Države članice EU koje su usvojile zakone koje se odnose na klimatske promene od 2008. godine do 2017. godine, su morali da ih izmene ili usklade, i uspostave nove dugoročne ciljeve u skladu sa regulativom EU, ciljevima koji proizilaze iz Sporazuma iz Pariza i nacionalnim strategijama. Jedan deo evropskih zemalja, van EU (Island, Lihtenštajn i Švajcarska), usvojio je i uskladio zakone koji se odnose na klimatske promene u periodu 2011-2013. godine, ali je perspektiva borbe protiv klimatskih promena ograničena za period do 2020. tj. 2030. godine (šema 4.1.).

Većina zakona, koja je usvojena ili usklađena nakon usvajanja Sporazuma iz Pariza uključuje i dugoročnu perspektivu borbe protiv klimatskih promena⁸³. Takođe, određeni broj zemalja je u fazi pripreme Zakona o klimatskim promenama (Slovenija, Španija, itd), dok je jedan broj država još uvek bez zakona koji se direktno odnosi na pitanje klimatskih promena (Grčka, Italija, Poljska, itd.).

---

⁷⁸ Uputstva (eng. *directive*) su uz Uredbe najvažniji zakonodavni instrumenti. Obavezane su za sve države članice u smislu ciljeva koje treba primeniti u praksi, s' tim što države članice svojim propisom utvrđuju način ostvarenja ciljeva.

⁷⁹ Odluke (eng. *decisions*) su pravni akti koji su zakonski obavezujući za države članice, pravna i fizička lica. Razlika između odluke i direktive ogleda se u tome što se u odluci decidirano navodi na koga se odnosi: država, pravno lice ili fizičko lice, dok se direktive odnose na sve aktere (zemlje članice).

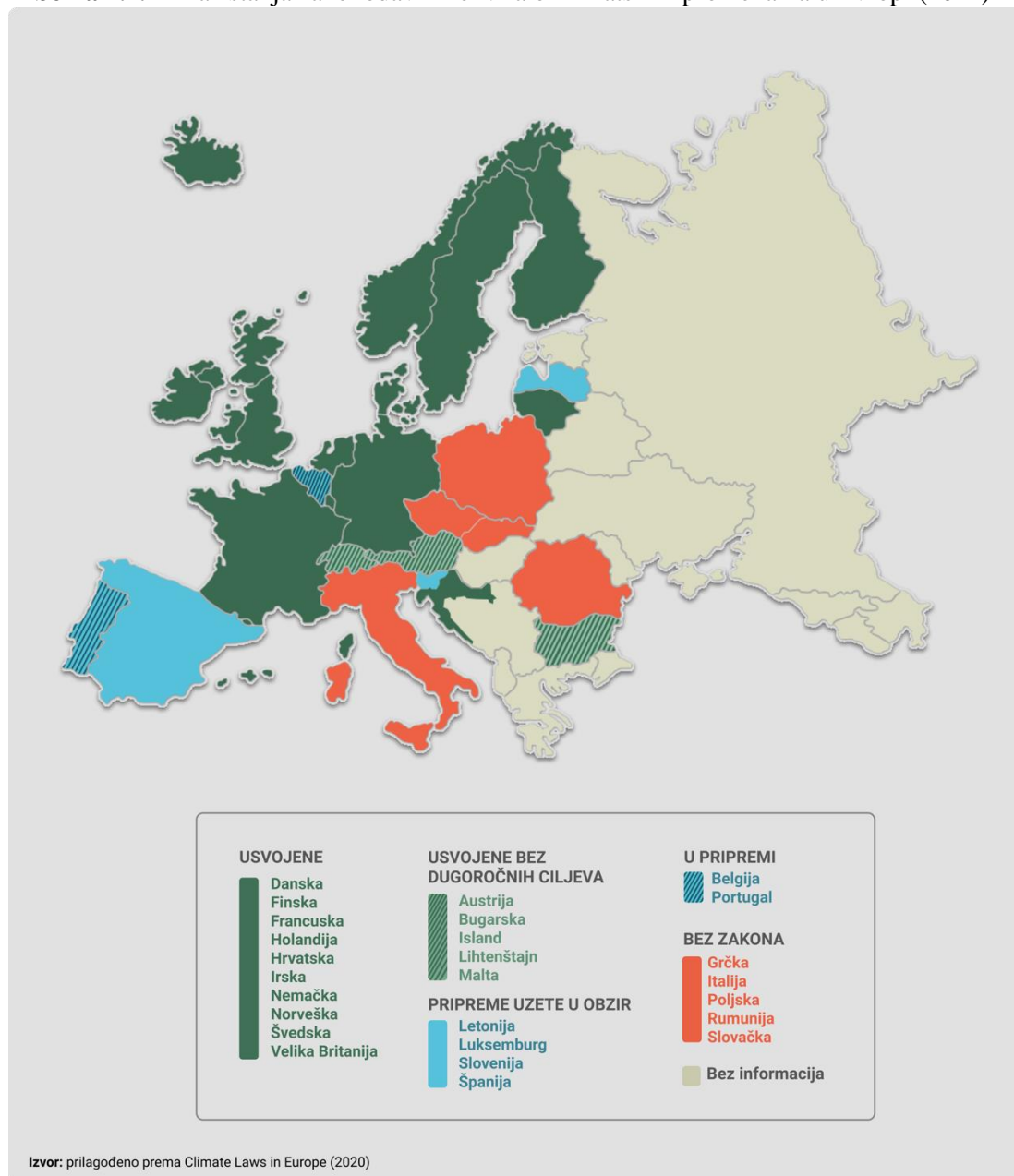
⁸⁰ Preporuke (eng. *reccomendations*) i mišljenja (eng. *opinions*) nisu pravno obavezujući dokumenti, i mogu biti upućeni državama članicama, pravnim licima, grupama ili pojedincima.

⁸¹ eng. *European climate law*

⁸² eng. *Sectoral Roadmaps*

⁸³ Ostvarenje planiranih ciljeva u Danskoj je usvojeno na nacionalnom nivou za period do 2050. godine, pa je shodno tome, i nacionalni zakon usklađen sa dostizanjem nulte emisije do 2050. godine. Norveška je, nakon donošenja Sporazuma iz Pariza 2017. godine usvojila Zakon o klimatskim promenama koji obuhvata dostizanje ciljeva do 2050. godine.

Šema 4.1. Prikaz stanja zakonodavnih okvira o klimatskim promenama u Evropi (2021)

Evropski klimatski sporazum⁸⁴ ima za cilj uključivanje građana i svih delova društva u borbu protiv klimatskih promena, kako bi se, kroz zajedničke aktivnosti i saradnju, osmislile i realizovale različite aktivnosti rešenja, koja bi imala širi i dugoročan uticaj ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama (2020e). U tom smislu se i pozivaju organizacije svih sektora da postanu ambasadori ovog Sporazuma, koji će primenom aktivnosti u borbi protiv klimatskih promena i zaštite životne sredine, služiti kao primer drugim zainteresovanim stranama, a ujedno predstavljati vezu između zainteresovanih strana i Komisije EU.

Tokom 2020. godine, usvojen je Plan za dostizanje ciljeva EU u borbi protiv klimatskih promena do 2030. godine⁸⁵, kojim se predlaže promena u dostizanju ciljeva smanjenja EGSB, i to za 55% u odnosu na nivo iz 1990. godine (2020d). U okviru ovog Plana, postavljeni su sledeći glavni ciljevi:

⁸⁴ eng. *European Climate Pact*

⁸⁵ eng. *2030 Climate Target Plan*

- utvrditi ambiciozniji i ekonomičniji put prema postizanju klimatske neutralnosti do 2050. godine;
- podstaknuti stvaranje novih radnih mesta i nastaviti trend smanjivanja emisija GESB u EU uz rast ekonomije;
- podsticati međunarodne partnere da povećaju svoje ambicije radi ograničavanja porasta temperature u svetu na 1,5° C kako bi se izbegle velike posledice klimatskih promena.

Ovim Planom se, takođe, ispunjava i obaveza Zelenog sporazuma za razvojem sveobuhvatnog plana za dostizanje uvećanog cilja smanjenja emisija GESB na 55% do 2030. godine, a ujedno je u skladu sa ciljevima Pariskog sporazuma i zadržavanju porasta temperature na globalnom nivou ispod 2° C. Kako bi se dostigli dati ciljevi, EU je otpočela proces revizije relevantnih instrumenata politike, uključujući i reviziju različitih zakona, direktiva i uredbi, uključujući i Uredbu o korišćenju zemljišta, promeni namene zemljišta i šumarstva. Dostupne su i investicije različitih fondova kao što su ERDF i Kohezioni fond za investicije koje se tiču PEE, OIE, inovacija i istraživanja, Horizon 2021, ali i InvestEU za privatni sektor. Kada je u pitanju međusektorska saradnja, ovim planom je ukazano na značaj povezivanja na regionalnom i lokalnom nivou kroz potpisivanje „Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju“, kao i saradnju između različitih zainteresovanih strana kroz Evropski klimatski sporazum.

Zakonodavni okvir **šumarstva** obuhvata dve pravno obavezujuće uredbe koje uzimaju u obzir pitanja klimatskih promena, tj. ulogu šuma u upravljanju klimatskim promenama:

1. Uredba Saveta EU o uspostavljanju FLEGT sistema za izdavanje dozvola za uvoz drvne sirovine u EU (FLEGT uredba)⁸⁶;
2. Uredba o drvetu⁸⁷.

FLEGT uredba je nastala kao odgovor na zabrinutost međunarodne zajednice o uticaju bespravnog korišćenja šuma i trgovine drvnom sirovinom. Putem ove uredbe, države članice mogu da potpišu sporazum o dobrovoljnom partnerstvu, koji omogućava lakši pristup evropskom tržištu, unapređenje borbe protiv bespravne seče, kao i političku i finansijsku podršku (2003). Iste godine, donet je Akcioni plan, sa ciljem pružanja podrške u borbi protiv ilegalne seče drveća. Akcionim planom je istaknut negativan uticaj bespravnih seča sa aspekta gubitka biodiverziteta, ali i negativan uticaj prouzrokovan krčenjem šuma, kao i uvećanje osetljivosti na šumske požare. Saradnja je, ovim Akcionim planom definisana kroz izradu i primenu različitih ugovora po pitanju izvoza i uvoza drveta, ali i razmene znanja i informacija u vezi ove regulative na međunarodnom i nivou EU, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou (2003a).

Uredba o drvetu reguliše obaveze privrednih subjekata koji plasiraju drvo i proizvode od drveta, i pravno su obavezujuće za sve članice EU (2010c). Ova uredba doprinosi naporima EU koji se odnose na ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena, i umanjenje gubitaka biodiverziteta. Saradnja je istaknuta samo u kontekstu primene ove Uredbe.

Uzimajući u obzir da su države članice EU ostvarile obaveze koje proizilaze iz Kjoto protokola na nacionalnom nivou, EU je propisala i novu Uredbu o uključivanju emisije gasova staklene bašte i uklanjanju iz upotrebe zemljišta, promene namene zemljišta i šumarstva (LULUCF)⁸⁸. Ovom uredbom se osigurava sprovođenje obaveza država članica da doprinesu cilju EU o smanjenju emisije GEFB do 2030. godine, za 40% u odnosu na 1990. godinu (2018e). Ova uredba je, takođe, u skladu i sa Sporazumom iz Pariza, koji ukazuje na ključnu ulogu sektora korišćenja zemljišta u postizanju dugoročnih ciljeva u upravljanju klimatskim promenama. Ovom uredbom se, pored ostalog, naglašava i potreba za razvojem održivih i inovativnih praksi i tehnologija, uključujući i agro-šumarstvo, sa ciljem poboljšanja uloge sektora LULUCF u pogledu

⁸⁶ eng. *European Union Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT)*

⁸⁷ eng. *The EU Timber Regulation*

⁸⁸ eng. *The Regulation on the inclusion of greenhouse gas emissions and removals from land use, land use change and forestry (LULUCF)*

ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama (2018e). U septembru 2021. godine, a u cilju usklađivanja zakonodavstva EU sa Evropskim zelenim sporazumom, predložena je revizija ove uredbe. U avgustu 2022. godine, predlog revizije se nalazi u poslednjoj fazi. Predlog revidirane uredbe definiše cilj postizanja klimatske neutralnosti nakon 2030. godine, tj. do 2035. godine, i biće usmeren na nivo EU. Predložena uredba bi trebala da poboljša otpornost šuma na klimatske promene, olakša obnovu degradiranih ekosistema i promovise bio-ekonomiju, i utiče na proizvodnju hrane i biomase na održivi, klimatski neutralan način (2021f).

Kada je u pitanju zakonodavni okvir **zaštite prirode**, u EU postoji nekoliko direktiva, od kojih se, sa aspekta klimatskih promena, izdvajaju Direktiva o zaštiti prirodnih staništa i Direktiva o zaštiti divljih ptica, koje ujedno predstavljaju osnovu uspostavljene ekološke mreže Natura 2000.

U vezi sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama, Natura 2000 ima pozitivan uticaj na skladištenje ugljenika u šumama kroz mere upravljanja zaštićenih područja i smanjenje, a ne intenziviranje seče (1992a), i smanjenje rizika od negativnog uticaja ekstremnih vremenskih pojava. Natura 2000 pruža mogućnost saradnje između država na regionalnom nivou, kroz projekte regionalne saradnje, ali i na nacionalnom nivou, kroz podršku razvijanja saradnje između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja. Pored toga, omogućava se i razvijanje partnerstva između privatnog i javnog sektora sa ciljem očuvanja biodiverziteta i zaštite prirodnih staništa (2014c).

Zakonodavni okvir sektora **životne sredine** obuhvata uredbe, direktive i planove koje regulišu različite tematske oblasti, kao što su voda, vazduh, zemljište, otpad, itd. Sa aspekta šumarstva u ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama, izdvaja se komunikacija Evropske komisije za održivo korišćenje i proizvodnju i održivi industrijski akcioni plan (SCPSIPAP)⁸⁹ koja ima za cilj promovisanje održivih obrazaca proizvodnje i potrošnje, gde se uz uvećano korišćenje resursa utiče na izgradnju inovativnih industrija. Ovom komunikacijom se, promovise i održivo gazdovanje šuma i pošumljavanje (2008a).

Klimatsko-energetski paket 2020 spada u grupu obavezujućeg zakonodavstva sektora **energetike**, i ima za cilj da obezbedi dostizanje ciljeva Evropske unije koji se odnose na ovu oblast. Klimatsko-energetski paket sadrži 4 direktive, jednu odluku i jednu uredbu, od kojih jedna odluka i dve direktive uzimaju u obzir uticaj sektora šumarstva u ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama:

- Direktiva o sistemu trgovine emisijama (EU ETS direktiva)⁹⁰;
- Direktiva o obnovljivim izvorima energije (OER direktiva)⁹¹;
- Odluka o zajedničkim naporima (ESD odluka)⁹².

EU ETS direktiva je glavni mehanizam EU koji se primenjuje u cilju smanjenja GESB (2009b). Glavni cilj ove direktive je da se postigne smanjenje emisija GESB na efikasan način, postavljanjem ograničenja na emitovanje tih gasova od strane različitih postrojenja (npr. fabrika, elektrana). OER direktiva, čija je revizija predložena i usvojena od strane Evropske Komisije, ima za cilj a osigura da OIE u potpunosti doprinose dostizanju planova EU za 2030. godinu (2018a). Glavni ciljevi i mere revidirane direktive, su smanjenje emisija GESB za najmanje 55% do 2030. godine, što uključuje povećanje sveukupnog cilja korišćenja OIE za 40%. Ovom direktivom se, između ostalog, promovise upotreba OIE i goriva sa niskim sadržajem ugljenika, ali i poboljšanje efikasnosti energetskog sistema zasnovanu na OIE. ESD odluka se odnosi na sektore koji nisu obuhvaćeni EU

---

⁸⁹ eng. *Sustainable Consumption and Production and Sustainable Industrial Policy Action Plan (SCPSIPAP)*

⁹⁰ eng. *EU ETS Directive*

⁹¹ eng. *Renewable Energy Directive II*

⁹² eng. *The Effort sharing Decision*

ETS direktivom⁹³. U okviru ove Odluke, zemlje članice se obavezuju da smanje emisije GESB (kroz unapred određene kvote), uz mogućnost korišćenja kredita za dostizanje svojih ciljeva (2009a).

4.2.2. Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope

Analizom zakonodavnih okvira u sve 4 posmatrane države, uočeno je da postoje brojna zakonodavna dokumenta kojima se reguliše upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (prilog 2, pregled P4-2). Detaljna analiza zakonodavnih dokumenata prema sektoru odabranih država JIE je prikazana u narednim potpoglavljima.

4.2.2.1. Zakonodavni okviri oblasti klimatskih promena

U oblasti klimatskih promena, sve 4 države su ratifikovale Okvirnu konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (1992b), Kjoto protokol (1997) i Sporazum iz Pariza (2015e), i usvojile nacionalne zakone za njihovu implementaciju. Smanjenje emisija GESB u atmosferi kao i uloga šuma u ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama je u pomenutim dokumentima jasno istaknuta, uz propisanu obavezu podrške aktivnostima u vezi sa povećanjem površina pod šumom, održivim upravljanjem i gazdovanjem šumama i očuvanjem šumskih ekosistema.

Republika Hrvatska i Republika Crna Gora su 2019. godine usvojile Zakon o klimatskim promenama i zaštiti ozonskog omotača (2020i), Zakon o negativnim uticajima klimatskih promena (2019d), dok je Srbija usvojila Zakon o klimatskim promenama u martu 2021. godine (2021g).

U **Hrvatskoj** je ovaj Zakon usklađen sa različitim Evropskim direktivama ali i nacionalnim strategijama i zakonima koji su direktno ili indirektno povezane sa tematikom klimatskih promena. Kada je sektor šumarstva u pitanju, ovim Zakonom su uzete u obzir mere za smanjenje emisija i deponovanje ugljenika u zemljištu nastalih usled korišćenja zemljišta, promene korišćenja zemljišta i šuma. Takođe, predviđene su mere finansiranja unapređenja praćenja skladištenja ugljen-dioksida u šumama, održivog korišćenja šumskih resursa i drvnih proizvoda. Istaknuta je i potreba za istraživanjem i razvojem u području izveštavanja o emisijama GESB i izveštavanja iz sektora korišćenja zemljišta, promene načina korišćenja zemljišta i šuma (2020i).

Kada je saradnja u pitanju, zakonom su, takođe, naznačene i nadležnosti i odgovornosti institucija i organizacija za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama i zaštitu ozonskog omotača, kao i potreba za njihovom saradnjom. Ovim zakonom je regulisano izveštavanje o aktivnostima vezanim za prilagođavanje klimatskim promenama na nacionalnom⁹⁴, ali i regionalnom nivou, kroz izradu programa o ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promena i zaštiti ozonskog omotača, koje dostavlja županijsko predstavničko telo. Programom su, u skladu sa procenom stanja na području županije, uzimajući u obzir ključne sektore kao i zakonske okvire, predloženi ciljevi, mere i smernice za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama i zaštite vazduha i ozonskog omotača, predložene vrste mera prema nivou prioriteta kao i nadležne organizacije iz javnog i privatnog sektora sa njihovo sprovođenje. Troškove sprovođenja mera snose, kako institucije javnog sektora, regionalne i LS, a u slučaju direktnog zagađivanja vazduha, troškove snose i zagađivači.

Zakon o klimatskim promenama u **Srbiji** uvodi obavezu izrade Strategije niskougljeničnog razvoja i akcionog plana, kao i nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promenama. Zakon propisuje obavezu procene nivoa emisija GESB, pri čemu je uloga različitih organizacija na nacionalnom i nivou LS da procene efekte politika i mera na nivo emisija GESB i izveštavaju ministarstvo (2021g). Kada je u pitanju prilagođavanje klimatskim promenama, sektorske strategije

---

⁹³ Sektori koji nisu obuhvaćeni EU ETS direktivom: poljoprivreda, otpadni materijali, drumski transport, uslužne delatnosti, transport (izuzev vazdušnog), građevinarstvo i mala industrijska postrojenja.

⁹⁴ Institucije i organizacije javne uprave dostavljaju izveštaje svake dve godine nadležnom Ministarstvu zaštite životne sredine.

programi i drugi dokumenti javne politike, uključujući i planska dokumenta jedinica LS će se donositi u skladu sa programom prilagođavanja klimatskim promenama. Izveštaji o sprovedenim merama koje uključuju i informacije o pojavi prirodnih nepogoda, ekstremnih temperatura, suša i njihovim posledicama, će se dostavljati na godišnjem nivou. Strategija i akcioni plan će propisivati dozvoljene nivoe emisija za svaki sektor. Ovim zakonom je, takođe, propisana uloga Agencije za zaštitu životne sredine, odgovorne za izradu inventara GESB. Sa druge strane, Zakonom se uspostavlja Nacionalni savet za klimatske promene koji čine predstavnici Ministarstva zaštite životne sredine, drugih ministarstava i organa, naučne i stručne javnosti i civilnog društva i predstavnik Kancelarije poverenika za zaštitu ravnopravnosti Vlade Srbije. Kada je saradnja u pitanju, ona nije direktno istaknuta u okviru ovog zakona, kao ni uloga sektora šumarstva (2021g).

U Zakonu o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promena **Crne Gore** (2019d) propisana je važnost dostizanja ciljeva zadatih u okviru Strategije o niskougljeničnom razvoju koji se odnose na smanjenje emisija GESB kao i izradu i sprovođenje plana prilagođavanja na klimatske promene. Uloga sektora šumarstva je prepoznata u oba slučaja, kroz dostizanje ciljeva smanjenje GESB i izradu i izveštavanje o sprovođenju plana prilagođavanja na klimatske promene. Pitanje saradnje nije direktno istaknuto u okviru ovog Zakona.

Dok je u Hrvatskoj propisana uloga šumarstva po pitanju zaštite zemljišta sa aspekta smanjenja GESB, u Srbiji je definisana procena nivoa emisija GESB i uspostavljanje sistema sakupljanja podataka i izveštavanja. U Crnoj Gori i Hrvatskoj uloga sektora šumarstva je direktno prepoznata, što u Srbiji nije slučaj. Pitanje saradnje nije direktno propisano u Srbiji i Crnoj Gori, mada se kroz izveštavanje o sprovedenim merama putem programskih i planskih dokumenata na nacionalnom i lokalnom nivou, može očekivati uvećana saradnja MZZS i LS sa drugim sektorima.

4.2.2.2. Zakonodavni okviri šumarstva

Kada je u pitanju sektor šumarstva, u zakonima o šumama sve 4 države se naglašava značaj održivog gazdovanja šumama, kao i njihova uloga u ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama. Međutim, uočene su i razlike, sa aspekta uloge sektora u upravljanju klimatskim promenama.

U **Sloveniji** je propisana potreba za podrškom osnivanju udruženja VPŠ, kako bi se povećala efektivnost gazdovanja šumama i korišćenje proizvoda od drveta i biomase (§74a). Istaknuta je i potreba saradnje između Zavoda za šume Slovenije i VPŠ, kada je u pitanju obnova šuma na požarištima i šuma oštećenih u prirodnim nepogodama (§23). Saradnja na različitim nivoima upravljanja, uključujući i saradnju sa lokalnom zajednicom, sa aspekta klimatskih promena, nije eksplicitno naglašena (1993).

U **Hrvatskoj** je definisana opštekorisna uloga šuma i njen uticaj na klimu i ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena. Zakonom je, kroz program mera za prikupljanje podataka o oštećenosti šumskih ekosistema, propisana procena uticaja klimatskih promena na šume i šumsko zemljište (§42). Kada je saradnja u pitanju, ona je istaknuta kroz Nacionalni program šumarstva, putem koga se uspostavlja i osigurava saradnja s drugim sektorima, kao i usklađivanje aktivnosti pri sprovođenju šumarske politike. Saradnja sa regionalnom i LS, je propisana kroz rad nadležnog ministarstva i kancelarije državne uprave u županiji, odnosno upravnog tela Grada Zagreba nadležnog za poslove šumarstva (2018i).

U **Srbiji**, Zakon o šumama naglašava potencijal šuma za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena (§3). Takođe, definišu se opštekorisne funkcije šuma u ublažavanju štetnog dejstva „efekta staklene bašte“, vezivanjem ugljenika, proizvodnjom kiseonika i biomase (§6). Saradnja sa ostalim sektorima značajnim za šumarstvo je dodeljena Savetu za šume. Ova radna grupa se bavi različitim stručnim pitanjima, pruža stručne savete i mišljenja, učestvuje u izvođenju projekata i povezanih zadataka u oblasti šumarstva i njegovog unapređivanja (2010d).

Iako je zakonom definisano da LS može, iz ličnog budžeta, finansirati aktivnosti na unapređenju opštekorisnih funkcija šuma od značaja za LS, način saradnje i usklađivanje sa

postojećim programima i planiranim aktivnostima preduzeća odgovornih za gazdovanje šumama nije propisano (2010d).

U **Crnoj Gori**, Zakon o šumama izdvaja uticaj šuma na ublažavanje makro klimatskih promena, regulaciju i poboljšanje mikro klime, vezivanje ugljenika iz vazduha kao i ulogu šuma u proizvodnji drvne biomase. Saradnja sa različitim zainteresovanim stranama (VPS, LS, naučno-istraživačke organizacije, itd.) je definisana u smislu obavljanja i organizacije poslova u šumarstvu, ali nije direktno povezana sa pitanjima klimatskih promena (2015i).

U sve 4 posmatrane države, prepoznata je uloga šuma u ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama, kako kroz održivo gazdovanje, korišćenje biomase kao OIE, ali i uticaja na zemljište i smanjenje GESB. Sa aspekta saradnje, ona je prepoznata na međusektorskom nivou kroz Savet za šume u Srbiji, ali i na regionalnom nivou u Hrvatskoj. Jedino je u Hrvatskoj, pitanje saradnje na regionalnom i lokalnom nivou, direktno istaknuto sa aspekta problematike klimatskih promena, dok to, u Sloveniji, Srbiji i Crnoj gori nije slučaj.

4.2.2.3. Zakonodavni okviri zaštite prirode

U zakonima u oblasti zaštite prirode je upravljanje klimatskim promenama regulisano na posredan način, kroz održivo korišćenje prirodnih dobara i resursa, očuvanje biološke raznovrsnosti, promovisanje održivog korišćenja i upravljanja šumama, u sve 4 države.

U **Sloveniji** je, u smislu dostizanja principa, ciljeva i mera za očuvanje biodiverziteta i zaštitu prirodne vrednosti, u Zakonu o zaštiti prirode, istaknuta potreba za saradnjom između predstavnika organizacije odgovorne za zaštitu prirode u stručnim većima upravljača zaštićenih područja (§117/3), kao i LS, na čijoj teritoriji se nalazi zaštićeno područje i upravljačem zaštićenog područja a u smislu uključivanja u upravljanje zaštićenim područjem (§131, 1999).

U **Hrvatskoj** je, u smislu dostizanja ciljeva zaštite prirode, u Zakonu o zaštiti prirode, naglašena uloga regionalne samouprave i potrebe za saradnjom sa javnom upravom nadležnom za pitanja zaštite prirode na nacionalnom nivou, LS ali i drugim organizacijama koje se bave pitanjima zaštite prirode (2013e).

U **Srbiji**, Zakon o zaštiti prirode ističe važnost održivog gazdovanja šumama (§18), dok je uticaj na ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena prepoznat kroz očuvanje biološke raznovrsnosti, promovisanje održivog korišćenja i gazdovanja šumama, i očekivanim uvećanim skladištenjem ugljenika u šumama. Ovim Zakonom se propisuje Načelo saradnje na različitim nivoima upravljanja uključujući i druga pravna i fizička lica (§5). Između ostalog, ističe se i saradnja sa različitim stručnim i naučnim institucijama po pitanja izrade ekološke mreže (§38), ali i saradnja između organizacija za zaštitu prirode i drugih organizacija iz oblasti kulture, obrazovanja, vaspitanja, i dr., radi organizovanja aktivnosti usmerenih na podizanje nivoa ekološke svesti (§104). Pored navedenog, plan upravljanja treba da obezbedi i različite oblike saradnje i partnerstva (§53) sa lokalnim stanovništvom i drugim vlasnicima i korisnicima nepokretnosti (2009d).

U **Crnoj Gori**, Zakonom o zaštiti prirode je istaknuto održivo korišćenje i upravljanje šumama (§15). Uloga šume, sa aspekta klimatskih promena je naglašena kroz uticaj šuma u regulisanju klime (što je napomenuto i u Zakonu o šumama Crne Gore). Saradnja sa drugim stručnim i naučnim institucijama je definisana sa aspekta prikupljanja podataka i pripreme dokumentacije za uspostavljanje ekološke mreže na teritoriji Crne Gore (§42), kao i kroz plan upravljanja zaštićenih prirodnih dobara (§59), koji u svom sadržaju treba da obuhvati i različite oblike saradnje i partnerstva sa lokalnim stanovništvom, vlasnicima i korisnicima nepokretnosti (2016e).

Pitanje međusektorske saradnje je uočeno u svim dokumentima posmatranih zemalja. U Zakonu o zaštiti prirode Republike Srbije, definisano je Načelo saradnje, dok je u drugim državama saradnja regulisana kroz zajednički rad na osnivanju ekološke mreže, i upravljanje zaštićenih prirodnih dobara.

4.2.2.4. Zakonodavni okviri povezanih sektora

U sektoru **životne sredine**, zakoni su usvojeni u sve 4 posmatrane države i propisuju potrebu za održivim korišćenjem prirodnih resursa i promocijom korišćenja OIE.

U sve 4 države je prepoznata uloga šumarstva sa aspekta zaštite životne sredine i borbe protiv klimatskih promena, i to kroz održivo gazdovanje i korišćenje prirodnih resursa, ekosistema i njihove uloge u smanjenje GESB. Uloga LS je jasno istaknuta u zakonima sve 4 države, dok je u Hrvatskoj istaknuta i uloga regionalne samouprave, u smislu izrade programa i planova zaštite životne sredine. U Hrvatskoj i Crnoj Gori, programi i planovi zaštite životne sredine, takođe, sadrže i izradu uslova i mera prilagođavanja klimatskim promenama, što u Srbiji i Sloveniji, nije jasno istaknuto. Zakon o zaštiti životne sredine Republike Slovenije (2004b) i Zakon o životnoj sredini (2016f) u Crnoj Gori propisuju princip saradnje koji naglašava potrebu za saradnjom na različitim nivoima upravljanja, što u Hrvatskoj i Srbiji nije slučaj. Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srbije propisuje da su „...*subjekti sistema zaštite životne sredine dužni da međusobno sarađuju, obezbeđuju koordinaciju i usklađivanje u donošenju i sprovođenju odluka*“ §5, 2004c). U Hrvatskoj, Zakon o zaštiti životne sredine (2013e) propisuje ulogu regionalne i LS u izradi programa zaštite životne sredine, izveštavanju, i praćenju stanja životne sredine, kao i potrebu za saradnjom različitih zainteresovanih strana na nacionalnom i međunarodnom nivou, radi dostizanja ciljeva zaštite životne sredine

U sektoru **energetike**, u sve 4 države, zakoni kojima je regulisana energetska efikasnost, odnosno, korišćenje energije, prepoznaju ulogu OIE. U Sloveniji, Zakon o energetici jasno propisuje potrebu usklađivanja preduzetih mera sa nacionalnim obavezama vezanim za klimatske promene (§361, §20), kao i korišćenje klimatskih faktori koji imaju uticaj na korišćenje prirodnih resursa za dobijanje električne energije (2014g). U Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, ovo pitanje nije direktno prepoznato u okviru datih zakona.

Kada je saradnja sa lokalnom zajednicom u pitanju, u Sloveniji je Zakonom propisana izrada programa upravljanja energijom u lokalnom zajednici (Lokalni energetske koncept), kojim se, između ostalog, planira korišćenje OIE u skladu sa lokalnim Planovima energetske efikasnosti i drugim razvojnim dokumentima, ciljevima i merama (§29, 2014g). Zakon o energetske efikasnosti Republike Hrvatske propisuje izradu Akcionog plana energetske efikasnosti od strane jedinica lokalne i regionalne samouprave, sa ciljem sprovođenja politike PEE (2014h).

Zakon o efikasnom korišćenju energije Republike Srbije, kroz Akcioni plan za korišćenje OIE, propisuje nadležne institucije i organizacije, kao i jedinice LS za sprovođenje mera za korišćenje OIE. S tim u vezi, napomenuto je obrazovanje Kancelarije za brze odgovore u oblasti OIE („sve na jednom mestu“ – *one stop shop*), na regionalnom i lokalnom nivou, koje bi vertikalnom saradnjom, povezale sa kancelarijom na republičkom nivou, a horizontalnom saradnjom, sa drugim institucijama (§4.2.1./c, d, 2013b, 2013d). U Crnoj Gori, Zakon o energetici, propisuje i izradu lokalnog energetskog plana, koji sadrži procenu potencijala i mogućnosti korišćenja OIE (2015h).

4.3. INSTITUCIONALNI OKVIRI

U ovom potpoglavlju, analizirani su institucionalni okviri EU i sve 4 odabrane države JIE.

4.3.1. Institucionalni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije

Na nivou EU, u okviru Saveta EU, obrazovana je Radna grupa za šumarstvo, koja se bavi pitanjima šumarske politike i legislative na međunarodnom, ali i na nivou EU (zakonodavno obavezujući ugovori vezani za šumarstvo u EU; Regulative o drvetu i FLEGT ugovora), i prati procese razgovora i potpisivanja ugovora sa zemljama van EU, koji su vezani za trgovinu bespravno posećenog drveta.

Rad Evropske komisije, koja predstavlja izvršni organ EU, organizovan je po odeljenjima, odnosno generalnim direktoratima. Svaki od direktorata (ukupno 33), odgovoran je za određene zadatke ili politike, izradu predloga zakona, upravljanje inicijativama za finansiranje, pružanje informacija i savetodavnih usluga.

Sa aspekta upravljanja klimatskim promenama, za pitanja sektora šumarstva je nadležno 7 direktorata, koji su prikazani na šemi 4.2. (uokvireni su crvenom bojom).

Šema 4.2. Prikaz generalnih direktorata Evropske komisije

Generalni direktorat za poljoprivredu se direktno bavi pitanjima šumarstva, u okviru zajedničke poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja, kao i kroz rad dve niže funkcionalne jedinice⁹⁵. Jedino u okviru Generalnog direktorata za istraživanje i inovacije, koji se kroz finansiranje projekata bavi ovom problematikom, ne postoji posebna organizaciona jedinica koja se bavi pitanjima šumarstva, već je ovaj sektor u nadležnosti dve direkcije (za bioekonomiju i za aktivnosti u vezi sa klimatskim promenama i efikasnom korišćenju resursa). Ovaj direktorat je u vezi sa sektorom šumarstva i kroz aktivnosti programa Horizont Evropa i Centrom za nanotehnologiju, kroz razvoj novih proizvoda, kombinovanjem ekoloških vrednosti drveta sa savremenom tehnologijom.

Generalni direktorat za klimatske promene se, u okviru svojih nadležnosti, ne bavi isključivo sektorom šumarstva, već i drugim sektorima (energetika, životna sredina, zaštita prirode, itd.), pa shodno tome saraduje i sa drugim Direktoratima. U okviru drugog Evropskog programa za klimatske promene⁹⁶, obrazovano je nekoliko radnih grupa, koje obrađuju različite teme vezane za klimatske promene. Svaka grupa je sastavljena od eksperata zemalja članica EU iz date oblasti, predstavnika privatnog sektora, NVO, akademskih eksperata, kao i članova Evropske komisije. Teme iz sektora poljoprivrede i šumarstva obrađuju se u okviru radne grupe Skladištenja ugljenika u šumama, radne grupe Skladištenja ugljenika poljoprivrednog zemljišta i radne grupe Industrija (u vezi sa OIE).

Generalni direktorat za energetiku se bavi pitanjima identifikacije održivog potencijala biomase kao izvora energije kroz različite studije, koje služe kao osnova za razvoj i finansiranje projekata od strane Horizont 2020 programa. Uža organizaciona jedinica, u okviru ovog Direktorata, nadležna za sektor šumarstva (kroz korišćenje biomase), je Direkcija za obnovljive izvore energije, istraživanje, inovacije i energetske efikasnosti. Generalni direktorat za unutrašnje tržište, industriju, preduzetništvo i mala i srednja preduzeća se kroz rad Stručne grupe za industrije bazirane na šumskim resursima, bavi direktno pitanjima šumarstva. Generalni direktorat za međunarodnu saradnju i razvoj se, kroz EU REDD+⁹⁷ jedinicu, direktno bavi primenom mera za upravljanje klimatskim promenama

⁹⁵ Stalni šumarski odbor, Grupa za civilni dijalog o šumarstvu i pluti.

⁹⁶ eng. *European Climate Change Programme (ECCP)*

⁹⁷ REDD+ je inicijativa za ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena, razvijena u okviru Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama sa namerom da se obezbede finansijski podsticaji za aktivnosti ublažavanja u šumarstvu u zemljama u razvoju. REDD + opseg obuhvata 5 grupa aktivnosti: smanjenje emisija koje nastaju krčenjem šuma, smanjenje emisija koje nastaju degradacijom šuma u zemljama u razvoju, očuvanje zaliha ugljenika u šumama, održivo gazdovanje šumama i povećanje zaliha ugljenika u šumama.

u šumarstvu. Generalni direktorat za životnu sredinu se, kroz rad Direkcije za prirodni kapital i Direkcije za cirkularnu ekonomiju i „zeleni rast“⁹⁸, kao i rad njihovih jedinica, bavi pitanjima šumarstva, održivog upravljanja prirodnim resursima, smanjenja emisija CO₂, itd.

Pored navedenih generalnih direktorata, pod okriljem EU postoji nekoliko organizacija koje se direktno bave pitanjima šumarstva i klimatskih promena, izdvaja se Evropska agencija za životnu sredinu. Ova agencija potpomaže evropsku zajednicu i članice EU u donošenju odluka o unapređenju životne sredine, uključujući i šumarstvo, integrisanju pitanja životne sredine u ekonomske politike, i koordinira Evropsku mrežu za informisanje i praćenje životne sredine. Agencija je sastavljena od 6 odeljenja⁹⁹, od kojih se 3¹⁰⁰, direktno ili indirektno bave pitanjima šumarstva i klimatskih promena. Agencija saraduje sa različitim interesnim grupama kao što su: NVO, naučne i akademske zajednice, privredna i poslovna društva, itd., i potpomaže različite dijaloge i diskusije sa širom javnošću.

Uočava se da je upravljanje klimatskim promenama primarni cilj u okviru nadležnosti većine Generalnih direktorata (prilog 2, pregled P4-3). U te nadležnosti spadaju komunikacija sa zainteresovanim stranama, sprovođenje i finansiranje istraživanja u ovoj oblasti, definisanje i primena različitih aktivnosti koje imaju uticaja na ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama.

4.3.2. Institucionalni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope

U ovom potpoglavlju analizirani su institucionalni okviri šumarstva i povezanih sektora i oblasti odabranih država JIE.

4.3.2.1. Institucionalni okviri oblasti klimatskih promena

Kada je u pitanju oblast klimatskih promena, u Srbiji postoji Nacionalni savet za klimatske promene, odnosno, Nacionalni savet za održivi razvoj i klimatske promene u Crnoj Gori, koji objedinjuju više sektora i nadležni su za problematiku klimatskih promena. U Sloveniji postoji Savet za održivi razvoj i zaštitu životne sredine koji se bavi pitanjima međusektorske saradnje, kroz konsultacije sa različitim grupama zainteresovanih strana dok je u Hrvatskoj obrazovana Komisija za međusektorsku koordinaciju politika i mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama. U svim odabranim državama, pitanje klimatskih promena pripada delokrugu rada javne uprave, odnosno ministarstava nadležnih za zaštitu životne sredine.

Različite institucije i organizacije sektora šumarstva i povezanih sektora, koje se u okviru svojih nadležnosti bave pitanjem upravljanja klimatskim promenama, prikazane su u sledećim potpoglavljima.

4.3.2.2. Institucionalni okviri šumarstva

Institucionalni okvir sektora šumarstva u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori obuhvata različite institucije i organizacije javne uprave, javne službe i JP za gazdovanje državnim šumama.

Šematski prikaz institucionalnog okvira šumarstva u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u **Sloveniji** dat je na šemi 4.3. Crvenom bojom su uokvirene organizacije koje su putem svojih delatnosti, direktno nadležne za sektor šumarstva.

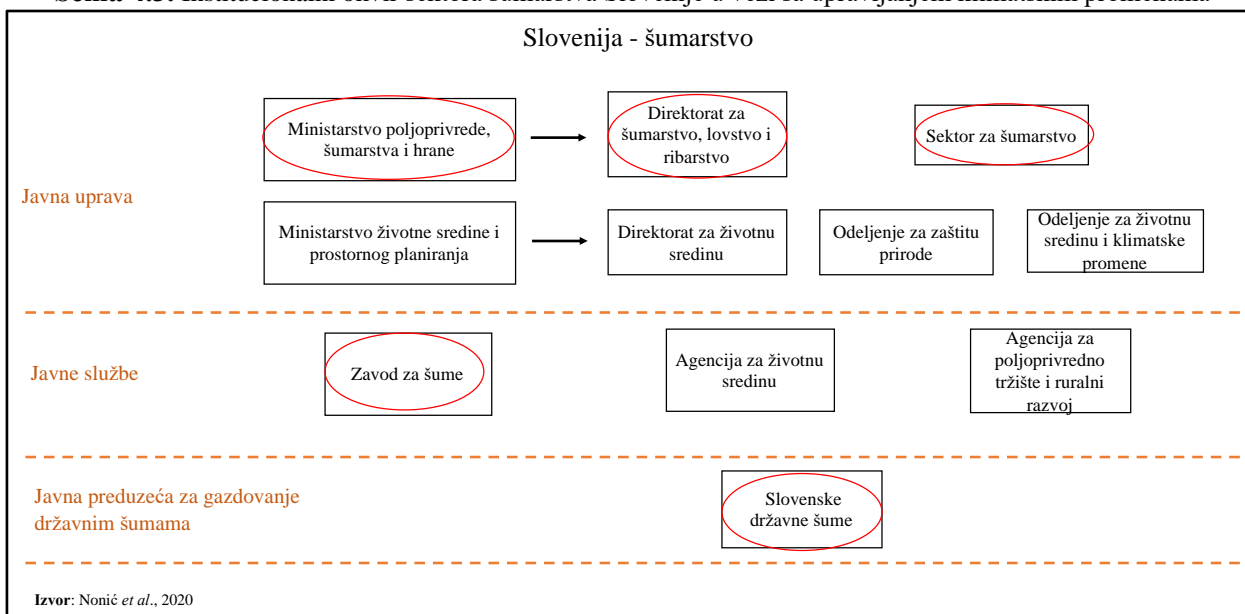
---

⁹⁸ eng. *green growth* - težnja ka ekonomskom rastu i razvoju, istovremeno sprečavajući degradaciju životne sredine, gubitak biodiverziteta i neodrživo korišćenje prirodnih resursa (OECD, 2011).

⁹⁹ Klimatske promene, energetika i transport; prirodni kapital i ekosistemi; zdravlje i održivo korišćenje prirodnih resursa; komunikacije; podaci i informacioni servisi; integrisana procena održivog razvoja.

¹⁰⁰ Klimatske promene, energetika i transport; prirodni kapital i ekosistemi; zdravlje i održivo korišćenje prirodnih resursa.

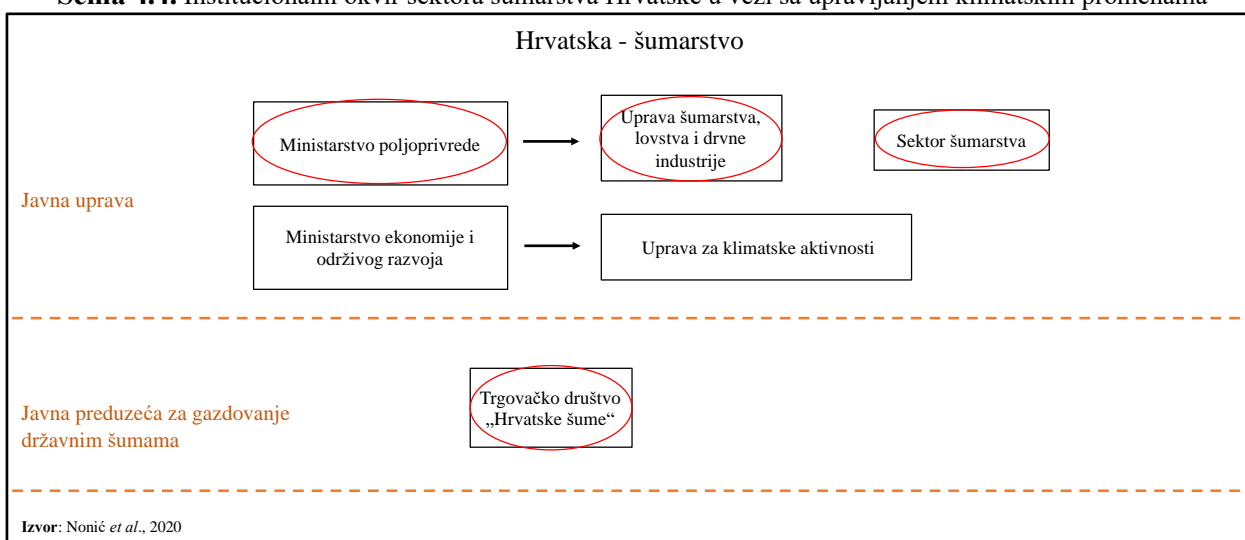
Šema 4.3. Institucionalni okvir sektora šumarstva Slovenije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

U Sloveniji, na nivou javne uprave za šumarstvo je nadležno Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ishrane, gde se u okviru Direktorata za šumarstvo, lovstvo i ribarstvo nalazi Sektor za šumarstvo, koji se u okviru svojih delatnosti direktno bavi pitanjima šumarstva. Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, sa nižim organizacionim jedinicama, ima delimičnu nadležnost kada je u pitanju sektor šumarstva. Na nivou javnih službi, Zavod za šume se direktno bavi pitanjima šumarstva, dok Agencija za životnu sredinu i Agencija za poljoprivredno tržište i ruralni razvoj, nisu u okviru svojih delatnosti, direktno nadležne za sektor šumarstva. Republika Slovenija je, u julu 2016. godine (nakon isteka ugovora o koncesiji na 20 godina), osnovala državno preduzeće „Slovenske državne šume“ d.o.o, u cilju gazdovanja državnim šumama.

Nešto drugačiji institucionalni okvir sektora šumarstva **Hrvatske** u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama je prikazan na šemi 4.4.

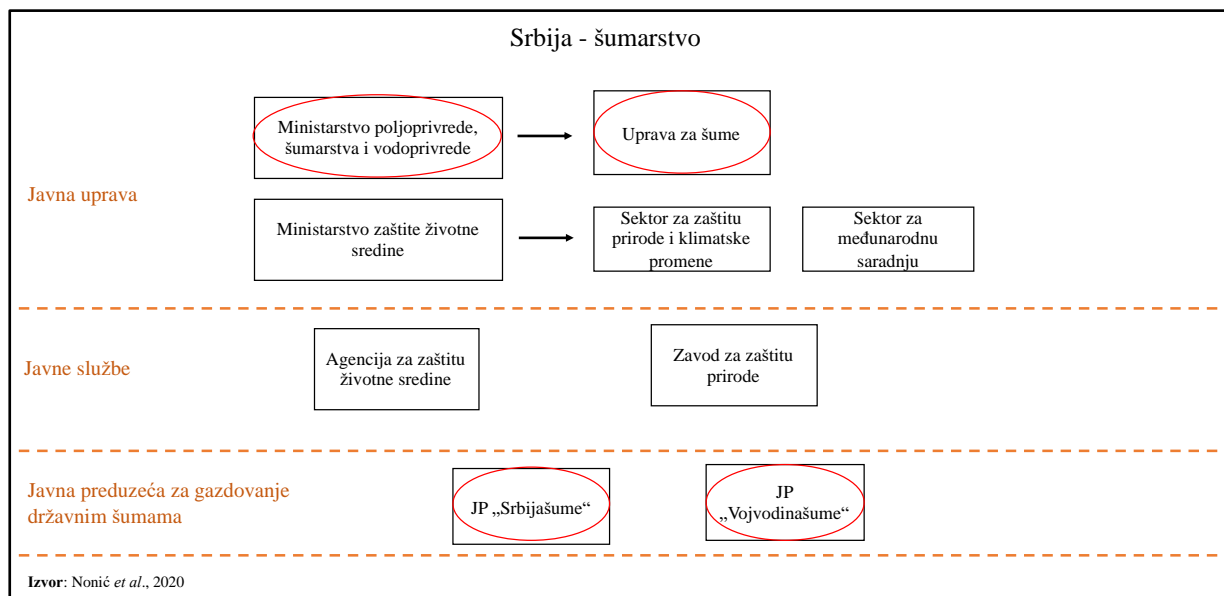
Šema 4.4. Institucionalni okvir sektora šumarstva Hrvatske u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

U Hrvatskoj, pitanjima šumarstva se, na nivou javne uprave, direktno bavi Ministarstvo poljoprivrede kroz rad Uprave šumarstva, lovstva i drvne industrije, tj. sektora šumarstva. Sa druge strane, Ministarstvo ekonomije i održivog razvoja se, u okviru svojih delatnosti, indirektno bavi pitanjima šumarstva, kroz rad Uprave za klimatske aktivnosti. Hrvatske šume d.o.o. su direktno povezane sa sektorom šumarstva i bave se, prvenstveno, održivim gazdovanjem šumama.

Šematski prikaz institucionalnog okvira šumarstva u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u **Srbiji** dat je na šemi 4.5.

Šema 4.5. Institucionalni okvir sektora šumarstva Srbije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

U Srbiji, na nivou javne uprave, nadležnosti Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede se, kroz rad Uprave za šume, direktno odnose na šumarstvo. Ministarstvo zaštite životne sredine, kroz sektor za zaštitu prirode i klimatske promene (Odeljenje za zaštićena područja, geodiverzitet i ekološku mrežu, Odeljenje za biodiverzitet, Odeljenje za klimatske promene) kroz radi nižih organizacionih jedinica, bavi i pitanjima šumarstva i zaštićenim područjima. Nadležnosti Agencija za zaštitu životne sredine i Zavoda za zaštitu prirode na nivou javne službe ne odnose se isključivo na šumarstvo, već i na druge sektore i oblast zaštite prirode. JP „Srbijašume“ i JP „Vojvodinašume“ se u okviru svojih delatnosti bave održivim gazdovanjem državnim šumama, pri čemu se delokrug rada JP „Vojvodinašume“ odnosi na teritoriju AP Vojvodine.

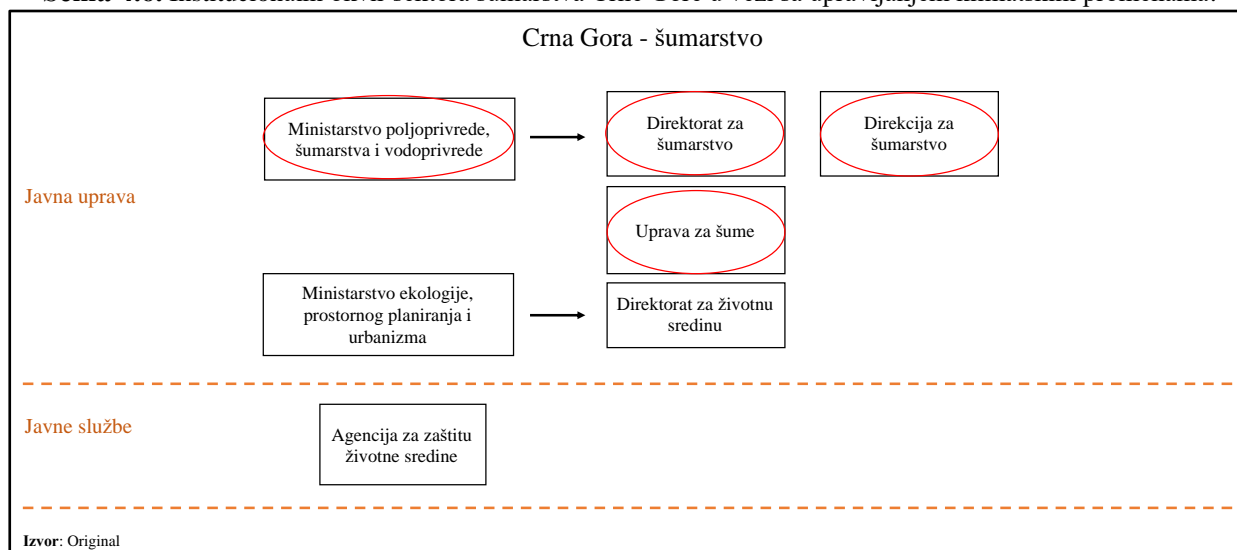
Šematski prikaz institucionalnog okvira šumarstva u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u **Crnoj Gori** dat je na šemi 4.6.

Na nivou javne uprave u Crnoj Gori, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je direktno nadležno za sektor šumarstva, kroz rad Direktorata za šumarstvo, lovstvo i drvnu industriju i Direkcije za šumarstvo, dok se Ministarstvo održivog razvoja i turizma, tj. Direktorat za životnu sredinu, u okviru svojih delatnosti indirektno bavi pitanjima sektora šumarstva. Uprava za šume kao organ državne uprave koji se nalazi u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, gazduje šumama u državnom vlasništvu i obavlja stručne poslove na gazdovanju šumama u privatnom vlasništvu¹⁰¹. Na nivou javne službe, Agencija za zaštitu prirode se, pored sektora šumarstva, u okviru svojih delatnosti bavi i pitanjima drugih sektora sa aspekta upravljanja klimatskim promenama.

Pomenute institucije i organizacije sektora šumarstva u sve 4 odabrane zemlje, imaju u okviru svojih nadležnosti za primarni ili sekundarni cilj upravljanje klimatskim promenama.

¹⁰¹ Programom koncesionog korišćenja šuma koje je uradilo Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, predviđeno je reorganizovanje Uprave za šume u privredno društvo „Šume Crne Gore doo“ (ŠCG DOO), ali do avgusta 2021. godine, reorganizacija nije primenjena.

Šema 4.6. Institucionalni okvir sektora šumarstva Crne Gore u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama.

Pregled nadležnosti na nivou javne uprave, javnih ustanova i službi i organizacija za gazdovanje državnim šumama u upravljanja klimatskim promenama je dat u pregledima 4.2 – 4.4.

Pregled 4.2. Institucije i organizacije u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Naziv institucije/organizacije	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javna uprava			
Slovenija	Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i ishrane Direktorat za šumarstvo, lovstvo i ribarstvo – Sektor za šumarstvo	Prilagođavanje strategija i politika šumarstva sa strategijom adaptacije na klimatske promene. Naučno istraživački rad, planiranje i održivo upravljanje šumama	
	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja – Direktorat za zaštitu životne sredine (Odeljenje za životnu sredinu i klimatske promene)	Prilagođavanje strategija i politika životne sredine i zaštite prirode sa strategijom adaptacije na klimatske promene	
Hrvatska	Ministarstvo poljoprivrede – Uprava šumarstva, lovstva i drvne industrije (Sektor šumarstva)	Izrada strategija i politika šumarstva. Koordinacija sa drugim organizacijama i telima koja se bave pitanjima šumarstva. Odbrana od požara. Izrada indikatora oštećenost šumskih ekosistema.	
	Ministarstvo ekonomije i održivog razvoja – Uprava za klimatske aktivnosti	Koordinacija i sprovođenje nacionalne politike za korišćenje OIE, primenu mera energetske efikasnosti, čistiju proizvodnju, čistiji transport i zelen industrije. Poslovi u vezi sa koordinacijom, izradom i sprovođenjem strateških dokumenata i stručnih osnova za donošenje sektorskih politika i programa u delu koji se odnosi na klimatske aktivnosti i održivi razvoj	
Srbija	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume (Odsek za planiranje i održivi razvoj u šumarstvu; Odsek za šumarsku politiku i realizaciju mera na unapređivanju šumarstva)	Strateško planiranje i održivi razvoj u šumarstvu RS. Primena Nacionalnog programa za upravljanje rizikom od nepogoda	
	Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za zaštitu prirode i klimatske promene (Odeljenje za klimatske promene) Sektor za zaštitu prirode	Svi poslovi u vezi a međunarodnim obavezama Srbije, u pogledu klimatskih promena, kao i izrada nacionalnih strateških dokumenata u ovoj oblasti.	

Pregled 4.2. Institucije i organizacije u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Naziv institucije/organizacije	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javna uprava			
Crna Gora	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Direktorat za šumarstvo	Poslovi strateškog planiranja, donošenja politika i zakona koji se odnose na šumarstvo, lovstvo i drvenu industriju; koordinacija i sprovođenje zakonskih akata i drugih propisa, kao i politike šumarstva; usaglašavanje zakonodavstva u šumarstvu, lovstvu i drvnoj industriji na nacionalnom nivou i u skladu sa propisima EU	
	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Uprava za šume		Obezbeđivanje i unapređivanje stanja šuma; gazdovanje šumama; planiranje gazdovanja šumama, informacijski sistemi i monitoring, stručno usavršavanje, itd.
	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma – Direktorat za ekologiju	Koordinacija i sprovođenje nacionalne politike predlaganje, praćenje i usmeravanje politike u oblasti zaštite i unapređenja životne sredine, (vazduh, voda, zemljište), učešće u pregovaračkom procesu i aktivnostima vezanim za pristupanje EU u okviru Pregovaračkog poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene	

Izvor: prilagođeno prema Nonić *et al.*, 2020

Kao što je prikazano u pregledu 4.2., sve institucije i organizacije sektora šumarstva, na nivou javne uprave, imaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama, osim Uprave za šume, u Crnoj Gori.

Pregled organizacija u šumarstvu u odabranim zemljama i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama na nivou javne službe i ustanova je dat u pregledu 4.3.

Pregled 4.3. Organizacije javne službe i ustanove u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Naziv institucije/organizacije	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javne službe i ustanove			
Slovenija	Zavod za šume – Regionalne i lokalne jedinice	Pružanje stručnih saveta o korišćenju drveta kao izvora energije	
	Agencija za poljoprivredno tržište i ruralni razvoj – Odeljenje za ruralni razvoj	Integracija pitanja klimatskih promena u aktivnosti ruralnog razvoja i zajedničke poljoprivredne politike	Finansiranje istraživanja u okviru mera programa ruralnog razvoja Slovenije koje se tiču korišćenja zemljišta, šumarstva i klimatskih promena
	Agencija za životnu sredinu – Odeljenje biodiverziteta i zaštitu prirode; Odeljenje za istraživanje ekosistema i informacije o životnoj sredini; Odeljenje za procenu uticaja na životnu sredinu i klimatske promene; Odeljenje za ublažavanje klimatskih promena i inventuru emisije GESB		Sprovođenje zakona i procesa vezanim za nacionalne, ali i međunarodne ugovore u oblasti zaštite životne sredine, uključujući i ulogu šuma u smanjenju uticaja klimatskih promena, biodiverziteta, sakupljanja podataka iz sektora šumarstva za analizu i procenu uticaja na klimatske promene

Pregled 4.3. Organizacije javne službe i ustanove u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Naziv institucije/organizacije	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javne službe i ustanove			
Srbija	Agencija za zaštitu životne sredine		Sakupljanje i analiza podataka iz oblasti zaštite prirode i životne sredine (uključujući i oblast šumarstva), relevantnih za klimatske promene. Izrada inventara GESB
	Zavod za zaštitu prirode		Prikupljanje podataka i evidentiranje načina korišćenja, razlozima ugrožavanja zaštićenih vrsta i eventualnih promena. Donošenje uslova i mera za zaštitu prirode i zaštićenih prirodnih područja prilikom primene šumskih osnov; učešće u implementaciji strategija koje utiču na prirodu
Crna Gora	Agencija za zaštitu prirode i životne sredine		Upravni poslovi iz oblasti zaštite životne sredine, monitoring životne sredine, izrada analiza i izveštaja,; razmena informacija sa različitim organizacijama na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i nivou EU.

Izvor: prilagođeno prema Nonić *et al.*, 2020

Iz pregleda 4.3, može se zaključiti da u Sloveniji, kao i u Srbiji, postoje organizacije kojima je primarni cilj upravljanje klimatskim promenama, kada se govori o sektoru šumarstva. Međutim, sem Zavoda za šume u Sloveniji i Agencije za poljoprivredno tržište i ruralni razvoj, sve ostale organizacije imaju kao sekundarni cilj upravljanje klimatskim promenama.

Pregled organizacija za gazdovanje državnim šumama u sektoru šumarstva odabranih zemalja i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama je prikazan u pregledu 4.4.

Pregled 4.4. Organizacije za gazdovanje državnim šumama u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Naziv institucije/organizacije	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Organizacije za gazdovanje državnim šumama			
Slovenija	Slovenske državne šume d.o.o.		Održivo gazdovanje šumama
Hrvatska	Hrvatske šume d.o.o.	Održivo gazdovanje šumama, istraživanje načina gazdovanja šumama i uticaj klimatskih promena. Projekti rekonstrukcije ravničarskih šuma od poplava, Sakupljanje šumske biomase, iveranje i plasman sečke	
Srbija	JP „Srbijašume“		Primena nacionalnog programa za upravljanje rizikom od elementarnih nepogoda; izrada Akcionog plana za sanaciju šteta od ledoloma i ledoizvala
	JP „Vojvodinašume“		Primena nacionalnog programa za upravljanje rizikom od elementarnih nepogoda. Izgradnja kapaciteta za umrežavanje zaštićenih područja (klimatske promene)

Pregled 4.4. Organizacije za gazdovanje državnim šumama u šumarstvu odabranih zemalja JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Naziv institucije/organizacije	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Organizacije za gazdovanje državnim šumama			
Crna Gora	Uprava za šume		Obezbeđivanje i unapređivanje stanja šuma; gazdovanje šumama; planiranje gazdovanja šumama, informacijski sistemi i monitoring, stručno usavršavanje, itd.

Izvor: prilagođeno prema Nonić *et al.*, 2020

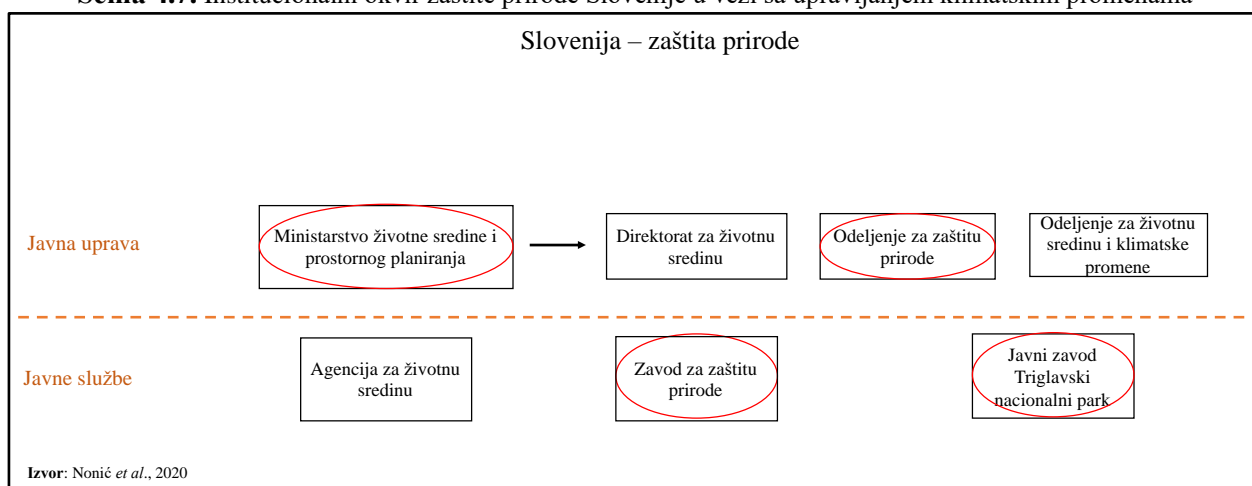
Kao što je prikazano u pregledu 4.4., jedino Hrvatske šume d.o.o imaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama, što nije slučaj sa ostalim organizacijama u Sloveniji i Srbiji.

Analizom institucionalnih okvira za upravljanje klimatskim promenama u sve 4 odabrane države uočeno je da se sektor šumarstva nalazi u okviru ministarstva nadležnog za poljoprivredu, u Srbiji i Crnoj Gori zajedno sa sektorom vodoprivrede, a u Sloveniji sa sektorom ishrane. Uočeno je da postoji jasna podela između institucija i organizacija koje se bave izradom politika, strategija i zakona, sakupljanjem podataka i gazdovanju šumama u sve 4 analizirane države. U poređenju sa drugim analiziranim državama, uočeno je da jedino u Hrvatskoj sve institucije i organizacije imaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama u sektoru šumarstva. Na nivou javne uprave, Uprava za šume Crne Gore nema za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama, za razliku od svih ostalih institucija i organizacija na ovom nivou u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji. Na nivou javnih službi, jedino Zavod za šume i Agencija za poljoprivredno tržište i ruralni razvoj imaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama dok to nije slučaj u Srbiji i Crnoj Gori.

4.3.2.3. Institucionalni okviri zaštite prirode

Institucionalni okvir zaštite prirode u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori obuhvata različite institucije i organizacije javne uprave, javne službe, kao i organizacije za gazdovanje državnim šumama i upravljanje nacionalnim parkovima. Šematski prikaz institucionalnog okvira zaštite prirode u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u **Sloveniji** dat je na šemi 4.7. Crvenom bojom su uokvirene organizacije koje su putem svojih delatnosti, direktno nadležne za zaštitu prirode.

Šema 4.7. Institucionalni okvir zaštite prirode Slovenije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

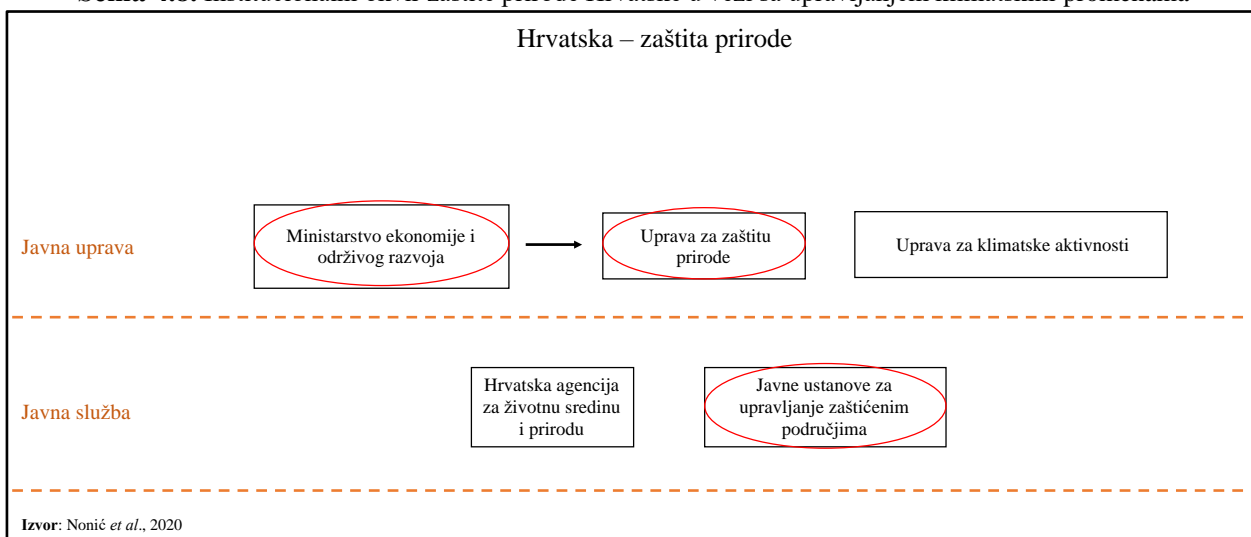

U Sloveniji, zaštita prirode se na nivou javne uprave nalazi pod nadležnošću Ministarstva zaštite životne sredine, gde se Direktorat za životnu sredinu, tj. Odeljenja za zaštitu prirode, direktno bavi pitanjima zaštite prirode kroz svoje delatnosti, dok se Odeljenje za životnu sredinu i klimatske promene, ovim pitanjima bavi indirektno, i. ima nadležnosti koje su povezane i sa drugim sektorima i oblastima. Kada su u pitanju javne službe, Zavod za zaštitu prirode i Javni zavod Triglavski

nacionalni park se direktno bave pitanjima zaštite prirode, dok se Agencija za zaštitu životne sredine, kroz delatnosti Odeljenja za zaštitu prirode i životne sredine kao i Odeljenja za monitoring, bave i drugim povezanim sektorima i oblastima, kao što su poljoprivreda, životna sredina, klimatske promene, itd.

Šematski prikaz institucionalnog okvira zaštite prirode u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u **Hrvatskoj** dat je na šemi 4.8.

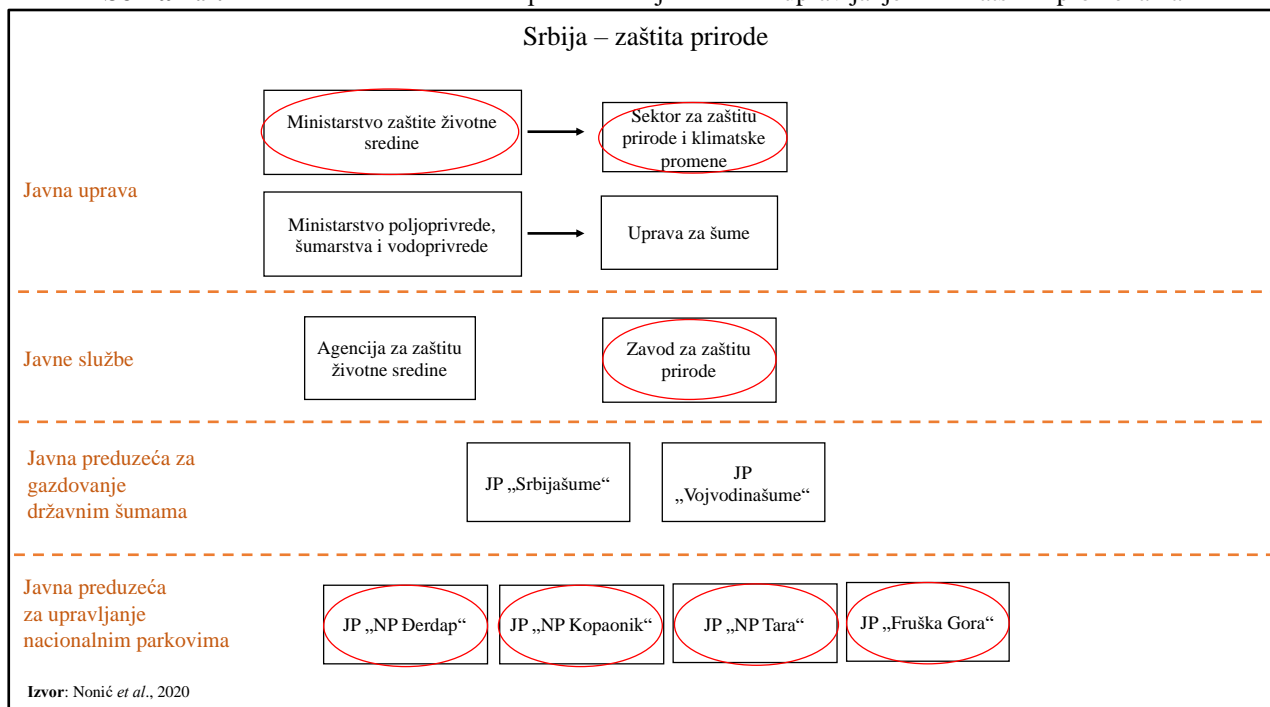
Šema 4.8. Institucionalni okvir zaštite prirode Hrvatske u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

U Hrvatskoj, zaštita prirode se kao i u Sloveniji, nalazi na nivou javne uprave i javnih službi. Tako se, u okviru svojih nadležnosti Ministarstvo ekonomije i održivog razvoja, kroz delatnosti Uprave za zaštitu prirode (Sektor za zaštićena područja i ocenu prihvatljivosti; Sektor za biodiverzitet i strateške poslove) direktno bavi pitanjima zaštite prirode, dok se Uprava za klimatske aktivnosti bavi pitanjima održivog razvoja, i upravljanja otpadom. Javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima, na nivou javne službe, direktno se bave pitanjima zaštite prirode u okviru svojih nadležnosti.

U **Srbiji**, institucionalni okvir zaštite prirode u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama obuhvata institucije i organizacija na nivou javne uprave, javne službe i javnih preduzeća, tj. organizacije za gazdovanje državnim šumama i JP za upravljanje nacionalnim parkovima (šema 4.9).

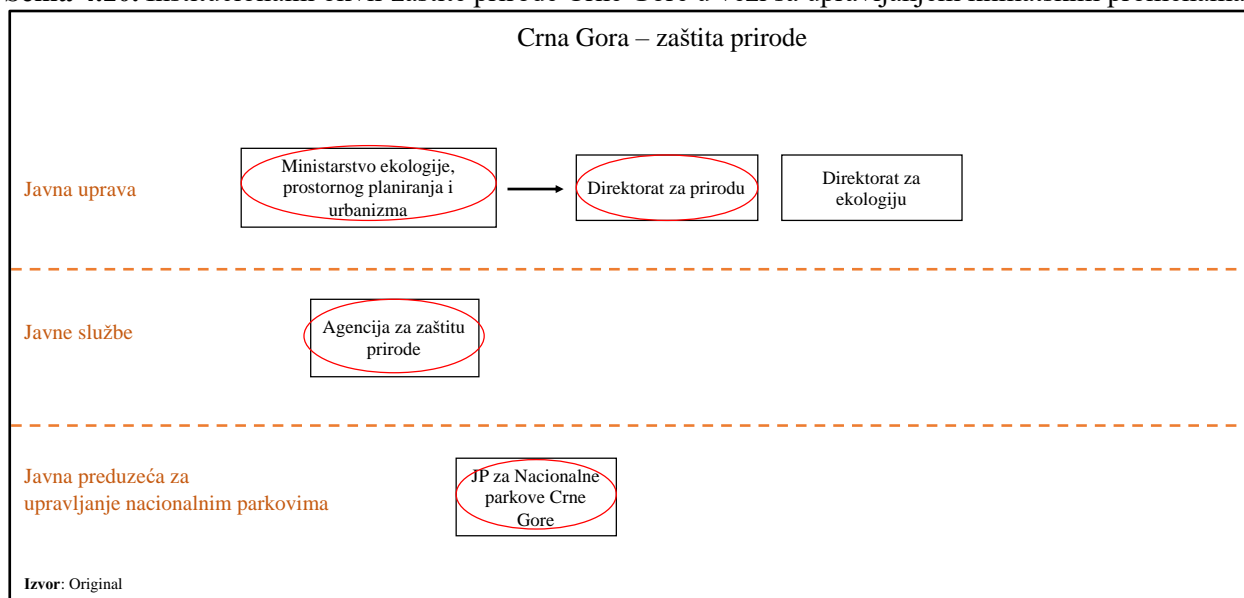
Šema 4.9. Institucionalni okvir zaštite prirode Srbije u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

Na nivou javne uprave Ministarstvo za zaštitu životne sredine se, u okviru svojih nadležnosti i delatnosti Sektora za zaštitu prirode i klimatske promene, i to Odeljenja za zaštićena područja, geodiverzitet i ekološku mrežu), direktno bavi pitanjima zaštite prirode, dok se Grupa za pravne poslove u oblasti zaštite prirode i klimatskih promena), pored zaštite prirode bave i drugim oblastima. Odeljenje za klimatske promene se isključivo bavi pitanjima klimatskih promena. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kroz delatnosti Uprave za šume se pored zaštite prirode, bavi pitanjima šumarstva. Na nivou javne službe, Zavod za zaštitu prirode je direktno nadležan za pitanja zaštite prirode, dok se Agencija za zaštitu životne sredine, kroz svoje delatnosti i rad Odeljenja za indikatore, izveštavanje i informacioni sistem, bavi i drugim oblastima i sektorima. Na nivou JP za gazdovanje državnim šumama, JP „Srbijašume“ i JP „Vojvodinašume“ se, u okviru svojih delatnosti, bave šumarstvom ali i pitanjima zaštite prirode. Sva JP za upravljanje nacionalnim parkovima se u okviru svojih nadležnosti direktno bave pitanjima zaštite prirode.

Institucionalni okvir zaštite prirode u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama u **Crnoj Gori** dat je na šemi 4.10.

Šema 4.10. Institucionalni okvir zaštite prirode Crne Gore u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama

U Crnoj Gori, na nivou javne uprave, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizama se, kroz delatnosti Direktorata za prirodu, direktno bavi poslovima zaštite prirode, dok se Direktorat za ekologiju, u okviru svojih delatnosti, pored zaštite prirode bavi i pitanjima drugih sektora, kao što su poljoprivreda, životna sredina, itd. Na nivou javne službe, Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore se, kroz rad Sektora za zaštitu prirode, direktno bavi pitanjima zaštite prirode, dok se Sektor za monitoring, analizu i izveštavanje, pored zaštite biodiverziteta, bavi i drugim oblastima kao što su zemljište, buka, vode, itd. Na nivou preduzeća, Javno preduzeće za Nacionalne parkove Crne Gore se bavi pitanjima zaštite prirode.

Pomenute institucije i organizacije zaštite prirode u sve 4 zemlje, u okviru svojih nadležnosti imaju za primarni ili sekundarni cilj upravljanje klimatskim promenama. U pregledima 4.5 – 4.7. predstavljane su nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama na nivou javne uprave, javnih službi i ustanova i JP za gazdovanje državnim šumama, i JP za upravljanje nacionalnim parkovima.

Pregled 4.5. Institucije i organizacije u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Institucija/organizacija Naziv	Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javna uprava			
Slovenija	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja Direktorat za životnu sredinu (Odeljenje za zaštitu prirode)	Prilagodavanje strategija i politika životne sredine i zaštite prirode sa strategijom adaptacije na klimatske promene. Kordinacija sa drugim organizacijama i telima koja se bave zaštitom prirode i životne sredine	
	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja – Direktorat za životnu sredinu (Odeljenje za životnu sredinu i klimatske promene)	Procena uticaja životne sredine i klimatskih promena na zaštićena područja	

Pregled 4.5. Institucije i organizacije u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Institucija/organizacija	Upravljanje klimatskim promenama	
	Naziv	Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javna uprava			
Hrvatska	Ministarstvo ekonomije i održivog razvoja– Uprava za zaštitu prirode Sektor za zaštićena područja i ocenu prihvatljivosti Sektor za biodiverzitet i strateške poslove	Sprovođenje međunarodnih sporazuma i projekata iz područja zaštite biodiverziteta, koordinacija poslova za vezanih za institucije EU i međunarodnu saradnju u zaštiti prirode	Poslovi u vezi sa zaštitom prirode, upravljanjem zaštićenim područjima i Natura 2000 mrežom, u skladu sa nacionalnom i međunarodnim propisima; Razmena informacija i poslovna saradnja sa različitim organizacijama, koordinacija rada NP; implementacija projekata koji su u vezi sa zaštićenim područjima
	Ministarstvo ekonomije i održivog razvoja – Uprava za klimatske aktivnosti	Koordinacija i sprovođenje nacionalne politike za korišćenje OIE, primenu mera energetske efikasnosti, čistiju proizvodnju, čistiji transport i zelen industrije. Saradnja, razmena informacija i organizacija izrade i implementacije sprovođenja strategija i stručnih osnova različitih sektora koji se odnose na oblast klimatskih promena i održivi razvoj,	
Srbija	Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za zaštitu prirode i klimatske promene Odeljenje za zaštićena područja, geodiverzitet i ekološku mrežu promene	Kreiranje strateških i drugih dokumenata u oblasti zaštite prirode, primena međunarodnih i nacionalnih propisa koji se odnose na zaštitu prirode; upravljanje zaštićenim područjima i njihovo unapređenje; upravljanje ekološkom mrežom.	
	Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za zaštitu prirode i klimatske promene (Odeljenje za klimatske promene)	Komunikacija i koordinacija obaveza, programa i projekata vezanih za Okvirnu konvenciju UN o promeni klime. Svi poslovi državne uprave koji se odnose na ispunjavanje međunarodnih obaveza, preuzetih ratifikacijom ove konvencije i pratećih protokola.	
	Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za zaštitu prirode (Grupa za normativno pravne poslove u oblasti zaštite prirode i klimatskih promena)		
	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume		Primena Nacionalnog programa za upravljanje rizikom od elementarnih nepogoda, koji se bavi i pitanjima klimatskih promena i zaštićenih područja
Crna Gora	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja urbanizma – Direktor za prirodu (Direkcija za zaštitu prirode)	Predlaganje, praćenje i usmeravanje politike u oblasti zaštite prirode; izrada strategija i dr. razvojnih dokumenata, programa i projekata iz oblasti zaštite prirode, uključujući zakone i podzakonske akte. Učestvovanje u pregovaračkom procesu i aktivnostima za pristupanje EU u okviru Pregovaračkog poglavlja 27 – Životna sredina i klimatske promene; usklađivanje zakonodavstva sa propisima EU u oblasti zaštite prirode. Uspostavljanje i očuvanje zaštićenih područja na kopnu i u moru i ekološki značajnih područja NATURA 2000	

Pregled 4.5. Institucije i organizacije u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Institucija/organizacija	Upravljanje klimatskim promenama	
	Naziv	Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javna uprava			
	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma Direktorat za ekologiju	Koordinacija i sprovođenje nacionalne politike predlaganje, praćenje i usmeravanje politike u oblasti zaštite i unapređenja životne sredine, (vazduh, voda, zemljište), učešće u pregovaračkom procesu i aktivnostima vezanim za pristupanje EU u okviru Pregovaračkog poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene; Kontrola rada nad JP nacionalni parkovi Crne Gore, Fondom za zaštitu životne sredine i sl.	

Izvor: prilagođeno prema Nonić *et al.*, 2020

Kao što je prikazano u pregledu 4.5., na nivou javne uprave sve institucije i organizacije sektora šumarstva, imaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama, osim Uprave za šume, u Srbiji.

Pregled organizacija javnih službi i ustanova u oblasti zaštite prirode u odabranim zemljama i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama je prikazan u pregledu 4.6.

Pregled 4.6. Organizacije javnih službi i ustanove u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Institucija/organizacija	Upravljanje klimatskim promenama	
	Naziv	Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javne službe i ustanove			
Slovenija	Agencija za životnu sredinu Odeljenje za zaštitu prirode i životne sredine	Sakupljanje podataka za analizu i procenu uticaja klimatskih promena na životnu sredinu i zaštitu prirode	Podrška u sprovođenju nacionalnih, međunarodnih zakon i obaveza i ugovora
	Agencija za životnu sredinu Odeljenje za monitoring	Sakupljanje i širenje informacija o prilagođavanju klimatskim promenama, uključujući i relevantne informacije o stanju zaštite prirode u zemlji	
	Zavod za zaštitu prirode		Upravljanje bazama podataka koje prate stanja očuvanosti prirode, biodiverziteta Implementacija LIFE III projekta. Istraživački rad
	Javni zavod Triglavski nacionalni park		Održivo upravljanje nacionalnim parkom. Istraživačke aktivnosti
Hrvatska	Hrvatska agencija za životnu sredinu i prirodu Služba za komponente životne sredine	Sakupljanje i objedinjavanje podataka o ekološkim komponentama (vazduh, kopnene vode, more, tlo i zemljište) vezanim za klimatske aktivnosti. Razvoj, održavanje i unapređenje baze podataka i registara u vezi sa klimatskim aktivnostima.	
	Javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima	Upravljanje zaštićenim područjima prilagođeno klimatskim promenama	
Srbija	Agencija za zaštitu životne sredine Odeljenje za indikatore, izveštavanje i informacione sisteme	Izrada, usaglašavanje, nadgledanje i vođenje informacionih sistema za zaštitu životne sredine Republike Srbije; razvoj indikatora klimatskih promena koji se odnose na šumarstvo i biodiverzitet;	
	Zavod za zaštitu prirode	Izrada ocene prihvatljivosti kao zakonske osnove za primenu Natura 2000 mreže u Srbiji	Osnovna, primenjena i razvojna istraživanja u oblasti šumarstva i klimatskih promena.

Pregled 4.6. Organizacije javnih službi i ustanove u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Institucija/organizacija	Upravljanje klimatskim promenama	
	Naziv	Primarni cilj	Sekundarni cilj
Javne službe i ustanove			
Crna Gora	Agencija za zaštitu prirode i životne sredine	Organizovanje, planiranje i učestvovanje u monitoringu životne sredine. Vođenje informacionog sitima u oblasti životne sredine. Izrada Nacionalnih komunikacija o promeni klime za poglavlja inventara; Izrada izveštaja o klimatskim promenama, poglavlje GHG inventara.	

Izvor: prilagođeno prema Nonić *et al.*, 2020

Kao što je prikazano u pregledu 4.6., veliki broj organizacija ima za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama, što jedino nije slučaj u Zavodu za zaštitu prirode i Javnom zavodu Triglavski nacionalni park u Sloveniji.

Pregled organizacija javnih preduzeća za gazdovanje državnim šumama i javnih preduzeća za upravljanje nacionalnim parkovima u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama je prikazan u pregledu 4.7.

Pregled 4.7. JP za gazdovanje državnim šumama i JP za upravljanje nacionalnim parkovima u zaštiti prirode u odabranim zemljama JIE i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Država	Institucija/organizacija	Upravljanje klimatskim promenama	
	Naziv	Primarni cilj	Sekundarni cilj
JP za gazdovanje državnim šumama			
Srbija	JP „Srbijašume“		Upravljanje zaštićenim područjima i zaštita biodiverziteta od negativnog efekata klimatskih promena
	JP „Vojvodinašume“		
JP za upravljanje nacionalnim parkovima			
Srbija	JP „NP Đerdap“		Održivo upravljanje zaštićenim područjima. Održivo gazdovanje šumama, u cilju unapređenja njihovog potencijala za ublažavanje klimatskih promena. Povećanje površine pod šumom.
	JP „NP Kopaonik“		
	JP „NP Tara“		
	JP „NP Fruška gora“		
Crna Gora	JP za Nacionalne parkove Crne Gore		Održivo upravljanje zaštićenim područjima, primena mera i aktivnosti u cilju dostizanja politika zaštite prirode, koje se odnose na upravljanje, zaštitu i razvoj nacionalnih parkova. Procena vrednosti ranjivih i osetljivih ugroženih ekosistema, staništa vrsta i populacija. Utvrđivanje indikatora i praćenje uticaja klimatskih promena na biodiverzitet.

Izvor: prilagođeno prema Nonić *et al.*, 2020

U sve 4 države, uočene su razlike u pogledu organizacije javne administracije. U okviru svih pomenutih država, na nivou javne uprave, nadležnosti vezane za oblast zaštite prirode u svim pomenutim državama nalazi se u okviru ministarstava koja se bave zaštitom životne sredine.

Upravljanje zaštićenim područjima je u Hrvatskoj i Sloveniji u nadležnosti javnih ustanova dok je u Srbiji i Crnoj Gori u nadležnosti javnih preduzeća. Posmatrano sa aspekta upravljanja u klimatskim promenama u oblasti zaštite prirode, na nivou javne uprave, sve institucije i organizacije, osim Uprave za šume u Srbiji, imaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama. Međutim, Uprava za šume se u okviru svojih delatnosti pored primarnog bavljenja šumarstvom, bavi i pitanjima zaštite prirode. Na nivou javnih službi, jedino Zavod za zaštitu prirode i Javni zavod Triglavski nacionalni park iz Slovenije imaju za sekundarni cilj upravljanje klimatskim promenama što je,

takođe, slučaj i sa JP za gazdovanje državnim šumama i JP za upravljanje nacionalnim parkovima Srbije i Crne Gore.

4.3.2.4. Institucionalni okviri povezanih sektora

Kada je u pitanju sektor **zaštite životne sredine**, jedino u Srbiji postoji posebno ministarstvo koje se bavi pitanjima zaštite životne sredine i zaštite prirode, dok se u Sloveniji nalazi zajedno sa drugim sektorom a u Hrvatskoj i Crnoj Gori, se nalazi u okviru ministarstva koja se bave ekonomijom i održivim razvojem, i prostornim planiranjem i urbanizmom, u Crnoj Gori.

U Sloveniji se, u okviru Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja postoji Odeljenje za životnu sredinu i klimatske promene, koje se bavi Prilagođavanje strategija i politika životne sredine i zaštite prirode sa strategijom adaptacije na klimatske promene, dok se u Hrvatskoj, ovim pitanjima bavi Uprava za klimatske promene. U Srbiji se pitanjima klimatskih promena u okviru Ministarstva zaštite životne sredine bave Sektor za zaštitu prirode i klimatske promene ali i Sektor za planiranje i međunarodnu saradnju i evropske integracije. U Crnoj Gori, pitanjima klimatskih promena se bave Direktorat za klimatske promene i mediteranske poslove, u okviru Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma.

U sve 4 države prisutna je javna služba koja se bavi pitanjima zaštite životne sredine i upravljanja klimatskim promenama. U Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori prisutne su Agencije za životnu sredinu, tj. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, u Crnoj Gori. Sve pomenute agencije se bave pitanjima klimatskih promena kroz praćenje stanja zaštite životne sredine, stanja kvaliteta vazduha i voda, i izradu izveštaja o stanju životne sredine. U Sloveniji, Srbiji i Crnoj Gori, Agencija za životnu sredinu, tj. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, u Crnoj Gori, nema posebnu organizacionu jedinicu koja se bavi pitanjima klimatskih promena. U Hrvatskoj pitanjem klimatskih promena, u okviru Agencije za životnu sredinu – Sektora za zaštitu životne sredine, postoji Odeljenje za klimatske aktivnosti, koje se direktno bavi pitanjima klimatskih promena.

JP se na nivou gradske i opštinske uprave, takođe, delimično bave pitanjima klimatskih promena što je u slučaju Slovenije kao i Hrvatske, gde se JP za održavanje zelenih površina bave i sprovođenjem koncepta zelene infrastrukture u svrhu jačanja otpornosti na klimatske promene u ruralnim i urbanim sredinama. Ovo nije slučaj kada su u pitanju JP za komunalne delatnosti u Srbiji i Crnoj Gori, koji se uglavnom bave uređenjem i održavanjem zelenih javnih površina, uređenjem i održavanjem okoline i upravljanjem otpadom.

Sektor **energetike** se, na nivou javne uprave u Sloveniji nalazi u okviru Ministarstva infrastrukture – Direktorata za energetiku, koji se u okviru svojih delatnosti bavi proširivanjem nacionalnih programa i propisa koji se odnose na politiku energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, kao i sprovođenje i koordinacija programa podsticaja ovih politika. U Hrvatskoj, ovaj sektor se nalazi u okviru Ministarstva ekonomije i održivog razvoja – Uprava za energetiku, ali i u okviru Ministarstva prostornog uređenja, građevine i državne imovine, koji se sa aspekta energetske efikasnosti energetske mreže, tj. građevinarstva, bavi pitanjima energetike i smanjenja emisija CO₂. U Srbiji u okviru Ministarstva energetike i rudarstva, postoji Sektor za zelenu energiju koji se, između ostalog bavi pitanjima korišćenja OIE u ovom sektoru, kao i prikupljanja i proučavanja podataka u oblasti korišćenja OIE. U Crnoj Gori u okviru Ministarstva kapitalnih investicija – Direktorat za energetiku i energetske efikasnosti se bavi razvojem politike i potrebnih mera u oblasti energetike i energetske efikasnosti. Pored toga, ovaj Direktorat je uključen u izradu investicionih projekata od nacionalne važnosti. Nadležnosti pomenutih Ministarstava i Direktorata za energetiku obuhvataju između ostalog i prilagođavanje i/ili izradu strategija, politika i zakona energetike, klimatskih promena i korišćenja OIE.

U sve 4 zemlje, postoje javne službe koje se, između ostalog, bave racionalnom korišćenjem energije, ali i pitanjima promocije OIE. U Sloveniji i Hrvatskoj se Agencije za energetiku bavi i pitanjima osnaživanja saradnje na međunarodnom i nacionalnom nivou, koordinacija operatera, i praćenje usklađivanja regulative EU sa nacionalnom regulativom. U Srbiji, Agencija za energetiku Republike Srbije osigurava i zakonske okvire u smislu korišćenja OIE, dok u Crnoj Gori, Regulatorna

agencija za energetiku, pored osiguranja zakonskih okvira bavi i analizom udela OIE u ukupnoj potrošnji električne energije u zemlji.

U sve 4 zemlje postoje JP koje se bave prenosom i distribucijom električne i toplotne energije i gasa, ali i merama poboljšanja efikasnog korišćenja energetske resursa, uključujući i OIE.

4.4. MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

U ovom potpoglavlju prikazane su mere podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u EU i odabranim zemljama JIE.

4.4.1. Mere podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama na nivou Evropske Unije

Na nivou EU, kroz politike i strategije koje se odnose na oblast klimatskih promena, šumarstvo i druge povezane sektore, definisane su različite vrste mera podrške, sa ciljem realizacije pomenutih politika i strategija. Kada je u pitanju **oblast klimatskih promena**, uočene su različite vrste mera podrške za upravljanje klimatskim promenama (pregled 4.8.).

Pregled 4.8. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata oblasti klimatskih promena na nivou EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
<i>Strateška dokumenta</i>						
Evropski zeleni sporazum (2019b)	Uključivanje pitanja prilagođavanja klimatskim promenama u nacionalne zakone o klimatskim promenama	R				
	Uvećanje površina zaštićenih područja bogatih biodiverzitetom u okviru Natura 2000 mreže.	R				
	Razmena znanja, dobrih praksi i inovacija po pitanju smanjenja gubitaka biodiverziteta	R			+	
	Uvećanje regionalne saradnje između država članica sa ciljem poboljšanja korišćenja OIE		I		+	
	Saradnja različitih zainteresovanih strana u dostizanju ciljeva Evropskog klimatskog sporazuma		I		+	
	Dostupnost investicijama HORIZON programa			E	+	
Nova EU Strategija za prilagođavanje klimatskim promenama (2021c)	Razvoj regionalnih strategija koje uključuju prilagođavanje klimatskim promenama na nivou EU	R			+	
	Potreba za jačanjem inicijative „Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju“		I		+	
	Promocija i podrška korišćenja podataka i informacija Centra za podatke o rizicima i promocija javno-privatnog partnerstva na nacionalnom nivou za prikupljanje i razmenu podataka		I		+	+
	Finansiranje kroz programe Interreg-a, Life programa			E	+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Evropski zakon o klimi (2021e)	Angažovanje Evropske Komisije sa drugim sektorima u pripremanju sektorskih strateških planova	R			+	+
	Organizovanje dijaloga na nivou EU, sa ciljem razmene iskustava o dostizanju postavljenih ciljeva u vezi klimatskih promena		I		+	
	Uspostavljanje saradnje između zainteresovanih strana sa sva 3 nivoa upravljanja kroz dijalog o klimatskim promenama i energetici, za svaku državu članicu		I		+	+
	Promocija širenja znanja i informacija o klimatskim promenama		I		+	
	Korišćenje investicija iz Strukturnog fonda i Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj			E	+	
Evropski klimatski sporazum (2020e)	Osnivanje Centra znanja za povezivanje i razvoj saradnje između različitih zainteresovanih strana	R			+	
	Promocija aktivnosti borbe protiv klimatskih promena različitim zainteresovanim stranama		I		+	+
	Dostupnost fondova LIFE programa i Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj			E	+	

Pregled 4.8. Mera podrške strateških i zakonodavnih dokumenata oblasti klimatskih promena na nivou EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Plan za dostizanje ciljeva EU u borbi protiv klimatskih promena do 2030. godine (2020d)	Usklađivanje implementacije aktivnosti sektora šumarstva i zaštite prirode sa ciljem smanjenja emisija GESB	R			+	+
	Povezivanja na regionalnom i lokalnom nivou kroz rad potpisnica sporazuma „Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju“		I		+	+
	Saradnja između različitih zainteresovanih strana uključivanjem u aktivnosti Evropskog klimatskog sporazuma		I		+	
	Dostupnost fondova za privatni sektor (InvestEU), Evropskog fonda za rekonstrukciju, Kohezionog fonda za investicije i Horizonta 2021u vezi sa korišćenjem OIE			E	+	+

Izvor: original

Kao što je prikazano u pregledu 4.8, prisutne su sve 3 vrste mera podrške za upravljanje klimatskim promenama. Regulatorne mere podrške su prisutne u svakom od pomenutih strateških i zakonodavnih dokumenata EU i odnose se na usklađivanje regionalnih strategija za prilagođavanje klimatskim promenama između država članica EU, i na usklađivanje zakonodavstva i sektorskih strateških planova sa zadatim nacionalnim i ciljevima na nivou EU u borbi protiv klimatskih promena. Informacione mere podrške su najzastupljenije u svim pomenutim dokumentima, i odnose se na povezivanje, razmenu znanja, dobrih praksi i inovacija radi uspostavljanja klimatski neutralne EU, kao i na razvoj saradnje između država članica EU putem dijaloga. Takođe, jedan broj informacionih mera podrške se odnosi na povezivanje zainteresovanih strana kroz razmenu podataka o rizicima koji nastaju usled klimatskih promena kao i putem aktivnosti koje proizilaze iz „Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju“ i Evropskog klimatskog sporazuma, na regionalnom i lokalnom nivou država članica. Ekonomске mere podrške omogućavaju dostupnost i korišćenje investicija kroz različite fondove, kao što su InvestEU fondovi za privatni sektor, Kohezioni fond, Evropski poljoprivredni fond za ruralni razvoj, LIFE program, itd.

Aspekt saradnje između različitih zainteresovanih strana je prisutan u informacionim merama podrške, pri čemu su pojedine mere podrške i definisane sa ciljem razvoja saradnje zainteresovanih strana kako na nivou država članica tako i između njih. Aspekt upravljanja na više nivoa je, takođe, uočen u većini informacionih i regulatornih mera podrške, kroz osnivanje savetodavnih tela za klimatske promene, usklađivanje implementacije datih mera podrške između različitih sektora, razvoj dijaloga, itd.

U sektoru **šumarstva** su prisutne različite mere podrške za upravljanje klimatskim promenama (pregled 4.9).

Pregled 4.9. Mera podrške strateških i zakonodavnih dokumenata šumarstva za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nova EU strategija o šumama za 2030. godinu (2021c)	Potreba za izradom strateških planova za države članice za period 10, 20, 30 i 50 godina	R			+	+
	Predlog novog Zakona za posmatranje, izveštavanje i prikupljanje podataka uključujući i sektor šumarstva	R			+	
	Sadnja 3 milijarde stabala u EU do 2030. godine	R			+	+
	Razvoj i korišćenje Climate-ADAPT platforme za uvećanje znanja i poboljšanje saradnje.		I		+	
	Unapređenje razmene znanja i saradnje kroz program Koalicije obrazovanja za klimu		I		+	+
	Uključivanje u Sporazum za razvoj veština, prekvalifikaciju i uvećanje znanja		I		+	+

Pregled 4.9. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata šumarstva za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
	Uključivanje civilnog društva i javnosti u praćenje stanja biodiverziteta kroz učešće u istraživačkom programu		I		+	+
	Finansiranje programa prekvalifikacije u šumarstvu kroz Evropski Socijalni fond plus			E	+	
	Uvećano korišćenje investicija iz Evropskog fonda za ruralni razvoj sa ciljem smanjenja GESB			E		+
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
FLEGT uredba (2003a)	Sporazum o dobrovoljnom partnerstvu, koji omogućava poboljšani pristup evropskom tržištu, unapređenje borbe protiv bespravne seče	R			+	
	Organizovanje dijaloga, radionica sa ciljem razmene znanja na sva 3 nivoa upravljanja		I		+	+
Uredba o drvetu (2010c)	Saradnja na nacionalnom i između država članica sa ciljem razmene znanja primene uredbe		I		+	
LULUCF (2018e)	Razvoj održivih i inovativnih praksi sa ciljem obnove degradiranih ekosistema, i promocija OIE		I		+	+

Izvor: original

Kao što je prikazano u pregledu 4.9., u sektoru šumarstva su prisutne sve 3 vrste mera podrške u strateškim, ali ne i u svim zakonodavnim dokumentima.

Regulatorne mere podrške se odnose na poboljšanje gazdovanja šumama i prilagođavanja klimatskim promenama i to kroz izradu strateških planova na nivou država članica, ali i potrebu izrade Zakona za monitoring, izveštavanje i prikupljanje podataka uključujući i sektor šumarstva. Sporazum o dobrovoljnom partnerstvu sa ciljem borbe protiv bespravne seče, kao regulatorna mere podrške postoji samo u okviru FLEGT uredbe. Informacione mere podrške su najzastupljenije, i odnose se na razvoj i razmenu znanja putem digitalnih platformi, kroz učešće u dijalozima, radionicama, i kroz uključivanje u različite programe Koalicije obrazovanja za klimu i Sporazuma za razvoj veština i prekvalifikaciju i uvećanje znanja. Od ekonomskih mera podrške prisutni su programi finansiranja iz Evropskog socijalnog fonda plus, namenjeni za implementaciju informacionih mera podrške, kao i iz Evropskog fonda za razvoj, sa ciljem smanjenja GESB. Aspekt saradnje je prepoznat u svim informacionim merama podrške, dok je aspekt upravljanja na više nivoa prepoznat kroz pojedine informacione mere podrške (razvoj dijaloga, obnove i pošumljavanja degradiranih ekosistema, promocije OIE) i učešće zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja.

Pregled različitih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u oblasti **zaštite prirode** EU je prikazan u pregledu 4.10.

Pregled 4.10. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite prirode za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
<i>Strateška dokumenta</i>						
EU Strategija za zaštitu biodiverziteta 2030. godine (2014b)	Usklađivanje sa strategijom „od njive do stola“, Zajedničkom poljoprivrednom politikom i Novom EU strategijom o šumama za 2030. godinu	R			+	+
	Saradnja zainteresovanih strana kroz Centar znanja za biodiverzitet		I		+	+
	Promocija saradnje između obrazovnih institucija		I		+	
	Uključivanje različitih zainteresovanih strana u Globalnu koaliciju za biodiverzitet		I		+	+
	Sadnja 3 milijarde stabala u EU do 2030. godine	R			+	
	Uvećanje investicija za 25% korišćenjem investicija Evropskog socijalnog fonda plus			E	+	

Pregled 4.10. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite prirode za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Mreža Natura 2000 (2014c)	Razvoj partnerstva između privatnog i javnog sektora sa ciljem očuvanja biodiverziteta i zaštite prirodnih staništa	R			+	+
	Organizovanje dijaloga/razmene znanja i radionica po pitanju očuvanja biodiverziteta na različitim nivoima upravljanja		I		+	+
	Razvoj projekata zaštite biodiverziteta na nivou regiona JIE		I		+	

Izvor: original

Kao što je prikazano u pregledu 4.10, u oblasti zaštite prirode su prisutne sve 3 vrste mera podrške. Od regulatornih mera podrške, uočene su mere usklađivanja sa drugim strategijama, ali i mere podrške za razvoj partnerstva između privatnog i javnog sektora. Od informacionih mera podrške, uočena je promocija razmene iskustava i saradnje kroz Centar znanja za biodiverzitet, uključivanje zainteresovanih strana u Globalnu koaliciju za biodiverzitet, ali i razvoj različitih projekata, radionica uz učešće različitih zainteresovanih strana. Ekonomске mere podrške se odnose na uvećanje investicija za zaštitu biodiverziteta iz Evropskog socijalnog fonda plus. Sve informacione mere podrške se odnose i na aspekt razvijanja saradnje između različitih zainteresovanih na nacionalnom nivou, ali i između država članica EU, i to kroz učešće u dijalozima i razmenu informacija i znanja. Upravljanje na više nivoa je prepoznato kroz rad zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja iz istog i/ili različitih sektora, kako po pitanju razmene iskustava i informacija tako i kroz usklađivanje sektorskih strategija.

Pregled mera podrške strateških i zakonodavnih dokumenata EU za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama u povezanim sektorima, tj. sektoru **životne sredine** i sektoru **energetike** prikazan u pregledu 4.11.

Pregled 4.11. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint.strana	Upravljanje na više nivoa
Životna sredina						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Osmi Ekološki akcioni program do 2030. godine (2022a)	Uključivanje LULUCF u platformu praćenja GESB	R			+	+
	Uspostavljanje Sistema praćenja progressa dostizanja ciljeva smanjenja GESB do 2030. godine i klimatske neutralnosti do 2050. godine.		I		+	+
Energetika						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Klimatsko energetski okvir za period 2020-2030. godine (2014b)	Uključivanje sektora poljoprivrede, korišćenja zemljišta, promene namene zemljišta šumarstva u cilju smanjenja GESB do 2030. godine	R			+	+
	Promocija jačanja regionalne saradnje među državama članicama EU sa ciljem rešavanja pitanja klimatskih promena a u smislu PEE		I		+	+
Energetski strateški plan do 2050. godine (2011b)	Razvoj novih istraživanja i projekata		I		+	+
	Promovisanje OIE i većeg korišćenja drvene biomase kao energenta kroz subvencije			E	+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Održiva potrošnja i proizvodnja i održivi industrijski akcioni plan (SCPSIPAP) (2008a)	Promocija održivog gazdovanja šuma i pošumljavanja		I		+	

Pregled 4.11. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata povezanih sektora za upravljanje klimatskim promjenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint.strana	Upravljanje na više nivoa
Direktiva o obnovljivim izvorima energije (OER direktiva) (2018a)	Promocija upotrebe OIE i goriva sa niskim sadržajem ugljenika		I		+	

Izvor: original

U sektoru **životne sredine** nisu prepoznate ekonomske mere podrške, dok su u sektoru energetike prisutne sve 3 vrste mera. Regulatorne mere podrške uključuju pitanje LULUCF u platformu praćenja emisija GESB, pri čemu predložene informacione mere podrške, potpomažu uspostavljanje sistema praćenja progressa u dostizanju ciljeva smanjenja emisija GESB do 2030. godine. Ekonomске mere podrške nisu prepoznate. Aspekt saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, u ovom slučaju iz sektora energetike i životne sredine, ali i sektora poljoprivrede i šumarstva, kroz uključivanje LULUCF u platformu praćenja emisija GESB, kao i razmenu podataka i informacija i praćenje progressa dostizanja ciljeva smanjenja emisija GESB do 2030. godine.

U sektoru **energetike** su prisutne sve 3 vrste mera. Regulatorne mere podrške se odnose na uključivanje LULUCF u obračun emisija GESB radi dostizanja ciljeva Klimatsko-energetskog okvira za period 2020-2030. godine, dok se kroz OER direktivu, reguliše pitanje uvećanja korišćenja OIE. Informacione mere podrške se odnose na promovisanje regionalne saradnje između država članica EU u cilju promovisanja PEE, promocije održivog gazdovanja šuma i pošumljavanja ali i upotrebe drvene biomase kao OIE. Od ekonomskih mera podrške, državama članicama su dostupne subvencije za promovisanje i korišćenje drvene mase kao OIE. Aspekt saradnje je prisutan u svim informacionim merama podrške kroz razvoj projekata, promociju OIE, ali i praćenje progressa dostizanja ciljeva smanjenja emisija GESB do 2030. godine i klimatske neutralnosti do 2050. godine, gde su uključene različite zainteresovane strane iz različitih sektora. Upravljanje na više nivoa je prisutno u regulatornim i informacionim merama podrške svih dokumenata osim SCPSIPAP i OER direktive, kao i ekonomskoj meri podrške Energetskog strateškog plana do 2050. godine.

Mere podrške za upravljanje klimatskim promjenama u EU za oblast klimatskih promena su raznovrsne i brojne, dok su u šumarstvu, zaštiti prirode i povezanim sektorima prisutne u manjoj meri. Regulatorne mere podrške ukazuju na potrebu usklađivanja različitih strategija, ali i razvojem regionalnih strategija na nivou EU, kao i uključivanje pitanja prilagođavanja klimatskim promjenama u nacionalne Zakone o klimatskim promjenama, kako bi se ostvarili ciljevi dostizanja klimatski neutralne Evrope do 2050. godine. Informacione mere podrške su najzastupljenije u svim oblastima i sektorima, što proističe iz potrebe za usklađivanjem različitih strategija, i ukazuje na potrebu za razvojem saradnje između zemalja država članica. Informacione mere podrške potpomažu i saradnju između različitih zainteresovanih strana i to kroz učešće u dijalozima, razmenu informacija putem različitih digitalnih platformi i sistema, ali i kroz učešće u naučnim istraživačkim projektima i drugim aktivnostima koje su na raspolaganju kroz program Koalicije obrazovanja za klimu, Sporazum za razvoj veština, prekvalifikaciju i uvećanje znanja, Centar znanja za biodiverzitet, itd. Ekonomske mere podrške su zastupljene u svim sektorima i oblastima, i odnose se na dostupnost fondova i investicija iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, Kohezionog fonda, Horizonta 2021, sa ciljem smanjenja emisija GESB i promovisanje OIE, kao i Evropskog Socijalnog fonda plus za finansiranje programa prekvalifikacije u šumarstvu, ali i zaštitu biodiverziteta. Veliki broj informacionih i regulatornih mera podrške podržavaju uključivanje zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja, i to kroz učešće u dijalozima, radionicama, rad na projektima na nivou EU i regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja za države članice, kroz potpisivanje Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju.

4.4.2. Mere podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama jugoistočne Evrope

U ovom potpoglavlju, prikazane su i analizirane mere podrške u oblasti klimatskih promena, šumarstva, zaštite prirode i povezanih sektora u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori.

4.4.2.1. Mere podrške u oblasti klimatskih promena

U strateškim i zakonodavnim dokumentima u oblasti klimatskih promena analiziranih država JIE uočene su različite vrste mera podrške, što je prikazano u pregledu 4.12.

Uočeno je prisustvo sve 3 vrste mera podrške u oblasti klimatskih promena. U **Sloveniji**, regulatorne mere podrške se odnose na izmenu postojeće legislative, uključujući i sektor šumarstva kada su u pitanju pojava i otklanjanja posledica prirodnih nepogoda, ali i obrazovanje 3 različita tela¹⁰² kako bi se omogućilo praćenje istraživanja i primena mera prilagođavanja klimatskim promenama u poljoprivredi, razvijanje međusektorske saradnje kroz konsultacije sa različitim grupama zainteresovanih stranama, i koordinacija i promocija sprovođenja mera prilagođavanja klimatskim promenama na lokalnom nivou. Informacione mere podrške se odnose na unapređenje kapaciteta javne šumarske službe za izveštavanje, utvrđivanje i prognozu, ali i razmenu znanja i iskustava sa drugim zainteresovanim stranama, naročito između različitih sektora kada je u pitanju planiranje zajedničkih aktivnosti u slučaju pojave prirodnih nepogoda. Ove mere podrške, takođe, potpomažu uključivanje javnog, civilnog i privatnog sektora u planiranje i primenu mera prilagođavanja klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou. Ekonomске mere podrške obuhvataju podršku u smislu pošumljavanja, prevencije od požara, ali i dostupnost fondovima za podršku sprovođenja aktivnosti planiranim kroz lokalne planove prilagođavanja klimatskim promenama. Sve informacione mere podrške i pojedine regulatorne mere podrške uključuju aspekt saradnje između različitih zainteresovanih strana, kroz organizaciju različitih platformi za razmenu podataka, znanja i iskustava. Osnivanje različitih tela za koordinaciju saradnje, konsultacije i podršku po pitanju prilagođavanja klimatskim promenama uključuje kako aspekte saradnje tako i upravljanja na više nivoa.

U **Hrvatskoj** su, takođe, prisutne sve 3 vrste mera. Regulatorne mere podrške se, odnose na koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama i njihovo uključivanje u ključna dokumenta, kao što je Integrisani energetska i klimatski plan na nacionalnom i regionalnom nivou, ali i izradu Programa ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promenama na nivou LS. U tom smislu je i definisana mera podrške pristupanja Sporazumu gradonačelnika za klimu i energiju. Informacione mere podrške obuhvataju uvećanje saznanja i razmenu informacija sa VPŠ i ostalim zainteresovanim stranama u vezi sa prilagođavanjem klimatskim promenama. Ekonomске mere podrške se odnose na finansiranje pošumljavanja i obnove šuma ali i na finansiranje istraživanja iz sektora LULUCF kroz različite fondove. Aspekt saradnje zainteresovanih strana je uključen u regulatorne i informacione mere podrške, kroz koordinaciju usklađivanja različitih dokumenata, programa i razmenu informacija i iskustava po pitanju prilagođavanja i ublažavanja klimatskim promenama. Upravljanje na više nivoa podržano je kroz usklađivanje različitih dokumenata i razvoj zajedničkih programa, i razmenu informacija i znanja između zainteresovanih strana iz različitih sektora i nivoa upravljanja.

---

¹⁰² Savet za održivi razvoj i zaštitu životne sredine; Nacionalno telo za koordinaciju i promociju sprovođenja mera na lokalnom nivou; Centar za prilagođavanje poljoprivrede klimatskim promenama, planiranje istraživanja i praćenje mera prilagođavanja.

Pregled 4.12. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata oblasti klimatskih promena u odabranim državama JIE

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Slovenija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija prilagođavanja poljoprivrede i šumarstva klimatskim promenama (2008b)	Izmena i dopuna postojeće legislativne	R			+	
	Uspostavljanje Centra za prilagođavanje poljoprivrede klimatskim promenama, planiranje istraživanja i praćenje mera prilagođavanja.	R			+	+
	Unapređenja kapaciteta javne šumarske službe za izveštavanje, utvrđivanje i prognozu, koje se odnose na šume i klimatske promene.		I		+	+
	Razmena informacija, između zainteresovanih strana iz sektora šumarstva kroz radionice		I		+	+
	Promocija praksi korišćenja autohtonih vrsta i vrsta otpornih na klimatske promene		I		+	
	Pošumljavanje, prevencija požara i otklanjanje posledica nastalih usled prirodnih nepogoda.			E	+	
Strateški okvir za prilagođavanje klimatskim promenama (2016c)	Obrazovanje Saveta za održivi razvoj i zaštitu životne sredine	R			+	+
	Obrazovanje Nacionalnog tela za koordinaciju i promociju sprovođenja mera na lokalnom nivou	R			+	+
	Potreba za razvojem stalne saradnje sa civilnim i privatnim sektorom u cilju razvoja znanja i aktivnosti		I		+	+
	Podrška LS za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene kroz HORIZON i LIFE programe			E	+	
Hrvatska						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija prilagođavanja klimatskim promenama u Republici Hrvatskoj za period do 2040. godine sa pogledom na 2070. godinu (2020h)	Obrazovanje Komisije za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama	R			+	+
	Potpisivanje Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju	R			+	+
	Razmena informacija i iskustava sa VPS i ostalim zainteresovanim stranama po pitanju klimatskih promena		I		+	+
	Pošumljavanje u cilju uvećanja izdržljivosti na promenjene klimatske uslove			E		
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o klimatskim promenama i zaštiti ozonskog omotača (2020i)	Uspostavlja nacionalni sistemi inventarizacije i informacijski sistemi izveštavanja o emisijama GESB	R			+	
	Definiše izradu Programa o ublažavanju negativnih efekata i prilagođavanju klimatskim promenama i zaštiti ozonskog omotača za LS	R			+	+
	Definiše obaveze izrade Integrisanog energetskeg i klimatskog plana Republike Hrvatske na nacionalnom i regionalnom nivou	R			+	+
	Uvećanje kapaciteta za istraživanje negativnih uticaja klimatskih promena, ali u upravljanju šumskim ekosistemima.		I		+	+
	Definiše finansiranje istraživanja iz sektora LULUCF putem Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost			E	+	
Srbija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija niskougledničkog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom (predlog) (2018f)	Revizija i usklađivanje zakonodavstva na nacionalnom nivou sa strategijom	R				
	Pošumljavanje i promena prakse upravljanja šumama i uvođenje pristupa „klimatski pametnog šumarstva“	R			+	
	Obrazovanje, obuka novih veština, uvećanje kapaciteta i podizanje svesti u oblasti klimatskih promena različitih zainteresovanih strana		I		+	+

Pregled 4.12. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata oblasti klimatskih promena u odabranim državama JIE

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o klimatskim promenama (2021g)	Obaveza izrade Strategije niskougljeničnog razvoja i akcionog plana u roku od 10 godina	R				
	Uspostavlja obavezu izrade Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promenama i usklađivanja strategija drugih sektora	R			+	+
	Propisuje obavezu procene nivoa emisija GESB na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou	R			+	+
	Obrazovanje Nacionalnog saveta za klimatske promene	R			+	+
<i>Crna Gora</i>						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promena do 2030. godine (2015d)	Unapređenje organizacije institucija uključenih u borbu protiv šumskih požara	R			+	+
	Razmena iskustava i saradnje sa institucijama iz regiona u cilju umanjenja požara		I		+	+
	Uvećanje kapaciteta, razvijanje novih mera upravljanja šumama, kao i mere zaštite šuma od šumskih požara		I		+	
	Promocija zaštita i održivog gazdovanja šumama, podsticanje pošumljavanja sa ciljem korišćenja drveta kao OIE		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promena (2019d)	Plan prilagođavanja na klimatske promene i njegovo sprovođenje	R			+	
	Obaveza dostizanje ciljeva smanjenje GESB za sektor šumarstva	R				

Izvor: original

U **Srbiji** su prisutne, uglavnom, regulatorne i informacione mere podrške. Kada su u pitanju regulatorne mere podrške, pored obaveze izrade Strategije niskougljeničnog razvoja Srbije i izrade Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promenama i usklađivanja strategija drugih sektora, propisuje se i potreba za promenom prakse upravljanja šumama i uvođenje pristupa „klimatski pametnog šumarstva“¹⁰³. Takođe, predloženo je i obrazovanje Nacionalnog saveta za klimatske promene. Informacione mere podrške se odnose na razvoj obrazovanja, obuku novih veština, uvećanje kapaciteta i podizanje svesti u oblasti klimatskih promena različitih zainteresovanih strana. Ekonomске mere podrške nisu uočene. Aspekt saradnje je uočen u većini regulatornih mera podrške i to kroz izradu Nacionalnog plana prilagođavanja i potrebe usklađivanja strategija drugih sektora, kao i obrazovanja Nacionalnog saveta za klimatske promene. U pomenute mere podrške je uključen i aspekt upravljanja na više nivoa, uključivanje zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja.

U **Crnoj Gori** su, kao i u Srbiji, uočene prevashodno regulatorne i informacione mere podrške. Regulatorne mere podrške se, sa jedne strane odnose na usaglašavanje organizacije institucija i organizacija u borbi protiv šumskih požara, kao i izradu plana prilagođavanja na klimatske promene koji se odnosi i na dostizanje ciljeva smanjenja GESB za sektor šumarstva. Informacione mere podrške se odnose na razmenu iskustava, znanja i uvećanje kapaciteta u borbi protiv šumskih požara, uključujući i promociju i podsticanje održivog gazdovanja šumama i pošumljavanja sa ciljem korišćenja drveta kao OIE. Ekonomске mere podrške nisu uočene. Aspekt saradnje kao i upravljanje na više nivoa su uočeni u svim informacionim merama podrške, ali i u

¹⁰³ eng. *climate smart forestry*

regulatornim merama podrške i to kroz saradnju različitih institucija i organizacija u borbi protiv šumskih požara, na regionalnom i lokalnom nivou.

Kada su u pitanju mere podrške za upravljanje klimatskim promenama, one su prisutne u sektoru šumarstva, oblasti zaštite prirode, ali i drugim povezanim sektorima sve 4 države JIE. U Sloveniji i Hrvatskoj postoje sve 3 vrste mera podrške, dok su u Srbiji u najvećoj meri prisutne regulatorne mere podrške, a u Crnoj Gori, i regulatorne i informacione mere podrške. Regulatorne mere podrške u Sloveniji i Hrvatskoj obuhvataju osnivanje različitih tela za praćenje i koordinaciju primene mera prilagođavanja klimatskim promenama između različitih sektora, pri čemu je naglašena potreba za koordinacijom na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. U Srbiji je predloženo formiranje Nacionalnog saveta za klimatske promena, koji se odnosi na različite nivoe upravljanja, bez posebnog naglaska na saradnju sa lokalnim i regionalnim nivoom upravljanja. U Sloveniji i Hrvatskoj je uočeno i uspostavljanje informacionog sistema za praćenje izveštavanja o emisijama GESB, što nije slučaj u Srbiji i Crnoj Gori.

U Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori su informacione mere podrške brojnije nego u Srbiji, i jedino je u Crnoj Gori naglašena potreba za razmenom znanja, informacija i primera dobre prakse po pitanju zaštite od požara. Ekonomske mere podrške su razvijenije u Sloveniji i Hrvatskoj, koje i imaju pristup različitim fondovima Evropske unije, što je u Srbiji i Crnoj Gori, ograničeno.

Aspekt saradnje je uočen u svim informacionim merama podrške, mada je veći naglasak na saradnji zainteresovanih strana uočen u Hrvatskoj i Sloveniji, naročito kroz obavezu izrade programa i planova za ublažavanje klimatskih promena na lokalnom i regionalnom nivou, kroz potpisivanje Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju Povelje gradonačelnika o klimi i energiji (Hrvatska), kao i rada Nacionalnog tela za koordinaciju i sprovođenje mera na lokalnom nivou, što je slučaj u Sloveniji. Takođe, pitanje saradnje je u pojedinim dokumentima direktno definisano, dok u Srbiji i Crnoj Gori, to nije slučaj. Upravljanje na više nivoa je uključeno kroz različite regulatorne i informacione mere podrške u sve 4 države.

4.4.2.2. Mere podrške šumarstva

U sve 4 države JIE prisutne su različite vrste mera podrške strateških i zakonodavnih dokumenata šumarstva za upravljanje klimatskim promenama (pregled 4.13).

U **Sloveniji** su, kao što je prikazano u pregledu 4.13, prisutne sve 3 vrste mera podrške. Regulatorne mere podrške se odnose na osnivanje udruženja VPS sa ciljem efektivno korišćenje proizvoda od drveta i biomase. Informacione mere podrške se odnose na razvoj istraživanja u vezi sa povećanjem otpornosti šumskih ekosistema na ekstremne vremenske prilike i prilagođavanje klimatskim promenama, kao i na saradnju sa VPS po istom pitanju. Takođe, predviđene su i informacione mere podrške za promociju korišćenja drveta kao energenta, i to kroz sklapanja ugovora o iskorišćavanju drvne mase u tu svrhu, kao ekonomske mere podrške. Aspekt saradnje je integrisan u svim pomenutim merama, dok je aspekt upravljanja na više nivoa uključen kroz učešće zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u istraživačkim i razvojnim aktivnostima projekata u vezi sa iskorišćavanjem drveta i biomase, kao i saradnju javnog i privatnog sektora u obnovi šuma oštećenih u prirodnim nepogodama.

U **Hrvatskoj** su uočene regulatorne i informacione vrste mera podrške. Regulatorne mere podrške se odnose na osnivanje posebnog tela u okviru ministarstva odgovornog za sprovođenje istraživačkih projekata sa ciljem dostizanja održivog gazdovanja šumama, ali i korišćenja drveta kao OIE. Takođe, jedan deo regulatornih mera se odnosi i na definisanje programa mera za prikupljanje podataka o oštećenosti šumskih sistema od prirodnih nepogoda i procenu uticaja klimatskih promena na šume i šumsko zemljište. Pored toga, jedna regulatorna mera podrške odnosi na donošenje Plana odnosa sa javnošću za sektor šumarstva. Informacione mere podrške su usklađene sa regulatornim merama, i to kroz podršku izrade projekata, komunikaciju zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja po pitanju održivog gazdovanja šumama, zaštite od požara, ali i procene uticaja klimatskih promena na šume. Aspekt saradnje je uočen u svim pomenutim merama podrške, dok je upravljanje na više nivoa uočeno u smislu međusektorske saradnje kroz različite istraživačke projekte kao i uspostavljanje stalne komunikacije LS i organizacijama na regionalnom nivou upravljanja.

Pregled 4.13. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata šumarstva za upravljanje klimatskim promenama u odabranim državama JIE

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Slovenija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Rezolucija o nacionalnom šumarskom programu (2007b)	Istraživanje kapaciteta različitih vrsta drveća i sastojina, u pogledu otpornosti na ekstremne vremenske prilike i prilagođavanje klimatskim promenama		I		+	
	Promocija korišćenja drveta kao OIE		I		+	
	Potreba za uvećanjem istraživačkih i razvojnih aktivnosti kroz projekte uz učešće zainteresovanih strana na različitim nivoima		I		+	+
	Promocija korišćenja drveta kao OIE kroz ugovore sa VPŠ			E	+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o šumama (1993)	Osnivanje udruženja VPŠ za efektivno korišćenje proizvoda od drveta i biomase kao OIE	R			+	+
	Saradnja javnog i privatnog sektora u cilju obnove šuma na požarištima i šuma oštećenih u prirodnim nepogodama		I		+	+
Hrvatska						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalna šumarska politika i strategija (2003c)	Osnivanje posebnog tela u okviru Ministarstva odgovornog za sprovođenje istraživačkih projekata	R			+	+
	Donošenje Plana odnosa sa javnošću za sektor šumarstva	R			+	
	Uspostavljanje stalne komunikacije sa lokalnim vlastima po pitanju održivog gazdovanja šumama i zaštite od požara.		I		+	+
	Uspostavljanje komunikacije sa lokalnim stanovništvom		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o šumama (2018i)	Definisanje programa mera za prikupljanje podataka o oštećenosti šumskih ekosistema	R			+	
	Definisanje procene uticaja klimatskih promena na šume i šumsko zemljište	R			+	
	Usklađivanje aktivnosti i saradnje na regionalnom i lokalnom nivou		I		+	+
Srbija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija razvoja šumarstva (2006)	Podsticanje obrazovanja stručnih kadrova šumarstva putem izrade Strategije obrazovanja kadrova šumarstva	R			+	
	Potreba za osnivanjem Saveta za šume	R			+	+
	Pokretanje istraživanja za efikasnu upotrebu bio-energije iz šuma kojima se održivo gazduje		I		+	
	Pomoć u razvoju NVO, kao partnera u informisanju i podizanje ekološke svesti		I		+	+
	Pošumljavanje, podržavanje aktivnosti i pružanje dodatnih mera na pošumljavanju zemljišta			E	+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o šumama (2010d)	Osnivanje Saveta za šume	R			+	+
	Pružanje ekonomskih mera podrške u slučajevima nastanka šteta u šumskim ekosistemima koji su izazvani pojavom i dejstvom vremenskih nepogoda			E	+	
Crna Gora						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalna šumarska strategija Crne Gore (2014e)	Uključivanje mera prilagođavanja na klimatske promene u planove razvoja šuma i programe gazdovanja šumama	R			+	
	Uvećanje svesti o korišćenju drveta kao OIE		I		+	
	Uključivanje stanovništva u borbu protiv šumskih požara		I		+	+
	Saradnja sa institucijama i organizacijama iz regiona u borbi protiv požara kroz projekte		I		+	+
	Finansiranje pošumljavanja u državnim i privatnim šumama			E	+	

Izvor: original

U **Srbiji** su prisutne sve 3 vrste mera podrške. Regulatorne mere podrške uključuju obrazovanje Saveta za šume – konsultativnog, informativnog i koordinacionog tela, sa zadatkom koordinacije interesnih grupa u sektoru šumarstva, uz omogućavanje svim zainteresovanim stranama da se uključe u debate o razvoju sektora šumarstva. Takođe, obuhvataju i potrebu za definisanjem Strategije obrazovanja kadrova šumarstva. Informacione mere podrške se odnose na pokretanje istraživanja za efikasnu upotrebu bioenergije iz šuma, ali i podsticaj razvoja i saradnje sa NVO u cilju informisanja i podizanja svesti javnosti. Ekonomске mere podrške se odnose na subvencije za biološke radove, uključujući pošumljavanje, mere nege, melioracije i sanacije. Aspekt saradnje je uočen u svim pomenutim merama podrške, a aspekt upravljanja na više nivoa kroz osnivanje Saveta za šume, kao i podsticaj razvoja i saradnje sa NVO.

U **Crnoj Gori**, regulatorne mere podrške se odnose na uključivanje mera prilagođavanja klimatskim promenama u planove razvoja šuma i programe gazdovanja šumama. Informacione mere podrške uključuju uvećanje svesti javnosti o korišćenju drveta kao OIE, ali i razmenu informacija u vezi sa borbom protiv šumskih požara na lokalnom nivou, ali i susednim državama. Ekonomске mere podrške se odnose na finansiranje pošumljavanja u državnim i privatnim šumama. Aspekt saradnje je omogućen kroz sve pomenute mere podrške, dok je aspekt upravljanja na više nivoa uočen kroz mere podrške uključivanja lokalnog stanovništva u borbi protiv šumskih požara, i razmenu informacija sa susednim zemljama.

Sve 3 vrste mera podrške su prisutne u analiziranim državama. Dok se u Sloveniji regulatorne mere podrške delom odnose na promociju i korišćenje drveta kao OIE, a u Hrvatskoj na osnivanje posebnog tela za unapređenje istraživačkih projekata, u Srbiji i Crnoj Gori je ovo pitanje uključeno kroz informacione mere koje se odnose na poboljšanje razumevanja i širenja informacija javnosti o klimatskim promenama. U Hrvatskoj, regulatorne mere podrške definišu i programe mera za prikupljanje podataka i procenu uticaja klimatskih promena na šume, dok se u Crnoj Gori one odnose na uključivanje mera prilagođavanja klimatskim promenama u planove razvoja šuma i programe gazdovanja šumama. Informacione mere podrške se u Sloveniji odnose na korišćenja drveta kao OIE, ali i obnovu od prirodnih nepogoda, dok se u Hrvatskoj i Crnoj Gori one odnose na pitanje upravljanja i zaštite od požara. Od ekonomskih mera podrške, one se u Sloveniji odnose na pitanja korišćenja drveta kao OIE, dok se u Srbiji i Crnoj Gori, odnose na finansiranje pošumljavanja i obnove šuma nakon požara, tj. prirodnih nepogoda.

4.4.2.3. Mere podrške zaštite prirode

U sve 4 države JIE prisutne su različite vrste mera podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite prirode za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama (pregled 4.14).

U **Sloveniji**, regulatorna mera podrške definiše članstvo, tj. organizaciju Stručnih veća, i to prisustvo predstavnika LS na kojoj se nalazi zaštićeno područje kao i predstavnika organizacije za zaštitu prirode i upravljača zaštićenog područja. Informacione mere podrške se direktno odnose na saradnju različitih zainteresovanih strana u cilju zaštite biodiverziteta i borbe protiv klimatskih promena i to putem razmene informacija, iskustava, itd. Ekonomске mere podrške u vezi sa klimatskim promenama nisu prepoznate. Aspekt saradnje je prepoznat u regulatornim i informacionim merama podrške, dok je upravljanje na više nivoa uočeno kroz regulatornu meru podrške, i odnosi se na učešće zainteresovanih strana sa različitih nivoa upravljanja u Stručnom veću.

U **Hrvatskoj** su prisutne samo informacione mere podrške, koje se odnose na povećanje dostupnosti podataka i stanju prirode uključujući i pitanja klimatskih promena. Takođe, razvijanje saradnje između različitih zainteresovanih strana, odnosno javnog i civilnog sektora nacionalnog, regionalnog i lokalnog nivoa, po pitanju zaštite prirode, predstavlja informacionu meru podrške, koja uključuje i aspekte saradnje i upravljanja na više nivoa. Regulatorne i ekonomске mere podrške koje se odnose na ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama nisu uočene.

Pregled 4.14. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite prirode za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Slovenija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Program upravljanja Natura 2000 područjima za period 2015-2020. godine (2015b)	Saradnja različitih zainteresovanih strana u cilju zaštite biodiverziteta i borbe protiv klimatskih promena		I		+	+
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakonu o očuvanju prirode (1999)	Obrazovanje Stručnih veća zaštićenih područja	R			+	
Hrvatska						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija i Akcioni plan biološke i predeone raznolikosti Republike Hrvatske za period 2017-2025. godine (2017a)	Potreba za uvećanjem dostupnosti podataka o stanju prirode uključujući i pitanja klimatskih promena		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti prirode (2013e)	Saradnja različitih organizacija javnog i civilnog sektora po pitanju upravljanja zaštićenim		I		+	+
Srbija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. (2018d)	Monitoring uticaja klimatskih promena na biodiverzitet, kao i uticaja biodiverziteta na izmenjene klimatske uslove i njihovo ublažavanje.	R				
	Potreba za kreiranjem i sprovođenjem strategije za prilagođavanje klimatskim promenama	R				
	Unapređenje svesti javnosti i lokalnih zajednica u vezi sa pitanjem zaštite biodiverziteta, u saradnji sa organizacijama civilnog sektora i drugim zainteresovanim stranama.		I		+	
	Unapređenje međunarodne saradnje na globalnom i regionalnom nivou		I		+	+
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti prirode (2009d)	Saradnja sa različitim stručnim i naučnim institucijama po pitanja izrade ekološke mreže		I		+	
Crna Gora						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalna Strategija biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016-2020. godine Crne Gore (2015c)	Ukazuje na ulogu Nacionalnog saveta za održivi razvoj i klimatske promene u razvijanju među sektorske saradnje		I		+	+
	Formiranje platforme za razmenu informacija i znanja o biodiverzitetu, koja je dostupna svim zainteresovanim stranama.	R			+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti prirode (2016e)	Razmene podataka i priprema dokumentacije za uspostavljanje ekološke mreže na teritoriji Crne Gore		I		+	

Izvor: original

U **Srbiji** su prepoznate regulatorne i informacione mere podrške. Regulatorne mere podrške se odnose na praćenje uticaja klimatskih promena na biodiverzitet, ali i potrebu za izradom Strategije za prilagođavanje klimatskim promenama. Informacione mere podrške se odnose na unapređenje svesti javnosti, ali i saradnju između različitih organizacija u izradi ekološke mreže u regionu, ali i na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. U okviru ovih informacionih mera podrške, prepoznat je i aspekt saradnje, kao i upravljanja na više nivoa.

U **Crnoj Gori**, prisutne su samo informacione mere podrške. One se odnose na ulogu Nacionalnog saveta za održivi razvoj i klimatske promene u cilju razmatranja i nadgledanja integracije ciljeva strategije. U tom smislu, definisano je i Formiranje platforme za razmenu informacija i znanja o biodiverzitetu, koja je dostupna svim zainteresovanim stranama, kao i razmena podataka i informacija sa ciljem uspostavljanja ekološke mreže na teritoriji Crne Gore. Aspekt saradnje je prepoznat u svim pomenutim informacionim merama podrške, dok je kroz rad Nacionalnog saveta, prepoznat i aspekt upravljanja na više nivoa.

Regulatorne mere podrške su prisutne samo u Sloveniji i Srbiji. U Srbiji, one se odnose na pitanje praćenja uticaja klimatskih promena na biodiverzitet, a u Sloveniji na organizaciju saradnje zainteresovanih strana po pitanju upravljanja zaštićenim područjem. Informacione mere podrške su najzastupljenije u svim posmatranim državama, i većinom se odnose na pitanje izrade ekološke mreže, i saradnje zainteresovanih strana u okviru njih. U Crnoj Gori je, sa istim ciljem rada i razvijanja saradnje u okviru ekološke mreže, definisana i informaciona mera koja se odnosi na formiranje platforme za razmenu podataka i informacija o biodiverzitetu. Ova platforma je dostupna svim zainteresovanim stranama. Ekonomske mere podrške nisu prepoznate ni u jednoj državi.

4.4.2.4. Mere podrške povezanih sektora

U svim zemljama JIE definisane su različite vrste mera podrške u sektoru **zaštite životne sredine** za ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promenama, i prikazane su u pregledu 4.15.

Pregled 4.15. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite životne sredine za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Slovenija						
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti životne sredine (2004b)	Potreba za saradnjom na različitim nivoima upravljanja kroz princip saradnje	R			+	+
	Obrazovanje Saveta za održivi razvoj i životnu sredinu	R			+	+
	Sredstva Klimatskog fonda i Eko Fonda za pošumljavanje			E		
Hrvatska						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalna strategija zaštite životne sredine Republike Hrvatske (2002a)	Potreba za osnivanjem među sektorske Radne grupe sa ciljem definisanja zajedničkih mera, programa i projekata usmerenih na zaštitu zemljišta (uključujući i sektor šumarstva)	R			+	+
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti životne sredine (2013e)	Uključivanje uslova i mera prilagođavanja u programe i planove zaštite životne sredine	R			+	
	Saradnja na nacionalnom nivou u razmeni podataka i informacija između različitih zainteresovanih strana		I		+	
Srbija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalni program zaštite životne sredine Republike Srbije (2010b)	Potreba uspostavljanja sistema za praćenje uticaja klimatskih promena na biodiverzitet i u zaštićenim područjima	R			+	
	Potreba podizanja svesti javnosti o klimatskim promenama i merama za smanjenje emisija GESB		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o zaštiti životne sredine (2004c)	Saradnja između različitih zainteresovanih strana na međunarodnom i nacionalnom nivou kroz projekte		I		+	
	Korišćenje sredstava Zelenog fonda Republike Srbije za zaštitu, očuvanje i poboljšanje zemljišta i šuma, kao i smanjenje uticaja klimatskih promena i preduzimanje mera prilagođavanja			E		

Pregled 4.15. Mera podrške strateških i zakonodavnih dokumenata zaštite životne sredine za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
<i>Crna Gora</i>						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primenu prava EU u oblasti životne sredine i klimatskih promena (2016b)	Potreba za definisanjem među institucionalnog sporazuma pod kontrolom Vlade Crne Gore sa ciljem usklađivanja aktivnosti zaštite životne sredine I klimatskih promena	R			+	+
	Uspostavljanja informacionih sistema o šumama i monitoringu stanja šuma uključujući i aspekte klimatskih promena		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o životnoj sredini (2016f)	Uključivanje mera prilagođavanja u programe i planove zaštite životne sredine	R			+	
	Saradnja između različitih zainteresovanih strana kroz uspostavljen princip saradnje u okviru člana zakona	R			+	+
	Korišćenje sredstava Eko Fonda za PEE i korišćenje biomase kao OIE			E		

Izvor: original

U **Sloveniji** su prisutne regulatorne i ekonomske mere podrške. Regulatorne mere podrške se odnose na princip saradnje (§ 6) koji naglašava potrebu za saradnjom između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, a u smislu sprovođenja politika, strategija, programa i planova koji se odnose na zaštitu životne sredine. Takođe, naglašena je i saradnja sa drugim državama po pitanju razmene informacija i obaveštavanja u slučaju pojave ekoloških katastrofa. Kao što je napomenuto i u drugim strateškim dokumentima Republike Slovenije, osnivanje Saveta za održivi razvoj i životnu sredinu predstavlja regulatornu meru podrške. Finansiranje mera za pošumljavanje kroz Klimatski, tj. Eko Fond, predstavlja ekonomsku meru podrške. Informacione mere podrške nisu uočene. Saradnja je uočena kroz zajednički rad različitih zainteresovanih strana u Savetu za održivi razvoj i životnu sredinu, kao i kroz princip saradnje, koji se ujedno odnosi i na upravljanje na više nivoa.

U **Hrvatskoj** se regulatorne mere podrške odnose na obrazovanje radne grupe sastavljene od predstavnika različitih sektora (uključujući i sektor šumarstva), kako bi se definisale zajedničke mere, programi i projekti usmereni na zaštitu zemljišta koja uključuje i pitanja klimatskih promena. Takođe, definisano je i uključivanje uslova i mera prilagođavanja klimatskim promenama u Programe i planove zaštite životne sredine na regionalnom (županijskom) i lokalnom nivou. Informacione mere podrške se odnose na saradnju između različitih zainteresovanih strana kada je u pitanju razmena podataka i implementacija datih mera. Sve pomenute mere podrške uključuju i potrebu za saradnjom zainteresovanih strana, pri čemu se upravljanje na više nivoa uočava kroz učešće predstavnika različitih sektora sa različitih nivoa upravljanja.

U **Srbiji**, regulatorne mere podrške se odnose na razvoj, usklađivanje i vođenja nacionalnog informacionog sistema zaštite životne sredine, uz izradu indikatora klimatskih promena za biodiverzitet i šumarstvo. Informacione mere podrške uključuju zajednički rad na projektima zaštite životne sredine koji uključuju i aspekte klimatskih promena, kao i podizanje svesti javnosti o potrebama za smanjenje emisija GESB. Ekonomske mere podrške uključuju finansiranje različitih aktivnosti iz Zelenog fonda Republike Srbije za zaštitu, očuvanje i poboljšanje zemljišta i šuma, kao i smanjenje uticaja klimatskih promena i preduzimanje mera prilagođavanja. Dok je aspekt saradnje prepoznat u svim informacionim i regulatornim merama, pitanje prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promena je uočeno kroz širenje informacija o značaju i potrebama za smanjenje emisije GESB. Upravljanje na više nivo nije uočeno u okviru ovih mera.

U **Crnoj Gori**, kroz regulatorne mere podrške definisana je potreba za međuinstitucionalnim sporazumom sa ciljem usklađivanja aktivnosti zaštite životne sredine i klimatskih promena. U tom smislu je i definisano uključivanje mera prilagođavanja u lokalne programe i planove zaštite životne sredine. Definisani princip saradnje (§5(4)), predstavlja jednu od mera podrške za uspostavljanje saradnje između različitih zainteresovanih strana. Ekonomске mere podrške definišu korišćenje sredstava iz Eko Fonda za PEE i korišćenje OIE.

Regulatorne mere podrške Slovenije i Hrvatske ukazuju na potrebu za uspostavljanjem posebnog tela, tj. Radne grupe za integraciju pitanja koje se odnose na klimatske promene, u različite sektore i usklađivanja sektorskih aktivnosti, dok je u Crnoj Gori naglašena potreba za definisanjem Sporazuma o među institucionalnoj saradnji. Uključivanje mera prilagođavanja klimatskim promenama u lokalne planove i programe postoji u Hrvatskoj i Crnoj Gori, dok u Srbiji i Sloveniji ova mera nije uočena. U Srbiji i Crnoj Gori je, takođe, definisana potreba za uspostavljanjem informacionih sistema za praćenje uticaja klimatskih promena na biodiverzitet, pri čemu je u Crnoj Gori izdvojeno i pitanje bespravne seče šuma. Jedino u Sloveniji i Crnoj Gori definisan je princip saradnje, dok u Srbiji i Hrvatskoj to nije slučaj. Informacione mere podrške su prisutne samo u Srbiji, kroz podizanje svesti javnosti o emisijama GESB. Ekonomске mere podrške se odnose finansiranje pošumljavanja u Sloveniji, mera prilagođavanja klimatskim promenama u šumama u Srbiji i PEE u Crnoj Gori, korišćenjem investicija iz ekoloških fondova. U Hrvatskoj, ekonomске mere nisu uočene.

Mere podrške odabranih država JIE u **sektoru energetike** su prikazane u pregledu 4.16.

Pregled 4.16. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata energetike za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Slovenija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Sveobuhvatni nacionalni energetski i klimatski plan Republike Slovenije (NEPN), sa ciljem do 2040. godine (2020a)	Obrazovanje Saveta za klimu i energetiku	R			+	+
	Unapređenje znanja i obučavanje za prelazak u klimatski neutralno društvo		I		+	
	Priprema i sprovođenje nacionalne kampanje promocije prelaska u klimatski neutralno društvo		I		+	
	Finansijski podsticaj promocije istraživanja i inovacija a prelazak u klimatskih neutralno društvo			E	+	
	Podsticaji vlasnicima šuma za negu i zaštitu šuma uključuju obnovu šuma nakon prirodnih katastrofa, primenu šumarskih mera za povećanje adaptivnih kapaciteta šuma			E		+
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o energetici (2014g)	Izrada programa upravljanja energijom u lokalnom zajednici (Lokalni energetski koncept) uz korišćenje OIE	R				
	Razmena informacija i uvećanje svesti javnosti i lokalne zajednice o energetskej efikasnosti i OIE		I		+	
Hrvatska						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine sa pogledom na 2050. godinu (2020g)	Primena projekata utvrđivanja potencijala biomase šuma kao energenta		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o energetskej efikasnosti (2014h)	Izrada Akcionog plana energetske efikasnosti od strane jedinica lokalne i regionalne samouprave uključujući i aspekte OIE	R			+	

Pregled 4.16. Mere podrške strateških i zakonodavnih dokumenata energetike za upravljanje klimatskim promenama u EU

Dokument	Mera podrške	Vrsta mere			Posmatrani aspekt (povezan sa/uticaj na)	
		R	I	E	Saradnja zaint. strana	Upravljanje na više nivoa
Srbija						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine (2015f)	Uključivanje promocije korišćenja OIE u energetske planove gradova i lokalnih zajednica	R			+	
Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije (2013b)	Uvećanje kapaciteta naučnih i obrazovanih ustanova za rad u energetsom sektoru		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o efikasnom korišćenju energije (2013d)	Obrazovanje Kancelarije za brze odgovore u oblasti OIE („sve na jednom mestu“ – <i>one stop shop</i>)	R				
	Pružanje informacija i širenje svesti javnosti kroz kampanje i kancelariju za brze odgovore		I		+	
Crna Gora						
<i>Strateška dokumenta</i>						
Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine (2014d)	Promocija istraživačkih projekata koji se odnose i na korišćenje biomase kao OIE		I		+	
<i>Zakonodavna dokumenta</i>						
Zakon o energetici (2015h)	Izrada lokalnog eneretskog plana na nivou jedinica LS, koji sadrži i procenu potencijala i mogućnosti korišćenja OIE	R			+	

Izvor: original

U **Sloveniji** su prisutne sve 3 vrste mera podrške. Regulatorne mere podrške se odnose na obrazovanje Saveta za klimu i energetiku, u smislu usklađivanja aktivnosti različitih sektora i dostizanja ciljeva klimatski neutralnog društva. Na lokalnom nivou, definisana je izrada Programa upravljanja energijom u lokalnom zajednici (Lokalni energetske koncept) uz korišćenje OIE. Informacione mere podrške se odnose na unapređenje znanja, i sprovođenje nacionalne kampanje promocije prelaska u klimatski neutralno društvo, uključujući i tematiku korišćenja biomase kao OIE. Ekonomске mere podrške se odnose na finansiranje istraživanja i inovacija, ali i podsticaje VPŠ za njihovu obnovu nakon prirodnih katastrofa, i primenu mera prilagođavanja klimatskih promena. Aspekt saradnje je uočen kako deo svih informacionih mera, ali i kroz organizovanje Saveta za klimu i energetiku, koji uključuje i aspekt upravljanja na više nivoa.

U **Hrvatskoj**, regulatorne mere podrške se odnose na izradu Akcionog plana energetske efikasnosti na nivou lokalne i regionalne samouprave, uključujući i aspekte korišćenja biomase kao OIE. Od informacionih mera podrške izdvaja se primena projekata za utvrđivanje potencijala biomase šuma kao energenta. Ekonomске mere podrške nisu uočene. Aspekt saradnje između različitih zainteresovanih strana je prisutan kako kroz rad na istraživačkim projektima, tako i između lokalne i regionalne samouprave i drugih zainteresovanih strana, u izradi Akcionih planova.

U **Srbiji**, regulatorne mere podrške uključuju obavezu primene Analize uticaja klimatskih promena i donošenje planova prilagođavanja za sektor energetike, i uključivanje promocije korišćenja OIE u energetske planove na nivou LS. Predviđeno je i obrazovanje Kancelarije za brze odgovore u oblasti OIE. Ova Kancelariji bi trebalo da pruži brze odgovore u oblasti OIE, što ujedno predstavlja i jednu od informacionih mera podrške. Pored pomenute mere, predviđeno je i uvećanje kapaciteta naučnih i obrazovanih ustanova za rad u energetsom sektoru. Ekonomске mere podrške nisu uočene. Aspekt saradnje je prepoznat kroz informacione mere podrške dok upravljanje na više nivoa nije.

U **Crnoj Gori**, regulatorne mere podrške se odnose na izradu lokalnog energetskeg plana sa procenom potencijala i mogućnosti korišćenja OIE. Informacione mere podrške koje se odnose na razvoj i promociju istraživačkih projekata za korišćenje biomase kao OIE, su podržane ekonomskim merama podrške, tj. finansiranjem projekata putem Eko Fonda. Aspekt saradnje je prepoznat u informacionim merama podrške dok ostala 2 aspekta nisu direktno uočena.

U svim pomenutim državama regulatorne mere podrške se odnose na izradu programa i planova energetike, energetske efikasnosti, i uključivanje pitanja korišćenja biomase kao OIE. Jedino je u Sloveniji uočeno obrazovanje posebnog tela, tj. Saveta za klimu i energetiku. Informacione mere podrške u svim državama se odnose na uvećanje znanja i informacija o korišćenju biomase kao OIE, ali i promociju istraživačkih projekata, što je slučaj u Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori. U Sloveniji su ove mere podrške usmerene i na temu prelaska u klimatski neutralno društvo, što se može objasniti i činjenicom da je Slovenija dugogodišnji član EU, u poređenju sa ostalim analiziranim državama.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U okviru ovog poglavlja, prikazani su rezultati koji se odnose na:

- identifikaciju zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavljje 5.1);
- klasifikaciju zainteresovanih strana, odnosno, rangiranje interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavljje 5.2);
- stavove ispitanika o okvirima i merama podrške za upravljanje klimatskim promenama (potpoglavljje 5.3);
- analizu socijalnih mreža – strukturu veza i oblike saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena (potpoglavljje 5.4).

5.1. IDENTIFIKACIJA ZAINTERESOVANIH STRANA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA

U ovom potpoglavljju, prikazani su rezultati koji se odnose na identifikaciju zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima. Prvo su prikazani rezultati identifikacije zainteresovanih strana koje obavljaju delatnost, radove i aktivnosti ili na drugi način ostvaruju svoje interese u šumarstvu i zaštiti prirode, a koje su, takođe, uključene u upravljanje klimatskim promenama. Nakon toga, prikazani su rezultati identifikovanih zainteresovanih strana koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama.

Ispitanici su odgovorili na 3 pitanja, sa ciljem identifikacije zainteresovanih strana, i to:

1. molimo navedite zainteresovane strane (pravna lica, institucije, organizacije, JP, udruženja, NVO i sl.) koje obavljaju delatnost, radove i aktivnosti ili na drugi način ostvaruju svoje interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode;
2. da li su, prema Vašem mišljenju, neke od navedenih zainteresovanih strana, uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama;
3. molimo navedite koje organizacije bi, po vašem mišljenju, trebalo da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama.

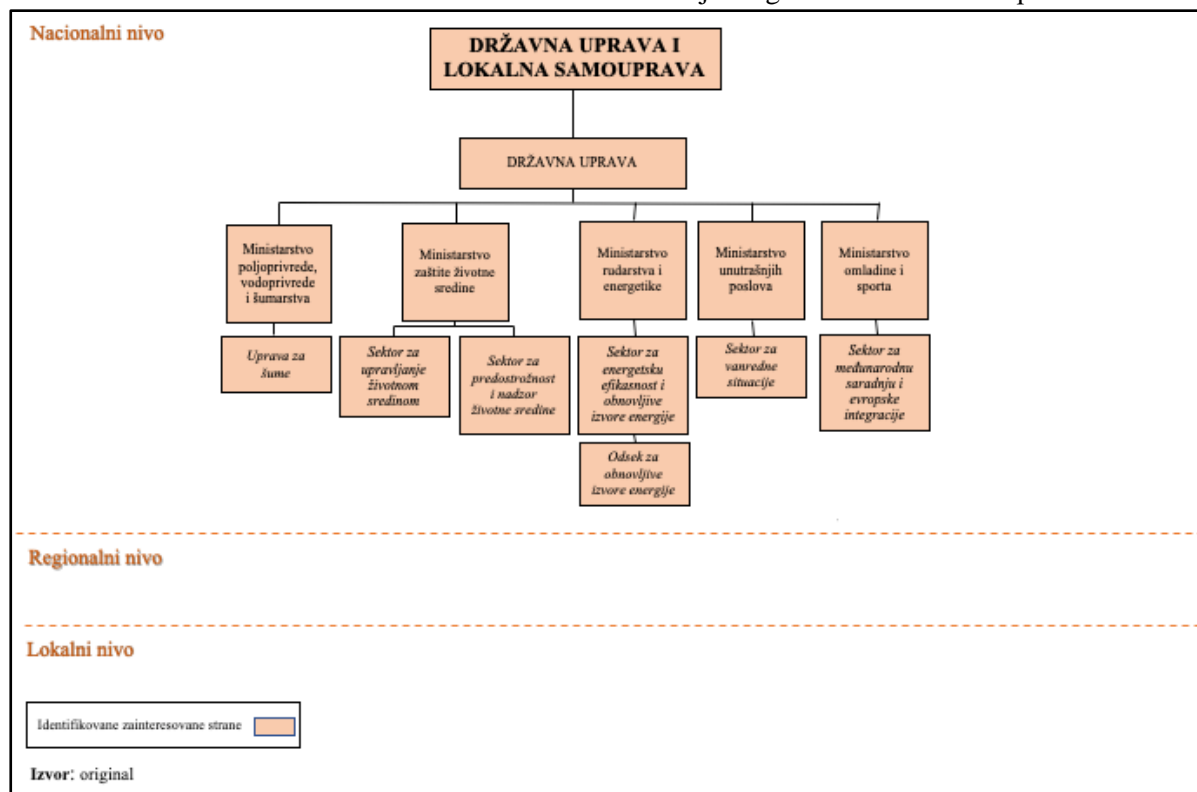
Na osnovu rezultata odgovora ispitanika na prva 2 pitanja, identifikovano je 39 zainteresovanih strana koje obavljaju delatnost, radove i aktivnosti, ili na drugi način ostvaruju svoje interese u šumarstvu i zaštite prirode, a uključene su u problematiku upravljanja klimatskim promenama. One su, shodno razlikama u obavljanju delatnosti, vlasništvu i nivoima delovanja, grupisane u 3 sektora:

1. javni sektor (različite institucije i organizacije državne uprave i LS, javne ustanove i službe, i JP, na različitim nivoima upravljanja – nacionalni, regionalni i lokalni nivo);
2. civilni sektor (različite NVO i udruženja);
3. privatni sektor (privredni subjekti i fizička lica).

Identifikovane zainteresovane strane **javnog sektora** prema nivou upravljanja su prikazane u pregledu P5-1.

Kada je u pitanju identifikacija zainteresovanih strana koje pripadaju **javnom sektoru**, ispitanici su u okviru državne uprave, identifikovali 5 ministarstava (šema 5.1).

Šema 5.1. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – državna uprava

Dobijeni rezultati (prilog 3, tabela P5-1) pokazuju da nijedno od identifikovanih 5 ministarstava, nije prepoznato od strane većine ispitanika. Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine) je prepoznato od strane 34%, dok je Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Upravu za šume prepoznato od strane 19% ispitanika, kao institucije koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju svoje interese u šumarstvu i zaštite prirode, i uključene su u upravljanje klimatskim promenama. Preostala identifikovana ministarstva su prepoznata od strane 3,9% ispitanika (Ministarstvo unutrašnjih poslova), tj. 2,9% (Ministarstvo rudarstva – Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije) i 1% ispitanika, kada je u pitanju Ministarstvo omladine i sporta (Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije).

Posmatrano prema grupama ispitanika¹⁰⁴, uočeno je da nisu sva ministarstva prepoznata od strane ispitanika sve 3 grupe (prilog 3, tabela P5-2), za razliku od Ministarstva zaštite životne sredine i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprave za šume. Tako je Ministarstvo omladine i sporta (Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije), prepoznato samo od strane ispitanika iz grupe NVO i to kroz aktivnosti „...finansiranja projekta koji promovišu, između ostalog i aktivnosti vezane za unapređenje zdravlja ljudi, zaštite prirode i životne sredine“ (NVOZA¹⁰⁵). Ministarstvo rudarstva i energetike (Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije) je prepoznato samo od strane ispitanika iz grupe LS to kroz saradnju po pitanju unapređenja energetske efikasnosti (LSZA), dok je Ministarstvo unutrašnjih pot poglavljju(Sektor za vanredne situacije), identifikovano od strane ispitanika iz grupe JP i grupe LS , kroz saradnju u vezi sa predupređenjem i sanacijom šteta nastalih od prirodnih nepogoda (LSZA, ŠUDM, LSMAJD, ŠUBOLJ).

Dobijeni rezultati upućuju na mogućnost da su aktivnosti, kao i razmena informacija Ministarstva rudarstva i energetike (Sektora za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije –

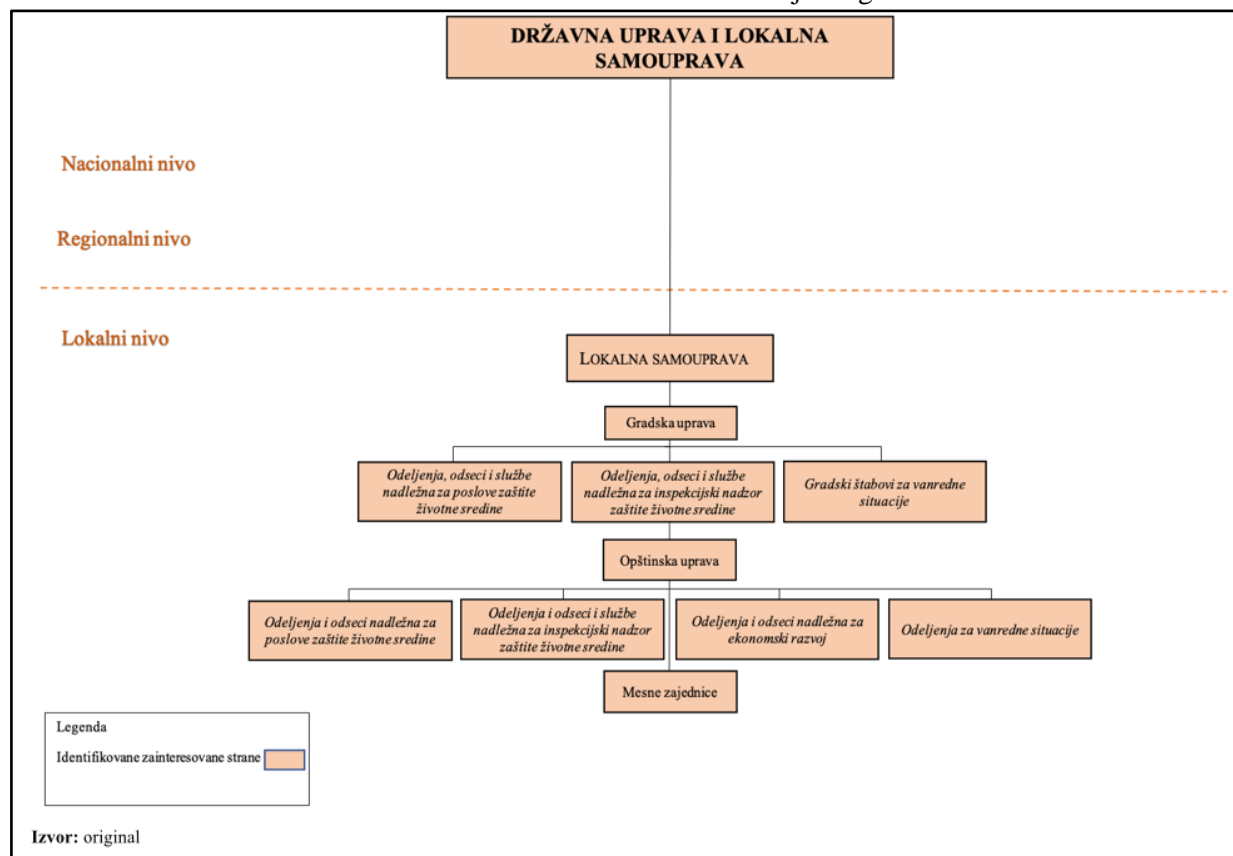
¹⁰⁴ Grupa ispitanika iz javnog sektora (grupe JP i LS), i iz civilnog sektora (grupa NVO).

¹⁰⁵ Spisak svih ispitanika sa šiframa se nalaze u prilogu 2, pregled P2-1.

Odseka za obnovljive izvore energije) i Ministarstva unutrašnjih poslova (Sektora za vanredne situacije), više usmerene ka institucijama i organizacijama javnog sektora.

Ispitanici su u okviru LS, identifikovali gradsku i opštinsku upravu, gradske štabove i opštinska odeljenja za vanredne situacije kao i mesne zajednice (šema 5.2).

Šema 5.2. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – LS

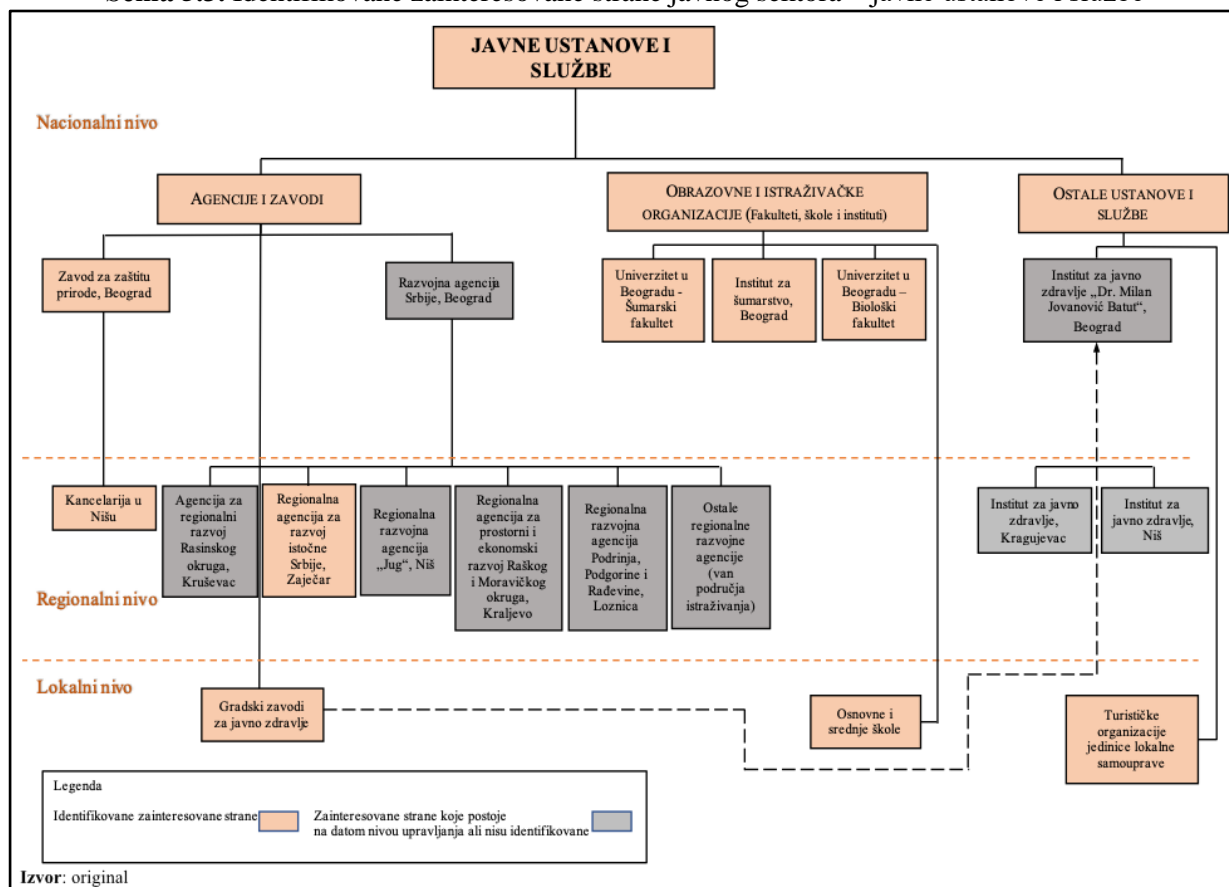
Kada je u pitanju identifikacija zainteresovanih strana u okviru LS, veliki broj ispitanika (58,3%) je identifikovao opštinsku upravu kao zainteresovanu stranu koja obavlja delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruje interese i uticaje u šumarstvu i zaštiti prirode i koja je uključena u upravljanje klimatskim promenama (prilog 3, tabela P5-3).

Posmatrano prema grupama ispitanika, ispitanici iz grupe JP uopšte nisu prepoznali Gradske štabove i opštinska odeljenja za vanredne situacije kao zainteresovane strane koja obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove ili na drugi način ostvaruje interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode, uključene u upravljanje klimatskim promenama (prilog 3, tabela P5-4). Većina ispitanika iz grupe NVO (74,1%) i veliki broj ispitanika iz grupe JP (61,9%) i grupe LS (41,2%) su prepoznali opštinsku upravu. Sa druge strane, mesne zajednice su prepoznate od strane ispitanika iz grupe NVO u većem broju (50%), za razliku od ispitanika iz grupe JP (19%) i grupe LS (11,8%). Ovakvi rezultati upućuju na mogućnost da su angažovanje i aktivnosti NVO usmerene na nivo mesnih zajednica u većoj meri nego u slučaju grupa ispitanika iz JP i LS.

Pri identifikaciji zainteresovanih strana u okviru javnih ustanova i službi, izdvojene su sledeće grupe zainteresovanih strana (šema 5.3):

- agencije i zavodi;
- obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti);
- ostale javne ustanove i službe.

Šema 5.3. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – javne ustanove i službe

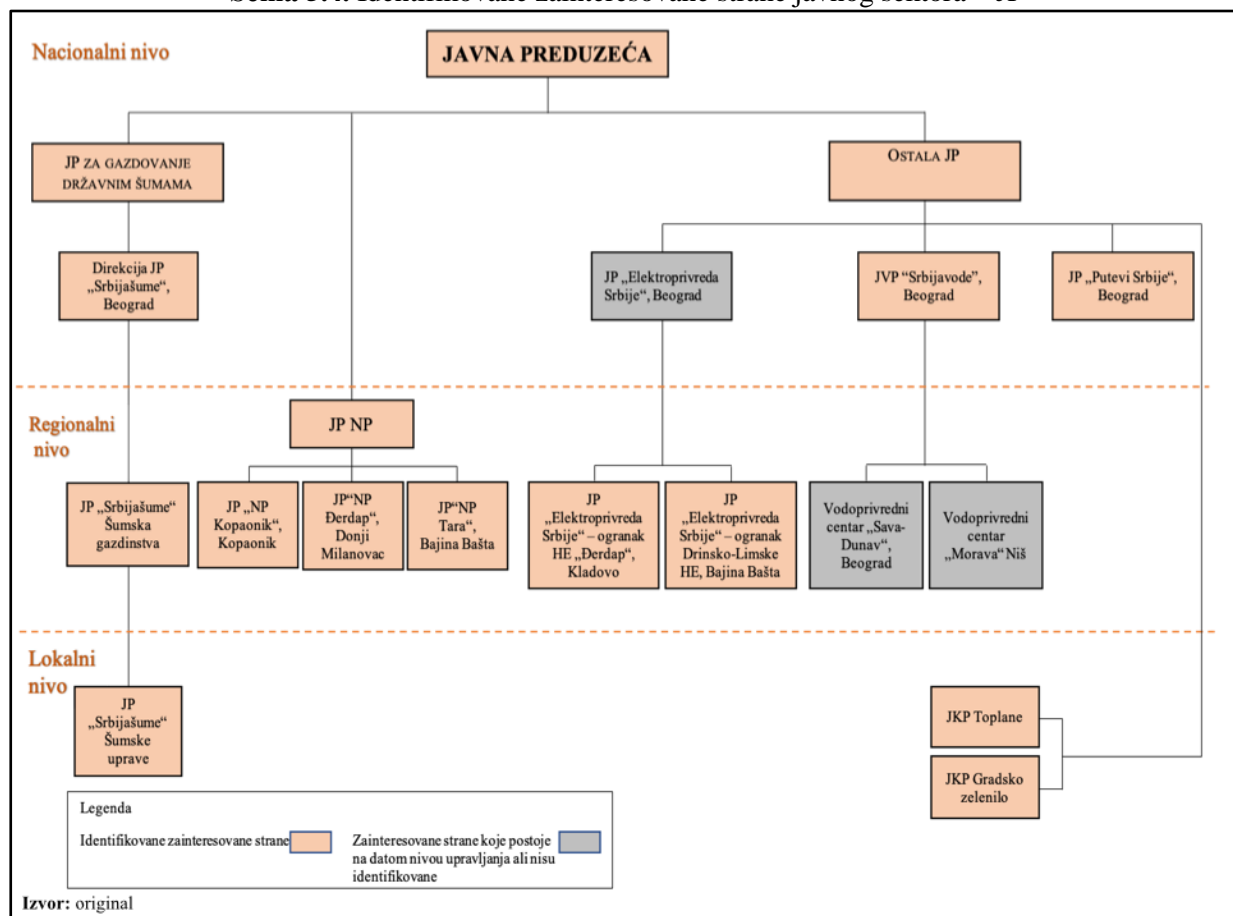
Dobijeni rezultati pokazuju da nijedna od navedenih javnih ustanova i službi nije identifikovana od strane većine ispitanika (prilog 3, tabela P5-5). Uočeno je da su ispitanici, od svih javnih ustanova i službi, u najvećem broju (17,5%) prepoznali Zavod za zaštitu prirode Srbije iz Beograda (grupa agencija i zavodi), i Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet (26,2%) iz grupe obrazovnih i istraživačkih organizacija. Dobijeni rezultati upućuju na zaključak da su ispitanici u najvećem broju, prepoznali one organizacije koje se, zaista, u okviru svojih nadležnosti, bave pitanjima šumarstva i zaštite prirode i uključene su u upravljanje klimatskim promenama.

Posmatrano prema grupama ispitanika, u odnosu na identifikovane agencije i zavode, jedino je Zavod za zaštitu prirode Srbije iz Beograda identifikovan od strane svih grupa ispitanika. Za razliku od ispitanika iz grupa LS i NVO, ispitanici iz grupe JP nisu identifikovali Regionalnu agenciju za razvoj istočne Srbije, Zaječar (RARIS), dok su Gradski zavodi za javno zdravlje identifikovani samo od strane ispitanika iz grupe NVO, i to zbog učešća u aktivnostima monitoringa kvaliteta i zagađenja vazduha (prilog 3, tabela P5-6). Od obrazovnih i istraživačkih organizacija Institut za šumarstvo je identifikovan od strane ispitanika iz grupa JP (28,6%), i LS (2,9%), ali ne i od strane ispitanika iz grupe NVO. Turističke organizacije jedinica LS, su identifikovane samo od strane ispitanika iz grupe LS i grupe NVO, i to zbog učešća u aktivnostima promocije zaštite biodiverziteta i zaštite prirode.

Pri identifikaciji zainteresovanih strana u okviru javnih preduzeća, izdvojena su (šema 5.4): JP za gazdovanje državnim šumama, JP NP, i ostala JP (Elektroprivreda Srbije, JVP „Srbijavode“, JP „Putevi Srbije“, JKP Toplane i JKP Gradsko zelenilo).

Većina ispitanika (60,6%) je identifikovala jedino JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU kao zainteresovanu stranu koja obavlja delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruje interese i uticaje u oblasti šumarstva i zaštite prirode u uslovima klimatskih promena (u prilogu 5, tabela P5-7). Od ostalih pomenutih zainteresovanih strana, ispitanici su u najvećem broju (19,4%) identifikovali JKP Gradsko zelenilo i JP NP (12,6%), dok je manje od 10% ispitanika identifikovalo ostala JP.

Šema 5.4. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora – JP

Ovakvi rezultati ukazuju da je rad JP „Srbijašuma“ – ŠU kao i JKP Gradskog zelenila (deo preduzeća koja se u okviru svojih nadležnosti bavi čišćenjem otpada i održavanjem zelenila) u oblasti šumarstva i zaštite prirode u upravljanju klimatskim promenama, uočen i prepoznat od strane ispitanika na lokalnom nivou.

Posmatrano prema grupama ispitanika (prilog 3, tabela P5-8), jedino ispitanici iz grupe NVO nisu identifikovali JP NP, za razliku od predstavnika iz grupa JP (19%) i NVO (14,7%) Takođe, ispitanici iz grupe NVO nisu prepoznali JP „Elektroprivreda Srbije“, dok predstavnici iz grupa JP i LS jesu, u manjem broju (2,4% tj. 2,9%). Dobijeni rezultati ukazuju na potencijalno slabiju razmenu informacija, ali i saradnje JP NP kao i drugih JP (osim JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU) sa NVO na lokalnom nivou.

Kada je u pitanju civilni sektor, identifikovane zainteresovane obuhvataju (pregled P5-2):

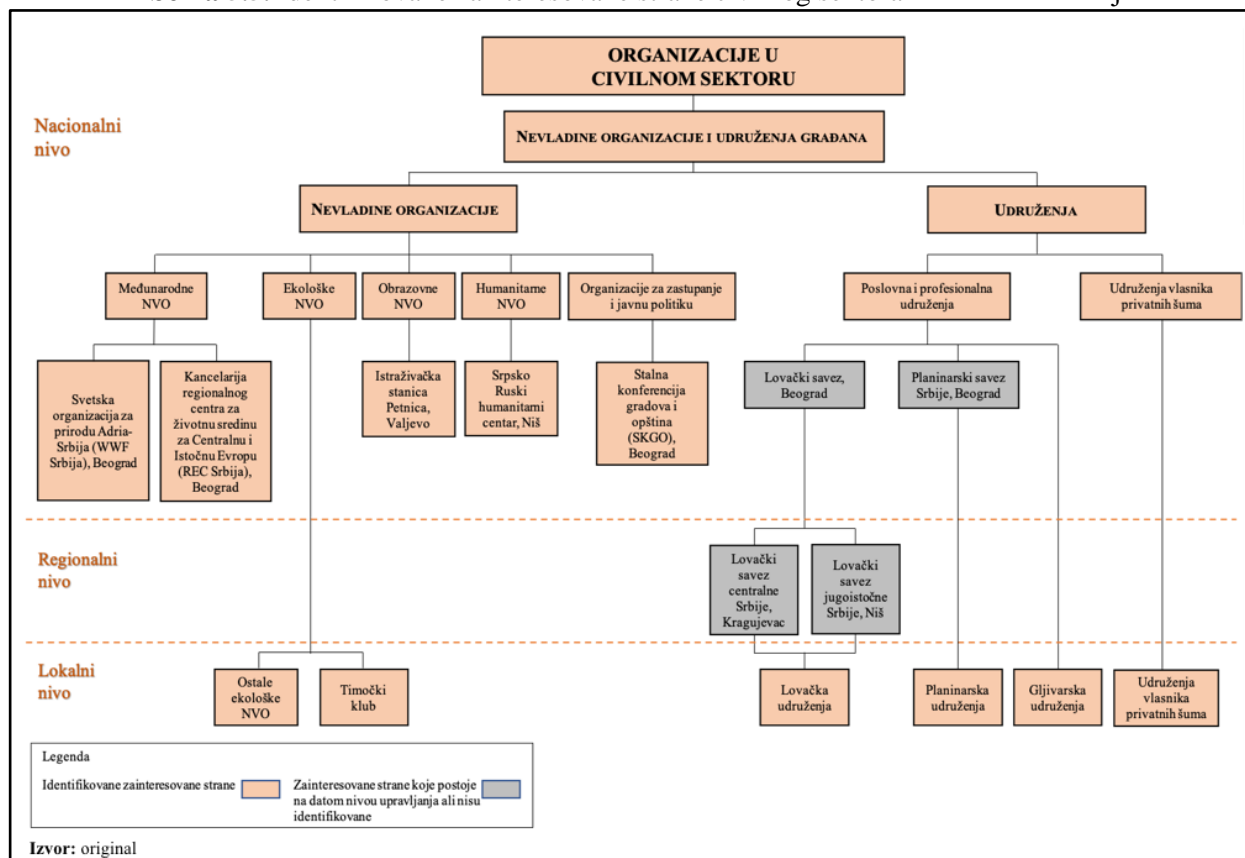
- NVO (međunarodne, ekološke, obrazovne, humanitarne, organizacije za zastupanje i javnu politiku);
- udruženja (poslovna i profesionalna udruženja i udruženja VPS).

U okviru privatnog sektora, identifikovane su sledeće zainteresovane strane (pregled P5-2):

- privredni subjekti;
- fizička lica.

U okviru **civilnog sektora** (šema 5.5), izdvojene su međunarodne, obrazovne, ekološke, humanitarne NVO, kao i organizacije za zastupanje i javnu politiku, kao i različita udruženja (poslovna i profesionalna, udruženja VPS).

Šema 5.5. Identifikovane zainteresovane strane civilnog sektora – NVO i udruženja

Na osnovu prikazanih rezultata (prilog 3, tabela P5-9), uočeno je da se, i pored identifikacije različitih tipova NVO, većina ispitanika (64,7%) je identifikovala lokalne ekološke NVO kao zainteresovana strana koja obavlja delatnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode, uključenih u problematiku upravljanja klimatskim promenama. Ovakvi rezultati ukazuju na informisanost ispitanika o radu lokalnih NVO, ali i potencijal za dalje razvijanje saradnje sa njima.

Posmatrano prema grupama ispitanika, jedino su lokalne ekološke NVO identifikovane od strane ispitanika iz sve 3 grupe (prilog 3, tabela P5-10), dok su ostali tipovi NVO identifikovani samo od strane jedne grupe ispitanika (grupa JP i NVO) ili dve grupe ispitanika (grupa LS i NVO kada je u pitanju Srpsko-ruski humanitarni centar, Niš; i grupa JP i LS kada je u pitanju Timočki klub, Knjaževac). Kao jedan od mogućih razloga za uočene razlike u identifikaciji NVO prema grupama ispitanika je i postojanje saradnje i razmene informacija samo između pojedinih sektora, tj. organizacija.

Ispitanici su prepoznali dve vrste udruženja, ali nijedno nije identifikovano od strane većine ispitanika. U okviru grupe poslovnih i profesionalnih udruženja, ispitanici su u najvećem broju (11,7%) prepoznali lovačka udruženja. Lovačka udruženja su identifikovana od strane ispitanika usled povezanosti lovstva sa zaštitom prirode i šumarstvom (prilog 3, tabela P5-11).

Posmatrano prema grupama ispitanika, uočeno je da su planinarska udruženja identifikovana samo od strane ispitanika iz grupa JP i NVO, dok su lokalna gljivarska društva identifikovana samo od strane ispitanika iz grupe JP (prilog 3, tabela P5-12). Jedan od mogućih razloga za razlike u identifikaciji udruženja, je i mogućnost da su ispitanici grupe JP više informisani o radu i imaju više kontakata sa pomenutim udruženjima, od ispitanika iz grupa LS i NVO.

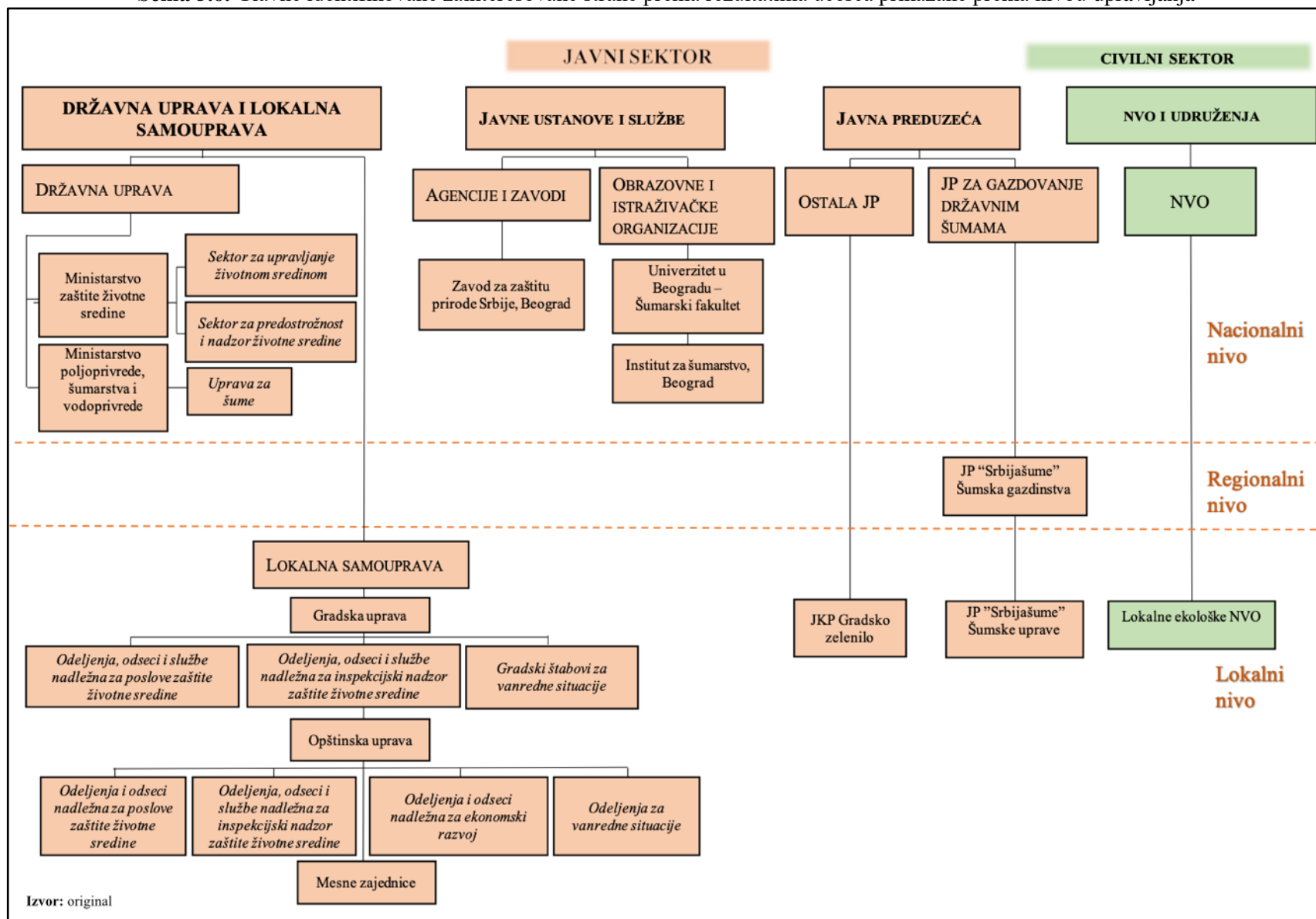

U okviru **privatnog sektora**, identifikovani su privredni subjekti i fizička lica. Od privrednih subjekata, identifikovana su različita MSP, dok su u od fizičkih lica identifikovani samo VPŠ (šema 5.6). Bitno je napomenuti da privredni subjekti kao i fizička lica nisu identifikovana od strane većine ispitanika (prilog 3, tabela P5-13).

Posmatrano prema grupama ispitanika, uočeno je da su sve pomenute zainteresovane strane identifikovane od strane ispitanika iz grupe JP, za razliku od ispitanika iz grupe LS koji su identifikovali samo 2 MSP (MSP za seču i privlačenje i transport drvnih sortimenata i MSP za proizvodnju paleta), tj. ispitanika iz grupe NVO koji nisu identifikovali nijednu zainteresovanu stranu iz privatnog sektora. Jedan od mogućih razloga za uočene razlike u identifikaciji zainteresovanih strana, naročito ispitanika iz grupe NVO, je nepostojanje kontakata, zajedničkih projekata i saradnje sa MSP i VPŠ (prilog 3, tabela 5-14).

Ako se rezultati identifikacije posmatraju prema **nivoima upravljanja**, a shodno dobijenim rezultatima (prilog 3, tabele P5-1–P5-14) na nacionalnom nivou se izdvajaju Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume; Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za upravljanje životnom sredinom, Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine; Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet; Institut za šumarstvo iz Beograda; Zavod za zaštitu prirode Srbije iz Beograda. Na regionalnom nivou izdvajaju se JP za gazdovanje državnim šumama – ŠG, dok se na lokalnom nivou izdvajaju gradska uprava; opštinska uprava; mesne zajednice; lokalne ekološke organizacije; JKP Gradsko zelenilo; JP za gazdovanje držanim šumama – ŠU (šema 5.7). Posmatrano prema grupama ispitanika, za razliku od ispitanika iz grupa JP i NVO, ispitanici iz grupe LS su identifikovali najmanji broj zainteresovanih strana na regionalnom i nacionalnom nivou delovanja.

Šema 5.6. Glavne identifikovane zainteresovane strane prema rezultatima učešća prikazane prema nivou upravljanja

Ispitanici su, takođe, procenili **uključenost identifikovanih zainteresovanih strana u problematiku upravljanja klimatskim promenama**, kao i zainteresovanih strana koje bi trebalo da budu uključene (prilog 3, tabela P5-15).

Poređenjem dobijenih rezultata, uočeno je da se zainteresovane strane koje su identifikovane da se bave pitanjima šumarstva i zaštite prirode, takođe, uključene u upravljanje klimatskim promenama.

Na osnovu dobijenih rezultata uočeno je da je većina ispitanika prepoznala JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU (55,6%) i ekološke NVO (65%), dok je veliki broj ispitanika (39%) prepoznao Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine), opštinsku upravu (57,4%) i Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet (26,7%) kao zainteresovane strane koje su uključene u upravljanje klimatskim promenama. Ispitanici su ostale zainteresovane strane prepoznali u nešto manjem broju (prilog 3, tabela P5-15).

Posmatrano prema grupama ispitanika (prilog 3, tabela P5-16), uočeno je da ispitanici sve 3 grupe ne prepoznaju uključenost zainteresovanih strana u upravljanje klimatskim promenama na isti način. Ispitanici iz grupe NVO prepoznaju rad svih identifikovanih javnih ustanova, ali ne i JP, za razliku od ispitanika iz grupa JP i LS, koji prepoznaju rad svih JP. Ispitanici grupe NVO prepoznaju rad lokalnih ekoloških NVO u skoro duplom broju u odnosu na predstavnike grupa JP i LS. Ispitanici grupe JP su prepoznali sva identifikovana udruženja, privredne subjekte i fizička lica, što nije bio slučaj sa ispitanicima iz grupe LS, a naročito ispitanika iz grupa LS i NVO. Jedan od mogućih razloga za postojanje razlike u stavovima između ispitanika iz grupa JP i LS je i razlika između postojanja i/ili intenziteta saradnje sa datim institucijama i organizacijama.

Ispitanici su, takođe, identifikovali **zainteresovane strane koje bi trebalo da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama** (prilog 3, tabela P5-17).

U okviru javnog sektora – državne uprave i LS, veliki broj ispitanika (28,4%) je prepoznao Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine). Pored Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume, Ministarstva rudarstva i energetike (Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije) i Ministarstva unutrašnjih poslova (Sektor za vanredne situacije), identifikovano je i Ministarstvo pravde, kao zainteresovana strana koja bi, prema stavovima ispitanika, trebalo da se bavi problematikom upravljanja klimatskim promenama. Uloga Ministarstva omladine i sporta (Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije nije prepoznata. Veliki broj ispitanika je prepoznao opštinsku upravu (60,5%), kao i gradsku upravu (39,5%) i mesne zajednice (33,3%).

Kada su u pitanju javne ustanove i službe – agencija i zavoda, ističe se Zavod za zaštitu prirode Srbije iz Beograda, dok se od obrazovnih i istraživačkih i organizacija ističe Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet, koji su prepoznati od strane 13,6%, tj. 17,3% ispitanika. Od ostalih ustanova i službi, pored turističkih organizacija jedinica LS, identifikovane su javne medijske ustanove. Razlog za njihovo uključivanje je, prema stavu ispitanika, njihova potencijalna uloga u širenju informacija i razumevanja problematike klimatskih šire javnosti.

U okviru javnih preduzeća, JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU su prepoznate od strane većeg broja ispitanika (51,9%) u odnosu na JP NP (8,6%) i ostala JP, kao što je JKP Gradsko zelenilo (11,1%).

Ako se posmatra civilni sektor – NVO, od međunarodnih NVO nije prepoznata uloga REC Srbije iz Beograda. Većina ispitanika je prepoznala ekološke NVO (67,9%), pri čemu su ispitanici identifikovali i Pokret gorana Srbije, kao zainteresovanu stranu koja bi trebalo da bude uključena u problematiku upravljanja klimatskim promenama. Od obrazovnih NVO, uloga Istraživačke stanice Petnica iz Valjeva nije prepoznata, kao ni uloga Srpsko ruskog humanitarnog centra, iz Niša kao humanitarne NVO koja bi trebala da bude uključena u problematiku upravljanja klimatskim promenama. Kada su u pitanju udruženja, uloga lokalnih gljivarskih udruženja nije prepoznata, dok su ispitanici prepoznali udruženja VPŠ, kao zainteresovanu stranu koja bi trebalo da bude uključena u problematiku upravljanja klimatskim promenama.

U slučaju privatnog sektora, kada su u pitanju privredni subjekti, za razliku od MSP za proizvodnju peleta i MSP za proizvodnju ćumura ispitanici nisu prepoznali ulogu MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata. Ispitanici su identifikovali VPŠ kao zainteresovane strane koje bi trebalo da se bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama.

Predstavnici sve 3 grupe ispitanika su, na nivou državne uprave i LS, prepoznali samo Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine) i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume (prilog 3, tabela P5-18), Ministarstvo rudarstva i energetike (Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije) je prepoznato od strane ispitanika iz grupa JP i NVO, dok su Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova (Sektor za vanredne situacije) prepoznati samo od strane ispitanika iz grupe JP.

Od javnih ustanova i službi, Zavod za zaštitu prirode iz Beograda, kao i sve pomenute obrazovne i istraživačke organizacije su identifikovane od strane ispitanika iz sve 3 grupe. To nije slučaj kada su u pitanju preostale organizacije iz grupe agencija i zavoda, kao i turističke organizacije jedinica LS, koje su identifikovane samo od strane ispitanika iz grupe NVO. Samo predstavnici iz grupe LS su identifikovali javne medijske ustanove kao zainteresovane strane koje bi trebalo da se bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama.

Kada su u pitanju JP, jedino su JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU, JP NP, i JKP Gradsko zelenilo prepoznati od strane sve 3 grupe ispitanika. Ostala preduzeća su prepoznata samo od strane ispitanika iz grupa JP i LS, a kada su u pitanju JP „Putevi Srbije“, Beograd od strane ispitanika iz grupe LS.

U okviru civilnog sektora, Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd kao međunarodna NVO i Pokret gorana Srbije kao ekološka NVO, su prepoznati samo od strane ispitanika iz grupa JP i LS. Jedna međunarodna NVO, kao ni humanitarne i obrazovne NVO nisu prepoznate od strane ispitanika, dok su sve preostale ekološke NVO prepoznate od strane ispitanika iz sve 3 grupe, kao zainteresovane strane koje bi trebalo da se bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama. Udruženja VPŠ kao i lovačka udruženja su identifikovana od strane sve 3 grupe ispitanika, za razliku od gljivarskih udruženja koja nisu prepoznata. Jedan od mogućih razloga za identifikaciju udruženja VPŠ od strane sve 3 grupe ispitanika je i činjenica da se ova udruženja jedina od gore pomenutih zainteresovanih strana, direktno bave pitanjima šumarstva i deluju na lokalnom nivou.

U privatnom sektoru, MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata nisu prepoznata od strane sve 3 grupe ispitanika, dok su MSP za proizvodnju ćumura prepoznata samo od strane ispitanika iz grupe NVO, tj. grupe JP, kada su u pitanju MSP za proizvodnju peleta. VPŠ su prepoznati samo od strane dve grupe ispitanika, i to grupa JP i NVO.

Pregled zainteresovanih strana koje su uključene, ali i onih koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama je prikazan u tabeli 5.1.

Tabela 5.1. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih strana koje su uključene i koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama

Identifikovane zainteresovane strane	Uključene u upravljanje klimatskim promenama		Trebalo da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama	
	Da	Ne	Da	Ne
	%			
JAVNI SEKTOR				
Državna uprava i LS				
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	39,0	61,0	28,4	71,6
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	19,8	80,2	4,9	95,1
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije –</i> <i>Odsek za obnovljive izvore energije</i>	3,0	97,0	3,7	96,3

Tabela 5.1. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih strana koje su uključene i koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama

Identifikovane zainteresovane strane	Uključene u upravljanje klimatskim promenama		Trebalo da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama	
	Da	Ne	Da	Ne
	%			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	3,0	97,0	1,2	98,8
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	1,0	99,0	/	/
Ministarstvo pravde	/	/	1,2	98,8
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	31,0	69,0	39,5	60,5
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	57,4	42,6	60,5	39,5
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	4,0	96,0	3,7	96,3
Mesne zajednice	21,8	78,2	33,3	66,7
Javne ustanove i službe				
<i>Agencije i zavodi</i>				
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	20,2	79,8	13,6	86,4
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	5,0	95,0	1,2	98,8
Gradski zavodi za javno zdravlje	1,0	99,0	1,2	98,8
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>				
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	26,7	73,3	17,3	82,7
Institut za šumarstvo, Beograd	13,9	86,1	6,2	93,8
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	8,9	91,1	9,9	90,1
Osnovne i srednje škole	9,9	91,1	8,6	91,4
<i>Ostale ustanove i službe</i>				
Javne medijske ustanove	/	/	1,2	98,8
Turističke organizacije jedinica LS	2,0	98,0	1,2	98,8
JP				
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>				
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	55,6	44,4	51,9	48,1
<i>JP NP</i>				
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	12,0	88,0	8,6	91,4
<i>Ostala JP</i>				
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	2,0	98,0	4,9	95,1
JP „Putevi Srbije“, Beograd	4,0	96,0	1,2	98,8
JVP „Srbijavode“, Beograd	10,9	89,1	4,9	95,1
JKP Gradsko zelenilo	15,8	84,2	11,1	88,9
JKP Toplane	4,0	96,0	3,7	96,3
CIVILNI SEKTOR				
NVO i udruženja				
NVO				
<i>Međunarodne NVO</i>				
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	1,0	99,0	2,5	97,5
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd	1,0	99,0	/	/

Tabela 5.1. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih strana koje su uključene i koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama

Identifikovane zainteresovane strane	Uključene u upravljanje klimatskim promenama		Trebalo da budu uključene u upravljanje klimatskim promenama	
	Da	Ne	Da	Ne
	%			
<i>Obrazovne NVO</i>				
Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	1,0	99,0	/	/
<i>Ekološke NVO</i>				
Pokret gorana Srbije	/	/	3,7	96,3
Lokalne ekološke NVO	65,0	35,0	67,9	32,1
Timočki klub, Knjaževac	4,0	96,0	6,2	93,8
<i>Humanitarne NVO</i>				
Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	2,0	98,0	/	/
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>				
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	1,0	99,0	1,2	98,8
Udruženja				
Lovačka udruženja	8,9	91,1	11,1	88,9
Planinarska udruženja	4,0	96,0	3,7	96,3
Lokalna gljivarska udruženja	2,0	98,0	/	/
<i>Udruženja VPS</i>				
Udruženja VPS	/	/	6,2	93,8
PRIVATNI SEKTOR				
Privredni subjekti				
MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata	1,0	99,0	/	/
MSP za proizvodnju peleta	1,0	99,0	1,2	98,8
MSP za proizvodnju ćumura	1,0	99,0	1,2	98,8
Fizička lica				
VPS	7,8	92,2	4,9	95,1

Izvor: original

Ako se posmatraju zainteresovane strane, čija uključenost u problematiku upravljanja klimatskim promenama nije prepoznata, samo Ministarstvo omladine i sporta (Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije) kao i REC Srbija iz Beograda, deluju na nacionalnom nivou, dok ostale zainteresovane strane, deluju na lokalnom nivou.

Sa druge strane, ispitanici su identifikovali dodatne 4 zainteresovane strane koje bi trebalo da se bave problematikom upravljanja klimatskim promenama, i to: Ministarstvo pravde, javne medijske ustanove, pokret gorana Srbije i udruženja VPS. Sve pomenute zainteresovane strane, osim udruženja VPS, deluju na nacionalnom nivou, pri čemu se Pokret gorana Srbije i udruženja VPS direktno bave pitanjima šumarstva i zaštite prirode.

5.2. KLASIFIKACIJA ZAINTERESOVANIH STRANA – RANGIRANJE INTERESA I UTICAJA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA

U ovom potpoglavlju su prikazani i analizirani rezultati koji se odnose na rangiranje interesa i uticaja zainteresovanih strana¹⁰⁶ u upravljanju klimatskim promenama. Ispitanici su imali mogućnost da ocene interes i uticaj identifikovanih zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

¹⁰⁶ Pojedine zainteresovane strane nisu bile identifikovane od strane dovoljnog broja ispitanika da bi se izračunala statistička značajnost proporcija, kao što su: Ministarstvo pravde, Zavod za zaštitu prirode Srbije iz Beograda, RARIS iz Zaječara, Gradski zavodi za javno zdravlje, javne medijske ustanove, turističke organizacije jedinica LS, JP „Putevi Srbije“ iz Beograda, WWF Srbija iz Beograda, SKGO iz Beograda, MSP za proizvodnju peleta i MSP za proizvodnju ćumura.

Veliki broj ispitanika je pozitivnog stava u odnosu na interes zainteresovanih strana javnog sektora – državne uprave i LS u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.2).

Tabela 5.2. Ocena interesa zainteresovanih strana – državna uprava i LS

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		Interes		
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	1	-	6,609	2	0,037
	2	-			
	3	19,5			
	4	24,0			
	5	56,5			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	1	-	0,000	1	1,000
	2	-			
	3	-			
	4	50,0			
	5	50,0			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije –</i> <i>Odsek za obnovljive izvore energije</i>	1	50,0	0,000	1	1,000
	2	-			
	3	-			
	4	-			
	5	50,0			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	1	-	0,000	1	1,000
	2	-			
	3	50,0			
	4	-			
	5	50,0			
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	1	-	8,154	3	0,043
	2	7,7			
	3	26,9			
	4	46,2			
	5	19,2			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	1	5,1	25,744	4	0,000
	2	10,3			
	3	17,9			
	4	51,3			
	5	15,4			
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	1	-	0,333	1	0,564
	2	-			
	3	33,3			
	4	-			
	5	66,7			
Mesne zajednice	1	-	10,680	3	0,014
	2	8,0			
	3	20,0			
	4	52,0			
	5	20,0			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Međutim, ispitanici imaju suprotstavljene stavove u odnosu na interes Ministarstva rudarstva i energetike (Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije) u upravljanju klimatskim promenama. Jedan od mogućih razloga uočenih razlika u oceni interesa su razlike u dostupnosti informacijama o radu Ministarstva rudarstva i energetike u oblasti klimatskih promena, kao i rezultatima koji ukazuju da ovo ministarstvo, prema stavovima većine ispitanika, ne obezbeđuje mere podrške u ovoj oblasti (tabela 5.34).

Ocena interesa državne uprave i LS, prema grupama ispitanika je data u tabeli 5.3.

Tabela 5.3. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – državna uprava i LS

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		JP			LS			NVO				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija	χ^2	df	p*	%	χ^2 test značajnosti proporcija	χ^2	df	p	χ^2 test značajnosti proporcija		
												χ^2	df
Državna uprava i LS													
Ministarstvo zaštite životne sredine	1	-	3,250	2	0,197	-	3,250	2	0,197	-	1,143	2	0,565
	2	-				-							
Sektor za upravljanje životnom sredinom	3	12,5				12,5							
	4	25,0				25,0							
Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine	5	62,5				62,5							
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	0,000	1	1,000
	2	-				-							
Uprava za šume	3	-				-							
	4	100,0				-							
	5	-				100,0							
Ministarstvo rudarstva i energetike	1	50,0	0,000	1	1,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-							
Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsjek za obnovljive izvore energije	3	-				-							
	4	-				-							
	5	50,0				-							
Ministarstvo unutrašnjih poslova	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-							
Sektor za vanredne situacije	3	100,0				-							
	4	-				-							
	5	-				100,0							
Gradska uprava	1	-	1,571	3	0,666	-	3,000	2	0,223	-	6,385	3	0,094
	2	14,3				-							
Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine; Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine	3	42,9				16,7							
	4	14,3				66,7							
	5	28,6				16,7							
Opštinska uprava	1	-	9,556	3	0,023	14,3	3,857	3	0,277	7,1	5,286	4	0,259
	2	11,1				-							
Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine; Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine; Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj	3	22,2				14,3							
	4	55,6				57,1							
	5	11,1				14,3							
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-							
	3	100,0				-							
	4	-				-							
	5	-				100,0							
Mesne zajednice	1	-	2,000	3	0,572	-	1,600	2	0,449	-	6,800	3	0,079
	2	10,0				-							
	3	30,0				20,0							
	4	40,0				60,0							
	5	20,0				20,0							

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Ispitanici sve tri grupe imaju različite stavove kada je u pitanju interes državne uprave i lokalne samouprave u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.3). Veliki broj ispitanika sve 3 grupe je pozitivnog stava kada je u pitanju interes Ministarstva zaštite životne sredine (Sektor za

upravljanje životnom sredinom, Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine) i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (Uprava za šume). Ispitanici iz grupa JP i NVO imaju suprotstavljena mišljenja kada je u pitanju interes gradske uprave i mesne zajednice u upravljanju klimatskim promenama, dok su ispitanici is grupe LS neutralnog i pozitivnog stava. Jedino u slučaju opštinske uprave, većina ispitanika iz grupe JP (55,6%) je pozitivnog stava u odnosu na interes u upravljanju klimatskim promenama. Dok ispitanici iz grupe JP prepoznaju interes svake od navedenih institucija i organizacija državne uprave i LS, to nije slučaj sa ispitanicima iz grupa LS i NVO. Ispitanici iz grupa LS i NVO nisu prepoznali interes Ministarstva rudarstva i energetike (Sektor za energetska efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije), dok je interes Ministarstva unutrašnjih poslova (Sektor za vanredne situacije) prepoznat samo od strane ispitanika iz grupa JP i LS. Kada su u pitanju gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije, njihov interes je prepoznat samo od strane ispitanika iz grupa JP i NVO.

Jedan od mogućih uzroka za postojanje razlika u prepoznavanju interesa pojedinih institucija i organizacija državne uprave i LS je i nedostatak saradnje i razmene informacija između organizacija na različitim nivoima upravljanja. Pored toga, rezultati analize saradnje ukazuju da efikasnost razmene informacija kao i postojanje veza između zainteresovanih strana sa različitim nivoa upravljanja nije optimalan (tabela 5.50; tabela 5.51).

Kada je interes javnih ustanova i službi u pitanju, ispitanici imaju uglavnom pozitivan stav. Samo 8,3% ispitanika ima negativan stav kada je u pitanju Zavod za zaštitu prirode, dok 25% ispitanika ima neutralan stav, kada je u pitanju Institut za šumarstvo iz Beograda (tabela 5.4).

Tabela 5.4. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		Interes		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	1	-	3,500	2	0,174
	2	8,3			
	3	-			
	4	50,0			
	5	41,7			
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	1	-	0,077	1	0,782
	2	-			
	3	-			
	4	53,8			
	5	46,2			
Institut za šumarstvo, Beograd	1	-	1,000	1	0,317
	2	-			
	3	25,0			
	4	75,0			
	5	-			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	1	-	2,000	1	0,157
	2	-			
	3	-			
	4	25,0			
	5	75,0			
Osnovne i srednje škole	1	-	3,571	1	0,059
	2	-			
	3	-			
	4	14,3			
	5	85,7			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Posmatrano prema grupama ispitanika, 75% ispitanika iz grupe NVO i svi ispitanici iz grupa JP i LS su pozitivnog stava u odnosu na interes Zavoda za zaštitu prirode Srbije iz Beograda. Svi

ispitanici iz grupe NVO i 2/3 ispitanika iz grupe JP su pozitivnog stava kada je u pitanju interes u upravljanja u klimatskim promenama Instituta za šumarstvo iz Beograda (tabela 5.5).

Tabela 5.5. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		JP			LS			NVO				
	%		χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	1	-	0,000	1	1,000	-	0,000	1	1,000	-	0,500	2	0,779
	2	-				-				25			
	3	-				-				-			
	4	50				50				-			
	5	50				50				25			
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	1	-	0,667	1	0,414	-	0,333	1	0,564	-	0,000	1	1,000
	2	-				-				-			
	3	-				-				-			
	4	66,7				33,3				50			
	5	33,3				66,7				50			
Institut za šumarstvo, Beograd	1	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-				-			
	3	33,3				-				-			
	4	66,7				-				100,0			
	5	-				-				-			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	1	-	0,000	1	1,000	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/
	2	-				-				-			
	3	-				-				-			
	4	50,0				33,3				-			
	5	50,0				66,7				100,0			
Osnovne i srednje škole	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	0,000	1	1,000
	2	-				-				-			
	3	-				-				-			
	4	-				-				50,0			
	5	100,0				100,0				50,0			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Uočeno je da jedino ispitanici iz grupe LS nisu izrazili stav o interesu Instituta za šumarstvo iz Beograda u upravljanju klimatskim promenama. Jedan od mogućih razloga je i nedostatak saradnje i razmena informacija sa ovom organizacijom, što je uočeno i u rezultatima analize saradnje (potpoglavlje 5.4).

Dok je većina ispitanika pozitivnog stava kada je u pitanju interes JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU, JP „NP“, JP „Elektroprivreda Srbije“ i JKP Gradsko zelenilo, 50% ispitanika je neutralnog stava kada je u pitanju interes JVP „Srbijavode“ iz Beograda (tabela 5.6).

Tabela 5.6. Ocena interesa zainteresovanih strana – JP

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		Interes		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU	1	-	14,846	3	0,002
	2	10,2			
	3	10,3			
	4	46,2			
	5	33,3			

Tabela 5.6. Ocena interesa zainteresovanih strana – JP

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		Interes			
			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
				χ^2	df	p*
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	1	-	2,000	1	0,157	
	2	-				
	3	-				
	4	25,0				
	5	75,0				
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	1	-	0,000	1	1,000	
	2	25,0				
	3	25,0				
	4	25,0				
	5	25,0				
JVP „Srbijavode“, Beograd	1	-	0,500	2	0,779	
	2	25,0				
	3	50,0				
	4	25,0				
	5	-				
JKP Gradsko zelenilo	1	11,2	2,667	4	0,615	
	2	11,1				
	3	11,1				
	4	33,3				
	5	33,3				
JKP Toplane	1	-	0,000	1	1,000	
	2	50,0				
	3	50,0				
	4	-				
	5	-				

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Uočena razlika u stavovima ispitanika o interesu pojedinih JP u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.6) može da se objasni i time da je upravljanje klimatskim promenama sekundarni cilj u okviru nadležnosti pomenutih JP (potpoglavlje 4.3).

Posmatrano prema grupama ispitanika, uočena je razlika u odgovorima u oceni interesa identifikovanih zainteresovanih strana. Ispitanici iz grupe LS su prepoznali interes svakog od navedenih JP, za razliku od ispitanika iz grupa NVO i JP. Ispitanici iz grupe JP nisu iskazali svoje stavove o interesu JKP Toplane, za razliku od ispitanika iz grupe NVO, koji su, od svih JP, iskazali svoje stavove o interesu JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU, JP NP i JKP Gradsko zelenilo (tabela 5.7).

Tabela 5.7. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – JP

Zainteresovane Strane	Ocena interesa**		JP			LS			NVO				
			%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija			
				χ^2	df		p*	χ^2		df	p	χ^2	df
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	1	-	0,333	1	0,564	-	13,857	3	0,003	-	2,333	3	0,506
	2	-				4,8				20,0			
	3	33,3				4,8				13,3			
	4	66,7				47,6				40,0			
	5	-				42,8				26,7			
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	1	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-				-			
	3	-				-				-			
	4	66,7				-				-			
	5	33,3				100,0				100,0			

Tabela 5.7. Ocena interesa zainteresovanih strana prema grupama ispitanika – JP

Zainteresovane Strane	Ocena interesa**		JP			LS			NVO						
	%		χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija				
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p		
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	1	-	0,000	2	1,000	-	/	/	/	-	/	/	/		
	2	-				100,0				-					
	3	33,3				-				-					
	4	33,3				-				-					
	5	33,3				-				-					
JVP „Srbijavode“, Beograd	1	-	0,000	1	1,000	-	0,000	1	1,000	-	/	/	/		
	2	-				50,0				-					
	3	-				-				-					
	4	50,0				50,0				-					
	5	50,0				-				-					
JKP Gradsko zelenilo	1	-	/	/	/	0,667	4	0,955	/	/	/	/	/		
	2	-												16,7	-
	3	-												16,7	-
	4	100,0												33,3	-
	5	-												16,7	100,0
JKP Toplane	1	-	/	/	/	0,000	1	1,000	/	/	/	/	/		
	2	-												50,0	-
	3	-												50,0	-
	4	-												-	-
	5	-												-	-

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Jedan od mogućih razloga što ispitanici iz grupe NVO nemaju stav o interesu jednog broja JP preduzeća je nepostojanje ili ograničena komunikacija sa identifikovanim JP, što ukazuje i analiza saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (potpoglavlje 5.4).

U okviru civilnog sektora, ispitanici imaju većinom pozitivne stavove pri oceni interesa NVO u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.8).

Tabela 5.8. Ocena interesa zainteresovanih strana – civilni sektor

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		Interes		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
NVO					
Pokret gorana Srbije	1	1,9	42,231	4	0,000
	2	1,9			
	3	15,4			
	4	48,1			
	5	32,7			
Lokalne ekološke NVO	1	-	1,000	2	0,607
	2	-			
	3	50,0			
	4	33,3			
	5	16,7			
Timočki klub, Knjaževac	1	1,9	42,231	4	0,000
	2	1,9			
	3	15,4			
	4	48,1			
	5	32,7			

Tabela 5.8. Ocena interesa zainteresovanih strana – civilni sektor

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		Interes			
	%		χ^2 test značajnosti proporcija			
			χ^2	df	p*	
NVO						
Udruženja						
Lovačka udruženja	1	-	2,000	1	0,157	
	2	-				
	3	-				
	4	25,0				
	5	75,0				
Planinarska udruženja	1	-	0,333	1	0,564	
	2	-				
	3	-				
	4	33,3				
	5	66,7				
Udruženja VPŠ	1	-	2,667	1	0,102	
	2	-				
	3	-				
	4	16,7				
	5	83,3				

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Uočeno je da većina ispitanika ima pozitivan stav kada je u pitanju interes u upravljanju klimatskim promenama dve NVO – Pokret Gorana Srbija (48,1%) i Timočki Klub Knjaževac (48,1%). Uočeno je da su ispitanici pozitivnog stava kada je u pitanju interes svih pomenutih udruženja. Ovakvi rezultati potvrđuju uključenost civilnog sektora, naročito NVO u sprovođenje informacionih mera podrške (tabela 5.33).

Posmatrano prema grupama ispitanika, ispitanici iz grupa LS (63,2%) i NVO (45%) su pozitivnog stava, dok ispitanici iz grupe JP imaju različite stavove kada je u pitanju interes lokalnih ekoloških NVO u upravljanju klimatskim promenama. Ovo nije slučaj u oceni interesa NVO Timočki klub iz Knjaževca, za koji su ispitanici iz grupe LS neutralnog, dok je veliki broj ispitanika iz grupa JP i NVO pozitivnog stava. Za razliku od ispitanika iz grupa JP i NVO, ispitanici iz grupe NVO nisu izrazili svoj stav o Pokretu gorana Srbije, kao zainteresovanoj strani koja ima interes u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.9).

Tabela 5.9. Ocena interesa zainteresovanih strana – civilni sektor prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		JP			LS			NVO				
	%		χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
NVO													
Pokret gorana Srbije	1	-	/	/	/	-	0,000	1	1,000	-	/	/	/
	2	-											
	3	-											
	4	-											
	5	100,0											
Lokalne ekološke NVO	1	-	3,923	3	0,270	-	8,316	2	0,016	5,0	8,000	3	0,046
	2	7,7											
	3	23,1											
	4	46,2											
	5	23,1											

Tabela 5.9. Ocena interesa zainteresovanih strana – civilni sektor prema grupama ispitanika

Ocena interesa**		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Zainteresovane strane	1	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-							
	3	33,3				100,0							
	4	66,7				-							
	5	-				100,0							
Udruženja													
Lovačka udruženja	1	-	0,000	1	1,000	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/
	2	-				-							
	3	-				-							
	4	50,0				33,3							
	5	50,0				66,7				100,0			
Planinarska udruženja	1	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-							
	3	-				-							
	4	33,3				-							
	5	66,7				-							
Udruženja VPŠ	1	-	/	/	/	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/
	2	-				-							
	3	-				-							
	4	-				33,3							
	5	100,0				66,7				100,0			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Ispitanici iz sve 3 grupe su pozitivnog stava po pitanju interesa 2 udruženja (lovačka udruženja i udruženja VPŠ) u upravljanju klimatskim promenama. Ispitanici iz grupa LS i NVO nemaju stav o interesu u upravljanju klimatskim promenama planinarskih udruženja. Jedan od mogućih razloga ne iskazivanja stavova o interesu u upravljanju klimatskim promenama ovih udruženja može biti i nedostatak zajedničkih aktivnosti i saradnje između NVO i LS, što je uočeno i u rezultatima analize pojedinih oblika saradnje (potpoglavlje 5.2).

U okviru privatnog sektora, ispitanici su pozitivnog stava kada je u pitanju interes u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.10).

Tabela 5.10. Ocena interesa zainteresovanih strana – privatni sektor

Ocena interesa**		Interes			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Fizička lica					
Zainteresovane strane	1	-	0,000	1	1,000
	2	-			
	3	-			
	4	50,0			
	5	50,0			

Izvor: original

Posmatrano prema grupama ispitanika, samo ispitanici iz grupa JP i NVO su pozitivnog stava, dok ispitanici iz grupe LS nisu izrazili svoj stav o interesu privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.11).

Tabela 5.11. Ocena interesa zainteresovanih strana – privatni sektor prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	Ocena interesa**		JP			LS			NVO				
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija				
			χ^2	df		p*	χ^2		df	p	χ^2	df	p
Fizička lica													
VPŠ	1	-				-				-			
	2	-				-				-			
	3	-	/	/	/	-				-	/	/	/
	4	100,0				-				-			
	5	-				-				100,0			

Izvor: original

Kada je ocena uticaja zainteresovanih strana iz javnog sektora – državne uprava i LS u upravljanju klimatskim promenama u pitanju, uočene su razlike u stavovima ispitanika (tabela 5.12).

Tabela 5.12. Ocena uticaja zainteresovanih strana – državna uprava i LS

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		Uticaj		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	1	-	1,174	3	0,759
	2	30,3			
	3	30,3			
	4	21,7			
	5	17,7			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	1	-	0,500	2	0,779
	2	50,0			
	3	-			
	4	25,0			
	5	25,0			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetska efikasnost i obnovljive izvore energije –</i> <i>Odsek za obnovljive izvore energije</i>	1	-	0,000	1	1,000
	2	50,0			
	3	-			
	4	-			
	5	50,0			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	1	-	0,000	1	1,000
	2	50,0			
	3	50,0			
	4	-			
	5	-			
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	1	8,0	9,200	4	0,056
	2	40,0			
	3	28,0			
	4	12,0			
	5	12,0			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	1	11,1	18,722	4	0,001
	2	38,9			
	3	36,1			
	4	5,6			
	5	8,3			
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	1	-	0,333	1	0,564
	2	-			
	3	66,7			
	4	33,3			
	5	-			

Tabela 5.12. Ocena uticaja zainteresovanih strana – državna uprava i LS

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		Uticaj		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Mesne zajednice	1	9,1	10,727	4	0,030
	2	40,9			
	3	31,8			
	4	4,6			
	5	13,6			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok

Izvor: original

Ispitanici su podeljenih stavova kada je u pitanju ocena uticaja državne uprave i LS u upravljanju klimatskim promenama, kao što je prikazano u tabeli 5.12. U slučaju opštinske uprave, 38,9% ispitanika a u slučaju mesnih zajednica 40,9% ispitanika je stava da uticaj u upravljanju klimatskim promenama ne postoji.

Ocena uticaja institucija i organizacija državne uprave i LS je prikazana u tabeli 5.13.

Tabela 5.13. Ocena uticaja zainteresovanih strana – državna uprava i LS prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		JP			LS			NVO				
	%		χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom; Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	1	-	3,000	3	0,392	-	1,000	3	0,801	-	0,286	2	0,867
	2	50,0				12,5				28,6			
	3	25,0				25,0				42,8			
	4	12,5				25,0				28,6			
	5	12,5				37,5				-			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	0,000	1	1,000
	2	100,0				-				50,0			
	3	-				-				-			
	4	-				-				50,0			
	5	-				100,0				-			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetska efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije</i>	1	-	0,000	1	1,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	50,0				-				-			
	3	-				-				-			
	4	-				-				-			
	5	50,0				-				-			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				100,0				-			
	3	100,0				-				-			
	4	-				-				-			
	5	-				-				-			
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine; Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	1	14,0	0,857	4	0,931	-	1,600	2	0,449	7,8	7,385	4	0,117
	2	28,6				60,0				38,5			
	3	14,5				20,0				38,5			
	4	14,3				20,0				7,7			
	5	28,6				-				7,7			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine; Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine; Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	1	6,7	5,333	4	0,255	-	1,143	2	0,705	21,4	3,714	3	0,294
	2	40,0				57,1				28,6			
	3	26,7				42,9				42,9			
	4	13,3				-				-			
	5	13,3				-				7,1			

Tabela 5.13. Ocena uticaja zainteresovanih strana – državna uprava i LS prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		JP			LS			NVO				
	%		χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	0,000	1	1,000
	2	-				-							
	3	100,0				-							
	4	-				-							
	5	-				-							
Mesne zajednice	1	14,0	0,857	4	0,931	-	1,600	2	0,449	10,0	2,600	2	0,273
	2	28,6				60,0							
	3	14,5				20,0							
	4	14,3				20,0							
	5	28,6				-							

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Ispitanici iz sve 3 grupe (JP, LS i NVO) su podeljenih stavova kada je u pitanju uticaj Ministarstva za zaštitu životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine), kao i gradske uprave. Ispitanici iz grupa LS i NVO nisu iskazali svoje stavove o uticaju Ministarstva rudarstva i energetike, za razliku od ispitanika iz grupe JP koji imaju suprotstavljene stavove. Ispitanici iz grupe JP su neutralnog dok su ispitanici iz grupe LS negativnog stava kada je u pitanju uticaj Ministarstva unutrašnjih poslova – Sektor za vanredne situacije, dok ispitanici iz grupe NVO nisu iskazali svoje stavove o ovoj zainteresovanoj strani. Kada su u pitanju gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije, ispitanici iz grupe JP su neutralnog stava ispitanici iz grupe NVO neutralnog i pozitivnog stava, dok ispitanici iz grupa LS nisu iskazali svoje stavove o uticaju ove zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama. Ovakve razlike u stavovima ispitanika o uticaju zainteresovanih strana – državne uprave i LS mogu da ukažu na postojanje različite povezanosti između zainteresovanih strana, ali i nedostatak nadležnosti pojedinih zainteresovanih strana kada je u pitanju oblast klimatskih promena (potpoglavlja 4.3 i 5.2).

Ocene uticaja javnih ustanova i službi u upravljanju klimatskim promenama su prikazane u tabeli 5.14.

Tabela 5.14. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		Uticaj		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	1	-	4,667	3	0,198
	2	8,3			
	3	25,0			
	4	50,0			
	5	16,7			
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	1	7,7	6,615	4	0,158
	2	23,0			
	3	7,7			
	4	46,2			
	5	15,4			
Institut za šumarstvo, Beograd	1	-	1,000	1	0,317
	2	25,0			
	3	75,0			
	4	-			
	5	-			

Tabela 5.14. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane		Ocena uticaja**		Uticaj		
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			
			χ^2	df	p*	
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	1	12,5	0,750	4	0,945	
	2	25,0				
	3	12,5				
	4	25,0				
	5	25,0				
Osnovne i srednje škole	1	28,5	1,571	3	0,666	
	2	14,3				
	3	42,9				
	4	14,3				
	5	-				

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Ispitanici su podeljenih stavova (negativan, neutralan i pozitivan) kada je u pitanju uticaj pomenutih javnih ustanova i službi, osim u slučaju Instituta za šumarstvo iz Beograda, gde je 75% ispitanika neutralnog stava.

Posmatrano prema grupama ispitanika, ½ ispitanika sve 3 grupe je pozitivnog stava kada je u pitanju uticaj Zavoda za zaštitu prirode Srbije iz Beograda. Kada su u pitanju ocene uticaja ostalih javnih ustanova i službi, uočene su razlike u njihovim stavovima (tabela 5.15).

Tabela 5.15. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane		Ocena uticaja**		JP			LS			NVO			
		%	χ^2	df	p*	%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija			
							χ^2	df		p	χ^2	df	p
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	1	-	0,500	2	0,779	-	0,500	2	0,779	-	0,500	2	0,779
	2	-				-				25,0			
	3	25,0				25,0				50,0			
	4	50,0				50,0				-			
	5	25,0				25,0				-			
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	1	16,7	2,667	1	0,102	-	0,500	2	0,779	-	1,000	1	0,317
	2	-				-				75,0			
	3	-				33,3				-			
	4	83,3				33,3				-			
	5	-				33,3				25,0			
Institut za šumarstvo, Beograd	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-				100,0			
	3	100,0				-				-			
	4	-				-				-			
	5	-				-				-			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	1	50,0	0,000	1	1,000	-	0,500	2	0,779	-	0,333	1	0,564
	2	-				-				66,7			
	3	-				33,3				-			
	4	-				33,3				-			
	5	50,0				33,3				33,3			
Osnovne i srednje škole	1	100,0	/	/	/	-	0,500	2	0,779	50,0	0,000	1	1,000
	2	-				25,0				-			
	3	-				50,0				50,0			
	4	-				25,0				-			
	5	-				-				-			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Dobijeni rezultati ukazuju na mogućnost postojanja razlike u razmeni informacija ali i u saradnji između ispitanika i pomenutih organizacija u oblasti klimatskih promena, što je potvrđeno i u analizi oblika saradnje (potpoglavlje 5.2.). Pozitivan stav ½ ispitanika sve 3 grupe o uticaju Zavoda za zaštitu prirode iz Beograda u upravljanju klimatskim promenama, se može objasniti i „centralnim“ položajem ove organizacije i većom povezanošću na sva 3 nivoa upravljanja, u odnosu na druge zainteresovane strane (prilog 5.4).

Ispitanici su podeljenih stavova kada je u pitanju ocena uticaja zainteresovanih strana iz grupe JP u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.16).

Tabela 5.16. Ocena uticaja zainteresovanih strana – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		Uticaj		
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	1	-	0,000	3	1,000
	2	25,0			
	3	25,0			
	4	25,0			
	5	25,0			
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	1	-	0,200	1	0,655
	2	-			
	3	40,0			
	4	60,0			
	5	-			
JVP „Srbijavode“, Beograd	1	-	0,500	2	0,779
	2	50,0			
	3	25,0			
	4	25,0			
	5	-			
JKP Gradsko zelenilo	1	22,2	0,333	3	0,954
	2	22,2			
	3	33,4			
	4	22,2			
	5	-			
JKP Toplane	1	-	0,000	1	0,000
	2	50,0			
	3	50,0			
	4	-			
	5	-			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Dok je 42,9% ispitanika neutralnog stava o uticaju JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU u upravljanju klimatskim promenama, ½ ispitanika je stava da je uticaj JVP „Srbijavode“ i JKP Toplane vrlo ograničen. Dok je 60% ispitanika pozitivnog stava o uticaju JP „Elektroprivreda Srbije“, uočeno je da su ispitanici podeljenih stavova u vezi uticaja JP NP kao i JKP Gradsko zelenilo u upravljanju klimatskim promenama. Ovakvi rezultati mogu da ukažu na umanjenu aktivnosti pojedinih JP u oblasti klimatskih promena, ali i nedostatak nadležnosti u ovoj oblasti, kao što je prikazano u potpoglavlju 4.3.

Uočene su razlike u oceni uticaja JP prema grupama ispitanika (tabela 5.17). Ispitanici iz sve tri grupe (JP, LS, i NVO) imaju različite stavove kada je u pitanju uticaj JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU u upravljanju klimatskim promenama. Dok su ispitanici iz grupe NVO pozitivnog stava o uticaju JP NP, ispitanici iz grupa JP i LS imaju različite stavove. Ispitanici iz grupe NVO nisu iskazali svoje stavove o uticaju JP „Elektroprivreda Srbije“ i JVP „Srbijavode“ Beograd, za razliku od ispitanika iz grupa JP i LS. Ispitanici iz grupe LS su stava da uticaj JKP Toplane ne postoji (tabela 5.17).

Tabela 5.17. Ocena uticaja zainteresovanih strana – JP prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane		Ocena uticaja**		JP			LS			NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	1	-	0,000	2	1,000	-	3,105	3	0,376	15,4	6,385	3	0,094
	2	33,3				31,6				23,1			
	3	33,3				36,8				53,8			
	4	33,3				21,1				7,7			
	5	-				42,9							
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	1	-	0,000	2	1,000	-	0,000	2	1,000	-	/	/	/
	2	33,3				33,3				-			
	3	33,3				33,3				-			
	4	33,3				33,3				-			
	5	-				-				100,0			
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	1	-	0,333	1	0,564	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				-				-			
	3	66,7				-				-			
	4	33,3				100,0				-			
	5	-				-				-			
JVP „Srbijavode“, Beograd	1	-	0,000	1	1,000	-	0,000	1	1,000	-	/	/	/
	2	50,0				50,0				-			
	3	50,0				-				-			
	4	-				50,0				-			
	5	-				-				-			
JKP Gradsko zelenilo	1	-	/	/	/	33,3	0,667	3	0,881	-	0,000	1	1,000
	2	100,0				16,7				-			
	3	-				33,3				50,0			
	4	-				16,7				50,0			
	5	-				-				-			
JKP Toplane	1	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/
	2	-				100,0				-			
	3	-				-				-			
	4	-				-				-			
	5	-				-				-			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Ispitanici iz grupe LS su prepoznali uticaj u upravljanju klimatskim promenama svih pomenutih JP, za razliku od ispitanika iz grupa JP i NVO koji nisu iskazali svoje stavove o pojedinim JP. Ovakvi rezultati mogu da ukažu i na nepostojanje kontakata i razmene informacija o radu pojedinih JP sa NVO, i JP „Srbijašume“- ŠG i ŠU, što je potvrđeno u analizi pojedinih oblika saradnje (potpoglavlje 5.2.). Pored toga, JP imaju u okviru svojih nadležnosti upravljanje klimatskim promenama kao sekundarni cilj, što može da predstavlja jedan od razloga za neprepoznavanje uticaja pojedinih preduzeća (potpoglavlje 4.3).

Kada je u pitanju civilni sektor, većina ispitanika smatra da je ne postoji uticaj lokalnih ekoloških NVO organizacija u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.18). Više od ½ ispitanika je neutralnog stava kada je u pitanju uticaj Pokreta gorana Srbije, dok su ispitanici podeljenih stavova kada je u pitanju uticaj lokalnih ekoloških organizacija.

Tabela 5.18. Ocena uticaja zainteresovanih strana – civilni sektor

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		Uticaj		
	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
NVO i udruženja					
Pokret gorana Srbije	1	-	0,333	1	0,564
	2	33,3			
	3	66,7			
	4	-			
	5	-			
Lokalne ekološke NVO	1	13,8	21,059	4	0,000
	2	43,1			
	3	23,5			
	4	13,7			
	5	5,9			
Timočki klub, Knjaževac	1	16,7	1,000	2	0,607
	2	33,3			
	3	50,0			
	4	-			
	5	-			
Profesionalna udruženja					
Lovačka udruženja	1	28,5	1,571	3	0,666
	2	42,9			
	3	14,3			
	4	14,3			
	5	-			
Planinarska udruženja	1	33,3	0,000	2	1,000
	2	33,3			
	3	-			
	4	-			
	5	33,3			
Udruženja VPŠ	1	20,0	0,600	3	0,896
	2	20,0			
	3	40,0			
	4	-			
	5	20,0			

*Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Ispitanici su podeljenih stavova kada je u pitanju uticaj lovačkih i udruženja VPŠ, ali i suprotstavljenih stavova u slučaju uticaja planinarskih udruženja u upravljanju klimatskim promenama. Ovakvi rezultati ukazuju na nedovoljnu povezanost pojedinih NVO i udruženja sa drugim organizacijama na lokalnom nivou, što je potvrđeno u analizi saradnje zainteresovanih strana (potpoglavlje 5.2). Pored toga, rad lokalnih ekoloških NVO organizacija i njihov uticaj je u direktnoj zavisnosti od finansijskih mera podrške, koje vrlo često nisu optimalne (potpoglavlje 5.2.), što, takođe, može da predstavlja jedan od razloga podeljenih i suprotstavljenih stavova ispitanika.

Posmatrano prema grupama ispitanika, primećene su razlike u oceni uticaja ispitanika u okviru iste, ali i između sve 3 grupe ispitanika. Dok ispitanici iz grupe NVO nisu prepoznali uticaj Pokreta gorana Srbije, svi ispitanici iz grupe JP i 50% ispitanika iz grupe LS su neutralnog stava. Ispitanici iz sve tri grupe (JP, LS i NVO) imaju različite stavove kada je u pitanju uticaj lokalnih ekoloških NVO u upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.19).

Tabela 5.19. Ocena uticaja zainteresovanih strana – civilni sektor prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	JP			LS			NVO						
	%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija					
		χ^2	df		p*	χ^2		df	p	χ^2	df	p	
NVO i udruženja													
Pokret gorana Srbije	1	-			-				-				
	2	-			50,0				-				
	3	100			50,0	0,000	1	1,000	-	/	/		
	4	-			-				-				
	5	-			-				-				
Lokalne ekološke NVO	1	30,8			5,3				10,0				
	2	30,8			55,6				40,0				
	3	23,0	0,846	3	0,838	16,7	14,778	4	0,005	30,0	8,500	4	0,075
	4	15,4			11,2				15,0				
	5	-			11,2				5,0				
Timočki klub, Knjaževac	1	33,3			-				-				
	2	33,3			50,0				-				
	3	33,3	0,000	2	1,000	50,0	0,000	1	1,000	100,0	/	/	/
	4	-			-				-				
	5	-			-				-				
Udruženja													
Lovačka udruženja	1	50,0			-				33,3				
	2	-			100,0				33,3				
	3	-	0,000	1	1,000	-	/	/	/	-	0,000	2	1,000
	4	-			-				33,3				
	5	50,0			-				-				
Planinarska udruženja	1	33,3			-				-				
	2	33,3			-				-				
	3	-	0,000	2	1,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	4	33,3			-				-				
	5	-			-				-				
Udruženja VPŠ	1	100,0			-				-				
	2	-			33,3				-				
	3	-	/	/	/	33,3	0,000	2	1,000	100,0	/	/	/
	4	-			-				-				
	5	-			33,3				-				

*Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Ispitanici iz grupa JP i NVO imaju suprotstavljene stavove o uticaju lovačkih udruženja u upravljanju klimatskim promenama, dok ispitanici iz grupe LS smatraju da njihov uticaj skoro da ne postoji. Ispitanici iz grupa LS i NVO nisu iskazali stavove o uticaju planinarskih udruženja, dok su ispitanici iz grupe JP suprotstavljenih stavova. Ispitanici iz grupe JP su stava da uticaj udruženja VPŠ u upravljanju klimatskim promenama ne postoji, ispitanici iz grupe NVO su neutralnog stava, dok ispitanici iz grupe LS imaju različite stavove. Ovakve razlike u odgovorima ispitanika u okviru iste grupe, ali i između grupa ispitanika, mogu da ukazuju na razlike u povezanosti sa pomenutim organizacijama, kada je u pitanju njihov uticaj u upravljanju klimatskim promenama, što je uočeno i u analizi veza između zainteresovanih strana, u potpoglavlju 5.2.

Kada je u pitanju ocena uticaja zainteresovanih strana iz privatnog sektora, ispitanici su negativnog i neutralnog stava (tabela 5.20).

Tabela 5.20. Ocena uticaja zainteresovanih strana privatnog sektora

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		Uticaj		
	%	χ^2 test značajnosti proporcija	χ^2	df	p*
Fizička lica					
VPŠ	1	-	0,000		1,000
	2	50,0			
	3	50,0			
	4	-			
	5	-			

*Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Posmatrano prema grupama ispitanika, uočeno je da su ispitanici iz grupa JP i NVO podeljenih stavova, pri čemu 50% ispitanika smatra da uticaj ne postoji dok je 50% ispitanika neutralnog stava. Ispitanici iz grupe LS nisu iskazali svoje stavove o uticaju zainteresovanih strana iz privatnog sektora upravljanju klimatskim promenama (tabela 5.21).

Tabela 5.21. Ocena uticaja zainteresovanih strana – privatni sektor prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	Ocena uticaja**		JP			LS			NVO						
	%	χ^2 test značajnosti proporcija	%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija					
				χ^2	df		p*	χ^2		df	p	χ^2	df	p	
Fizička lica															
VPŠ	1	-	0,000	1	1,000	-	/	/	/	-	0,000	1	1,000		
	2	50,0												-	50,0
	3	50,0												-	50,0
	4	-												-	-
	5	-												-	-

*Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma nizak; 2 – nizak; 3 – ni nizak ni visok; 4 – visok; 5 – veoma visok.

Izvor: original

Dobijeni rezultati ocene interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (tabele 5.2 – 5.21) ukazuju da je ocena interesa znatno veća u odnosu na ocenu uticaja, ali i da postoje i razlike u odgovorima prema grupama ispitanika.

Da bi se utvrdilo da li postoje statistički značajne razlike u oceni interesa i uticaja zainteresovanih strana (javnog, civilnog i privatnog sektora) u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima, urađen je Kruskal-Willisonov test (tabela 5.22).

Tabela 5.22. Kruskal-Willisonov test

Interes i uticaj	H	df	p
Interes	3.291	1	0,070
Uticaj	4.901	1	0,027

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

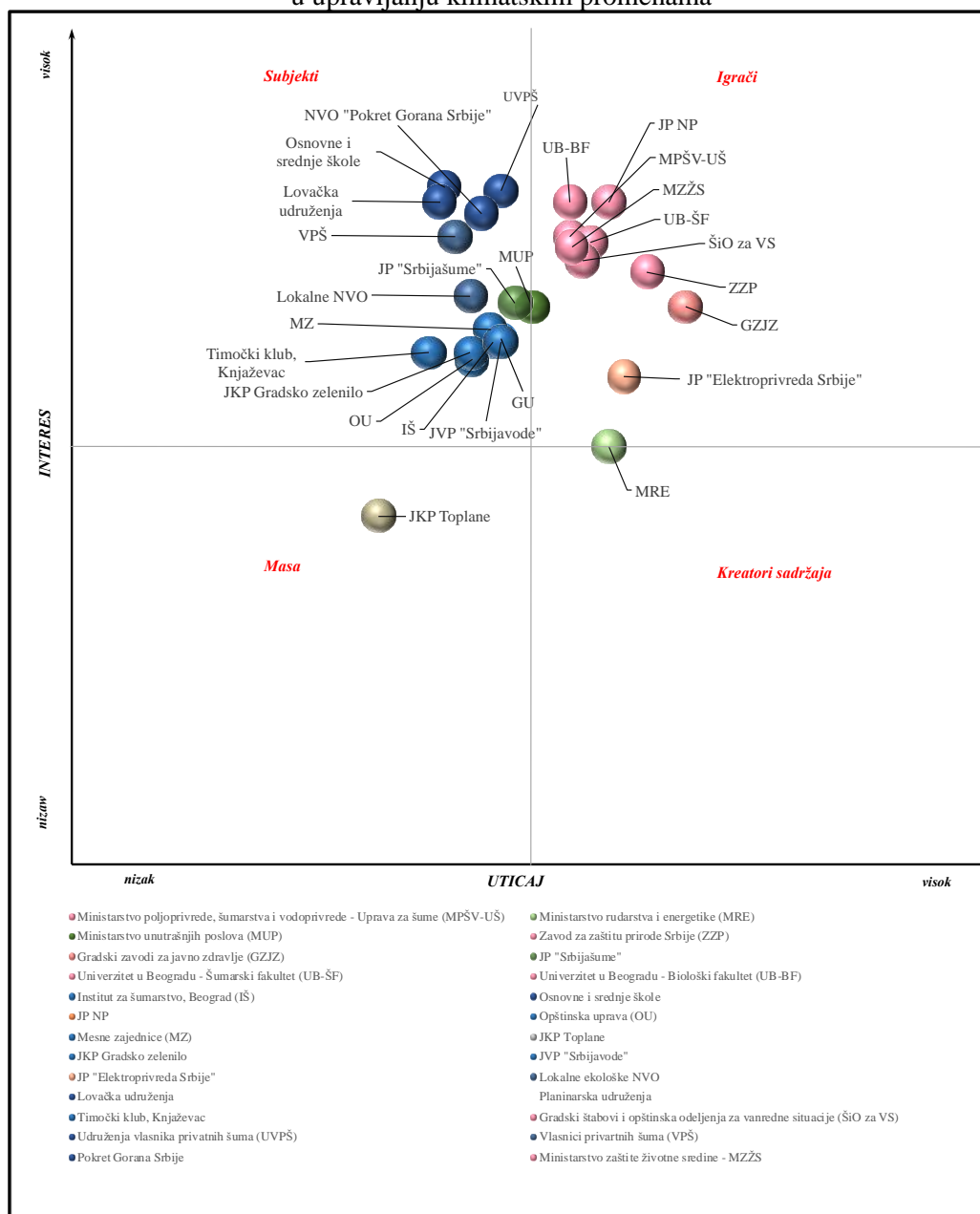
Rezultati Kruskal-Willisonovog testa ukazuju da je u slučaju interesa zainteresovanih strana u upravljanja klimatskih promena rezultat $p=0,070$, a u slučaju ocene njihovog uticaja $p=0,027$ (tabela 5.22). Na osnovu rezultata Kruskal-Willisonovog testa, tj. vrednosti $p < 0,05$, zaključeno je da postoji statistički značajna razlika u oceni uticaja između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim

promenama. Kada je ocena interesa u pitanju, statistički značajna razlika nije potvrđena. Na osnovu dobijenih rezultata uočava se da postoji razlika između uticaja zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama, za razliku od interesa, gde razlika nije uočena. Ovakvi rezultati ukazuju i na postojanje „centralnih“ zainteresovanih strana, koje su najviše povezane na sva tri nivoa upravljanja i kojima je upravljanje klimatskim promenama primarni cilj u okviru nadležnosti (grafikon P5-1; potpoglavlje 5.4.)

Grafički prikaz analize interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama dat je kroz matricu interesa i uticaja (grafikon 5.1).

Na osnovu ocene ispitanika, većina zainteresovanih strana je, u okviru **matrice interesa i uticaja**, raspoređena u 2 kvadranta – „subjekti“ i „igrači“, dok se na granici kvadranta „igrači“ i kvadranta „kreatori sadržaja“ nalazi samo Ministarstvo rudarstva i energetike (Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije).

Grafikon 5.1. Matrica interesa i uticaja identifikovanih zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama

Izvor: original

Zainteresovane strana koje se nalaze u kvadrantu „subjekti“ (postojanje interesa sa nižim uticajem), su većim delom iz grupa civilnog i privatnog sektora.

Iz grupe civilnog sektora, izdvajaju se:

- NVO:
  - ekološke organizacije – Pokret gorana Srbije, lokalne NVO, Timočki klub, Knjaževac;
  - udruženja – poslovna i profesionalna udruženja (lovačka udruženja) i udruženja VPŠ.

Iz grupe privatnog sektora, izdvajaju se:

- VPŠ.

Takođe, u kvadrantu „subjekti“ se nalaze i predstavnici javnog sektora:

- državne uprave i LS:
  - Ministarstvo unutrašnjih poslova – Sektor za vanredne situacije;
  - gradska uprava – odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine i za inspekcijски nadzor zaštite životne sredine;
  - opštinska uprava – odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine, za inspekcijски nadzor zaštite životne sredine, kao i za ekonomski razvoj;
  - mesne zajednice;
- javne ustanove i službe:
  - obrazovne i istraživačke organizacije – osnovne i srednje škole, Institut za šumarstvo;
- JP:
  - JP za gazdovanje držanim šumama – JP „Srbijašume“, ŠG i ŠU;
  - ostala JP – JKP Gradsko zelenilo, JVP „Srbijavode“.

Kao razlog nižeg uticaja pomenutih zainteresovanih strana u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama kada su u pitanju JP „Srbijašume“, ispitanici navode nedostatak stručne radne snage (ŠGPR, ŠUNV, ŠUPK), ali i nedovoljnu razmenu informacija, sa jedne strane, na nivou ŠU i ŠG, i sa druge strane, sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Upravom za šume na temu klimatskih promena (ŠGLO, ŠUKU, ŠUVA). Nedovoljna usaglašenost različitih zakona koji se bave pitanjima šumarstva, zaštite prirode, zaštite životne sredine kada je u pitanju borba protiv klimatskih promena kao i „...nedostatak zajedničkih aktivnosti različitih zainteresovanih strana“ (JPNPK1), su navedeni kao jedan od razloga koji imaju uticaj na umanjen uticaj zainteresovanih strana. Bitno je i napomenuti se u kvadrantu „subjekti“ osim Ministarstva unutrašnjih poslova – Sektor za vanredne situacije, Instituta za šumarstvo iz Beograda i Pokreta gorana Srbije, koji imaju nadležnosti na nacionalnom nivou, i JP „Srbijašume“ – ŠG, sa nadležnostima na regionalnom nivou, sve ostale zainteresovane strane imaju nadležnosti na lokalnom nivou.

Zainteresovane strane koji se nalaze u kvadrantu „igrači“ (visok uticaj i interes) pripadaju isključivo javnom sektoru, i to:

- državna uprava i LS:
  - Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume; Ministarstvo zaštite životne sredine; Ministarstvo unutrašnjih poslova – gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije;
- agencije i zavodi:
  - Zavod za zaštitu prirode; Gradski zavodi za zaštitu zdravlja;
- obrazovne i istraživačke organizacije:
  - Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet; Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet;
- JP:
  - JP NP – JP „NP Tara“ Bajina Bašta; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik;
  - ostala JP – JP „Elektroprivreda Srbije“ – ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta.

Zainteresovane strane u ovom kvadrantu imaju uglavnom nadležnosti na nacionalnom nivou osim JP NP koji su na regionalnom, i gradskih zavoda za zaštitu zdravlja i gradskih štabova i opštinskih odeljenja za vanredne situacije, na lokalnom nivou. Uloga JP „Elektroprivrede Srbije“ – ogranaka HE je prepoznata zbog, naročito lokalnog uticaja, na vodni režim (JPNPT1).

Jedina zainteresovana strana, koja se nalazi u kvadrantu „masa“ je JP „Toplane“ iz Beograda (nizak uticaj, nizak interes), koje je izdvojeno zbog uloge koju ima u odlukama vezanim za korišćenju biomase (pelet) za zagrevanje. Njihovo potencijalno uključivanje u različite aktivnosti vezane za upravljanje klimatskim promenama, bi moglo da ima pozitivan uticaj na uvećanje njihovog interesa i uticaja. Na granici sa kvadrantom „kreatora sadržaja“ nalazi se Ministarstvo rudarstva i energetike (Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije – Odsek za obnovljive izvore energije). Njihovo uključivanje u zajedničke aktivnosti sa organizacijama javnog, ali i privatnog i civilnog sektora, koje se bave pitanjima OIE, praćenja primene mera i sanacije bi moglo pozitivno da utiče na uvećanje njihovog uticaja, kao i „pomeranje“ ka kvadrantu „igrača“. U ovom slučaju, njihovo uključivanje u razmeni informacija, i aktivnostima vezanih za upravljanje klimatskim promenama bi bilo značajno.

5.3. STAVOVI ISPITANIKA O OKVIRIMA I MERAMA PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

U ovom potpoglavlju su prikazani i analizirani rezultati koji se odnose na stavove zainteresovanih strana o okvirima (strateškim, zakonodavnim okvirima i institucionalnim okvirima) i merama podrške za upravljanje klimatskim promenama.

5.3.1. Stavovi ispitanika o strateškim i zakonodavnim okvirima

U tabeli 5.23 su prikazani odgovori ispitanika iz grupe JP na pitanje da li su **politike upravljanja klimatskim promenama** uključene u šumarsku i politiku zaštite prirode (tabela 5.23).

Tabela 5.23. Uključenost politike upravljanja klimatskim promenama u šumarsku i politiku zaštite prirode

Vrsta uključenja	Predstavnici grupe JP				
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Uključenost politika klimatskih promena u šumarsku i politiku zaštite prirode	Da	79,3	9,966	1	0,002
	Ne	20,7			
U šumarsku i politiku zaštite prirode		43,5	8,957	2	0,11
Delimično u šumarsku i politiku zaštite prirode		52,2			
Da u šumarsku politiku		4,3			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Delimična uključenost je, prema stavovima nešto više od ½ ispitanika, prepoznata kroz rad same struke šumarstva i zaštite prirode, izradu planova gazdovanja šumama i pošumljavanje, ali samo u državnim šumama. Za potpuno uključivanje politike klimatskih promena u politiku šumarstva i zaštite prirode potrebna je „...*reforma politike šumarstva i zaštite prirode*“, ali „...*u skladu sa realnom situacijom i izazovima na terenu*“, i to „...*uz odgovarajuće mere podrške*“ (JPNPK1).

Više od ½ ispitanika (51,9%) je stava da su **politike upravljanja klimatskim promenama** u šumarstvu i zaštiti prirode uspešne (tabela 5.24).

Tabela 5.24. Uspešnost politike upravljanja klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode

Oblik uključenja	Predstavnici grupe JP				
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Uspešnost politika klimatskih promena u šumarstvu i zaštiti prirode	Da	51,9	4,667	2	0,097
	Ne	29,6			
	Ne znam	18,5			
U šumarstvu i zaštiti prirode		57,1	8,286	3	0,040

Tabela 5.24. Uspešnost politike upravljanja klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode

Oblik uključenja	Predstavnicu grupe JP			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*
Delimično u šumarstvu i zaštite prirode	21,4			
U šumarstvu	14,3			
U zaštiti prirode	7,2			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Prema stavovima više od ½ ispitanika (57,1%) politika šumarstva i zaštite prirode je uspešna, što se ogleda kroz način gazdovanja, očuvanje i unapređivanje funkcija šuma, povećanje površina pod šumama (JPNPK1, ŠUNV, JPNPĐER, ŠUBOLJ). Međutim, približno ⅓ ispitanika smatra da one nisu uspešne, i to usled „...površnog pristupa tematici klimatskih promena“ (ŠGKURŠ1), kao i neusaglašenosti osnova gazdovanja sa stanjem na terenu i neadekvatne primene kaznenih politika kada su u pitanju bespravne seče (ŠUKUČ).

Većina ispitanika (92,3%) je stava da postoji **potreba za uključivanjem** problematike klimatskih promena u šumarsku i politiku zaštite prirode (tabela 5.25).

Tabela 5.25. Uključivanje problematike klimatskih promena u šumarstvu i politiku zaštite prirode

Oblik uključenja	Predstavnicu grupe JP				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
Uključivanje problematike klimatskih promena u šumarsku i politiku zaštite prirode	Da	92,3	40,692	2	0,000
	Ne	3,8			
	Ne znam	3,8			
U šumarsku i politiku zaštiti prirode	95,8	20,167	1	0,000	
Da u politiku zaštite prirode	4,2				

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Prema stavovima većine ispitanika (95,8%), problematiku klimatskih promena je potrebno uključiti još više u šumarsku i politiku zaštite prirode, i to kroz intenzivniju primenu preventivnih mera, praćenja stanja promena na svim šumama u Srbiji, radi efikasnijeg i pravovremenog delovanja u borbi protiv klimatskih promena (ŠUNV).

Svi ispitanici smatraju da strateški i zakonodavni okviri drugih sektora (zaštita prirode, zaštita životne sredine, energetika, ruralni razvoj, itd.) treba da uzmu u obzir **ulogu šuma u upravljanju klimatskim promenama** (tabela 5.26).

Tabela 5.26. Uzimanje u obzir uloge šuma u upravljanju klimatskim promenama u strateškim i zakonodavnim okvirima drugih sektora

Sektor	Predstavnicu grupe JP				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
Uzimanje u obzir uloge šuma u upravljanju klimatskim promenama u strateškim i zakonodavnim okvirima drugih sektora	Da	100,0	/	/	/
	Ne	-			
Sektor energetike	Da	89,7	18,241	1	0,000
	Ne	10,3			
Sektor zaštite životne sredine	Da	79,3	9,966	1	0,002
	Ne	20,7			
Sektor ruralnog razvoja	Da	69,0	4,172	1	0,041
	Ne	31,0			
Sektor vodoprivrede	Da	55,2	0,310	1	0,577
	Ne	44,8			

Tabela 5.26. Uzimanje u obzir uloge šuma u upravljanju klimatskim promenama u strateškim i zakonodavnim okvirima drugih sektora

Sektor		Predstavnicu grupe JP			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Sektor turizma	Da	55,2	0,310	1	0,577
	Ne	44,8			
Sektor saobraćaja	Da	51,7	0,034	1	0,853
	Ne	48,3			
Sektor građevine	Da	51,7	0,034	1	0,843
	Ne	48,3			
Sektor rudarstva	Da	3,4	25,138	1	0,000
	Ne	96,6			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Na osnovu dobijenih rezultata, 89,7% ispitanika smatra da sektor energetike treba da uzme u obzir ulogu šuma u upravljanju klimatskim promenama u strateškim i zakonodavnim okvirima. Ispitanici imaju slično mišljenje i kada su u pitanju sektor zaštite životne sredine (79,3%) i sektor ruralnog razvoja (69%). Jedan od mogućih razloga za izdvajanje ovih sektora je postojanje veće saradnje šumarstva i zaštite prirode sa pomenutim sektorima, ali i primetnog uključivanja pitanja klimatskih promena u strateške i zakonodavne okvire sektora energetike i zaštite životne sredine, što je potvrđeno i u sledećoj tabeli (tabela 5.27).

Pregled stavova ispitanika po pitanju **postojanja uspešne politike** upravljanja klimatskim promenama drugih sektora (zaštita životne sredine, energetika, ruralni razvoj, itd.) na nacionalnom i regionalnom (pokrajinskom) nivou je prikazan u tabeli 5.27.

Tabela 5.27. Postojanje uspešnih politika upravljanja klimatskim promenama drugih sektora

Sektor		Predstavnicu grupe JP			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Postojanje uspešnih politika upravljanja klimatskim promenama drugih sektora	Da	21,4	2,643	2	0,267
	Ne	46,4			
Sektor zaštite životne sredine	Da	66,7	0,667	1	0,414
	Ne	33,3			
Sektor energetike	Da	66,7	0,667	1	0,414
	Ne	33,3			
Sektor šumarstva	Da	16,7	2,667	1	0,102
	Ne	83,3			
Sektor ruralnog razvoja	Da	16,7	2,667	1	0,102
	Ne	83,3			

Napomena:

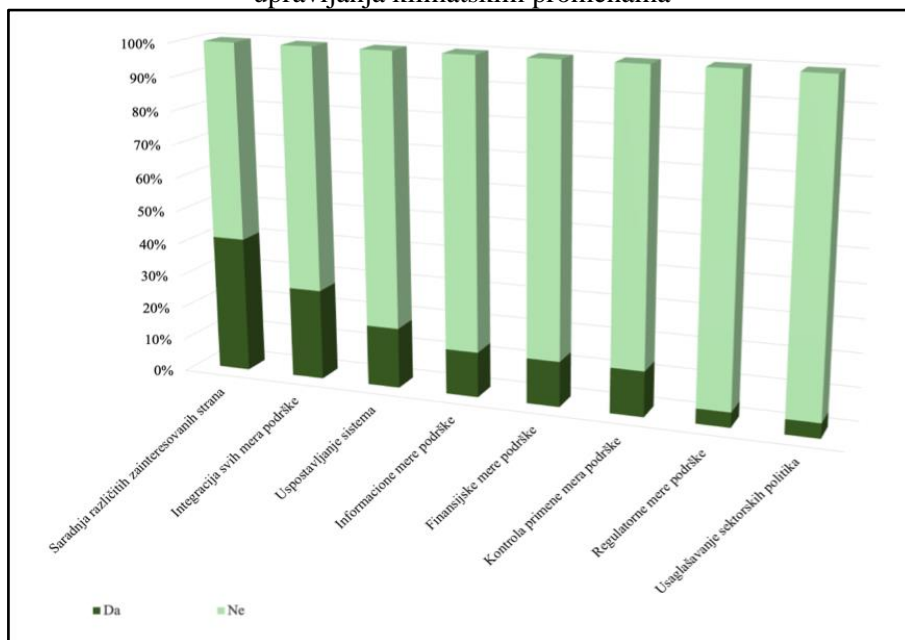
*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Dobijeni rezultati ukazuju jedan deo ispitanika smatra da uspešne politike upravljanja klimatskim promenama drugih sektora ne postoje (46,4%), dok 1/5 ispitanika smatra da one ipak postoje. Pri tome je 66,7% ispitanika stava da uspešne politika upravljanja klimatskim promenama postoje kada su u pitanju povezani sektori, tj. sektor zaštite životne sredine i sektor energetike. Međutim, 83,3% ispitanika smatra da politike šumarstva nisu uspešne. Ovakvi rezultati se mogu protumačiti i povezati sa stavovima ispitanika da je potrebno veće uključivanje problematike klimatskih promena u politiku šumarstva i zaštite prirode (tabela 5.25).

Kada je **preduslov za uspešnost** određene politike upravljanja klimatskim promenama u pitanju (grafikon 5.2), stavovi ispitanika su podeljeni.

Grafikon 5.2. Preduslov za uspešnost određene politike upravljanja klimatskim promenama

Izvor: original

Na osnovu dobijenih rezultata (u prilogu 5, tabela P5-19), uočeno je da se saradnja različitih zainteresovanih strana kao i integracija svih mera podrške izdvajaju kao preduslovi za uspešnost određene politike upravljanja klimatskim promenama. Postojanje različitih mišljenja u vezi sa ovom tematikom, može da bude i dobar pokazatelj svih potencijalnih preduslova koje treba uzeti u obzir, da bi se stvorili uslovi za postojanje uspešne politike upravljanja klimatskim promenama.

5.3.2. Stavovi ispitanika o institucionalnim okvirima

Kada su u pitanju institucionalni okviri, nešto više od ½ ispitanika smatra da se u okviru svojih **nadležnosti** bave problematikom klimatskih promena, ali indirektno, dok ⅓ ispitanika smatra da se bave direktno (prilog 3, tabela P5-20).

Posmatrano prema grupama ispitanika, većina ispitanika iz grupa JP (62%) i LS (58,8%) smatraju da se pitanjima klimatskih promena bave indirektno. Ispitanici iz grupe NVO u podjednakom broju (48,1%) smatraju da se pitanjima klimatskih promena u okviru svojih nadležnost bave direktno i indirektno (tabela 5.28).

Tabela 5.28. Bavljenje problematikom klimatskih promena u okviru nadležnosti po grupama ispitanika

Bavljenje problematikom klimatskih promena	JP				LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Da direktno	19,0	15,429	2	0,000	29,4	11,529	2	0,003	48,1	10,667	2	0,005
Da indirektno	62,0				58,8				48,1			
Ne	19,0				11,8				3,8			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Ispitanici iz grupe JP smatraju da se indirektno, kroz rad svojih jedinica i obavljanje aktivnosti koje nalaže sama struka šumarstva i zaštite prirode, bave problematikom klimatskih promena. Ispitanici iz grupe NVO su sličnog stava, i smatraju da se kroz različite poslove zaštite životne sredine (izrada Lokalnog akcionog plana zaštite životne sredine, sakupljanja podataka o zagađenju vazduha, monitoring energetske efikasnosti, regulacija za odvod, edukacije stanovništva, itd.), takođe, indirektno bave pitanjima klimatskih promena. Ispitanici iz grupe NVO su stava da se kroz projekte

koji imaju za cilj ublažavanje ili prilagođavanje klimatskim promenama, ovom tematikom bave „direktno“.

Većina svih ispitanika (52,2%) ističe da u okviru njihove organizacije ne postoje **organizacione jedinice** koje se (direktno ili indirektno) bave problematikom klimatskih promena, dok samo nešto više pod 1/3 ispitanika smatra da one postoje, ali da se problematikom klimatskih promena bave indirektno (u prilogu 5, tabela P5-21).

Posmatrano prema grupama ispitanika, mišljenja ispitanika su podeljena (tabela 5.29).

Tabela 5.29. Postojanje organizacionih jedinica koje se bave pitanjima klimatskih promena

Organizacione jedinice koje se bave klimatskim promenama	JP				LS			NVO				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df		p	χ^2	df	p
Da direktno	8,8	9,235	2	0,010	23,3	1,800	2	0,407	7,7	26,385	2	0,000
Da indirektno	44,1				43,3				11,5			
Ne	47,1				33,3				80,8			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Većina ispitanika iz grupa JP (47,1 %) i NVO (80,8%) su stava da organizacione jedinice koje se bave pitanjima klimatskih promena ne postoje. U slučaju NVO, mali broj ispitanika (7,7%) ima organizacione jedinice, tj. timove, koji si direktno bave pitanjima klimatskih promena – NVO Protecta iz Niša i NVO Sokobanjsko ekološko društvo.

Jedan deo ispitanika (44,1%) iz grupe JP su stava da se problematikom klimatskih promena indirektno bave sve jedinice u okviru ŠG i ŠU, kao i JP NP, koje se u okviru svojih nadležnosti bave pitanjima zaštite prirode i šumarstva. Jedan deo ispitanika iz grupe LS (43,3%) smatraju da se u okviru različitih odeljenja/odseka i službi koje se bave poslovima zaštite životne sredine, inspekcijom nadzorom zaštite životne sredine kao i ekonomskim razvojem, bave i problematikom klimatskih promena, ali indirektno. Od svih organizacionih jedinica na nivou LS, jedino se na nivou gradske uprave u Nišu, nalazi Sektor za monitoring, strateško planiranje i klimatske promene, koji se direktno, kao što i sam naziv sektora kaže, bave problematikom klimatskih promena.

Uočeni rezultati iz tabela 5.28 i 5.29 se mogu objasniti i time da je upravljanje klimatskim promenama sekundarni cilj u okviru nadležnosti organizacija u kojima su angažovani ispitanici (potpoglavlje 4.3.).

Većina ispitanika (97,9%) smatra da postoji potreba za uključivanjem problematike klimatskih promena u **rad organizacije u kojoj su angažovani** (u prilogu 5, tabela P5-22).

Posmatrano prema grupama ispitanika, mišljenja ispitanika su veoma slična (tabela 5.30).

Tabela 5.30. Potreba za uključivanjem problematike klimatskih promena u rad organizacije

Uključivanje problematike	JP				LS			NVO				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df		p	χ^2	df	p
Da	97,6	38,095	1	0,000	96,6	25,138	1	0,000	100,0	/	/	/
Ne	2,4				3,4				-			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Shodno stavovima ispitanika potrebno je uključiti ovu problematiku na nivou ŠG i ŠU, i u tekuće aktivnosti, kao što je odabir vrsta koje su otporne na klimatske promene, edukacija zaposlenih, ali i stanovništva, kroz različite radionice i projekte.

5.3.3. Stavovi ispitanika o merama podrške

Stavovi ispitanika o **dostupnosti mera podrške** za upravljanje klimatskim promenama, su prikazani u tabeli 5.31.

Tabela 5.31. Dostupnost regulatornih, ekonomskih i informacionih mera podrške prema stavovima ispitanika

Dostupnost mera podrške		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Regulatorne mere podrške	Da	24,5	24,511	1	0,000
	Ne	75,5			
Ekonomske mere podrške	Da	75,5	24,511	1	0,000
	Ne	24,5			
Informacione mere podrške	Da	80,9	35,787	1	0,000
	Ne	19,1			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Na osnovu dobijenih rezultata (tabela 5.31), uočeno je da većina ispitanika smatra da su ekonomske (75,5%) i informacione mere podrške (80,9%) dostupnije od regulatornih (24,5%).

Posmatrano prema grupama ispitanika, uočena je manja dostupnost regulatornih mera podrške prema stavovima ispitanika iz grupe JP, nego ispitanika iz grupa LS i NVO (tabela 5.32).

Tabela 5.32. Dostupnost regulatornih, ekonomskih i informacionih mera podrške prema stavovima ispitanika po grupama

Dostupnost mera podrške		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Regulatorne mere podrške	Da	2,9	31,114	1	0,000	53,1	0,125	1	0,724	18,5	10,704	1	0,001
	Ne	97,1				46,9				81,5			
Ekonomske mere podrške	Da	83,3	16,000	1	0,000	71,0	5,452	1	0,020	70,4	4,481	1	0,034
	Ne	16,7				29,0				29,6			
Informacione mere podrške	Da	68,6	4,829	1	0,028	84,4	15,125	1	0,000	92,6	19,593	1	0,000
	Ne	31,4				15,6				7,4			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Veliki broj ispitanika (53,1%) iz grupe LS je stava da su regulatorne mere podrške dostupne kroz izradu različitih studija procene uticaja i rizika sa aspekta zaštite životne sredine. Međutim, većina ispitanika iz grupa JP (97,1%) i NVO (81,5%) je stava da regulatorne mere podrške nisu dostupne. Jedan od mogućih razloga za postojanje razlike u dostupnosti regulatornih mera podrške između grupa ispitanika, može da bude i veće prisustvo ove vrste mera podrške u sektoru zaštite životne sredine koje se odnose na vođenje nacionalnog informacionog sistema zaštite životne sredine, i sprovode se na nivou LS (potpoglavlje 4.4).

Ekonomske mere podrške su, prema stavovima većine ispitanika iz grupe JP (83,3%), dostupne putem finansiranja tekućih poslova i aktivnosti prema godišnjem planu, različite subvencije od strane Ministarstava, ali i kroz povremene projekte (JPNPT2). Većina ispitanika iz grupe LS (71%) je stava da su ekonomske mere dostupne kroz korišćenje sredstava od strane Ministarstva za zaštitu životne sredine kao i iz opštinskog budžetskog fonda za zaštitu životne sredine. Pojedini ispitanici ove grupe su naglasili pristup fondovima drugih sektora, kao npr. fonda za poljoprivredu, a sa ciljem primene preventivnih mera od prirodnih nepogoda (grad, mraz). Većina ispitanika iz grupe NVO (70,4%) je stava da su ekonomske mere podrške dostupne kroz različite projekte od strane opštinske i gradske uprave, tj. Ministarstva zaštite životne sredine, ali i povremene projekte sa međunarodnim ekološkim NVO ali i međunarodnim fondacijama i agencijama.

Informacione mere podrške su, prema stavovima ispitanika, dostupne kroz različite radionice, konferencije, seminare, stručne konsultacije, prema stavovima većine ispitanika sve 3 grupe. Ispitanici iz grupe NVO naglašavaju i izradu i izvođenje projekata, dok ispitanici iz grupe JP naglašavaju postojanje pojedinih istraživačkih aktivnosti, uz slabu uključenost u izradu izvođenje projekata sa različitim zainteresovanim stranama. Ipak, ako se uporede rezultati prema grupama ispitanika, dostupnost informacionih mera podrške je niža kod pripadnika iz grupe JP (68,6%) nego iz grupa LS (84,4%) i NVO (92,6%).

Kada je u pitanju **način sprovođenja** mera podrške za upravljanje klimatskim promenama (tabela u prilogu 5, tabela P5-23), uočeno je da se ekonomske i informacione mere sprovode na različite načine.

Posmatrano prema grupama ispitanika, uočene su razlike u načinu sprovođenja (tabela 5.33).

Tabela 5.33. Način sprovođenja mera podrške za prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena prema grupama ispitanika

Mere podrške	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Regulatorne mere													
Izrada studija i planova	Da	2,5	36,100	1	0,000	82,4	14,235	1	0,000	11,1	16,333	1	0,000
	Ne	97,5				17,6				88,9			
Ekonomске mere													
Radovi u šumi – pošumljavanje, čišćenje otpada	Da	77,5	12,100	1	0,001	2,9	30,115	1	0,000	14,8	13,370	1	0,000
	Ne	22,5				97,1				85,2			
Tehnička podrška	Da	2,8	32,111	1	0,000	6,9	21,552	1	0,000	4,2	20,167	1	0,000
	Ne	97,2				93,1				95,8			
Operativna podrška	Da	-	/	/	/	3,4	25,138	1	0,000	4,2	20,167	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	96,6				95,8			
Informacione mere													
Radionice	Da	25,0	9,000	1	0,003	41,4	0,862	1	0,353	66,7	2,667	1	0,102
	Ne	75,0				58,6				33,3			
Konferencije	Da	11,1	21,778	1	0,000	50,0	0,000	1	1,000	66,7	2,667	1	0,102
	Ne	88,9				50,0				33,3			
Seminari	Da	30,6	5,444	1	0,020	48,3	0,034	1	0,853	70,8	4,167	1	0,041
	Ne	69,4				51,7				29,2			
Stručne konsultacije	Da	13,9	18,778	1	0,000	10,3	18,241	1	0,000	25,0	6,000	1	0,014
	Ne	86,1				89,7				75,0			
Izrada i izvođenje projekata	Da	22,2	11,111	1	0,000	41,4	0,862	1	0,353	62,5	1,500	1	0,221
	Ne	77,8				58,6				37,5			
Istraživačke aktivnosti	Da	0,0	/	/	/	/	/	/	/	4,2	20,167	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	100,0	/	/	95,8				

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Većina ispitanika iz grupe LS (82,4%) je stava da se regulatorne mere podrške sprovode kroz izradu studija i planova, dok većina ispitanika iz grupa JP (97,5%) i NVO (88,9%) smatra da to nije slučaj. Jedan od mogućih razloga za uočene razlike u stavovima, može da bude slaba uključenost ispitanika iz grupa JP i NVO u izradi studija i planova, ali i nepostojanje organizacionih jedinica koje se bave pitanjima klimatskih promena (tabela 5.29). Ispitanici iz grupe LS većinom smatraju da su ove mere podrške dostupne kroz izradu različitih studija procene uticaja na životnu sredinu, lokalne opštinske i gradske planove vezane za rešavanje različitih pitanja zaštite životne sredine.

Prema stavovima većine ispitanika iz grupe JP (77,5%), ekonomske mere podrške se sprovode kroz različite poslove pošumljavanja, i radova u šumi, što nije slučaj shodno stavovima ispitanika iz grupa LS i NVO. Pružanje tehničke i operativne podrške, kao jedan od načina sprovođenja ovih mera podrške je skoro zanemarljiv, prema stavovima manje od 7% svake grupe ispitanika.

Informacione mere podrške se, prema stavu ispitanika iz grupe NVO (66,7%) sprovode kroz radionice, dok ispitanici iz grupa JP (75%) i LS (58,6%) u njima ne učestvuju. Ispitanici iz grupe NVO (66,7%) učestvuju na konferencijama, ispitanici iz grupe LS imaju suprotstavljene stavove, dok ispitanici iz grupe JP ne učestvuju. Većina ispitanika iz grupa NVO (70,8%) kao i ispitanici iz grupe JP (30,6%) i LS (48,3%) posećuju seminare, dok većina ispitanika iz sve tri grupe smatra da se informacione mere ne sprovode kroz stručne konsultacije. Ispitanici iz grupe NVO (66,7%) učestvuju u izradu i izvođenju projekata, za razliku od ispitanika iz grupa JP (77,8%) i LS (58,6%).. Kao jedan od razloga za postojanje razlika u stavovima ispitanika o načinu sprovođenja informacionih mera mogu biti i razlike u dostupnosti i obezbeđenju mera podrške (tabele 5.34 -5.41).

Stavovi ispitanika u vezi sa **obezbeđenjem mera podrške** za upravljanje klimatskim promenama u okviru javnog sektora su predstavljeni u tabeli 5.34.

Tabela 5.34. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – javni sektor

Zainteresovane strane		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Državna uprava i LS					
<i>Državna uprava</i>					
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	46,2	0,538	1	0,463
	Ne	53,8			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	22,0	28,582	1	0,000
	Ne	78,0			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Republička direkcija za vode</i>	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije –</i> <i>Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	2,2	83,176	1	0,000
	Ne	97,8			
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	Da	4,4	75,703	1	0,000
	Ne	95,6			
Ministarstvo finansija	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
Ministarstvo pravde	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
<i>LS</i>					
Gradska uprava i opštinska uprava	Da	19,8	33,242	1	0,000
	Ne	80,2			
Javne ustanove i službe					
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>					
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	5,5	72,099	1	0,000
	Ne	94,5			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
Univerzitet u Nišu - Fakultet zaštite na radu, Niš	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
<i>Ostale ustanove i službe</i>					
Kancelarija za obnovu i razvoj	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
JP					
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>					
JP „Srbijašume“ - ŠG i ŠU	Da	12,1	52,319	1	0,000
	Ne	87,9			
<i>JP NP</i>					
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Ispitanici (46,8%) su stava da Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine) obezbeđuju mere podrške, dok je većina ispitanika stava da ostale pomenute institucije državne uprave ne obezbeđuju mere podrške. Samo 12,1% smatra da i JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU obezbeđuju mere podrške, dok su sve ostale institucije i organizacije, izdvojene od strane ispitanika, prisutne sa manje od 5%.

Ispitanici su izneli svoje stavove u vezi sa obezbeđenjem mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, u okviru civilnog sektora (tabela 5.35).

Tabela 5.35. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – civilni sektor

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
NVO i udruženja					
NVO					
<i>Međunarodne NVO</i>					
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	1,1	87,044	1	0,000
	Ne	98,9			
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd	Da	3,3	79,396	1	0,000
	Ne	96,7			
<i>Ekološke NVO</i>					
Lokalne ekološke NVO	Da	6,6	65,582	1	0,000
	Ne	93,4			
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>					
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	13,2	49,330	1	0,000
	Ne	86,8			
Međunarodne fondacije i agencije					
Švajcarska Re Fondacija	Da	2,2	83,176	1	0,000
	Ne	97,8			
Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA)	Da	4,4	75,703	1	0,000
	Ne	95,6			
OSTALO					
Finansiranje iz sopstvenog budžeta	Da	30,8	13,462	1	0,000
	Ne	69,2			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Rezultati iz tabele 5.35. ukazuju da su ispitanici stava da civilni sektor ne pruža mere podrške. Pored toga, uočeno je da skoro 1/3 ispitanika, mere podrške popunjava i iz sopstvenog budžeta.

Ispitanici su izneli svoje mišljenje u vezi sa obezbeđenjem mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, u okviru privatnog sektora (tabela 5.36).

Tabela 5.36. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – privatni sektor

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
Privredni subjekti					
Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ)	Da	3,3	68,582	1	0,000
	Ne	96,7			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Većina ispitanika smatra da privatni sektor ne obezbeđuje mere podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Posmatrano prema grupama ispitanika (tabela 5.37) uočeno je da jedino Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine) i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume, pružaju mere podrške ispitanicima iz sve 3 grupe (JP, LS i NVO). Ostala ministarstva, prema stavu većine ispitanika, ne pružaju mere podrške pojedinim grupama ispitanika.

Tabela 5.37. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – državna uprava i LS

Zainteresovane strane		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom, Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	20,6	11,765	1	0,028	61,3	1,581	1	0,209	61,5	1,385	1	0,239
	Ne	79,4				38,7				38,5			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	50,0	0,000	1	1,0	3,2	27,129	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	50,0				96,8				92,3			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije- Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100				96,8				100			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Republička direkcija za vode</i>	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100				100				96,2			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	3,2	22,154	1	0,000
	Ne	100				96,8				96,8			
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100				96,8				100			
Ministarstvo finansija	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100				96,8				100			
Ministarstvo pravde	Da	2,9	30,118	1	0,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	97,1				100				100			
Gradska i opštinska uprava <i>Gradska i opštinska odeljenja, odseci i službe za poslove zaštite životne sredine; Gradska i opštinska odeljenja, odseci i službe za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine; Opštinska odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Da	-	/	/	/	9,7	20,161	1	0,000	57,7	0,615	1	0,433
	Ne	100				90,3				42,3			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Stav ispitanika iz grupe JP je suprotstavljen kada je u pitanju obezbeđenje mera podrške od strane Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume. Ministarstvo zaštite životne sredine (Sektor za upravljanje životnom sredinom, Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine), prema stavu 2/3 ispitanika iz grupa LS i NVO obezbeđuje mere podrške.

Gradska i opštinska uprava, prema stavu 57,7% ispitanika iz grupe NVO obezbeđuje mere podrške uglavnom kroz finansiranje projekata, dok ispitanici iz grupe JP i LS smatraju da to nije slučaj.

Javne ustanove i službe ne obezbeđuju mere podrške za upravljanje klimatskim promenama, prema stavovima ispitanika (tabela 5.38).

Tabela 5.38. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – javne ustanove i službe

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Javne ustanove i službe													
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>													
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	1,8	19,882	1	0,000	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	88,2				96,8				100			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	2,9	30,118	1	0,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	97,1				100,0				100			
Univerzitet u Nišu - Fakultet zaštite na radu, Niš	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100				96,8				100			
<i>Ostale ustanove i službe</i>													
Kancelarija za obnovu i razvoj Republike Srbije	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100				96,8				100			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Većina ispitanika iz grupe LS stava da Kancelarija za obnovu i razvoj Republike Srbije ne pruža mere podrške, dok je samo 3,2% ispitanika iz grupe LS stava da one postoje i to kroz obnovu oštećene infrastrukture nakon prirodnih nepogoda.

JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU prema stavovima 32,4% ispitanika iz grupe JP jedino pružaju mere podrške (konsultacije, stručni saveti), jedni drugima, unutar samog preduzeća JP „Srbijašume“.

Tabela 5.39. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – JP

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
JP													
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>													
JP „Srbijašume“ ¹⁰⁷	Da	32,4	4,235	1	0,040	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	67,6				100				100			
<i>JP NP</i>													
JP NP ¹⁰⁸	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	3,2	22,154	1	0,000
	Ne	100				100				96,8			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

JP NP ne obezbeđuju mere podrške prema stavovima većine ispitanika sve tri grupe. Samo 3,2% iz grupe NVO je stava da su one obezbeđene kroz predavanja i edukaciju (tabela 5.39).

U okviru civilnog sektora, uočene su razlike u stavovima ispitanika o obezbeđenju mera podrške za upravljanje klimatskim promenama (tabela 5.40).

¹⁰⁷ ŠG i ŠU.

¹⁰⁸ JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.

Tabela 5.40. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – civilni sektor

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Nevladine organizacije i udruženja													
<i>Nevladine organizacije (NVO)</i>													
Međunarodne NVO													
WWF Srbija, Beograd	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100				96,8				100			
REC Srbija, Beograd	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	7,7	15,385	1	0,000
	Ne	100				100				92,3			
<i>Ekološke NVO</i>													
Lokalne ekološke NVO	Da	-	/	/	/	12,9	17,065	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	100				87,1				92,3			
Organizacije za zastupanje i javnu politiku													
SKGO, Beograd	Da	-	/	/	/	35,5	2,613	1	0,106	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100				64,5				96,2			
Međunarodne fondacije i agencije													
Švajcarska Re fondacija	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	100				100				92,3			
SIDA ¹⁰⁹	Da	-	/	/	/	3,2	27,129	1	0,000	11,5	15,385	1	0,000
	Ne	100				96,8				88,5			
Ostalo													
Finansiranje iz sopstvenog budžeta	Da	20,6	11,765	1	0,001	51,6	0,032	1	0,587	19,2	9,846	1	0,002
	Ne	79,4				48,4				80,8			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Međunarodne NVO, međunarodne fondacije i agencije ne pružaju mere podrške prema stavovima ispitanika sve tri grupe. Samo 3,2% ispitanika iz grupe LS i 7,7% ispitanika iz grupe NVO je stava da su one dostupne kroz finansiranje projekata, dok ispitanici iz grupe JP smatraju da to nije slučaj. Ispitanici iz grupe LS (51,6%) smatraju da se naročito ekonomske mere podrške, dobijaju iz sopstvenog budžeta, dok ispitanici iz grupa JP i NVO, smatraju da to nije slučaj.

U okviru privatnog sektora, ispitanici iz grupa LS i NVO su stava da privatni sektor ne obezbeđuje mere podrške za upravljanje klimatskim promenama. Samo 12,9% ispitanika iz grupe LS i 7,7% ispitanika iz grupe NVO smatraju da se one obezbeđuju i to kroz finansiranje projekata (tabela 5.41).

Tabela 5.41. Obezbeđenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama – privatni sektor

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Privredni subjekti													
GIZ ¹¹⁰	Da	-	/	/	/	12,9	17,065	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	100				87,1				92,3			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

¹⁰⁹ Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju.

¹¹⁰ Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju.

Ispitanici su ocenili **uspešnost primene** postojećih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama (tabela 5.42).

Tabela 5.42. Uspešnost primene postojećih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

Mere podrške		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Regulatorne**	1	-	9,200	3	0,027
	2	5,0			
	3	15,0			
	4	50,0			
	5	30,0			
Ekonomske	1	2,8	80,056	4	0,000
	2	1,4			
	3	21,1			
	4	46,5			
	5	28,2			
Informacione	1	1,4	47,803	4	0,000
	2	1,4			
	3	21,2			
	4	36,6			
	5	39,4			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma loša; 2 – loša; 3 – ni loša ni dobra; 4 – dobra; 5 – veoma dobra

Izvor: original

Na osnovu dobijenih rezultata je uočeno da je većina ispitanika pozitivnog stava kada je u pitanju primena mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Posmatrano prema grupama ispitanika, primećene su razlike u odgovorima kada je u pitanju ocena uspešnosti primene postojećih mera podrške (tabela 5.43).

Tabela 5.43. Uspešnost primene postojećih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

Mere podrške	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Regulatorne**	1	-	0,000	1	1,000	-	4,500	2	0,105	-	0,000	2	1,000
	2	50,0				-							
	3	-				8,3							
	4	50,0				58,4							
	5	-				33,3							
Ekonomske	1	3,4	15,714	3	0,001	4,3	15,043	4	0,005	-	1,600	2	0,449
	2	26,7				4,3							
	3	53,6				13,0							
	4	14,3				43,5							
	5	-				34,9							
Informacione	1	-	0,700	2	0,705	3,7	17,259	4	0,002	-	5,250	2	0,072
	2	-				3,7							
	3	35,0				14,8							
	4	40,0				40,7							
	5	25,0				37,0							

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

** za ocenu uspešnosti primene mera podrške korišćena je Likertova skala, sa rasponom 1-5: 1- veoma loša; 2 – loša; 3 – ni loša ni dobra; 4 – dobra; 5 – veoma dobra.

Izvor: original

U odnosu na ocenu uspešnost primene regulatornih mera, ispitanici grupe JP imaju suprotstavljene stavove, ispitanici iz grupe LS su pozitivnog dok su ispitanici iz grupe NVO

neutralnog i pozitivnog stava. Kada je u pitanju uspešnost primene ekonomskih mera podrške, ispitanici iz grupe JP su neutralnog, dok su ispitanici iz grupa LS i NVO pozitivnog stava. Ispitanici sve tri grupe su pozitivnog stava kada je u pitanju uspešnost primene informacionih mera podrške. Jedan od razloga za postojanje razlika u stavovima ispitanika iz grupa JP i NVO po pitanju uspešnosti primene regulatornih mera, je i njihova ograničena dostupnost (tabela 5.32).

Kada je u pitanju **postojanje organizovanog sistema** za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama, većina ispitanika (71,3%) smatra da on ne postoji (tabela 5.44).

Tabela 5.44. Postojanje organizovanog sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama

Postojanje organizovanog sistema	%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*
Da	16,0	61,043	3	0,000
Da, delimično	12,7			
Ne	71,3			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Posmatrano prema grupama ispitanika (tabela 5.45), većina ispitanika iz sve 3 grupe, je stava da organizovan sistem za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama ne postoji. Približno $\frac{1}{5}$ ispitanika iz grupe JP je stava da on postoji delimično i tu u okviru samog preduzeća JP „Srbijašume“. Pojedini ispitanici iz sve 3 grupe smatra da organizovani sistem postoji.

Tabela 5.45. Postojanje organizovanog sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama

Postojanje organizovanog sistema	JP				LS			NVO				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df		p	χ^2	df	p
Da	17,6	12,412	2	0,002	17,7	25,118	2	0,000	11,5	26,385	2	0,000
Da delimično	20,6				8,8				7,7			
Ne	61,8				73,5				80,8			

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Ispitanici smatraju da je moguće **unaprediti** postojeći sistem za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama. Ispitanici ističu da je potrebna „...*reforma institucija i zakonodavstva*“ (ŠGPR), bolja povezanost i umrežavanje različitih organizacija na nivou LS, ali i sa drugim organizacijama koje se bave problematikom klimatskih promena (LSPR, NVOPK, NVOSVRLJ). Ispitanici iz grupe JP su naglasili i potrebu za uspostavljanjem češće saradnje sa Šumarskim fakultetom i Institutom za šumarstvo i to kroz istraživačke aktivnosti, i edukaciju zaposlenih ŠGKV, ŠUŠA, JPNPK1). Jasna raspodela nadležnosti u rešavanju pitanja klimatskih promena, kao i uvećanje radne snage, ali i investicija su prema mišljenju ispitanika neophodne da bi se postojeći sistem unapredio (LSŽA, LSVA, ŠGPR, ŠGKURŠ1).

U odnosu na **uspostavljanje organizovanog sistema za sprovođenje** mera podrške u upravljanju klimatskim promenama, većina ispitanika (81,8%) smatra da je moguće, i to na sva 3 nivoa upravljanja (nacionalni, regionalni i lokalni), dok jedan deo ispitanika smatra da treba da bude samo na regionalnom (12,5%) odnosno lokalnom (5,7%) nivou (tabela 5.46).

Tabela 5.46. Uspostavljanje sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama

Uspostavljanje sistema za sprovođenje mera podrške	%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*
Na sva 3 nivoa	81,8	93,705	2	0,000
Na regionalnom nivou	12,5			
Na lokalnom nivou	5,7			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Posmatrano prema grupama ispitanika, sve 3 grupe smatraju da je potrebno uspostavljanje sistema na sva ti nivoa (tabela 5.47).

Tabela 5.47. Uspostavljanje sistema za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama

Nivoi upravljanja	JP				LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Sva 3 nivoa	85,7	43,257	2	0,000	64,7	21,800	2	0,000	87,0	12,565	1	0,000
Regionalni	8,6				18,6				13,0			
Lokalni	5,7				16,7				-			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Uspostavljanje sistema na sva 3 nivoa bi trebalo da bude, prema stavovima dela ispitanika, primenjeno sistemom „odozgo na dole“, uz izradu strateških dokumenata i zakona, i uspostavljanja jasnih smernica u borbi protiv klimatskih promena, ali i zaduženja u odnosu na nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama (LSBOLJ, NVOKVR, ŠUBOLJ, NVOKU, NVOSB). Ispitanici naročito naglašavaju potrebu uključivanja lokalnog nivoa upravljanja u implementaciju datih aktivnosti (NVOKV, KPMPK1, LSBO, LSBOLJ). Takođe, ispitanici su istakli potrebu uključivanja organizacija na lokalnom nivou upravljanja u izradu procene rizika od klimatskih promena, kako bi se tekući problemi uzeli u obzir (LSIV, JPNPK1, ŠUVA, LSBOLJ).

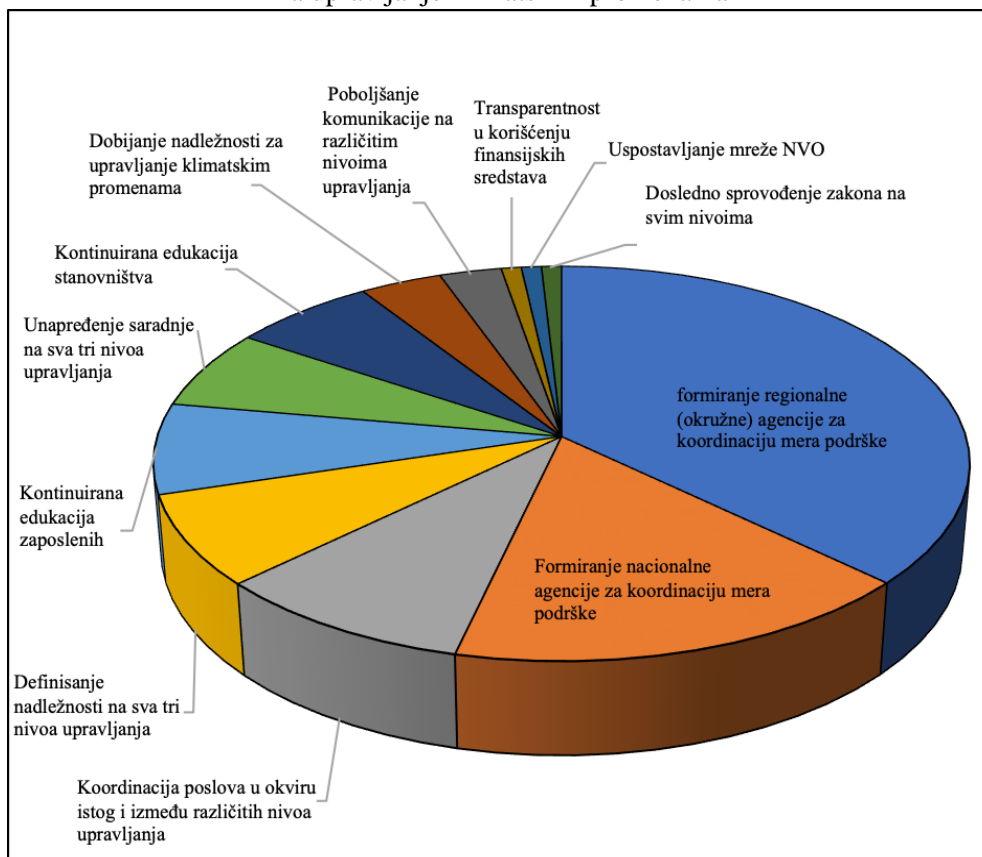
Jedan deo ispitanika sve 3 grupe smatra da bi sistem trebao da se ispostavi na regionalnom nivou, i to formiranjem regionalne, tj. okružne kancelarije, koja bi koordinisala aktivnosti vezane za problematiku klimatskih promena pri čemu bi se osnažila uloga postojećih upravnih okruga (LSBB, LSPB, ŠUNV, NVONI1).

Ispitanici smatraju da bi sistem za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama trebao da se uspostavi na lokalnom nivou, ali „...uz unapređenje postojećih zakona i propisa“ (LSMAJD) kao i „...edukaciju i razmenu informacija na lokalnom nivou“ (SUKU).

Kada su u pitanju **institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške** u upravljanju klimatskim promenama, uočene su razlike u odgovorima ispitanika (grafikon 5.3).

Grafikon 5.3. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

Izvor: original

Na osnovu dobijenih rezultata (tabela 5.48), uočeno je da je 44,9% ispitanika stava da je potrebno organizovanje regionalne agencije za koordinaciju mera podrške, dok 20,2% smatra da je neophodno obrazovanje nacionalne agencije za koordinaciju. Predlozi ostalih navedenih institucionalni preduslova za sprovođenje mera podrške su podržani od strane manje od 10% ispitanika.

Tabela 5.48. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške

Institucionalni preduslovi		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Obrazovanje regionalne agencija za koordinaciju mera podrške	Da	44,9	0,910	1	0,340
	Ne	55,1			
Obrazovanje nacionalne agencije za koordinaciju	Da	20,2	31,562	1	0,000
	Ne	79,8			
Koordinacija poslova u okviru istog i između različitih nivoa upravljanja	Da	11,2	53,494	1	0,000
	Ne	88,8			
Definisanje nadležnosti na sva 3 nivoa upravljanja	Da	9,0	59,876	1	0,000
	Ne	91,0			
Kontinuirana edukacija zaposlenih	Da	9,0	59,876	1	0,000
	Ne	91,0			
Unapređenje saradnje na sva 3 nivoa upravljanja	Da	7,9	63,202	1	0,000
	Ne	92,1			
Kontinuirana edukacija stanovništva	Da	7,9	63,202	1	0,000
	Ne	92,1			
Dobijanje nadležnosti vezane za problematiku upravljanja klimatskim promenama	Da	4,5	73,719	1	0,000
	Ne	95,5			
Poboljšanje komunikacije na različitim nivoima upravljanja	Da	3,4	77,404	1	0,000
	Ne	96,6			

Tabela 5.48. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške

Institucionalni preduslovi		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Transparentnost u korišćenju finansijskih sredstava	Da	1,1	85,045	1	0,000
	Ne	98,9			
Uspostavljanje mreže NVO	Da	1,1	85,045	1	0,000
	Ne	98,9			
Dosledno sprovođenje zakona na svim nivoima	Da	1,1	85,045	1	0,000
	Ne	98,9			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Posmatrano prema grupama ispitanika, približno ½ ispitanika iz sve 3 grupe smatra da formiranje regionalne agencije za koordinaciju sprovođenja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama predstavlja institucionalni preduslov za njihovo efikasno sprovođenje (tabela 5.49). Prema njihovim stavovima, na ovaj način bi se omogućilo stvaranje jakih veza između nacionalnog i lokalnog nivoa upravljanja kroz razmenu informacija. Sa jedne strane, agencija bi mogla da pomogne u umrežavanju lokalnih i organizacija na nivou okruga, dobijanje saznanja o postojećim rizicima i problemima, ali bi mogla da koordinira sprovođenje mera podrške prema realnim potrebama. Predlozi ostalih navedenih institucionalni preduslova za sprovođenje mera podrške nisu podržani od strane ispitanika sve tri grupe.

Tabela 5.49. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške

Institucionalni preduslovi		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Obrazovanje regionalne agencija za koordinaciju mera podrške	Da	43,2	0,676	1	0,411	50,0	0,000	1	1,000	40,9	0,727	1	0,394
	Ne	56,8				50,0				59,1			
Obrazovanje nacionalne agencije za koordinaciju	Da	21,6	11,919	1	0,000	16,7	13,333	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	78,4				83,3				100,0			
Koordinacija poslova u okviru istog i između različitih nivoa upravljanja	Da	13,5	19,703	1	0,000	16,7	13,333	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	86,5				83,3				100,0			
Definisanje nadležnosti na sva 3 nivoa upravljanja	Da	10,8	22,730	1	0,000	6,7	22,533	1	0,000	9,1	14,727	1	0,000
	Ne	89,2				93,3				90,9			
Kontinuirana edukacija zaposlenih	Da	8,1	25,973	1	0,000	16,7	13,333	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	91,9				83,3				100,0			
Unapređenje saradnje na sva 3 nivoa upravljanja	Da	13,5	19,703	1	0,000	6,7	22,533	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	86,5				93,3				100,0			
Kontinuirana edukacija stanovništva	Da	13,5	19,703	1	0,000	3,3	26,133	1	0,000	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	86,5				96,7				95,4			
Uspostavljanje sistema mera podrške od lokalnog ka nacionalnom nivou („odozdo na gore”)	Da	-	/	/	/	6,7	22,533	1	0,000	9,1	14,727	1	0,000
	Ne	100,0				93,3				90,9			
Dobijanje nadležnosti vezane za problematiku upravljanja klimatskim promenama	Da	5,4	29,432	1	0,000	3,3	26,133	1	0,000	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	94,6				96,7				95,5			
Poboljšanje komunikacije na različitim nivoima upravljanja	Da	-	/	/	/	9,7	22,533	1	0,000	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	100,0				93,3				95,5			
Transparentnost u korišćenju finansijskih sredstava	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,5			
Uspostavljanje mreže NVO	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,5			

Tabela 5.49. Institucionalni preduslovi za sprovođenje mera podrške

Institucionalni preduslovi		JP				LS			NVO				
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Dosledno sprovođenje zakona na svim nivoima	Da	2,7	31,108	1	0,000	100,0	/	/	/	100,0	/	/	/
	Ne	97,3											

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Približno $\frac{1}{5}$ ispitanika iz grupe LS i JP, bez ispitanika iz grupe NVO, su stava da je, za efikasno sprovođenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, potrebno formiranje nacionalne agencije za koordinaciju mera podrške. Ova agencija bi, prema stavovima ispitanika, bila odgovorna za koordinaciju mera podrške organizacija na lokalnom nivou, uz uključivanje svih organizacija odgovornih za nacionalni i lokalni sistem odbrane od prirodnih nepogoda.

Ispitanici iz grupe JP (13,5%) i grupe LS (16,7%) su stava da je potrebna bolja koordinacija poslova u okviru istog, ali i između različitih nivoa upravljanja naročito kada su u pitanju prirodne nepogode.

Takođe, stalna edukacija kako zaposlenih tako i stanovništva o problematici klimatskih promena, ali i unapređivanje saradnje između različitih zainteresovanih strana predstavljaju, prema stavovima ispitanika preduslove za efikasno sprovođenje mera podrške za upravljanje klimatskih promena.

5.4. REZULTATI ANALIZE SOCIJALNIH MREŽA

U okviru ovog potpoglavlja, primenom analize socijalnih mreža, prikazana je struktura veza i oblici saradnje između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena.

Ispitanici su odgovorili na pitanje u vezi sa postojanjem i načinom saradnje sa različitim institucijama i organizacijama u vezi sa klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode. Kao rezultat, dobijena je mreža od 128 različitih zainteresovanih strana iz javnog i civilnog sektora sa sva 3 nivoa upravljanja (nacionalni, regionalni i lokalni). Kompletan spisak zainteresovanih strana koje saraduju u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama se nalazi u prilogu 5, pregled P5-3).

Dobijeni rezultati veza između zainteresovanih strana na nivou celokupne mreže su u rasponu od 1 do 70, dok centralnost po svojstvenom vektoru varira od 0,002 do 0,22 (srednja vrednost je 0,071), uz gustinu mreže 0,124 (detaljni prikaz je dat u tabeli 5.53, prema načinima saradnje). Kako rezultat gustine mreže ukazuje na postojanje manjih odvojenih grupa zainteresovanih strana u okviru celokupne mreže saradnje, urađena je i analiza centralnih i perifernih čvorova koja ukazuje na postojanje 40 „centralnih“ zainteresovanih strana koje su maksimalno povezane između sebe i koji pripadaju nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. Međutim, bitno je naglasiti da najveći deo zainteresovanih strana sa „centralnim“ položajem koje pripadaju javnom sektoru, dok samo jedna organizacija pripada civilnom sektoru, i to Stalna konferencije gradova i opština (SKGO) – NVO za zastupanje i javnu politiku. Kao što je vizuelno prikazano u grafikonu P5-1 (u prilogu 5), izdvajaju se sledeće zainteresovane strane sa nacionalnog nivoa upravljanja: Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za upravljanje životnom sredinom (MZŽS-UŽS), Zavod za zaštitu prirode Srbije (ZZP), Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP-SVS). Sa regionalnog nivoa upravljanja, izdvojene su sledeće organizacije: JP „Srbijašume“ – ŠG „Boranja“ (ŠG LO), ŠG „Toplica“ (ŠGKURŠ), ŠG „Timočke Šume“ (ŠGBOLJ). Sa lokalnog nivoa, izdvajaju se JKP Gradsko zelenilo (JKPGZ), osnovne i srednje škole (OSS), JP „Srbijašume“ – ŠG „Rasina“ – ŠU „Ražanj“, ŠG „Timočke šume“ – ŠU Donji Milanovac. Vizuelni prikaz mreže saradnje u upravljanju klimatskim promenama je dat u prilogu 5, grafikon 5-1.

Na osnovu odgovora ispitanika, izdvojeni su sledeći **oblici saradnje** zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja:

1. sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara (grupa 1);
2. edukacija (radionice, seminari) i stručne konsultacije (grupa 2);
3. sadnja drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanja zelenih površina (grupa 3);
4. izrada i implementacije projekata (grupa 4);
5. razmena informacija i podataka u vezi sa klimatskim promenama (grupa 5);
6. konsultacije i rad štabova za vanredne situacije (grupa 6);
7. predostrožnost i nadzora životne sredine (grupa 7).

Za svaki od pomenutih oblika saradnje, prikazana je i mreža saradnje, kao i njihove strukturne karakteristike koje su prikazane u tabeli 5.50.

Tabela 5.50. Strukturne karakteristike mreža saradnje prema oblicima saradnje

Oblik saradnje	Raspon veza	Centralnost po sopstvenom vektoru	Gustina mreže	Srednje rastojanje
Sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara (grupa 1)	1-40	0.013-0.638	0.010	2.400
Edukacija (radionice, seminari) i stručne konsultacije (grupa 2)	1-70	0.001-0.472	0.035	2.520
Sadnja drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanja zelenih površina (grupa 3)	1-52	0.002-0.677	0.014	2.708
Izrada i implementacija projekata (grupa 4)	1-32	0.001-0.647	0.012	3.206
Razmene informacija i podataka u vezi sa klimatskim promenama (grupa 5)	1-47	0.003-0.404	0.032	2.524
Razmena informacija štabova i odeljenja za vanredne situacije (grupa 6)	1-13	0.057-0.700	0.002	2.156
Predostrožnost i nadzor životne sredine (grupa 7)	1-33	0.123-0.707	0.004	1.941

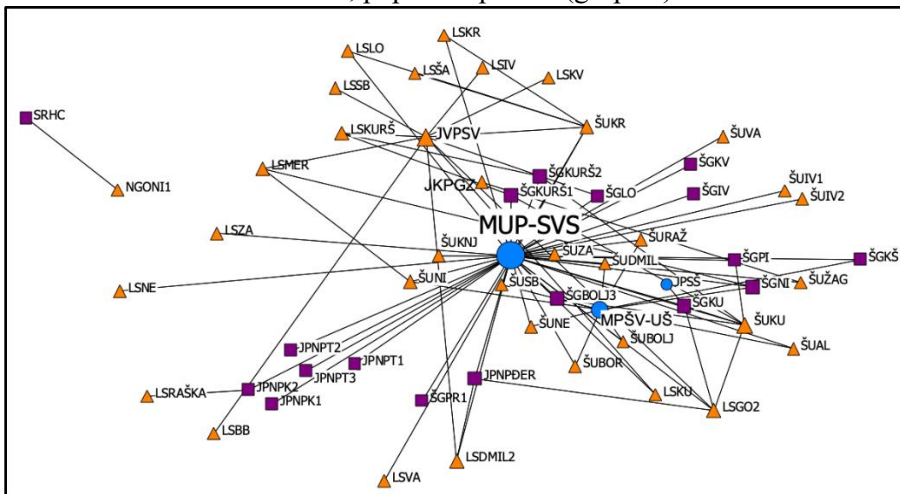
Izvor: original

Najveća razlika u rezultatima raspona veza, gustine mreža kao i centralizacije veza je uočena između grupe 2 i grupe 6. Ovakvi rezultati ukazuju na postojanje većeg broja zainteresovanih strana kao i stvarnih veza (saradnje) u odnosu na moguće, kada su u pitanju aktivnosti edukacije (radionice, seminari) i stručnih konsultacija, za razliku od aktivnosti konsultacija i rad štabova za vanredne situacije, gde je broj zainteresovanih strana vrlo ograničen.

Grupa 5 ima slične karakteristike kao grupa 2 (osim u rezultatima raspona veza), dok su kod preostalih grupa, uz postojanje nešto većeg raspona veza nego kod grupe 5, uočene manje gustine mreže, i postojanje stvarnih veza u odnosu na moguće veze. Srednje rastojanje je najizraženije kod grupe 4, što ukazuje da su zainteresovane strane udaljene, što nije slučaj kod grupe 7, kod koje se nalaze bliže jedna drugoj. Međutim, u kombinaciji sa rezultatima gustine mreže, jedino u slučaju grupe 2 može da se očekuje nešto bolja efikasnost u razmeni informacija tj. saradnji, u odnosu na rezultate ostalih grupa.

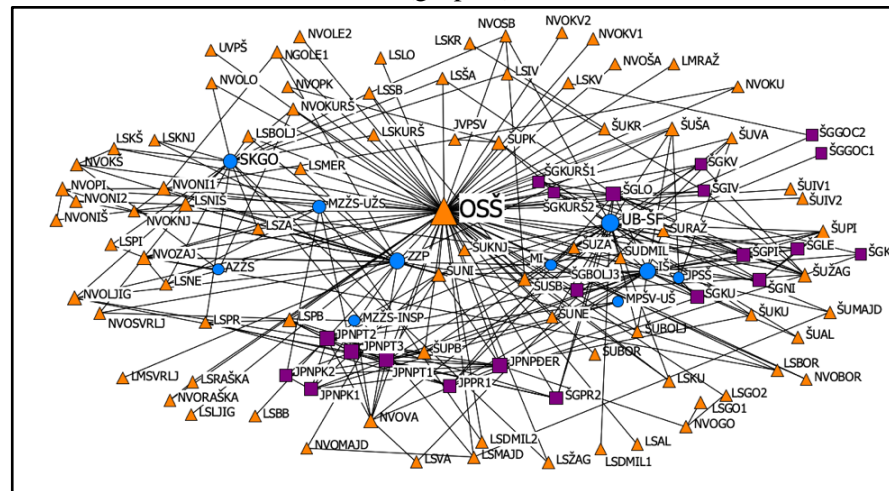
Mreže prema oblicima saradnje u uslovima klimatskih promena su prikazane na grafikonima 5.4 – 5.10.

Grafikon 5.4. Mreža saradnje u aktivnostima sanacije nakon pojave ledoloma, poplava i požara (grupa 1)

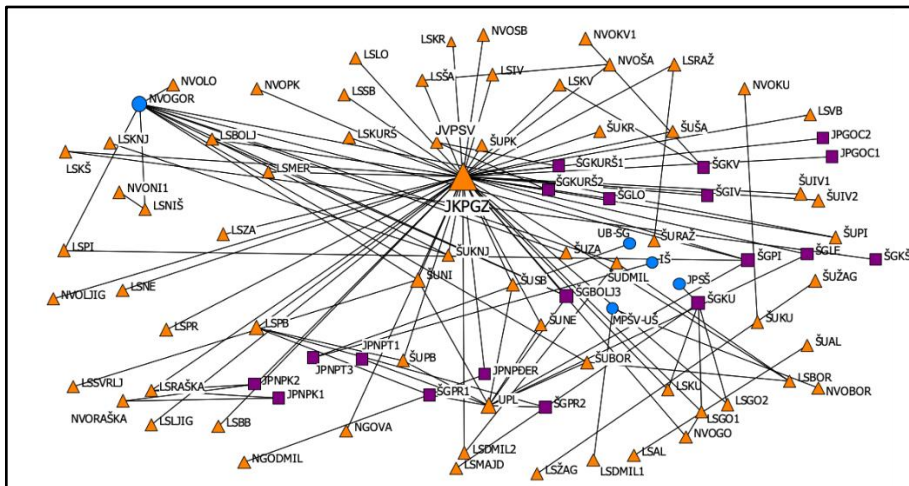
Izvor: original

Grafikon 5.5. Mreža saradnje u aktivnostima edukacije i stručnih konsultacija (grupa 2)

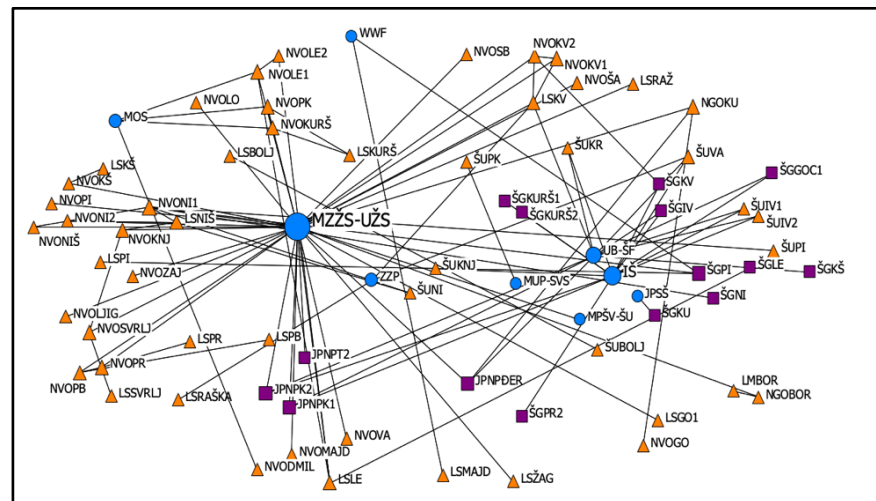
Izvor: original

Grafikon 5.6. Mreža saradnje u aktivnostima saradnje drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanje zelenih površina (grupa 3)

Izvor: original

Grafikon 5.7. Mreža saradnje u aktivnostima izrade i implementacije projekata (grupa 4)

Izvor: original

Da bi se dobio odgovor o povezanosti aktera i uticaja različitih faktora na tendenciju ostvarivanja saradnje, primenjena je MRQAP analiza celokupne mreže saradnje i analiza mreža prema obliku saradnje (tabela 5.51).

Tabela 5.51. MRQAP regresija (eng. *Multiple regression quadratic assignment procedure*) prema obliku saradnje i odabranim faktorima

Zavisne promenljive ¹																
	Mreža saradnje		Grupa 1		Grupa 2		Grupa 3		Grupa 4		Grupa 5		Grupa 6 ⁵		Grupa 7 ⁶	
R ² prema obliku saradnje	0.59845		0,11611		0,06570		0,05562		0,01155		0,25759		0,00472		0.05960	
	Koeficijent ³	p vrednost ⁴	Koeficijent	p vrednost	Koeficijent	p vrednost	Koeficijent	p vrednost	Koeficijent	p vrednost	Koeficijent	p vrednost	Koeficijent	p vrednost	Koeficijent	p vrednost
Nezavisne promenljive ²																
Konstanta (intercept)	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000	0,00000
Učestalost kontakata	0,67584	0,00010	0,31404	0,00010	0,12944	0,00010	-0,04337	0,00130	0,06579	0,00070	0,47843	0,00010	0,01654	0,11409	0,23097	0,00010
Vrednost interesa	-0,00512	0,34807	0,04848	0,00520	-0,05738	0,01090	0,03126	0,08599	0,01147	0,30587	-0,08839	0,00010	0,03691	0,00770	-0,04342	0,07069
Vrednost uticaja	0,01082	0,16428	0,00449	0,43246	0,01220	0,27437	0,03729	0,01120	0,02612	0,05009	0,01168	0,23888	0,00182	0,46575	-0,03497	0,10909
Pripadnost sektoru	0,02619	0,01870	0,025640	0,09789	-0,00231	0,44916	0,02005	0,19118	-0,03014	0,06189	0,05911	0,00010	0,03606	0,00860	0,03209	0,10029
Statistički region	0,13481	0,00010	-0,02005	0,13289	0,10218	0,00590	0,23602	0,00010	0,02967	0,07339	-0,05709	0,00060	0,02115	0,07259	-0,04867	0,00060
Nacionalni nivo upravljanja	-0,03471	0,00020	-0,00957	0,28857	-0,01709	0,16578	-0,05233	0,00010	0,03226	0,03610	-0,01079	0,23738	-0,01563	0,05559	-0,00553	0,46245
Regionalni nivo upravljanja	-0,00019	0,51665	-0,0348	0,00470	0,07204	0,00090	-0,02610	0,02730	-0,02253	0,02660	-0,03950	0,00160	-0,01590	0,04260	-0,01473	0,17848
Lokalni nivo upravljanja	-0,05907	0,00170	-0,04610	0,08939	-0,02541	0,22358	-0,04411	0,13069	-0,04764	0,04350	-0,05953	0,01790	-0,04071	0,02900	-0,02217	0,30367
Centralnost pozicije	0,15087	0,00010	0,02803	0,16028	0,11990	0,00010	0,02565	0,21358	0,00965	0,32487	0,00173	0,45805	-0,01706	0,18818	-0,01555	0,40706

Napomena: ¹Zavisne promenljive su mreža saradnje i svi oblici saradnje (grupe 1-7). ² Nezavisne promenljive su učestalost kontakata, vrednosti interesa i uticaja, pripadnost sektoru, statističkom regionu, pripadnost nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou upravljanja i centralnost pozicije. ³ Standardizovani koeficijent. ⁴ Značajnost $p < 0,05$ (podebljani brojevi predstavljaju statistički značajne rezultate). ^{5,6} Za rezultate saradnje grupe 6 i grupe 7 (skoro maksimalna centralizacija, veoma niska gustina mreže) priloženo je dodatno objašnjenje bazirano na kvalitativnim rezultatima.

Izvor: original

Analizom dobijenih rezultata celokupne mreže saradnje, a shodno rezultatu koeficijenta regresije, uočeno je da zainteresovane strane teže saradnji ako su u češćem kontaktu, imaju centralni položaj u mreži i nalaze se u okviru istog statističkog regiona. Međutim, efekat učestalosti kontakata je 5 puta veći od efekta pripadnosti istom statističkom regionu, tj. efekta centralnog položaja u mreži. Takođe, uočena je i tendencija ka ostvarivanju saradnje između zainteresovanih strana koji pripadaju istom sektoru (javnom ili civilnom), ali se ne nalaze na istom nivou upravljanja (nacionalni, regionalni ili lokalni). Postojanje iste ocene interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama nema značajan uticaj na ostvarivanje saradnje po pitanju problematike upravljanja klimatskim promenama.

Ako se rezultati MRQAP regresije posmatraju prema oblicima saradnje u odnosu na *učestalost kontakata*, uočava se da prilikom izvođenja aktivnosti sadnje drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanje zelenih površina ne postoji potreba za čestim kontaktom, za razliku od većine ostalih oblika saradnje. Naime, zainteresovane strane imaju veću tendenciju da sarađuju ukoliko su u čestom kontaktu i uključeni su u aktivnosti razmene informacija i podataka (grupa 5), kao i aktivnosti sanacije nakon pojave ledoloma, poplava i požara, predostrožnosti i nadzora životne sredine kao i aktivnosti edukacije (grupe 1, 7 i 2). Učestalost kontakata nema efekta na saradnju kada su u pitanju aktivnosti konsultacija i rad štabova za vanredne situacije, koji, prema stavovima ispitanika, sarađuju na kvartalnom, polugodišnjem, čak i u nekim slučajevima, i godišnjem nivou.

Zainteresovane strane koje su uključene u aktivnosti edukacije (radionice, seminari) i stručnih konsultacija, kao i aktivnosti razmene informacija i podataka, teže saradnji iako nemaju *isti interes* za bavljenjem pitanjima klimatskih promena. Ovo nije slučaj kada su u pitanju aktivnosti sanacije nakon pojave ledoloma, poplava i požara kao i aktivnosti konsultacije i rad štabova za vanredne situacije.

One zainteresovane strane koje su uključene u aktivnosti sadnje drveća, čišćenja otpada, uređenja i održavanja zelenih površina i aktivnosti izrade u implementacije projekata teže stvaranju saradnje sa zainteresovanim stranama koji imaju *isti uticaj* u upravljanju klimatskim promenama.

Zainteresovane strane koje su uključene u aktivnosti razmena informacija i podataka i aktivnosti konsultacija i rad štabova za vanredne situacije teže stvaranju saradnje sa drugim zainteresovanim stranama koji pripadaju *istom sektoru* (javnom i/ili civilnom). U ovom slučaju, rezultati se mogu objasniti i marginalnim učešćem organizacija iz civilnog sektora kada su u pitanju oba pomenuta oblika saradnje.

Težnja za saradnjom između zainteresovanih strana koje pripadaju istom *statističkom regionu* je najizraženija kada je u pitanju saradnja kroz aktivnosti sadnje drveća, čišćenja otpada, uređenja i održavanja zelenih površina, uz 2 puta manji negativan efekat kada su u pitanju aktivnosti edukacije (radionice, seminari) i stručnih konsultacija. Ovakvi rezultati su očekivani, s obzirom da su aktivnosti sadnje drveća, čišćenja otpada, uređenja i održavanja zelenih površina, prema stavovima ispitanika, zasnovani uglavnom na inicijativama pojedinaca i ličnim kontaktima sa drugim zainteresovanim stranama koji se nalaze na teritoriji iste opštine ili grada, što nije uvek slučaj kada su u pitanju aktivnosti edukacije i stručnih konsultacije.

Težnja za saradnjom sa zainteresovanim stranama koje pripadaju nacionalnom *nivou upravljanja* je izražena samo kada su u pitanju aktivnosti izrade i implementacije projekata. Jedino kada su u pitanju zainteresovane strane uključene u aktivnosti edukacije (radionice, seminari) i stručnih konsultacije teže saradnji sa onim zainteresovanim stranama koji se nalaze na istom, regionalnom nivou upravljanja. Ukoliko se rezultati dopune dobijenim rezultatima analize centralnih i perifernih čvorova za ovaj oblik saradnje, od ukupno izdvojenih 19 „centralnih“ zainteresovanih strana koje su maksimalno povezane između sebe, 52% se nalazi na regionalnom nivou upravljanja (u prilogu 5, tabela P5-24). Ovakve rezultate potvrđuje i uključenost JP NP kao i različitih ŠG u različite radionice, ekološke akcije podizanja svesti o pravilnom ophođenju prema prirodi, ali i u stručne aktivnosti i razmene iskustava i informacija kako između sebe, tako i sa drugim akterima koji pripadaju istom regionu. Pripadnost lokalnom nivou upravljanja ima negativan, ali značajan efekat kada su u pitanju aktivnosti izrade i implementacije projekata, razmene informacija i podataka kao i

konsultacija i rad štabova za vanredne situacije. Ovakav rezultat ukazuje da su u sve pomenute aktivnosti, uključene druge zainteresovane strane koje se nalaze većinom na nacionalnom nivou upravljanja (aktivnosti izrade i implementacije projekata), kao i regionalnom (aktivnosti razmene informacija i aktivnosti konsultacija i rad štabova za vanredne situacije).

Zainteresovane strane uključene u aktivnosti edukacije (radionice, seminari) i stručnih konsultacija teže saradnji sa akterima koji imaju centralni položaj u mreži.

U svakom od navedenih oblika saradnje uočeno je da različite zainteresovane strane zauzimaju centralnu poziciju u mreži. Istaknuta je uloga Ministarstva unutrašnjih poslova (gradskih štabova i opštinskih odeljenja za vanredne situacije), i to kada je u pitanju saradnja grupe 1 i grupe 6.

Saradnja ispitanika iz grupa JP i LS sa Ministarstvom unutrašnjih poslova – Sektor za vanredne situacije, se obavlja uglavnom kroz rad gradskih štabova i opštinskih odeljenja za vanredne situacije postoji kada je u pitanju pojava požara i poplava (grupa 1). Prema stavovima ispitanika iz grupe JP, saradnja po pitanju sanacije ledoloma postoji sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume naročito nakon ledoloma, 2015. godine, koje je sufinansiralo različite aktivnosti vezane za sanaciju ledoloma. Ispitanici iz grupe LS naglašavaju saradnju sa JVP „Srbijavode“ u smislu izrade planova zaštite od poplava, regulacije tokova reka, čišćenja rečnih tokova, itd. Dok su ispitanici iz grupe NVO stava da je njihovo učešće u ovim aktivnostima zanemarljivo, uočeno je i je da saradnja kada su u pitanju aktivnosti sanacije nakon pojave ledoloma, požara i poplava između grupa JP i LS nije izražena.

Osnovne i srednje škole imaju istaknutu ulogu kada je u pitanju saradnja edukacije, razmene znanja, kroz radionice i seminare (grupa 2). Osnovne škole, sa jedne strane, saraduju sa ŠG i ŠU, JP NP i LS kroz različite radionice i proslave obeležavanja dana šuma, dana voda, planete zemlje, dok je saradnja sa NVO i LS kroz različite ekološke akcije podizanja svesti i podsticanja učenika da se pravilno ophode prema prirodi i prirodnim vrednostima koje životna sredina pruža. Zavod za zaštitu prirode Srbije pruža podršku svim upravljačima zaštićenih prirodnih dobara, ali i ŠG i ŠU i LS, kroz stručne konsultacije. Takođe, prema stavovima pojedinih NVO, saradnja sa Zavodom za zaštitu prirode postoji kroz stručne konsultacije, ali i učešće na različitim radionicama, koje su organizovane od strane NVO. SKGO kroz mrežu Eko poverenika, saraduje sa velikim brojem LS, ali i pojedinim NVO (NVO iz Ljiga). Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet i Institut za šumarstvo iz Beograda saraduju sa različitim ŠG i ŠU i to putem razmene znanja i informacija na različitim seminarima, naučnim skupovima, ali i pružanjem stručnih konsultacija, uz veoma ograničenu saradnju sa drugim zainteresovanim stranama.

Kada je u pitanju saradnja u aktivnostima sadnje drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanja zelenih površina (grupa 3), izdvaja se JKP Gradsko zelenilo i to u aktivnostima sadnje drveća, odlaganjem otpada i održavanjem zelenih površina. Takođe, Pokret gorana Srbije, kao i udruženja planinara Srbije saraduju sa velikom brojem kako ŠG, ŠU, ali i LS. Kada je u pitanju saradnja između LS i NVO prema stavovima ispitanika, ona je zasnovana na pojedinačnim aktivnostima sadnje, kroz aktivnosti sadnje drveća, čišćenja gradskih i opštinskih parkova, itd. Međutim, prema stavovima ispitanika sve 3 grupe, ovaj način saradnje je baziran uglavnom na inicijativama pojedinaca i ličnim kontaktima, bez postojanja već utvrđenog sistema saradnje između različitih zainteresovanih strana.

Sa druge strane, Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za upravljanje životnom sredinom, ima istaknutu ulogu u projektnim aktivnostima (grupa 4), predstavlja za veliki broj NVO centralnu zainteresovanu stranu kada je u pitanju sufinansiranje projekata koji su vezani za pitanje klimatskih promena i zaštite životne sredine. Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet, kao i Institut za šumarstvo iz Beograda, saraduju sa različitim ŠG i ŠU kroz implementaciju projekata, dok WWF Srbija, saraduje, kroz sufinansiranje i implementaciju projekata, sa pojedinim LS. Od zainteresovanih strana sa lokalnog nivoa, izdvajaju se LS Kraljeva, kao i NVO iz Niša. Pojedine NVO imaju razvijenu mrežu saradnje sa gradskom upravom, i to kroz izradu i implementaciju projekata u vezi sa klimatskim promenama koja obuhvata i organizovanje različitih debata sa lokalnim

stanovništvom (NVONI3). Uočena je i saradnja između pojedinačnih LS i NVO, ŠG i ŠU sa LS, koje su uglavnom inicirane od strane zaposlenih i u većem broju slučajeva, bazirane na ličnim kontaktima.

U grupi 5, izdvajaju se brojne institucije i organizacije. Dok je saradnja Ministarstva unutrašnjih poslova (gradskih štabova i opštinskih odeljenja za vanredne situacije), fokusirana na razmenu informacija i podataka u vezi sa klimatskim promenama i to sa JP „Srbijašume – ŠG i ŠU, Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za upravljanje životnom sredinom, saraduje i sa LS i NVO. Zavod za zaštitu prirode Srbije saraduje sa ŠG i ŠU, ali i sa LS i NVO, i razmenjuje informacije o zaštićenim područjima kao i stanju biodiverziteta i ugroženih vrsta, i eventualnih promena na teritorijama opština na čijem području se nalaze prirodna dobra. Agencija za zaštitu životne sredine saraduje sa LS kroz razmenu podataka o kvalitetu vazduha, dok saradnja sa drugim zainteresovanim stranama nije uočena. Od zainteresovanih strana na lokalnom nivou izdvajaju se ŠG „Boranja“, Loznica, LS Loznica, LS Kučevo, JP „NP Kopaonik“, Kopaonik koje saraduju sa različitim institucijama i organizacijama kako javnog tako i privatnog i civilnog sektora.

Od svih posmatranih oblika saradnje, posmatrano prema broju elemenata koji imaju značajan uticaj na tendenciju ostvarivanja saradnje, izdvaja se grupa 5, tj. saradnja kroz aktivnosti razmena informacija i podataka. U slučaju ovog oblika saradnje, pripadnost nacionalnom nivou upravljanja centralnost položaja u mreži kao i ista ocena uticaja u upravljanju klimatskim promenama nemaju značajan efekat na tendenciju ostvarivanja saradnje, dok ostali elementi imaju uglavnom negativan (ista ocena interesa u upravljanju klimatskim promenama, isti statistički region, pripadnost regionalnom i lokalnom nivou upravljanja), ili. Pozitivan (pripadnost istom sektoru) efekat. Ovakvi rezultati ukazuju da zainteresovane strane teže saradnji kroz aktivnosti razmene informacija i podataka ukoliko su u čestom kontaktu, pripadaju istom sektoru, ali ne moraju da imaju istu ocenu interesa, ne pripadaju istom statističkom regionu i lokalnom nivou upravljanja. U slučaju ovog oblika saradnje, efekat čestog kontakta 8 puta veći nego efekat pripadnosti istom sektoru.

Kao što je prikazano u tabeli 5.53. kod grupe 6, nijedan od analiziranih faktora ne utiče značajno na tendenciju ostvarivanja saradnje. Jedan od razloga za visoku centralizaciju ovog oblika saradnje je da Ministarstvo unutrašnjih poslova – Sektor za vanredne situacije predstavlja centralnu organizaciju kada je upitanju saradnja članova gradskih štabova i lokalnih odeljenja za vanredne situacije. Članove ovih štabova i odeljenja čine, prema stavovima ispitanika grupa JP, LS i NVO, predstavnici JP i LS, bez prisustva predstavnika civilnog i privatnog sektora. Prema stavovima ispitanika, saradnja se, naročito kada su u pitanju manje opštine, odvija putem direktnog kontakta između članova lokalnih odeljenja za vanredne situacije.

Kada je u pitanju grupa 7, Ministarstvo zaštite životne sredine – Sektor za predostrožnost i nadzor zaštite životne sredine saraduje sa velikim brojem ŠG, ŠU kao i LS, ali i JP NP. Uočeno je da samo učestalost kontakata ima pozitivan efekat na tendenciju ostvarivanja saradnje koji je skoro 5 puta veći u odnosu na negativan efekat pripadnosti istom statističkom regionu. Ovakvi rezultati ukazuju da organizacije teže saradnji ukoliko su u čestom kontaktu, ali ne pripadaju istom regionu. Ovakav rezultat se može objasniti i činjenicom da je nadležnost po pitanju inspeksijskih poslova dodeljena Ministarstvu zaštite životne sredine – Sektor za predostrožnost i nadzor zaštite životne sredine, koji saraduju direktno sa predstavnicima JP i LS, na uglavnom, mesečnom ili tromesečnom nivou. Međutim, saradnja između predstavnika JP i LS po pitanju predostrožnosti i zaštite životne sredine, ne postoji. U okviru ovog oblika saradnje, ne nalaze se predstavnici civilnog i privatnog sektora.

Po pitanju **ocene uspešnosti saradnje**, ispitanici su ocenili da je na nacionalnom nivou najbolja saradnja sa MZZS, ZZP kao i MPŠV – Uprava za šume, dok je na regionalnom nivou najbolje ocenjena saradnja sa JPNP a na lokalnom nivou sa NVO i lokalnim obrazovnim institucijama - osnovnim školama (u prilogu 5. tabela P5-25).

Ispitanici su izneli svoje mišljenje u **vezi sa glavnim preduslovom** za ponovno uspostavljanje (unapređivanje) saradnje sa nekom od institucija šumarstva i zaštite prirode, u pogledu upravljanja klimatskim promenama.

Ispitanici iz sve 3 grupe su mišljenja da je potrebna sistemsko organizovanje saradnje (ŠUKR, LSKR, ŠUBR, NVOKŠ), kao i sa JVP „Srbijavode“ i JP „Elektroprivredom Srbije“ (ŠUKR), a u smislu unapređenja borbe protiv poplava. Kada je u pitanju sanacija ledoloma, iako je postojala izvanredna saradnja sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume, potrebno je unaprediti zakonsku regulativu koja je usporavala proces sanacije nakon ledoloma koji su se desili 2014-2015 godine (ŠUBOLJ).

Ispitanici iz grupe LS smatraju da bi bilo dobro da se uspostavi organizacija kao što je SKGO, koja bi umrežila sve ostale zainteresovane strane, uključujući i ŠG i ŠU i kroz ulogu medijatora, organizovala sastanke na lokalnom nivou (LSLJ, LSLO). Predstavnik grupe LS smatra da je saradnja kroz opštinske štabove za vanredne situacije veoma dobra, ali da bi sličan način saradnje mogao da se organizuje (dugoročan) i kada su druge teme u pitanju a ne samo vanredne situacije (LSIV). Jedan od ispitanika iz grupe LS je stava da je potrebna edukacija vezana za pisanje predloga projekata, ali i upravljanja projektima, naročito ukoliko postoji mogućnost da se, kroz izradu i implementaciju projekata ostvari i prekogranična saradnja kada je u pitanju borba protiv klimatskih promena (LSŽA).

Ispitanici grupe JP su mišljenja da bi edukacija o šumarstvu, zaštiti prirode i pitanjima klimatskih promena trebala da bude usmerena ne samo na stanovništvo nego i na zaposlene u LS. Takođe, ukazano je na potrebu za većom saradnjom sa Univerzitetom u Beogradu – Šumarskim fakultetom, u smislu organizovanja seminara i edukacije zaposlenih u ŠU i studenata koji bi dolazili na praksu u ŠU. Jedan od ispitanika iz grupe JP smatra da je potrebna veća saradnja sa LS naročito kada je u pitanju izrada lokalnih planova unapređenja lokalnih puteva (koji se koriste i od strane ŠG i ŠU) da bi se izbeglo dupliranje posla (ŠGIV) Saradnja sa LS mogla bi da se poboljša kada je u pitanju održavanje lokalnih puteva, koji su izuzetno bitni ukoliko dođe do pojave požara, prema stavu drugog ispitanika iz grupe JP (ŠUKURŠ).

Ispitanik iz grupe NVO smatra da bi kroz potpisivanje programskih memoranduma o saradnji, ona mogla da se unapredi i samim tim uključi veći broj zainteresovanih strana (NVOZA). Ispitanici grupe NVO su mišljenja da smatra da treba da se promeni zakonska regulativa koja bi dodelila određene nadležnosti NVO, i prihvatila kao partnera u borbi protiv klimatskih promena (NVONI3, NVOLJ, NVOŠA). Pojedini ispitanici ove grupe su stava da je vidljiva potreba za boljom zakonskom regulativom koja bi i uspostavila osnove saradnje između javnog, civilnog i privatnog sektora, uz određene finansijske mere podrške.

Uočene su razlike u **učestalosti saradnje** prema obliku saradnje (u prilogu 5, tabela P5-26). Rezultati ukazuju da zainteresovane strane kada je u pitanju sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara sarađuju najčešće na dnevno nivou, dok je saradnja kada je u pitanju edukacija i stručne konsultacije uglavnom na mesečnom i kvartalnom nivou. Kada su aktivnosti sadnje, čišćenja i uređenja šuma u pitanju, zainteresovane strane najčešće sarađuju 1 do 2 puta godišnje, dok je saradnja na svaka 3 meseca, najčešća kada su u pitanju aktivnosti izrade i implementacije projekata kao i konsultacija i rad štabova za vanredne situacije. Zainteresovane strane uglavnom sarađuju na mesečnom nivou, kada je u pitanju predostrožnost i nadzor životne sredine.

Na osnovu dobijenih rezultata, može se zaključiti da je zastupljenija saradnja na mesečnom, kvartalnom i polugodišnjem, tj. godišnjem nivou, dok je saradnja na dnevnom i nedeljnom nivou manje zastupljena i uglavnom povezana sa aktivnostima sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara i razmene informacija i podataka.

6. KONCEPTUALNI MODEL UNAPREĐENJA SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE ZAINTERESOVANIH STRANA

Analizom strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, mera podrške, zainteresovanih strana, njihove saradnje i rezultata istraživanja, a u skladu sa konceptualnim okvirom, razmatran je predlog konceptualnog modela unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena (u daljem tekstu konceptualni model).

Konceptualni model je sastavljen od sledećih elemenata:

- unapređenja okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- unapređenja saradnje zainteresovanih strana.

U narednim potpoglavljima je izvršena analiza elemenata konceptualnog okvira, navedene su postavke konceptualnog modela i ekspertna ocena o njegovoj primenljivosti.

6.1. ANALIZA ELEMENATA KONCEPTUALNOG OKVIRA

Analiza elemenata konceptualnog okvira istraživanja je obuhvatila i definisanje problema u okviru svakog od njih (pregledi 6.1., 6.2., 6.3. i 6.4).

Pregled 6.1. Okviri za upravljanje klimatskim promenama i definisani problemi

Elementi konceptualnog okvira		Definisani problemi
OKVIRI ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA	Strateški	Nedovoljna razvijenost strateških okvira u oblasti klimatskih promena
		Nedovoljna međusektorska koordinacija politika i mera za upravljanje klimatskim promenama
		Nedovoljno prepoznata uloga zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanju klimatskim promenama
	Zakonodavni	Nedefinisana potreba za izradom lokalnih akcionih planova prilagođavanja klimatskim promenama
		Nedovoljno definisana međusektorska i saradnja zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama
	Institucionalni	Nedostatak nadležnosti zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskih promena
Neadekvatni uslovi za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama		

Izvor: original

Problemi koji se odnose na strateške, regulatorne i institucionalne okvire su definisani na osnovu analize okvira u Srbiji (poglavlje 4), kao i odgovora ispitanika u odnosu na posmatrane okvire (poglavlje 5), i prikazani su pregledu 6.1.

Na taj način je utvrđeno da **strateški okvir** u oblasti klimatskih promena, u vreme sprovođenja istraživanja, nije bio dovoljno razvijen, s obzirom da je Predlog Strategije niskougledničkog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom¹¹¹, bio, još uvek, u fazi javne rasprave. Nedovoljna povezanost zainteresovanih strana koje se bave pitanjima klimatskih promena je naglašena u Programu zaštite prirode Republike Srbije (2018d), dok Nacionalni program zaštite životne sredine Republike Srbije (2010b) naglašava izostanak efikasne međusektorske saradnje. Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine (2015f) naglašava potrebu za uvećanjem potencijala šuma u smislu korišćenja kao OIE, međutim, neophodnost usklađivanja ciljeva strateških dokumenata drugih sektora nije prisutna (potpoglavlje 4.1). Takođe, uočeno je da strateški okviri šumarstva i povezanih sektora ne prepoznaju ulogu organizacija javnog i civilnog sektora na regionalnom (JP „Srbijašume“ – ŠG¹¹², JP NP) i lokalnom nivou (JP „Srbijašume“ – ŠU, LS, NVO) u identifikaciji lokalnih problema i izazova, tako i definisanja potrebnih mera podrške u cilju

¹¹¹ Strategija niskougledničkog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom je avgustu 2022. godine u procesu javne rasprave.

¹¹² Shodno teritorijalnom okviru istraživanja, JP „Vojvodinašume“ nisu uzete u obzir u sakupljanju primarnih podataka.

upravljanja klimatskim promenama. Shodno tome je uočeno da su aktivnosti vezane za razmenu informacija i usklađivanje postojećih i planiranih aktivnosti, kao i mere podrške za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama na nižim nivoima upravljanja vrlo ograničene (poglavlje 4; potpoglavlje 5.3.2).

Analizom **zakonodavnih okvira** su, takođe, definisani određeni problemi (potpoglavlje 4.2.). Zakon o klimatskim promenama Srbije (2021), definiše izradu nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promenama, pri čemu sektorske strategije, programi kao i druga dokumenta javne politike, uključujući i planska dokumenta jedinica LS treba da se donose u skladu sa programom prilagođavanja klimatskim promenama (pojava prirodnih nepogoda, ekstremnih temperatura, suša i njihovim posledicama, itd.), za sektore koji su osetljivi¹¹³ na izmenjene uslove klimatskih promena, što uključuje i sektor šumarstva. Međutim, zakonom nije definisano da li će i na koji način postojeći program prilagođavanja uključiti i izradu lokalnih akcionih planova prilagođavanja, zasnovanih na potrebama koje su definisane na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, i to od strane zainteresovanih strana različitih sektora. Pitanje međusektorske saradnje kao i saradnje na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, nije dovoljno prepoznato u okviru zakonodavnih okvira šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.2).

Problemi koji se odnose na **institucionalne okvire** su definisani na osnovu analize okvira (potpoglavlje 4.3.) i stavova ispitanika u odnosu na posmatrane okvire (potpoglavlje 5.3). Postojeći institucionalni okviri sektora šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama, pružaju jasnu podelu između institucija i organizacija koje se bave izradom politika, strategija i zakona, kao i onih koje se bave njihovim sprovođenjem, sakupljanjem podataka, gazdovanjem šumama i drugim sektorskim delatnostima. Međutim, uglavnom institucije javne uprave imaju za primarni cilj u okviru svoje nadležnosti upravljanje klimatskim promenama. JP u šumarstvu i povezanim sektorima, upravljanje klimatskim promenama predstavlja sekundarni cilj. Uočen je nedostatak nadležnosti po pitanju upravljanja klimatskim promenama uglavnom onih organizacija u šumarstvu i povezanim sektorima koje obavljaju svoje delatnosti na regionalnom (JP „Vojvodinašume“, JP „Srbijašume“ – ŠG, JP NP) i na lokalnom nivou upravljanja (JP „Vojvodinašume“ – ŠU, JP „Srbijašume“ – ŠU, delimično LS, ostala JP povezanih sektora) (potpoglavlje 4.3).

Upravljanje klimatskim promenama je sekundarni cilj u okviru nadležnosti JP u šumarstvu i povezanim sektorima, na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. U okviru JP „Srbijašuma“ – ŠG i ŠU, JP NP, kao i LS i lokalnih ekoloških NVO, većinom ne postoje organizacione jedinice koje se bave pitanjima klimatskih promena. Shodno tome, zaposleni u pomenutim organizacijama nemaju ni jasno dodeljena zaduženja niti mandat za upravljanje klimatskim promenama. (potpoglavlje 5.3). Ovakvi rezultati, takođe, potvrđuju i činjenicu da je i uticaj pomenutih organizacija na upravljanje klimatskim promenama znatno niži u poređenju sa institucijama i organizacijama javnog sektora na nacionalnom nivou upravljanja (potpoglavlje 5.2.). Pitanja i potrebe koje su od značaja u borbi protiv klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou, nisu u dovoljnoj meri uzeta u obzir prilikom donošenja odluka o aktivnostima i merama podrške, upravo usled niskog uticaja i nedostatka nadležnosti organizacija sa nižih nivoa, kako iz javnog tako i iz civilnog i privatnog sektora (potpoglavlje 5.3).

Definisani problemi koji se odnose na mera podrške u upravljanju klimatskim promenama su prikazani u pregledu 6.2.

---

¹¹³ Definisano u predlogu Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom.

Pregled 6.2. Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama i definisani problemi

Elementi konceptualnog okvira		Definisani problemi
MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA	Regulatorne	Nedostatak mera podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana javnog, civilnog i/ili privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama
	Ekonomске	Nedovoljna raznovrsnost finansijskih podsticaja
	Informacione	Ograničena podrška za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana Nedovoljno mera podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja.

Izvor: original

Analizom rezultata istraživanja (potpoglavlje 4.4.2), uočeno je da se samo dve **regulatorne mere podrške** u šumarstvu i povezanim sektorima direktno odnose na aspekte upravljanja klimatskim promenama na više nivoa – sistem za praćenje uticaja klimatskih promena na biodiverzitet, kao i procena nivoa emisija GESB na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Ostale regulatorne mere podrške se odnose na uključivanje različitih zainteresovanih strana u njihovoj primeni, ali ne i sa različitih nivoa upravljanja. Nijedna od pomenutih regulatornih mera podrške se ne odnosi na razvijanje saradnje sa zainteresovanim stranama iz privatnog i/ili civilnog sektora (potpoglavlje 4.4.2). Pored toga, nisu uočene regulatorne mere podrške koje uključuju učešće zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja (naročito iz JP i NVO) u izradi lokalnih studija i akcionih planova koji se odnose i na pitanje klimatskih promena (potpoglavlje 5.3.3).

Ekonomске mere podrške nisu u dovoljnoj meri prisutne u svim strateškim i zakonodavnim dokumentima šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama, što je uočeno analizom rezultata istraživanja (potpoglavlje 4.4.2). U oblasti klimatskih promena, nisu uočene ekonomske mere podrške sa aspekta saradnje zainteresovanih strana i upravljanja na više nivoa. Većina ekonomskih mera podrške je iz nacionalnog budžeta, uz zanemarljivu podršku drugih načina finansiranja (međunarodnih programa i projekata). Jedan deo ekonomskih mera podrške je dostupan i kroz projekte namenjene NVO, koji su finansirani uglavnom od strane MZZŠ, kao i LS, i u neznatnoj meri od strane međunarodnih fondacija i agencija. Takođe, manji deo ekonomskih mera podrške potiče i iz sopstvenog budžeta i u maloj meri iz fondova drugih sektora (npr. fond za razvoj poljoprivrede), a sa ciljem primene preventivnih mera za zaštitu od prirodnih nepogoda (kao što su, npr. grad, mraz i sl.). Međutim, uočeno je i da postojeće ekonomske mere podrške nisu usaglašene između sektora, kao i da ne postoji sistem razmene informacija o postojećim merama podrške između zainteresovanih strana šumarstva i povezanih sektora (potpoglavlje 5.3.3).

Analizom rezultata istraživanja **informacionih mera podrške** (potpoglavlja 4.4.2 i 5.3.3) uočeno je da ne postoji međusektorska usaglašenost kako u definisanju tako i u primeni informacionih mera podrške s obzirom da uloga, i zaduženja organizacija na regionalnom i lokalnom nivou, po pitanju upravljanja klimatskim promenama, nisu jasno definisane (potpoglavlje 5.3.3). Pored toga, uočeno je da postoji ograničena mogućnost razmene relevantnih informacija, podataka i inicijativa u borbi protiv klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja između različitih sektora (potpoglavlje 4.4.2). Uočen je i nedostatak edukativnih aktivnosti zasnovanih na potrebama zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, naročito u sektoru šumarstva (potpoglavlja 4.4.2, 5.5.3). Iako se informacione mere podrške primenjuju na regionalnom i lokalnom nivou, uočeno je neravnomerno učešće predstavnika JP, LS i NVO u njihovoj implementaciji. Takođe, utvrđeno je da ne postoji organizovan sistem za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama.

Svi pomenuti elementi konceptualnog okvira, tj. institucionalni okviri, zakonodavni, strateški okviri i mere podrške, imaju uticaj na stvaranje veza, interakcija i ostvarivanje saradnje između zainteresovanih strana, ali i usklađivanje njihovih interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama. Shodno tome, neophodan je i osvrt na identifikaciju i klasifikaciju zainteresovanih strana

kako bi se dobila jasna slika o njihovom položaju u odnosu na nivoe upravljanja (nacionalni, regionalni, lokalni nivo), kao i mogućnost učestvovanja u odlučivanju.

Problemi koji se odnose na klasifikaciju **zainteresovanih strana** na osnovu rangiranja uticaja i interesa u upravljanju klimatskim promenama su definisani analizom rezultata (potpoglavlja 5.1. i 5.2), i prikazani su u pregledu 6.3.

Pregled 6.3. Elementi konceptualnog okvira i definisani problemi

Elementi konceptualnog okvira		Definisani problemi
ZAINTERESOVANE STRANE	Interes i uticaj u upravljanju klimatskim promenama	Nizak uticaj zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou

Izvor: original

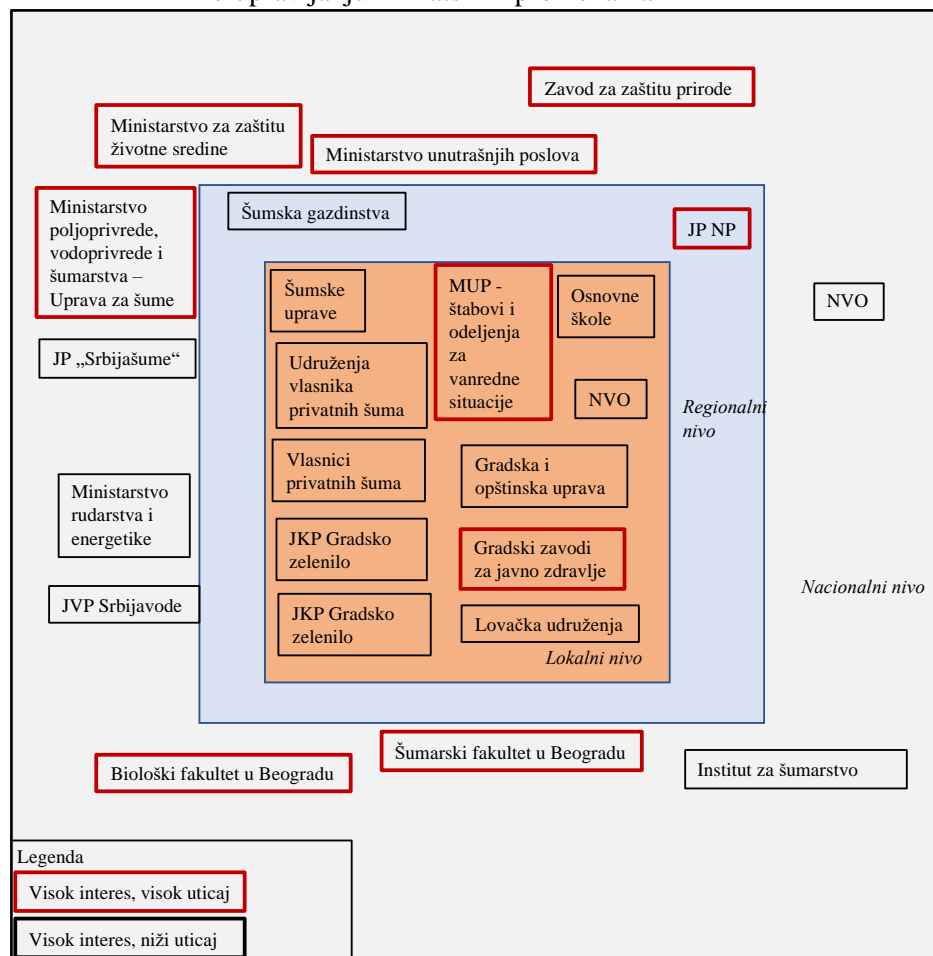
Na osnovu rezultata istraživanja, identifikovane su zainteresovane strane u šumarstvu i povezanim sektorima koje se bave pitanjima klimatskih promena, i nalaze se na različitim nivoima upravljanja (nacionalni, regionalni i lokalni).

One su klasifikovane u 3 sektora i to:

- javni sektor:
  - javna uprava i LS;
  - javne službe i ustanove;
  - JP;
- civilni sektor:
  - NVO;
  - udruženja građana;
- privatni sektor:
  - privredni subjekti;
  - fizička lica.

Takođe, utvrđeno je da se zainteresovane strane koje imaju visok **interes i uticaj** u upravljanju klimatskim promenama pripadaju javnom sektoru, i nalaze se većinom na nacionalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima. U tom smislu, izdvajaju se institucije i organizacije javne uprave, agencije i zavodi, obrazovne i istraživačke organizacije. Sa regionalnog nivoa upravljanja, izdvajaju se JP NP, dok se na lokalnom nivou upravljanja, izdvajaju gradski zavodi za zaštitu zdravlja i gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije kao i ostala JP (potpoglavlje 5.2). Sa druge strane, veći broj zainteresovanih strana ima visok interes, ali manji uticaj na upravljanje klimatskim promenama u koje spada veliki broj organizacija koje pripadaju civilnom i privatnom sektoru, kao i jedan broj organizacija koje pripadaju javnom sektoru (LS, JP „Srbijašume“ – ŠG, ŠU). Posmatrano prema nivou upravljanja, osim Instituta za šumarstvo iz Beograda i Pokreta gorana Srbije, koji imaju nadležnosti na nacionalnom nivou, i JP „Srbijašume“ – ŠG, sa nadležnostima na regionalnom nivou, sve ostale zainteresovane strane imaju nadležnosti na lokalnom nivou. Dobijeni rezultati ukazuju da je uticaj na upravljanje klimatskim promenama prvenstveno uočen na nacionalnom nivou (nivou javne uprave, javnih ustanova i službi), uz vrlo ograničeno učešće ostalih organizacija, prvenstveno na regionalnom (JP „Srbijašume“ – ŠG) i lokalnom nivou (JP „Srbijašume“ – ŠU, LS i NVO). Rezultati Kruskal-Volisovog testa, takođe, potvrđuju postojanje statistički značajne razlike između uticaja zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora u šumarstvu i povezanim sektorima, u upravljanju klimatskim promenama (potpoglavlje 5.2). Prikaz glavnih zainteresovanih strana i razlike u uticajima na upravljanje klimatskim promenama je dat na šemi 6.1.

Šema 6.1. Pregled zainteresovanih strana i razlika u uticajima u upravljanju klimatskim promenama

Ocene interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama su korišćene kao komponente detaljne analize njihove saradnje.

Definisani problemi koji se odnose na saradnju zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, u uslovima klimatskih promena su prikazani u pregledu 6.4.

Pregled 6.4. Saradnja zainteresovanih strana i definisani problemi

Elementi konceptualnog okvira	Definisani problemi
Saradnja zainteresovanih strana	Nedovoljno razvijena saradnja između zainteresovanih strana civilnog, javnog i privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama
	Otežana razmena informacija o zajedničkim aktivnostima između zainteresovanih strana

Izvor: original

Analizom oblika saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 5.4), uočena je da je postojeća mreža **saradnje** sastavljena od 128 različitih zainteresovanih strana sva 3 nivoa upravljanja. Analizom sveukupne mreže saradnje, uočeno je da su „centralne“ zainteresovane strane one koje pripadaju javnom sektoru, imaju najviše kontakata i najveći uticaj na upravljanje klimatskim promenama. Zainteresovane strane imaju tendenciju za saradnjom, ukoliko pripadaju istom sektoru (javni, civilni, privatni), što ukazuje da je saradnja između javnog, civilnog i privatnog sektora nedovoljno razvijena.

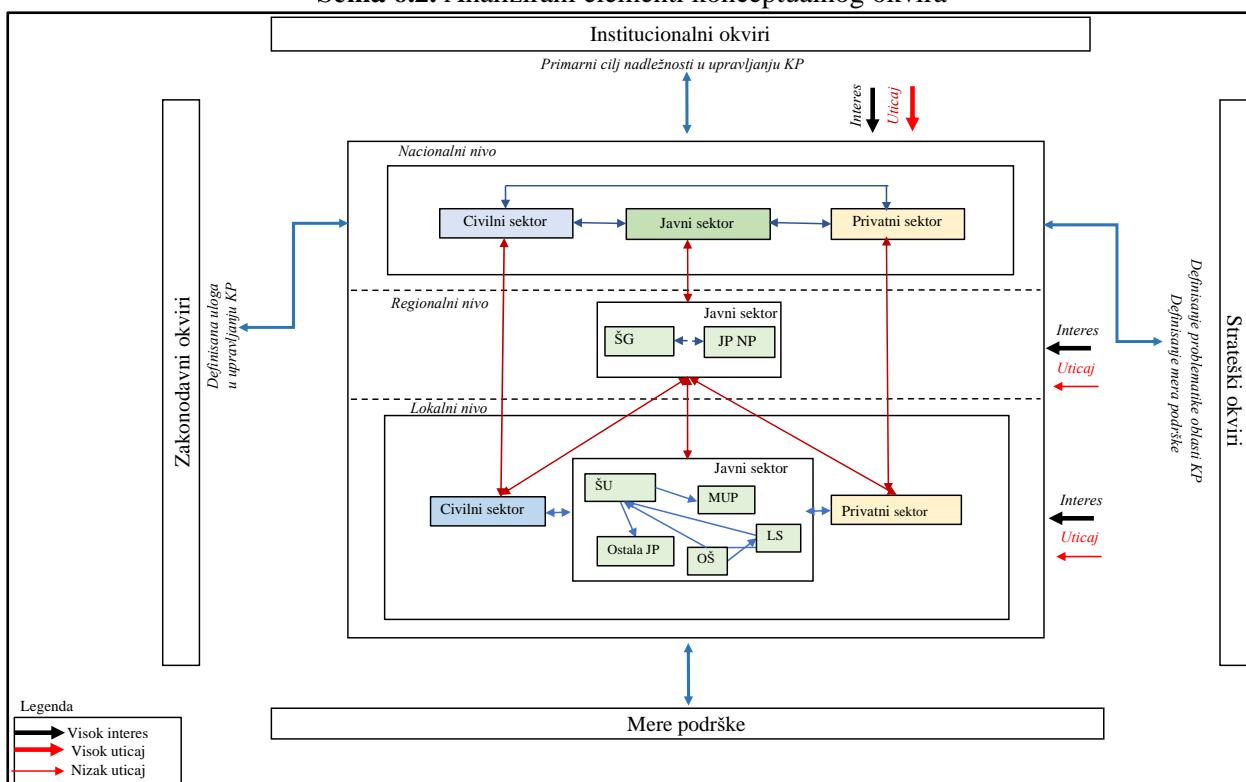
Analizom utvrđenih 7 različitih oblika saradnje (potpoglavlje 5.4), uočeno je zanemarljivo učešće zainteresovanih strana civilnog i privatnog sektora u pojedinim aktivnostima (aktivnostima sanacije nakon pojave ledoloma, poplava i požara i rada štabova za vanredne situacije).

Analizom različitih faktora koji utiču na razvijanje saradnje (potpoglavlje 5.4.), utvrđeno je da učestalost i kontinuitet aktivnosti edukacije (radionice, seminari) i stručnih konsultacija nije isplaniran i organizovan, i da pripadnici privatnog sektora, kao i civilnog često nisu uključeni u ove aktivnosti. Saradnja po pitanju sadnje drveća, čišćenja otpada, uređenja održavanja zelenih površina zasniva se na ličnim kontaktima, i zavisi od ekonomskih mera podrške. Utvrđeno je da ne postoji sistem razmene informacija o ovim aktivnostima. Zainteresovane strane iz JP i LS, nemaju dovoljno iskustva u pripremi predloga projekata, pa shodno tome i ne učestvuju u njihovoj izradi. Utvrđeno je da je pristup određenim informacijama i podacima na nivou pojedinih LS kao i o radu JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU na regionalnom i lokalnom nivou vrlo ograničen, pri čemu je vrlo teško doći do podataka o aktivnostima rada drugih organizacija javnog sektora na lokalnom nivou koje se bave pitanjima u oblasti klimatskih promena.

Pojednostavljen prikaz analiziranih elemenata konceptualnog okvira dat je na šemi 6.2.

Šema 6.2. Analizirani elementi konceptualnog okvira

Kako bi se definisao predlog konceptualnog modela unapređenja sistema podrške i saradnje, pored analize rezultata elemenata konceptualnog okvira, neophodan je i osvrt na **teorijske postavke**. Svi elementi konceptualnog okvira (strateški okviri, zakonodavni okviri, institucionalni okvir, mere podrške i zainteresovane strane) su u vezi sa institucionalnom teorijom, jer predstavljaju osnovnu strukturu funkcionisanja organizacija u sistemu upravljanja. Takođe, pomenuti elementi konceptualnog okvira, su u vezi sa teorijom sistema, jer zajedno povezani, predstavljaju sistem za sprovođenje mera podrške i razvijanje saradnje. Međutim, upravo svaki od pomenutih elemenata ne pruža zadovoljavajuću osnovu zainteresovanim stranama sa nižih nivoa upravljanja da se uključe u definisanje potrebnih mera podrške, koje su zasnovane na lokalnim izazovima i potrebama. Strateški i zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora ne definišu u dovoljnoj meri ulogu organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao ni potrebu za uspostavljanjem međusektorske saradnje. Primarni cilj za upravljanje klimatskim promenama je, u okviru nadležnosti, dodeljen prvenstveno onim institucijama i organizacijama koje se nalaze na nacionalnom nivou upravljanja. Definisanje izazova i potrebnih mera podrške zasnovanih na lokalnim potrebama je vrlo ograničeno i obavlja se uglavnom u okviru jednog sektora, i ne obuhvata međusektorski pristup upravljanju klimatskim promenama.

Posmatrano sa aspekta teorije upravljanja na više nivoa, zainteresovane strane na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja imaju i znatno niži uticaj u upravljanju klimatskim promenama u odnosu na one sa nacionalnog nivoa. Ovo ukazuje na umanjenu mogućnost zainteresovanih strana sa nižih nivoa upravljanja da učestvuju u odlučivanju ali i u primeni različitih mera podrške koje su u vezi sa klimatskim promenama. Na osnovu pretpostavki teorije analize socijalnih mreža i mrežne razmene, utvrđeno je da centralnu poziciju i izražen interes i uticaj u upravljanju klimatskim promenama upravo imaju one zainteresovane strane koje se nalaze na nacionalnom nivou upravljanja.

Shodno umanjenim nadležnostima zainteresovanih strana kao i niskom uticaju u upravljanju klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou, saradnja se vrlo često odvija uz neravnomerno učešće zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, uz otežanu razmenu informacija, nedostatak edukativnih aktivnosti, konsultacija, itd.

6.2. PREDLOG KONCEPTUALNOG MODELA

Na osnovu analize elemenata konceptualnog okvira istraživanja, definisan je predlog konceptualnog modela unapređenja sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, uz predloge rešenja (pregled 6.5).

Pregled 6.5. Predlog konceptualnog modela i rešenja

Elementi konceptualnog okvira		Predlozi rešenja za definisane probleme	
UNAPREĐENJE OKVIRA I MERA PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA	Strateški	Razvijanje strateških okvira oblasti klimatskih promena	
		Unapređenje međusektorske koordinacije politika i mera za upravljanje klimatskim promenama	
		Prepoznata uloga zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanju klimatskim promenama	
	Zakonodavni	Izrada lokalnih akcionih planova prilagodavanja na izmenjene klimatske uslove	
		Uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou	
	Institucionalni	Uvećanje nadležnosti zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama	
		Uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama	
	Unapređenje mera podrške	Regulatorne	Mere podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama
		Ekonomске	Uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana
Informacione		Mere podrške za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana	
	Mere podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja.		
UNAPREĐENJE SARADNJE ZAINTERESOVANIH STRANA		Unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana	
		Unapređenje postojećih oblika saradnje	

Izvor: original

Izdvojena su 2 elementa konceptualnog modela, i to:

- unapređenje okvira (strateški, regulatorni i institucionalni okviri) i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama (regulatorne, ekonomske i informacione).
- unapređenje saradnje zainteresovanih strana.

U sledećem potpoglavlju su detaljnije razmotrena predložena rešenja za svaki od elemenata konceptualnog modela istraživanja, uz dodatno obrazloženje aktivnosti potrebnih za njihovu primenu.

6.2.1. Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

U pogledu okvira koji obezbeđuju sistem podrške i saradnje na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, razmatrane su izmene strateških, regulatornih i institucionalnih okvira.

6.2.1.1. Unapređenje strateških okvira

U pregledu 6.6. su prikazani predlozi rešenja i aktivnosti potrebne za njihovu primenu sa ciljem unapređenja strateških okvira.

Pregled 6.6. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje strateških okvira

Elementi konceptualnog modela	Predlozi rešenja	Predlozi neophodnih aktivnosti
Unapređenje strateških okvira	Razvijanje strateških okvira oblasti klimatskih promena	– Usvajanje Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom
	Unapređenje međusektorske koordinacije politika i mera za upravljanje klimatskim promenama	– Obrazovanje radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama u okviru Nacionalnog saveta za klimatske promene
	Prepoznata uloga zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanju klimatskim promenama	– Definisane potrebe za uključivanjem zainteresovanih strana sva 3 sektora na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u izradi regionalnih i lokalnih akcionih planova prilagođavanja klimatskim promenama

Izvor: original

Za razvijanje strateških okvira oblasti klimatskih promena, predlaže se usvajanje Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom¹¹⁴, kao što je i navedeno u Zakonu o klimatskim promenama (potpoglavlje 4.2.2.).

Za unapređenje međusektorske koordinacije politika i mera za upravljanje klimatskim promenama, predlaže se osnivanje radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama u okviru Nacionalnog saveta za klimatske promene. Radna grupa bi trebala da bude sastavljena od različitih pojedinaca sa stručnošću za datu oblast (predstavnicima ministarstva, obrazovnih organizacija, predstavnicima civilnog i privatnog sektora). Uključivanje predstavnika sektora koji su u predlogu Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom definisani kao osetljivi na uticaje klimatskih promena, bi bilo neophodno kako bi se, na adekvatan način, definisane potrebe uskladile sa sektorskim i politikom oblasti klimatskih promena. Ovako formirana radna grupa bi trebala da bude povezana sa nacionalnim telima za koordinaciju sektorskih politika (npr. Savet za šume) ali i sa organizacijom koja je nadležna za koordinaciju rada, razmenu informacija i podršku realizaciji mera podrške za upravljanje klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou (predlog rešenja potpoglavlja 6.2.1.2 i 6.2.1.3). Na osnovu dobijenih informacija o potrebama ali i izvodljivosti određenih mera upravljanja klimatskim promenama, zasnovanim na postojećim tehničkim, ekonomskim i socijalnim ograničenjima, i usklađenosti regionalnih i lokalnih strateških planova na nacionalnom i regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, formirana radna grupa bi i predložila mere za usmeravanje i koordinaciju unapređenja politika, mera podrške i aktivnosti. Primer dobre prakse je u Hrvatskoj, gde je u okviru Komisije za međusektorsku koordinaciju politika i mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama, osnovane dve tehničke radne grupe, i to: radna grupa za politiku i mere za smanjenje emisija ugljen-dioksida i radna grupa za politiku i mere za prilagođavanje klimatskim promenama (2019). Takođe, u Sloveniji je istaknuta potreba za uspostavljanjem Nacionalnog tela za koordinaciju i promociju sprovođenja mera na lokalnom nivou (potpoglavlje 4.1.2.1).

Za prepoznavanje uloge zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja koje pripadaju javnom, civilnom i privatnom sektoru,

¹¹⁴ Predlog Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom je tokom ovog istraživanja u postupku usvajanja.

predlaže se prvenstveno definisanje potrebe njihovog uključivanja u izradi regionalnih i lokalnih akcionih planova za prilagođavanje klimatskim promenama. Ovakav pristup je uočen u Novoj EU strategiji za prilagođavanje klimatskim promenama (2021c), Strategiji prilagođavanja klimatskim promenama u Republici Hrvatskoj za period do 2040. godine sa pogledom na 2070. godinu (2020h) i potvrđen je stavovima ispitanika (potpoglavlja 5.3.1. i 5.3.2).

6.2.1.2. Unapređenje zakonodavnih okvira

U pregledu 6.7. prikazani su predlozi rešenja i neophodnih aktivnosti za unapređenje zakonodavnih okvira.

Pregled 6.7. Predlog rešenja i neophodnih aktivnosti za unapređenje zakonodavnih okvira

Elementi konceptualnog modela	Predlozi rešenja	Predlozi neophodnih aktivnosti
Unapređenje zakonodavnih okvira	Izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove	<ul style="list-style-type: none"> – Identifikacija zainteresovanih strana nadležnih za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija sva 3 sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja; – Definisanje nadležne organizacije za koordinaciju razmene informacija i definisanja potrebnih mera podrške na nižim nivoima upravljanja; – Identifikacija nadležnih organizacija za sprovođenje mera podrške
	Uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou	<ul style="list-style-type: none"> – Definisanje Načela međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou

Izvor: original

Kada je unapređenje zakonodavnih okvira u pitanju, predlaže se izrada lokalnih akcionih planova na izmenjene klimatske uslove. Ona se, prvenstveno odnosi na identifikaciju organizacija koje će biti uključene u prikupljanje podataka i razmenu informacija, na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, iz javnog, civilnog i privatnog sektora. U tom smislu, sa regionalnog nivoa upravljanja predlaže se uključivanje JP NP i JP „Srbijašume“ – ŠG, sa lokalnog nivoa upravljanja, JP „Srbijašume“ – ŠU, LS i NVO kao i zainteresovane strana iz privatnog sektora (MSP koja se bave pitanjima šumarstva, zaštite prirode i oblasti klimatskih promena). Predlaže se i identifikacija organizacije koja će biti odgovorna za koordinaciju razmene informacija o lokalnim izazovima, u cilju definisanja potrebnih mera podrške i pružila podrška njihovoj primeni (detaljnije objašnjenje je dato u potpoglavlju 6.2.1.3). Ovakav pristup je uočen u Hrvatskoj, gde su akcioni planovi definisani na osnovu procene lokalnih i regionalnih izazova (na nivou županija) i obuhvataju smernice, mere i ciljeve za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.2.2.1).

U smislu definisanja međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, predlaže se prvenstveno definisanje i uključivanje Načela međusektorske saradnje između zainteresovanih strana na sva 3 nivoa u upravljanju klimatskim promenama u strategije i planove propisane Zakonom o klimatskim promenama Srbija (2021g). Ovim načelom bi se naglasila potreba za razvojem dijaloga, širenja znanja i informacija o klimatskim promenama i razvoja različitih oblika saradnje između zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, na različitim nivoima upravljanja. Definisanjem Načela saradnje bi se stvorili uslovi za pružanje regulatornih mera podrške u cilju unapređenja međusektorske saradnje (rešenje potpoglavlje 6.2.1.4) Ovakav pristup jasnog naglašavanja potrebe za međusektorskom saradnjom između različitih zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora i različitih nivoa upravljanja, kao i potrebom za daljim razvojem njihove saradnje je uočen u Evropskim zakonu o klimi (2021e), Zakonu o životnoj sredini (2016f) u Crnoj Gori, kao i u Zakonu o zaštiti prirode u Srbiji (2009d) (potpoglavlja 4.2.1, 4.2.2.3 i 4.2.2.4).

6.2.1.3. Unapređenje institucionalnih okvira

U pregledu 6.8. su prikazani predlozi rešenja i neophodnih aktivnosti za unapređenje institucionalnih okvira.

Pregled 6.8. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje institucionalnih okvira

Elementi konceptualnog modela	Predlozi rešenja	Predlozi neophodnih aktivnosti
Unapređenje institucionalnih okvira	Uvećanje nadležnosti organizacija na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama	<ul style="list-style-type: none"> – Uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija na nižim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima. – Dodeljivanje uloge i odgovornosti zaposlenima u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u definisanju izazova i potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, kao i njihovoj primeni
	Uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama i uvećanje njihovog uticaja	<ul style="list-style-type: none"> – Osnivanje među-mrežne organizacije

Izvor: original

Uvećanje nadležnosti organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja se odnosi na uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija koje se nalaze na nižim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima. U tom smislu, predlaže se uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru organizacija za gazdovanje državnim šumama, JP NP, kao i u okviru jedinica LS. Ovakav primer je uočen u Hrvatskoj i Sloveniji (potpoglavlje 4.3.2).

Pored toga potrebno je dodeljivanje uloge i odgovornosti zaposlenima u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou, kako bi učestvovali u definisanju izazova i potrebnih mera podrške u upravljanju klimatskim promenama, ali i u njihovoj primeni. U tom smislu, predlaže se dodeljivanje mandata jednom ili više zaposlenih na nivou JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU, kao i LS, koji bi, takođe, učestvovali u radu predložene među-mrežne organizacije (detaljno objašnjeno u tekstu ispod). Ovakav primer je uočen u Hrvatskoj (potpoglavlje 4.2.2), zasnovan je na predlozima ispitanika (potpoglavlja 5.3.2.2 i 5.3.3.2), uz uočen primer dobre prakse u LS iz Niša (potpoglavlje 5.3.3.2).

Za uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama, predlaže se osnivanje među-mrežne organizacije. Ova organizacija bi imala ulogu koordinatora u uspostavljanju kontakata između zainteresovanih strana na svim nivoima upravljanja, kako bi se kroz razmenu informacija o izazovima, potrebama ali i tekućim aktivnostima, koje su od zajedničkog značaja u borbi protiv klimatskih promena, definisale potrebne mere podrške za upravljanje klimatskim promenama i pružila podrška njihovom izvođenju. Povezivanjem, razmenom informacija i organizovanjem zajedničkog rada između zainteresovanih strana u definisanju izazova, potreba i mera podrška kao i njihovoj implementaciji, stvorila bi se mogućnost i uvećanja uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

Shodno tome, nadležnosti među-mrežne organizacije bi trebalo, između ostalog, da uključe:

- koordinaciju rada zainteresovanih strana u definisanju tekućih izazova i potreba u borbi protiv klimatskih promena;
- podrške realizaciji primene mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- iniciranje i omogućavanje kontinuirane razmene informacija i podsticanje širenja znanja o klimatskim promenama, uključujući i širu javnost na regionalnom i lokalnom nivou;
- iniciranje i razvijanje aktivnosti koji podstiču međuopštinsku i regionalnu saradnju;

- pružanje relevantnih informacija institucijama i organizacijama na nacionalnom nivou koje se odnose na potrebe, i realizaciju mera podrške za upravljanje klimatskim promenama sa regionalnog/lokalnog nivoa.

U smislu organizacije rada sa zainteresovanim stranama iz različitih sektora u definisanju izazova i potrebnih mera podrške, neophodna je interdisciplinarna organizacija rada. Ovakav vid organizovanja rada se odnosi na rad sa pojedincima u okviru timova i radnih grupa, i primenjuje se i u slučajevima kada su problemi složeni. Glavni zadatak uspostavljenih interdisciplinarnih grupa je da se omogući razmena informacija i definišu postojeći negativni efekti, trenutni kao i potencijalni uticaji klimatskih promena sa različitih aspekata. Timovi (radne grupe) bi trebalo da se sastoje od zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, koje se bave specifičnim pitanjima od važnosti za sektor kome pripadaju i imaju visok interes u upravljanju klimatskim promenama.

U tom smislu bi se i omogućila razmena informacija o aktivnostima koje se obavljaju u okviru svakog sektora pojedinačno ali i planiranim i dostupnim merama podrške u okviru datog sektora. Takođe, omogućilo bi se i razvijanje zajedničkih rešenja, uz definisanje potrebnih mera podrške za njihovo izvođenje, uz efikasno korišćenje finansijski i ljudskih resursa.

Ako se posmatraju zainteresovane strane definisane u okviru ovog istraživanja, timovi bi trebalo da se sastoje od predstavnika JP „Srbijašume“ – ŠG i JP NP sa regionalnog nivoa upravljanja, kao i predstavnika JP „Srbijašume“ – ŠU, LS, NVO, osnovnih škola, JKP, VPS ali i vlasnika MSP koja imaju visok interes u upravljanju klimatskim promenama i bave se ovom problematikom.

Članovi radnih grupa bi trebalo da budu zaduženi za poslove ili imaju mandat da se bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama, pa samim tim, i učestvuju u radu timova.

S obzirom da su u pitanju timovi zainteresovanih strana iz različitih sektora, centralne teme koje se odnose na definisanje potreba u smislu edukacije i obuke, preventivnog delovanja, itd., bi mogle da obuhvate problematiku koja je od zajedničkog značaja, kao što su:

- učestala pojava prirodnih nepogoda (ledoloma, vetroloma, poplava);
- uticaj klimatskih promena na šumske ekosisteme;
- uticaj klimatskih promena na životnu sredinu, itd.

Mrežna organizacija bi, po potrebi, anagažovala eksperte koji bi potpomogli rad timova u smislu definisanja postojećih izazova ali i formulacije predloga rešenja i definisanja potrebnih mera podrške. Organizovanje rada timova je omogućeno kroz radionice, dijaloge, seminare, itd.

Pored timova, tj. radnih grupa, potrebno je osnivanje sektorskog odbora. Ovaj odbor bi bio sastavljen od odabranih predstavnika zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora koji su definisani kao osetljivi (šumarstvo, poljoprivreda, vodoprivreda, itd.). Nadležnosti sektorskog odbora bi trebale da se odnose na:

- konsultacije sa ekspertima, tj. stručnim i obrazovanim ustanovama, kako bi se formulisali predlozi potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama zasnovanih na rezultatima rada oformljenih timova, tj. grupa;
- praćenje i procenu uspešnosti sprovedenih aktivnosti, itd.

Na ovaj način bi se stvorila mogućnost stvaranja planiranog pristupa upravljanja klimatskim promenama na lokalnom i regionalnom nivou.

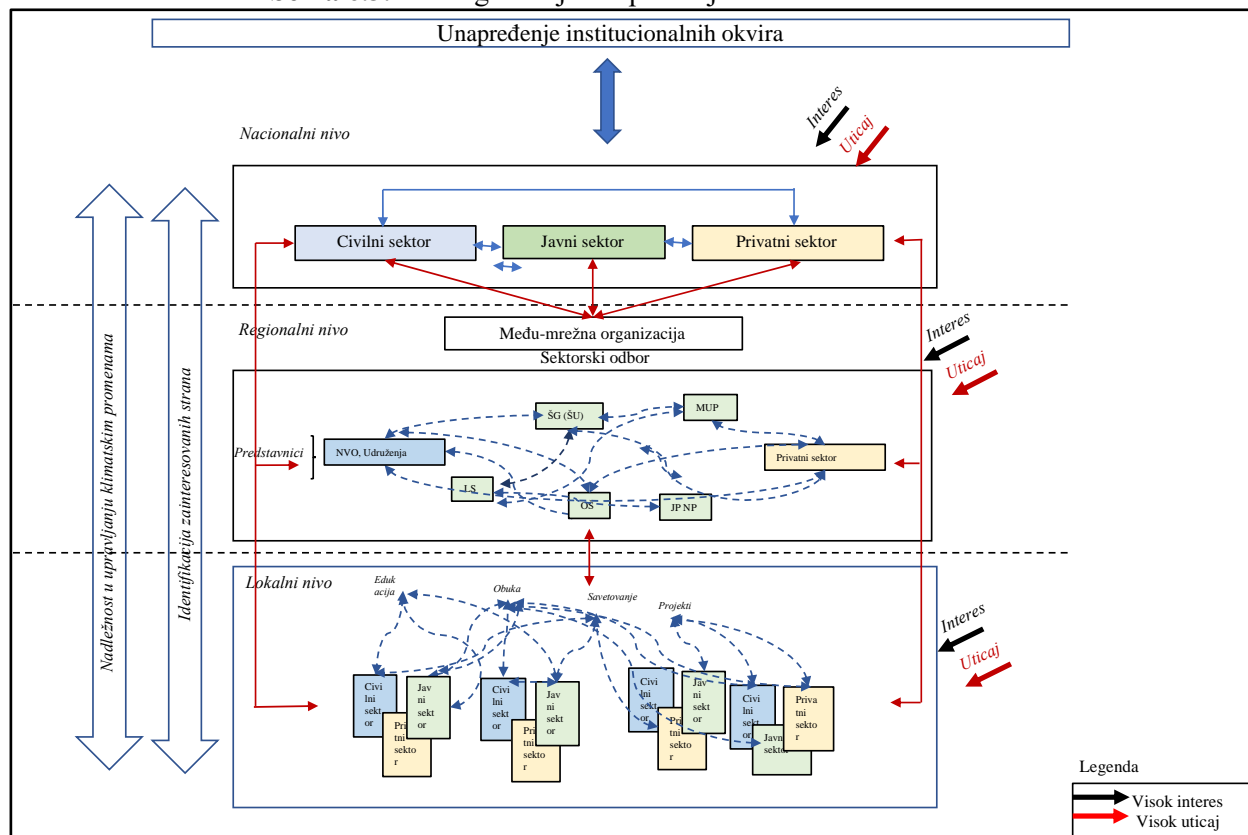
Primenom predloženog pristupa, stvaraju se uslovi za uspostavljanje kontinuiranog kontakta između organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja (horizontalno) sa ciljem koordinacije definisanja izazova, potreba i mera podrške u borbi protiv klimatskih promena zasnovanih na lokalnim uslovima. Takođe, omogućila bi se i razmena informacija i unapređenje znanja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima i stvorili uslovi za donošenje odluka koje su bazirane na postojećim promenama ili saznanju da će se

one javiti, zasnovanim na lokalnim izazovima, kako bi se, kroz primenu definisanih mera podrške omogućilo proaktivno i planirano prilagođavanje klimatskim promenama¹¹⁵.

Pored pružanja podrške kroz angažovanje eksperata u definisanju potreba, formulaciji potencijalnih rešenja i potrebnih mera podrške, među-mrežna organizacija obezbeđuje prostor za učenje, razvijanje znanja, obuku kao i konsultacije, kroz organizovanje različitih seminara, okruglih stolova, foruma, radionica, i drugih oblika širenja informacija i unapređenja znanja.

Prikaz predloženog rešenja unapređenja institucionalnih okvira je dat na šemi 6.3.

Šema 6.3. Predlog rešenja unapređenja institucionalnih okvira

Predloženo rešenje je zasnovano na postulatima teorije upravljanja na više nivoa i teorije upravljanja mrežama (potpoglavlje 3.2.), kako bi se ostvarila horizontalna i vertikalna povezanost zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, i kroz njihovo „među-umrežavanje“¹¹⁶, uspostavili uslovi za angažovanje u upravljanju klimatskim promenama, kroz zajednički rad.

Primer dobre prakse datog predloga rešenja je uočen u Švedskoj, gde je formirana među-mrežna organizacija na regionalnom nivou. Svakom od 21 regiona, dodeljena je uloga koordinatora na nivou okružnih upravnih odbora. U saradnji sa opštinama koje se nalaze na teritoriji datog regiona, okružni odbor koordinira izradu lokalnih akcionih planova upravljanja klimatskim promenama, i pruža dodatnu podršku u izvođenju potrebnih mera (Kristianssen, Granberg, 2021; Climate-adapt, 2021/a). Sličan primer je uočen i u Hrvatskoj, gde su nadležnosti koordinacije i zajedničkog rada sa lokalnom samoupravom dodeljene županijama na regionalnom nivou upravljanja (potpoglavlje 4.2.3). Pored toga, predloženi pristup je zasnovan i na predlozima ispitanika (potpoglavlja 5.3.2.2., 5.3.2.3. i 5.4).

U Srbiji, shodno državnom uređenju i nadležnostima postojećih organizacija u šumarstvu i povezanim sektorima koji se bave upravljanjem klimatskim promenama, među-mrežna organizacija bi mogla da se formira kao javna agencija ili organ državne uprave. Osnivanje nove organizacije, bilo

¹¹⁵ Objašnjenje o različitim pristupima prilagođavanja klimatskim promenama je dato u potpoglavlju 3.3.1.2.

¹¹⁶ eng. „bridging organizations“

da je u pitanju javna agencija ili direkcija zahteva izgradnju infrastrukture, finansijska ulaganja, ali i vreme za stvaranje kontakata sa drugim zainteresovanim stranama.

Jedno od mogućih rešenja, koje bi moglo da se ostvari u relativno kraćem roku u odnosu na prethodno pomenuta, je osnivanje među-mrežne organizacije kao posebnog odeljenja u okviru već postojeće agencije. U tom pravcu, mogla bi se razmatrati mogućnost proširenja nadležnosti postojećih regionalnih razvojnih agencija (RRA)¹¹⁷. Na ovaj način bi se omogućilo korišćenje ljudskih kapaciteta već postojećih RRA koje su formirane širom Srbije. Pored toga, iskoristile bi se već postojeće veze RRA sa zainteresovanim stranama iz javnog, a naročito civilnog i privatnog sektora, što svakako može da olakša razvijanje novih oblika saradnje. Osnajivanje upravnih okruga, kao područnog centra državne uprave bi, takođe, predstavljalo jedno od mogućih rešenja. Međutim, ovo rešenje bi zahtevalo promenu dosadašnje uloge i nadležnosti, koja je bila fokusirana na rešavanje upravnih i drugih žalbi, vršenja inspekcijskog nadzora, uz ograničenu saradnju sa zainteresovanim stranama iz privatnog i delimično javnog sektora.

U smislu teritorijalne organizacije, a shodno navedenim primerima dobre prakse, predlaže se obrazovanje među-mrežne organizacije na regionalnom nivou.

6.2.1.4. Unapređenje mera podrške

U pregledu 6.9. su prikazani predlozi rešenja i neophodnih aktivnosti za unapređenje mera podrške. Predložena rešenja za unapređenje konceptualnog modela koja se odnosi na osnivanje među-mrežne organizacije, utiču na unapređenje međusektorske usaglašenosti u definisanju mera podrške na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao i učešće zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove. Shodno tome, predložena unapređenja mera podrške se odnose na potporu u njihovom daljem funkcionisanju.

Pregled 6.9. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje mera podrške

Elementi konceptualnog okvira	Predlozi rešenja	Predlozi neophodnih aktivnosti
Regulatorne	Unapređenje mera podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama	<ul style="list-style-type: none"> – Potpisivanje sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju – Memorandum saradnje između JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija – Memorandum saradnje između među-mrežne organizacije i lokalnih NVO – Plan odnosa sa javnošću za sektor šumarstva i povezane sektore
Ekonomске	Uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana	<ul style="list-style-type: none"> – Podrška LS za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene kroz Horizon i LIFE program; – Podsticaji VPŠ za negu, zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa, primenu šumarskih mera za povećanje adaptivnih kapaciteta šuma (SLO)
Informacione	Unapređenje mera podrške za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana	– Uključivanje informacija o radu ŠG, ŠU u okviru JP za gazdovanje državnim šumama u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama
	Unapređenje mera podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja	<ul style="list-style-type: none"> – Planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina – Angažovanje zainteresovanih strana u izradi i implementaciji istraživačkih projekata

Izvor: original

¹¹⁷ U Srbiji postoji 12 RRA koje su raspoređene u 5 regiona (Regiona Vojvodine; Beogradski region; Region Šumadije i zapadne Srbije; Region južne i istočne Srbije; Region Kosova i Metohije). U okviru svojih nadležnosti, RRA saraduju sa LS u pripremi i primeni razvojnih planova na nivou regiona, kao i realizaciji različitih projekata i programa u saradnji sa NVO i privatnim sektorom.

Kada je u pitanju unapređenje **regulatornih mera podrške**, predložene su različite aktivnosti koje se odnose na unapređenje mera podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama. Potpisivanjem sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju na nivou LS se, pored razvijanja saradnje u okviru istog sektora (horizontalno), ostvaruju uslovi za poboljšanje upravljanja klimatskim promenama, kroz obavezu uključivanja u primeni mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama. Primer dobre prakse je uočen u Hrvatskoj (potpoglavljje 4.2.2.1). Takođe, predloženo rešenje je zasnovano na stavovima ispitanika o potrebi za unapređenjem mera podrške (potpoglavljje 5.3.3.).

Pored toga, predlaže se potpisivanje Memoranduma saradnje između JP „Srbijašume“, Šumarskog fakulteta i Instituta za šumarstvo iz Beograda kako bi se obezbedila kontinuirana edukacija zaposlenih i VPŠ o problematici klimatskih promena. Angažovanje eksperata u pružanju stručne obuke, kroz seminare, radionice bi mogle da obuhvate obuku u smislu prikupljanje podataka i izradu akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove; finansijsko planiranje; upravljanje požarima; kontrola zaštite od biljnih bolesti i insekata, i sl. Predloženo rešenje je uočeno u merama podrške strateških i zakonodavnih dokumenata za upravljanje klimatskim promenama na nivou EU (potpoglavljje 4.4.1), i zasnovano je na predlozima ispitanika (potpoglavljje 5.3.3.).

U smislu razvijanja saradnje sa civilnim sektorom, predlaže se potpisivanje memoranduma saradnje sa lokalnim NVO u smislu širenja svesti javnosti kada je u pitanju borba protiv prirodnih nepogoda. Ovakav primer je uočen u različitim zemljama EU i zasnovano je na primerima u okviru studije koja se odnosi na ulogu lokalne zajednice i problematike bujičnih poplava u Srbiji (Stefanović *et al.*, 2015).

Takođe, predlaže se i definisanje Plana odnosa sa javnošću šumarstva i povezanih sektora, koji uključuju različite mogućnosti širenja informacija i svesti javnosti, koja uključuje i pitanja iz oblasti klimatskih promena. Primer dobre prakse je uočen u Hrvatskoj (potpoglavljje 4.4.2.2).

Unapređenje **ekonomskih mera podrške**, odnosi se na predlog rešenja za uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja. Mogućnost finansiranja različitih aktivnosti od strane međumrežne organizacije će zavistiti od izabranog načina formiranja među-mrežne organizacije. U slučaju da se izabere model javne agencije, postojala bi mogućnost i pristupu dodatnim ekonomskim merama podrške od strane međunarodnih donacija, sponzorstava, itd. U slučaju izbora modela direkcije, tj. tela u okviru držane uprave, finansiranje dodatnih aktivnosti bi zavisilo od budžeta dodeljenog od strane resornog ministarstva. Kroz rad sektorskog odbora različitih zainteresovanih strana, u definisanju potrebnih mera podrške i implementacije, olakšava se i efikasno korišćenje finansijskih resursa, u implementaciji mera podrške između zainteresovanih strana sva 3 sektora.

Pored fondova iz budžeta resornih Ministarstava, predlaže se pružanje podrške LS za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene kroz Horizon program kao i finansiranje od strane Evropske Komisije, kroz potpisivanje Povelje gradonačelnika. Primer dobre prakse je uočen u Hrvatskoj (potpoglavljje 4.2.2.1) kao i u Sloveniji (potpoglavljje 4.4.2.1). Pored toga, predlaže se i pružanje finansijskih podsticaja VPŠ za negu, zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa, primenu šumarskih mera za povećanje adaptivnih kapaciteta šuma. Primer dobre prakse je uočen u Sloveniji (potpoglavljje 4.4.2.2.).

Unapređenje **informacionih mera podrške** predstavljeno je kroz predlog 2 rešenja. Za unapređenje mera podrške za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana predlaže se uključivanje informacija o aktivnostima u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama sa regionalnog i lokalnog nivoa na Internet platformama matičnih organizacija (JP „Srbijašume“ – ŠG, ŠU), gradske i opštinske uprave, i NVO. Primer dobre prakse je uočen u Hrvatskoj, na Internet platformi Hrvatskih Šuma (Hrvatske šume, 2022/c), i Dubrovačko-neretvanska županija (2022/b).

Unapređenje edukacije zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja je dato kroz predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje institucionalnih okvira (potpoglavljje 6.2.1.3), i rešenja za unapređenje saradnje kroz rad među-sektorskih foruma (potpoglavljje 6.2.2). Kao dodatna mera podrške, predlaže se organizovanje obuke, radionica,

diskusija i tribina sa obrazovnim i istraživačkim organizacijama kao što su Šumarski fakultet u Beogradu, Institut za šumarstvo, Zavod za zaštitu prirode Srbije, shodno jasnom planu i potrebama na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama. Takođe, neophodno je i angažovanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u izradi i implementaciji istraživačkih projekata. Predlog rešenja je zasnovan na predlogu ispitanika (potpoglavlje 5.3.3). Uz to, uočen je i primer dobre prakse u Sloveniji, koji se odnosi na podršku u uvećanju istraživačkih i razvojnih aktivnosti uz učešće zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u sektoru šumarstva (potpoglavlje 4.4.2.2.).

6.2.2. Unapređenje saradnje zainteresovanih strana

U pregledu 6.10. su prikazani predlozi rešenja i neophodnih aktivnosti za unapređenje saradnje zainteresovanih strana.

Pregled 6.10. Predlog rešenja i aktivnosti za unapređenje saradnje zainteresovanih strana

Elementi konceptualnog okvira	Predlozi rešenja	Predlozi neophodnih aktivnosti
Saradnja zainteresovanih strana	Unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana	<ul style="list-style-type: none"> – Organizacija među-sektorskih foruma – Obrazovanje interaktivnog informacionog sistema među-mrežne organizacija
	Unapređenje postojećih oblika saradnje	<ul style="list-style-type: none"> – Uključivanje predstavnika civilnog sektora u aktivnosti (grupa 1, grupa 6) – Organizovanje edukacije i obuke, uključujući i izradu i implementaciju projekata (grupa 2, grupa 4)

Izvor: original

Predložena rešenja unapređenja konceptualnog modela (potpoglavlje 6.2.1), naročito predlog rešenja koji se odnosi na osnivanje među-mrežne organizacije, pružaju uslove za unapređenje saradnje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama i to kroz:

- uvećanje uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama kroz zajedničke konsultacije i učestvovanje u odlučivanju;
- unapređenje postojećih i stvaranje novih kontakata i veza između zainteresovanih strana sa nacionalnog, regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja kroz razmenu informacija, konsultovanje i predlaganje;
- stvaranje poverenja između zainteresovanih strana;
- širenje informacija i svesti javnosti o problematici klimatskih promena.

To je i u skladu postulatima teorije upravljanja kroz saradnju, i sa Arštajnovom „lestvicom“ učešća građana (potpoglavlje 3.1.3), koji ukazuju da kroz zajedničko učešće putem informisanja, konsultovanja, predlaganja, dolazi do saradnje i osnaživanja zainteresovanih strana.

Za unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana i stvaranje uslova za dalje razvijanje saradnje regionalnom i lokalnom nivou, predlaže se organizacija među-sektorskih foruma, po potrebi. Među-sektorski forumi predstavljaju jedan od alata za razvijanje partnerstva između različitih zainteresovanih strana. Među-sektorski forumi bi pružili mogućnost zainteresovanim stranama iz različitih sektora, da predstave svoje viđenje, i da dobiju savet od strane eksperata iz date oblasti, uz primere dobre prakse ali i da razmene njihova iskustva i viđenje o određenoj temi/oblasti. Forumi bi mogli da se organizuju shodno tematskim oblastima, kao što su:

- vanredne situacije i uticaj prirodnih nepogoda na šumske ekosisteme;
- izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove;
- održivi razvoj;
- OIE i zaštita životne sredine.

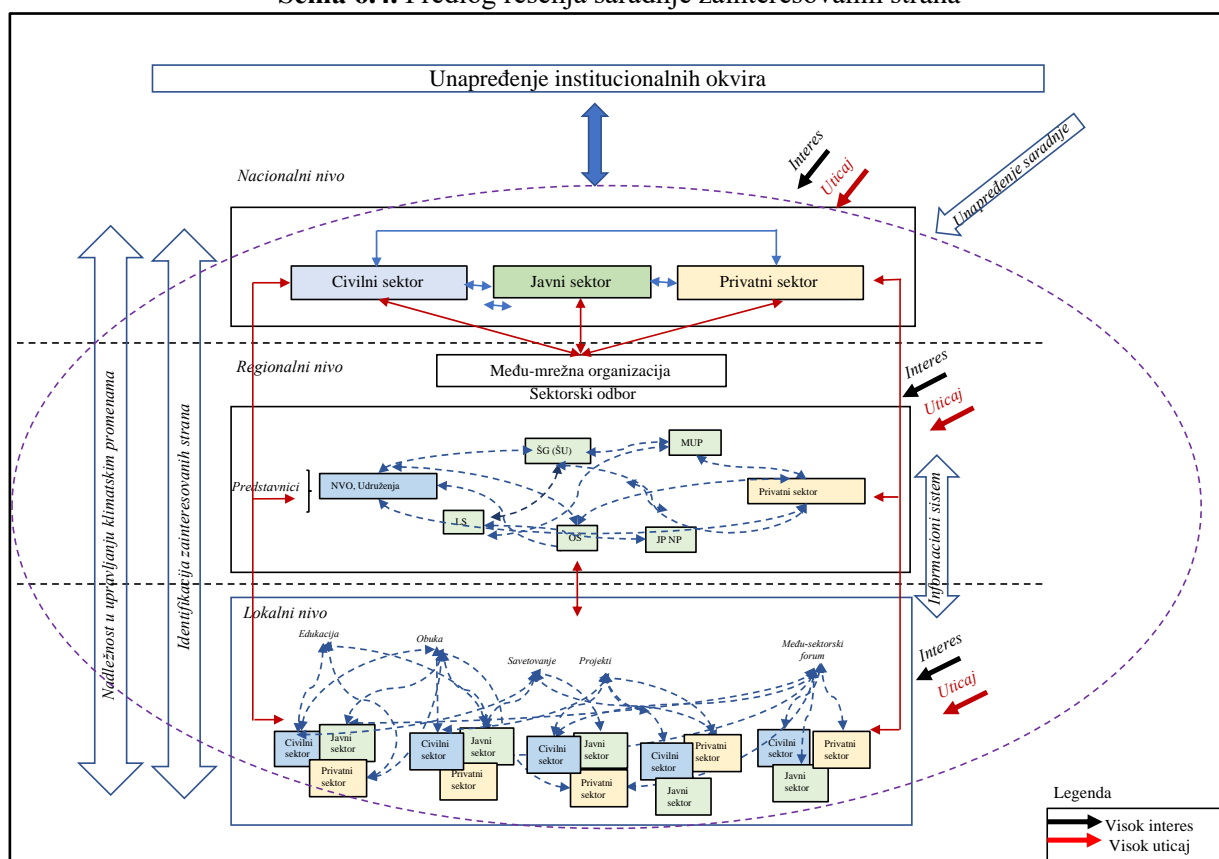
Među-mrežna organizacija bi kroz osiguranje kontinuirane razmene informacija i saznanja o problepot poglavljuizicima u šumarstvu i povezanim sektorima ali i kroz obezbeđenje prostora za

razvijanje znanja, projekata, obuke, itd., pružila podršku implementaciji definisanih mera podrške od strane Sektorskog odbora. Predloženo rešenje je zasnovano na primerima dobre prakse iz Holandije (potpoglavlje 3.3.2.2.), kao i stavova ispitanika (potpoglavlje 4.4.2.2.).

Takođe, predlaže se obrazovanje interaktivnog informacionog sistema, tj. internet platforme u okviru među-mrežne organizacije. Na ovaj način bi se pružila mogućnost obaveštavanja šire javnosti o trenutnim i planiranim aktivnostima koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama u datom regionu/opštini, organizaciji seminara, radionica, itd. Pored toga, svim uključenim zainteresovanim stranama bi se omogućilo da koriste internet platformu kako bi se pružile informacije o tekućim i planiranim aktivnostima kojima se njihova organizacija bavi u datom regionu ili opštini, a odnose se na upravljanje klimatskim promenama. Primer dobre prakse je Internet platforma za razmenu podataka i informacija o biodiverzitetu, dostupna svim zainteresovanim stranama u Crnoj Gori (potpoglavlje 4.4.2.2.).

Prikaz predloženog rešenja unapređenja saradnje zainteresovanih strana je dat na šemi 6.4.

Šema 6.4. Predlog rešenja saradnje zainteresovanih strana

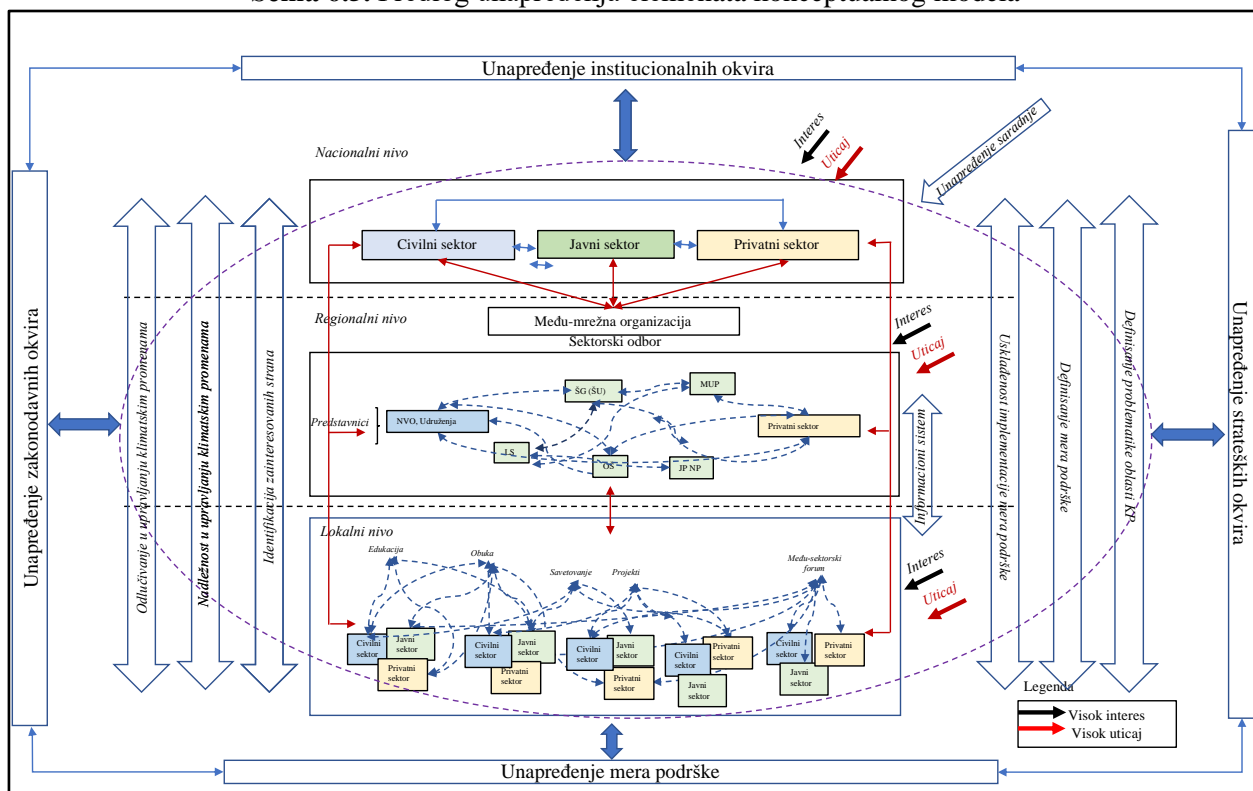
Za unapređenje postojećih oblika saradnje, predlaže se uključivanje predstavnika civilnog sektora u aktivnosti koje se odnose na rad štabova i odeljenja za vanredne situacije (grupa 1 i grupa 6). Predloženo rešenje je zasnovano na primerima dobre prakse (Stefanović *et al.*, 2015), kao i na osnovu predloga ispitanika (potpoglavlje 5.4.).

Za unapređenje edukacije i obuke uključujući i izradu i implementaciju projekata (grupa 2 i 4), predloženo je rešenje osnivanja među-sektorskih foruma, kao i planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina (rešenje u okviru informacionih mera podrške).

Unapređenje ostalih oblika saradnje (grupa 3 i 5), već su predložena rešenja u okviru unapređenja konceptualnog modela koja se odnose na unapređenje razmene informacija između zainteresovanih strana kao i uvećanje učestalosti kontakata (potpoglavlje 6.2.1. i 6.2.2.).

Pojednostavljen prikaz unapređenja elemenata konceptualnog modela je dat na šemi 6.5.

Šema 6.5. Predlog unapređenja elementa konceptualnog modela

Na šemi 6.5. je prikazan predlog konceptualnog modela unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena.

6.3. MOGUĆNOSTI PRIMENE KONCEPTUALNOG MODELA UNAPREĐENJA

Mogućnost primene konceptualnog modela unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena, razmotrene su putem:

1. kvalitativne analize stavova ispitanika;
2. SWOT analize elemenata predloženog modela.

6.3.1. Kvalitativna analiza

Matrica kvalitativne analize stavova ispitanika iz relevantnih institucija i organizacija iz šumarstva i povezanih sektora¹¹⁸, u odnosu na rešenja predložena u okviru konceptualnog modela, prikazana je u pregledu 6.11.

¹¹⁸ Izabrani ispitanici su donosioci odluka iz šumarstva i povezanih sektora na nacionalnom i regionalnom nivou upravljanja, kao i eksperti na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. Na lokalnom nivou upravljanja, odabrani eksperti su predstavnici organizacija koje su kroz ovo istraživanje uočeni kao „primer dobre prakse“ u sprovođenju aktivnosti uz saradnju sa različitim zainteresovanim stranama u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

Pregled 6.11. Matrica stavova ispitanika u odnosu na predložena rešenja

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Javni sektor																	Civilni sektor							
		DU					LS	JS		JP								NVO								
		UŠ		MZŽS			LS	IŠ ¹¹⁹	ZZP	JPNP		SŠD				VŠD	ŠG	ŠU	NVO							
		UŠ1	UŠ2	MZŽS1	MZŽS2	LSK	IŠ1	IŠ2	ZZP1	ZZP2	JPNPK	JPNPD	SŠD1	SŠD2	SŠD3	SŠD4	VŠD	ŠGB	ŠUKU	ŠUZA	NVO1	NVO2	NVO3	NVO4		
Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama	Strateški	Razvijanje strateških okvira u oblasti klimatskih promena	+	+	+			+		+/-			+	+	+											
		Prepoznata uloga zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanju klimatskim promenama	+	+/-	+			+		+				+	+	+										
		Unapređenje međusektorske koordinacije politika i mera za upravljanje klimatskim promenama	+	-	+/-			+		+				+	+	+										
	Zakonodavni	Izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove	+	-	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+
		Uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou	+	+/-	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+/-	+	+	+	+
		Uvećanje nadležnosti zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Institucionalni	Uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
		Organizacije rada u okviru predložene među-mrežne organizacije	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+/-	+	+	+	+

¹¹⁹ Posmatrani su poslovi Instituta za šumarstvo (IŠ) koji se obavljaju u vezi sa javnom službom.

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Javni sektor																		Civilni sektor						
		DU					LS	JS				JP					NVO									
		UŠ		MZŽS			LS	IŠ ¹¹⁹	ZZP		JPNP		SŠD			VŠD	ŠG	ŠU		NVO						
		UŠ1	UŠ2	MZŽS1	MZŽS2	LSK	IŠ1	IŠ2	ZZP1	ZZP2	JPNPK	JPNPĐ	SŠD1	SŠD2	SŠD3	SŠD4	VŠD	ŠGB	ŠUKU	ŠUZA	NVO1	NVO2	NVO3	NVO4		
Mere podrške	Regulatorne	Mere podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama	+	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	
	Ekonomске	Uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana	+	-	+	+/-	+/-	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+/-	+/-	+	+	+	+	
	Informacione	Mere podrške za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+
		Mere podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja.	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Unapređenje saradnje	Unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana	+	+/-	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	
	Unapređenje postojećih oblika saradnje	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	

Legenda: + podržavam - ne podržavam +/- neutralan stav / ne kompetentnost za davanje odgovora

Skraćenice:

DU	Držana uprava	SŠD	JP „Srbijašume“ – Generalna direkcija
LS	Lokalna samouprava	ŠG	Šumsko gazdinstvo
JS	Javna služba	ŠU	Šumska uprava
JP	Javna preduzeća	JPNPK	JP „NP Kopaonik“
NVO	Nevladina organizacija	JPNPĐ	JP „NP Đerdap“
UŠ	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume	VŠD	JP „Vojvodinašume“ – Generalna direkcija
MZŽS	Ministarstvo zaštite životne sredine	ŠGB	JP „Srbijašume“, ŠG „Timočke šume“
IŠ	Institut za šumarstvo	ŠUKU	JP „Srbijašume“, ŠG „Severni Kučaj“, ŠU „Kučevo“
ZZP	Zavod za zaštitu prirode	ŠUZA	JP „Srbijašume“, ŠG „Timočke šume“, ŠU Zaječar
JPNP	JP Nacionalni Park		

Izvor: original

U matrici su analizirani stavovi ispitanika u odnosu na odabrana tematska pitanja („podržavam“, „ne podržavam“, „neutralan“). Ispitanici su odgovarali samo na ona pitanja koja su u skladu sa njihovim nadležnostima. Shodno tome, eksperti iz institucija i organizacija nisu odgovarali na pitanja koja se odnose na unapređenje strateških okvira za upravljanje klimatskim promenama, za razliku od donosioca odluka.

6.3.1.1. Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

Predstavnici državne uprave, LS, javnih ustanova i službi kao i JP, imaju različite stavove u odnosu na **strateške okvire** u upravljanju klimatskim promenama.

U odnosu na potrebu za razvijanjem strateških okvira oblasti klimatskih promena, ističe se da „...se problematika klimatskih promena još uvek ne sagledava sveobuhvatno“ (SŠD1), kao i da postoji „...nepotpuno razumevanje potrebe za usvajanjem strategija koje se odnose na oblast klimatskih promena, od strane svih sektora koji bi trebalo da budu uključeni“ (UŠ1). Pored toga, svi ispitanici naglašavaju potrebu i za ubrzavanjem procesa usvajanja strateških dokumenata, koja je, prema njihovom mišljenju, usporena.

U odnosu na predlog usvajanja Strategija niskougljičnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom, svi ispitanici (osim jednog predstavnika javne službe, čiji je stav neutralan¹²⁰) su pozitivnog stava. Pri tome, predstavnici državne uprave ističu potrebu za smanjivanjem emisija CO₂ na nacionalnom nivou uzimajući u obzir potrebu za ispunjavanjem obaveza koje proističu iz različitih međunarodnih konvencija i propisa koje se tiču smanjenja emisija CO₂ (UŠ2; MZŽS1).

Svi ispitanici (osim jednog predstavnika državne uprave čiji je stav neutralan) su pozitivnog stava kada je u pitanju predlog uključivanja zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora u izradi lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove u strateškim okvirima šumarstva i povezanih sektora. Predstavnici državne uprave i JP su istakli i da je trenutni sistem upravljanja klimatskim promenama „odozgo na dole“, uz centralizovani pristup odlučivanju, koji bi trebalo promeniti (UŠ1, JPNP1, JPNP2, SŠD1). Razlog za neutralan stav predstavnika državne uprave je da „...pojedini procesi izveštavanja i uključivanja lokalne zajednice postoje, ali je sama lokalna zajednica interna“ (UŠ2).

Pri tome, predstavnici javne službe ističu potrebu za decentralizacijom (IŠ1, ZZP1), dok predstavnici državne uprave ističu da lokalna zajednica ima pravo na udruživanje na lokalnom nivou (MZŽS1), ali i da su neophodne dodatne mere podrške (informacione i ekonomske), kako bi se njihovo uključivanje podstaklo (UŠ2).

Većina ispitanika je pozitivnog stava u odnosu na predlog unapređenja međusektorske koordinacije politika i mera za upravljanje klimatskim promenama, i to kroz obrazovanje radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama, u okviru postojećeg Nacionalnog saveta za klimatske promene. Pojedini predstavnici državne uprave su neutralnog i negativnog stava. Razlog za ovakav stav predstavnika državne uprave je postojanje velikog broja radnih grupa i tela, uz često, nedovoljnu zainteresovanost učesnika da aktivno učestvuju u rešavanju problema, i nedostatak finansijskih resursa (UŠ2, MZŽS1). Međutim, ostali ispitanici koji su pozitivnog stava u odnosu na predlog unapređenja, ističu da je predloženo rešenje „...neophodno i preko potrebno“ (IŠ1), da omogućava „...operativni pristup rešavanju ove problematike“ (SŠD1), i da će bez „...povezivanja, usaglašavanja i koordinacije politika i mera između sektora, dostizanje zadatih ciljeva će biti vrlo otežano“ (UŠ1). Pored toga, istaknuta je i potreba za „...uspostavljanjem jasnih propisa o sastavu i radu novoformirane grupe“ (UŠ1).

Predstavnici državne uprave, LS, javne službe, JP kao i NVO, imaju različite stavove u odnosu na **zakonodavne okvire** u upravljanju klimatskim promenama.

U odnosu na izradu lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, većina predstavnika državne uprave je neutralnog, dok su pojedini negativnog stava, i smatraju da

---

¹²⁰ Razlog za neutralan stav predstavnika iz javne službe je nepoznavanje problematike pomenute Strategije.

postoje prepreke u njihovoj izradi na lokalnom nivou upravljanja. Jedna od glavnih prepreka je da „...izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove nije definisana zakonom“, i da će „...nacionalni program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove predstavljati osnovu za uključivanje određenih mera u postojeća planska dokumenta na lokalnom nivou“ (MZŽS2). Pored toga, za izradu lokalnih akcionih planova je neophodna i „...šira slika problematike klimatskih promena zasnovana na regionalnim potrebama, koja za sada ne postoji“ (UŠ2). Međutim, predstavnik državne uprave je naglasio da su pojedine opštine u Srbiji već uložile izvesne napore u izradi lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove uz podršku organizacija civilnog sektora i to shodno „...uočenoj potrebi za definisanjem mera podrške na lokalnom nivou upravljanja“ (MZŽS2). Kada su u pitanju predložene aktivnosti za primenu rešenja, koje obuhvataju: a) identifikaciju zainteresovanih strana nadležnih za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija sva 3 sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja; b) definisanje nadležne organizacije za koordinaciju razmene informacija i definisanja potrebnih mera podrške na nižim nivoima upravljanja; c) identifikaciju nadležnih organizacija za sprovođenje mera podrške, predstavnik državne uprave je neutralnog stava, i ističe da je „...neophodan fokus na razvijanju regionalnog nivoa upravljanja pa shodno tome i regionalnom pristupu ovoj problematici“ (MZŽS1). Pored toga, naglašeno je i da je „...uloga civilnog sektora u sakupljanju podataka nejasna“, pri čemu je dat akcenat „...koordinaciji, a ne na sakupljanju podataka“ (UŠ2).

Svi ostali predstavnici javnih službi, JP (osim jednog predstavnika JP čiji je stav neutralan), LS i NVO, su pozitivnog stava kada je u pitanju izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, uz predložene aktivnosti.

U tom smislu, predstavnik javne službe ističe potrebu za „...boljim povezivanjem lokalne samouprave i lokalne zajednice sa nacionalnom nivoom upravljanja“ (ZZP2), dok predstavnici JP ističu da „...trenutni regulatorni okviri ne podržavaju u dovoljnoj meri ulogu zainteresovanih strana na lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama“ (VŠD), pa je shodno tome neophodno i uraditi „...predlog izmene zakona, sa ciljem uspostavljanja prioriteta i implementacije predloženog rešenja“ (JPNP2). Pored toga, predstavnik NVO ističe i da je „...neophodno uspostavljanje odgovarajuće metodologije i mehanizama“ koji bi omogućili efikasnu izradu lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove (NVO2). Takođe, predstavnik NVO ističe da su lokalni planovi prilagođavanja na klimatske uslove urađeni u pojedinim gradovima i opštinama (npr. Bečej, Zrenjanin), uz saradnju sa LS, uz finansijske mere podrške civilnog sektora (NVO1).

Po pitanju nadležnosti za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija u vezi sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama, većina predstavnika državne uprave, LS, javnih ustanova i službi, JP i NVO, je stava da pomenute nadležnosti treba da budu dodeljene LS, JPNP, ŠG, ŠU, NVO ali i gradskim štabovima i opštinskim odeljenjima za vanredne situacije. Pored toga, pojedini predstavnici ističu i potrebu uključivanja VPS i njihovih udruženja, različitih upravljača zaštićenih područja (NVO2), zavoda za zaštitu zdravlja (NVO3), kao i predstavnika privatnog sektora (IŠ2), ali i mesnih zajednica, koje su „...ključne u procesu aktiviranja lokalnog stanovništva“ (LSK).

Po pitanju nadležnosti za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama, na regionalnom i lokalnom nivou, predstavnici javnog i civilnog sektora ističu ulogu NVO i to sa aspekta širenja informacija, ali i ulogu LS, ŠG, ŠU i JP NP (LSK, IŠ2, NVO3, NVO2, ŠGB, VŠD, SŠD2, IŠ1, SŠD3, ZZP2). Pored toga, pojedini ispitanici ističu ulogu MZŽS, kao „...odgovorne institucije za pitanja zaštite životne sredine i klimatskih promena“ (IŠ2, SŠD3, ŠUZA), i LS, kao „...vrlo bitne zainteresovane strane u procesu koordinacije različitih zainteresovanih strana“ (VŠD, IŠ2, NVO2, NVO3).

Kada je u pitanju predlog rešenja koji se odnosi na uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, i definisanje „načela međusektorske saradnje“ između zainteresovanih strana za upravljanje klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou u okviru strategija i planova propisanih Zakonom o klimatskim promenama (2021), veliki broj predstavnika državne uprave, javnih ustanova

i službi, JP, LS i NVO imaju pozitivne stavove. U tom smislu, predstavnik državne uprave ističe da je neophodno „...uključivanje pitanja saradnje između zainteresovanih strana u svim a ne samo o Zakonu o klimatskim promenama“ (UŠ1), dok predstavnik javnih ustanova i službi ističe potrebu za „...usklađivanjem različitih aktivnosti kao što je i razmena podataka, a shodno tome i definisanje saradnje između različitih zainteresovanih strana“ (IŠ2). Predstavnik JP ističe da je jasno naglašavanje saradnje „...definitivno neophodno, uz dodatne mere podrške za stvarno ostvarivanje“ (VŠD), dok predstavnici NVO naglašavaju da će na taj način uloga civilnog sektora biti prepoznata (NVO1, NVO2, NVO4). Takođe, predstavnik NVO naglašava i potrebu za uključivanjem aspekta saradnje sa susednim zemljama (NVO2).

Neutralan stav pojedinih predstavnika državne uprave, javnih ustanova i službi i JP na predloženo rešenje je objašnjen nepoznavanjem elementa saradnje u regulatornim okvirima (ZZP1, SUKU, ŠUZA), kao i stavom da je „...prioritet primena saradnje i povezanih aktivnosti a ne definisanje Načela saradnje, koje postoji u pojedinim zakonima“ (UŠ2).

Kada su u pitanju **institucionalni okviri**, svi predstavnici javnog i civilnog sektora, imaju pozitivne stavove kada je u pitanju uvećanje nadležnosti zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama.

Prema stavu predstavnika državne uprave, neophodno je „...uvećanje samog razumevanja problematike klimatskih promena i njihove primene na regionalnom i lokalnom nivou“ (MZŽS1), kako bi se, prema stavu predstavnika javne službe „... uspostavila osnova za međusektorsku saradnju“ (ZZP2), i „...ispratili globalni trendovi i propratili primeri dobre prakse zemalja u okruženju“, kao što je istakao predstavnik JP (VŠD). Predstavnik civilnog sektora je istakao i potrebu za „...ozbiljnim institucionalnim promenama, uz razdvajanje nadležnosti korisnika i upravljača prirodnih resursa u upravljanju klimatskim promenama“ (NVO2).

Svi predstavnici su pozitivnih stavova kada su u pitanju aktivnosti predloženog rešenja koje obuhvataju: a) uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija na nižim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, i b) dodeljivanje uloge i odgovornosti zaposlenima u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom nivou upravljanja u definisanju izazova i potrebnih mera podrške za upravljanja klimatskim promenama, kao i njihovoj primeni. U tom smislu, predstavnici državne uprave ističu da je „...neophodno definisanje predloženog rešenja kroz zakonodavstvo“ (MZŽS), pri čemu bi „...Nacionalni program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, koji je u izradi, pružio dobru osnovu za predloženo rešenje i aktivnosti“ (MZŽS2). Predstavnik javne službe ističe da je „...neophodno dodeljivanje nadležnosti na nivou svakog sektora“ (ZZP2), dok predstavnik JP ističe da „...nadležnosti treba da se usklade sa dnevnim obavezama i načinom rada, kako bi se ostvario željeni efekat“ (VŠD). Predstavnici civilnog sektora ističu da je dodeljivanje nadležnosti, uloga i odgovornosti zaposlenima na lokalnom nivou upravljanja „...neophodno, jer se sama primena različitih aktivnosti sprovodi na lokalnom nivou“ (NVO2), pri čemu je potrebno „...omogućavanje zapošljavanja novog kadra, s obzirom na nedostatak ljudskih resursa, naročito u lokalnim samoupravama“ (NVO1).

Svi ispitanici su pozitivnog mišljenja u smislu uključivanja pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru organizacija za gazdovanje državnim šumama, JP NP i LS, pri čemu su predstavnici JP istakli da bi ovakav pristup bio dobar i za predstavnike privatnog sektora (ŠGB), ali i da je neophodna suglasnost institucija sa viših nivoa upravljanja (SŠD4).

Većina ispitanika je pozitivnog mišljenja po pitanju predloga definisanja uloge i odgovornosti u utvrđivanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama. Pri tome predstavnici javne službe, smatraju da je „...neophodno da više zaposlenih na nivou LS, ŠG i ŠU ima definisane uloge i odgovornosti u utvrđivanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama“ (ZZP2, IŠ2). Predstavnici JP su mišljenja da „...to nije pitanje posebnih radnih mesta, već definisanje uloge i odgovornosti na nivou odeljenja“ (VŠD), i to ne samo na regionalnom i lokalnom, već i na nacionalnom nivou upravljanja (JPSS4). Predstavnik LS je mišljenja da je neophodno uvećanje broja zaposlenih na lokalnom nivou, s obzirom da je „...trenutni obim posla vrlo širok i zahtevan“ (LSKU),

dok su predstavnici NVO mišljenja da je, pored dodeljivanja odgovornosti i nadležnosti, neophodno obrazovanje zaposlenih (NVO1, NVO2).

Svi predstavnici javnog i civilnog sektora, imaju pozitivne stavove kada je u pitanju uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama. Predstavnik državne uprave ističe da je neophodna „...sistemska reorganizacija postojećih institucija i njihovo povezivanje kako vertikalno tako i horizontalno“ (UŠ1), pri čemu predstavnici javne službe JP i NVO ističu da je neophodno bolje povezivanje nacionalnog sa lokalnim nivoom upravljanja (SŠD4, NVO2). Međutim, predstavnik JP ističe i da je prioritet na „...povezivanju u okviru istog nivoa – horizontalno“ (SŠD4), što je potvrdio i predstavnik LS, uz „...uspostavljanje odgovarajućih i primenljivih mehanizama za njihovo finansiranje“ (LSKU).

Svi ispitanici su pozitivnog stava kada je u pitanju predlog aktivnosti osnivanja među-mrežne organizacije na regionalnom nivou upravljanja, koja bi imala ulogu koordinatora u uspostavljanju kontakata između zainteresovanih strana, predstavljala prostor za učenje, razumevanje problematike klimatskih promena i razmenu iskustava. Tako predstavnici državne uprave ističu da bi „...bilo vrlo korisno, naročito u smislu povezivanja sa NVO“ (MZŽS1), ali uz „...neophodno jasno definisanje rada predložene organizacije“ (UŠ2). Pored toga, predstavnik javne službe ističe da „...umrežavanje zainteresovanih strana predstavlja bolji pristup od centralizovanog pristupa upravljanju“ (IŠ1). Pored toga, predstavnici JP, LS i NVO smatraju da je obrazovanje među-mrežne organizacije na regionalnom nivou neophodno, jer organizacije na lokalnom nivou upravljanja ne mogu adekvatno da odgovore na pomenutu problematiku klimatskih promena shodno različitim problemima, kao što su manjak kadrova, nedovoljne upućenosti i poznavanje problematike, itd. (VŠD, LSKU, NVO2, NVO4). Takođe, predstavnik NVO ističe da bi se na taj način uvećala u mogućnost uticaja u odlučivanju zainteresovanih strana na lokalnom i regionalnom nivou upravljanja (NVO3).

Većina predstavnika javnog i civilnog sektora su pozitivnog stava, dok su 2 predstavnika JP neutralnog stava kada je u pitanju organizacija rada u okviru predložene među-mrežne organizacije, kroz aktivnosti: a) osnivanja timova kako bi se razmenile informacije između sektora, definisale potrebne mere podrške i efikasno koristili finansijski i ljudski resursi; i b) osnivanja sektorskog odbora kako bi se formulisale potrebne mere podrške, uz konsultaciju sa ekspertima,

Prema stavovima predstavnika državne uprave, predloženo rešenje organizacije rada je dobro, jer je „...neophodna spona i povezivanje različitih aspekata pitanja klimatskih promena kroz rad timova“ (UŠ1), pri čemu se ističe da je „...sličan pristup rada timova uočen i kroz rad lokalnih odeljenja za vanredne situacije MUP-a, koji daje vrlo dobre rezultate“ (MZŽS1). Predstavnik javne službe i LS, ističu da je neophodno zakonskih definisati postojanje i strukturu timova i sektorskog odbora (IŠ1, LSKU). Predstavnici JP ističu da „...sličan primer organizacije postoji u okviru sektora šumarstva u Austriji, koji se pokazao kao uspešan“ (SŠD2), pri čemu timska organizacija omogućava i „...uštedu finansijskih resursa“ (JPNPK), ali zahteva i „...angažovanje ljudskih resursa, što može da predstavlja izazov pri formiranju različitih timova i sektorskog odbora“ (VŠD). Međutim, ističe se da bi ovakvo rešenje trebalo da „...obuhvati i izradu različitih zajedničkih projekata, koji imaju raznovrsne pozitivne uticaje u smislu saradnje zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja“ (JPNPĐ). Predstavnik NVO ističe da je potrebno „...dobro strateško planiranje i odabir eksperata koji bi bili uključeni u rad sektorskog odbora, s obzirom da je ekspertiza u oblasti klimatskih promena ograničena“ (NVO2).

Kada je u pitanju odabir zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora u radu timova većina ispitanika smatra da bi predstavnici LS, ŠG, ŠU, NVO, JP NP trebalo da budu uključeni. Pojedini predstavnici državne uprave, javne službe i JP su mišljenja da je potrebno uključiti i različita lokalna udruženja, kao i odeljenja sektora za vanredne situacije MUP-a (UŠ2, MZŽS1, UŠ1), kao i različite upravljače zaštićenih područja (ZZP1, ZZP2, VŠD), i VPŠ (ZZP1). Pored toga, predstavnici JP, LS i NVO ističu da je neophodno uključiti predstavnike sektora energetike (JPNPĐ), predstavnike turističkih organizacija kao i privredne subjekte (JPNPĐ, NVO2, LSKU), ali i

predstavnik iz mesnih zajednica, koje imaju dosta uticaja na lokalno stanovništvo u smislu razmene informacija (LSKU).

U rad sektorskog odbora, bi trebalo uključiti odabrane predstavnike LS, ŠG, ŠU, JPNP, NVO prema mišljenju velikog broja predstavnika javnog i civilnog sektora (ŠU1, MZŽS2, LS, JPNPĐ, JPNPK, JPSS1, JPSS3, JPSS4, IŠ2, ZZP1, ZZP2, NVO2, NVO4, NVO2). Pored toga, jedan deo ispitanika smatra da je neophodno uključivanje i eksperata iz različitih obrazovnih i istraživačkih organizacija, kao što su ZZP, Šumarski fakultet, Institut za šumarstvo (ZZP1, ZZP2, IŠ1, MZŽS1), ali i eksperata iz MZŽS i MPŠV-Uprave za šume (UŠ2, MZŽS1, MZŽS2, JPSSD1).

Po pitanju organizacionog oblika predloženog rešenja osnivanja među-mrežne organizacije, najveći broj ispitanika je mišljenja da je potrebno obrazovanje posebnog odeljenja u okviru postojećih regionalnih razvojnih agencija (RRA). Pri tome, predstavnici državne uprave i javne službe ističu da bi se iskoristio razrađen sistem rada ali i veća postojeća infrastruktura RRA (UŠ2), što bi doprinelo efikasnoj razmeni informacija, u okviru već postojećeg sistema upravljanja na regionalnom nivou (UŠ1, IŠ2). Predstavnici JP i NVO naglašavaju značaj korišćenja postojećih kontakata koje RRA imaju sa privredom (JPNPĐ, NVO2), njihovu poziciju i postojeće mehanizme rada (NVO2), ali i finansijske resurse (SŠD1, JPNPĐ, VŠD). Pored toga, pojedini ispitanici su mišljenja da bi na ovaj način ceo proces rada bio brži i efikasniji u odnosu na osnivanje među-mrežne organizacije kao posebnog odeljenja u okviru državne uprave (JPNPĐ, NVO2, VŠD).

Jedan deo predstavnika državne uprave i JP je mišljenja da bi organizovanje posebnog odeljenja u okviru državne uprave bilo bolje, jer bi se olakšao pristup finansijskim resursima (SŠD2, SŠD3, SŠD4), uz predlog da se organizuje u okviru MUP – Sektora za vanredne situacije, koji ima iskustva sa ovakvim načinom rada (MZŽS2).

Kada su u pitanju **mere podrške**, a u odnosu na nedostatak **regulatornih mera podrške** za upravljanje klimatskim promenama, koje se odnose na razvijanje saradnje između zainteresovanih strana javnog, civilnog i/ili privatnog sektora na različitim nivoima upravljanju klimatskim promenama, ističe se da je „...neophodno jasno definisanje mera podrške u različitim dokumentima“ (UŠ2), ali da je neophodno „...usaglašavanje mera između različitih zainteresovanih strana i sektora, koje se po pitanju klimatskih promena, ne praktikuje“ (SŠD4). Takođe, ističe se i da „...trenutne mere podrške nisu u dovoljne da bi se saradnja ostvarila“ (ZZP1), i da je neophodno uspostavljanje „...dvosmerne komunikacije i transparentnosti“ po pitanju saradnje između sektora, na različitim nivoima upravljanja“ (UŠ1).

Veliki broj ispitanika javnog i civilnog sektora je pozitivnog stava kada je u pitanju predlog unapređenja razvijanja saradnje između zainteresovanih strana javnog, civilnog i/ili privatnog sektora na različitim nivoima upravljanju klimatskim promenama, kroz aktivnosti: a) potpisivanje sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju; b) sporazum o saradnji između JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija; c) sporazum o saradnji između među-mrežne organizacije i lokalnih NVO; i d) plan odnosa sa javnošću za sektor šumarstva i povezane sektore. Za razliku od predstavnika civilnog sektora koji su pozitivnog stava, uočeno je da su pojedini predstavnici javnog sektora neutralnog stava u odnosu na pojedine predložene aktivnosti..

Razlog za neutralan stav predstavnika državne uprave, kada je u pitanju predlog aktivnosti potpisivanje sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju, je da se u pojedinim regulatornim dokumentima, pitanje saradnje pominje, pri čemu se „...očekuje da sama LS pokrene inicijativu saradnje sa drugim LS i zainteresovanim stranama“ (MZŽS1). Međutim, predstavnici javne službe i LS ističu da je potpisivanje sporazuma neophodno, jer bez jasne inicijative postojeći kadrovi neće biti podstaknuti da razmene informacije i iskustva dobre prakse po pitanju tema koje se odnose na klimu i energiju (LSKU, IŠ2). Predstavnik NVO ističe da bi se, primenom predložene aktivnosti podstakla i bolja primena pojedinih inicijativa NVO koje imaju uticaj na povezivanje LS (NVO1).

Po pitanju potpisivanja sporazuma za saradnju između JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija, predstavnik javne službe ističe da je ovakav sporazum „...neophodan kako bi se planski pristupilo edukaciji“ (IŠ1), dok predstavnik JP ističe da je dobro uključiti i istraživačke

organizacije u takvu vrstu sporazuma, koja je neophodna za unapređenje znanja, koje je potrebno zaposlenima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja (VŠD).

U odnosu na sporazum o saradnji između među-mrežne organizacije i lokalnih NVO, predstavnik državne uprave smatra da je „...ovakav sporazum dobar, jer je uloga NVO često zanemarena“ (UŠ1), ali i da NVO mogu da imaju „...vrlo veliki doprinos u razmeni znanja po pitanju pripreme i primene projekata“ (VŠD), prema stavu predstavnika JP. Predstavnik NVO ističe da je prednost ovakvih sporazuma i u „...efikasnom korišćenju finansijskih resursa“ (NVO2), ali i „...pružanju značaja ulozi NVO kada je u pitanju njihova uloga u širenju informacija i znanja naročito na lokalnom nivou upravljanja“ (NVO1).

Razlog za neutralan stav predstavnika javnog sektora kada je u pitanju predlog izrade plana odnosa sa javnošću za šumarstvo i povezane sektore, je da „...plan odnosa za javnost postoji na nivou JP“ (UŠ2) kao i da se „...na nivou preduzeća JP „Srbijašume“ već ulažu naponi za unapređenjem odnosa sa javnošću, kroz rad odeljenja za marketing i komunikacije“ (ŠUKU). Sa druge strane, drugi predstavnici državne uprave, LS, javne službe, JP i NVO imaju pozitivan stav, i ističu da je on potreban kako bi se „...raširila informacija o značaju sektora šumarstva u odnosu na klimatske promene“ (SŠD1), ali i „ublažila negativna percepcija o ulozi sektora šumarstva, naročito kada su u pitanju radovi koji se odnose na seču šuma“ (VŠD). Pored toga, ističe se da bi se na taj način „...podstakle različite inicijative i na nivou javnih službi i JP, u smislu razmene informacija sa širom javnošću“ (ZZP1). Takođe, navodi se i da bi ovakav plan potencijalno mogao da utiče i na „...mapiranje mogućnosti saradnje sa privatnim sektorom“ (NVO2), kada je u pitanju upravljanje klimatskim promenama.

Po pitanju **ekonomskih mera podrške**, i to potrebe za uvećanjem raznovrsnosti finansijskih podsticaja za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima pojedini predstavnici javnog sektora imaju neutralne stavove, za razliku od predstavnika civilnog sektora, čiji su stavovi pozitivni.

Kao razlog za neutralan stav, kada su u pitanju mere podrške za izradu akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove kroz Horizon i LIFE program, predstavnik državne uprave navodi da su „...ekonomske mere podrške uvek dobro došle, ali da će uvećanje finansijskih podsticaja za lokalne akcione planove zavisiti od inicijative LS“. Pored toga, jedan od glavnih izazova predstavlja i ljudski kapacitet LS, koji je „u većini LS nedovoljan u smislu primene aktivnosti i korišćenja finansijskih podsticaja“ (LSKU). U tom smislu, predstavnika JP smatra da su Horizon i LIFE program dosta komplikovani za primenu, a shodno „...manjku kapaciteta i znanja na nivou LS, ovakav predlog bi mogao da predstavlja dobru priliku angažovanja privatnog sektora“ (VŠD).

Kada je u pitanju pružanje podsticaja VPŠ za negu i zaštitu šuma od prirodnih katastrofa, predstavnik državne uprave kao i pojedini predstavnici JP smatraju da podsticaji postoje ali da ih VPŠ ne koriste u dovoljnoj meri (UŠ2, ŠUKU, ŠUZA). Međutim, drugi predstavnici JP ističu da bi postojeće mere podrške mogle da se prošire (kako bi se dostigao bolji efekat zaštite od prirodnih katastrofa (JPNPK, JPNPĐ, VŠD, SŠD3).

U odnosu na postojanje ograničenih **informacionih mera podrške** za razmenu informacija i aktivnosti koje se odnose na problematiku klimatskih promena, predstavnici kako javnog tako i civilnog sektora potvrđuju pomenute nedostatke, pri čemu se ističe da je „...unapređenje svakako neophodno“ (MZŽS1), jer je „...naročito na lokalnom nivou potrebno više informacionih mera ali i njihovo usaglašavanje u implementaciji“ (LSKU).

Svi predstavnici javnog i civilnog sektora imaju pozitivan stav (osim 2 predstavnika JP koji su neutralnog stava, kada je u pitanju predlog unapređenja mera podrške za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana, kroz uključivanje informacija o aktivnostima u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama sa regionalnog i lokalnog nivoa na Internet platformama matičnih organizacija (JP „Srbijašume“ – ŠG, ŠU), gradske i opštinske uprave, i NVO. Razlog za neutralan stav predstavnika JP je nepoznavanje date tematike (ŠUKU), kao i „...nedostatak ljudskih kapaciteta koji bi bili zaduženi za ovakvu vrstu posla“ (ŠGB). Predstavnik državne uprave ističe da je dati predlog dobar, jer je „...obaveštavanje javnosti vodi i ka efikasnijem

rešavanju problema na lokalnom i regionalnom nivou“ (MZŽS1), ali bi bilo dobro da se ovakve aktivnosti unesu u „...planska dokumenta svih organizacija, kako bi se osigurala njihova primena“ (MZŽS2). Predstavnik javne službe naglašava da „...uvećanje transparentnosti o radu organizacija podstiče i uvećanje odgovornosti u primeni aktivnosti“ (ZZP2), dok predstavnik JP ističe „...da ovakve inicijative podstiču i uključivanje javnosti u rešavanje problema“, ali i da „...omogućavaju jasno pozicioniranje organizacije u ovoj oblasti, na lokalnom i regionalnom nivou“ (JPNPK). Predstavnik NVO je, takođe, pozitivnog stava, i ističe da bi međunarodne NVO mogle da pruže podsticaje ovakvim aktivnostima (npr. UNDP), ali i da „...informacione platforme predstavljaju jedan od bitnih alata za uvećanje komunikacije, koji su neophodni kada je u pitanju oblast klimatskih promena“ (NVO2).

Kada je u pitanju nedostatak mera podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, ističe se da „...ne postoji jasan pregled potreba za edukacijom na lokalnom i regionalnom nivou upravljanja“ (MZŽS1), ali da je, u pojedinim slučajevima razlog nedovoljno mera podrške za edukaciju i „...nedostatak interesovanja i inicijative od strane zaposlenih“ (IŠ1).

Većina predstavnika javnog i civilnog sektora je pozitivnog stava u odnosu na predlog unapređenja mera podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, i to kroz planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina, u saradnji sa obrazovanim i istraživačkim institucijama, shodno definisanim potrebama zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima. Tako predstavnik državne uprave ističe značaj planiranja obuke, kako bi se „...omogućilo uvećanje znanja koje je neophodno“ (MZŽS1), dok predstavnik JP ističe da bi ovakav predlog morao da se usaglaši sa „...uvećanjem motivacije zaposlenih, kroz dodeljivanje nadležnosti u oblasti klimatskih promena“ (SŠD2). Predstavnik NVO smatra da je „...učenje kroz razmenu iskustava i znanja neophodno, pri čemu je moguća i dodatna motivacija uz dodelu sertifikata za učestvovanje u određenoj edukativnoj aktivnosti“ (NVO2).

Većina ispitanika je pozitivnog stava po pitanju angažovanja zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi i implementaciji projekata. U tom smislu, ističe se da je ovakav predlog vrlo dobar naročito za zaposlene u JP, čime bi se „...uvećao doprinos rada lokalnih organizacija i motivisali zaposlenih“ (JPNPK), ali i podstakla potreba za „...planiranjem ljudskih resursa u pravcu učestvovanja u projektima“ (SŠD3), ali i dala mogućnost i prostor razvijanju određenih veština koje postaju neophodne (IŠ1, JPNPK).

6.3.1.2. Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama

Većina predstavnika javnog i civilnog sektora su pozitivnog stava kada je u pitanju unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana. Pri tome, predstavnik državne uprave ističe se da je ono neophodno, s obzirom da „sistem razmene informacija između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima u oblasti klimatskih promena ne postoji“ (ŠU1). Predstavnicima javne službe naglašavaju da je neophodno poboljšanje razmene informacija i koordinacije između sektora (ZZP1, ZZP2, IŠ2), jer je ona, prema stavovima predstavnika JP „...segmentirana i nije jasno definisana“ (SŠD4) ili „...u većini slučajeva nije sistemski rešena“ (VŠD). Dok predstavnik LS naglašava da je pristup širenja informacija i kontakata „...stihijski, bez jasnog plana“ (LSKU), predstavnici NVO ističu da „...ne postoji mehanizam razmene informacija“ (NVO1) i da je neophodna „...tehnička podrška za uspostavljanje kontakata i razmenu informacija između zainteresovanih strana“ (NVO2).

Osim nekoliko predstavnika javnog sektora, koji su neutralnog stava, preostali predstavnici kako javnog tako i civilnog sektora su pozitivnog stava u odnosu na predlog aktivnosti koje se odnose na: a) organizaciju među-sektorskih foruma za razmenu informacija, mišljenja i saveta prema potrebi; b) obrazovanje interaktivnog informacionog sistema, za razmenu informacija koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama na lokalnom i regionalnom nivou. Razlog za neutralan stav predstavnika državne uprave i JP je nedostatak ljudskih i finansijskih resursa za obrazovanje

interaktivnog informacionog sistema za razmenu informacija (UŠ2, SŠD4), kao i nedostatak interesovanja na lokalnom nivou u organizaciji među-sektorskih foruma (UŠ2).

Sa druge strane, predstavnici državne uprave ističu da bi ovakav pristup omogućio „...brz i lak način razmene informacija“ (UŠ1), ali i da bi se „...unapredio kapacitet lokalnih NVO“ (MZŽS2). Predstavnik javne službe naglašava da je otvaranje i uključivanje različitih zainteresovanih strana neophodno (ZZP2), pri čemu predstavnik JP ističe da je vrlo dobar pristup uključivanja eksperata iz različitih oblasti, jer se na taj način „...šire informacija i znanje sa različitih aspekata“ (VŠD). Pored toga, obrazovanjem interaktivnog informacionog sistema se pruža mogućnost „...širenja relevantnih informacija (npr. meteorološke informacije, mape rizika, itd.)“, koje često nisu dostupne široj javnosti (JPNPĐ). Predstavnici NVO smatraju da je ovakav pristup neophodan naročito sa aspekta „...uvećanja i širenja kontakata na lokalnom nivou sa različitim ekspertima“ (NVO1, NVO2).

Svi ispitanici su pozitivnog stava u odnosu na predlog unapređenja postojećih oblika saradnje u upravljanju klimatskim promenama, i to kroz a) uključivanje predstavnika civilnog sektora u rad štabova i odeljenja za vanredne situacije; i b) unapređenje edukacije i obuke kroz rad među-sektorskih foruma.

Pri tome, predstavnici državne uprave ističu da su „...pojedine NVO organizacije i udruženja uključena u rad štabova i odeljenja za vanredne situacije, kao što su radio-amateri, vatrogasne jedinice, itd.“ ali da je vrlo često „...odziv lokalnih NVO mali“ (MZŽS1). Ipak, ističe se da je uloga NVO naročito bitna u razmeni informacija (UŠ2). Predstavnici javnih ustanova i službi ističu da je neophodno da se uključivanje NVO u rad štabova i odeljenja za vanredne situacije „...dobro isplanira“ (ZZP2), ali i da se uključe „...organizacije koje imaju iskustva u radu u ovoj oblasti“ (IŠ1). Predstavnici JP navode da bi se kroz obuku „...unapredilo znanje lokalne zajednice“ (NVO2), ali da je uključivanje NVO u ovom procesu bilo neophodno (JPNPĐ, JPMPK, VŠD). Predstavnici NVO smatraju da je „...uloga NVO vrlo bitna u razmeni informacija o odbrani od prirodnih nepogoda“ (NVO2), uz „...jasno definisanje njihovih obaveza u radu koje se odnosi na vanredne situacije“ (NVO1). Pored toga, ističe se i da se kroz unapređenje edukacije i obuke „...pozitivno utiče i na stvaranje kontakata i poverenja između zainteresovanih strana“ (NVO1).

6.3.2. SWOT analiza

Kako bi se ispitale mogućnosti primene predloženog konceptualnog modela unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena. Za svaki od elemenata konceptualnog modela, primenjena je „hibridna varijanta SWOT analize“, koja je kombinovana sa SMART metodom¹²¹, kako bi se utvrdile kvantitativne ocene faktora SWOT analize kao i njihovog značaja u skladu sa odgovorima ispitanika.

6.3.2.1. Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama

U pregledu 6.12. dat je prikaz rezultata SWOT analize (prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje) koji se odnose na **unapređenje strateških okvira**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.12. SWOT analiza unapređenja strateških okvira

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Povezivanje institucija i organizacija uz uvećanje mogućnosti razvoja saradnje	8,25	Dugotrajnost procesa usklađivanja strateških ciljeva između sektora	5,5
Unapređenje sektorske koordinacije	7,75	Složenost procesa prikupljanja podataka za usklađivanje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama	5,25
Uvećanje sistematičnosti i efikasnosti rada u borbi protiv klimatskih promena	7,75	Nedovoljna aktivnost radnih grupa koje se bave pitanjima klimatskih promena	6,63

¹²¹ Detaljno objašnjenje o korišćenju SWOT analize i SMART metodi je dato u pot poglavlju 2.1.2.

Pregled 6.12. SWOT analiza unapređenja strateških okvira

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Usklađivanje strateških ciljeva u upravljanju klimatskim promjenama između šumarstva i povezanih sektora	7,5		
Mogućnosti		Pretnje	
Koordinacija politika i mera podrške između šumarstva i povezanih sektora	8,86	Nedostatak finansijskih podsticaja za dostizanje postavljenih strateških ciljeva u oblasti klimatskih promena	5,5
Unapređenje prognoze rizika od klimatskih promena	8	Nedostatak stručnih kadrova u pojedinim područjima, tj. sektorima	6,63
Definisanje mera podrške zasnovanih na realnim potrebama šumarstva i povezanih sektora	9	Sukob interesa u uspostavljanju prioriteta i mera podrške za upravljanje klimatskim promjenama	6,5

Izvor: original

Ispitanici smatraju da je, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja, najznačajnija prednost „povezivanje institucija i organizacija uz mogućnost razvoja saradnje“ (ocena 8,25). Sa druge strane, najmanje važna prednost je „usklađivanje strateških ciljeva za upravljanje klimatskim promjenama između šumarstva i povezanih sektora“ (ocena 7,5).

Najznačajnija slabost bi prema stavovima ispitanika, bila „nedovoljna aktivnost radnih grupa koje se bave pitanjima klimatskih promena“ (ocena 6,63), dok bi najmanje važna slabost bila „složenost procesa sakupljanja podataka za usklađivanje mera podrške u upravljanju klimatskim promjenama“ (ocena 5,25).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija mogućnost je „definisanje mera podrške zasnovanih na realnim potrebama šumarstva i povezanih sektora“ (ocena 9), dok je „unapređenje prognoze rizika od klimatskih promena“ manje značajno (ocena 8).

Najznačajnija pretnja bi, prema stavovima ispitanika bila „nedostatak stručnih kadrova u pojedinim područjima, tj. sektorima“ (ocena 6,63), a manje značajna pretnja „nedostatak finansijskih podsticaja za dostizanje postavljenih strateških ciljeva u oblasti klimatskih promena“ (ocena 5,5).

U pregledu 6.13. su prikazane prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje koji se odnose na primenu **unapređenja zakonodavnih okvira**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.13. SWOT analiza unapređenja zakonodavnih okvira

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Dostupnost informacija i podataka za upravljanje klimatskim promjenama	8,05	Nedostatak ljudskih resursa za izvođenje aktivnosti	5,89
Prepoznata uloga organizacija sa lokalnog i regionalnog nivoa u upravljanju klimatskim promjenama	7,68	Sporost u realizaciji prikupljanja podataka	5,95
Usklađivanje aktivnosti u borbi protiv klimatskih promena između šumarstva i povezanih sektora na lokalnom nivou	7,79	Nedostatak motivacije zainteresovanih strana	5,37
Mogućnosti		Pretnje	
Unapređenje saradnje na sva 3 nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima	7,74	Neaktivnost primene usled promene prioriteta na nivou države	7,05
Usklađivanje zakonodavnih okvira između sektora	7,65	Nedovoljno finansijskih podsticaja za izradu i izvođenje akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove	7,45
Sagledavanje problematike klimatskih promena kao međusektorskog izazova koji obuhvata sva 3 nivoa upravljanja u njihovom rešavanju	7,76		
Bolje uspostavljanje prioriteta u rešavanju problematike klimatskih promena	7,41		

Izvor: original

Najznačajnija prednost, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja je, prema stavovima ispitanika „dostupnost informacija i podataka za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima“ (ocena 8,05) dok je najmanje važna prednost „prepoznata uloga organizacija sa lokalnog i regionalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama“ (ocena 7,68).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija slabost bi bila „sporost u realizaciji prikupljanja podataka“ (ocena 5,95), dok je najmanje važna slabost „nedostatak motivacije zainteresovanih strana“ (5,37).

Najznačajnija mogućnost je „sagledavanje problematike klimatskih promena kao međusektorskog izazova, koji zahteva učešće sva 3 nivoua upravljanja u njihovom rešavanju“ (ocena 7,76). Sa druge strane, najmanje važna mogućnost je „bolje uspostavljanje prioriteta u rešavanju problematike klimatskih promena“ (ocena 7,41).

Ispitanici smatraju da je najznačajnija pretnja „nedovoljno finansijskih podsticaja za izradu i izvođenje akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove“ (ocena 7,45). Pri tome, „neaktivnost primene, usled promene prioriteta na nivou države“ ima manji značaj (ocena 7,05).

U pregledu 6.14. su prikazane prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje koji se odnose na primenu **unapređenja institucionalnih okvira**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.14. SWOT analiza unapređenja institucionalnih okvira

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Uvećanje znanja i veština zaposlenih iz oblasti klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja	8,69	Nedostatak kadrova sa odgovarajućim znanjem iz oblasti klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja	7,0
Uspostavljanje upravljanja klimatskih promena kao prioriteta na organizacionom nivou	8,31	Nezainteresovanost zaposlenih da se bave pitanjima klimatskih promena	5,32
Povezivanje i umrežavanje organizacija na lokalnom i regionalnom nivou upravljanja	7,75		
Racionalno korišćenje ljudskih i finansijskih resursa	8,06		
Mogućnosti		Pretnje	
Otvaranje novih radnih mesta	7,86	Spor proces uspostavljanja i održavanja oblasti klimatskih promena kao prioriteta na nižim nivoima upravljanja	7,9
Uvećanje znanja javnosti o mogućim rizicima ali i mogućnostima upravljanja klimatskih promena	8,14	Nedostatak finansijskih podsticaja za primenu potrebnih i planiranih aktivnosti	6,5
Uvećanje uticaja zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u odlučivanju	7,81		
Razvijanje novih zajedničkih inicijativa na lokalnom nivou upravljanja	7,71		

Izvor: original

Prema stavovima ispitanika, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja, najznačajnija prednost je „uvećanje znanja i veština zaposlenih iz oblasti klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja“ (ocena 8,69), dok je najmanje važna prednost „povezivanje i umrežavanje organizacija na lokalnom i regionalnom nivou upravljanja“ (ocena 7,75).

Najznačajnija slabost, prema stavovima ispitanika bi bila „nedostatak kadrova sa odgovarajućim znanjem iz oblasti klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja“ (ocena 7,0), dok je „nezainteresovanost zaposlenih kadrova da se bave pitanjima klimatskih promena“ manjeg značaja (ocena 5,32).

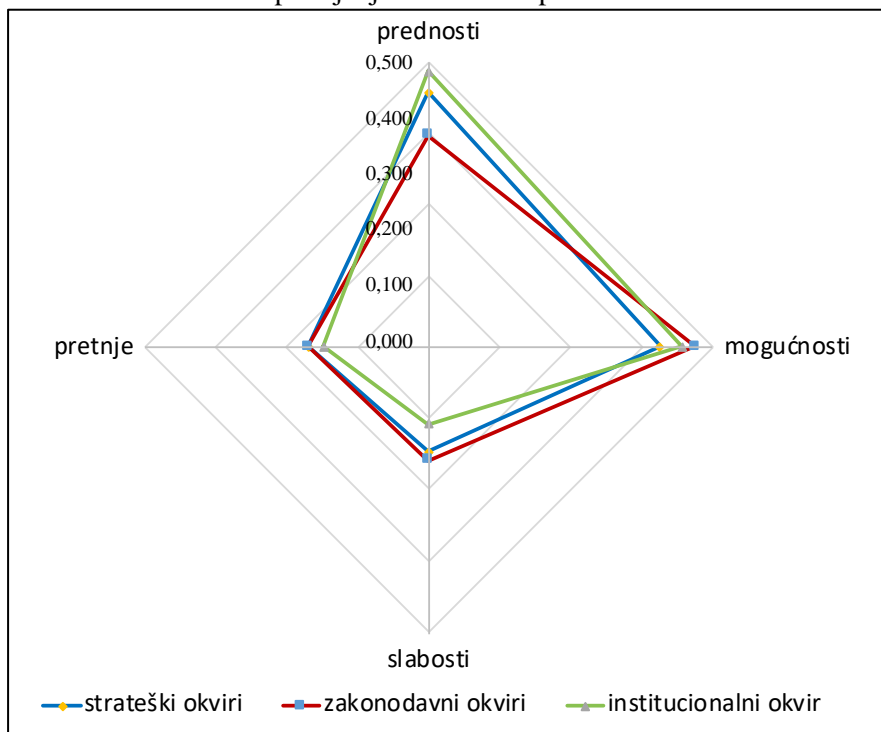
Ispitanici smatraju da je najznačajnija mogućnost „uvećanje znanja javnosti o mogućim rizicima ali i mogućnostima u upravljanju klimatskim promenama“ (ocena 8,14), dok je najmanje važna mogućnost „razvijanje zajedničkih inicijativa na lokalnom nivou upravljanja“ (ocena 7,71).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija pretnja bi bila „spor proces uspostavljanja i održavanja oblasti klimatskih promena kao prioriteta na nižim nivoima upravljanja“ (ocena 7,9) dok „nedostatak finansijskih podsticaja za primenu potrebnih i planiranih aktivnosti“ ima manji značaj (ocena 6,5).

Prosečne vrednosti faktora SWOT analize, koji se odnose na unapređenje okvira (strateških, zakonodavnih i institucionalnih) za upravljanje klimatskim promenama, su prikazane na grafikonu 6.1.

Grafikon 6.1. Prosečne vrednosti faktora SWOT analize unapređenja okvira za upravljanje klimatskim promenama

Uočava se da su, kada je u pitanju primena predloženog unapređenja strateških okvira, najznačajniji faktor SWOT analize predstavljaju prednosti (0,357). Sa druge strane, kada je u pitanju primena predloženog unapređenja zakonodavnih okvira, najznačajniji faktor predstavljaju mogućnosti (0,375). Kada su u pitanju institucionalni okviri, najznačajniji faktor SWOT analize predstavljaju prednosti (0,386). Dobijeni rezultati ukazuju na značajnost primene predloženih rešenja i povezanih aktivnosti koje se odnose na izmene strateških i institucionalnih okvira.

U pregledu 6.15. su prikazane prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje koji se odnose na primenu **unapređenja regulatornih mera podrške**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.15. SWOT analiza unapređenja regulatornih mera podrške

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Razmena iskustava i dobre prakse	8	Finansijski podsticaju za izvođenje aktivnosti	7
Uvećanje broja projekata	7,71	Sporost pripreme akcionih planova	6
Mogućnosti		Pretnje	
Uvećanje značaja šumarstva i ostalih sektora u borbi protiv klimatskih promena	8	Konflikt interesa između sektora	6
Transparentnost u doprinosu sektora u borbi protiv klimatskih promena	8,5	Preusmeravanje finansijskih i ljudskih resursa	5

Izvor: original

Prema stavovima ispitanika, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja, najznačajnija prednost je „razmena iskustava i dobre prakse“ (ocena 8), dok je najmanje važna prednost „uvećanje broja projekata“ (ocena 7,71).

Najznačajnija slabost, prema stavovima ispitanika bi bila „finansijski podsticaji za izvođenje aktivnosti“ (ocena 7), dok je „sporost pripreme akcionih planova“ manjeg značaja (ocena 6).

Najznačajnija mogućnost predstavlja „uvećanje značaja šumarstva i ostalih sektora u borbi protiv klimatskih promena“ (ocena 8,5), dok je najmanje važna mogućnost „transparentnost u doprinosu šumarstva i drugih sektora u borbi protiv klimatskih promena“ (ocena 8).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija pretnja bi bila „konflikt interesa između sektora“ (ocena 6), dok „preusmeravanje finansijskih i ljudskih resursa“ ima manji značaj (ocena 5).

U pregledu 6.16. su prikazane prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje koji se odnose na primenu **unapređenja ekonomskih mera podrške**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.16. SWOT analiza unapređenja regulatornih mera podrške

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Uvećanje znanja privatnog sektora o zaštiti od prirodnih katastrofa	6,6	Manjak inicijativa od strane LS	6,44
Uvećanje znanja o korišćenju različitih podsticaja	6,27	Nezainteresovanost LS	5,94
Mogućnosti		Pretnje	
Kontinuitet radova i aktivnosti u zaštiti od prirodnih katastrofa	8,25	Nedovoljna uključenost privatnog sektora	6,07
Bolje korišćenje svih datih podsticaja	7,83	Održavanje veza između različitih zainteresovanih strana	5,43

Izvor: original

Ispitanici smatraju da je, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja, najznačajnija prednost „uvećanje znanja privatnog sektora o zaštiti od prirodnih katastrofa“ (ocena 6,6), dok je najmanje važna prednost „uvećanje znanja o korišćenju različitih podsticaja“ (6,27).

Najznačajnija slabost, prema stavovima ispitanika je „manjak inicijative od strane LS“ (ocena 6,44), dok „nezainteresovanost LS“ ima manji značaj (ocena 5,94).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija mogućnost bi bila „kontinuitet radova i aktivnosti u zaštiti od prirodnih katastrofa“ (ocena 8,25), dok „bolje korišćenje svih podsticaja“ ima manji značaj (ocena 7,83).

Ispitanici smatraju da je „nedovoljna uključenost privatnog sektora“ najznačajnija pretnja (ocena 6,07), dok je „održavanje veza između različitih zainteresovanih strana“, manje značajno (ocena 5,43).

U pregledu 6.17. su prikazane prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje koji se odnose na primenu **unapređenja informacionih mera podrške**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.17. SWOT analiza unapređenja informacionih mera podrške

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Aktivna uloga različitih zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama	8,18	Nezainteresovanost rukovodstva i zaposlenih	7
Jasno planiranje radova i aktivnosti u okviru organizacije	8	Sporost integrisanja u planske i zakonske procese	6,92
Transparentnost rada u oblasti klimatskih promena	7,91		
Mogućnosti		Pretnje	
Planski i integrisani pristup borbi protiv klimatskih promena	7,69	Sukob interesa u uspostavljanju i primeni mera podrške	7,31
Dostizanje kolektivnih ciljeva	8,31	Održivost finansijskih podsticaja	6,69
Uvećanje mogućnosti ravnomernog razvoja regiona	7,77		

Izvor: original

Najznačajnija prednost, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja, prema stavovima ispitanika je „aktivna uloga različitih zainteresovanih strana u upravljanju

klimatskim promenama“ (ocena 8,18), dok je „transparentnost rada u oblasti klimatskih promena“ manje značajna (ocena 7,91).

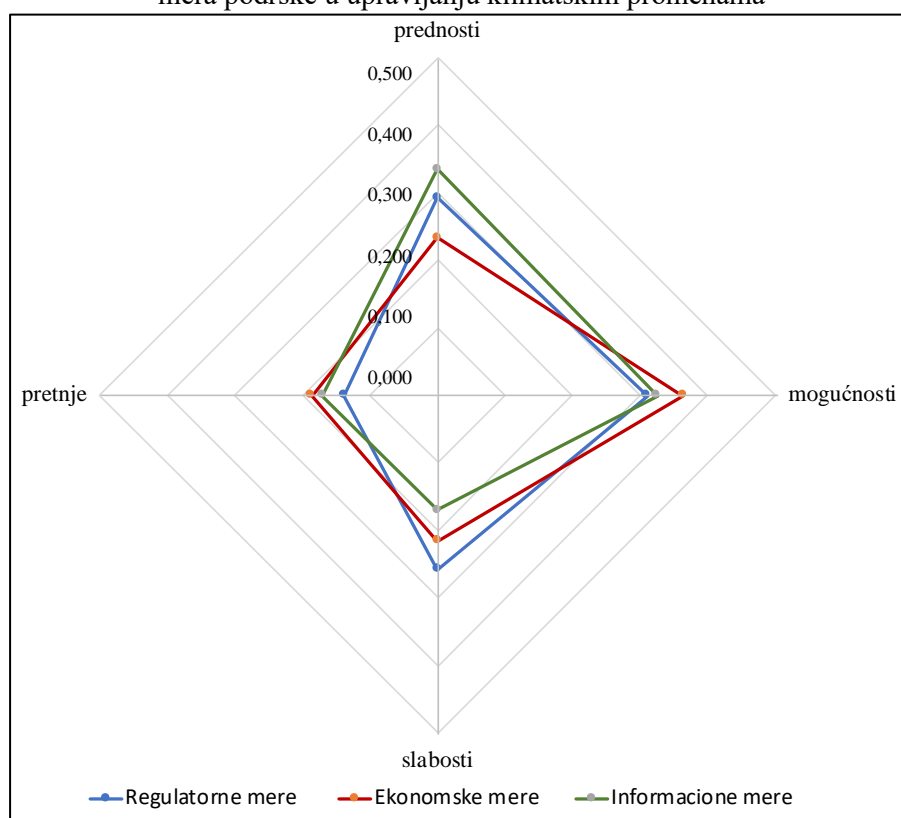
Ispitanici smatraju da je najznačajnija slabost „nezainteresovanost rukovodstva i zaposlenih“ (ocena 7), dok je manje značajna slabost „sporst integrisanja u planske i zakonske procese“ (ocena 6,92).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija moгуćnost bi bila „dostizanje kolektivnih ciljeva“ (ocena 8,31), dok „planski i integrisani pristup borbi protiv klimatskih promena“ ima manji značaj (ocena 7,69).

Ispitanici smatraju da je „sukob interesa u uspostavljanju i primeni mera podrške“ najznačajnija pretnja (ocena 7,31), dok je „održivost finansijskih podsticaja“, manje značajno (ocena 6,69).

Prosečne vrednosti faktora SWOT analize, koji se odnose na unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama, su prikazane na grafikonu 6.2.

Grafikon 6.2. Prosečne vrednosti faktora SWOT analize unapređenja mera podrške u upravljanju klimatskim promenama

Uočava se da su, kada je u pitanju primena predloženog unapređenja regulatornih mera podrške, najznačajniji faktor SWOT analize predstavljaju mogućnosti (0,311). Takođe, kada je u pitanju primena predloženog unapređenja ekonomskih mera podrške, najznačajniji faktor predstavljaju mogućnosti (0,364). Međutim, kada su u pitanju informacione mere podrške, najznačajniji faktor SWOT analize predstavljaju prednosti (0,335). Rezultati ukazuju na prepoznat značaj predloženih rešenja i povezanih aktivnosti koje se odnose na unapređenje informacionih mera podrška. Pored toga, ispitanici su prepoznali značajnost i mogućnost primene predloženih rešenja regulatornih i ekonomskih mera podrške.

6.3.2.2. Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama

U pregledu 6.18. su prikazane prednosti, slabosti, mogućnosti i pretnje koji se odnose na primenu **unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama**, kao elementa konceptualnog modela.

Pregled 6.18. SWOT analiza unapređenja saradnje

Prednosti	Prosečna ocena (1-10)	Slabosti	Prosečna ocena (1-10)
Kontinuirana razmena informacija i spremnost za vanredne situacije	9	Nedovoljna zainteresovanost	4,71
Unapređenje kapaciteta civilnog sektora	8,19	Nedostatak stručnosti NVO	7
Efikasna koordinacija obuke i planiranja o rizicima klimatskih promena	8,06		
Mogućnosti		Pretnje	
Planiranje zaštite od prirodnih nepogoda i umanjenje šteta	8,17	Nedostatak finansija za održavanje infrastrukture	7,38
Uspešna realizacija ciljeva u borbi protiv klimatskih promena	7,94	Nespremnost u prihvatanju koncepta međusektorske saradnje	6,85

Izvor: original

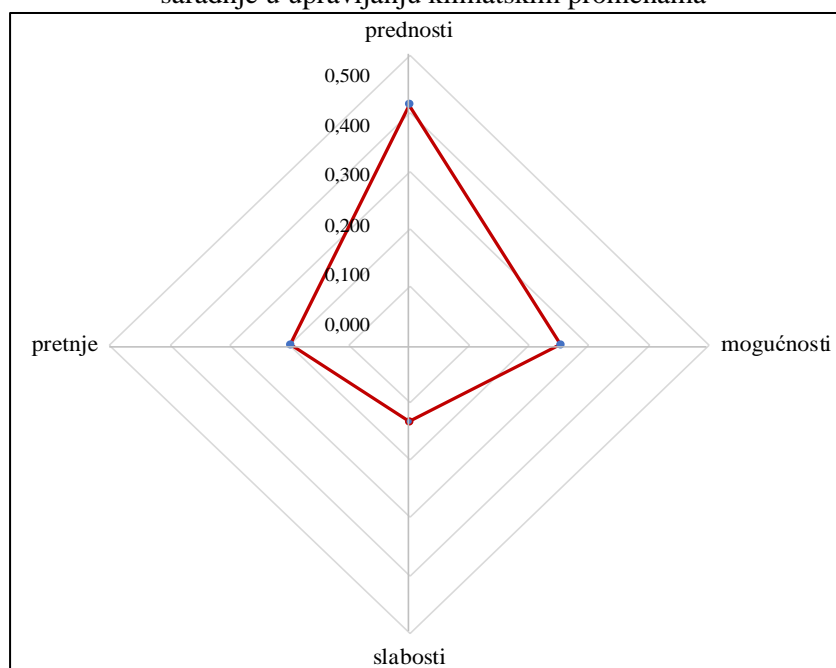
Ispitanici smatraju da je, u smislu primene predloženog konceptualnog modela unapređenja, najznačajnija prednost „kontinuirana razmena informacija i spremnost za vanredne situacije“ (ocena 9), dok je najmanje važna prednost „efikasna koordinacija obuke i planiranja o rizicima klimatskih promena“ (ocena 8,06).

Najznačajnija slabost, prema stavovima ispitanika je „nedostatak stručnosti NVO“ (ocena 7), dok „nedovoljna zainteresovanost“ ima manji značaj (ocena 4,71).

Prema stavovima ispitanika, najznačajnija mogućnost bi bila „planiranje zaštite od prirodnih nepogoda i umanjenje šteta“ (ocena 8,17), dok „uspešna realizacija ciljeva u borbi protiv klimatskih promena“ ima manji značaj (ocena 7,94). Ispitanici smatraju da je „nedostatak finansija za održavanje infrastrukture“ najznačajnija pretnja (ocena 7,38), dok je „nespremnost u prihvatanju koncepta međusektorske saradnje“, manje značajno (ocena 6,85).

Prosečne vrednosti faktora SWOT analize, koji se odnose na unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama, su prikazane na grafikonu 6.3.

Grafikon 6.3. Prosečne vrednosti faktora SWOT analize unapređenja saradnje u upravljanju klimatskim promenama

Uočava se da su, kada je u pitanju primena predloženog unapređenja saradnje, najznačajniji faktor SWOT analize predstavljaju prednosti (0,415). Međutim, rezultati ukazuju i na značaj mogućnosti (0,253) koje pruža unapređenje saradnje, kroz primenu predloženih rešenja i aktivnosti.

6.4. MOGUĆNOSTI RAZVOJA I FUNKCIONISANJA KONCEPTUALNOG MODELA

U ovom potpoglavlju, dat je pregled mogućnosti razvoja i funkcionisanja konceptualnog modela, prema vremenskom periodu u kojem se mogu sprovesti predlozi unapređenja, koji su zasnovani na stavovima ispitanika, kvalitativne analize stavova i rezultata dobijenih SWOT analizom. Razvoj konceptualnog modela je obuhvatio 3 vremenska perioda¹²². Za svaki od predloga, ispitanici su naveli vremenski period, tj. dinamiku sprovođenja predloga unapređenja, čije su srednje vrednosti korišćene za dobijanje konačnih rezultata. U pregledu 6.19, prikazan je vremenski period razvoja konceptualnog modela, kao i njegovi elementi.

Pregled 6.19. Vremenski period razvoja konceptualnog modela

Elementi konceptualnog modela			Vremenski period
Unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama	Unapređenje okvira za upravljanje klimatskim promenama	Strateški okviri	kratkoročno
			kratkoročno
			kratkoročno
		Zakonodavni okviri	srednjoročno
			kratkoročno
			srednjoročno
	Institucionalni okviri	srednjoročno	
		srednjoročno	
		srednjoročno	
		srednjoročno	
Unapređenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama	Regulatorne mere podrške	srednjoročno	
	Ekonomске mere podrške	dugoročno	
	Informacione mere podrške	kratkoročno	
dugoročno			
Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama			kratkoročno
			srednjoročno

Izvor: original

Uočava se, da je kod predloga unapređenja strateških okvira za upravljanje klimatskim promenama, predložena primena u kratkoročnom vremenskom periodu. Za unapređenje zakonodavnih okvira, predložena je primena u kratkoročnom i srednjoročnom periodu. Za primenu predloga unapređenja institucionalnih okvira, predložen je srednjoročni vremenski period. Kod primene predloga unapređenja saradnje u upravljanju klimatskim promenama, predloženi su kratkoročni i srednjoročni vremenski periodi. Za primenu predloga unapređenja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, predložena sva 3 vremenska perioda, i to: srednjoročni period za unapređenje regulatornih mera podrške, dugoročan za ekonomske mere podrške, dok je za unapređenje informacionih mera podrške, predložena primena u kratkoročnom i dugoročnom vremenskom periodu.

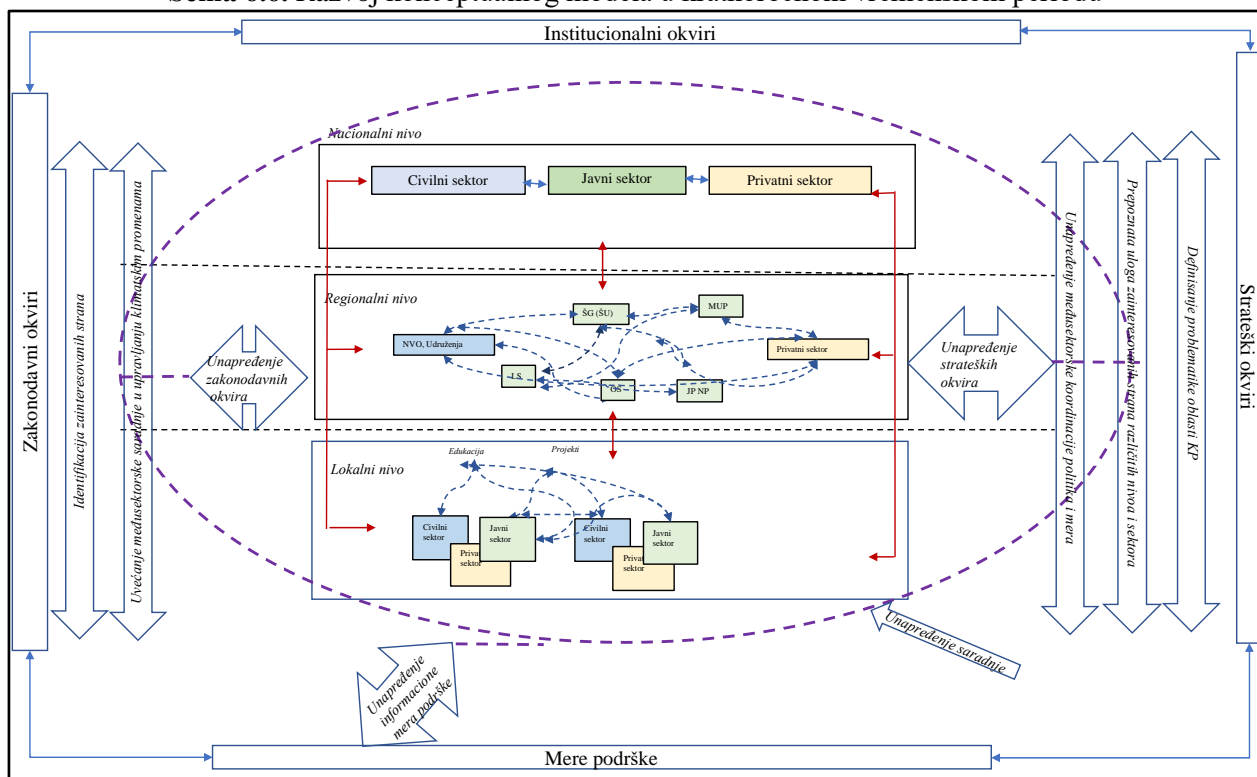
U nastavku je dat pregled predlog razvoja i funkcionisanje konceptualnog modela, za svaki od vremenskih perioda pojedinačno.

6.4.1. Razvoj i funkcionisanje konceptualnog modela u kratkoročnom vremenskom periodu

Na šemi 6.6., dat je prikaz predloga **razvoja konceptualnog modela** koje bi bilo moguće primeniti u kratkoročnom vremenskom periodu, odnosno vremenskom roku do 1 godine.

¹²² Ovi periodi su uzeti u obzir zbog sprovođenja strateških aktivnosti u periodu od 5 godina (vremenski period trajanja strateških dokumenata), kao i potrebe za definisanjem podperioda u okviru njega. Iz tog razloga se, kao kratkoročni uzima period do 1 godine, srednjoročni 1-3 godine, a dugoročni 3-5 godina.

Šema 6.6. Razvoj konceptualnog modela u kratkoročnom vremenskom periodu

U kratkoročnom vremenskom periodu, predlaže se primena predloga unapređenja koja se odnosi na unapređenje:

- strateških i zakonodavnih okvira za upravljanje klimatskim promenama;
- informacionih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- saradnje u upravljanju klimatskim promenama.

Na osnovu kvalitativne obrade podataka prikupljenih sprovođenjem intervjua sa predstavnicima nadležnih institucija i organizacija iz šumarstva i povezanih sektora, kao i SWOT analize, utvrđena su rešenja i aktivnosti predloga unapređenja elemenata konceptualnog okvira koja se mogu primeniti u kratkoročnom vremenskom periodu, odnosno periodu do 1 godine (pregled 6.20).

Pregled 6.20. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u kratkoročnom vremenskom periodu

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Predložene aktivnosti
Unapređenje strateških okvira	Razvijanje strateških okvira oblasti klimatskih promena	– Usvajanje Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom
	Prepoznata uloga zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanju klimatskim promenama	– Definisane potrebe za uključivanjem zainteresovanih strana sva 3 sektora na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u izradi regionalnih i lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove
	Unapređenje međusektorske koordinacije politika i mera za upravljanje klimatskim promenama	– Obrazovanje radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama u okviru Nacionalnog saveta za klimatske promene
Unapređenje zakonodavnih okvira	Uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou	– Definisane Načela međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou

Pregled 6.20. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u kratkoročnom vremenskom periodu

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Predložene aktivnosti
Unapređenje mera podrške	Unapređenje mera podrške za razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana	– Uključivanje informacija o radu ŠG, ŠU u okviru JP za gazdovanje državnim šumama u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama
Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama	Unapređenje postojećih oblika saradnje	– Uključivanje predstavnika civilnog sektora u aktivnosti (grupa 1, grupa 6) – Organizovanje edukacije i obuke, uključujući i izradu i implementaciju projekata (grupa 2, grupa 4)

Izvor: original

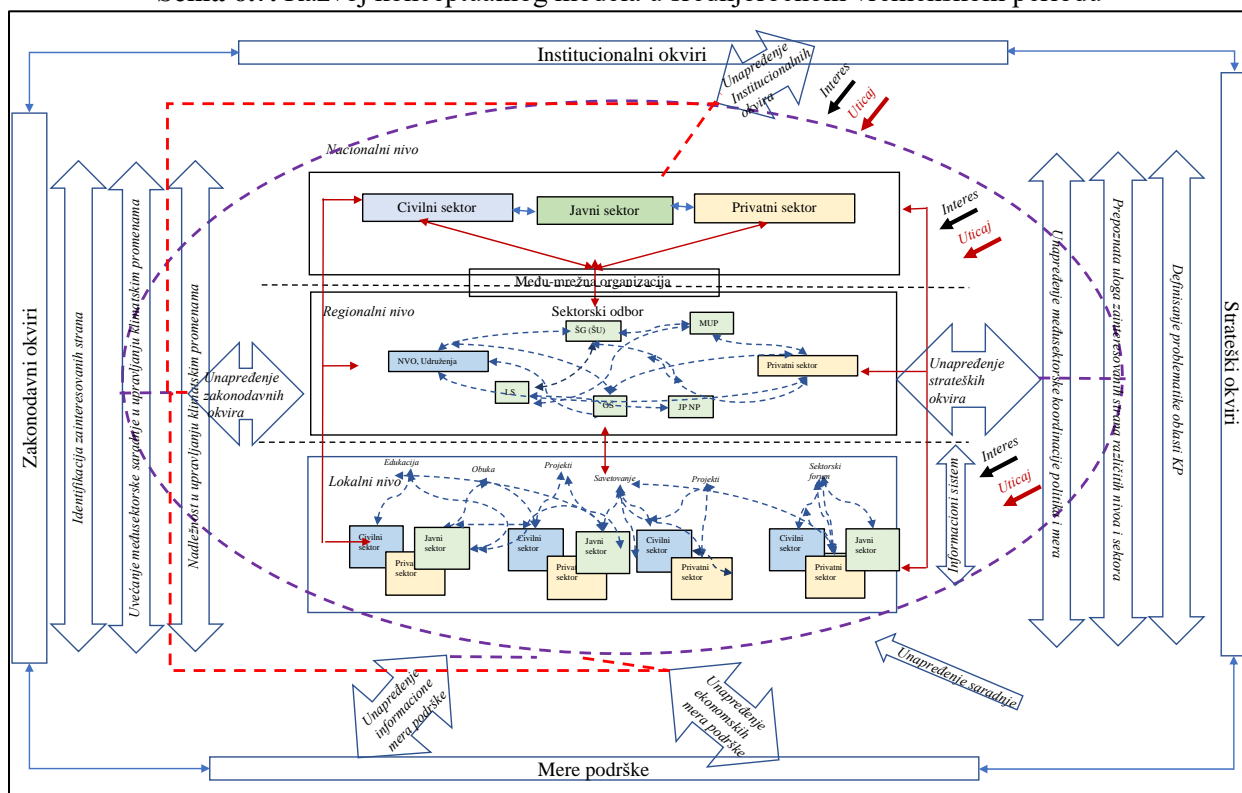
U odnosu na unapređenje strateških okvira, predlaže se primena svih predloženih rešenja i aktivnosti u kratkoročnom vremenskom periodu. Pored toga, predlaže se primena pojedinih predloženih rešenja i aktivnosti koje se odnose na unapređenje zakonodavnih okvira kao i saradnje u upravljanju klimatskim promenama. Za unapređenje mera podrške, predlaže se primena jednog predloženog rešenja i aktivnosti informacionih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Posmatrajući **funkcionisanje i povezanost** elemenata konceptualnog okvira u kratkoročnom periodu razvoja, uočava se povezanost okvira za upravljanje klimatskim promenama, saradnje i mera podrške. Naime, „unapređenje strateških okvira“ je u vezi sa „unapređenjem saradnje“, jer omogućava definisanje potrebe za uključivanjem zainteresovanih strana iz različitih sektora i nivoa, u upravljanju klimatskim promenama. Pored toga, „unapređenje zakonodavnih okvira“ je u vezi sa „unapređenjem saradnje“, jer bi se na taj način olakšalo unapređenje postojećih oblika saradnje, tj. uključivanje različitih zainteresovanih strana u zajedničke aktivnosti, kao i organizovanje edukacije i obuke koja se odnosi na pitanje klimatskih promena. Takođe, prisutna je povezanost „unapređenja informacionih mera podrške“ sa „unapređenjem postojećih oblika saradnje“, jer bi se na taj način olakšao protok informacija o aktivnostima koje se obavljaju na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, koje uključuju i različite oblike saradnje.

6.4.2. Razvoj i funkcionisanje konceptualnog modela u srednjoročnom vremenskom periodu

Na šemi 6.7., dat je prikaz predloga **razvoja konceptualnog modela** koje bi bilo moguće primeniti u srednjoročnom vremenskom periodu, odnosno vremenskom roku 1-3 godine.

Šema 6.7. Razvoj konceptualnog modela u srednjoročnom vremenskom periodu

U srednjoročnom vremenskom periodu, predlaže se primena predloga unapređenja koja se odnosi na unapređenje:

- zakonodavnih i institucionalnih okvira za upravljanje klimatskim promenama;
- ekonomskih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- saradnje zainteresovanih strana.

Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u srednjoročnom vremenskom periodu su prikazanu na pregledu 6.21.

Pregled 6.21. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u srednjoročnom vremenskom periodu

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Predložene aktivnosti
Unapređenje zakonodavnih okvira	Izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove	– Identifikacija zainteresovanih strana nadležnih za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija sva 3 sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja
		– Definisane nadležne organizacije za koordinaciju razmene informacija i definisanja potrebnih mera podrške na nižim nivoima upravljanja
		– Identifikacija nadležnih organizacija za sprovođenje mera podrške
Unapređenje institucionalnih okvira	Unapređenje nadležnosti organizacija na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama	– Uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija na nižim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima.
		– Dodeljivanje uloge i odgovornosti zaposlenima u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u definisanju izazova i potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, kao i njihovoj primeni
	Uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u	– Osnivanje među-mrežne organizacije – Organizacija rada

Pregled 6.21. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u srednjoročnom vremenskom periodu

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Predložene aktivnosti
	upravljanju klimatskim promenama i uvećanje njihovog uticaja	
Unapređenje mera podrške	Uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana	– Podrška LS za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene kroz Horizon i LIFE program
		– Podsticaj VPŠ za negu, zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa, primenu šumarskih mera za povećanje adaptivnih kapaciteta šuma
Unapređenje saradnje u upravljanju klimatskim promenama	Unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana	– Organizacija među-sektorskih foruma
		– Obrazovanje interaktivnog informacionog sistema među-mrežne organizacije

Izvor: original

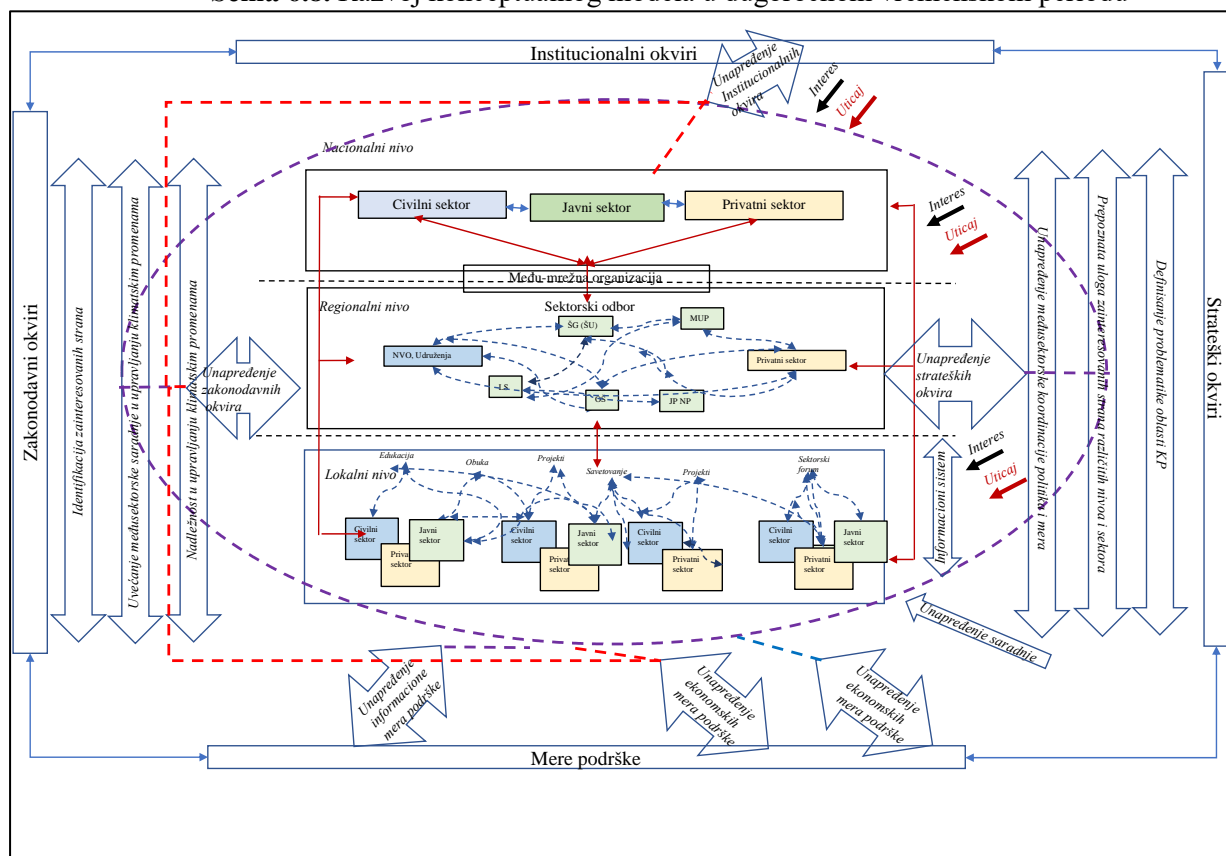
U srednjoročnom vremenskom periodu, predlaže se primena predloga unapređenja zakonodavnih okvira, koji se odnosi na izradu lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove. Predlaže se primena svih predloga unapređenja institucionalnih okvira, koja se odnosi na unapređenje nadležnosti organizacija na nižim nivoima u upravljanju klimatskim promenama, ali i uspostavljanje uslova za uvećanje njihovog uticaja u odlučivanju i upravljanju klimatskim promenama. Pored toga, u srednjoročnom vremenskom periodu se predlaže i primena predloga unapređenja saradnje, koja se odnosi na unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana, ali i unapređenje mera podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama.

U srednjoročnom vremenskom periodu, uočava se složena **povezanost i funkcionisanje** elemenata konceptualnog okvira modela. Tako je „unapređenje zakonodavnih okvira“ u vezi sa „unapređenjem institucionalnih okvira“ jer je za dodeljivanje uloga i odgovornosti zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama neophodan zakonski okvir. Primenom predloženog rešenja, zakonski okvir bi definisao zainteresovane strane koje bi trebalo da budu uključene kako u prikupljanje podataka, identifikaciju i sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama. Pored toga, osnivanjem novog organizacionog oblika, tj. među-mrežne organizacije, stvaraju se i uslovi za unapređenje saradnje, obrazovanje među-sektorskih foruma, što predstavlja i vezu „unapređenja institucionalnih okvira“ i „unapređenja saradnje“. Uočava se i veza između „unapređenja mera podrške“ i „unapređenja saradnje“, i to u smislu pružanja ekonomskih podsticaja za razvijanje različitih aktivnosti koje mogu da podstiču saradnju između različitih zainteresovanih strana. Takođe, uočava se i veza između „unapređenja mera podrške“ i „unapređenja zakonodavnih okvira“, u smislu podsticanja uvećanja znanja u vezi sa izradom akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove.

6.4.3. Razvoj i funkcionisanje konceptualnog modela u dugoročnom vremenskom periodu

Predlog razvoja konceptualnog modela koji bi mogao da bude primenjen u dugoročnom vremenskom periodu je prikazan na šemi 6.8.

Šema 6.8. Razvoj konceptualnog modela u dugoročnom vremenskom periodu

U dugoročnom vremenskom periodu, predlaže se primena predloga unapređenja koja se odnosi na unapređenje regulatornih i informacionih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u dugoročnom vremenskom periodu (3-5 godina) su prikazani na pregledu 6.22.

Pregled 6.22. Predlozi unapređenja elemenata konceptualnog okvira u dugoročnom vremenskom periodu

Elementi konceptualnog modela	Predloženo rešenje	Predložene aktivnosti
Unapređenje regulatornih mera podrške	Unapređenje mera podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama	– Potpisivanje sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju
		– Memorandum saradnje između JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija
		– Memorandum saradnje između među-mrežne organizacije i lokalnih NVO
		– Plan odnosa sa javnošću za sektor šumarstva i povezane sektore
Unapređenje ekonomskih mera podrške	Unapređenje mera podrške za edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja	– Planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina
		– Angažovanje zainteresovanih strana u izradi i implementaciji istraživačkih projekata

Izvor: original

Da bi se primenila predložena rešenja koja se odnose na unapređenje regulatornih i informacionih mera podrške, neophodno je unapređenje zakonodavnih i institucionalnih okvira koja su predviđena u prethodnom, kratkoročnom i srednjoročnom vremenskom periodu. U smislu **povezanosti i funkcionisanja** elemenata konceptualnog okvira, uočava se veza između strateških i zakonodavnih okvira, koji pružaju osnovu za potpisivanje različitih sporazuma i memoranduma saradnje, koji su predloženi datim rešenjem. Pored toga, osnivanjem među mrežne organizacije, uspostavljena je osnova za poboljšanje saradnje, ali i mogućnosti organizovane edukacije, što ukazuje na vezu i sa institucionalnim okvirima i saradnjom.

7. DISKUSIJA

U okviru ovog poglavlja, izvršeno je poređenje rezultata, do kojih se došlo na osnovu ovog istraživanja, vezanih za okvire i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama, identifikaciju i klasifikaciju zainteresovanih strana prema interesu i uticaju u upravljanju klimatskim promenama, i njihovu saradnju, sa rezultatima prethodnih istraživanja.

7.1. OKVIRI I MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

U ovom potpoglavlju, prikazano je poređenje rezultata koji se odnose na okvire i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama.

7.1.1. Okviri za upravljanje klimatskim promenama

Da bi se pristupilo rešavanju problema koji su u vezi sa klimatskim promenama, potreban je dvostruku pristup u upravljanju, koji obuhvata ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje (Meadowcroft, 2009). Kako bi se aktivnosti koje se odnose na ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama integrisale u različite sektore, neophodna je interakcija i koordinacija između različitih zainteresovanih strana u okviru istog, ali i između različitih sektora na različitim nivoima upravljanja (Meadcroft, 2009; Nonić *et al.*, 2017; Nedeljković *et al.*, 2019; Stanišić *et al.*, 2022). U tom smislu, neophodna je integracija pitanja klimatskih promena u različite sektore, koja se odnosi i na „...*sagledavanje mera ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promenama kroz sve relevantne sektorske politike i sve nivoe upravljanja*“ (Ranković *et al.*, 2016b).

Međusektorski pristup ovoj problematici je vrlo bitan, jer prema istraživanju brojnih autora, politike različitih, ali i povezanih sektora (šumarstvo, zaštita prirode, životna sredina, energetika), mogu da imaju neusklađene pa čak i oprečne ciljeve (Schmithüsen, 2003, Nonić *et al.*, 2014, Ranković *et al.*, 2016b). Kako bi se postavljeni ciljevi i zadaci ostvarili, državama su na raspolaganju različiti instrumenti, koji obuhvataju, između ostalog, strateške i zakonodavne okvire.

Rezultati analize **strateških okvira** šumarstva i povezanih sektora u EU ukazuju na postojanje različitih dokumenata (Nova EU Strategija za prilagođavanje klimatskim promenama (2021c); Nova EU strategija o šumama za 2030. godinu (2021b); EU Strategija za zaštitu biodiverziteta 2030. godine (2020c); Klimatsko-energetski okvir za period 2020-2030. godine (2014b)), koja definišu potrebu za integracijom pitanja ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama na različitim nivoima upravljanja (nacionalni, regionalni, lokalni) uz saradnju različitih zainteresovanih strana.

Rezultati prethodnih istraživanja u Srbiji i zemljama iz okruženja (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina), ukazuju na postojanje složenog strateškog okvira za upravljanje klimatskim promenama (Nedeljković *et al.*, 2018). Isti autori su ukazali da je u svim strateškim dokumentima pomenutih država, kojima se direktno reguliše problematika klimatskih promena, istaknuta „...*potreba za integracijom mera za ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama u sve sektorske politike*“ (Nedeljković *et al.*, 2018). Stavovi većine ispitanika u okviru ovog istraživanja, takođe, potvrđuju da je neophodno uključivanje problematike klimatskih promena u politiku šumarstva, zaštite prirode i povezanih sektora, primenom različitih mera podrške.

Pored toga, isti autori su naglasili da postoji potreba za daljim razvojem strateških okvira u oblasti klimatskih promena u Srbiji, kao i potreba za unapređenjem međusektorske saradnje uz usklađivanje nacionalnih politika različitih sektora (Nedeljković *et al.*, 2018). U okviru ovog istraživanja je potvrđeno i da postoji potreba za daljim razvijanjem strateških okvira u oblasti klimatskih promena, i to, prema stavovima ispitanika JP, sa aspekta saradnje zainteresovanih strana i usklađivanja mera podrške između različitih sektora.

U istraživanju o primeni politika i mera prilagođavanja klimatskim promenama u Holandiji, sprovedenom od strane de Bruina i saradnika, uočeno je da zainteresovane strane sa nižih nivoa upravljanja nemaju uvek jasno definisanu ulogu, niti su uključene u proces definisanja pomenutih politika i mera podrške (de Bruin *et al.*, 2009).

Vogel i Henstra su uočili da je jedan od razloga slabijeg uključivanja zainteresovanih strana sa lokalnog nivoa upravljanja u proces definisanja politika loša koordinacija i razmena informacija između različitih nivoa upravljanja (Vogel, Henstra, 2015). Slična situacija je utvrđena i u okviru ovog istraživanja u predstavljenim i analiziranim dokumentima.

Rezultati istraživanja različitih autora o **zakonodavnim okvirima** u EU, ukazuju da je veliki broj zemalja članica formulisalo, usvojilo ili uskladilo zakone koji se odnose na klimatske promene, koji su u skladu sa regulativom EU, i ciljevima koji proizilaze iz različitih obavezujućih i neobavezujućih dokumenata (Ranković *et al.*, 2016b; Nedeljković *et al.*, 2018; ECF, 2020). Ipak, uočena je potreba za „...*boljom integracijom pitanja klimatskih promena u nacionalne politike, i njihovo sprovođenje kroz nacionalne zakone*“ (Stanišić, Nedeljković, 2020).

U Srbiji, kao i u zemljama u okruženju (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina) prisutan je složen zakonodavni okvir u oblasti klimatskih promena (Ranković *et al.*, 2016b; Nedeljković *et al.*, 2018). Međutim, u istraživanju integracije politika i mera između različitih sektora na lokalnom nivou upravljanja u Velikoj Britaniji, uočeno je da potreba za primenom lokalnih akcionih planova za prilagođavanje klimatskim promenama nije uvek jasno definisana (Urwin, Jordan, 2008).

Prethodna istraživanja u EU, ukazuju da je za uspešno sprovođenje zakona, kao i akcionih planova koji se odnose na oblasti klimatskih promena, neophodno pružanje jasnih informacija o tome koje zainteresovane strane će biti uključene u taj proces, uz jasne mehanizme implementacije planiranih aktivnosti (Termeer *et al.*, 2012; Biesbroek *et al.* 2010). Međutim, u istraživanju koje su sproveli Mulan i saradnici koje se odnosi na planiranje prilagođavanja klimatskim promenama na nacionalnom nivou, utvrđeno je da, u pojedinim slučajevima, zakonodavnih okviri ne sadrže pomenute informacije ili su one nejasne (Mullan *et al.*, 2013). Iako se naglašava da su kroz zakone i različite planove definisane zainteresovane strane koje će biti uključene u borbu protiv klimatskih promena, prethodna istraživanja su ukazala na nedostatak jasnih smernica o saradnji, učešću i aktivnostima zainteresovanih strana u procesu primene različitih rešenja (Woodruff, Regan, 2019). U okviru ovog istraživanja, utvrđena je slična situacija u predstavljenim i analiziranim dokumentima.

Iako je pitanje saradnje u borbi protiv klimatskih promena napomenuto u okviru različitih međunarodnih i dokumenata na nivou EU (UNFCCC, Kjoto protokol, Sporazum iz Pariza, Evropski Zakon o klimi), uočene su „...*promene u ulogama i odnosima između zainteresovanih strana*“, pri čemu je neophodno „...*prevođenje pitanja saradnje kroz konkretne obaveze*“, kroz „...*izmene u pravnim okvirima*“ (Rudall, 2021). Prethodna istraživanja su ukazala da postojanje zakonske regulative, i podsticaja koji su određeni zakonom, između ostalog, može da ima pozitivan uticaj na uspostavljanje i/ili dalje razvijanje saradnje (Batory, Svenson, 2019). Međutim, uočeno je da je jedan od nedostataka zakonodavnih okvira koji se odnose na oblast klimatskih promena, nejasno definisanje načina i mehanizama saradnje između zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja (Averchenkova, Guzman, 2018), što je potvrđeno i u prethodnim istraživanjima u Srbiji (Gudurić *et al.*, 2013; Nonić *et al.*, 2017) ali i u okviru ovog istraživanja.

Proučavajući **institucionalne okvire** šumarstva i povezanih sektora, prethodna istraživanja su ukazala na postojanje različitih institucija i organizacija iz javnog, civilnog i privatnog sektora, koja su uključena u upravljanje klimatskim promenama na različitim nivoima upravljanja (Nonić *et al.*, 2017; Nedeljković, Stanišić, 2020). Nedeljković i saradnici su ukazali da u sektoru šumarstva i zaštite prirode, u odabranim zemljama JIE, postoji „...*jasna podela nadležnosti između institucija javne uprave u šumarstvu i zaštiti prirode*“ sa aspekta upravljanja klimatskim promenama (Nedeljković *et al.*, 2019).

Prethodna istraživanja upravljanja klimatskim promenama sa aspekta saradnje zainteresovanih strana u Srbiji, su ukazala na nedostatak nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama, naročito organizacija civilnog i javnog sektora na lokalnom i regionalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima (Stanišić *et al.*, 2021).

Rezultati istraživanja različitih autora o upravljanju klimatskim promenama i institucionalnim okvirima u zemljama koje se nalaze u okviru i van EU, su ukazala da nedostatak nadležnosti za upravljanjem klimatskim promenama, između ostalog, može da dovede do umanjavanja uticaja

organizacija u ovoj oblasti (Di Gregorio *et al.*, 2019; Pezdevšek Malovrh *et al.*, 2019; Stanišić *et al.*, 2021). U tom smislu, neophodno je prilagođavanje postojećih institucija i organizacija za bavljenje pitanjima klimatskih promena (Meadowcroft, 2009). Ovo je naročito značajno i sa aspekta dostizanja ciljeva održivog razvoja što je navedeno u istraživanju Ilića i Hafnera, s obzirom da je „...za usaglašavanje mera različitih sektorskih politika, neophodan upravo dobro koordiniran institucionalni okvir“ (Ilić, Hafner, 2011).

Organizaciona struktura pomenutih institucija i organizacija treba na efikasan način da podržava primenu svih sektorskih i mera za upravljanje klimatskim promenama, pri čemu je neophodno jasno definisanje njihovih odgovornosti i nadležnosti (Nonić *et al.*, 2014).

Nedeljković i saradnici su u analizi institucionalnih okvira šumarstva i povezanih sektora ukazali da u Srbiji, za razliku od Hrvatske, „...javna služba u šumarstvu nema primarni cilj upravljanje klimatskim promenama“ (Nedeljković *et al.*, 2019). Ovakvi rezultati su potvrđeni i u okviru ovog istraživanja, gde je utvrđeno da javna služba u šumarstvu, kao ni JP za gazdovanje državnim šumama u Srbiji, nemaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama. U sektoru životne sredine, istraživanja integrisanog upravljanja mera prilagođavanja na klimatske promene na lokalnom nivou, ukazuju da LS, u okviru svojih nadležnosti nemaju za primarni cilj upravljanje klimatskim promenama (Vranić *et al.*, 2018), što je prikazano i u rezultatima ovog istraživanja. Pored toga, prethodna istraživanja primena politika održivog razvoja kao i oblasti klimatskih promena, ukazuju i na nedostatak povezanosti između nacionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, kao i nizak nivo učešća građana i privatnog sektora, u razvoja strategija održivog razvoja (Milutinović, 2010), kao i prilagođavanja klimatskim promenama (Vranić, 2018). U okviru ovog istraživanja, utvrđena je slična situacija, kada je u pitanju povezanost između različitih nivoa upravljanja, u šumarstvu i povezanim sektorima.

Istraživanjem Nedeljković i saradnika, utvrđeno je da postojeće institucije i organizacije u šumarstvu i zaštiti prirode u Srbiji i zemljama JIE, ne pružaju optimalnu podršku za upravljanje klimatskim promenama. Uzrok tome je, pored ostalog, neusklađenost komunikacije između različitih institucija i organizacija na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, ali i njihovih zahteva i potreba u borbi protiv klimatskih promena (Nedeljković *et al.*, 2019). Pored toga, prethodna istraživanja ukazuju na nedostatak koordinacije na različitim nivoima upravljanja u oblasti klimatskih promena, naročito kada je u pitanju donošenje sektorskih ciljeva i mera (Hanssen *et al.*, 2013). Isti autori su naglasili da u pojedinim slučajevima, uspostavljeni ciljevi i mere koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama, nisu u skladu sa realnim potrebama i ograničenjima, sa kojima se suočavaju zainteresovane strane na nižim nivoima upravljanja (Hanssen *et al.*, 2013).

Istraživanje Hopea i saradnika o oblicima i ulogama različitih organizacija za upravljanje klimatskim promenama u odabranim zemljama EU, ukazuju na potrebu za uspostavljanjem nešto „fleksibilnijih i otvorenijih“ organizacionih oblika, sa ciljem boljeg povezivanja i koordinacije rada različitih zainteresovanih strana koje su uključene u ovu problematiku (Hoppe *et al.*, 2017). U istom pravcu, prethodna istraživanja su ukazala na nedostatak povezanosti između eksperata na nacionalnom nivou upravljanja i lokalne zajednice, naročito sa aspekta razmene znanja u identifikaciji problema i mera u upravljanju klimatskim promenama (Corfee-Morlot *et al.*, 2011; Hoppe, Wesselink, 2014), što je potvrđeno od strane ispitanika i u ovom istraživanju.

Iako je prepoznata uloga LS kao jednog od glavnih aktera u upravljanju klimatskim promenama (Urwin, Jordan, 2008), prethodna istraživanja ukazuju da se one suočavaju sa različitim izazovima. U tom smislu, u istraživanju Daneviga i saradnika u implementaciji prilagođavanja klimatskim promenama na lokalnom nivou upravljanja, uočene su nejednakosti između opština u dostupnosti resursima (ljudskim, finansijskim), umanjeње mogućnosti planiranja aktivnosti i radova, nedostatak interesovanja javnosti da se bave ovom problematikom, itd. (Dannevig *et al.*, 2012). U istom pravcu sa aspekta prepeka u primeni aktivnosti prilagođavanja klimatskim promenama, prethodno istraživanje je ukazalo da jedan od glavnih izazova predstavlja i nedostatak uspostavljanja jasnih ciljeva i prioriteta od strane LS u vezi sa pitanjima klimatskih promena, što dovodi do smanjenja aktivnosti, kontakta i saradnje sa drugim zainteresovanim strana i umanjeњog interesovanja

za bavljenjem ovom problematikom (Kriastianessen, Granberg, 2021). Prema istraživanju Markovića o stanju zaštite životne sredine na lokalnom nivou upravljanja u Srbiji, uočen je nedostatak stručnih kapaciteta, kao i da je broj zaposlenih koji bi trebalo da se bave pitanjima klimatskih promena u okviru ovog sektora, dosta ograničen (Marković, 2014). Istraživanje sprovedeno od strane Stjuarta i Tajlera, kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, ukazuje na nedostatak postojanja organizacija koje bi povezivale različite zainteresovane strane, i imale ulogu ne samo koordinatora, već učestvovala u razmeni i podsticanju širenja znanja (Stewart, Tyler, 2019). Slične rezultate su dobili i Nedeljković i saradnici, koji su ukazali na potrebu formiranja novih institucija i organizacija u šumarstvu i zaštite prirode, koje bi vršile koordinaciju sprovođenja politika upravljanja klimatskim promenama između različitih sektora (Nedeljković *et al.*, 2018). U okviru ovog istraživanja, utvrđena je ista potreba na osnovu analiziranih dokumenata kao i dobijenih rezultata.

U skladu sa tim, predložena su unapređenja okvira za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima, koja obuhvataju: dalje razvijanje strateških i zakonodavnih okvira prepoznavanje uloge i uvećanje nadležnosti zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanju klimatskim promenama, uz njihovo uključivanje u izradi akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove. Predloženo unapređenje institucionalnih okvira obuhvata uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana u odlučivanju u ovoj oblasti osnivanjem među-mrežne organizacije, koja pruža mogućnost i uvećanju saradnje na sva 3 nivoa upravljanja. Predložena unapređenja okvira za upravljanje klimatskim promenama su potvrđena kvalitativnom analizom stavova donosilaca i eksperata iz oblasti šumarstva, zaštite životne sredine i klimatskih promena.

7.1.2. Mere podrške za upravljanje klimatskim promenama

Prethodna istraživanja su ukazala na potrebu za integrisanjem mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u politike različitih sektora, kao što su šumarstvo, poljoprivreda, energetike, itd. (Fröhlich, Knieling, 2013), uključujući i različite programe i strategije (Huq *et al.*, 2003).

Istraživanja sprovedena u prethodnom periodu koja se odnose na kreiranje i sprovođenje politika u upravljanju klimatskim promenama, su ukazala da su zemljama članicama EU na raspolaganju različite regulatorne, ekonomske i informacione mere podrške (Bruneiniece *et al.*, 2013; Ledda *et al.*, 2020).

Prema istraživanju Lede i saradnika, Nova EU Strategija za prilagođavanje klimatskim promenama, ukazuje da mere podrške treba da obuhvate različite nivoe upravljanja (nacionalni, regionalni i lokalni nivo upravljanja), uz saradnju između različitih zainteresovanih strana u njihovoj primeni, pri čemu je posebno naglašena uloga regionalnog nivoa upravljanja (Ledda *et al.*, 2020). Proučavanjem mera podrške koje se odnose na šumarstvo u EU, Stanišić i Ranković su uočili potrebu za daljim razvijanjem različitih mera podrške i njihovoj primeni na različitim nivoima upravljanja (Stanišić, Ranković, 2020), što je utvrđeno i u ovom istraživanju.

Prethodna istraživanja povezanosti različitih politika, ukazuju na nedostatak **regulatornih mera podrške** koja se odnose na razvijanje partnerstva ili unapređenje drugih načina i oblika saradnje između zainteresovanih strana (Berardo, Scholz, 2010). Istraživanje Lija i saradnika o strategijama u borbi protiv prirodnih nepogoda u Kini, ukazuje da jedan od uzroka za nedostatak regulatornih mera podrške koje podržavaju saradnju između zainteresovanih strana različitih sektora, predstavlja centralizovan sistem upravljanja (Li *et al.*, 2013). U okviru istog istraživanja, uočena je integracija regulatornih mera podrške između istog sektora na različitim nivoima upravljanja (vertikalno), dok horizontalno, između različitih sektora na istom nivou upravljanja, često nedostaje. Isti autori naglašavaju postojanje različitih interesa, uticaja, ali i prioriteta zainteresovanih strana u primeni aktivnosti borbe protiv prirodnih nepogoda (Li *et al.*, 2013).

Prethodna istraživanja ukazuju da su regulatorne mere podrške za upravljanje klimatskim promenama prisutne u programskim i planskim dokumentima LS, koja se prvenstveno bave pitanjima zaštite životne sredine, ali da nisu namenski planirane (Vranić, 2018). Sličnu situaciju potvrđuju i stavovi ispitanika u okviru ovog istraživanja, gde su regulatorne mere podrške prepoznate samo od

strane predstavnika LS, sa aspekta zaštite životne sredine, i kroz različite studije procene uticaja i rizika sa aspekta zaštite životne sredine.

Kao jedan od razloga za nedovoljnu naglašenost pojedinih aspekata u regulatornim merama podrške za upravljanje klimatskim promenama, Mikvić i saradnici su uočili postojanje različitih i ponekad neusaglašenih prioriteta, ciljeva i potreba između različitih sektora u odnosu na upravljanje klimatskim promenama (Mickwitz *et al.*, 2009). Pored pomenutog, isti autori naglašavaju i da jedan od razloga za nedostatak određenih regulatornih mera podrške, može da predstavlja i dugotrajan vremenski period od usvajanja glavnih strateških i zakonodavnih dokumenata u oblasti klimatskih promena, do njihovog definisanja kroz programe i planove (Mickwitz *et al.*, 2009).

Posmatranjem rezultata ovog istraživanja, uočava se da su strateški i zakonodavni okviri u oblasti klimatskih promena u Sloveniji i Hrvatskoj usvojeni u periodu od 2008 do 2019. godine, dok je u Srbiji, 2021. godine usvojen Zakon o klimatskim promenama (2021g), pri čemu su Strategija niskougljeničnog razvoja Srbije kao i Nacionalni plan prilagođavanja na klimatske promene u fazi javne rasprave, tj. izrade. Ovakva situacija bi mogla delimično da objasni nepostojanje regulatornih mera podrške koje se odnose na razvijanje saradnje zainteresovanih strana, ali i njihovog uključivanja u izradi lokalnih planova i programa za prilagođavanje klimatskim promenama, kao što je to slučaj u Hrvatskoj (2019). Nedostatak regulatornih mera podrške koje utiču na razvoj saradnje u upravljanju klimatskim promenama, se može objasniti i činjenicom da postojeći strateški okviri šumarstva i povezanih sektora nisu u dovoljnoj meri prepoznali ulogu zainteresovanih strana sa nižih nivoa u upravljanju klimatskim promenama, a zakonodavnih okviri nisu definisali potrebu za njihovom saradnjom, pa kao takvi, ne pružaju podsticaj za razvojem potrebnih mera podrške.

Prethodna istraživanja o merama podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu, su ukazala na postojanje **ekonomskih mera podrške** (direktni i indirektni podsticaji) u EU, kroz različite fondove i investicije koje su dostupne državama članicama, kroz direktne i indirektno finansijske podsticaje u šumarstvu i zaštiti prirode, sa ciljem smanjenja emisija GESB, promovisanja korišćenja drveta kao OIE (Stanišić, Ranković, 2020). U Sloveniji i Hrvatskoj, kao zemljama članicama EU, ekonomske mere podrške u većoj meri zastupljene nego u Srbiji i Crnoj Gori, što je utvrđeno u okviru ovog istraživanja.

U prethodnim istraživanjima, uočeno je da je saniranje šteta nastalih u šumama 2014. godine u istočnoj Srbiji usled pojave ledoloma, finansirano od strane države (Baković *et al.*, 2015). Međutim, istraživanja o pojavi ledenog talasa Sloveniji, ukazuju da, iako prirodne nepogode mogu biti nepredvidive, uklanjanje šteta u šumi, sanacija kao i pošumljavanje, ne mogu da se obavljaju „ad hoc“ (Unay-Gailhard, Bojnec, 2020). U tom smislu, u istraživanjima sprovedenim u Srbiji i Sloveniji, naglašava se da su korisnicima i VPŠ, za saniranje nastalih šteta u šumama usled pojave prirodnih nepogoda, potrebni finansijski podsticaji ne samo od strane države, nego i od inostranih fondova, privatnih kompanija, i društva u celini (Baković *et al.*, 2015; Unay-Gailhard, Bojnec, 2020). Potreba za uvećanjem raznovrsnosti finansijskih podsticaja je uočena u okviru ovog istraživanja, gde je utvrđeno da ekonomske mere podrške potiču iz državnog budžeta uz vrlo mali udeo fondova drugih sektora, uz akcenat na preventivne mere zaštite od prirodnih nepogoda.

Prethodna istraživanja ukazuju da je za pojedine zainteresovane strane, kao što su NVO, dostupnost ekonomskih mera podrške izuzetno bitna, s obzirom da njihovo učešće u različitim aktivnostima u borbi protiv klimatskih promena zavisi ne samo od dostupnosti mera podrške, već i od njihove raznovrsnosti (Youssef, 2021). Ovakva situacije je potvrđena i u okviru ovog istraživanja, kada su u pitanju NVO, a u smislu ograničene dostupnosti i raznovrsnosti ekonomskih mera podrške za njihov rad.

Potreba za uvećanjem ekonomskih mera podrške za aktivnosti u borbi protiv klimatskih promena je uočena od strane različitih autora (Lukinović *et al.*, 2017; Milutinović, 2018; Čomić, 2021). U istraživanju među-opštinske povezanosti u borbi protiv klimatskih promena, Corfi-Morlo i saradnici su ukazali da „...nedostatak horizontalne povezanosti opština može da predstavlja prepreku u upravljanju klimatskih promenama“ (Corfee-Morlo *et al.*, 2009). Pored toga, za uključivanje LS u izradu akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, ali i razvijanje saradnje

između opština ali i sa drugim zainteresovanim stranama, neophodna je i dostupnost raznovrsnijim mogućnostima finansiranja, kao što su evropski strukturni fondovi (Dragović *et al.*, 2017; Milutinović, 2018). Ovakva situacija je potvrđena i u okviru ovog istraživanja.

U analizi politika za upravljanje klimatskim promenama u EU, Rajner i Džordan su ukazali na postojanje brojnih **informacionih mera podrške**, koje se odnose na unapređenje procesa odlučivanja i rešavanja problematike klimatskih promena kroz unapređenje znanja i saradnje između zainteresovanih strana, razvijanje dijaloga uz korišćenje novih tehnologija (digitalnih platformi) za širenje informacija o ovoj problematici (Rayner, Jordan, 2016). Ove mere podrške su dostupne državama članicama EU, kao što su Slovenija i Hrvatska, pa je tako u okviru ovog istraživanja uočeno da postoje informacione mere podrške koje su u vezi sa uvećanjem kapaciteta i znanja javnog civilnog i privatnog sektora na više nivoa upravljanja po pitanju prilagođavanja klimatskih promena, ali i pojave prirodnih nepogoda (2019; 2016b), upravljanju zaštićenim područjima, poboljšanja razmene podataka, koje obuhvataju aspekte međusektorske saradnje na više nivoa upravljanja.

Istraživanja Stanišić i saradnika o merama podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode u EU i Jugoistočnoj Evropi, su ukazala da u Srbiji, strateški i zakonodavni okviri definišu veliki broj informacionih mera, koji uključuje pitanje saradnje između zainteresovanih strana (Stanišić *et al.*, 2021). U okviru ovog istraživanja, a na osnovu stavova ispitanika i analiziranih dokumenata, utvrđeno je prisustvo različitih informacionih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima, koje se sprovode kroz radionice, konferencije, seminare, implementaciju projekata, itd.

Međutim, prethodna istraživanja koja se odnose na kapacitet lokalnih zajednica u borbi protiv klimatskih promena, ukazala su na „...nedovoljno znanja i obučeni ljudi da predlažu i implementiraju složene projekte, što rezultira malim brojem realizovanih projekata od strane samih opština“ (Đorđević *et al.*, 2016). Istraživanja grupe autora o izazovima u primeni politika prilagođavanja klimatskim promenama, ukazuju da, ograničeni ljudski kapacitet u javnom sektoru često vode ograničenom planiranju i sprovođenju aktivnosti na lokalnom nivou koje se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama ali i pristupu finansijskim sredstvima za njihovo izvođenje (Fussel, 2009; Ampaire *et al.*, 2017). Slična situacije je potvrđena i stavovima ispitanika javnog sektora u ovom istraživanju.

Istraživanja koja se odnose na komunikaciju sa javnošću, ukazuju da brojne institucije i organizacije iz javnog sektora, ne ulažu dovoljno u širenje informacija i znanja koje su u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama, korišćenjem različitih informacionih platformi (Rodder *et al.*, 2011). U Srbiji, kada je u pitanju borba protiv klimatskih promena, pored ostalog, postoji nedovoljno razvijena svest šire javnosti o mogućnostima prilagođavanja (Lazarević, 2011).

Međutim, istraživanja Roter i saradnika koja se odnose na učešće zainteresovanih strana u borbi protiv klimatskih promena, su ukazala da sama razmena informacija ili podataka o efektima klimatskih promena ili aktivnostima u njihovom sprečavanju, nije dovoljna, ukoliko ne postoji sistemski pristup razmene informacija o primeni mera podrške i drugih aktivnosti (Rotter *et al.*, 2013). U tom smislu, istraživanjem Nonić i saradnika je uočeno da u Srbiji, na nacionalnom nivou upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode „...ne postoji sistemski organizovan proces izveštavanja između institucija u vezi sa klimatskim promenama“ (Nonić *et al.*, 2017). Ovakva situacija se, delimično može objasniti i nepostojanjem jasnih nadležnosti organizacija na nižim nivoima upravljanja u upravljanju klimatskim promenama, što je potvrđeno u okviru ovog istraživanja.

U istraživanju Dragović i saradnika o upravljanju prirodnim resursima, istaknuto je da ono treba da uključi „...delotvornu primenu zahteva koordinacije političkih ciljeva i administrativnih tela, učešće lokalnog stanovništva i nadležnih upravnika prirodnim resursima, instrumente participativnog planiranja“ (Dragović *et al.*, 2017). U istraživanju Corfe-Morlo i saradnika koji su proučavali upravljanje klimatskim promenama na više nivoa, uočeno je da nedostatak dodeljivanja nadležnosti na više nivoa upravljanja, kao i nedovoljno znanja, obrazovanja, i uključenosti nižih nivoa upravljanja u proces odlučivanja, predstavljaju faktore koji utiču na koordinaciju politika klimatskih promena i njihovu primenu (Corfee-Morlot *et al.*, 2009). U tom smislu, Gupta i saradnici su u analizi

politika i instrumenata za upravljanje klimatskim promenama naglasili da je za implementaciju različitih mera podrške neophodan funkcionalan sistem sprovođenja i praćenja, pri čemu institucionalna ograničenja (nedostatak odgovarajućih resursa, tehnički kapaciteti), ali i mogućnost horizontalnog i vertikalnog povezivanja sa drugim organizacijama, kao što su naglasili Willems i Baurment, predstavljaju samo neke od uočenih izazova (Willems, Baumert, 2003; Gupta *et al.*, 2007). Slična situacije je uočena u okviru ovog istraživanja, na osnovu analiziranih dokumenata, ali i stavova ispitanika. Većina ispitanika (71,3%) je potvrdila da ne postoji organizovan sistem za sprovođenje mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama. Pored toga, većina ispitanika (81,8%) je potvrdila da je neophodno uspostavljanje sistema za sprovođenje mera podrške na sva 3 nivoa upravljanja, pri čemu su neophodne institucionalne promene, u smislu povezivanja različitih nivoa i sektora, u upravljanju klimatskim promenama.

U skladu sa navedenim, predloženo je unapređenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, i to sa aspekta razvijanja saradnje zainteresovanih strana i njihovog uključivanja u izradi lokalnih studija i akcionih planova u ovoj oblasti. Predložena unapređenja regulatornih mera podrške se odnose na razvijanje sporazuma i memoranduma saradnje između zainteresovanih strana iz različitih sektora i sa različitih nivoa upravljanja, dok ekonomske mere podrške obuhvataju uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja sa ciljem uvećanja kapaciteta lokalnih zajednica, LS i VPŠ, u borbi protiv klimatskih promena. Unapređenja informacionih mera podrške se odnose na razvijanje interaktivnih informacionih sistema za razmenu informacija o postojećim aktivnostima i inicijativama između zainteresovanih strana na regionalnim i lokalnim nivou upravljanja, uz planiranu edukaciju i učešće u među-sektorskim forumima. Predložena unapređenja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama su potvrđena kvalitativnom analizom stavova donosilaca i eksperata iz oblasti šumarstva, zaštite životne sredine i klimatskih promena. Identifikacija i klasifikacija zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama

Prethodna istraživanja su ukazala da je za procenu uspešnosti primene politika upravljanja prirodnim resursima, neophodno uzeti u obzir i uticaj koje one imaju na različite zainteresovane strane, i načine stvaranja i raspodele koristi (Grimble *et al.*, 1994; Martinić, 2010). U tom smislu, istraživanja različitih autora su naglasila da se nedovoljno pažnje posvećuje analizi raznolikosti zainteresovanih strana i njihovih interesa u upravljanju i korišćenju usluga šumskih ekosistema (Grimble *et al.*, 1994; Raum, 2018). Pored toga, prethodna istraživanja koja se odnose na ulogu zainteresovanih strana u upravljanju zaštićenim područjima, su naglasila da u slučajevima tradicionalnog pristupa upravljanju „odozgo na dole“, upravljanje zaštićenim područjima, bez saradnje i podrške zainteresovanih strana koje žive na području ili u njegovoj okolini, ima ograničene mogućnosti razvoja (Wells, McShane, 2004; Bockstael *et al.*, 2016).

Istraživanja različitih autora su potvrdila raznolikost zainteresovanih strana sa aspekta ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promenama koja obuhvataju različite institucije i organizacije javnog, civilnog i privatnog sektora (Corfee-Morlot *et al.*, 2011; Gudurić, 2013; Nonić *et al.*, 2017), ali i širu javnost (Bulkeley, 2010). Različiti autori su, kroz istraživanja upravljanja klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode u Srbiji i regionu JIE, ukazala na postojanje različitih zainteresovanih strana javnog sektora, i to institucija i organizacije (Nonić *et al.*, 2017; Nedeljković *et al.*, 2019):

- javne uprave;
- javne službe;
- preduzeća i organizacije za upravljanje državnim šumama i zaštićenim područjima;
- obrazovne i istraživačke organizacije;
- organizacije civilnog društva.

Pored pomenutih, istraživanja različitih autora koja se odnose na privatnih i javni sektor šumarstva, i sa aspekta upravljanja klimatskim promenama u Srbiji, ukazuju na bitnu uloga privatnog sektora, tj. privrednih subjekata, ali i fizičkih lica (Nonić, Milijić, 2008; Baković *et al.*, 2015; Nonić

et al., 2017; Nedeljković *et al.*, 2020). Takođe, uloga civilnog sektora, različitih NVO i udruženja u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama je naglašena u istraživanjima različitih autora (Đorđević, 2016; Nonić *et al.*, 2017; Nedeljković *et al.*, 2020; Stanišić *et al.*, 2022).

U okviru ovog istraživanja identifikovano je 39 zainteresovanih strana koje obavljaju delatnosti, radove i aktivnosti ili na drugi način ostvaruju svoje interese u šumarstvu i zaštite prirode, a uključene su u problematiku upravljanja klimatskim promenama, i pripadaju javnom, civilnom i privatnom sektoru, na različitim nivoima upravljanja (nacionalni, regionalni i lokalni).

Prethodna istraživanja o konfliktima i ulozi saradnje u upravljanju prirodnim resursima i u uslovima klimatskih promena, su ukazala na mogućnosti izostavljanja pojedinih zainteresovanih strana u procesu identifikacije, a kasnije i procesu odlučivanja u upravljanju, ukoliko imaju marginalni položaj u društvu (Daniels, Walker, 2001), nalaze se na nižim nivoima upravljanja (Di Gregorio *et al.*, 2019), ali i ukoliko ne postoji povezanost i saradnja između zainteresovanih strana (Stringer *et al.*, 2006). U okviru ovog istraživanja je uočeno da nisu sve zainteresovane strane identifikovane od strane svih ispitanika, što se može objasniti i činjenicom da su aktivnosti i razmena informacija koje se odnose na problematiku klimatskih promena usmerene više ka jednoj određenoj grupi ili organizacijama koje pripadaju određenom sektoru ili nivou upravljanja.

Sa aspekta **klasifikacije zainteresovanih strana**, istraživanja različitih autora u upravljanju klimatskim promenama, su ukazala da posedovanje i raspodela interesa i uticaja, tj. moći zainteresovanih strana, kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima, predstavljaju značajne elemente koji treba da se uzmu u obzir, u situacijama kada dolazi do pregovaranja o odlukama i odlučivanju, ali i sa aspekta uspostavljanja novih vidova saradnje (Adger *et al.*, 2005; Poteete, Ribot, 2011; Pallant *et al.*, 2012; Paletto *et al.*, 2015).

Istraživanja Steurera i saradnika, ukazuju da upravljanje zavisi od „...*institucionalnih struktura, zainteresovanih strana, i njihovih interesa i odnosa uticaja*“ (Steurer *et al.*, 2020). U tom smislu, istraživanja Paleta i saradnika su ukazala na postojanje razlika između interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu, sa aspekta odlučivanja (Paletto *et al.*, 2015).

Rezultati ocene interesa i uticaja identifikovanih zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, u okviru ovog istraživanja, zapravo rezultati Kruskal-Willis testa, ukazuju da postoji razlika između uticaja javnog, civilnog i privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama, za razliku od interesa, gde razlika nije uočena. Ovakvi rezultati ukazuju da raspodela moći nije jednako raspoređena.

Pored toga, rezultati istraživanja ukazuju da zainteresovane strana koje se nalaze u kvadrantu „subjekti“ (postojanje interesa sa nižim uticajem), su većim delom iz grupa civilnog i privatnog sektora, dok se u kvadrantu „ključni igrači“, nalaze samo zainteresovane strane iz javnog sektora i to većinom, sa nacionalnog nivoa upravljanja. Ovakvi rezultati su u skladu sa prethodnim istraživanjima koja se odnose na upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu, kao i upravljanje u zaštiti prirode, i koja su ukazala da je u Srbiji u toku proces decentralizacije, kada je u pitanju upravljanje prirodnim resursima (Đorđević *et al.*, 2014; Nonić *et al.*, 2014; Nedeljković *et al.*, 2019), uz postojanje „odozgo na dole“ pristupa upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode (Stanišić *et al.*, 2021).

Brojni autori su analizirali uzroke umanjenog interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama (Paletto *et al.*, 2016; O'Donnell *et al.*, 2017; Di Gregorio *et al.*, 2019; Youssef, 2021). U istraživanju Donela i saradnika o štetama nastalih od poplava, uočen je umanjeni uticaj organizacija u saniranju šteta nedostatka finansijskih resursa (O'Donnell *et al.*, 2017). Ovo je potvrđeno i od strane Jusefa i saradnika, koji su, kroz istraživanje uloge NVO u upravljanju klimatskim promenama, naglasili da uticaj kao i aktivnosti u borbi protiv klimatskim promenama, zavise od raznovrsnosti i dostupnosti finansijskim sredstvima (Youssef, 2021). Ovakva situacije je potvrđena i u okviru ovog istraživanja.

Pored toga, Bulkeley i saradnici su, kroz analizu različitih pristupa upravljanju klimatskim promenama, ukazali da nedostatak nadležnosti zainteresovanih strana u ovoj oblasti, predstavlja jedan od razloga za njihov umanjeni uticaj. Isti autori su takođe uočili da, nedostatak legitimnosti zainteresovanih strana, predstavlja prepreku za obavljanjem različitih aktivnosti i uspostavljanjem saradnje u upravljanju klimatskim promenama (Bulkeley *et al.*, 2012).

Neophodno je i dodati da nedostatak stručne radne snage predstavlja jedan od ključnih izazova u procesu kreiranja ali i sprovođenja različitih aktivnosti i mera prilagođavanja klimatskim promenama (Clar *et al.*, 2013; Bisebroek *et al.*, 2014). Ovakvi rezultati su, takođe, potvrđeni i u okviru ovog istraživanja. Naime, u javnoj upravi je sprovedena zabrana zapošljavanja u periodu od 2013 godine do 2021. godine. Shodno tome, stavovi ispitanika o nedostatku stručne radne snage, naročito na nivou LS, i u okviru preduzeća JP „Srbijašume“, na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, nisu iznenađujući.

Nedostatak interesa je u vezi i sa nedostatkom saradnje, kao što je uočeno u istraživanjima različitim autora (Gaillard *et al.*, 2013; Grygoruk, Rannow, 2017; Stanišić *et al.*, 2021). U istraživanju sprovedenom od strane Ivamija i saradnika, uočeno je da jedan od izazova sa kojima se suočavaju LS, upravo i nedostatak saradnje i povezanosti sa drugim zainteresovanim stranama na lokalnom nivou upravljanja, koji vodi ka nedostatku njihove uključenosti i uticaja u bavljenju ovom problematikom (Iwami *et al.*, 2020), što je potvrđeno i u okviru ovog istraživanja. Različiti autori i naglasili važnost rangiranja interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama, kao jednog od bitnih elemenata za uspostavljanje novih vidova saradnje (Pallant *et al.*, 2012; Paletto *et al.*, 2015).

U skladu sa navedenim, predloženo unapređenje okvira i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 7.1), pruža mogućnost uvećanja uticaja zainteresovanih strana sa nižih nivoa u upravljanju klimatskim promenama i njihovog učešća u identifikaciji i primeni potrebnih mera podrške.

7.2. SARADNJA ZAINTERESOVANIH STRANA U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

Iako upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode u Srbiji obuhvata brojne zainteresovane strane (Nonić *et al.*, 2017), rezultati istraživanja ukazuju da one nisu u potpunosti povezane između sebe (niža gustina mreže, visok indeks centralizacije, rezultati analize centralnih i perifernih čvorova). Postojanje velikog broja centralnih aktera, od kojih se, u ovom slučaju, više od 80% nalazi u kvadrantu „igračić“, i svi (osim jedne zainteresovane strane) pripadaju istom javnom sektoru ukazuju da organizacije javnog sektora imaju veću kontrolu, i da se nalaze na centralnoj poziciji u mreži.

U istraživanju Alberta i saradnika o kompleksnim mrežama saradnje, uočeno je da, u slučaju velike zavisnosti zainteresovanih strana u odnosu na glavne (centralne), postoji mogućnost da se mreže „raspadne“ na više manjih mreža i nepovezanih grupa (Albert *et al.*, 2000). Pored pomenutog, prethodna istraživanja mreža saradnje su ukazala da neravnomerna raspodela veza, ali i uticaja između različitih zainteresovanih strana, postavlja pitanje legitimnosti i uključenosti ostalih, „perifernih“ zainteresovanih strana¹²³ (Ernstson *et al.*, 2009). Istraživanja Krone i Bodina o razmeni informacija između zainteresovanih strana u upravljanju prirodnim resursima su ukazala da postojanje decentralizovanih mreža, tj. onih koje imaju raznovrsne i povezane različite zainteresovane strane, ima bolji efekat u rešavanju kompleksnih pitanja i problema (Crona, Bodin, 2006).

Nedostatak povezanosti između zainteresovanih strana iz različitih sektora u upravljanju prirodnim resursima, prema rezultatima istraživanja sprovedenog u Srbiji, može da utiče na smanjenje komunikacije (Živojinović, 2017). Pored pomenutog, istraživanje di Gregoria i saradnika o povezanosti zainteresovanih strana na više nivoa upravljanja, ukazuje da tendencija saradnje

---

¹²³ Pod perifernim zainteresovanim stranama se podrazumevaju one koje imaju nisu centralizaciju, imaju ulogu sledbenika, i manje prilika i mogućnosti da iniciraju i razvijaju različite aktivnosti (Leavitt, 1951).

zainteresovanih strana sa istog nivoa, može da predstavlja i barijeru prelaska ka decentralizovanom načinu upravljanju prirodnim resursima kao i klimatskim promenama (Di Gregorio *et al.*, 2019).

U prethodnim istraživanjima interesa i uticaja koje se odnosi na razvijanje saradnje, uočeno da geografska blizina, u slučaju saradnje između regionalnih i lokalnih organizacija (pripadnost istom statističkom regionu i istoj opštini) olakšava pojavu učestalih kontakata i verovatnoću saradnje između organizacija (Gray, 1985).

Istraživanje Gregorija i saradnika, koja su obuhvatila analizu mreža saradnje u upravljanju klimatskim promenama na više nivoa, ukazalo je da zainteresovane strane na lokalnom nivou sa visokim interesom za upravljanjem klimatskim promenama, imaju potrebu za unapređenjem znanja putem saradnje sa organizacijama na drugim nivoima upravljanja a u cilju borbe protiv klimatskih promena (Di Gregorio *et al.*, 2019). Slična situacija je utvrđena i u okviru ovog istraživanja. Rezultati analize centralnih i perifernih čvorova ukazuju da se samo u slučaju aktivnosti edukacije i stručnih konsultacija NVO ne nalaze na perifernim pozicijama u mreži. U okviru ovog oblika saradnje, uočena je najveća raznovrsnost aktera sa različitih nivoa upravljanja u korist organizacija na regionalnom i lokalnom nivou. Pored toga, rezultati matrice interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama, ukazuju da NVO imaju visok interes, i to naročito SKGO. Ovo je potvrđeno i istraživanjem Rankovića i saradnika, koji su uočili njenu ulogu posrednika u razmeni informacija i znanja, kroz delimično uspostavljen sistem saradnje između nacionalnog nivoa (MZŽS) i LS (Nonić *et al.*, 2017). Pored toga, rezultati su potvrđeni i od strane ispitanika, koji su ukazali na učestalu saradnju zainteresovanih strana na regionalnom nivou upravljanja (JP NP) kao i ZZP (na nacionalnom nivou) sa lokalnim NVO, kroz različite stručne konsultacije i radionice, organizovane od strane pomenutih i lokalnih NVO.

Prethodna istraživanja mreža saradnje ukazuju da svaka mreža ima pojedine osobine koje različito utiču na njihovu dinamiku, a koje se mogu smatrati važnim za uspešno upravljanje prirodnim resursima (Crona, Bodin, 2006). Ovo je potvrđeno i rezultatima MRQAP regresije celokupne mreže i prema oblicima saradnje u okviru ovog istraživanja. Rezultati ukazuju da analizirani faktori nemaju isti uticaj na ostvarivanje saradnje zainteresovanih strana. Faktori koji pozitivno utiču na ostvarivanje saradnje jedne grupe, nemaju isti ili imaju negativan uticaj na ostvarivanje saradnje druge grupe.

Prethodna istraživanja različitih autora koja se odnose na analizu socijalnih mreža i u slučaju upravljanja prirodnim resursima, ukazuju da je stvaranje veza između zainteresovanih strana koje imaju iste ciljeve, ima pozitivan uticaja na stvaranje poverenja, ali i rešavanja konflikta (Granovetter 1985; Bodin, Crona 2009). Međutim, ovakva vrsta veza može da predstavlja ograničenje u smislu razmene informacija i iskustava sa drugim zainteresovanim stranama (Bodin, Norberg, 2005). Ovakva situacija se može povezati i sa pojedinim oblicima saradnje koji su analizirani u ovom istraživanju, gde se saradnja koja se odnosi na aktivnosti grupe 6 – razmena informacija štabova i odeljenja za vanredne situacije, odvija uz učešće zainteresovanih strana javnog sektora pri čemu je razmena informacija i iskustava ali i uključivanje drugih zainteresovanih strana naročito iz civilnog sektora, dosta ograničeno.

Prethodna istraživanja analize socijalnih mreža u upravljanju prirodnim resursima, su ukazala da je vrlo teško odrediti tip i tačan broj veza, kao i odnos perifernih i centralnih aktera u mreži saradnje (Bodin, Crona 2009). Takođe, isti autori navode da „... *favorizovanje jedne strukturne karakteristike može da ima negativan uticaj na drugu karakteristiku mreže*“ (Bodin, Crona 2009). Shodno tome, isti autori su ukazali na potreba za balansiranjem različitih i često suprotstavljenih strukturnih karakteristika mreža, što ima uticaja, između ostalog, i na upravljanje prirodnim resursima (Prell *et al.*, 2009; Bodin *et al.*, 2009). U istraživanju upravljanja na više nivoa u šumarstvu, Mwangi i Vardel su ukazali na problem nedovoljnog povezivanja i koordinacije aktivnosti NVO sa drugim organizacijama iz javnog sektora (Mwangi, Wardell, 2012). Ovakva situacije je uočena i u okviru ovog istraživanja, na primeru grupe 1 i grupe 6, gde je učešće zainteresovanih strana iz civilnog sektora zanemarljivo.

Istraživanja Bodina i Krone ukazuju da je u pojedinim slučajevima neophodno uspostavljanje posrednika, tj. organizacije, koja bi povezivala zainteresovane strane sa različitih nivoa upravljanja

ali i predstavljala centralnu organizaciju u prenosu znanja i informacija u okviru date mreže ali i van nje (Bodin, Crona 2009). Ovakvi rezultati su potvrđeni i u ovom istraživanju, kao **preduslov za unapređenje saradnje**, i to delom kroz rezultate MRQAP analize, kao i kroz odgovore ispitanika, koji su naglasili potrebu za uspostavljanjem „medijatora“ – organizacije koja bi povezivala zainteresovane strane u rešavanju problema klimatskih promena na regionalnom i lokalnom nivou.

Prethodna istraživanja o regionalnoj saradnji u upravljanju rizicima od poplava, su ukazala da učestalost saradnje kao i učestalost kontakata između zainteresovanih strana, pored ostalog, predstavlja jedan od bitnih faktora, koji u kombinaciji sa geografskim položajem (razdaljinom) između zainteresovanih strana, ima veliki uticaj na njeno ostvarivanje (Thaler *et al.*, 2016). Međutim, prema istraživanju Nunana i saradnika o upravljanju prirodnim resursima na više nivoa, učestalost kontakata i saradnje može i da varira u zavisnosti od postojanja uspostavljenog mehanizma ili sistema interakcije (Nunan *et al.*, 2012). Rezultati ovog istraživanja, takođe, potvrđuju isto stanje, poređenjem različitih oblika saradnje i učestalosti kontakata postojećih grupa saradnje.

U studiji koja se odnose na prilagođavanje klimatskim promenama, ističe se da je „...*znanje kao i kapacitet prilagođavanja na klimatske promene nedovoljno u smislu predviđanja, reagovanja i procene uticaja planiranih aktivnosti, mera i politika na nacionalnom nivou*“ (Smit *et al.*, 2001). U istraživanju koje se odnosi na prilagođavanje klimatskim promenama na lokalnom nivou upravljanja, uočeno je da jedan od ključnih izazova zainteresovanih strana pri izradi lokalnih akcionih planova za upravljanje klimatskim promenama, predstavlja nedostatak znanja, prepoznavanja važnosti, kao i lokalnih rizika i mera za upravljanje klimatskim promenama (Mees *et al.*, 2018). Pored toga, isti autori su uočili da je pristup zainteresovanim stranama koje poznaju i bave se ovom tematikom otežano, usled nedostatka kontakata, ili, u slučaju potrebe za dobijanjem informacija, zbog neznanja gde se informacije mogu naći, ukoliko one postoje (Mees *et al.*, 2018). Slična situacije je uočena u okviru ovog istraživanja, gde je, prema stavovima ispitanika uočen nedostatak sistema razmene informacija na lokalnom i regionalnom nivou upravljanja, ali i nedostatak planiranih edukativnih aktivnosti, koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama.

U skladu sa navedenim, predloženo je unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana, kroz organizaciju među-sektorskih foruma i obrazovanje interaktivnog informacionog sistema među-mrežne organizacije. Takođe, predloženo je i unapređenje predloženih oblika saradnje, sa ciljem unapređenja uključivanja predstavnika civilnog sektora u pojedine aktivnosti borbe protiv klimatskih promena, kao i organizovanja edukacije i obuke koja se odnosi i na izradu i implementaciju projekata u ovoj oblasti. Predložena unapređenja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama su potvrđena kvalitativnom analizom stavova donosilaca odluka i eksperata iz oblasti šumarstva, zaštite životne sredine i klimatskih promena.

8. ZAKLJUČCI

U ovom poglavlju su predstavljeni osnovni zaključci istraživanja, vezani za okvire i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama i klasifikaciju zainteresovanih strana, kao i saradnju na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima. Razmatrane su i preporuke koje su predstavljene modelom unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima. Takođe, izvršena je ocena hipoteze i dati su pravci budućih istraživanja.

8.1. OSNOVNI ZAKLJUČCI

Na osnovu sprovedenog istraživanja, u ovom potpoglavlju su izneti osnovni zaključci, vezani za okvire i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama i klasifikaciju zainteresovanih strana, i saradnju na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima.

8.1.1. Okviri i mere podrške za upravljanje klimatskim promenama

Na osnovu sprovedene analize, može se zaključiti da u svim odabranim zemljama JIE i Srbiji, postoji složen strateški, zakonodavni i institucionalni okvir, koji se odnose na sektore šumarstva, zaštite prirode, životne sredine i energetike.

Na osnovu analize **strateških okvira**, može se zaključiti sledeće:

- strateški okviri u oblasti klimatskih promena su razvijeni na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, dok je u Srbiji ovaj proces u toku;
- pitanja ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama kroz šumarstvo, prisutna su u strateškim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, u šumarstvu i povezanim sektorima;

Međusektorska saradnja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, prepoznata je u strateškim dokumentima u oblasti:

- klimatskih promena: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, pri čemu u Srbiji i Crnoj Gori nije prepoznata uloga zainteresovanih strana iz privatnog i civilnog sektora;
- šumarstvu: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, dok je u Srbiji prepoznata i potreba za poboljšanjem međusektorske saradnje;
- zaštiti prirode: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, dok je u Srbiji istaknuta i potreba za povezivanjem različitih zainteresovanih strana u borbi protiv klimatskih promena;
- životne sredine: na nivou EU, u Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, dok je u Srbiji naglašen i izostanak efikasne međusektorske saradnje između različitih zainteresovanih strana, kao i potreba za njenim unapređenjem;
- energetike: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji.

Saradnja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja je prepoznata u strateškim dokumentima, u oblasti:

- klimatskih promena: na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Crnoj Gori i Srbiji, nije jasno definisana saradnja sa zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja;
- šumarstvu: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, dok u Srbiji, potreba za saradnjom, kao i ostvarivanjem saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja nije jasno definisana;
- zaštiti prirode: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, dok je u Srbiji istaknuta potreba za njenim uvećanjem;

- životne sredine: na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, dok je u Srbiji i Crnoj Gori istaknuta potreba ali njeno ostvarivanje nije jasno definisano;
- energetike: na nivou EU, u Hrvatskoj, dok ostvarivanje saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja nije jasno definisano u Sloveniji, Srbiji i Crnoj Gori.

Pored toga, zaključeno je da:

- postoje razlike u odabiru ključnih sektora, tj. oblasti, u borbi protiv klimatskih promena, između analiziranih zemalja;
- postoji potreba za većim uključivanjem problematike klimatskih promena u šumarsku i politiku zaštite prirode (što je potvrdila i većina predstavnika JP „Srbijašume“ – ŠG, ŠU i JP NP);
- postoji potreba za jasnim definisanjem uloge zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, iz javnog, civilnog i privatnog sektora, u upravljanju klimatskim promenama u Srbiji, u strateškim dokumentima.

Na osnovu analize **zakonodavnih okvira**, ublažavanje negativnih efekata i prilagođavanje klimatskim promenama kroz šumarstvo, prisutni su u zakonodavnim dokumentima na nivou EU i odabranih zemalja JIE, u oblasti klimatskih promena, šumarstva, zaštite prirode, kao i životne sredine i energetike. Jedino u Sloveniji, strateška dokumenta životne sredine nisu prisutna.

Potreba za izradom akcionih planova za prilagođavanje klimatskim promenama, definisana je u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori to nije slučaj.

Međusektorska saradnja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, prepoznata je u zakonodavnim dokumentima u oblasti:

- klimatskih promena: na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori nije jasno definisana;
- šumarstvu: na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, ali nije jasno definisana u Srbiji i Crnoj Gori;
- zaštiti prirode: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji;
- životnoj sredini: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, dok su u Sloveniji i Crnoj Gori propisani principi saradnje;
- energetici: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, dok su u Sloveniji i Crnoj Gori propisani principi saradnje.

Saradnja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, prepoznata je u zakonodavnim dokumentima u oblasti:

- klimatskih promena: na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori nije jasno definisana;
- šumarstvu: na nivou EU, u Hrvatskoj, dok u Sloveniji, Crnoj Gori i Srbiji, nije jasno definisana;
- zaštiti prirode: na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji, dok u Crnoj Gori nije jasno definisana;
- životnoj sredini: na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori nije jasno definisana;
- energetici: na nivou EU, kao i u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori.

Na osnovu analize **institucionalnih okvira**, u oblasti klimatskih promena, došlo se do zaključka da na nivou EU, postoje Generalni direktorati Evropske Komisije koji se bave pitanjima klimatskih promena i međusektorske saradnje, dok u analiziranim zemljama postoje Nacionalni Saveti, tj. Komisija. U Hrvatskoj postoje radne grupe za koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama, dok je u Sloveniji u razvoju, a u Crnoj Gori i Srbiji, one ne postoje.

U okviru nadležnosti, primarni cilj za upravljanje klimatskim promenama, dodeljen je u:

- šumarstvu: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, svim institucijama i organizacijama u okviru državne uprave, javnih ustanova i službi, kao i JP za gazdovanje državnim šumama u Hrvatskoj, dok u Srbiji, Sloveniji i Crnoj Gori to nije slučaj;
- zaštiti prirode: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, svim institucijama državne uprave, osim MPŠV – Uprave za šume u Srbiji, organizacijama u okviru javne službe u Hrvatskoj, i pojedinim u Sloveniji i Srbiji;
- zaštiti životne sredine: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, institucijama i organizacijama državne uprave u svim analiziranim zemljama, organizacijama u okviru javnih službi u Sloveniji, Hrvatskoj i pojedinim u Srbiji, kao i JP u Sloveniji i Hrvatskoj;
- energetici: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, institucijama i organizacijama u okviru državne uprave u svim analiziranim zemljama, organizacijama u okviru javnih službi u Sloveniji i Hrvatskoj, i delimično u Srbiji i Crnoj Gori.

Sekundarni cilj za upravljanje klimatskim promenama, dodeljen je u okviru nadležnosti u:

- šumarstvu: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, pojedinim organizacijama u okviru javne službe u Sloveniji (delimično), Srbiji i Crnoj Gori, kao i organizacijama za gazdovanje državnim šumama pomenutih zemalja;
- zaštiti prirode: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, pojedinim organizacijama u okviru javnih službi u Sloveniji i Srbiji, i JP za gazdovanje državnim šumama i JP za upravljanje nacionalnim parkovima u zaštiti prirode u Crnoj Gori i Srbiji;
- zaštiti životne sredine: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, organizacijama u okviru javne službe u Crnoj Gori, i JP u Srbiji i Crnoj Gori;
- energetici: pojedinim generalnim direktoratima na nivou EU, pojedinim organizacijama u okviru javne službe u Srbiji i Crnoj Gori, i u svim JP analiziranih zemalja.

Pored toga, na osnovu stavova predstavnika JP „Srbijašuma“ – ŠG i ŠU, JP NP, kao i LS i lokalnih ekoloških NVO, može se zaključiti:

- JP u šumarstvu i povezanim sektorima, kao i LS na regionalnom i lokalnom nivou, pitanjima upravljanja klimatskim promenama, bave se indirektno, dok se NVO bave i direktno i indirektno, zavisno od toga da li je projekat ciljno definisan u oblasti klimatskih promena ili ne, što je potvrdila većina ispitanika;
- u okviru JP „Srbijašuma“ - ŠG i ŠU, JP NP, i lokalnih ekoloških NVO, ne postoje posebne organizacione jedinice koje se bave pitanjima klimatskim promenama, što je potvrđeno od strane većine ispitanika, dok na nivou LS one postoje, uz indirektno bavljenje ovom problematikom.

Na osnovu sprovedene analize, može se zaključiti da postoje različite **mere podrške** za upravljanje klimatskim promenama (regulatorne, ekonomske i informacione), koje su definisane kroz strateška i zakonodavna dokumenta na nivou EU, i u odabranim zemljama JIE, u oblasti klimatskih promena, šumarstvu, zaštiti prirode i povezanim sektorima (životna sredina i energetika).

Regulatorne mere podrške, koje se odnose na *međusektorsku saradnju* zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, definisane su u oblasti:

- klimatskih promena: u svim strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji;
- šumarstvu: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, dok su u Sloveniji samo definisane u zakonodavnim dokumentima;
- zaštiti prirode: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, strateškim dokumentima Crne Gore, kao i zakonodavnom dokumentu Slovenije;

- životne sredine: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Hrvatskoj i Crnoj Gori, strateškim dokumentima Srbije, i zakonodavnim dokumentima Slovenije;
- energetike: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU i u Sloveniji, strateškim dokumentima Srbije i zakonodavnim dokumentima Hrvatske i Crne Gore;
- mere podrške za razvijanje saradnje zainteresovanih strana iz privatnog i/ili civilnog sektora su prisutne na nivou EU, i u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori nisu.

Regulatorne mere podrške koje se odnose na saradnju zainteresovanih strana na *različitim nivoima upravljanja*, definisane su u oblasti:

- klimatskih promena: u strateškim i zakonodavnim dokumentima u Sloveniji i Hrvatskoj, strateškim dokumentima Crne Gore, kao i zakonodavnim dokumentima na nivou EU i u Srbiji;
- šumarstvu: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, strateškim dokumentima Hrvatske i zakonodavnim dokumentima Slovenije, dok u Srbiji i Crnoj Gori one nisu definisane;
- zaštiti prirode: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u zakonodavnom dokumentu Srbije, i to u vezi sa uspostavljanjem sistema za praćenje uticaja klimatskih promena na biodiverzitet;
- životne sredine: u strateškim dokumentima na nivou EU i u Hrvatskoj, u zakonodavnim dokumentima Slovenije i Crne Gore, dok u Srbiji one nisu prisutne;
- energetike: u strateškim dokumentima na nivou EU i u Sloveniji, dok nisu prisutne u strateškim i zakonodavnim dokumentima Hrvatske, Crne Gore i Srbije;
- mere podrške koje se odnose na razvijanje saradnje zainteresovanih strana iz privatnog i/ili civilnog sektora, prisutne su na nivou EU, i u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori nisu.

Pored pomenutog, na osnovu stavova predstavnika JP „Srbijašuma“ – ŠG i ŠU, JP NP, kao i LS i lokalnih ekoloških NVO, može se zaključiti da su regulatorne mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima u Srbiji:

- nedovoljno zastupljene na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, uz vrlo ograničenu dostupnost, što je potvrdila većina predstavnika JP „Srbijašuma“ – ŠG i ŠU, JP NP, kao i lokalnih ekoloških NVO;
- obezbeđene u manjoj meri, prema stavovima ispitanika iz grupa LS i NVO, samo od strane Ministarstva zaštite životne sredine, dok ih ostale institucije i organizacije, prema stavu većine ispitanika, uglavnom ne obezbeđuju;
- uspešnost primene treba da se unapredi i to na nivou JP i NVO.

Ekonomске mere podrške, koje se odnose na *međusektorsku saradnju* zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, definisane su u oblasti:

- klimatskih promena: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, dok u Srbiji i Crnoj Gori nisu prisutne;
- šumarstva: u strateškim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, i odnose se na podsticaje za povećanje površina pod šumama;
- zaštiti prirode: u strateškim dokumentima na nivou EU, dok u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji, one nisu definisane;
- životnoj sredini: u zakonodavnim dokumentima Slovenije, Srbije i Crne Gore, ali se ne odnose na međusektorsku saradnju;
- energetici: u strateškom dokumentu na nivou EU, i zakonodavnim dokumentima Slovenije i Crne Gore.

Ekonomске мере podrške koje se odnose na saradnju zainteresovanih strana na *različitim nivoima upravljanja*, definisane su u oblasti:

- klimatskih promena: u zakonodavnom dokumentu na nivou EU, dok u svim ostalim zemljama nisu definisane;
- šumarstvu: u strateškom i zakonodavnom dokumentu na nivou EU, dok u svim ostalim zemljama nisu definisane;
- zaštite prirode: ne postoje;
- životne sredine: ne postoje;
- energetike: u strateškom dokumentu na nivou EU i u Sloveniji, dok u ostalim zemljama nisu definisane.

Na osnovu stavova predstavnika JP „Srbijašuma“ – ŠG i ŠU, JP NP, kao i LS i lokalnih ekoloških NVO, može se zaključiti da su ekonomske mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima u Srbiji:

- dostupne, uglavnom kroz finansiranje tekućih poslova u JP „Srbijašume“, što nije slučaj na nivou LS i NVO;
- finansiranje je vrlo ograničeno i fokusirano na fondove Ministarstva zaštite životne sredine i to na nivou LS i NVO, i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, na nivou JP „Srbijašume“;
- uspešnost primene treba da se unapredi na nivou JP, prema stavovima ispitanika.

Informacione mere podrške koje se odnose na *međusektorsku saradnju* zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, definisane su u oblasti:

- klimatskih promena: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, i samo u strateškim dokumentima Srbije i Crne Gore;
- u šumarstvu: u strateškim i u zakonodavnim dokumentima na nivou EU, Slovenije i Hrvatske, i samo u strateškim dokumentima Srbije i Crne Gore;
- zaštiti prirode: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Hrvatskoj i Srbiji, kao i samo u strateškim dokumentima Slovenije i Crne Gore;
- životnoj sredini: u strateškim dokumentima na nivou EU i u Crnoj Gori, u strateškim i zakonodavnim dokumentima u Srbiji, kao i zakonodavnom dokumentu Hrvatske, dok u Sloveniji one nisu definisane;
- energetici: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji, kao i strateškim dokumentima Crne Gore.
- Sloveniji i Hrvatskoj, pri tome su mere podrške za razmenu informacija, kao i edukacije u borbi protiv klimatskih promena prisutne u većem obimu nego u Srbiji i Crnoj Gori.

Informacione mere podrške koje se odnose na saradnju zainteresovanih strana na *različitim nivoima upravljanja*, definisane su u oblasti:

- klimatskih promena: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, u Sloveniji i Hrvatskoj, kao i u strateškim dokumentima Srbije i Crne Gore;
- šumarstvu: u strateškim dokumentima na nivou EU, Slovenije i Hrvatske, kao i samo u strateškim dokumentima Srbije i Crne Gore;
- zaštiti prirode: u strateškim i zakonodavnim dokumentima na nivou EU, i u Hrvatskoj, kao i u strateškim dokumentima Slovenije, Srbije i Crne Gore;
- životnoj sredini: u strateškim dokumentima na nivou EU, dok u ostalim zemljama nisu prisutne;
- energetici: u strateškim dokumentima na nivou EU, dok u ostalim zemljama nisu prisutne.

Na osnovu stavova predstavnika JP „Srbijašuma“ – ŠG i ŠU, JP NP, kao i LS i lokalnih ekoloških NVO, može se zaključiti da su informacione mere podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima u Srbiji:

- dostupne kroz radionice, konferencije i seminare uglavnom za NVO, konferencije za LS i NVO, ali ne i za JP, prema stavovima većine ispitanika;
- ispitanici su zadovoljni sa sprovođenjem ovih mera podrške, shodno stavovima većine ispitanika.

U pogledu stavova ispitanika u odnosu na postojanje **organizovanog sistema** za sprovođenje mera podrške, može se zaključiti da on ne postoji i da je neophodno njegovo uspostavljanje na sva 3 nivoa upravljanja, a shodno stavu većine ispitanika. Institucionalni preduslov, prema mišljenju velikog broja ispitanika, predstavlja obrazovanje nove organizacije na regionalnom nivou upravljanja za koordinaciju sprovođenja mera podrške.

8.1.2. Zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama

Na osnovu sprovedene analize, identifikovane su zainteresovane strane u šumarstvu i povezanim sektorima koje su uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama. Ukupno je identifikovano 39 zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, koje se bave problematikom klimatskih promena. Zainteresovane strane su grupisane u 3 **sektora** – javni, civilni i privatni sektor.

U okviru javnog sektora, identifikovane su zainteresovane strane:

- državne uprave i LS;
- javne ustanove i službe
  - agencije i zavodi;
  - obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti);
  - ostale ustanove i službe;
- JP
  - JP za gazdovanje državnim šumama;
  - JP NP;
  - ostala JP¹²⁴;

U okviru civilnog sektora, identifikovane su zainteresovane strane:

- NVO
  - međunarodne NVO;
  - ekološke NVO;
  - obrazovne NVO;
  - humanitarne NVO;
  - organizacije za zastupanje i javnu politiku;
- udruženja
  - poslovna i profesionalna udruženja;
  - udruženja VPŠ.

U okviru privatnog sektora, identifikovane su zainteresovane strane:

- privredni subjekti;
- fizička lica.

---

¹²⁴ JP „Putevi Srbije“, Beograd; JVP „Srbijavode“, Beograd; JP „Elektroprivreda Srbije“ – ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta; JKP Gradsko zelenilo; JKP Toplane.

Shodno rezultatima statističke značajnosti, identifikovane su glavne zainteresovane strane na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou upravljanja i to:

- nacionalni nivo: MPŠV – Uprava za šume; MZŽS – Sektor za upravljanje životnom sredinom, Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine; Univerzitet u Beogradu – Šumarski fakultet; Institut za šumarstvo iz Beograda; Zavod za zaštitu prirode Srbije iz Beograda;
- regionalni nivo: JP za gazdovanje državnim šumama – ŠG; JP NP;
- lokalni nivo: gradska uprava; opštinska uprava; mesne zajednice; lokalne ekološke organizacije; JKP Gradsko zelenilo; JP za gazdovanje držanim šumama – ŠU.

Identifikovane su 4 dodatne zainteresovane strane (Ministarstvo pravde; javne medijske ustanove; Pokret gorana Srbije i udruženje VPŠ) koje bi trebalo da se bave problematikom upravljanja klimatskim promenama, od kojih 3 deluju na nacionalnom, a 1 na lokalnom nivou upravljanja.

Analizom rezultata **klasifikacije zainteresovanih strana** rangiranjem interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama, može se zaključiti da:

- postoje razlike u oceni interesa i uticaja zainteresovanih strana u okviru istog sektora;
- interes i uticaj pojedinih zainteresovanih strana nije prepoznat od strane svih grupa ispitanika;
- uticaj zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama nije isti, odnosno, postoje statistički značajne razlike u oceni interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

Analizom detaljnog prikaza ocena interesa i uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, kroz matricu interesa i uticaja, može se zaključiti da:

- visok interes i uticaj („glavni igrači“) imaju zainteresovane strane koje pripadaju isključivo javnom sektoru, na sva 3 nivoa upravljanja, i to:
  - nacionalni nivo: institucije i organizacije javne uprave, agencije i zavodi, obrazovne i istraživačke organizacije;
  - regionalni nivo: JP NP;
  - lokalni nivo: gradski zavodi za zaštitu zdravlja i gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije, ostala JP.
- visok interes i manji uticaj („subjekti“), imaju organizacije na sva 3 nivoa upravljanja, koje većinom pripadaju civilnom i privatnom sektoru,:
  - nacionalni nivo: istraživačka organizacija – Institut za šumarstvo, i Pokret gorana;
  - regionalni nivo: JP „Srbijašume“ – ŠG;
  - lokalni nivo: LS, lokalne NVO, udruženja, VPŠ, JP „Srbijašume“ – ŠU; ostala JP; obrazovne organizacije – osnovne i srednje škole.
- visok uticaj i niži interes („kreatori sadržaja“), ima samo jedna zainteresovana strana iz javnog sektora na nacionalnom nivou upravljanja – MRE;
- nizak uticaj i nizak interes („masa“), ima samo jedna zainteresovana strana iz javnog sektora na lokalnom nivou upravljanja – JKP Toplane.

Uticaj na upravljanje klimatskim promenama je uočen na nacionalnom nivou, uz ograničeno prisustvo ostalih zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja.

8.1.3. Saradnja zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja

Na osnovu sprovedene analize saradnje zainteresovanih strana, ustanovljena je **mreža saradnje** sastavljena od 128 različitih zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima.

Izdvojeno je 7 različitih oblika saradnje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, i to (tabela 5.50):

1. sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara (grupa 1);
2. edukacija (radionice, seminari) i stručne konsultacije (grupa 2);
3. sadnja drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanje zelenih površina (grupa 3);
4. izrada i implementacije projekata (grupa 4);
5. razmena informacija i podataka (grupa 5);
6. konsultacije i rad štabova za vanredne situacije (grupa 6);
7. predostrožnost i nadzor životne sredine (grupa 7).

Analizom **strukturnih karakteristika** i centralnih i perifernih čvorova celokupne mreže saradnje, može se zaključiti da:

- postoje manje, odvojene grupe zainteresovanih strana;
- postoji 40 centralnih zainteresovanih strana, od kojih je 19 maksimalno povezano između sebe;
- centralne zainteresovane strane pripadaju javnom sektoru, na različitim nivoima upravljanja, osim jedne, koja pripada civilnom sektoru i nalazi se na nacionalnom nivou upravljanja.

Analizom strukturnih karakteristika prema oblicima saradnje, može se zaključiti:

- najrazvijenija saradnja je u primeni aktivnosti edukacija i stručnih konsultacija (grupa 2), i razmene informacija i podataka, kao i razmene informacija i podataka (grupa 5);
- najveća udaljenost između zainteresovanih strana je uočena u aktivnostima izrade i implementacije projekata (grupa 4);
- najograničeniji broj zainteresovanih strana je u aktivnostima konsultacija i rada štabova za vanredne situacije (grupa 6).

Analizom **povezanosti** zainteresovanih strana i **uticaja** različitih faktora na tendenciju ostvarivanja saradnje na nivou celokupne mreže saradnje, može se zaključiti da zainteresovane strane teže saradnji, ukoliko:

- imaju učestale kontakte, centralni položaj u mreži, i pripadaju istom statističkom regionu;
- pripadaju istom sektoru na različitim nivoima upravljanja;

Istom analizom, a prema oblicima saradnje, može se zaključiti da zainteresovane strane teže saradnji ukoliko:

- imaju učestale kontakte – grupe 1, 2, 5 i 7;
- isti interes – grupe 2 i 5;
- isti uticaj – grupe 3 i 4;
- pripadaju istom sektoru (javnom ili civilnom) – grupe 5 i 6;
- pripadaju istom statističkom regionu – grupa 3, u manjoj meri grupe 2 i 5;
- pripadaju nacionalnom nivou upravljanja – grupa 4;
- pripadaju regionalnom nivou upravljanja – grupe 2 i 6;
- imaju centralni položaj u mreži – grupa 2.

U pogledu stavova ispitanika o saradnji, a prema oblicima saradnje, može se zaključiti sledeće:

- učešće zainteresovanih strana iz civilnog sektora (NVO) u aktivnostima grupe 1 je zanemarljivo;
- planirani pristup aktivnostima grupa 2 i 5 ne postoji;
- utvrđen sistem razmene informacija nije uočen, pri čemu ekonomske mere podrške imaju veliku uticaj na izvođenje aktivnosti grupe 3;
- učešće zainteresovanih strana koje pripadaju JP i LS u aktivnostima grupe 4 je zanemarljivo, pri čemu je jedan od uzroka nedostatak znanja ali i nepostojanje sistema razmena informacija;
- za dalje razvijanje aktivnosti grupe 5 neophodno je održavanje učestalih kontakata i razmena informacija;
- učešće pripadnika civilnog sektora (NVO) u aktivnostima grupe 6 nije uočeno;
- učešće pripadnika civilnog i privatnog sektora (NVO) u aktivnostima grupe 7 nije uočeno.

U vezi sa glavnim **preduslovima** za uspostavljanje saradnje, na osnovu stavova ispitanika, utvrđeno je da sve 3 grupe ispitanika smatraju da je najbitniji preduslov upravo uspostavljanje sistema saradnje, uz unapređenje zakonodavstva.

Posmatrano prema grupama ispitanika, a na osnovu njihovih stavova, utvrđeni su sledeći preduslovi:

- umrežavanje zainteresovanih strana kroz osnivanje dodatne organizacije, po uzoru na SKGO, prema stavovima ispitanika LS;
- uvećanje znanja i edukacija ostalih sektora o ulozi šumarstva u upravljanju klimatskim promenama, uvećanje saradnje između zainteresovanih strana različitih sektora (JP-LS; JP-NVO), na različitim nivoima upravljanja, prema stavovima ispitanika iz grupe JP;
- uključivanje različitih zainteresovanih strana u zajedničke aktivnosti, kroz potpisivanje memoranduma o saradnji, unapređenje finansijskih mera podrške, i usklađivanje zakonodavstva između sektora, prema stavovima ispitanika iz grupe NVO.

8.2. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ORGANIZACIJE SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE

Preporuke za unapređenje organizacije sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, date su kroz predloženi konceptualni model (poglavlje 6).

Na osnovu sprovedene analize elemenata konceptualnog okvira, predložen je konceptualni model unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima (u daljem tekstu konceptualni model). Predloženi konceptualni model čine sledeći elementi:

- unapređenje okvira za upravljanje klimatskim promenama (strateški, zakonodavni, institucionalni okviri);
- unapređenje saradnje zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama;
- unapređenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Za unapređenje **strateških okvira** za upravljanje klimatskim promenama, predlaže se primena sledećih rešenja:

- razvijanje strateških okvira klimatskih promena;
- prepoznavanje uloge zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja;
- unapređenje međusektorske koordinacije politika i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Svi predstavnici javnog sektora (osim jednog iz javne službe) smatraju da postoji potreba i mogućnost daljeg razvijanja strateških okvira, i smatraju da je usvajanje predloga Strategije niskougledničkog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom potrebno, kako bi se ispunile međunarodne obaveze koje se odnose na borbu protiv klimatskih promena, i smanjenje CO₂.

Prepoznavanje uloge zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora, sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, i to kroz njihovo uključivanje u izradi lokalnih akcionih planova je potrebno, prema stavu većine predstavnika javnog sektora. Na taj način bi se podstakla promena u načinu upravljanja, ka principu „odozdo na gore“.

Uočene su razlike u stavovima, u odnosu na predlog unapređenja međusektorske koordinacije politika i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, kroz obrazovanje radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama. Ipak, većina ispitanika smatra da je predloženo rešenje neophodno, kako bi se dostigli postavljeni ciljevi i usaglašavanje politika i mera između sektora, ali i moguće, uz jasno uspostavljanje ciljeva i rada same grupe.

Za unapređenje **zakonodavnih okvira** za upravljanje klimatskim promenama, predlaže se primena sledećih rešenja:

- izrada lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove;
- uvećanje međusektorske saradnje u upravljanju klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Po pitanju unapređenja zakonodavnih okvira, i to izradu lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, većina predstavnika javnog i civilnog sektora smatra da je ono potrebno i moguće, pri čemu su uočene razlike u odgovorima predstavnika javnog sektora, i to iz državne uprave. Međutim, većina predstavnika javnog i svi ispitanici iz civilnog sektora smatraju da je potreba za izradom lokalnih akcionih planova već uočena, kroz izrađene lokalne akcione planove od strane pojedinih opština uz podršku SKGO, i da je, uz uspostavljanje jasnih mehanizama rada i podrške, njihova primena moguća. Kada su u pitanju predložene aktivnosti za primenu datog rešenja, većina ispitanika iz javnog kao i svi predstavnici civilnog sektora, smatraju da je neophodno definisanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u prikupljanju podataka, kao i koordinaciji i sprovođenju mera podrške, kako bi se uspostavljeni prioriteti i ostvarili.

Većina predstavnika oba sektora je pozitivnog stava u vezi sa definisanjem „načela međusektorske saradnje“ između zainteresovanih strana za upravljanje klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou u okviru strategija i planova propisanih Zakonom o klimatskim promenama (2021g), kao aktivnosti predloženog rešenja koje se odnosi na uvećanje međusektorske i saradnje na više nivoa u upravljanju klimatskim promenama.

Kako bi se unapredili **institucionalni okviri**, predlaže se primena sledećih rešenja:

- uvećanje nadležnosti zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama;
- uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u odlučivanju u upravljanju klimatskim promenama;
- organizacije rada (formiranje timova i sektorskih odbora), u okviru predložene međumrežne organizacije.

Svi predstavnici javnog i civilnog sektora smatraju da je unapređenje institucionalnih okvira kroz uvećanje nadležnosti zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanju klimatskim promenama neophodno. Takođe, svi ispitanici smatraju da je neophodno uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija na nižim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima. U tom smislu odabrani predstavnici javnog i civilnog sektora koji su učestvovali u kvalitativnoj analizi, smatraju da je ono neophodno za JP za gazdovanje državnim šumama, JP NP i LS na lokalnom nivou, uz dobru saradnju sa institucijama i organizacijama

na nacionalnom nivou upravljanja. Ispitanici su podeljenih mišljenja kada je u pitanju definisanje uloge i odgovornosti u utvrđivanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama. Iako je većina podržala predlog ove aktivnosti, predloženo je da se nadležnosti dodeljuju na nivou odeljenja, a ne pojedincima, kako bi se ostvario veći učinak i efekat.

Potreba za uspostavljanjem uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u upravljanje klimatskim promenama, i to kroz osnivanje regionalne među-mrežne organizacije za koordinaciju je prepoznata od strane svih predstavnika javnog i civilnog sektora. Na ovaj način bi se, prema stavovima ispitanika iz oba sektora, ostvarilo povezivanje različitih nivoa upravljanja i umrežavanje organizacija, ali i pružila mogućnost uvećanja njihovog uticaja u upravljanju klimatskim promenama. Osnivanje organizacije na regionalnom nivou je neophodno, kako bi se „premostio“ problem nedovoljnog broja zaposlenih u pojedinim opštinama.

U smislu predloženog rešenja organizacije rada u okviru među-mrežne organizacije kroz aktivnosti osnivanja timova za razmenu informacija između sektora, i osnivanja sektorskih odbora za formulisanje mera podrške između sektora, većina ispitanika je pozitivnog stava. Preporuka predstavnika javnog sektora je i da se postojanje i struktura timova i sektorskih odbora zakonski definišu. Po pitanju strukture predloženih timova i sektorskih odbora, predstavnici javnog i civilnog sektora koji su učestvovali u kvalitativnoj analizi, smatraju da je neophodno uključivanje zainteresovanih strana iz javnog, privatnog i civilnog sektora, kao i eksperata iz državne uprave, obrazovnih i istraživačkih organizacija, u rad timova i sektorskih odbora pri formulisanju mera podrške.

Najveći broj ispitanika je mišljenja da bi među-mrežna organizacija trebala da se oformi kao posebno odeljenje u okviru postojećih regionalnih razvojnih agencija (RRA), koje već postoje na teritoriji Srbije. U prilog odabranog rešenja ističe se postojanje infrastrukture, mehanizama za razmenu informacija kao i već uspostavljenih kontakata sa civilnim i privatnim sektorom postojećih RRA, ali i veća efikasnost rada u odnosu na druga predložena rešenja.

Za unapređenje **mera podrške**, definisana su rešenja koja se odnose na regulatorne, ekonomske i informacione mere podrške, i to:

- regulatorne: unapređenje mera podrške za razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama;
- ekonomske: uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana;
- informacione: unapređenje mera podrške za
  - razmenu informacija o postojećim inicijativama i aktivnostima između zainteresovanih strana;
  - edukaciju zainteresovanih strana u sektoru šumarstva na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja.

Većina predstavnika javnog i civilnog sektora, imaju stav da je neophodno unapređenje regulatornih mera podrške koje se odnose na razvijanje saradnje između zainteresovanih strana sva 3 sektora u upravljanju klimatskim promenama. Većina predstavnika javnog i svi predstavnici civilnog sektora su pozitivnog stava u vezi sa potrebom, kao i mogućnostima definisanja i sprovođenja različitih vrsta sporazuma sa ciljem razvijanja saradnje između LS, JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija, među-mrežne organizacije i lokalnih NVO, kao i definisanje plana odnosa sa javnošću za sektor šumarstva i povezane sektora.

Svi predstavnici civilnog kao i većina predstavnika javnog sektora, smatraju da postoji potreba za unapređenjem ekonomskih mera podrške, kroz uvećanje raznovrsnosti finansijskih podsticaja kako bi se uvećala saradnja između zainteresovanih strana. Podrška za izradu akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove kroz Horizon i LIFE programe je potrebna, pri čemu je predložen odabir opština za primenu ovakvih mera podrške, koje imaju dovoljno ljudskih kapaciteta da se ovakvim programima i bave. Iako su uočene razlike u odgovorima predstavnika

javnog sektora, prvenstveno državne uprave i JP u odnosu na pružanje podsticaja VPŠ za negu i zaštitu šuma od prirodnih katastrofa, predložena je promena uslova za dobijanje mera podrške, kako bi ih koristili i privatni šumovlasnici, ali i primena informacionih mera podrške, u smislu edukacije i širenja informacija o ovoj problematici.

Većina predstavnika javnog i civilnog sektora potvrđuje da je neophodno unapređenje informacionih mera podrške, za razmenu informacija o tekućim inicijativama i aktivnostima na lokalnom nivou, i to putem internet platformi matičnih organizacija ali i među-mrežne organizacije. U smislu unapređenja edukacije, kroz planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina, u saradnji sa obrazovanim i istraživačkim organizacijama, shodno definisanim potrebama zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, predstavnici imaju pozitivne stavove, jer bi uvećanje znanja, omogućilo veću motivaciju zaposlenih. Angažovanje zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u definisanju i izradi projekata je, takođe, potrebno kako bi se, između ostalog uvećao i doprinos u borbi protiv klimatskih promena, ali omogućila i razmena kao i unapređenje znanja zainteresovanih strana na nižim nivoima upravljanja.

Za unapređenje **saradnje zainteresovanih strana** u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama, definisana su sledeća rešenja koja potpomažu :

- unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana;
- unapređenje postojećih oblika saradnje.

Većina predstavnika javnog i civilnog sektora, smatra da je potrebno unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana, neophodna i moguća kroz predložene aktivnosti osnivanja među-sektorskih foruma za organizovanje edukacije, saveta i konsultacija po potrebi, ali i formiranja interaktivnog informacionog sistema za razmenu informacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja. Pri tome se predlaže i korišćenje informacionog sistema za razmenu informacija od značaja svih sektora, kao što su mape rizika od poplava, klizišta, erozije, meteorološke informacije, itd.

Svi ispitanici su pozitivnog stava po pitanju unapređenja postojećih oblika saradnje, uz prepoznatu potrebu za uključivanjem predstavnika civilnog sektora u rad štabova i odeljenja za vanredne situacije. Pored toga, svi ispitanici, takođe, smatraju da je potrebno unapređenje edukacije i obuke zainteresovanih strana, uz planirani pristup ovom procesu.

Definisane su i **3 faze razvoja konceptualnog modela**.

Faza 1: podrazumeva primenu svih aktivnosti koje se odnose na unapređenje strateških okvira, i pojedinih aktivnosti koje se odnose na unapređenje zakonodavnih okvira, saradnje zainteresovanih strana i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Faza 2: obuhvata unapređenje institucionalnih okvira primenom svih aktivnosti, primenu preostalih aktivnosti koje se odnose na unapređenje zakonodavnih okvira i saradnje zainteresovanih strana, kao i primenu pojedinih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Faza 3: odnosi se na primenu preostalih aktivnosti koj se odnose na unapređenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, za koje nisu bili ispunjeni uslovi u prethodnim fazama.

Funkcionisanje modela je različito u odnosu na pomenute faze razvoja. U fazi 1, uočena je povezanost elemenata konceptualnog modela „unapređenje strateških okvira“ sa „unapređenjem saradnje“, „unapređenje zakonodavnih okvira“ sa „unapređenjem saradnje“, kao i „unapređenje informacionih mera podrške“ sa „unapređenjem saradnje“.

U fazi 2, uočena je povezanost elemenata konceptualnog modela „unapređenje zakonodavnih okvira“ sa „unapređenjem institucionalnih okvira“, „unapređenje institucionalnih okvira“ sa „unapređenjem saradnje“, kao i „unapređenje mera podrške“ sa „unapređenjem saradnje“.

Faza 3 predstavlja najsloženiju fazu, u kojoj je prisutno povezivanje svih elemenata konceptualnog okvira.

8.3. OCENA HIPOTEZA I ISTRAŽIVAČKIH PITANJA

U ovom potpoglavlju, navedene su hipoteze istraživanja, kao i objašnjenja vezana za njihovo dokazivanje ili opovrgavanje. Nakon toga, navedena su istraživačka pitanja koja su formulisana uz svaku od hipoteza, uz objašnjenje gde se nalazi odgovor na dato pitanje.

Hipoteza 1: Postoji uticaj strateških, zakonodavnih i institucionalnih okvira, kao i mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama

Opšta hipoteza H1 je podeljena na 4 posebne hipoteze, kako bi se izvršilo pravilno ispitivanje.

Hipoteza 1.1: Postoji uticaj strateških okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.1; potpoglavlje 5.3.1)

Rezultati istraživanja koji se odnose na uticaj strateških okvira ukazuju na sledeće:

- većina predstavnika JP smatra da su politike upravljanja klimatskim promenama uključene u politike šumarstva i zaštite prirode;
- više od ½ predstavnika JP smatra da su politike upravljanja klimatskim promenama uspešne.

Na osnovu rezultata statističkih testova i rezultata analize strateških okvira za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 4.1), može se zaključiti da je dokazana posebna hipoteza 1.1.

Hipoteza 1.2: Postoji uticaj zakonodavnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.2)

Rezultati istraživanja koji se odnose na analizu zakonodavnih okvira šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.2.), ukazuju da je dokazana posebna hipoteza 1.2.

Hipoteza 1.3: Postoji uticaj institucionalnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.3; potpoglavlje 5.3.2)

Rezultati istraživanja koji se odnose na institucionalne okvire u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama ukazuju na sledeće:

- više od ½ svih ispitanika smatra da se u okviru svojih nadležnosti bave problematikom klimatskih promena indirektno, što je potvrdila i većina ispitanika iz grupa JP i LS, dok su stavovi ispitanika iz grupe NVO podeljeni;
- većina ispitanika smatra da u okviru organizacije u kojoj su zaposleni, ne postoje posebne organizacione jedinice koje se bave pitanjem klimatskih promena, što je potvrdila većina ispitanika iz grupa JP i NVO, dok su stavovi ispitanika iz grupe LS podeljeni;
- većina ispitanika (posmatrano i prema grupama ispitanika), smatra da je potrebno veće uključivanje problematike klimatskih promena u rad organizacija u kojima su zaposleni.

Imajući u vidu rezultate koji se odnose na analizu institucionalnih okvira šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.3), kao i rezultate statističkih testova, može se zaključiti da je dokazana posebna hipoteza 1.3.

Hipoteza 1.4: Postoji uticaj mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima na upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.4; potpoglavlje 5.3.3).

Rezultati istraživanja koji se odnose na mere podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama, ukazuju na sledeće:

- većina ispitanika smatra da su ekonomske i informacione mere podrške dostupne, dok regulatorne mere podrške nisu;
- više od ½ ispitanika iz grupe LS smatra da su regulatorne mere podrške dostupne, dok većina ispitanika iz grupa JP i NVO smatra da one nisu dostupne;

- uočene su različite ekonomske i informacione mere podrške, posmatrano prema načinu sprovođenja;
- ekonomske mere podrške se sprovode kroz radove u šumi, prema stavu većine ispitanika JP;
- informacione mere podrške se sprovode kroz radionice, konferencije i seminare, prema stavu ispitanika NVO;
- mere podrške, prema stavu skoro ½ ispitanika obezbeđuje državna uprava – MZŽS i to uglavnom javnom i civilnom sektoru, dok ih ostale institucije i organizacije, prema stavu većine ispitanika ne obezbeđuju;
- većina ispitanika je pozitivnog stava po pitanju uspešnosti primene sve 3 vrste mera podrške;
- uspešnost primene bi, prema stavu većine ispitanika iz grupa JP i NVO, mogla da se unapredi.

Ako se imaju u vidu ovi rezultati, kao i rezultati analize mera podrške šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama (potpoglavlje 4.4.), može se zaključiti da je posebna hipoteza 1.4, dokazana.

Na osnovu svega prethodnog, može se konstatovati i da je opšta Hipoteza 1, u potpunosti dokazana.

Uz hipotezu 1. formulisana su i istraživačka pitanja. Pregled istraživačkih pitanja, kao i gde se nalaze odgovori na njih, prikazan je u pregledu 8.1.

Pregled 8.1. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 1)

Istraživačko pitanje	Odgovor
Na koji način je upravljanje klimatskim promenama zastupljeno u strateškim okvirima u šumarstvu i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 4.1., potpoglavlje 5.3.1.
Na koji način je upravljanje klimatskim promenama zastupljeno u zakonodavnim okvirima u šumarstvu i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 4.2.
Koje su razlike u nadležnostima zainteresovanih strana u odnosu na upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 4.3, potpoglavlje 5.3.2.
Koje mere podrške za upravljanje klimatskim promenama postoje u sektoru šumarstva i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 4.4, potpoglavlje 5.3.2.

Izvor: original

Postavljena hipoteza, i povezana istraživačka pitanja su u vezi sa institucionalnom teorijom. Prema ovoj teoriji, svi pomenuti okviri uključujući i mere podrške, kao i zainteresovane strane (prikazane u narednom tekstu), predstavljaju osnovnu strukturu funkcionisanja organizacija u sistemu upravljanja. Pomenuti elementi predstavljaju, zajedno, sistem podrške za uključivanje zainteresovanih strana sa nižih nivoa upravljanja u definisanje i sprovođenje potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

Hipoteza 2: Postoje statistički značajne razlike u interesima i uticajima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 5.2).

Rezultati istraživanja koji se odnose na postavljenu hipotezu ukazuju na sledeće:

- rezultati Kruskal-Volisa testa, ukazuju da ne postoji statistički značajna razlika u interesima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;
- rezultati Kruskal-Volisa testa ukazuju da postoji statistički značajna razlika u uticajima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;
- postoje razlike u interesu i uticaju zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, prema sektoru i nivou upravljanja (rezultati matrice interesa i uticaja zainteresovanih strana);

- zainteresovane strane koje imaju visok interes i uticaj u upravljanju klimatskim promenama pripadaju javnom sektoru, i nalaze se većinom na nacionalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima;
- zainteresovane strane koje imaju visok interes i nizak uticaj nalaze se većinom na lokalnom nivou upravljanja i pripadaju civilnom sektoru.

Dobijeni rezultati ukazuju da postoji razlika u interesu i uticaju zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, posmatrano prema sektorima i nivoima upravljanja (potpoglavlje 5.2.). Međutim, rezultati Kruskal-Volisa testa ukazuju da postoji statistički značajna razlika samo u uticajima zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima. Shodno tome, može se zaključiti da je ova hipoteza delimično potvrđena. S obzirom da su se u ovom istraživanju posmatrali stavovi predstavnika JP, LS i NVO iz javnog i civilnog sektora, za zauzimanje konačnog stava o ovoj hipotezi, bilo bi neophodno sprovesti dodatna istraživanja o interesu i uticaju zainteresovanih strana iz privatnog sektora, u upravljanju klimatskim promenama.

Uz hipotezu 2 formulisana su i istraživačka pitanja. Pregled istraživačkih pitanja, kao i gde se nalaze odgovori na njih, prikazan je u pregledu 8.2.

Pregled 8.2. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 2)

Istraživačko pitanje	Odgovor
Ko su ključne zainteresovane strane u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 5.1.
Koje su razlike između zainteresovanih strana u odnosu na interes u upravljanju klimatskim promenama?	Potpoglavlje 5.2.
Koje su razlike između zainteresovanih strana u odnosu na uticaj u upravljanju klimatskim promenama?	Potpoglavlje 5.2.

Izvor: original

Postavljena hipoteza i povezana istraživačka pitanja su u vezi sa teorijom upravljanja na više nivoa. Prema ovoj teoriji, neophodno je postojanje zainteresovanih strana na različitim nivoima upravljanja, koje imaju, kako interes tako i uticaj u upravljanju klimatskim promenama.

Hipoteza 3. Postoji interes zainteresovanih strana za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 5.4.)

Za definisanje interesa (tendencije) za saradnjom zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, analizirani su sledeći faktori: učestalost kontakata, vrednosti interesa i uticaja u upravljanju klimatskim promenama, pripadnost sektoru, geografska pripadnost, pripadnost prema nivou upravljanja i centralnost pozicije u mreži.

Rezultati istraživanja koji se odnose na postavljenu hipotezu, ukazuju na sledeće:

- definisana je mreža od 128 različiti zainteresovanih strana koje saraduju u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima;
- postoji 40 centralnih zainteresovanih strana, od kojih je 19 maksimalno povezano između sebe (rezultati centralnosti po sopstvenom vektoru i analize centralnih i perifernih čvorova);
- zainteresovane strane teže saradnji ako su u češćem kontaktu, imaju centralni položaj u mreži i nalaze se u okviru istog statističkog regiona (rezultati MRQAP analize);
- definisano je 7 različitih oblika saradnje, koji imaju različite strukturne karakteristike (rezultati strukturnih karakteristika mreža saradnje prema obliku);
- za celokupnu mrežu kao i za svaki od oblika saradnje utvrđeno je postojanje različitih faktora koji utiču na tendenciju zainteresovanih strana za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama prema oblicima saradnje (rezultati MRQAP analize);
- učestalost kontakata ima uticaja na tendenciju za saradnjom zainteresovanih strana na nivou celokupne mreže i pojedinih oblika saradnje (rezultati MRQAP analize);
- najzastupljenija je saradnja na mesečnom i kvartalnom nivou (rezultati χ^2 test značajnosti proporcija).

Na osnovu rezultata koji se odnose na analizu celokupne mreže saradnje i oblika saradnje (potpoglavlje 5.4.), može se zaključiti da je hipoteza 3 dokazana.

Kao i kod prethodnih hipoteza, uz ovu hipotezu su, takođe, formulisana istraživačka pitanja, kao i prikazana potpoglavlja gde se nalaze odgovori na njih, u pregledu 8.3.

Pregled 8.3. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 3)

Istraživačko pitanje	Odgovor
Koji oblici saradnje postoje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 5.4.
Kolika je učestalost saradnje između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima?	Potpoglavlje 5.4.

Izvor: original

Ova hipoteza je povezana sa teorijom upravljanja na više nivoa i teorijom mrežne razmene i analize socijalnih mreža. Prema teoriji upravljanja na više nivoa, neophodno je postojanje i stvaranje veza i usklađivanje interesa između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama. Pored toga, prema teoriji mrežne razmene i analize socijalnih mreža, mreža formalnih organizacija se može posmatrati kao mreža određenih politika, koja je predstavljena ograničenim skupom zainteresovanih strana i jednim ili više skupova odnosa koji ih povezuju. Takođe, naglasak je na odnosima i vezama između zainteresovanih strana unutar mreže, a struktura mreže i kvalitet odnosa između zainteresovanih strana su glavne determinante koristi za učesnike u okviru mreže. Shodno tome, odnosi i veze između zainteresovanih strana, uz postojanje drugih faktora iz njihovog okruženja, imaju uticaj na njihovo dalje povezivanje, kao i interes za saradnjom.

H4. Postoji potreba za unapređenjem sistema podrške i saradnje zainteresovanih strana u uslovima klimatskih promena, u šumarstvu i povezanim sektorima (potpoglavlje 4.1-4.3; potpoglavlje 4.5.; potpoglavlja 5.1-5.2; potpoglavlje 5.3.3; potpoglavlje 5.4.)

Rezultati istraživanja koji se odnose na ovu hipotezu, ukazuju na sledeće:

- najuspešnija saradnja na nacionalnom nivou je sa MZŽS, ZZP kao i MPŠV – Uprava za šume, na regionalnom nivou sa JPNP, a na lokalnom nivou sa NVO i lokalnim obrazovnim institucijama, tj. osnovnim školama (shodno rezultatima ocene uspešnosti saradnje);
- veliki broj ispitanika smatra da je trenutna saradnja uspešna, kao i da je potrebno njeno unapređenje;
- predlozi za unapređenje saradnje su različiti, obuhvataju umrežavanje zainteresovanih strana sa različitih nivoima upravljanja, uvećanje edukacije i znanja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, uvećanje saradnje između zainteresovanih strana različitih sektora na različitim nivoima upravljanja;
- većina ispitanika smatra da ne postoji organizovan sistem za sprovođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama (shodno rezultatima χ^2 testa značajnosti proporcija);
- većina ispitanika smatra da je potrebno uspostavljanje organizovanog sistema za sprovođenje mera podrške na 3 nivoa upravljanja;
- ispitanici su podeljenih stavova o uspostavljanju regionalne organizacije za koordinaciju primene mera podrške, pri čemu, nešto manje od ½ ispitanika smatra da je ona potrebna.

Shodno dobijenim rezultatima, a u kombinaciji sa analiziranim okvirima (potpoglavlja 4.1., 4.2., 4.3), merama podrške (potpoglavlje 4.5), kao i rezultatima koji se odnose na identifikaciju i klasifikaciju zainteresovanih strana (potpoglavlje 5.1. i 5.2.), može se zaključiti da je ova hipoteza dokazana.

Uz ovu hipotezu su formulisana istraživačka pitanja, koja su, kao i potpoglavlja gde se nalaze odgovori na njih, prikazana u pregledu 8.4.

Pregled 8.4. Istraživačka pitanja i odgovori (hipoteza 4)

Istraživačko pitanje	Odgovor
Koliko je uspešna saradnja između zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama?	Potpoglavlje 5.4.
Koji je glavni preduslov za unapređenje saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama?	Potpoglavlje 5.4.
Na koji način je organizovan sistem za sprovođenje mera podrške?	Potpoglavlje 5.3.2.
Na koji način je moguće uspostaviti ili unaprediti sistem za sprovođenje mera podrške	Potpoglavlje 5.3.2.

Izvor: original

Ova hipoteza je povezana sa opštom teorijom sistema, kao i teorijama upravljanja na više nivoa i mrežne razmene. Upravljanje na više nivoa je u vezi sa teorijom sistema, jer zainteresovane strane i njihove veze i usklađivanje interesa, predstavljaju delove sistema. Strateški i zakonodavni okviri uspostavljaju osnovu za primenu mera podrške, dok institucionalni okviri omogućavaju uključivanje u proces primene i realizacije. Svi elementi predstavljaju deo sistema podrške i saradnje.

8.4. PRAVCI BUDUĆIH ISTRAŽIVANJA

U ovom potpoglavlju su navedeni pravci budućih istraživanja, u vezi sa okvirima (strateškim, zakonodavnim i institucionalnim) i merama podrške za upravljanje klimatskim promenama, interesom i uticajem zainteresovanih strana, kao i sistemom podrške i saradnje u upravljanju klimatskim promenama, u šumarstvu i povezanim sektorima.

Pravci budućih istraživanja bi, kada su u pitanju strateški, zakonodavni i institucionalni **okviri i mere podrške** šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama, trebalo da obuhvate:

- analizu strateških okvira zemalja EU (npr. Danska, Norveška, Nemačka, Austrija, itd.), koje se duži niz godina bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama i imaju veće iskustvo u usklađivanju sa sektorskim politikama u odnosu na Srbiju. Shodno tome, nakon sprovedene analize i na osnovu „primera dobre prakse“, mogle bi se dati dodatne preporuke o usklađivanju ciljeva okvira šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama u Srbiji;
- komparativnu analizu grupa za koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama u zemljama u okruženju, kako bi se, nakon sprovedene analize i primera „dobre prakse“, mogle dati dodatne preporuke za organizaciju rada u Srbiji;
- analizu zakonodavnih smernica za izradu lokalnih akcionih planova za prilagođavanje klimatskim promenama u Srbiji u drugim državama;
- analizu pristupa i planiranje usklađivanja tekućih poslova zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode;
- uporednu analizu organizacije rada među-mrežnih organizacija u zemljama u okruženju, kako bi se na osnovu primera dobre prakse, dale preporuke u Srbiji;
- analizu planiranja i primene mera podrške i njihove usklađenosti između sektora;
- proučavanje dostupnih ekonomskih mera podrške u šumarstvu i povezanim sektorima i analizu procesa primene;
- analizu kapaciteta civilnog sektora na teritoriji Srbije za sprovođenje informacionih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

Kada su u pitanju **zainteresovane strane**, kao i njihova **saradnja** u upravljanju klimatskim promenama, u narednom periodu trebalo bi sprovesti istraživanja koja obuhvataju:

- analizu interesa i uticaja privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama;
- proučavanje i analizu dodatnih faktora koji utiču na uvećanje uticaja zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama;
- analizu dodatnih faktora koji mogu da utiču na uvećanje interesa zainteresovanih strana za saradnjom u upravljanju klimatskim promenama;
- proučavanje mogućnosti razvijanja novih oblika saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

Pravci budućih istraživanja su predloženi u skladu sa definisanim konceptualnim modelom unapređenja. Njihovim sprovođenjem bi se omogućio dalje unapređenje i razvoj konceptualnog modela, kao i saznanja o organizaciji sistema podrške i saradnje u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

9. LITERATURA I IZVORI

Literatura:

- Aalberts T.E. (2004): *The Future of Sovereignty in Multilevel Governance Europe – A Constructivist Reading*. Journal of Common Market Studies, John Willey&Sons, Hoboken. (23-46)
- Ackermann F., Eden C. (2011): *Strategic Management of Stakeholders: Theory and Practice*. Long Range Planning 44, Elsevier B.V. Amsterdam. (179–196)
- Adger N.W., Arnell N.W., Tompkins E.L. (2005): *Successful adaptation to climate change across scales*. Global Environmental Change 15, Elsevier B.V., Amsterdam. (77–86)
- Albert R., Jeong H., Barabasi A.L. (2000): *Error and attach tolerance of complex networks*. Springer Nature 406, Berlin. (378-382)
- Aleksić P., Krstić M., Jančić G. (2006): *Forest fires – ecological and economic problem in Serbia*. Botanica Serbica 33 (2), Institute of Botany and Botanical Garden Jevremovac, Belgrade. (169-176)
- Ampaire E. L., Jassogne L., Providence H., Acosta M., Twyman J., Winowiecki L., Van Asten P. (2017): *Institutional challenges to climate change adaptation: A case study on policy action gaps in Uganda*. Environmental Science and Policy 75, Elsevier B.V., Amsterdam. (81-90)
- Ananda J., Herath G. (2009): *A critical review of multi-criteria decision making methods with special reference to forest management and planning*. Ecological Economics Journal 68, Elsevier B.V., Amsterdam. (2535–2548)
- Andersson E., Keskitalo E.C.H., Lawrence A. (2017): *Adaptation to climate change in forestry: A perspective on forest ownership and adaptation responses*. Forests 2017(8), MDPI, Bazel. (1-19)
- Ansell, C. (2019): *Collaboration: key concepts*. „Collaboration in Public Service Delivery”, (Eds.), Kekez, A., Howlett, M., Ramesh, M., Edward Elgar Publishing, Cheltenham. (20–38)
- Ansell C., Gash A. (2007): *Collaborative Governance in Theory and Practice*. Journal of Public Administration Research and Theory 18, Oxford University Press, Oxford. (543–571)
- Armitage D. (2007): *Governance and the Commons in a Multi-Level World*. International Journal of the Commons 2(1), Ubiquity Press, London. (7-32)
- Arnstein S.R. (1969): *A ladder of citizen participation*. Journal of the American Planning Association 85, Taylor&Francis, London. (24-34)
- Avdibegović M., Marić B., Bećirović Dž., Delić S., Mutabdžija Bećirović S. (2015): *Cross sectoral cooperation in management of National park Una*. Works of the Faculty of Forestry 45 (1), Faculty of Forestry, University of Sarajevo. (66-86)
- Averchenkova A.,Guzman L.S. (2018): *Mexico’s General Law on Climate Change: Key achievements and challenges ahead*. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science, London. (29)
- Bache I., Flinders, M., (2005). *Multi-level Governance*. Oxford University Press, Oxford. (237)
- Baković Z., Stajić B., Janković V., Janjatović Ž., Kazimirović M. (2015): *Aktivnosti JP „Srbijašume“ na sanaciji negativnih efekata ledenog talasa u 2014. godini na šume i životnu sredinu u istočnoj Srbiji*. „Upravljanje kriznim i vanrednim situacijama – teorija i praksa“, (ured.), Babić, B., Komazec, D., Zbornik radova, Međunarodna naučno-stručna konferencija, Kurjak Copy, Vranje. (115-124)
- Ballet J., Koffi K.J.M., Komena K.B. (2009): *Co-management of natural resources in developing countries: the importance of context*. Economie Internationale 120, Elsevier B.V. Amsterdam. (53-76),
- Baron F., Bellassen V., Deheza M. (2013): *The contribution of european forest-related policies to climate change mitigation: energy substitution first*. CDC Climate Research 40, Caisse des Depots, Paris. (44)
- Barr C., Resosudarmo I. A. P., McCarthy J., Dermawan A. (2006). *Forests and Decentralization in Indonesia: an Overview*. „Decentralization of forest administration in Indonesia: implications for forest sustainability, economic development and community livelihoods“ (Eds.), Barr, C.,

- Resosudarno I.A.P., Dermawan A., McCarthy J.F., Moelinion, M., Setiono P., Center for International Forestry Research, Bogor. (1-17)
- Batory A., Svensson, S. (2020): *Regulating Collaboration: The Legal Framework of Collaborative Governance in Ten European Countries*. International Journal of Public Administration 43, Taylor&Francis, London. (780–789)
- Bentrup G. (2001): *Evaluation of a Collaborative Model: A Case Study Analysis of Watershed Planning in the Intermountain West*. Environmental Management 27, Springer Nature, Berlin. (739–748)
- Benz A. (2007): *Accountable Multilevel Governance by the Open Method of Coordination*. European Law Journal 13(4), John Wiley&Sons, Hoboken. (441-446)
- Berardo R., Scholz J.T. (2010): *Self-Organizing policy networks: risk, partner selection and cooperation in estuaries*. American Journal of Political Science 54, Wiley & Blackwell, Hoboken. (632–649)
- Bernstein, S., Cashore B. (2010): *Examination of the influences of global forest governance arrangements at the domestic level*. „Embracing Complexity: Meeting the Challenges of International Forest Governance“, (Eds.), Rayner J., Buck A., Katila P., IUFRO World Series 28, IUFRO Secretariat, Vienna. (111–135)
- Bernstein S., Cashore B. (2012): *Complex global governance and domestic policies: four pathways of influence*. Royal Institute of International Affairs 1944, 88, Oxford University Press, Oxford. (585–604)
- Bertalanffy L. (1969): *General System Theory: Foundations, Development Applications*. George Braziller, New York. (288)
- Biesbroek R., Swart R.J., Carter T., Timothy R. (2010): *Europe adapts to climate change: comparing national adaptation strategies*. Global Environmental Change 20(3), Elsevier B.V., Amsterdam. (440-450)
- Bingham (Lord) C. (2008): *The Rule of Law and the Sovereignty of Parliament*. Kings Law Journal 19(2), Taylor&Francis, London. (223-234)
- Blau P.M. (1964): *Justice in Social Exchange*. Sociological Inquiry 34(2), Wiley Blackwell, Hoboken. (193-206)
- Blomquist W. (2009): *Multi-level Governance and Natural Resource Management: The Challenges of Complexity, Diversity, and Uncertainty*. „Institutions and Sustainability“, (Eds), Beckmann, V., Padmanabhan, M., Springer, Dordrecht (109-126)
- Bockstael E., Bahia N.C.F., Seixas, C.S., Berkes F. (2016): *Participation in protected area management planning in coastal Brazil*. Environmental Science and Policy 60, Elsevier B.V., Amsterdam. (1–10)
- Bodin O., Crona B. (2009): *The role of social networks in natural resource governance: What relational patterns make a difference?* Global Environmental Change 19, , Elsevier B.V. Amsterdam. (366-374)
- Bogason P., Musso J.A. (2006): *The Democratic Prospects of Network Governance*. The American Review of Public Administration 36, Sage Publishing, New York. (3–18)
- Böhling K., Arzberger M.B. (2014): *New modes of governance in Bavaria's alpine forests: The 'Mountain Forest Initiative' at work*. Forest Policy and Economics 49, Elsevier B.V., Amsterdam. (43–50)
- Bond M., Harrigan N. (2011): *Political Dimensions of Corporate Connections*. „The SAGE Handbook of Social Network Analysis“, (Eds). Scott, J., Carrington, P.J., Sage Publications Ltd, London. (640)
- Borchardt K.D. (2010): *The ABC of European Union law*. Publication, Publications Office of the European Union, Luxemburg. (140)
- Borgatti S., Everett M., Freeman L. (2002): *Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis*. Analytical Technologies, Harvard. (47)
- Brugha R. (2000): *Stakeholder analysis: a review*. Health Policy and Planning 15, Biomedical Central, London. (239–246).
- Bruneniece I., Klavins M. (2013): *Normative Principles for Adaptation to Climate Change Policy Design and Governance*. „Climate Change Governance“, (Eds.), Knieling, J., Leal Filho, W., Springer, Berlin Heidelberg. (41–65)
- Bryman A. (2012): *Social Research Methods*. Book. Oxford University Press, Oxford. (766)
- Bulkeley H. (2010). *Climate policy and governance: an editorial essay: Climate policy and governance*. WIREs Clim Change 1, Wiley&Sons Inc., Hoboken (311–313)

- Bulkeley H., Andonova L., vanDeveer S. (2012): *Governing Climate Change Transnationally: Assessing the Evidence from a Database of Sixty Initiatives*. Environment and Planning C: Politics and Space 30(4), Sage Publications Ltd., London. (591-612)
- Bulkeley H., Davies A., Evans B., Gibbs D. (2003): *Environmental Governance and Transnational Municipal Networks in Europe*. Journal of Environmental Policy and Planning 5(3), Taylor&Francis, London. (235-254)
- Burch S., Shaw A., Dale A., Robinson J. (2014): *Triggering transformative change: a development path approach to climate change response in communities*. Climate Policy 14(4), Taylor&Francis, London. (467-487)
- Camarinha-Matos L., Afsarmanesh H. (2008): *Collaborative Networks: Reference Modeling*. Springer Science, Amsterdam. (332)
- Campbell B., Sayer J. A., Frost P., Vermeulen S., Ruiz Pérez M., Cunningham A., Prabhu R. (2001): *Assessing the performance of natural resource systems*. Conservation Ecology 5(2), Eldis, Brighton. (1-22)
- Campese J. (2016): *Natural Resource Governance Framework Assessment Guide: Learning for improved natural resource governance*. Natural Resource Governance Framework Working Paper, Union for Conservation of Nature/Commission on Environmental, Economic and Social Policy, Gland. (59)
- Cash D.W., Adger W.N., Berkes F., Garden P., Lebel L., Olsson P., Pritchard L., Young O. (2006): *Scale and Cross Scale Dynamics: Governance and Information in a multilevel World*. Ecology and Society 11(2), Resilience Alliance. (1-8)
- Cent J., Mertens C., Niedziałkowski K. (2013): *Roles and impacts of non-governmental organizations in Natura 2000 implementation in Hungary and Poland*. Environmental Conservation 40, Cambridge University Press, Cambridge. (119–128)
- Chevalier J.M., Buckles D.J. (2008): *SAS² A Guide to Collaborative Inquiry and Social Engagement*. Book. International Development Research Center, Sage Publications, London.(315)
- Chrislip D.D., Larson C.E. (1994): *Collaborative Leadership: How Citizens and Civic Leaders Can Make a Difference*. Review of Public Personnel Administration 82, Josey-Bass Publishers, San Francisco. (182-190)
- Clar C., Prutsch A., Steurer R. (2013): *Barriers and guidelines for public policies on climate change adaptation: a missed opportunity of scientific knowledge-brokerage*. Natural Resource Forum 37, Wiley Blackwell, Hoboken. (1-18)
- Clarkson M.B.E (1995): *A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluation Corporate Social Performance*. The Academy of management Review 20(1), Academy of Management, Briarcliff Manor. (92-117)
- Conley A., Moote A. (2001): *Collaborative conservation in theory and practice: a literature review*. Udall Center for Studies in Public Policy, Tucson. (25)
- Cook K.S., Emerson R.M., Gillmore M.R., Yamagishi T. (1983): *The Distribution of Power in Exchange Networks: Theory and Experimental Results*. American Journal of Sociology 89, The University of Chicago Press, Chicago. (275– 305).
- Corfee-Morlot J., Cochran I., Hallegatte S., Teasdale P.J. (2011): *Multilevel risk governance and urban adaptation policy*. Climatic Change 104, Taylor&Francis, London. (169–197).
- Corfee-Morlot J., Kamal-Chaoui L., Donovan M.G., Cochran I., Robert A., Teasdale P.J. (2009): *Cities, Climate Change and Multilevel Governance*. OECD Environmental Working Papers N° 14, OECD publishing, Paris. (125)
- Corlew L.K, Keener V., Finucane M., Brewington L., Nunn-Crichton R. (2015): *Using social network analysis to assess communications and develop networking tools among climate change professionals across the Pacific Islands region*. Psychosocial Intervention 24, Elsevier B.V. Amsterdam. (133-146)
- Crona B., Bodin Ö. (2006): *What You Know is Who You Know? Communication Patterns Among Resource Users as a Prerequisite for Co-management*. Ecology and Society 11 (2):7, Resilience Alliance. (1-23)
- Cunningham R., Cvitanovic C., Measham T., Jacobs B., Dowd A.-M., Harman B. (2016): *Engaging communities in climate adaptation: the potential of social networks*. Climate Policy 16, Taylor&Francis, London. (894–908)

- Čomić D., Škrbić N., Bećirović Dž., Milovanović M. (2013): *Survey of forestry organizations and institutions in the Republic of Srpska, Federation of B&H, Republic of Serbia, Croatia and Montenegro*. Glasnik Šumarskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci 18., Banja Luka. (57-90)
- Čomić D. (2021): *Ekonomski aspekti šumarstva u klimatskim promenama*. Knjiga. Šumarski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka. (472)
- Daniels S. E., Walker G. B. (2001): *Working through environmental conflict: The collaborative learning approach*. Praeger, Westport. (328)
- Dannevig H., Rauken T., Hovelsrud G. (2012): *Implementing adaptation to climate change at the local level*. Local Environment 17, Taylor&Francis, London. (597–611)
- Davenport M.A., Leahy J.E., Anderson D.H., Jakes P.J. (2007): *Building Trust in Natural Resource Management Within Local Communities: A Case Study of the Midewin National Tallgrass Prairie*. Environmental Management 39, Springer, Dordrecht. (353–368)
- Davies A.L., White R.M. (2012): *Collaboration in natural resource governance: Reconciling stakeholder expectations in deer management in Scotland*. Journal of Environmental Management 112, Springer, Dordrecht. (160–169)
- De Bruin K., Dellink R.B., Ruijs A., Bolwidt L., van Buuren A., Graveland J., de Groot R.S., Kuikman P.J., Reinhard S., Roetter R.P., Tassone V.C., Verhagen A., van Ierland E.C. (2009): *Adapting to climate change in The Netherlands: an inventory of climate adaptation options and ranking of alternatives*. Climatic Change 95, Springer, Dordrecht. (23–45).
- De Lopez T.T. (2001): *Stakeholder Management for Conservation Projects: Case Study fo Ream National Park, Cambodia*. Environmental Management 28, Springer, Dordrecht. (47-60)
- De Nooy W., Mrvar A., Batagelj, V. (2018): *Exploratory Social Network Analysis with Pajek: Revised and Expanded Edition for Updated Software*, Cambridge University Press, Cambridge. (484)
- Diaz S., Settele J., Brondizio E. S., Ngo H. T., Agard J., Arneth A., Balvanera P., Brauman K. A., Butchart S. H. M., Chan K. M. A., Garibaldi L. A., Ichii K., Liu J., Subramanian S. M., Midgley G. F., Miloslavich P., Molnar Z., Obura D., Pfaff A., Polasky S., Purvis A., Razzaque J., Reyers B., Chowdhury R.R., Shin Y.J., Visseren-Hamakers I., Willis K.J., Zayas, C. N. (2019). *Pervasive human-driven decline of life on Earth points to the need for transformative change*. Science 366, University of Oxford, Oxford. (6471)
- Di Gregorio M., Fattorelli L., Paavola J., Locatelli B., Pramova E., Nurrochmat D.R., May P.H., Brockhaus M., Sari I.M., Kusumadewi S.D. (2019): *Multi-level governance and power in climate change policy networks*. Global Environmental Change 54, Elsevier B.V. Amsterdam. (64–77)
- Dragović N., Ristić R., Pülzl H., Wolfslehner B. (2017): *Natural Resource Management in Southeast Europe: Forest, Soil and Water*. Publication, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Bonn. (270)
- Đorđević I. (2018): *Organizacija sistema upravljanja i tipovi upravljača zaštićenih područja u Srbiji*, doktorska disertacija u rukopisu, Šumarskih fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (399)
- Đorđević I., Češljarić G., Eremija S., Gagić-Serdar R., Rakonjac Lj. (2021): *Protected area management frameworks in the countries of southeastern Europe*, FEB – Fresenius Environmental Bulletin 30 (6), Parlar Scientific Publications, Freising. (5604-5615)
- Đorđević I., Nedeljković J., Nonić D. (2014): *Management of protected areas in Serbia: Types and structure of managers*. Agriculture and Forestry 60(2), Biotechnical Faculty of the University of Montenegro, Podgorica. (137-155)
- Đorđević S., Vukašinić M., Cvetković D., Pejić D. (2016): *Jačanje kapaciteta lokalnih zajednica za odgovor na klimatske promene u regionu Podrinja*. „Životna Sredina ka Evropi“, (Eds.), Mihajlov, A., Stevanović, Čarapina H., Stokić, D., Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, Beograd. (46-51)
- Eden C., Ackerman F. (1998): *Making Strategy: The Journey of Strategic Management*. Book, Sage Publications Ltd., London. (528)
- Edwards P., Kleinschmit D. (2013): *Towards a European forest policy – Conflicting courses*. Forest Policy and Economics 33, Elsevier B.V., Amsterdam. (87-93)
- Emerson K., Nabatchi T., Balogh S. (2012): *An Integrative Framework for Collaborative Governance*. Journal of Public Administration Research and Theory 22, Oxford University Press, Oxford. (1–29)
- England M.I., Dougill A.J., Stringer L.C., Vincent K.E., Pardoe J., Kalaba F.K., Mkwambisi D.D., Namaganda E., Afionis S. (2018): *Climate change adaptation and cross-sectoral policy coherence*

- in southern Africa. *Regional Environmental Change* 18, Springer Verlag GmbH, Heidelberg. (2059–2071)
- Enserink B., Hermans L., Bots P., Koppenjan J., Kwakkel J., Thissen W. (2010): *Policy Analysis of Multi-Actor Systems*. Lemma, Den Haag. (175)
- Ernstson H., Sörlin S., Elmqvist T. (2008): *Social Movements and Ecosystem Services: the Role of Social Network Structure in Protecting and Managing Urban Green Areas in Stockholm*. *Ecology and Society* 13 (2):39, Resilience Alliance. (1-28)
- Faibrass J., Jordan A. (2001): *Protecting biodiversity in the European Union: national barriers and European opportunities?*. *Journal of European Public Policy* 8(4), Routledge, London. (499-518)
- Fawzy S., Osman A.I., Doran J., Rooney D.W. (2020): *Strategies for mitigation of climate change: a review*. *Environmental Chemistry Letters* 18, Springer, Dordrecht. (2069–2094)
- Fishbein M.A., Ajzen I. (1975): *Belief, Attitude, intention and behaviour: An introduction to theory and research*. Book. Addison-Wesley, Reading. (578)
- Fliervoet J.M., Geerling G.W., Mostert E., Smits A.J.M. (2016): *Analyzing Collaborative Governance Through Social Network Analysis: A Case Study of River Management Along the Waal River in The Netherlands*. *Environmental Management* 57, Springer, Dordrecht. (355–367)
- Folke C., Hahn T., Olsson P., Norberg J. (2005): *Adaptive Governance of Social-Ecological Systems*. *Annual Review of Environment and Resources* 15(30), Annual Reviews, San Matteo. (441-473)
- Freeman L.C. (2004): *The development of Social Network Analysis*. Book. Book Surge LLC, North Charleston. (205)
- Freeman R.E. (2004): *The Stakeholder Approach Revisited*. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Unternehmensethik* 5, Nomos Verlag, Baden-Baden. (228–241)
- Fröhlich J., Knieling J. (2013): *Conceptualising Climate Change Governance*. „Climate Change Governance“, (Eds.), Knieling, J., Leal Filho, W., Climate Change Management. Springer Berlin Heidelberg, Berlin, Heidelberg. (9–26)
- Fußel H. (2009): *Review and quantitative analysis of indices of climate change exposure, adaptive capacity, sensitivity and impacts*. „Development and climate change – World Bank Development Report“, World Bank and Potsdam Institute for Climate Impact Research (PIK), Postdam. (35)
- Gaillard J.C., Monteil C., Perrillat-Collomb A., Chaudhary S., Chaudhary M., Chaudhary O., Giazzi F., Cadag J.R.D. (2013): *Participatory 3-dimension mapping: A tool for encouraging multi-caste collaboration to climate change adaptation and disaster risk reduction*. *Applied Geography* 45, Elsevier B.V., Amsterdam. (8–166)
- Gluck P., Avdibegović M., Cabaravdić A., Nonić D., Petrović N., Posavec S., Stojanovska M. (2011): *Private forest owners in the Western Balkans – Ready for the formation of interest associations*. Research Report, European Forest Institute, Joensuu. (232)
- Gould R.V., Fernandez R.M. (1989): *Structures of Mediation: A Formal Approach to Brokerage in Transaction Networks*. *Sociological methodology* 19, American Sociological Association, Washington. (89-126)
- Goyal S. (2021): *The SAGE Handbook of Social Network Analysis*. Sage Publications Ltd, London. (640)
- Graham J., Amos B., Plumptre T. (2003): *Governance Principles for Protected Areas in the 21st Century*. A Discussion Paper, Institute on Governance, Ottawa. (50)
- Granovetter M. (2021): *Economic Action ad Social Structure: The Problem of Embeddedness*. *American Journal of Sociology* 31, The University of Chicago Press, Chicago. (481-510)
- Gray B. (1989): *The Pathways of My Research: A Journey of Personal Engagement and Change*. *The Journal of Applied Behavioral Science* 25, Sage Publications Ltd., London. (383–398)
- Grimble R., Wellard K. (1997): *Stakeholder methodologies in natural resource management: A review of principles, contexts, experiences and opportunities*. *Agricultural Systems* 55, Elsevier B.V., Amsterdam. (173–193)
- Grimble R., Chan M., Aglionby J., Quan J. (1995): *Trees and trade-offs: a stakeholder approach to natural resource management*. International Institute for Environment and Development SA52, IIED, London. (18)
- Grujičić I., Nonić D., Krajčić D. (2006): *Natura 2000 in EU (Slovenia) and Serbia: Organizational and legislative issues*. International Symposium on ‘Legal Aspects of European Forest Sustainable Development’ (IUFRO, RG 6.13.00) (VIII), Istanbul. (151-156)

- Grygoruk M., Rannow S. (2017): *Mind the gap! Lessons from science-based stakeholder dialogue in climate-adapted management of wetlands*. Journal of Environmental Management 186, Elsevier B.V., Amsterdam. (108–119)
- Gudurić I. (2013): *The perception of decision-makers to climate change adaptation in urban and periurban forests of Belgrade*, master thesis, University of Natural Resources and Life Sciences (BOKU), Vienna. (152)
- Gupta S., Tirpak D. A., Burger N., Gupta J., Höhne N., Boncheva A. I., Kanoan G. M., Kolstad C., Kruger J. A., Michaelowa A., Murase S., Pershing J., Saijo T., Sari A. (2007): *Policies, Instruments and Co-operative Arrangements*. „Climate Change 2007: Mitigation - Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change“, (Eds.), Metz, B., Davidson, O.R., Bosch, P.R., Dave, R., Meyer, L.A., Cambridge University Press, Cambridge. (747-807)
- Hanssen G.S., Mydske P.K., Dahle E. (2013): *Multi-level coordination of climate change adaptation: by national hierarchical steering or by regional network governance?*. Local Environment 18, Taylor&Francis, London. (869–887)
- Harary F., Norman R. Z., Cartwright D. (1965): *Structural Models (An Introduction to the Theory of Directed Graphs)*. Wiley&Sons, New York. (415)
- Hay C. (2004): *Common trajectories, variable paces, divergent outcomes? Models of European capitalism under conditions of complex interdependence*. Review of International Political Economy 11(2), Routledge, London. (231-262).
- Hermansen E., McNeill D., Kasa S., Rajão R. (2017): *Co-Operation or Co-Optation? NGOs' Roles in Norway's International Climate and Forest Initiative*. Forests 8, 64, MDPI, Basel. (1-27)
- Hill M., Varone F. (2021): *The Public Policy Process*. Book, Routledge, London. (400)
- Homans G.C. (1962): *Sentiments and Activities: Essays in Social Science*. The Free Press of Glencoe, Glencoe. (326)
- Hooghe L., Marks G., Wilson C.J. (2002): *Does left/structure party positions on European integration*. Comparative Political Studies 35(8), Sage Publications London. (965-989)
- Hoppe R., Wesselink A. (2014). *Comparing the role of boundary organizations in the governance of climate change in three EU member states*. Environmental Science & Policy 44, Elsevier B.V., Amsterdam. (73–85)
- Hoppe R., Wesselink A., Cairns R. (2017): *Lost in the problem: the role of boundary organisations in the governance of climate change*. WIRE Climate Change 8, Wiley&Sons Inc., Hoboken. (1-23)
- Huitema D., Adger W.N., Berkhout F., Massey E., Mazmanian D., Munaretto S., Plummer R., Termeer C.C.J.A.M. (2016): *The governance of adaptation: choices, reasons, and effects*. Introduction to the special Feature. Ecology and Society 21 (3):27, Resilience Alliance. (1-15)
- Human S.E., Provan K.G. (2000): *Legitimacy Building in the Evolution of Small-Firm Multilateral Networks: A Comparative Study of Success and Demise*. Administrative Science Quarterly 45, Sage Publications, London. (327–365).
- Huq S., Burton I. (2003): *Funding adaptation to climate change: what, who, and how to fund*. Sustainable development opinion. International Institute for Environment, London. (1-10)
- Ibarra H., Andrews S.B. (1993): *Power, Social Influence, and Sense Making: Effects of Network Centrality and Proximity on Employee Perceptions*. Administrative Science Quarterly 38, American Psychological Association, Washington DC. (277–303)
- Ilić M., Hafner N. (2018): *Institucionalni okvir održivog ruralnog razvoja sa osvrtom na lokalnu zajednicu*. „Regionalni razvoj i prekogranična saradnja – Međunarodna naučna konferencija“, (Eds.), Kostić, D., Simonović, A., Stojanović, A., Ugovorna Okružna Privredna komora Pirot, Pirot. (465-475)
- Janićijević N. (2004): *Institucionalna teorija kao novi istraživački okvir za razumevanje savremenih organizacija*, Ekonomske teme 52, Univerzitet u Beogradu – Ekonomski Fakultet, Beograd. (251-270)
- Jaško O., Čudanov M., Jevtić M., Krivokapić J. (2014): *Osnovi organizacija i menadžmenta*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet organizacionih nauka, Beograd. (606)
- Jänicke M. (2017): *The Multi-level System of Global Climate Governance – the Model and its Current State*. Environmental Policy and Governance 27 (2), Wiley&Sons Inc., Hoboken. (108-121)

- Johansson J. (2018): *Collaborative governance for sustainable forestry in the emerging bio-based economy in Europe*. Current Opinion in Environmental Sustainability 32, Elsevier B.V., Amsterdam. (9–16)
- Jones G.R (2011): *Organizational Theory, Design and Change*, Book, Pearson, Hudson. (512)
- Jones C., Hesterly W.S., Borgatti S.P. (1997): *A General Theory of Network Governance: Exchange Conditions and Social Mechanisms*. The Academy of Management Review 22, Academy of Management, Briarcliff Manor. (911–945)
- Joyce L.A., Blate G.M., McNulty S.G., Millar C.I., Moser S., Neilson R.P., Peterson D.L. (2008): *Managing for Multiple Resources Under Climate Change: National Forests*. Environmental Management 44, Springer Dordrecht. (1022-1032)
- Juhola S., Westerhoff L. (2011): *Challenges of adaptation to climate change across multiple scales: a case study of network governance in two European countries*. Environmental Science & Policy 14, Elsevier B.V., Amsterdam. (239–247)
- Kajanus M., Kangas J., Kurttila M. (2004): *The 236seo f value focused thinking and the AWOT hybrid method in tourism management*. Tourism Management 25(4), Elsevier B.V., Amsterdam. (499-506)
- Kajanus M., Leskinen P., Kurttila M., Kangas J. (2012): *Making 236seo f MCDS methods in SWOT analysis-Lessons learnt in strategic natural resources management*. Forest Policy and Economics 20, Elsevier B.V., Amsterdam. (1-9)
- Kamieniecki S., Kraft M. E. (2005): *Series Forward*. „Swimming Upstream: Collaborative Approaches to Watershed Management“, (Eds.), Sabatier, P. A., Focht, W., Lubell, M., Trachtenberg, Z., Vedlitz, A., Matlock, M., The MIT Press, Massachusetts. (7-9).
- Kanninen M., Murdiyarsa D., Seymour F., Angelsen A., Wunder S., German L.(2007): *Do trees grow on money? The implications of deforestation research for policies to promote REDD*. Forest Perspective 4. Center for International Forestry Research (CIFOR), Bogor. (76)
- Keenan R.J., Reams G.A., Achard F., De Freitas J.V., Grainger A., Lindquist E. (2015): *Dynamics of global forest area: Results of the FAO Global Forest Resources Assessments 2015*. Forest Ecology and Management 352, Elsevier B.V., Amsterdam. (9-20)
- Kern K., Alber G. (2008): *Governing climate change in cities: modes of urban climate governance in multi-level systems*. „Competitive Cities and Climate Change – OECD Conference Proceedings“, (Eds.), Elliott, V.C., The Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris. (171-196)
- Keskitalo E.C.H. (2010): *Developing Adaptation Policy and Practice in Europe: Multi-level Governance of Climate Change*. Springer, Dordrecht. (376)
- Kickert W.J.M., Klijn E-H., Koppenjan J.F.M. (1997): *Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector*, Sage Publications, London. (206)
- Klein R. J. T., Smith J. B. (2003): *Enhancing the capacity of developing countries to adapt to climate change: a policy-relevant research agenda*. „Climate Change, Adaptive Capacity and Development“, (Eds.), Smith, J. B, Klein, R. J. T., Huq, S., Imperial College Press, London. (317–334)
- Klijn E.-H., Koppenjan J. (2012): *Governance network theory: past, present and future*. Policy & Politics 40, Bristol University Press Digital, Bristol. (587–606)
- Knieling J., Filho W.L. (2013): *Climate change governance: the challenge for politics and public administration*. „Climate Change Governance“, (Eds.), Knieling, J., Leal Filho, W., Springer, Berlin Heidelberg. (1-8)
- Knoepfel P., Larrue C., Varone F., Hill M. (2007): *Public policy analysis*. The Polity Press, Bristol. (317)
- Knoke D., Kuklinski J. H. (1991): *Network Analysis: Basic Concepts*. „Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life Thompson“, (Eds.), G., Frances, J., Levacic, R., Mitchell, J., Sage publications Ltd. London. (173-182)
- Koontz T. (2006): *Collaboration for Sustainability? A Framework for Analyzing Government Impacts in Collaborative Environmental Management*. Sustainability, Science, Practice and Policy 2(1), Taylor&Francis, New York. (15-24)
- Kożuch, B., Sienkiewicz-Małyjurek K. (2016): *Factors of effective inter-organizational collaboration : a framework for public management*. TransylvanianReview of Administrative Sciences, 47 E, University Babes-Bolay, Cluj-Napoca. (97–115).

- Kristianssen A.-C., Granberg M. (2021): *Transforming Local Climate Adaptation Organization: Barriers and Progress in 13 Swedish Municipalities*. Climate 9 (4), MDPI, Basel (1-17).
- Kurttila M., Pesonen M., Kangas J., Kajanus M. (2001): *Utilizing the analytic process (AHP) in SWOT analysis – A hybrid method and its application to a forest-certification case*. Forest Policy and Economics 1(1), Elsevier B.V., Amsterdam. (41-52)
- Laktić T., Žiberna A., Kogovšek T., Pezdevšek Malovrh Š. (2020): *Stakeholders' Social Network in the Participatory Process of Formulation of Natura 2000 Management Programme in Slovenia*. Forests 11, MDPI, Basel (1-21)
- Lange P., Driessen P.P.J., Sauer A., Bornemann B., Burger P. (2013): *Governing Towards Sustainability—Conceptualizing Modes of Governance*. Journal of Environmental Policy & Planning 15, Taylor&Francis, London. (403–425).
- Larson A.M., Soto F. (2008): *Decentralization of Natural Resource Governance Regimes*. Annual Review of Environment and Resources 33, Annual Reviews Inc., (213–239)
- Lazarević-Bajec N. (2011): *Integrating climate change adaptation policies in spatial development planning in serbia – a challenging task ahead*. Spatium International Review 24, Institute for Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia, Belgrade. (1-8)
- Leavitt H.J. (1951): *Some effects of certain communication patterns on group performance*. Journal of Abnormal and Social Psychology 46(1), American Psychological Association, Washington D.C. (38-50)
- Ledda A., Cesare E.A.D., Satta G., Cocco G., Calia G., Arras F., Congiu A., Manca E., Montis A.D. (2020): *Adaptation to Climate Change and Regional Planning: A Scrutiny of Sectoral Instruments*. Sustainability 12(9), MDPI, Basel. (1-15)
- Leviston Y., Price J., Bishop B. (2014): *Imagining climate change: The Role of Implicit associations and affective psychological distancing in climate change responses*. European Journal of Social Psychology 44 (5), John Wiley&Sons, Hoboken. (441–454)
- Li H., Gupta J., Van Dijk M. P. (2013): *China's drought strategies in rural areas along the Lancang River*. Water Policy 15(1), Iwa Publishing, London. (1–18)
- Lienert J., Schnetzer F., Ingold K. (2013): *Stakeholder analysis combined with social network analysis provides fine-grained insights into water infrastructure planning processes*. Journal of Environmental Management 125, Elsevier B.V., Amsterdam. (134–148)
- Lockwood M., Davidson J., Curtis A., Stratford E., Griffith R. (2009): *Multi-level Environmental Governance: lessons from Australian natural resource management*. Australian Geographer 40, Taylor&Francis, London. (169–186)
- Lorenzoni I., Pidgeon N.F. (2006): *Public Views on Climate Change: European and USA Perspectives*. Climatic Change 77, Springer, Dordrecht. (73–95)
- Louman B., Keenan R.J., Kleinschmit D., Atmadja S., Siteo A.A., Nhantumbo I., Velozo R. de C., Morales J.P. (2019): *SDG 13: Climate Action – Impacts on Forests and People*. „Sustainable Development Goals: Their Impacts on Forests and People“. (Eds.), Pierce Colfer, C.J., Winkel, G., Galloway, G., Pacheco, P., Katila, P., de Jong, W., Cambridge University Press, Cambridge. (419–444)
- Lovell C., Mandondo A., Moriarty, P. (2002): *The Question of Scale in Integrated Natural Resource Management*. Conservation Ecology, Eldis, Brighton 5(2).
- Lovrić M., Lovrić N., Mavsar R. (2020): *Mapping forest-based bioeconomy research in Europe*. Forest Policy and Economics 110, Elsevier B.V., Amsterdam. (1-36)
- Lukinović M., Jovanović L., Milovanović S., (2017): *Globalni sporazum gradonačelnika za klimu, energiju: „Najveća svetska inicijativa za urbanu klimu i energiju*. Ecologica 03, Naučno-stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije, Beograd. (54-59)
- Mainardes E.W., Alves H., Raposo M. (2012): *A model for stakeholder classification and stakeholder relationships*. Management Decision 50(10), Emerald Group Publishing Ltd., Bingley. (1861-1879)
- Malik, S., Roosli, R., Yusof, N. (2021): *Institutional stakeholder collaborations (ISCs): a conceptual framework for housing research*. Journal of Housing and the Built Environment 37, Springer Nature, Berlin. (213-239)
- Malhotra N. (2007): *Marketing research: An applied orientation*. Pearson Prentice Hall Upper Saddle River. (811)

- Managi S., Guan D. (2017): *Multiple disasters management: Lessons from the Fukushima triple events*. Economic Analysis and Policy 53, Elsevier B.V., Amsterdam. (114–122)
- Manor J.G. (1999): *The political economy of democratic decentralization*. World Bank Group, New York. (769)
- Marković D. (2012): *Uvod u teoriju sistema*. Knjiga, Univerzitet Singidunum, Beograd. (287)
- Marković P. (2014): *Stanje zaštite životne sredine na lokalnom nivou u Srbiji*. Publikacija, Stalna Konferencija Gradova i Opština, Beograd. (72)
- Markovsky B., Willer D. (1998): *Power Relations in Exchange Networks*. American Sociological Review 53(2), American Sociological Association. (220-236)
- Martinić I. (2010): *Upravljanje zaštićenim područjima prirode: Planiranje, razvoj i održivost*, Sveučelište u Zagrebu, Šumarski fakultet, Zagreb. (367)
- Massey, E., Huitema D., Garrelts H., Grecksch K., Mees H., Rayner T., Storbjörk S., Termeer C., Wings M. (2015): *Handling adaptation policy choices in Sweden, Germany, the UK and the Netherlands*. Journal of Water and Climate Change 6(1), IWA publishing, London. (9-24).
- Mitchell W.C. (1990): *Interest groups: Economic perspectives and contributions*. Journal of Theoretical Politics 2, Sage Publications, London. (85–108)
- Mathy S., Menanteau P., Criqui P. (2018): *After the Paris Agreement: Measuring the Global Decarbonization Wedges From National Energy Scenarios*. Ecological Economics 150, Elsevier B.V., Amsterdam (273–289)
- Matzdorf B., Sattler C., Engel S. (2013): *Institutional frameworks and governance structures of PES schemes*. Forest Policy and Economics 37, Elsevier B.V., Amsterdam. (57-64)
- Meadowcroft, J. (2009): *Climate Change Governance*. Policy Research Working Paper Series 4941, The World Bank, New York. (42)
- Mees H., Tjihuisb N., Dieperinka C. (2018): *The effectiveness of communicative tools in addressing barriers to municipal climate change adaptation: lessons from the Netherlands*. Climate Policy 18(10), Taylor&Francis, London. (1313–1326)
- Metcalf G. E. (2009): *Market-Based Policy Options to Control U.S. Greenhouse Gas Emissions*. Journal of Economic Perspectives 23 (2), American Economic Association, Nashville. (5-27).
- Mickwitz P., Aix F., Beck S., Carss D., Ferrand N., Gorg C., Jensen A., Kivimaa P., Kuhlicke C., Kuindersma W., Manez M., Melanen M., Monni S., Pedersen A.B., Reinert H., Bommel S. (2009): *Climate Policy Integration, Coherence and Governance*. PEER Report No 2. Partnership for European Environmental Research, Helsinki. (92)
- Miles M.B., Huberman A.M., Saldana J. (2018): *Qualitative Data Analysis*. Book, Sage publishing Ltd., Dordrecht. (408)
- Milosavljević S., Radosavljević I. (2008): *Osnovi metodologije političkih nauka*. Knjiga, Službeni glasnik, Beograd. (694)
- Milutinović S. (2018): *Priručnik za planiranje prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove*. Publikacija, Stalna Konferencija Gradova i Opština, Beograd. (197)
- Mihailović D. (2012): *Metodologija naučnih istraživanja*. Knjiga, Fakultet organizacionih nauka, Beograd. (288)
- Moote A., Lowe K. (2008): *Issues in Forest Restoration: What to Expect from Collaboration in Natural Resource Management: A Research Synthesis for Practitioners*. NAU Ecological Restoration Institute, ERI, Flagstaff. (20)
- Mostert E. (2015): *Who should do what in Environmental management? Twelve principles for allocating responsibilities*. Environmental Science & Policy 45, Elsevier B.V., Amsterdam.. (123-131)
- Mullan, M., Kingsmil, N., Kramer A.M., Agrawala S. (2013): *National Adaptation Planning: Lessons from OECD Countries*. OECD Environment Working Papers, No. 54, OECD Publishing, Paris. (74)
- Murphree M.W. (2000): *Boundaries and Borders: The Question of Scale in the Theory and Practice of Common Property Management*. „Constituting the Commons: Crafting Sustainable Commons in the New Millennia“, Report, IASCP, Bloomington. (20)
- Mwangi E., Wardell A. (2012): *Multi-level governance of forest resources*. International Journal of the Commons 6(2), Ubiquity Press, London. (79–103)

- Nedeljković J. (2015): *Mala i srednja preduzeća za otkup, preparadu i plasman nedravnih šumskih proizvoda, kao činilac razvoja šumarstva privatnog sektora u Srbiji*, doktorska disertacija u rukopisu, Šumarskih fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (404)
- Nedeljković J., Stanišić M., Nonić D., Avdibegović M., Curman M., Pezdevšek Malovrh Š. (2019): *Climate change governance in forestry and nature conservation: institutional framework in selected SEE countries*. Šumarski list 143 (9-10), Hrvatsko Šumarsko Društvo, Zagreb. (445-459)
- Nedeljković J., Stanišić M. (2020): *Forest and Climate Change Governance*. „Climate Action. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals“, (Eds.), Leal Filho, W., Azeiteiro, U., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T., Springer, Cham. (21)
- Nedeljković J., Stanišić M., Nonić D., Avdibegović M., Živojinović I. (2018). *Policy measures in forestry and nature protection for climate change mitigation in selected EU and the Western Balkan countries*. Book of abstracts „Sustainable Development and Climate Change: Connecting Research, Education, Policy and Practice“, (Eds.), Komatina, M., Nonić, D., Jovančićević, B., Humboldt-Club Serbia and University of Belgrade, Faculty of Forestry, Belgrade. (118)
- Ness H., Haugland S.A. (2005): *The Evolution of Governance mechanisms and negotiations strategies in fixed-duration relationships*. Journal of Business Research 58(9), Elsevier B.V., Amsterdam. (1226-1239)
- Neufeldt H., Jochem E., Hinkel J., Huitema D., Massey E. E., Watkiss P., McEvoy D., Rayner T., Hof A. F., Lonsdale K., Barker T., Held A., Reiter U., Turton H., van Vuuren D. P., Werners, S. (2010): *Climate policy and inter-linkages between adaptation and mitigation*. „Making climate change work for us“, (Eds.), Hulme, M., Neufeldt, H., Cambridge University Press, Cambridge. (3-30)
- Neves A., Blondel L., Brand K., Hederrl Blackford S., Rivas Calvete S., Iancu A., Melica G., Koffi Lefevre B., Zancanella P., Kona A. (2016): *The Covenant of Mayors for Climate and Energy Reporting Guidelines*. Publication. Publication Office of the EU, Luxemburg. (39)
- Newig J., Günther D., Pahl-Wostl C. (2010): *Synapses in the Network: Learning in Governance Networks in the Context of Environmental Management*. Environmental Science & Policy 15, Elsevier B.V., Amsterdam. (1-24)
- Newman M.E.J. (2001): *The structure of scientific collaboration networks*. Proceedings of National Academy of Sciences of the United States of America, 98(2), National Academy of Science, Washington. (404-409)
- Nilsson, M. (2012). *Understanding policy coherence: analytical framework and examples of sector-environment policy interactions in the EU*. Environmental Policy and Governance 22(6), Wiley&Sons Inc., Hoboken. (395-423) Policy and Governance, 22(6), 395-423
- Nonić D., Milijić V. (2008): *Status quo analysis: Private Forestry in Serbia and its role in the NFP/NFS Process*. Publication. Sopron: World Bank – Profor & Confederation of European Forest Owners, Brussels. (41)
- Nonić D., Ranković N., Nedeljković J., Glavonjić P., Marinković M. (2011): *Transition process in forestry sector in Serbia and selected CSEE countries*. „Policy and property rights reforms“, Proceedings of IUFRO 13th International Symposium on „Legal aspects of European Forest Sustainable Development“, (Eds.), Deltuvass, R., Herbst, P., Činga, G., Aleksandras Stulginskis University, Kaunas. (177-187)
- Nonić D., Avdibegović M., Nedeljković J., Radosavljević A., Ranković N. (2014): *Održivo upravljanje u šumarstvu i zaštiti prirode*. Glasnik Šumarstvkog fakulteta, Specijalno izdanje povodom skupa „Šume Srbije i održivi razvoj“, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (113-140)
- Nonić D., Stanišić M., Nedeljković J., Ranković N. (2017): *Saradnja u ublažavanju negativnih efekata klimatskih promena u šumarstvu i zaštiti prirode na različitim nivoima upravljanja*. Glasnik Šumarskog fakulteta 116, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (99-140)
- Nonić D., Ranković N., Nedeljković J., Stanišić M. (2020): *Regulatorni okviri za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i zaštiti prirode*. „Socio ekonomski aspekti klimatskih promena“, (ured.), Zlatić, M., Univerzitet u Beogradu-Šumarski fakultet, Beograd. (283- 312)
- Nunan F. (2018): *Navigating multi-level natural resource governance: an analytical guide*. Natural Resources Forum 42, Wiley&Sons Inc., Hoboken. (159–171)
- Ochieng R.M. (2017): *The role of forests in climate change mitigation : a discursive-institutional analysis of REDD*. Doctoral thesis, Wageningen School of Social Science, Wageningen. (186)

- O'Donnell E.C., Lamond J.E., Thorne C.R. (2017): *Recognising barriers to implement of Blue-Green Infrastructure: A Newcastle Case study*. Urban Water Journal 14(9), Taylor&Francis, London. (964-971)
- Ogden A.E., Innes J.L. (2007): *Incorporating Climate Change Adaptation Considerations into Forest Management and Planning in the Boreal Forest*. International Forestry Review 9(3), Commonwealth Forestry Association, Shropshire. (713-733)
- Ognjenović D. (2008): *Blok C: Faza analize*, Prezentacija na modulu „Upravljanje projektnim ciklusom“, Tempus Cards Project Balkan Agri-Sector Initiative for Capacity Building, URL: http://www.agroedu.net/basic/m7/Block_C_Faza_analize
- Olsson P., Folke, C. (2001): *Local ecological knowledge and institutional dynamics for ecosystem management: A study of Lake Rachen Watershed, Sweden*. Ecosystems 4, Springer Nature, Berlin. (85-104)
- O'Leary R., Vij N. (2012): *Collaborative Public Management: Where Have We Been and Where Are We Going?*. The American Review of Public Administration 42, Sage Publications Ltd., London. (507-522)
- O'Neill S., Hulme M. (2009): An iconic approach for representing climate change, Global Environmental Change 19(4), Elsevier B.V., Amsterdam. (402-410)
- Ostrom E. (1990): *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Political Economy of Institutions and Decisions. Cambridge University Press, Cambridge. (280)
- Ostrom E. (2005): *Understanding institutional diversity*. Princeton University Press, Princeton. (376)
- Ostrom E. (2010): *A Multi-Scale Approaching to Coping with Climate Change and Other Collective Action Problems*. Solutions, The Solutions Journal, New Orleans. (27-36)
- Pahl-Wostl C. (2009): *A conceptual framework for analysing adaptive capacity and multi-level learning processes in resource governance regimes*. Global Environmental Change 19, Elsevier B.V., Amsterdam. (354-365)
- Paletto A., Balest J., Demeo I., Giacobelli G., Grilli G. (2016): *Power of Forest Stakeholders in the Participatory Decision Making Process: A Case Study in Northern Italy*. Acta Silvatica & Lignaria Hungarica 12, University of West Hungary Press, Budapest. (9-22)
- Pallant A., Lee H.S., Pryputniewicz S. (2012): *Systems thinking and modeling climate change*. The Science Teacher 79 (7), National Science Teaching Association, Arlington. (38-42)
- Pallant J. (2011): *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using the SPSS Program*. Book, Allen & Urwin, Berkshire. (354)
- Paquel K., Bowyer C., Allen B., Nesbit M., Martineau H., Lesschen J.P., Arets E. (2017): *Analysis of LULUCF actions in EU member states as reported under Art. 10 of the LULUCF Decision*, Report, European Commission. (163)
- Pearce T.D., Ford J.D., Laidler G.J., Smit B., Duerden F., Allarut M., Andrachuk M., Baryluk S., Dialla A., Ellee Goose A., Ikummaq T., Joamie T., Katakoyak J., Loring E., Meakin S., Nickels S., Shappa K., Shirley J., Wandel J. (2009): *Community collaboration and climate change research in the Canadian Arctic*. Polar Research 28(1), John Wiley&Sons, Hoboken. (10-27)
- Peters B.G., Pierre P. (2001): *Developments in intergovernmental relations: towards multi-level governance*, Policy and Politics 29, Policy Press of University of Bristol, Bristol. (131-135).
- Pešić R., Ivaniš M., Prodanović R. (2018): *Economic instruments for reduction of greenhouse gas emission in agriculture and forestry*. Ekonomika poljoprivrede 65, Balkan Scientific Association of Agricultural Economists, Belgrade & Institute of Agricultural Economics, Belgrade & Academy of Economics Studies, Bucharest. (269-291)
- Pezdevšek Malovrh Š., Grošelj P., Zadnik Stirn L., Krč J. (2012): *The Present State and Prospects of Slovenian Private Forest Owners Cooperation within Machinery Rings*. Croatian Journal of Forest Engineering 33, University of Zagreb, Faculty of Forestry, Zagreb. (106-114)
- Pezdevšek Malovrh Š., Paletto A., Posavec S., Dobšinská Z., Đorđević I., Marić B., Avdibegović M., Kitchoukov E., Stijović A., Trajkov P., Laktić T. (2019): *Evaluation of the Operational Environment Factors of Nature Conservation Policy Implementation: Cases of Selected EU and Non-EU Countries*. Forests 10, MDPI, Basel. (1-24)
- Poduška Z. (2018): *Unapređenje poslovanja u javnim preduzećima šumarstva i zaštite prirode u Srbiji, kroz podsticanje intrapreduzeništva zaposlenih*, doktorska disertacija u rukopisu, Šumarskih fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (291)

- Poteete A. R., Ribot, J. C. (2011): *Repertoires of Domination: Decentralization as Process in Botswana and Senegal*. World Development, 39(3), Elsevier B.V., Amsterdam. (439-449).
- Powell W.W., Koput K.W., Smith-Doerr L. (1996): *Interorganizational Collaboration and the Locus of Innovation: Networks of Learning in Biotechnology*. Administrative Science Quarterly 41(1), Sage Publications Ltd., London. (116-145)
- Prato T. (2008): *Conceptual framework for assessment and management of ecosystem impacts of climate change*. Ecological Complexity 5, Elsevier B.V. Amsterdam. (329-338).
- Prell C., Hubacek K., Reed M. (2009): *Stakeholder analysis and social network analysis in natural resource management*. Society and Natural Resources 22, Taylor&Francis, London. (501-518)
- Pretty J., Ward H. (2001): *Social Capital and the Environment*. World Development 29, Elsevier B.V., Amsterdam. (209–227)
- Pülzl H., Hogl K., Kleinschmit D., Wydra D., Arts B., Mayer P., Palahí M., Winkel G., Wolfslehner B. (2013): *European Forest Governance: Issues at Stake and the Way Forward*. European Forest Institute Publication, EFI, Joensuu. (100)
- Pülzl, H., Dominguez, G. (2013): *Interrelations of actors and organisations in the European Union and Pan-Europe with regards to forest policy-making*. „European Forest Governance: Issues at Stake and the Way Forward - EFI Series: What Science Can Tell Us 2“, (Eds.), Pülzl, H., Hogl, K., Kleinschmit, D., Wydra, D., Arts, B., Mayer, P., Palahi, M., Winkel, G., Wolfslehner, B., European Forest Institute, Joensuu. (64–74)
- Rajapaksa D., Islam M., Managi S. (2017): *Natural Capital Depletion: the Impact of Natural Disasters on Inclusive Growth*. Economics of Disaster and Climate Change 1, Springer Nature, Berlin. (233–244)
- Rakić Žarković J., Stanković D., Bandović I, Đukić M. (2016): *Implementacija naučnih rezultata u oblasti društvenih nauka u procesima kreiranja javnih politika u Srbiji*. Studija, Institutu ekonomskih nauka, Beograd. (120)
- Randelović D. (2020): *Klimatske promene*, Analiza u okviru projekta Bolje organizovani resursi za odlučivanje o životnoj sredini, Mladi istraživači, Bor. (13)
- Ranković N., Nonić D., Nedeljković J., Stamatović S. (2014): *Relationship of Some climate elements and collected quantities of non-wood forest products in Serbia in the period 1993-2011*. Advances in GeoEcology, Schweizerbart Science Publishers, Stuttgart. (231-242)
- Ranković N., Nedeljković J., Nonić D., Stanišić M. (2019): *Rangiranje i mapiranje šumskih područja prema stepenu ugroženosti od šumskih šteta*. Glasnik Šumarskog fakulteta 116, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (151–178)
- Ranković N., Nedeljković J., Zlatić M., Stanišić M., Nonić D. (2016a): *Kretanje obima šteta od prirodnih nepogoda u šumama Srbije i uticaj temperature i padavina*. Glasnik Šumarskog fakulteta 125, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (141-146)
- Ranković N., Stanišić M., Nedeljković J., Nonić D. (2016b): *Analiza strateških i zakonodavnih okvira u šumarstvu i povezanim sektorima: ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena u Evropskoj Uniji i Srbiji*. Glasnik Šumarskog fakulteta 113, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (99-132)
- Ranković N. (2020): *Prilog metodama i tehnikama naučno-istraživačkog rada: struktura izveštaja o naučnom istraživanju - Rezultati i njihova analiza*. Glasnik Šumarskog fakulteta 116, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (97–120)
- Ranković N., Poduška Z., Nedeljković J., Nonić D. (2015): *Uticaj temperature i padavina na broj posetilaca u Nacionalnom parku „Tara“*. Glasnik Šumarskog fakulteta 116, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (97–120)
- Raum S. (2018): *A framework for integrating systematic stakeholder analysis in ecosystem services research: Stakeholder mapping for forest ecosystem services in the UK*. Ecosystem Services 29, Elsevier B.V., Amsterdam. (170–184)
- Rayner T., Jordan A. (2016): *Climate Change Policy in European Union*. Climate Science 16 (5), Oxford University Press, Oxford. (1-25)
- Reed M.S., Curzon R. (2015): *Stakeholder mapping for the governance of biosecurity: a literature review*. Journal of Integrative Environmental Sciences 12, Taylor&Francis, London. (15–38)

- Reed M.S., Graves A., Dandy N., Posthumus H., Hubacek K., Morris J., Prell C., Quinn C.H., Stringer L.C. (2009): *Who's in and why? A typology of stakeholder analysis methods for natural resource management*. Journal of Environmental Management 90, Elsevier B.V., Amsterdam. (1933–1949)
- Reyer C., Bachinger J., Bloch R., Hattermann F.F., Ibisch P.L., Kreft S., Lasch P., Lucht W., Nowicki C., Spathelf P., Stock M., Welp M. (2012): *Climate change adaptation and sustainable regional development: a case study for the Federal State of Brandenburg, Germany*. Regional Environmental Change 12, Springer Verlag GmbH, Heidelberg. (523–542)
- Rhodes R.A.W. (2007): *Understanding Governance: Ten Years On*. Organization Studies 28, Sage Publishing, New York. (1243–1264)
- Ribot J.C. (2001): *Democratic Decentralization of Natural Resources*. „Beyond Structural Adjustment The Institutional Context of African Development” (Eds.), Walle, N., Ball, N., Rachandran, V., Palgrave MacMillan, London. (310)
- Ricke K.L., Millar R.J., MacMartin D.G. (2017): *Constraints on global temperature target overshoot*. Scientific Reports 7, Nature Portfolio, Berlin. (1-7)
- Rička Ž. (2018): Pokazatelji efikasnosti i upravljanje efikasnošću javnog sektora u BiH. BH Ekonomski forum 18 (1), Ekonomski fakultet Univerziteta u Zenici. (67-83)
- Rodder S., Weingart P., Franzen M. (2011): *The Sciences' Media Connection—Communication to the Public and its Repercussions*. Sociology of the Sciences Yearbook 28. Springer, Dordrecht. (392)
- Rosenau J.N. (2005): *Strong demand, huge supply: governance in an emerging epoch*. „Multi-level Governance“ (Eds.), Bache, I., Flinders, M., Oxford University Press, Oxford. (31-48)
- Rotter M., Hoffmann J., Hirschfeld A., Schröder A., Mohaupt F., Schäfer L. (2013): *Stakeholder Participation in Adaptation to Climate Change – Lessons and Experience from Germany*. Publication, Federal Environment Agency (Umweltbundesamt), Dessau-Roßlau. (52)
- Rudall J. (2021): *The Obligation to Cooperate in the Fight against Climate Change*. International Community Law Review 23, Brill Publishers, Leiden. (184–196)
- Sandford R., Rossmiller E. (1996): *The political economy of the common market in milk and dairy products in the European Union*. „The Political Economy of the Common market in Milk and Dairy Products in the European Union“, Eds., Williams, R., Food and Agriculture Organization, FAO, Rome. (139-157)
- San-Miguel-Ayanz J., Moreno J.M., Camia A. (2013): *Analysis of large fires in European Mediterranean landscapes: Lessons learned and perspectives*. Forest Ecology and Management 294, Elsevier B.V., Amsterdam. (11–22)
- Saunders F. (2011): *It's like herding monkeys into a conservation enclosure: the formation and establishment of the Jozani-Chwaka Bay National Park, Zanzibar, Tanzania*. Conservation & Society 9 (4), Ashoka Trust for Research in Ecology and the Environment, Wolters Kluwer India Pvt., Ltd, Dehli. (261-273)
- Savage G.T., Nix T.W., Whitehead C.J., Blair J.D. (1991): *Strategies for assessing and managing organizational stakeholders*. Academy of Management Perspectives 5, Academy of Management, Briarcliff Manor. (61–75)
- Savić S., Stanković M. (2012): *Teorija sistema i rizika*. Knjiga, Akademska Misao, Beograd. (315)
- Senge P. (1990): *The Fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Ballantine Books, New York. (464)
- Schmithüsen F. (2004): *European Forest Policy Developments in Changing Societies - Political Trends and Challenges to Research*, EFI Proceedings 49, European Forest Institute, Jonessu. (87-99)
- Schruijer S., Vansina L. (2008): *Working across Organizational Boundaries: Understanding and Working with Intergroup Dynamics*. „Psychodynamics for Consultants and Managers“ (Eds.), Vaasina-Cobaert, M.J., Vansina, L., Wiley Blackwell, Hoboken. (390-410)
- Schruijer S. (2020): *The Dynamics of Interorganizational Collaborative Relationships: Introduction*. Administrative Sciences 10(3):53, MDPI, Basel. (1-9),
- Scott J. (2000): *Social network analysis: A handbook*. Sage, Newbury Park. (215)
- Scott W.R. (1987): *The adolescence of institutional theory*, Administrative Science Quarterly 32(4), Sage Publications, Thousand Oaks. (493-511)
- Scott J., Carrington P.J. (2011): *The SAGE Handbook of Social Network Analysis*. Sage Publications, Thousand Oaks. (640)

- Selin S., Chevez D. (1995): *Developing a collaborative model for environmental planning and management*. Environmental Management 19, Springer Nature, Berlin. (189–195)
- Seppalla R., Buck A., Katila P. (2009): *Adaptation of forests and forest management to changing climate with emphasis on forest health: a global assessment report*. IUFRO World Series Volume 22, International Union of Forest Research Organizations, Vienna. (224)
- Sikavica P. (2011): *Organizacija*. Knjiga, Školska knjiga, Zagreb. (874)
- Simpson H., de Loë R. (2017): *The Agricultural Community as a Social Network in a Collaborative, Multi-Stakeholder Problem-Solving Process*. Water 9 (10): 750, MDPI, Basel. (1-15)
- Smit B., Pilifosova O., Burton I., Challenger B., Huq S., Klein R., Yohe G., Adger WN., Downing T., Harvey E. (2001): *Adaptation to climate change in the context of sustainable development and equity*. „Climate Change 2001: Impacts, Adaptation and Vulnerability“, (Eds.), McCarthy, JJ., Canziani, O., Leary, NA., Dokken, DJ., White K.S. Cambridge University Press, Cambridge. (877-912).
- Smit B., Wandel J. (2006): *Adaptation, Adaptive capacity and vulnerability*. Global Environmental Change 16, Elsevier B.V., Amsterdam. (282-292)
- Smith C.C., Espirito-Santo F.D.B., Healey J.R., Young P.J., Lennox G.D., Ferreira J., Barlow J. (2020): *Secondary forest offset less than 10% of deforestation-mediated carbon emissions in the Brazilian Amazon*. Global Change Biology 26(12), Wiley Blackwell, Hoboken. (7006-7020)
- Steurer R., Clar C., Casado-Asensio J. (2020): *Climate change mitigation in Austria and Switzerland: The pitfalls of federalism in greening decentralized building policies*. NRF Natural Resource Forum 44(1), Wiley Blackwell, Hoboken. (89–108)
- Stone D. (2008): *Global Public Policy, Transnational Policy Communities, and Their Networks*. Policy Studies Journal 36(1), Wiley & Blackwell, Hoboken. (19-38)
- Stringer L. C., Prell C., Reed M. S., Hubacek K., Fraser E. D. G., Dougill A. J. (2006): *Unpacking 'participation' in the adaptive management of socio-ecological systems: A critical review*. Ecology and Society 11(2), Resilience Alliance. (1-39)
- Stanišić M., Jović D., Nonić D. (2006): *Legal similarities and differences of environmental protection and forestry in West Balkan countries*. Forstwissenschaftliche Beiträge Forstpolitik und Forstökonomie 35, ETH, Zurich. (45-96)
- Stanišić M., Ranković N. (2020): *Forest-Based Climate Change Mitigation and Adaptation Measures*, „Climate Action. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals“, (Eds.), Leal Filho, W., Azeiteiro, U., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T., Springer, Cham. (17)
- Stanišić M., Nonić D., Nedeljković J. (2021): *Upravljanje klimatskim promena u šumarstvu i zaštiti prirode: mere podrške na nivou Evropske unije i u odabranim državama jugoistočne Evrope*. „Pravni i društveni odgovori na klimatske promene“, Knjiga sažetaka, Institut društvenih nauka, Beograd. (14)
- Stanišić M., Nedeljković J. (2020): *Regulatory framework of forestry for climate change mitigation and adaptation*. „Climate Action. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals“, (Eds.), Leal Filho, W., Azeiteiro, U., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T., Springer, Cham. (13)
- Stanišić M., Lovrić M., Nedeljković J., Nonić D., Pezdevšek Malovrh Š. (2021): *Climate Change Governance in Forestry and Nature Conservation in Selected Forest Regions in Serbia: Stakeholders Classification and Collaboration*. Forests 12: 709, MDPI, Basel. (1-32)
- Stanišić M., Nedeljković J., Nonić D. (2022): *Upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima: stavovi ispitanika u odabranim šumskim područjima i nacionalnim parkovima u Srbiji*. Glasnik Šumarskog fakulteta 125, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (103–140)
- Stefanović M., Gavrilović Z., Bajčetić R. (2015): *Lokalna zajednica I problematika bujičnih poplava*. Priručnik za lokalnu zajednicu i organizacije civilnog društva. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji, Beograd. (88)
- Stern N. (2008): *The Economics of Climate Change*. The American Economic Review 98(2), American Economic Association, Nashville. (1-37)
- Stewart, J. (2019): *Critical role of bridging organizations in river basin management in Alberta, Canada*. WIT Transactions on Ecology and the Environment 234, WIT Press, Southhampton. (1743-3541)

- Stewart J., Tyler M.E. (2019): *Bridging organizations and strategic bridging functions in environmental governance and management*. International Journal of Water Resources Development 35, Routledge, London. (71–94).
- Stone D., *Global Public Policy, Transnational Policy Communities, and Their Networks*. Policy Studies Journal 21, Wiley-Blackwell, Hoboken. (19-38)
- Swallow B., Garrity D.P., Noordwijk M.V. (2002): *The effects of scales, flows and filters on property rights and collective action in watershed management*. Water Policy 3, Iwa Publishing, London. (457-474).
- Sweizer S., Davis S., Thompson J.L. (2013): *Changing the conversation about climate change: A theoretical framework for place-based climate change engagement*. Environmental communication: A journal of Nature and Culture 7(1), Taylor&Francis, London. (42-62)
- Šijan A., Darjan K., Rajčević D. (2019): *Značaj opšte teorije Sistema za savremeni svet*. Trendovi u poslovanju 7 (2). Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd. (87-94)
- Termeer G., Smit M., de Pater K., van Gemerden B., Konigel C. (2009): *REDD projects supported by the HIER climate campaign*. European Tropical Forest Research Network 50, Tropenbos International, Wageningen. (47-55)
- Termeer C., Biesbroek R., van den Brink M. (2012): *Institutions for Adaptation to Climate Change: Comparing National Adaptation Strategies in Europe*. European Political Science 11, Palgrave Macmillan, London. (41–53)
- Thaler T.A., Priest S.J. Fuchs S. (2016): *Evolving inter-regional co-operation in flood risk management: distances and types of partnership approaches in Austria*. Regional Environmental Change 16, Springer Verlag GmbH, Heidelberg. (841–853)
- Tomićević-Dubljević J., Živojinović I. (2017): *Socijalni i ekonomski aspekti gradskog zelenila i invazivnih vrsta u uslovima klimatskih promena*. Obratov-Petković D. (ured.): *Ukrasne i invazivne biljke u uslovima klimatskih promena-uticaji i adaptacije*. Monografija, Univerzitet u Beogradu-Šumarski fakultet, Beograd. (316-347)
- Thomalla F., Downing T., Spranger-Siegfried E., Han G., Rockstrom J. (2006): *Reducing hazard vulnerability: towards a common approach between disaster risk reduction and climate adaptation*. Disasters 30(1), Wiley&Sons Inc., Hoboken. (39-48)
- Thomson A.M., Perry J.L. (2006): *Collaboration Processes: Inside the Black Box*. Public Administration Review 66, Wiley-Blackwell, Hoboken. (20–32)
- Turco M., von Hardenberg J., AghaKouchak A., Llasat M.C., Provenzale A., Trigo R.M. (2017): *On the key role of droughts in the dynamics of summer fires in Mediterranean Europe*. Scientific Reports 7(81), Springer Nature, Berlin (1-81).
- Unay-Gailhard I., Bojnec Š. (2020): *Public support effect on natural disaster management: A case study of ice storms in forests in Slovenia*. Land Use policy 95, Elsevier B.V., Amsterdam. (1-13)
- Urwin K., Jordan A. (2008): *Does public policy support or undermine climate change adaptation? Exploring policy interplay across different scales of governance*. Global Environmental Change 18, Elsevier B.V., Amsterdam. (180–191)
- Youseff A. (2021): *The role of NGOs in climate policies: the case of Tunisia*, Working paper No. 1519, Economic Research Forum, Gizza. (30)
- Van Wyk E., Breen C.M., Sherwill C., Magadlela D. (2007): *Challenges for the relationship between science and society: developing capacity for ecosystem governance in an emerging democracy*. Water Policy 9 (2), Iwa Publishing, London. (99-111)
- Varvasovszky Z. (2000): *A stakeholder analysis*. Health Policy and Planning 15, Oxford Press, Oxford. (338–345)
- Vasić I., Ranković N., Nedeljković J., Nonić D. (2021): *Mere i aktivnosti za upravljanje zaštićenim područjima u uslovima klimatskih promena: Analiza regulatornih okvira u odabranim državama centralne i jugoistočne Evrope*. Glasnik šumarskog fakulteta 123, Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd. (187-218)
- Vogel B., Henstra D. (2015): *Studying local climate adaptation: A heuristic research framework for comparative policy analysis*. Global Environmental Change 31, Elsevier B.V., Amsterdam. (110–120)

- Vranic P., Milutinovic S. (2016): *From local sustainable development towards climate change adaptation: a case study of Serbia*. International Journal of Sustainable Development & World Ecology 23, Taylor&Francis, London. (71–82)
- Vranić P. (2018): *Razvoj modela za integrisano upravljanje izborom mera prilagođavanja na klimatske promene na lokalnom nivou*. Doktorska disertacija, Fakultet zaštite na radu Univerziteta u Nišu, Niš. (231)
- Wagner Mainardes E., Alves H., Raposo M. (2012): *A model for stakeholder classification and stakeholder relationships*. Management Decision 50, Emerald Publishing Ltd., Bingley. (1861–1879)
- Wardell A.D., Lund C. (2006): *Governing Access to Forests in Northern Ghana: Micro-Politics and the Rents of Non-Enforcement*. World Development 34 (11), Elsevier B.V., Amsterdam. (1887-1906)
- Wasserman S., Faust K. (2009): *Social network analysis: methods and applications*. Cambridge University Press, Cambridge (826)
- Wells M., McShane T.O. (2004): *Integrating protected area management with local needs and aspirations*. AMBIO – A Journal on Human Environment 33, BioOne Complete, Washington. (513–519)
- Wilder M., Lankao P. R. (2006): *Paradoxes of decentralization: Water reform and social implications in Mexico*. World Development, 34(11), Elsevier B.V., Amsterdam. (1977-1995).
- Wilby R.L., Dessai S. (2010): *Robust adaptation to climate change*. Weather 65(7), Wiley -Blackwell, Hoboken. (180-185)
- Willems S., Baumert K. (2003): *Institutional capacity and climate actions*. Publication, OECD, Paris. (50)
- Wolfslehner B., Vacik H., Lexer M.J. (2005): *Application of the Analytic Network Process in multi-criteria analysis of sustainable forest management*. Forest Ecology and Management 207, Elsevier B.V., Amsterdam. (157-170)
- Woodruff S.C., Regan, P. (2019): *Quality of National Adaptation Plans and Opportunities for Improvement*. Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change 24 (1), Springer, Dordrecht. (53-71)
- Wondolleck J.M., Yaffee S.L. (2000): *Making Collaboration Work: Lessons from Innovation in Natural Resources Management*. Book, Island Press, Washington D.C. (277)
- Živojinović I., Wolfslehner B., Tomičević-Dubljević J. (2015): *Social and Policy Aspects of Climate Change Adaptation in Urban Forests of Belgrade*. South-East European Forestry 6(2), Croatian Forest Research Institute, Zagreb. (219-235)
- Žižić M., Lovrić M., Pavličić D. (2007): *Metodi statističke analize*, CID Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd. (449)

Izvori:

- (1992a): *Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the Conservation of natural habitats and of wild fauna and flora*, Official Journal L 206 , European Commission, Brussels
- (1992b): *United Nations Framework Convention on Climate Change*, UN General Assembly, New York
- (1993): *Zakon o šumama*, Uradni list RS, št. 30/93, 56/99 – ZON, 67/02, 110/02 – ZGO-1, 115/06 – ORZG40, 110/07, 106/10, 63/13, 101/13 – ZDavNep, 17/14, 22/14 – odl. US, 24/15, 9/16 – ZGGLRS in 77/16, Ljubljana
- (1997): *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Treaty, United Nations
- (1999): *Zakon o ohranjanju narave* (Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečišćeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18 – ZNOrg, 31/18, 82/20, 3/22 – ZDeb in 105/22 – ZZNŠPP), Ljubljana
- (2001): *Climate Change 2001: The Scientific Bases. Contribution of Working Group I to the Third Assessment Report*. Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge/New York. (893)
- (2002a): *Nacionalna strategija zaštite životne sredine*, Narodne novine, br. 46/2002
- (2003a): *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Forest Law Enforcement, Governance and Trade (FLEGT) - Proposal for an EU Action Plan*, COM/2003/0251 final, European Commission, Brussels

- (2003b): *Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC*, Official Journal of the European Communities L 275, European Commission, Brussels
- (2003c): *Nacionalna šumarska politika i strategija*, Narodne novine, br. 120/2003, Zagreb
- (2004a): *Rezolucija o nacionalnom energetskekom programu*, Uradni list RS, št- 111-07, Ljubljana
- (2004b): *Zakon o varstvu okolja* (Uradni list RS, št. 41/04, 17/06 – ORZVO187, 20/06, 49/06 – ZMetD, 66/06 – odl. US, 33/07 – ZPNačrt, 57/08 – ZFO-1A, 70/08, 108/09, 108/09 – ZPNačrt-A, 48/12, 57/12, 92/13, 56/15, 102/15, 30/16, 61/17 – GZ, 21/18 – ZNOrg, 84/18 – ZIURKOE, 158/20 in 44/22 – ZVO-2), Ljubljana
- (2004c): *Zakon o zaštiti životne sredine* Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/2004. 36/2009, 36/2009-115 (dr. zakon), 72/2009-164 (dr. zakon), 43/2011 (US), 14/2016, 76/2018, 95/2018 – 267 (dr. zakon)
- (2006): *Strategija razvoja šumarstva*, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 59/2006
- (2007a): *Climate Change 2007: Impacts, adaptation and vulnerability - Working group II contribution to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge. (973)
- (2007b): *Rezolucija o nacionalnem gozdnem programu (ReNGP)*, Uradni list RS, št. 111/07 , Ljubljana
Rezolucija o nacionalnom šumarstvu programu
- (2008a): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Sustainable Consumption and Production and Sustainable Industrial Policy Action Plan*, COM/2008/0397 final, European Commissions, Brussels
- (2008b): *Strategija prilaganja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam*, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana
- (2009a): *Decision no 406/2009/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the effort of Member States to reduce their greenhouse gas emissions to meet the Community's greenhouse gas emission reduction commitments up to 2020*, Official Journal of the European, Union L 140/136, Brussels
- (2009b): *Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC (Text with EEA relevance)*, Brussels EU
- (2009c): *EOI Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC*, Official Journal of the European Communities L 140, European Commission, Brussels
- (2009d): *Zakon o zaštiti prirode*, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/2004. 36/2009, 36/2009-115 (dr. zakon), 72/2009-164 (dr. zakon), 43/2011 (US), 14/2016, 76/2018, 95/2018 – 267 (dr. zakon), Beograd
- (2010a): *Communication from the Commission, Europe 2020 a strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, European Commission, Brussels /* COM/2010/2020 final, Brussels
- (2010b): *Nacionalni program zaštite životne sredine*, Službeni glasnik RS, br. 12/10, Beograd
- (2010c): *Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market*, Official Journal of the European Communities L 295, European Commission, Brussels
- (2010d): *Zakon o šumama*, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/2010, 93/2012, 89/2015, 95/2018-267 (dr.zakon), Beograd
- (2011a): *Climate change for forest policy-makers. An approach for integrating climate change into national forest programmes in support of sustainable forest management*. Publication, FAO, Rome. (50)
- (2011b): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the Regions, Energy Roadmap 2050*, SEC(2011) 1565 final, European Commission, Brussels
- (2012a): *Managing the risks of extreme events and disasters to advance climate change adaptation. A special report of working groups I and II of the Intergovernmental Panel on Climate Change.*

- Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge/New York (582)
- (2012b): *Procena Ranjivosti na klimatske promene – Srbija*, Studija, Svetski fond za prirodu (WWF), Centar za unapređenje životne sredine, Beograd (68)
- (2012c): *Štete u šumama 2011*, Saopštenje ŠU10 br. 156, Republički zavod za statistiku, Beograd
- (2013a): *Climate change guidelines for forest managers*. FAO Forestry Paper 172. Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome (123)
- (2013b): *Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije*, Službeni glasnik RS, br. 53/2013, Beograd
- (2013c): *Štete u šumama 2012*, Saopštenje ŠU10 br. 156, Republički zavod za statistiku, Beograd
- (2013d): *Zakon o efikasnom korišćenju energije*, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 25/2013, Beograd
- (2013e): *Zakon o zaštiti okoliša*, Narodne novine, br. 80/13, 15/18, 14/2019, 127/2019, Zagreb
- (2014a): *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC, Geneva. (151)
- (2014b): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the Regions, A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030* European Commission, Brussels (COM/2014/015 final), Brussels
- (2014c): *Guidelines on climate change and Natura 2000 : dealing with the impact of climate change, on the management of the Natura 2000 network of areas of high biodiversity value*, Publications Office, European Commission, Directorate-General for Environment. (105)
- (2014d): *Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine*, Ministarstvo Ekonomije, Podgorica
- (2014e): *Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva 2014. – 2023. godina*, Vlada Republike Crne Gore, Podgorica
- (2014f): *Štete u šumama 2013*, Saopštenje ŠU10 br. 155, Republički zavod za statistiku, Beograd
- (2014g): *Zakon o energetici*, Uradni list RS, št. 17/14 in 81/15, Ljubljana
- (2014h): *Zakon o energetskej efikasnosti*, Narodne novine, br. 127/14, 116/2018, 25/2020, Zagreb
- (2015a): *Akcioni plan sanacije oštećenih šuma u državnom i privatnom vlasništvu za period od 2015-2018. godinu*, Interna dokumentacija JP „Srbijašume, Beograd
- (2015b): *LIFE integrirani projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000*, Vlada Republike Slovenije, Ljubljana
- (2015c): *Nacionalna Strategija biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016-2020. godine*, Vlada Republike Crne Gore, Podgorica
- (2015d): *Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine*, Vlada Republike Crne Gore, Podgorica
- (2015e): *Paris agreement*, Treaty Series, vol. 3156, United Nations, New York
- (2015f): *Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine*. Službeni glasnik RS, br. 101/2015, Beograd
- (2015g): *Štete u šumama 2014*, Saopštenje ŠU10 br. 147, Republički zavod za statistiku, Beograd
- (2015h): *Zakon o energetici*, Službeni list Crne Gore, br. 005/16 od 20.01.2016, Podgorica
- (2015i): *Zakon o šumama*, Službeni list Crne Gore br. br. 047/15 od 18.08.2015, Podgorica
- (2016a): *Annual Report*. International Union for Conservation of Nature. IUCN, Gland (52)
- (2016b): *Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu prava EU u oblasti životne sredine i klimatskih promena sa Akcionim planom u period od 2016-2020. godine*, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Podgorica
- (2016c): *Strateški okvir prilagajanja podnebnim spremembam*, Vlada Republike Slovenije, Ljubljana
- (2016d): *Štete u šumama 2015*, Saopštenje ŠU10 br. 143, Republički zavod za statistiku, Beograd
- (2016e): *Zakon o zaštiti prirode*, Službeni list Crne Gore, br. 54/16 od 15.08.2016, Podgorica
- (2016f): *Zakon o životnoj sredini*, Službeni list Crne Gore, br. 52/2016, Podgorica
- (2017a): *Strategija i akcioni plan biološke i predeone raznolikosti Republike Hrvatske za period 2017-2025*, Narodne Novine, br. 72/2017, Zagreb
- (2017b): *Štete u šumama 2016*, Saopštenje ŠU10 br. 147, Republički zavod za statistiku, Beograd

- (2018a): *Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 december 2018 on the Promotion of the use of energy from renewable sources*, Official Journal of the European Union L 328/82, European Commission, Brussels
- (2018b): *Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge/New York. (762)
- (2018c): *IBM SPSS Statistics 25*, SPSS Inc., Chicago.
- (2018d): *Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. godine do 2023. godine*, Službeni glasnik RS, br. 30/2018, Beograd
- (2018e): *Regulation (EU) 2018/841 of the European parliament and of the Council of 30 may 2018 on the inclusion of greenhouse gas emissions and removals from land use, land use change and forestry in the 2030 climate and energy framework, and amending Regulation (EU) No 525/2013 and Decision No 529/2013/EU*, Official Journal of the European Union L 156/1, Brussels
- (2018f): *Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom (Predlog.)* Službeni glasnik Republike Srbije br. 62/2018, Beograd
- (2018g): *Štete u šumama 2017*, Saopštenje ŠU10 br. 133, Republički zavod za statistiku, Beograd
- (2018h): *UCINET version 6.694*, Analytic Technologies, Lexington. (<http://www.analytictech.com/> pristupljeno 2.3.2018. godine)
- (2018i): *Zakon o šumama*, Narodne novine, br. 68/18., 115/18, 98/19 i 32/2020, Zagreb
- (2019a): *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge/New York. (896)
- (2019b): *Communication from the Commission, The European Green Deal*, Brussels COM(2019) 640 final, European Commission, Brussels
- (2019c): *Enhancing global forest policy coherence and a common international understanding of sustainable forest management*, United Nations Forum on Forests, New York (E/CN.18/2019/5)
- (2019d): *Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promena*, Službeni list CG, br. 73/2019 od 27.12.2019. godine
- (2020a): *Celoviti nacionalni energetska in podnebni načrt Republike Slovenije*, Vlada Republike Slovenije, Ljubljana
- (2020b): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the Regions, A farm to fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system*, (COM (2020)0381), European Commission, Brussels
- (2020c): *Communication of the Commission to the European Parliament, the Council, the European Committee and the Committee of the Regions, EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing Nature Back to Our Lives*, COM(2020) 380 final, European Commission, Brussels
- (2020d): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the Regions, 2030 Climate Target Plan*, COM/2020/562 final, European Commission, Brussels
- (2020e): *European climate pact, European Commissions, Climate Action*. https://climate-pact.europa.eu/index_en (pristupljeno 4-10-2022)
- (2020f): *Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions An Economic and Investment Plan for the Western Balkans*, COM(2020) 641 final European Commission, Brussels,
- (2020g): *Strategija energetskeg razvoja Republike Hrvatske do 2030.godine sa pogledom na 2050. godinu* Narodne novine, br. 25/2020, Zagreb
- (2020h): *Strategija prilagođavanja klimatskim promenama u Republici Hrvatskoj za period do 2040. godine sa pogledom na 2070. godinu*, Narodne novine br. 46/2020, Zagreb
- (2020i): *Zakon o klimatskim promenama i zaštiti ozonskog omotača*, Narodne novine, br. 127/19, Zagreb

- (2021a): *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge/New York. (2391)
- (2021b): *Communication from the commission to the European parliament, the council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, New EU forest strategy for 2030*, COM(2021) 572 final, European Commission, Brussels,
- (2021c): *Forging a climate-resilient Europe - the new EU strategy on adaptation to climate change. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions*, COM (2021) 82 final , European Commission, Brussels
- (2021d): *Glasgow Leaders' Declaration in Forest and Land Use*. UN Climate Change Conference UK 2021. (<https://ukcop26.org/glasgow-leaders-declaration-on-forests-and-land-use/>)
- (2021e): *Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending regulations (EC) no 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European climate law')*, Official Journal of the European Union L 243/1, Brussels
- (2021f): *Revision of the LULUCF Regulation: Strengthening the role of the land use, land-use change and forestry sector in climate action*, European Parliament
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)698843](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)698843) (pristupljeno 4-10-2022)
- (2021g): *Zakon o klimatskim promenama*. Službeni Glasnik Republik Srbije br. 26/2021, Beograd
- (2022a): *Decision (eu) 2022/591 of the European Parliament and of the council of 6 april 2022 on a general union environment action programme to 2030*, Official Journal of the European Union L 114/22, brussels
- (2022b): Dubrovačko-neretvanska županija (<http://www.edubrovnik.org/en/> pristupljeno 5.1.2022)
- (2022c): Hrvatske šume (<https://www.hrsume.hr/index.php/hr/> pristupljeno 5.1.2022)

10. PRILOZI

Prilog 1

Pregled P2-1. Spisak ispitanika koji su konsultovani u izradi upitnika

Red. br.	Organizacija	Pozicija ispitanika	Mesto/Država
1.	Ministarstvo zaštite životne sredine	Šef odseka za klimatske promene	Beograd, Srbija
2.	Ministarstvo rudarstva i energetike	Šef odseka za obnovljive izvore energije	Beograd, Srbija
3.	Ministarstvo rudarstva i energetike	Samostalni savetnik za praćenje održivog razvoja i klimatskih promena	Beograd, Srbija
4.	JP „Srbijašume“	Savetnik generalnog direktora	Beograd, Srbija
5.	JP „Srbijašume“	Savetnik	Beograd, Srbija
6.	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume	Samostalni savetnik	Beograd, Srbija
7.	Institut za šumarstvo	Direktor	Beograd, Srbija
8.	Zavod za zaštitu prirode	Načelnik odeljenja za prirodna dobra, predeone vrednosti i prostorno-plansku dokumentaciju	Beograd, Srbija
9.	Zavod za zaštitu prirode	Direktor	Ljubljana, Slovenija
10.,	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i hrane	Šef sektora za šumarstvo	Ljubljana, Slovenija
11.	Zavod za šume	Šef sektora za planiranje gazdovanja šumama	Ljubljana, Slovenija
12.	Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja	Šef odeljenja za zaštitu prirode	Ljubljana, Slovenija

Pregled P2-2. Spisak ispitanika koji su intervjuisani u okviru prve faze sakupljanja podataka

Red br.	Šifra ispitanika	Organizacija	Pozicija ispitanika	Datum odlaska	Mesto
1.	ŠURAŽ	JP „Srbijašume“ - ŠG „Rasina“ - ŠU „Ražanj“	Šef ŠU	13.03.2017	Ražanj
2.	ŠUBOLJ	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“ - ŠU „Boljevac“	Šef ŠU	14.03.2017	Boljevac
3.	ŠUSB	JP „Srbijašume“ - ŠG „Niš“ - ŠU „Sokobanja“	Šef ŠU	15.03.2017	Sokobanja
4.	LSSB	Opštinska uprava Sokobanja	Ekološki inspektor	15.03.2017	Sokobanja
5.	ŠGKŠ	JP „Srbijašume“ - ŠG „Rasina“	Direktor ŠG	15.03.2017	Kruševac
6.	ŠUAL	JP „Srbijašume“ - ŠG „Niš“ - ŠU „Aleksinac“	Šef ŠU	16.03.2017	Aleksinac
7.	NVONI1	NVO „Zeleni ključ“	Predsednik	16.03.2017	Niš
8.	ŠUKNJ	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“ - ŠU „Knjaževac“	Šef ŠU	16.03.2017	Knjaževac
9.	NVOKNJ	NVO „Timočki klub“	Osnivač i predsednik	16.03.2017	Knjaževac
10.	ŠGNI	JP „Srbijašume“ - ŠG „Niš“	Direktor ŠG	17.03.2017	Niš
11.	ŠUNI	JP „Srbijašume“ - ŠG „Niš“ - ŠU „Niš-Bela Palanka“	Šef ŠU	17.03.2017	Niš
12.	NVONI2	NVO „Protekta“	Projekt menadžer	17.03.2017	Niš
13.	ŠUZA	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“ - ŠU „Zaječar“	Šef ŠU	20.03.2017	Zaječar
14.	ŠUBOR	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“ - ŠU „Bor“	Šef ŠU	21.03.2017	Bor
15.	ŠGBOLJ	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“	Direktor ŠG	22.03.2017	Boljevac
16.	LSZA	Opštinska uprava Zaječar	Šef kancelarije za životnu sredinu	22.03.2017	Zaječar
17.	ŠUNE	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“ - ŠU „Negotin“	Šef ŠU	23.03.2017	Negotin

Pregled P2-2. Spisak ispitanika koji su intervjuisani u okviru prve faze sakupljanja podataka

Red br.	Šifra ispitanika	Organizacija	Pozicija ispitanika	Datum odlaska	Mesto
18.	LSNE	Opštinska uprava Negotin	Savetnik za zaštitu životne sredine	23.03.2017	Negotin
19.	JPNPDER	JP „NP Đerdap“	Zamenik direktora	24.3.2017	D. Milanovac
20.	ŠUDMIL	JP „Srbijašume“ - ŠG „Timočke šume“ - ŠU „Donji Milanovac“	Šef ŠU	24.03.2017	D. Milanovac
21.	LSDMIL1	Opštinska uprava Majdanpek/MZ Donji Milanovac	Član opštinskog odbora	25.03.2017	D. Milanovac
22.	LSRAŠKA	Opštinska uprava Raška	Šef Odseka za urbanizam	4.05.2018	Raška
23.	JPNPK2	JP „NP Kopaonik“	Rukovodilac službe za planiranje i gazdovanje šumama	5.05.2018	Raška
24.	JPNPK1	JP „NP Kopaonik“	Izvršni direktor za pravne i ekonomske poslove	5.05.2018	Raška
25.	NVORAŠ	NVO „Zeleni putokaz“	Potpredsednik	7.05.2018	Raška
26.	LSKV	Gradska uprava Kraljevo	Rukovodilac odeljenja za poslove civilne zaštite	13.09.2018	Kraljevo
27.	NVOKV1	NVO „Bennem“	Koordinator radnog tela za zaštitu životne sredine	13.09.2018	Kraljevo
28.	NVOKV2	NVO „Klasična tradicija“	Predsednik	13.09.2018	Kraljevo
29.	ŠGPR1	JP „Srbijašume“ - ŠG „Prijepolje“	Direktor ŠG	14.09.2018	Prijepolje
30.	ŠGPR2	JP „Srbijašume“ - ŠG „Prijepolje“	Rukovodilac odeljenja za korišćenja šuma i ostale resurse	14.09.2018	Prijepolje
31.	ŠUPB	JP „Srbijašume“ - ŠG „Prijepolje“ - ŠU "Priboj"	Šef ŠU	14.09.2018	Priboj
32.	LSPB	Opštinska uprava Priboj	Član veća opštine za zaštitu životne sredine	14.09.2018	Priboj
33.	JPNPT1	JP „NP Tara“	Pomoćnik direktora za sektor korišćenja područja	17.09.2018	Bajina Bašta
34.	JPNPT2	JP „NP Tara“	Pomoćnik direktora za sektor planiranja, zaštite i razvoja	18.09.2018	Bajina Bašta
35.	LSBB	Opštinska uprava Bajina Bašta	Saradnik u Odeljenju za urbanizam, građevinske i komunalno-stambene poslove	18.09.2018	Bajina Bašta
36.	JPNPT3	JP „NP Tara“	Upravnik radne jedinice GJ "Tara" - sektor korišćenja šuma	19.09.2018	Bajina Bašta
37.	ŠGLO	JP „Srbijašume“ - ŠG „Boranja“	Interni kontrolor	5.11.2018	Loznica
38.	ŠUKR	JP „Srbijašume“ - ŠG „Boranja“ - ŠU „Krupanj“	Zamenik šefa ŠU	5.11.2018	Krupanj
39.	LSLO	Opštinska uprava Loznica	Šef odeljenja za privredu i lokalni ekonomski razvoj (LER)	5.11.2018	Loznica
40.	LSKR	Opštinska uprava Krupanj	Savetnik za poljoprivredu, vodoprivredu, šumarstvo, veterinarstvo, lov i ribolov	5.11.2018	Krupanj
41.	ŠGIV1	JP „Srbijašume“ - ŠG „Golija“	Rukovodilac odeljenja za korišćenje šuma i ostale resurse	6.11.2018	Ivanjica
42.	ŠUIV2	JP „Srbijašume“ - ŠG „Golija“ - ŠU "Ivanjica"	Šef ŠU	6.11.2018	Ivanjica
43.	ŠUIV3	JP „Srbijašume“ - ŠG „Golija“ - ŠU „Devići“	Šef ŠU	6.11.2018	Ivanjica
44.	LSIV	Opštinska uprava Ivanjica	Pomoćnik predsednika opštine	6.11.2018	Ivanjica
45.	JPGOČ1	JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume – Goč“	Direktor	7.11.2018	Vrnjačka Banja

Pregled P2-2. Spisak ispitanika koji su intervjuisani u okviru prve faze sakupljanja podataka

Red br.	Šifra ispitanika	Organizacija	Pozicija ispitanika	Datum odlaska	Mesto
46.	JPGOČ2	JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume – Goč“	Šef službe za gazdovanje zaštitnim šumama	7.11.2018	Vrnjačka Banja
47.	LSVB	Opštinska uprava Vrnjačka Banja	Savetnik za zaštitu i unapređenje životne sredine, u odseku za urbanizam, imovinsko pravne i stambene poslove	7.11.2018	Vrnjačka Banja
48.	ŠGKURŠ1	JP „Srbijašume“ - ŠG „Toplica“	Direktor ŠG	8.11.2018	Kuršumlija
49.	ŠGKURŠ2	JP „Srbijašume“ - ŠG „Toplica“	Rukovodilac odeljenja za planiranje gazdovanja šumama	8.11.2018	Kuršumlija
50.	ŠUPK	JP „Srbijašume“ - ŠG „Toplica“ – „ŠU“ Prokuplje	Šef ŠU	9.11.2018	Prokuplje
51.	ŠGLE	JP „Srbijašume“ - ŠG „Šuma“	Direktor ŠG	10.11.2018	Leskovac
52.	LSLE	Gradska uprava Leskovac	Načelnik za zaštitu životne sredine	13.11.2018	Leskovac
53.	NVOLE1	Udruženje mladih „Logos“	Predsednik	13.11.2018	Leskovac
54.	NVOLE2	Razvojni centar „Mreža“	Projekt Menadžer	14.11.2018	Leskovac
55.	ŠGKU	JP „Srbijašume“ -ŠG „Severni Kučaj“	Rukovodilac službe za korišćenje šuma	26.11.2018	Kučevo
56.	ŠUKU	JP „Srbijašume“ -ŠG „Severni Kučaj“ - ŠU Kučevo	Šef ŠU	27.11.2018	Kučevo
57.	NVOKU	NVO „Entuzijasti Kučeva“	Predsednik udruženja	27.11.2018	Kučevo
58.	LSKU	Opštinska uprava Kučevo	Zamenik predsednika opštine	28.11.2018	Kučevo
59.	LSGO1	Opštinska uprava Golubac	Samostalni stručni suradnik za životnu sredinu	28.11.2018	Golubac
60.	LSGO2	Opštinska uprava Golubac	Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj, Službenik za finansije	28.11.2018	Golubac
61.	NVOGO	Udruženje „Ekopek“	Sekretar udruženja	28.11.2018	Golubac
62.	ŠUŠA	JP „Srbijašume“ - ŠG „Boranj“ - ŠU „Šabac“	Šef ŠU	14.01.2019	Šabac
63.	LSŠA	Opštinska uprava Šabac	Načelnik odeljenja za inspekcijско i komunalno-stambene poslove, grupa za životnu sredinu	14.01.2019	Šabac
64.	NVOŠA	NVO „Ekos“		14.01.2019	Šabac
65.	ŠUVA	JP „Srbijašume“ - ŠG „Boranj“ - ŠU „Valjevo“	Šef ŠU	15.01.2019	Valjevo
66.	LSVA	Opštinska uprava Valjevo	Inspektor za zaštitu životne sredine	15.01.2019	Valjevo
67.	NVOVA	Ekološko društvo Gradac	Osnivač i predsednik	15.01.2019	Valjevo
68.	NVOLO	NVO „Razvoj sela“	Predsednik	15.01.2019	Loznica
69.	LSLJIG	Opštinska uprava Ljig	Odeljenje za inspekcijске poslove (životna sredina)	15.01.2019	Ljig
70.	NVOLJIG	NVO „Seoski turizam Srbije“	Osnivač	15.01.2019	Ljig
71.	LSMAJD	Lokalna samouprava	Saradnik u kancelariji za lokalni ekonomski razvoj	12.02.2019	Majdanpek
72.	LSBOR	Opštinska uprava Bor	Kancelarija za životnu sredinu	12.02.2019	Bor
73.	NVOBOR	NVO „Eko-klub“	Osnivač	12.02.2019	Bor
74.	NVOZAJ	Timočki omladinski centar	Osnivač i predsednik	13.02.2019	Zaječar
75.	LSDMIL2	Opštinska uprava Majdanpek-Mesna zajednica Donji Milanovac	Saradnik u kancelariji za lokalni ekonomski razvoj	13.02.2019	D. Milanovac
76.	NVODMIL	NVO „Lazarus“	Predsednik	14.02.2019	D. Milanovac

Pregled P2-2. Spisak ispitanika koji su intervjuisani u okviru prve faze sakupljanja podataka

Red br.	Šifra ispitanika	Organizacija	Pozicija ispitanika	Datum odlaska	Mesto
77.	LSAL	Opštinska uprava Aleksinac	Savetnik za poslove životne sredine	15.04.2019	Aleksinac
78.	NVO SB	NVO „Sokobanjsko ekološko društvo“	Osnivač	15.04.2019	Sokobanja
79.	LSKNJ	Opštinska uprava Knjaževac	Inspektor za zaštitu životne sredine	16.04.2019	Knjaževac
80.	NVONIŠ2	NVO „Razvojni centar“	Menadžer	16.04.2019	Niš
81.	LSSVRLJ	Opštinska uprava Svrlijig	Šef odseka za privredu	17.04.2019	Svrlijig
82.	NVOSVRLJ	Udruženje žena „ETNO forum“	Osnivač	17.04.2019	Svrlijig
83.	LSNIŠ	Lokalna samouprava - Gradska uprava	Rukovodilac sektora za monitoring, strateško planiranje i klimatske promene	17.04.2019	Niš
84.	NVONIŠ3	NVO „Media centar“	Osnivač	17.04.2019	Niš
85.	LSMEROŠ	Opštinska uprava Merošina	Inspektor za zaštitu životne sredine	17.04.2019	Merošina
86.	ŠGPI	JP „Srbijašume“ – ŠG „Pirot“	Direktor ŠG	17.04.2019	Piro
87.	LSKURŠ	Opštinska uprava Kuršumljija	Šef odeljenja za privredu i lokalni ekonomski razvoj	18.04.2019	Kuršumljija
88.	NVOKURŠ	NVO „Sektor za razvoj i saradnju regiona“	Projekt menadžer	18.04.2019	Kuršumljija
89.	NVOPK	NVO „Pozitivni društveni faktor“	Osnivač	18.04.2019	Prokuplje
90.	ŠUPI	JP „Srbijašume“ – ŠG „Pirot“ – ŠU „Piro“	Šef ŠU	19.04.2019	Piro
91.	LSPI	Gradska uprava Piro	Savetnik za poslove zaštite životne sredine i Šef odeljenja za urbanizam, građevinske i komunalno-stambene poslove	19.04.2019	Piro
92.	NVOPI	NVO „GEA“	Član GEA, osnivač poljoprivredne zadruge	19.04.2019	Piro
93.	LSKŠ	Lokalna samouprava, gradska uprava	Šef službe za zaštitu životne sredine	22.04.2019	Kruševac
94.	NVOKŠ	NVO „Treehouse“	Projekt menadžer	22.04.2019	Kruševac
95.	LSRAŽ	Opštinska uprava Ražanj	Inspektor zaštite životne sredine	22.04.2019	Ražanj
96.	NVOPB	NVO „Argument“	Osnivač	23.04.2019	Priboj
97.	ŠGKV	JP „Srbijašume“ – ŠG „Stolovi“	Zamenik direktora ŠG	23.04.2019	Kraljevo
98.	LSPR	Opštinska uprava Prijepolje	Inspektor za životnu sredinu	24.04.2019	Prijepolje
99.	NVOPR	NVO „Ožalj“	Osnivač	24.04.2019	Prijepolje
100.	ŠUMAJD	JP „Srbijašume“ -ŠG „Severni Kučaj“ - ŠU Majdanpek	Šef ŠU Majdanpek	3.07.2019	Majdanpek
101.	ŠUŽAG	JP „Srbijašume“ -ŠG „Severni Kučaj“ - ŠU Žagubica	Šef ŠU Žagubica	2.07.2019	Žagubica
102.	LSŽAG	Opštinska uprava Žagubica	Šef službe za zaštitu životne sredine	3.07.2019	Žagubica
103.	NVOMAJD	NVO „Majdan-eko“	Osnivač	8.07.2019	Majdanpek

Pregled P2-3. Broj i struktura ispitanika na odabranim područjima istraživanja

ŠUMSKA PODRUČJA (ŠP)						
JP „Srbijašume“		Broj i struktura ispitanika				Ukupno ispitanika
Naziv i sedište Šumskog gazdinstva (ŠG)	Naziv Šumske uprave (ŠU)	JP	Grad / Opština	LS	NVO	
<i>Severnokućajsko ŠP</i>						
ŠG „Severni Kučaj“ Kučevo	ŠU Kučevo ŠU Majdanpek	4	Kučevo Golubac Majdanpek	6	3	13
<i>Timočko ŠP</i>						
ŠG „Timočke šume“ Boljevac	ŠU „Zaječar“ ŠU „Boljevac“ ŠU „Bor“ ŠU „Knjaževac“ ŠU „Negotin“ ŠU „Donji Milanovac“	5	Zaječar Boljevac Bor Knjaževac Negotin Donji Milanovac ¹²⁵	6	5	17
<i>Moravsko ŠP</i>						
ŠG „Niš“ Niš	ŠU „Niš-Bela Palanka“ ŠU „Aleksinac“ ŠU „Sokobanja“	5	Niš Aleksinac Sokobanja Svrljig Merošina	5	5	15
<i>Topličko ŠP</i>						
ŠG „Toplica“ Kuršumljija	ŠU „Prokuplje“	3	Kuršumljija Prokuplje	1	2	6
<i>Nišavsko ŠP</i>						
ŠG „Piroć“ Piroć	ŠU „Piroć“	2	Piroć	1	1	4
<i>Jablaničko ŠP</i>						
ŠG „Šuma“ Leskovac		1	Leskovac	1	2	4
<i>Podrinjsko-kolubarsko ŠP</i>						
ŠG „Boranja“ Loznica	ŠU „Krupanj“ ŠU „Šabac“ ŠU „Valjevo“	4	Loznica Šabac Valjevo Krupanj Ljig	5	4	13
<i>Limsko ŠP</i>						
ŠG „Prijeopolje“ Prijeopolje	ŠU „Priboj“	4	Prijeopolje Priboj	2	2	11
<i>Goljsko ŠP</i>						
ŠG „Golija“ Ivanjica	ŠU „Ivanjica“ ŠU „Devići“	3	Ivanjica	1	-	4
<i>Donjeibarsko ŠP</i>						
ŠG „Stolovi“ Kraljevo	ŠU „Kraljevo“	3	Kraljevo	2	3	8
<i>Rasinsko ŠP</i>						
ŠG „Rasina“ Kruševac	ŠU „Ražanj“	2	Kruševac Ražanj	2	1	5

¹²⁵ ŠU „Donji Milanovac“ kao i sedište JP „NP Đerdap“ se nalaze u mesnoj zajednici Donji Milanovac

Pregled P2-3. Broj i struktura ispitanika na odabranim područjima istraživanja

ŠUMSKA PODRUČJA (ŠP)						
JP „Srbijašume“		Broj i struktura ispitanika				Ukupno ispitanika
Naziv i sedište Šumskog gazdinstva (ŠG)	Naziv Šumske uprave (ŠU)	JP	Grad / Opština	LS	NVO	
PODRUČJE ZAŠTITNIH ŠUMA VRNJAČKE BANJE						
JP „Šume Goč“		2	Vrnjačka Banja ¹²⁶	1	-	3
PODRUČJA NP						
JP NP	JP	Grad / Opština / Mesna zajednica	Broj i struktura ispitanika		Ukupno ispitanika	
			LS	NVO		
NP „Kopaonik“						
JP „Nacionalni park Kopaonik“		2	Kopaonik/ Raška ¹²⁷	1	-	2
NP „Tara“						
JP „Nacionalni park Tara“		2	Bajina Bašta ¹²⁸	1	-	3
NP „Đerdap“						
JP „Nacionalni park Đerdap“		1	Donji Milanovac	-	-	1
UKUPNO		42		34	27	103

Izvor: original

Pregled P2-4. Upitnik za ispitanike iz grupe „JP“UNIVERZITET U BEOGRADU-ŠUMARSKI FAKULTET
Katedra Ekonomike i organizacije šumarstva

Mesto i datum:

Organizacija: _____

Pozicija ispitanika: _____

**UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA¹²⁹ U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE:
OKVIRI, UČEŠĆE ZAINTERESOVANIH STRANA, ORGANIZACIJA SARADNJE I MERE
PODRŠKE**

Cilj intervjua je da se utvrde stavovi odabranih predstavnika javnog sektora u odnosu na okvire, zainteresovane strane, saradnju i mere podrške u šumarstvu i zaštiti prirode, u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama. Istraživanje sprovodi Katedra Ekonomike i organizacije šumarstva, Univerziteta u Beogradu-Šumarskog fakulteta. Svi prikupljeni podaci koristiće se, isključivo, u naučne svrhe. Učestvovanje u intervju je anonimno i na dobrovoljnoj bazi.

I STAVOVI O KLIMATSKIM PROMENAMA

1. DA LI KLIMATSKE PROMENE IMAJU NEGATIVAN UTICAJ (EKOLOŠKI¹³⁰, EKONOMSKI¹³¹, SOCIJALNI¹³²) NA ŠUMARSTVO, ŠUMSKE EKOSISTEME I ZAŠTIĆENA PODRUČJA?

1) DA

¹²⁶ JP za gazdovanje zaštitnim šumama Vrnjačke Banje „Šume – Goč“ se nalazi na teritoriji opštine Vrnjačka Banja.

¹²⁷ Sedište JP „NP Kopaonik“ se nalazi na planini Kopaonik, a područje NP se prostire na teritoriji opština Raška i Brus.

¹²⁸ Sedište JP „NP Tara“ se nalazi u opštini Bajina Bašta.

¹²⁹ Pod upravljanjem klimatskim promenama podrazumeva se dvostruki pristup u rešavanju problema, kroz ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena i prilagođavanje na klimatske promene.

¹³⁰ Npr. promene u strukturi sastojina, gubitak biodiverziteta, smanjenje produktivnosti, itd.

¹³¹ Npr. promene na tržištu drveta, usled posledica prirodnih nepogoda; povećani zahtevi za korišćenjem biomase, kao obnovljivog izvora energije, itd.

¹³² Npr. siromaštvo ljudi koji zavise od šume, uzrokovano negativnim promenama u šumskim ekosistemima; migracije, uzrokovane klizištima u šumama, itd.

Molimo, objasnite Vaš stav (*Kakav uticaj? Kako se on odražava? Koju vrstu štete mogu uzrokovati klimatske promene? itd.*), i ocenite uticaj

Uticaj

0   1   2   3   4   5

(nema uticaja)   (veoma nizak)   (nizak)   (ni nizak ni visok)   (visok)   (veoma visok)

	Vrsta uticaja	Ocena uticaja (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Ekološki uticaj			
Ekonomski uticaj			
Socijalni uticaj			

2) NE

2. KOLIKO SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, NAVEDENE PRIRODNE NEPOGODE I DRUGA OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA POVEZANI SA KLIMATSKIM PROMENAMA?

Povezanost sa klimatskim promenama

0   1   2   3   4   5

(nisu povezani)   (veoma malo)   (malo)   (ni malo ni mnogo)   (mnogo)   (veoma mnogo)

Vrsta prirodne nepogode i dr. oštećenja šumskih ekosistema	Ocena povezanosti sa klimatskim promenama (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Šumski požari		
Ledolomi i ledoizvale		
Snegolomi i snegoizvale		
Vetrolomi i vetroizvale		
Poplave		
Klizišta		
Oštećenja uzrokovana sušom		
Oštećenja usled napada insekata i patogenata		
Drugo (<i>molimo navedite</i>):		

3. MOLIMO NAVEDITE KOJE PRIRODNE NEPOGODE I DRUGA OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA NAJVIŠE POGAĐAJU ŠUMSKE EKOSISTEME (*moгуće je izabrati više odgovora*), I OCENITE RIZIK KOJI PREDSTAVLJAJU PO ŠUMSKE EKOSISTEME

Rizik

0   1   2   3   4   5

(nema rizika)   (veoma mali)   (mali)   (ni mali ni veliki)   (veliki)   (veoma veliki)

Prirodna nepogoda i dr. oštećenja	Ocena rizika (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Šumski požari		
Ledolomi i ledoizvale		
Snegolomi i snegoizvale		
Vetrolomi i vetroizvale		
Poplave		
Klizišta		
Oštećenja uzrokovana sušom		

Oštećenja usled napada insekata i patogenata		
Drugo (<i>molimo navedite</i>):		

4. DA LI JE, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, MOGUĆE UMANJITI RIZIK KOJE NAVEDENE PRIRODNE NEPOGODE I DRUGA OŠTEĆENJA PREDSTAVLJAJU PO ŠUMSKE EKOSISTEME ?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav (*Koja oštećenja, na koji način, ko bi trebao da bude uključen u ovu problematiku, itd.*)

---

5. KOJI SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, UZROCI PRIRODNIH NEPOGODA I DRUGIH OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA? MOLIMO VAS DA OCENITE UTICAJ KOJI IMAJU NA NASTANAK NAVEDENIH PRIRODNIH NEPOGODA I DRUGIH OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA

Uticaj

0	1	2	3	4	5
(ne predstavlja uzrok)	(veoma mali)	(mali)	(ni mali ni veliki)	(veliki)	(veoma veliki)

Vrsta uzroka	Ocena uticaja (1-5)	Prirodna nepogoda i dr. oštećenja koja izaziva	Molimo objasnite Vaš stav
Izgradnja mini hidrocentrala			
Klimatske promene			
Bespravna seča			
Zagađenje voda			
Nekontrolisana izgradnja			
Nekontrolisano sakupljanje šumskih plodova			
Divlje deponije			
Drugo (<i>molimo navedite</i>):			

6. DA LI JE, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU MOGUĆE UMANJITI UTICAJ KOJI IMAJU NAVEDENI UZROCI?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

7. DA LI ŠUME, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, IMAJU POTENCIJAL DA UBLAŽE PRIRODNE NEPOGODE?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav i ukoliko je odgovor DA, ocenite potencijal:

Potencijal

1(veoma mali)	2 (mali)	3 (ni mali, ni veliki)	4 (veliki)	5 (veoma veliki)
---------------	----------	------------------------	------------	------------------

---

II STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIRI

8. PREMA VAŠIM SAZNANJIMA, DA LI SU POLITIKE UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENA UKLJUČENE U ŠUMARSKU I POLITIKU ZAŠTITE PRIRODE?

- 1) DA (u šumarsku i politiku zaštite prirode)
- 2) DA (u šumarsku ili politiku zaštite prirode): _____ (molimo navedite na koju politiku mislite)
- 3) NE (molimo pređite na pitanje 10)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

9. DA LI SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, POLITIKE UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE USPEŠNE?

- 1) DA (u šumarstvu i zaštiti prirode)
- 2) DA (u šumarstvu ili zaštiti prirode): _____ (molimo navedite na koju politiku mislite)
- 3) NE

Molimo, objasnite Vaš stav i pređite na pitanje 11: (Kako definišete uspešnost? Kako se uspešnost može oceniti? Zašto su određene politike bile (ne)uspešne, itd.)

---

10. DA LI POSTOJI POTREBA ZA UKLJUČIVANJEM PROBLEMATIKE KLIMATSKIH PROMENA U ŠUMARSKU I POLITIKU ZAŠTITE PRIRODE?

- 1) DA (u šumarsku i politiku zaštite prirode)
- 2) DA (u šumarsku ili politiku zaštite prirode): _____ (molimo navedite na koju politiku mislite)
- 3) NE

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

11. DA LI STRATEŠKI I ZAKONODAVNI OKVIRI DRUGIH SEKTORA (ZAŠTITA PRIRODE, ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE, ENERGIJA, RURALNI RAZVOJ, ITD.) TREBAJU DA UZMU U OBZIR I ULOGU ŠUMA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA? (molimo objasnite Vaš stav i navedite konkretan sektor)

---

12. PREMA VAŠIM SAZNANJIMA, DA LI POSTOJE USPEŠNE POLITIKE UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA DRUGIH SEKTORA (ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE, ENERGIJA, RURALNI RAZVOJ, ITD.) NA NACIONALNOM I REGIONALNOM (POKRAJINSKOM) NIVOU ?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav (npr. Kako definišete uspešnost? Kako se uspešnost može oceniti? Zašto su određene politike bile (ne)uspešne, itd.):

---

13. ŠTA JE, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, PREDUSLOV ZA USPEŠNOST ODREĐENE POLITIKE UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA?

III INSTITUCIONALNI OKVIRI

14. DA LI SE U OKVIRU SVOJIH NADLEŽNOSTI BAVITE PROBLEMATIKOM KLIMATSKIH PROMENA?

- 1) DA
- 2) NE (*molimo objasnite Vaš stav i pređite na pitanje 17*)

Molimo objasnite Vaš stav (kroz koje aktivnosti, na koji način, itd.)

---

15. DA LI U VAŠOJ ORGANIZACIJI POSTOJE ORGANIZACIONE JEDINICE KOJE SE (DIREKTNO ILI INDIRECTNO) BAVE PROBLEMATIKOM KLIMATSKIH PROMENA?

- 1) DA
- 2) NE (*molimo pređite na pitanje 17*)

16. KOJE UŽE ORGANIZACIONE JEDINICE SE BAVE PROBLEMATIKOM KLIMATSKIH PROMENA? MOLIMO VAS DA POPUNITE TABELU.

Naziv organizacione jedinice	Osnovna nadležnost i poslovi koji se obavljaju

17. DA LI JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, POTREBNO UKLJUČITI PROBLEMATIKU KLIMATSKIH PROMENA U RAD VAŠE ORGANIZACIJE?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav

---

18. MOLIMO, OCENITE (1-5) I OBJASNITE INTERES I UTICAJ VAŠE ORGANIZACIJE U VEZI SA UPRAVLJANJEM KLIMATSKIM PROMENAMA.

Interes:

0	1	2	3	4	5
(nema)	(veoma nizak)	(nizak)	(ni nizak ni visok)	(visok)	(veoma visok)

Molimo objasnite Vaš stav

Uticaj

0	1	2	3	4	5
(nema)	(veoma nizak)	(nizak)	(ni nizak ni visok)	(visok)	(veoma visok)

Molimo objasnite Vaš stav

IV ZAINTERESOVANE STRANE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

19. MOLIMO, NAVEDITE ZAINTERESOVANE STRANE (PRAVNA LICA: INSTITUCIJE, ORGANIZACIJE, JP, UDRUŽENJA, NVO I SL.) KOJE OBAVLJAJU DELATNOST, RADOVE I AKTIVNOSTI ILI NA DRUGI NAČIN OSTVARUJU SVOJE INTERESE U OBLASTI ŠUMARSTVA I ZAŠTITE PRIRODE

---

20. DA LI SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, NEKE OD NAVEDENIH ZAINTERESOVANIH STRANA, UKLJUČENE U PROBLEMATIKU UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav (*Navedite koje zainteresovane strane, na koji način itd.*):

---

21. MOLIMO NAVEDITE KOJE ORGANIZACIJE/UDRUŽENJA BI, PO VAŠEM MIŠLJENJU, TREBALO DA BUDU UKLJUČENE U UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA, I OCENITE NJIHOV INTERES I UTICAJ U VEZI SA UPRAVLJANJEM KLIMATSKIM PROMENAMA

Interes:

0 (nema)	1 (veoma nizak)	2 (nizak)	3 (ni nizak ni visok)	4 (visok)	5 (veoma visok)
-------------	--------------------	--------------	--------------------------	--------------	--------------------

Uticaj

0 (nema)	1 (veoma nizak)	2 (nizak)	3 (ni nizak ni visok)	4 (visok)	5 (veoma visok)
-------------	--------------------	--------------	--------------------------	--------------	--------------------

Naziv organizacije/udruženja	Ocena interesa (1-5)	Ocena uticaja (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav

22. KOJI PREDUSLOVI BI TREBALO DA SE ISPUNE, ZA UKLJUČIVANJE RAZLIČITIH ZAINTERESOVANIH STRANA U UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA?

Molimo objasnite Vaš stav:

V ORGANIZACIJA SARADNJE U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

23. DA LI SARADUJETE, NA KOJI NAČIN, KOLIKO ČESTO SA NEKOM OD INSTITUCIJA/ORGANIZACIJA IZ OBLASTI ŠUMARSTVA I ZAŠTITE PRIRODE U VEZI SA UPRAVLJANJEM KLIMATSKIM PROMENAMA? MOLIMO OCENITE USPEŠNOST SARADNJE.

Uspešnosti saradnje:

0 (nema saradnje)   1 (veoma loša)   2 (loša)   3 (ni loša ni dobra)   4 (dobra)   5 (veoma dobra)

Institucije i organizacije	Način saradnje	Učestalost saradnje (dnevno, nedeljno, mesečno, 1-2 puta godišnje)	Ocena uspešnosti saradnje (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Institucije/organizacije na nacionalnom nivou				
Javna uprava				
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Uprava za šume				
Ministarstvo zaštite životne sredine Sektor za zaštitu životne sredine,				
Ministarstvo zaštite životne sredine Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine				
Ministarstvo poljoprivrede i životne sredine Republička direkcija za vode (<i>Odeljenje vodne inspekcije</i>)				
Ministarstvo unutrašnjih poslova Sektor za vanredne situacije				
<i>Druga ministarstva, molimo navedite</i>				
Javne službe				
Zavod za zaštitu prirode Srbije				
Republički hidrometeorološki zavod				
Agencija za zaštitu životne sredine				
Javna preduzeća za gazdovanje državnim šumama				
Direkcija JP „Srbijašume“				
JP				
Ostala JP (npr. Skijališa Srbije)				

Institucije i organizacije	Način saradnje	Učestalost saradnje (dnevno, nedeljno, mesečno, 1-2 puta godišnje)	Ocena uspešnosti saradnje (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Obrazovne i istraživačke organizacije				
Šumarski fakultet				
Institut za šumarstvo				
Organizacije na regionalnom nivou				
JP za gazdovanje državnim šumama				
Šumska gazdinstva				
JP NP				
JP „NP Tara“,				
JP „NP Đerdap“,				
JP „NP Fruška Gora“				
JP „NP Kopaonik“ ¹³³				
Organizacije na lokalnom nivou				
Lokalna samouprava				
Gradska uprava				
Opštinska uprava				
Mesne zajednice (molimo navedite koje)				
JP za gazdovanje državnim šumama				
Šumske uprave				
JP				
JP Higijena				
JP Vodoprivreda				
Obrazovne organizacije				
Obrazovne organizacije (na lokalnom nivou)				
Ostale organizacije¹³⁴				
Lovacko udruženje				
Ribolovačka organizacija				
Ekološke organizacije				
Druge NVO				
Ostale organizacije (molimo navedite)				

24. DA LI POSTOJI POTREBA ZA UNAPREĐENJEM SARADNJE U OBLASTI UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA SA NEKOM OD INSTITUCIJA/ORGANIZACIJA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav:

---

¹³³ Ovo pitanje se odnosi na predstavnike ŠG

¹³⁴ Npr. NVO, društva, savezi i slično

25. DA LI POSTOJI POTREBA ZA DEFINISANJEM NOVOG VIDA SARADNJE SA NEKOM OD INSTITUCIJA/ORGANIZACIJA IZ OBLASTI ZAŠTITE PRIRODE I ŠUMARSTVA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav:

---

26. ŠTA JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, GLAVNI PREDUSLOV¹³⁵ ZA PONOVO USPOSTAVLJANJE (UNAPREĐIVANJE) SARADNJE SA NEKOM OD INSTITUCIJA ŠUMARSTVA I ZAŠTITE PRIRODE SA KOJOM STE SARAĐIVALI U PRETHODNOM PERIODU, U POGLEDU UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA?

Molimo objasnite Vaš stav:

VI MERE PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

27. MOLIMO NAVEDITE KOJE MERE PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA SU VAM DOSTUPNE, KO IH I NA KOJI NAČIN OBEZBEĐUJE I OCENITE USPEŠNOST PRIMENE MERA PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

Uspešnost primene:

0 (nije primenjena)   1 (veoma loša)   2 (loša)   3 (ni loša ni dobra)   4 (dobra)   5 (veoma dobra)

Vrsta mere	Ko ih obezbeđuje	Način sprovođenja mera	Uspešnost primene (1-5)

28. DA LI, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, PRIMENA MERA PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA IMA UTICAJ NA SARADNJU IZMEĐU RAZLIČITIH ORGANIZACIJA U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE NA RAZLIČITIM NIVOIMA UPRAVLJANJA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav (*Opišite na koji način, da li je uticaj pozitivan ili negativan, iz kog razloga, itd.*)

---

29. DA LI KOD NAS POSTOJI ORGANIZOVAN SISTEM SPROVOĐENJA MERA PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA?

- 1) DA
- 2) NE (*molimo predete na pitanje 31*)

---

¹³⁵ Jasne nadležnosti, transparentnost u donošenju odluka, edukacija i slično.

Molimo Vas, objasnite na koji način je taj sistem organizovan (*Da li postoji nacionalna/regionalna/lokalna strategija/akcioni plan, sa definisanim merama? Da li su mere objedinjene za šumarstvo i zaštitu prirode ili ne? Ko propisuje mere podrške? Ko ih sprovodi? Postoji li saradnja između nadležnih institucija i organizacija, itd.*)

---

30. DA LI SE OVAJ SISTEM MOŽE UNAPREDITI?
- 1) DA (*molimo Vas da odgovorite na pitanje 30.1*)
  - 2) NE (*molimo pređite na pitanje 30.2*)

30.1. Na koji način bi se to moglo uraditi?

30.2. Molimo Vas da objasnite Vaš stav:

---

31. KAKO BI SE SISTEM MERA PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA MOGAO USPOSTAVITI (na nacionalnom/regionalnom/ lokalnom nivou)?

---

32. KOJI SU INSTITUCIONALNI PREDUSLOVI ZA EFIKASNO SPROVOĐENJE POSTOJEĆIH MERA PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA? (*npr. formiranje nacionalne/regionalne institucije/organizacije za koordinaciju pitanja klimatskih promena; bolja institucionalna saradnja; jasno definisanje nadležnosti; itd.*)

Najlepše Vam hvala na saradnji i izdvojenom vremenu!

Pregled P2-5. Upitnik za ispitanike iz grupe „LS“ i „NVO“

UNIVERZITET U BEOGRADU-ŠUMARSKI FAKULTET
Katedra Ekonomike i organizacije šumarstva

Mesto i datum:

Organizacija: _____

Pozicija ispitanika: _____

UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA¹³⁶ U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE: OKVIRI, UČEŠĆE ZAINTERESOVANIH STRANA, ORGANIZACIJA SARADNJE I MERE PODRŠKE

Cilj intervjua je da se utvrde stavovi odabranih predstavnika javnog sektora u odnosu na okvire, zainteresovane strane, saradnju i mere podrške u šumarstvu i zaštiti prirode, u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama. Istraživanje sprovodi Katedra Ekonomike i organizacije šumarstva, Univerziteta u Beogradu-Šumarskog fakulteta. Svi prikupljeni podaci koristiće se, isključivo, u naučne svrhe. Učestvovanje u intervjuu je anonimno i na dobrovoljnoj bazi.

I STAVOVI O KLIMATSKIM PROMENAMA

1. DA LI KLIMATSKE PROMENE IMAJU NEGATIVAN UTICAJ (EKOLOŠKI¹³⁷, EKONOMSKI¹³⁸, SOCIJALNI¹³⁹) NA ŠUMARSTVO, ŠUMSKE EKOSISTEME I ZAŠTIĆENA PODRUČJA?

1) DA

Molimo, objasnite Vaš stav (*Kakav uticaj? Kako se on odražava? Koju vrstu štete mogu uzrokovati klimatske promene? itd.*), i ocenite uticaj

Uticaj

0   1   2   3   4   5
(nema uticaja)   (veoma nizak)   (nizak)   (ni nizak ni visok)   (visok)   (veoma visok)

	Vrsta uticaja	Ocena uticaja (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Ekološki uticaj			
Ekonomski uticaj			
Socijalni uticaj			

2) NE

2. KOLIKO SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, NAVEDENE PRIRODNE NEPOGODE I DRUGA OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA POVEZANI SA KLIMATSKIM PROMENAMA?

Povezanost sa klimatskim promenama

0   1   2   3   4   5
(nisu povezani)   (veoma malo)   (malo)   (ni malo ni mnogo)   (mnogo)   (veoma mnogo)

¹³⁶ Pod upravljanjem klimatskim promenama podrazumeva se dvostruki pristup u rešavanju problema, kroz ublažavanje negativnih efekata klimatskih promena i prilagođavanje na klimatske promene.

¹³⁷ Npr. promene u strukturi sastojina, gubitak biodiverziteta, smanjenje produktivnosti, itd.

¹³⁸ Npr. promene na tržištu drveta, usled posledica prirodnih nepogoda; povećani zahtevi za korišćenjem biomase, kao obnovljivog izvora energije, itd.

¹³⁹ Npr. siromaštvo ljudi koji zavise od šume, uzrokovano negativnim promenama u šumskim ekosistemima; migracije, uzrokovane klizištima u šumama, itd.

Vrsta prirodne nepogode i dr. oštećenja šumskih ekosistema	Ocena povezanosti sa klimatskim promenama (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Šumski požari		
Ledolomi i ledoizvale		
Snegolomi i snegoizvale		
Vetrolomi i vetroizvale		
Poplave		
Klizišta		
Oštećenja uzrokovana sušom		
Oštećenja usled napada insekata i patogeni		
Drugo (molimo navedite):		

3. MOLIMO NAVEDITE KOJE PRIRODNE NEPOGODE I DRUGA OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA NAJVIŠE POGAĐAJU ŠUMSKE EKOSISTEME (moguće je izabrati više odgovora), I OCENITE RIZIK KOJI PREDSTAVLJAJU PO ŠUMSKE EKOSISTEME

Rizik

0   1   2   3   4   5

(nema rizika)   (veoma mali)   (mali)   (ni mali ni veliki)   (veliki)   (veoma veliki)

Prirodna nepogoda i dr. oštećenja	Ocena rizika (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Šumski požari		
Ledolomi i ledoizvale		
Snegolomi i snegoizvale		
Vetrolomi i vetroizvale		
Poplave		
Klizišta		
Oštećenja uzrokovana sušom		
Oštećenja usled napada insekata i patogeni		
Drugo (molimo navedite):		

4. DA LI JE, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, MOGUĆE UMANJITI RIZIK KOJE NAVEDENE PRIRODNE NEPOGODE I DRUGA OŠTEĆENJA PREDSTAVLJAJU PO ŠUMSKE EKOSISTEME ?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav (Koja oštećenja, na koji način, ko bi trebao da bude uključen u ovu problematiku, itd.)

---

5. KOJI SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, UZROCI PRIRODNIH NEPOGODA I DRUGIH OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA? MOLIMO VAS DA OCENITE UTICAJ KOJI IMAJU NA NASTANAK NAVEDENIH PRIRODNIH NEPOGODA I DRUGIH OŠTEĆENJA ŠUMSKIH EKOSISTEMA

Uticaj

0   1   2   3   4   5

(ne predstavlja   (veoma mali)   (mali)   (ni mali ni veliki)   (veliki)   (veoma veliki)
uzrok)

Vrsta uzroka	Ocena uticaja (1-5)	Prirodna nepogoda i dr. oštećenja koja izaziva	Molimo objasnite Vaš stav
Izgradnja mini hidrocentrala			
Klimatske promene			

Vrsta uzroka	Ocena uticaja (1-5)	Prirodna nepogoda i dr. oštećenja koja izaziva	Molimo objasnite Vaš stav
Bespravna seča			
Zagađenje voda			
Nekontrolisana izgradnja			
Nekontrolisano sakupljanje šumskih plodova			
Divlje deponije			
Drugo (molimo navedite):			

6. DA LI JE, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU MOGUĆE UMANJITI UTICAJ KOJI IMAJU NAVEDENI UZROCI?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

7. DA LI ŠUME, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, IMAJU POTENCIJAL DA UBLAŽE PRIRODNE NEPOGODE?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo, objasnite Vaš stav i ukoliko je odgovor DA, ocenite potencijal:

Potencijal

1	2	3	4	5
(veoma mali)	(mali)	(ni mali, ni veliki)	(veliki)	(veoma veliki)

III INSTITUCIONALNI OKVIRI

8. DA LI SE U OKVIRU SVOJIH NADLEŽNOSTI BAVITE PROBLEMATIKOM KLIMATSKIH PROMENA?

- 1) DA
- 2) NE (molimo objasnite Vaš stav i pređite na pitanje 17)

Molimo objasnite Vaš stav (kroz koje aktivnosti, na koji način, itd.)

---

9. DA LI U VAŠOJ ORGANIZACIJI POSTOJE ORGANIZACIONE JEDINICE KOJE SE (DIREKTNO ILI INDIREKTNO) BAVE PROBLEMATIKOM KLIMATSKIH PROMENA?

- 1) DA
- 2) NE (molimo pređite na pitanje 17)

10. KOJE UŽE ORGANIZACIONE JEDINICE SE BAVE PROBLEMATIKOM KLIMATSKIH PROMENA? MOLIMO VAS DA POPUNITE TABELU.

Naziv organizacione jedinice	Osnovna nadležnost i poslovi koji se obavljaju

11. DA LI JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, POTREBNO UKLJUČITI PROBLEMATIKU KLIMATSKIH PROMENA U RAD VAŠE ORGANIZACIJE?

3) DA

4) NE

Molimo objasnite Vaš stav

---

12. MOLIMO, OCENITE (1-5) I OBJASNITE INTERES I UTICAJ VAŠE ORGANIZACIJE U VEZI SA UPRAVLJANJEM KLIMATSKIM PROMENAMA.

Interes:

0 (nema)   1 (veoma nizak)   2 (nizak)   3 (ni nizak ni visok)   4 (visok)   5 (veoma visok)

Molimo objasnite Vaš stav

Uticaoj

0 (nema)   1 (veoma nizak)   2 (nizak)   3 (ni nizak ni visok)   4 (visok)   5 (veoma visok)

Molimo objasnite Vaš stav

IV ZAINTERESOVANE STRANE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

13. MOLIMO, NAVEDITE ZAINTERESOVANE STRANE (PRAVNA LICA: INSTITUCIJE, ORGANIZACIJE, JP, UDRUŽENJA, NVO I SL.) KOJE OBAVLJAJU DELATNOST, RADOVE I AKTIVNOSTI ILI NA DRUGI NAČIN OSTVARUJU SVOJE INTERESE U OBLASTI ŠUMARSTVA I ZAŠTITE PRIRODE

---

14. DA LI SU, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, NEKE OD NAVEDENIH ZAINTERESOVANIH STRANA, UKLJUČENE U PROBLEMATIKU UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA?

1) DA

2) NE

Molimo objasnite Vaš stav (*Navedite koje zainteresovane strane, na koji način itd.*):

---

15. MOLIMO NAVEDITE KOJE ORGANIZACIJE/UDRUŽENJA BI, PO VAŠEM MIŠLJENJU, TREBALO DA BUDU UKLJUČENE U UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA, I OCENITE NJIHOV INTERES I UTICAJ U VEZI SA UPRAVLJANJEM KLIMATSKIM PROMENAMA

Interes:

0 (nema)   1 (veoma nizak)   2 (nizak)   3 (ni nizak ni visok)   4 (visok)   5 (veoma visok)

Uticaj

0   1   2   3   4   5

(nema)   (veoma nizak)   (nizak)   (ni nizak ni visok)   (visok)   (veoma visok)

Naziv organizacije/udruženja	Ocena interesa (1-5)	Ocena uticaja (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav

16. KOJI PREDUSLOVI BI TREBALO DA SE ISPUNE, ZA UKLJUČIVANJE RAZLIČITIH ZAINTERESOVANIH STRANA U UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA?

Molimo objasnite Vaš stav:

V ORGANIZACIJA SARADNJE U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

17. DA LI SARADUJETE, NA KOJI NAČIN, KOLIKO ČESTO SA NEKOM OD INSTITUCIJA/ORGANIZACIJA IZ OBLASTI ŠUMARSTVA I ZAŠTITE PRIRODE U VEZI SA UPRAVLJANJEM KLIMATSKIM PROMENAMA? MOLIMO OCENITE USPEŠNOST SARADNJE.

Uspešnosti saradnje:

0   1   2   3   4   5

(nema saradnje)   (veoma loša)   (loša)   (ni loša ni dobra)   (dobra)   (veoma dobra)

Institucije i organizacije	Način saradnje	Učestalost saradnje (dnevno, nedeljno, mesečno, 1-2 puta godišnje)	Ocena uspešnosti saradnje (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Institucije/organizacije na nacionalnom nivou				
Javna uprava				
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Uprava za šume				
Ministarstvo zaštite životne sredine Sektor za zaštitu životne sredine,				
Ministarstvo zaštite životne sredine Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine				
Ministarstvo poljoprivrede i životne sredine Republička direkcija za vode (<i>Odeljenje vodne inspekcije</i>)				
Ministarstvo unutrašnjih poslova Sektor za vanredne situacije				
<i>Druga ministarstva, molimo navedite</i>				

Institucije i organizacije	Način saradnje	Učestalost saradnje (dnevno, nedeljno, mesečno, 1-2 puta godišnje)	Ocena uspešnosti saradnje (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Javne službe				
Zavod za zaštitu prirode Srbije				
Republički hidrometeorološki zavod				
Agencija za zaštitu životne sredine				
Javna preduzeća za gazdovanje državnim šumama				
Direkcija JP „Srbijašume“				
JP				
Ostala JP (npr. Skijališa Srbije)				
Obrazovne i istraživačke organizacije				
Šumarski fakultet				
Institut za šumarstvo				
Organizacije na regionalnom nivou				
JP za gazdovanje državnim šumama				
Šumska gazdinstva				
JP NP				
JP „NP Tara“,				
JP „NP Đerdap“,				
JP „NP Fruška Gora“				
JP „NP Kopaonik“ ¹⁴⁰				
Organizacije na lokalnom nivou				
Lokalna samouprava				
Gradska uprava				
Opštinska uprava				
Mesne zajednice (<i>molimo navedite koje</i>)				
JP za gazdovanje državnim šumama				
Šumske uprave				
JP				
JP Higijena				
JP Vodoprivreda				
Obrazovne organizacije				
Obrazovne organizacije (na lokalnom nivou)				
Ostale organizacije¹⁴¹				
Lovacko udruženje				
Ribolovačka organizacija				
Ekološke organizacije				

¹⁴⁰ Ovo pitanje se odnosi na predstavnike ŠG.

¹⁴¹ Npr. nevladine organizacije, društva, savezi i slično.

Institucije i organizacije	Način saradnje	Učestalost saradnje (dnevno, nedeljno, mesečno, 1-2 puta godišnje)	Ocena uspešnosti saradnje (1-5)	Molimo objasnite Vaš stav
Druge NVO				
Ostale organizacije (molimo navedite)				

18. DA LI POSTOJI POTREBA ZA UNAPREĐENJEM SARADNJE U OBLASTI UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA SA NEKOM OD INSTITUCIJA/ORGANIZACIJA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav:

---

19. DA LI POSTOJI POTREBA ZA DEFINISANJEM NOVOG VIDA SARADNJE SA NEKOM OD INSTITUCIJA/ORGANIZACIJA IZ OBLASTI ZAŠTITE PRIRODE I ŠUMARSTVA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav:

---

20. ŠTA JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, GLAVNI PREDUSLOV¹⁴² ZA PONOVRNO USPOSTAVLJANJE (UNAPREĐIVANJE) SARADNJE SA NEKOM OD INSTITUCIJA ŠUMARSTVA I ZAŠTITE PRIRODE SA KOJOM STE SARADIVALI U PRETHODNOM PERIODU, U POGLEDU UPRAVLJANJA KLIMATSKIM PROMENAMA?

Molimo objasnite Vaš stav:

VI MERE PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

21. MOLIMO NAVEDITE KOJE MERE PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA SU VAM DOSTUPNE, KO IH I NA KOJI NAČIN OBEZBEĐUJE I OCENITE USPEŠNOST PRIMENE MERA PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

Uspešnost primene:

0 (nije primenjena)   1 (veoma loša)   2 (loša)   3 (ni loša ni dobra)   4 (dobra)   5 (veoma dobra)

Vrsta mere	Ko ih obezbeđuje	Način sprovođenja mera	Uspešnost primene (1-5)

¹⁴² Jasne nadležnosti, transparentnost u donošenju odluka, edukacija i slično.

22. DA LI, PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, PRIMENA MERA PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA IMA UTICAJ NA SARADNJU IZMEĐU RAZLIČITIH ORGANIZACIJA U ŠUMARSTVU I ZAŠTITI PRIRODE NA RAZLIČITIM NIVOIMA UPRAVLJANJA?

- 1) DA
- 2) NE

Molimo objasnite Vaš stav (*Opišite na koji način, da li je uticaj pozitivan ili negativan, iz kog razloga itd.*)

23. DA LI KOD NAS POSTOJI ORGANIZOVAN SISTEM SPROVOĐENJA MERA PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA?

- 1) DA
- 2) NE (*molimo pređete na pitanje 31*)

Molimo Vas, objasnite na koji način je taj sistem organizovan (*Da li postoji nacionalna/regionalna/lokalna strategija/akcioni plan, sa definisanim merama? Da li su mere objedinjene za šumarstvo i zaštitu prirode ili ne? Ko propisuje mere podrške? Ko ih sprovodi? Postoji li saradnja između nadležnih institucija i organizacija, itd.*)

24. DA LI SE OVAJ SISTEM MOŽE UNAPREDITI?

- 1) DA (*molimo Vas da odgovorite na pitanje 30.1*)
- 2) NE (*molimo pređite na pitanje 30.2*)

24.1. Na koji način bi se to moglo uraditi?

24.2. Molimo Vas da objasnite Vaš stav:

25. KAKO BI SE SISTEM MERA PODRŠKE U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA MOGAO USPOSTAVITI (na nacionalnom/regionalnom/ lokalnom nivou)?

26. KOJI SU INSTITUCIONALNI PREDUSLOVI ZA EFIKASNO SPROVOĐENJE POSTOJEĆIH MERA PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA? (*npr. formiranje nacionalne/regionalne institucije/organizacije za koordinaciju pitanja klimatskih promena; bolja institucionalna saradnja; jasno definisanje nadležnosti; itd.*)

Najlepše Vam hvala na saradnji i izdvojenom vremenu!

Pregled P2-6. Spisak predstavnika institucija i organizacija, intervjuisanih u drugoj fazi prikupljanja podataka - donosioci odluka

Redni broj	Šifra	Institucija/organizacija	Pozicija ispitanika	Datum
1.	MŽŽS1	Ministarstvo za zaštitu životne sredine	Načelnik odeljenja za zaštitu biodiverziteta, Sektor za nadzor i predostrožnost u životnoj sredini -	18.05.2022
2.	UŠ1	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Uprava za šume	Šef odseka za šumarsku politiku i realizaciju mera za unapređenje šumarstva	27.05.2022
3.	UŠ2		Šef odseka za planiranje i održivi razvoj u šumarstvu	24.05.2022
4.	ZZP1	Zavod za zaštitu prirode	Načelnik odeljenja za prirodna dobra, predeone vrednosti i prostorno-plansku dokumentaciju	20.05.2022
5.	IŠ1	Institut za šumarstvo	Direktor	27.05.2022
6.	JPNPĐ	JP „NP Đerdap“	Izvršni direktor	25.05.2022
7.	JPNPK	JP „NP Kopaonik“	Izvršni direktor za pravne i ekonomske poslove	3.06.2022
8.	SŠD1	JP „Srbijašume“ – Generalna direkcija	Pomoćnik generalnog direktora JP „Srbijašume“	19.05.2022

Pregled P2-7. Spisak predstavnika institucija i organizacija, intervjuisanih u drugoj fazi prikupljanja podataka - eksperti

Redni broj	Šifra	Institucija/organizacija	Pozicija ispitanika	Datum
1.	MZŽS2	Ministarstvo za zaštitu životne sredine	Rukovodilac grupe za prilagođavanje na izmenjene klimatske uslove; Član pregovaračke grupe 27 – sektorska radna grupa za klimatske promene	3.06.2022
2.	ZZP2	Zavod za zaštitu prirode	Stručni saradnik, Član pregovaračke grupe 27 – sektorska radna grupa za zaštitu prirode	18.05.2022
3.	IŠ2	Institut za šumarstvo	Viši naučni saradnik, Odeljenje za unapređenje životne sredine	27.05.2022
4.	SŠD2	JP „Srbijašume“ – Generalna direkcija	Pomoćnik izvršnog direktora Sektora za šumarstvo i zaštitu životne sredine, Rukovodilac odeljenja za gajenje šuma	19.05.2022
5.	SŠD3		Rukovodilac odeljenja za zaštitu šuma i zaštićena prirodna dobra	19.05.2022
6.	SŠD4		Pomoćnik izvršnog direktora Sektora za šumarstvo i zaštitu životne sredine	19.05.2022
7.	VŠD	JP „Vojvodinašume“ – Generalna direkcija	Samostalni stručni saradnik za zaštićena područja i životnu sredinu	14.05.2022
8.	NVO1	NVO - Stalna konferencija gradova i opština (SKGO)	Savetnik za životnu sredinu	22.05.2022
9.	NVO2	Bivši direktor WWF programa u Srbiji	Ekspert za zaštitu prirode	21.05.2022

Pregled P2-8. Spisak predstavnika organizacija, intervjuisanih u drugoj fazi prikupljanja podataka – primeri dobre prakse

Redni broj	Šifra	Institucija/organizacija	Pozicija ispitanika	Datum
1.	ŠUZA	JP „Srbijašume“, ŠG „Timočke šume“, ŠU Zaječar	Šef ŠU	25.05.2022
2.	ŠGB	JP „Srbijašume“, ŠG „Timočke šume“	Samostalni referent za plan i analizu	25.05.2022
3.	ŠUKU	JP „Srbijašume“, ŠG „Severni Kučaj“, ŠU „Kučevo“	Šef ŠU	26.05.2022
4.	LSKU	LS Kučevo	Saradnik na poslovima zaštite životne sredine	26.05.2022
5.	NVO3	NVO Entuzijasti Kučeva	Osnivač i saradnik	26.05.2022
6.	NVO4	NVO Timočki omladinski centar	Menadžer programa	25.05.2022

Pregled P2-9 Upitnik za procenu predloga unapređenja – donosioci odluka

UNAPREĐENJE ORGANIZACIJE SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA, NA RAZLIČITIM NIVOIMA UPRAVLJANJA, U USLOVIMA KLIMATSKIH PROMENA

- UPITNIK ZA PROCENU PREDLOGA -

Poštovani,

Ovaj upitnik je namenjen donosiocima odluka i ekspertima u šumarstvu i povezanim sektorima. Upitnik se bavi utvrđivanjem stavova donosioca odluka i eksperata u šumarstvu i povezanim sektorima, o predlozima unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena.

Predlog je rezultat istraživanja organizacije postojećeg sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima (životna sredina i zaštita prirode, energetika) na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena i mogućnosti njegovog unapređenja. Pomenuti sektori su povezani sa šumarstvom u okviru problematike ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama

Sastavni elementi predloga unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje (u nastavku „sistema“), su:

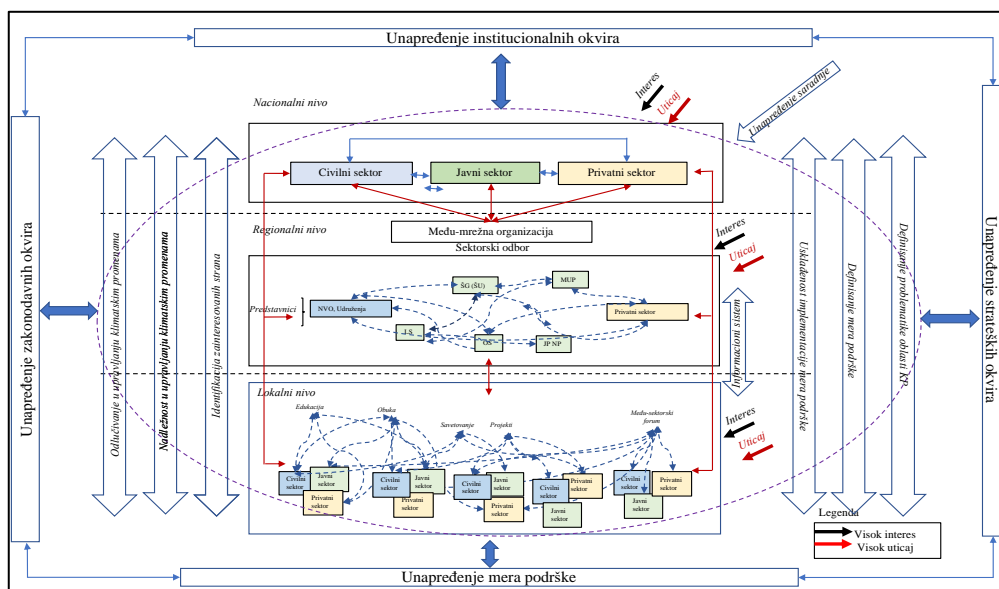
1. strateški, zakonodavni i institucionalni okviri u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama¹⁴³;
2. saradnja zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena;
3. mere podrške u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama.

Strateški, zakonodavni i institucionalni okviri, kao i mere podrške predstavljaju deo sistema upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena.

Svi elementi predloženog sistema su analizirani sa aspekta:

- ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama;
- saradnje zainteresovanih strana¹⁴⁴ u uslovima klimatskih promena;
- upravljanja na više nivoa.

U nastavku je dat grafički prikaz predloga unapređenja sistema.

Grafički prikaz predloga unapređenja sistema

Unapređenjem strateških i zakonodavnih okvira šumarstva i povezanih sektora, definišu se uslovi za uključivanje zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou, u odlučivanju pri upravljanju klimatskim promenama. Unapređenjem institucionalnih okvira, kroz osnivanje „među-mrežne“ organizacije, omogućava se uspostavljanje kontakata i veza između zainteresovanih strana na svim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, kao i razmena informacija o potrebama i tekućim aktivnostima u borbi protiv klimatskih promena. Takođe, uspostavljaju se uslovi za međusektorsku usaglašenost u definisanju mera podrške za upravljanje klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou u šumarstvu i povezanim sektorima. Ujedno, omogućava se i prostor za učenje, razvijanje znanja, obuku i konsultacije sa zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, u vezi sa problematikom klimatskih promena. Unapređenjem mera podrške, uspostavljaju se i uslovi za unapređenje međusektorske saradnje između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena.

Molimo Vas da na osnovu svojih profesionalnih iskustava, izrazite svoje stavove i mišljenja kroz navedene grupe pitanja, koja su priložena u nastavku. Za svaku grupu pitanja, dato je sažeto objašnjenje rezultata istraživanja i predlog unapređenja.

<p>UNIVERZITET U BEOGRADU – ŠUMARSKI FAKULTET Katedra Bioekonomije, politike i organizacije upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode</p>	<p>Mesto: _____ Datum: _____</p>
---	--------------------------------------

¹⁴³ Pod upravljanjem klimatskim promenama se podrazumeva širok spektar aktivnosti povezanih sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama.

¹⁴⁴ Pod pojmom zainteresovane strane podrazumeva se širi krug institucija i organizacija sektora šumarstva i povezanih sektora, koje se direktno ili indirektno bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama, i imaju interes ili uticaj u ovoj oblasti.

Unapređenje sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena

UPITNIK ZA DONOSIOCE ODLUKA

Cilj intervjua je da se utvrde stavovi odabranih predstavnika institucija i organizacija u šumarstvu i povezanim sektorima, o predlozima unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena. Istraživanje sprovodi katedra Bioekonomije, politike i organizacije upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode, Univerziteta u Beogradu-Šumarskog fakulteta. Svi prikupljeni podaci koristiće se, isključivo, u naučne svrhe (izrada doktorske disertacije). Učestvovanje u intervju je anonimno i na dobrovoljnoj bazi.

I DEO – INFORMACIJE O ISPITANIKU

1. Naziv institucije/organizacije _____
2. Pozicija ispitanika: _____

II DEO – OKVIRI ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

Strateški i zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama ne definišu u dovoljnoj meri ulogu organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao ni potrebu za uspostavljanjem međusektorske saradnje.

Iako se novim Zakonom o klimatskim promenama u Srbiji (2021), definiše potreba za izradom Akcionih planova prilagođavanja na klimatske uslove, uloga zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora, sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, nije jasno definisana.

Institucionalni okviri za upravljanje u šumarstvu i povezanim sektorima, ukazuju da je primarni cilj za upravljanje klimatskim promenama, u okviru nadležnosti, dodeljen prvenstveno onim institucijama i organizacijama koje se nalaze na nacionalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima.

Zainteresovane strane na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, imaju znatno niži uticaj u upravljanju klimatskim promenama u odnosu na one sa nacionalnog nivoa.

Predlozi unapređenja ovih elemenata sistema, odnose se na:

- definisanje potreba za uključivanjem zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanje klimatskim promenama;
- podsticanje međusektorske saradnje;
- uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa nižih nivoa u odlučivanje pri upravljanju klimatskim promenama;
- unapređenje međusektorske usaglašenosti u definisanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- učešće zainteresovanih strana u njihovoj primeni.

U nastavku su prikazani rezultati i predlozi unapređenja za svaki od pomenutih okvira, pojedinačno.

2.1. Strateški okviri

3. Rezultati istraživanja ukazuju na nedovoljnu razvijenost strateških okvira oblasti klimatskih promena. Predlog Strategije niskougljeničnog razvoja republike Srbije sa Akcionim planom (2018)¹⁴⁵, u fazi je javne rasprave.
  - a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, definisana je potreba za **usvajanjem Strategije niskougljeničnog razvoja** Republike Srbije sa Akcionim planom.

- b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Positivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

¹⁴⁵ Službeni glasnik Republike Srbije br. 62/2018.

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja¹⁴⁶ ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

4. Rezultati istraživanja ukazuju, da u strateškim dokumentima šumarstva i povezanih sektora, uloga zainteresovanih strana javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa, nije prepoznata, sa aspekta:

- identifikacije lokalnih problema i izazova u upravljanju klimatskim promenama;
- definisanja potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- uključivanja u izradi Lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove¹⁴⁷.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, a na osnovu evropskih primera dobre prakse (*Nova EU strategija za prilagođavanje klimatskim promenama i Strategija prilagođavanja klimatskim promenama – Hrvatska*), predloženo je **uključivanje zainteresovanih strana** javnog, civilnog i privatnog sektora u izradi regionalnih i lokalnih akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove u strateškim okvirima šumarstva i povezanih sektora.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

5. Rezultati istraživanja ukazuju da u okviru Nacionalnog saveta za klimatske promene ne postoji radna grupa/ posebno telo koje bi se bavilo koordinacijom politika i mera za upravljanje klimatskim promenama, i njihovim sprovođenjem na različitim nivoima upravljanja, kako bi se potrebe koje su definisane, uskladile sa sektorskim i politikom u oblasti klimatskih promena.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Za unapređenje organizacije Nacionalnog saveta za klimatske promene, a na osnovu primera dobre prakse (*radna grupa za politike i mere za prilagođavanje klimatskim promenama - Hrvatska*), predlaže se **obrazovanje radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama**, u okviru postojećeg Nacionalnog saveta za klimatske promene. Formirana grupa bi prikupljala informacije o potrebama i sprovodljivosti mera za upravljanje klimatskim promenama na svim nivoima.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

¹⁴⁶ Ovi periodi su uzeti u obzir zbog sprovođenja strateških aktivnosti u periodu od 5 godina (vremenski period trajanja strateških dokumenata), kao i potrebe za definisanjem podperioda u okviru njega. Iz tog razloga se, kao kratkoročni uzima period do 1 godine, srednjoročni 1-3 godine, a dugoročni 3-5 godina.

¹⁴⁷ Zakonom o klimatskim promenama Srbije (2021).

- c) U okviru radne grupe za međusektorsku koordinaciju politika i mera za upravljanje klimatskim promenama, predlaže se uključivanje predstavnika sektora koji su u predlogu Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom (2018), definisani kao osetljivi na uticaje klimatskih promena (poljoprivreda, šumarstvo, vodoprivreda).

Koje je Vaše mišljenje o ovom predlogu?

- d) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

6. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja strateških okvira i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

2.2. Zakonodavni okviri

7. Rezultati istraživanja ukazuju, da zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora ne definišu da li će i na koji način lokalni akcioni planovi prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, biti zasnovani na potrebama koje su utvrđene na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao ni koje zainteresovane strane bi bile uključene u proces njihove izrade.
- a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog rešenja na osnovu primera dobre prakse (*izrada akcionih planova prilagođavanja na nivou županija u Hrvatskoj*), da bi se pristupilo **izradi lokalnih akcionih planova prilagođavanja na klimatske uslove**, definisane su sledeće aktivnosti:

- 1) identifikacija zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, nadležnih za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja;
- 2) definisanje nadležne organizacije za koordinaciju razmene informacija i definisanja potrebnih mera podrške na nižim nivoima upravljanja;
- 3) identifikacija nadležnih organizacija za sprovođenje mera podrške.

- b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predloge unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

8. Rezultati istraživanja ukazuju, da potreba za međusektorskom, i saradnjom između zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, nije naglašena u Zakonu o klimatskim promenama Srbije (2021).

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*Evropski zakon o klimi (2021); Zakon o zaštiti prirode (2009) - Srbija; Zakon o životnoj sredini (2016) – Crna Gora*), a u smislu unapređenja, predlaže se definisanje „**načela međusektorske saradnje**“ između zainteresovanih strana za upravljanje klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, u okviru strategija i planova¹⁴⁸ propisanih Zakonom o klimatskim promenama Srbije (2021).

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

9. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja zakonodavnih okvira, i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

---

¹⁴⁸ Strategija niskougljeničnog razvoja, Akcioni plan za sprovođenje strategije; Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove.

2.3. Institucionalni okviri

10. Rezultati istraživanja ukazuju na nedostatak nadležnosti po pitanju upravljanja klimatskim promenama, uglavnom onih zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima koje obavljaju svoje delatnosti na regionalnom: JP „Vojvodinašume“, JP „Srbijašume“ - šumska gazdinstva (ŠG), JP Nacionalni Parkovi (JP NP), i na lokalnom nivou upravljanja: JP „Vojvodinašume“ - šumske uprave (ŠU), JP „Srbijašume“ - ŠU, delimično lokalna samouprava (LS), ostala JP povezanih sektora. Uočeno je da:

- više od ½ ispitanika, smatra da se indirektno bavi pitanjima klimatskih promena u okviru svojih nadležnosti;
- 97,9% ispitanika, smatra da postoji potreba za uključivanjem pitanja klimatskih promena u rad organizacija u kojim su angažovani.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*organizacije za gazdovanje državnim šumama - Slovenija i Hrvatska; Sektor za monitoring, strateško planiranje i klimatske promene - LS Niš*), predlaže se **definisanje nadležnosti** zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou za upravljanje klimatskim promenama.

U tom smislu, predlaže se:

- 1) uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima;
- 2) definisanje uloge i odgovornosti zaposlenima u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u utvrđivanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, kao i njihovoj primeni.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

11. Rezultati istraživanja koji se odnose na institucionalne okvire, i interes i uticaj zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima, ukazuju da:

- 52,2% ispitanika smatra da u okviru njihove organizacije ne postoje organizacione jedinice koje se (direktno ili indirektno) bave problematikom klimatskih promena;
- uticaj na upravljanje klimatskim promenama prvenstveno imaju zainteresovane strane na nacionalnom nivou upravljanja (javna uprava, javne ustanove i službe), uz vrlo ograničeno učešće ostalih zainteresovanih strana na regionalnom (JP „Srbijašume“ - ŠG) i lokalnom nivou (JP „Srbijašume“ - ŠU, LS i NVO);
- 71% ispitanika smatra da ne postoji organizovani sistem za razmenu informacija, koordinaciju aktivnosti i sprovođenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- 81,8 % ispitanika smatra da je neophodno uspostavljanje pomenutog sistema na sva tri nivoa upravljanja, uz uključivanje zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanje klimatskim promenama;
- više od ½ ispitanika smatra da je neophodno formiranje posebne organizacije/ tela za razmenu informacija, koordinaciju aktivnosti i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Uočena je potreba za organizacionim promenama, kako bi se unapredili uslovi za uključivanje zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa, u odlučivanju pri upravljanju klimatskim promenama, i uvećanju njihovog uticaja.

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*organizacije na nivou okružnih odbora – Švedska; županije – Hrvatska*), definisano je osnivanje **među-mrežne organizacije na regionalnom nivou upravljanja**.

Predložena organizacija bi imala ulogu koordinatora u uspostavljanju kontakata između zainteresovanih strana na svim nivoima upravljanja, kako bi se unapredila razmena informacija o izazovima, potrebama i tekućim aktivnostima, definisale mera podrške i njihova implementacija u borbi protiv klimatskih promena. Ujedno, među-mrežna organizacija bi predstavljala i prostor za učenje, razvijanje znanja, obuku i konsultacije zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, u vezi sa problematikom klimatskih promena.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

12. U smislu organizacije rada među-mrežne organizacije, definisano je:

- 1) osnivanje timova sa ciljem razmene informacija o aktivnostima koje se obavljaju u okviru svakog sektora pojedinačno, planiranim i dostupnim merama podrške za upravljanje klimatskim promenama, razvijanje zajedničkih rešenja, uz definisanje potrebnih mera podrške i efikasnog korišćenja finansijskih i ljudskih resursa;
- 2) osnivanje sektorskog odbora sa ciljem formulisanja potrebnih mera podrške, uz konsultacije sa ekspertima, kao i praćenja uspešnosti sprovođenja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koje zainteresovane strane iz javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima bi, po Vašem mišljenju, trebale da se uključe u rad predloženih timova?

---

d) Koje zainteresovane strane iz javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima bi, po Vašem mišljenju, trebale da se uključe u rad predloženih sektorskih odbora?

---

13. Na osnovu analize nadležnosti postojećih organizacija u šumarstvu i povezanim sektorima na sva tri nivoa upravljanja, kao i evropskih primera dobre prakse (*organizacije na nivou okružnih odbora – Švedska; županije – Hrvatska*), predlaže se formiranje među-mrežne organizacije, u obliku:

- 1) Javne agencije
  - a. nova organizacija;
  - b. posebno odeljenje u okviru postojećih regionalnih razvojnih agencija (RRA);
ili
- 2) Organa državne uprave (direkcija)
  - a. nova organizacija;
  - b. posebno odeljenje u okviru postojećeg organa državne uprave.

a) Koji od predloženih organizacionih oblika se, prema Vašem mišljenju, može primeniti u našim uslovima? Zašto?

---

b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

14. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja institucionalnih okvira, i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

III DEO – SARADNJA ZAINTERESOVANIH STRANA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

Istraživanjem je utvrđena mreža saradnje od 128 različitih zainteresovanih strana sa sva tri nivoa upravljanja (nacionalni, regionalni, lokalni), i 7 različitih oblika saradnje¹⁴⁹.

Shodno umanjnim nadležnostima zainteresovanih strana kao i niskom uticaju u upravljanju klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou, saradnja se vrlo često odvija uz: neravnomerno učešće zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, otežanu razmenu informacija, nedostatak edukativnih aktivnosti, konsultacija, itd.

Predlozi unapređenja ovog elementa sistema se odnose na uspostavljanje uslova za razvijanje međusobnih kontakata i povezivanje zainteresovanih strana, kao i unapređenje međusektorske saradnje.

U nastavku su prikazani rezultati i predlozi unapređenja saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

15. Rezultati istraživanja postojećih oblika saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, ukazuju na:

- zanemarljivo učešće zainteresovanih strana iz civilnog i privatnog sektora u aktivnostima rada štabova i odeljenja za vanredne situacije;
- nedostatak planirane edukacije i obuke u vezi sa klimatskim promenama, kao i nedostatak znanja o izradi i implementaciji projekata na nivou ŠG, ŠU i LS.

---

¹⁴⁹ 1) Sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara; 2) Edukacija (radionice, seminari) i stručne konsultacije; 3) Sadnja drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanje zelenih površina; 4) Izrada i implementacija projekata; 5) Razmena informacija i podataka; 6) Konsultacije i rad štabova za vanredne situacije; 7) Predostrožnost i nadzor životne sredine.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*Uloga lokalne zajednice i civilnog sektora u vanrednim situacijama u Srbiji -publikacija*), definisano je:

- 1) uključivanje predstavnika civilnog sektora u aktivnosti koje se odnose na rad štabova i odeljenja za vanredne situacije;
- 2) unapređenje edukacije i obuke, uključujući izradu i implementaciju projekata kroz rad među-sektorskih foruma (detaljno objašnjenje među-sektorskih foruma je dato u okviru pitanja br. 16).

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

16. Rezultati istraživanja ukazuju, da ne postoji sistem razmene informacija između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, o aktivnostima koja se odnose na problematiku klimatskih promena.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*osnivanje radnih foruma - publikacija*), definisano je unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama.

U tom smislu, predlaže se:

- 1) organizacija među-sektorskih foruma u okviru rada među-mrežne organizacije, za razmenu informacija, mišljenja i dobijanje saveta od strane eksperata iz određene oblasti, prema potrebi različitih zainteresovanih strana;
- 2) obrazovanje interaktivnog informacionog sistema među-mrežne organizacije, kako bi se pružile informacije o tekućim i planiranim aktivnostima zainteresovanih strana različitih sektora, koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou.

a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

17. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja saradnje zainteresovanih strana, i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

IV DEO – MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

Istraživanjem je utvrđeno da postojeće mere podrške u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama nisu u dovoljnoj meri usaglašene. Zainteresovane strane sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja nisu u adekvatnoj meri uključene u njihovo definisanje. Regulatorne mere podrške u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama, ne pružaju dovoljnu potporu za razvijanje saradnje i učešće zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi lokalnih studija i akcionih planova, koje se odnose i na pitanje klimatskih promena. Ekonomske mere podrške nisu dovoljno raznovrsne, dok su informacione mere podrške nedovoljne, a njihova implementacija je neusaglašena između zainteresovanih strana.

Predložena unapređenja okvira i saradnje u upravljanju klimatskim promenama, imaju uticaj na poboljšanje međusektorske usaglašenosti u definisanju mera podrške na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao i učešća zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi akcionih planova koji se odnose na upravljanje klimatskim promenama. Shodno tome, predložena unapređenja ovog elementa sistema se odnose na potporu u njihovom daljem funkcionisanju.

18. Rezultati istraživanja ukazuju na nedostatak regulatornih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, koje se odnose na razvijanje saradnje između zainteresovanih strana javnog, civilnog i/ili privatnog sektora na različitim nivoima upravljanja.

Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*povezivanje gradonačelnika - Hrvatska, Slovenija; strateška dokumenta za upravljanje klimatskim promenama - EU; Uloga lokalne zajednice i civilnog sektora u vanrednim situacijama u Srbiji - publikacija; Nacionalna šumarska politika i strategija - Hrvatska*), definisane su sledeće aktivnosti:

- 1) potpisivanje sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju;
- 2) sporazum o saradnji između JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija;
- 3) sporazum o saradnji između među-mrežne organizacije i lokalnih NVO;
- 4) plan odnosa sa javnošću za sektor šumarstva i povezane sektore.

- a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

- b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

19. Rezultati istraživanja koji se odnose na ekonomske mere podrške za upravljanje klimatskim promenama, ukazuju na nedovoljnu raznovrsnost finansijskih podsticaja na lokalnom nivou upravljanja, za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, i to za:

- izradu akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove;
- negu i zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*Horizon i LIFE program - Slovenija, Hrvatska; Podsticaji za negu i zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa - Slovenija*), definisane su sledeće aktivnosti:

- 1) podrška LS za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene kroz Horizon i LIFE programe;
- 2) podsticaji vlasnicima privatnih šuma za negu i zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa, kao i primenu mera za povećanje adaptivnih kapaciteta šuma.

a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

20. Rezultati istraživanja ukazuju na postojanje ograničenih informativnih mera podrške za razmenu informacija i aktivnosti koje se odnose na problematiku klimatskih promena, između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

U smislu unapređenja, na osnovu primera dobre prakse (*Internet platforma - Hrvatske šume; Dubrovačko-neretvanska županija - Hrvatska*), predloženo je uključivanje informacija o aktivnostima zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama na internet stranicama matičnih organizacija (JP „Srbijašume - ŠG, ŠU), gradskih i opštinskih uprava i NVO.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

21. Rezultati istraživanja koja se odnose na informacione mere podrške, ukazuju na:

- nedostatak planiranih edukativnih aktivnosti za zainteresovane strane na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, naročito u sektoru šumarstva;
- neravnomerno učešće predstavnika JP, LS i NVO u izradi i implementaciji istraživačkih projekata.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu primera dobre prakse (*Rezolucija o nacionalnom šumarskom programu (2007) - Slovenija*), definisano je sledeće:

- 1) planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina, u saradnji sa obrazovnim i istraživačkim organizacijama, shodno definisanim potrebama zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima (u vezi sa predlogom rešenja rada timova i sektorskog odbora u okviru među-mrežne organizacije – vidi pitanje 12);
- 2) angažovanje zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi i implementaciji istraživačkih projekata.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

22. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja mera podrške i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

UNAPREĐENJE ORGANIZACIJE SISTEMA PODRŠKE I SARADNJE U ŠUMARSTVU I POVEZANIM SEKTORIMA, NA RAZLIČITIM NIVOIMA UPRAVLJANJA, U USLOVIMA KLIMATSKIH PROMENA

- UPITNIK ZA PROCENU PREDLOGA -

Poštovani,

Ovaj upitnik je namenjen donosiocima odluka i ekspertima u šumarstvu i povezanim sektorima. Upitnik se bavi utvrđivanjem stavova donosioca odluka i eksperata u šumarstvu i povezanim sektorima, o predlozima unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena.

Predlog je rezultat istraživanja organizacije postojećeg sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima (životna sredina i zaštita prirode, energetika) na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena i mogućnosti njegovog unapređenja. Pomenuti sektori su povezani sa šumarstvom u okviru problematike ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama

Sastavni elementi predloga unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje (u nastavku „sistema“), su:

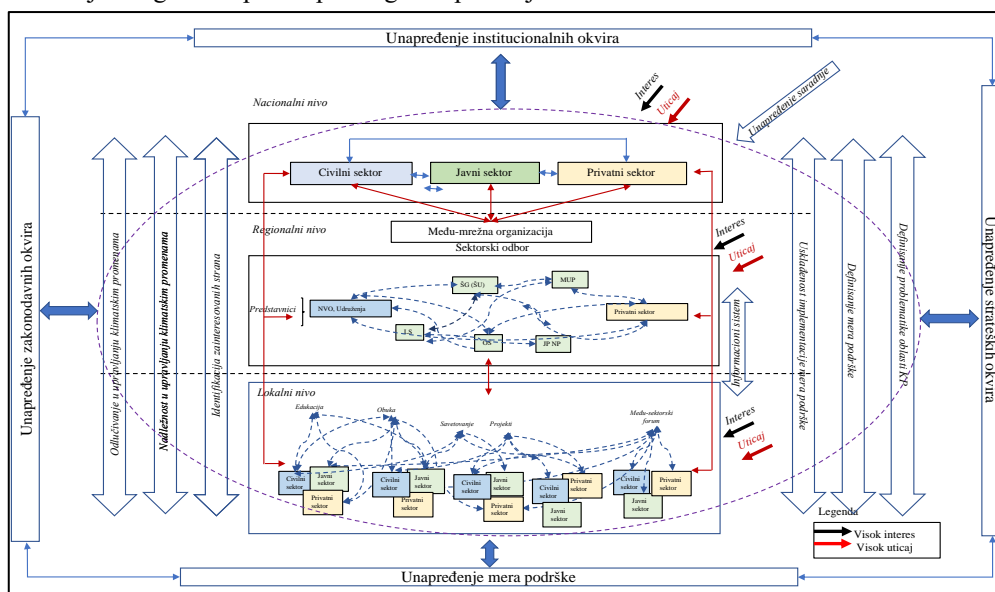
1. strateški, zakonodavni i institucionalni okviri u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama¹⁵⁰;
2. saradnja zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena;
3. mere podrške u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama.

Strateški, zakonodavni i institucionalni okviri, kao i mere podrške predstavljaju deo sistema upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima u uslovima klimatskih promena.

Svi elementi predloženog sistema su analizirani sa aspekta:

- ublažavanja negativnih efekata i prilagođavanja klimatskim promenama;
- saradnje zainteresovanih strana¹⁵¹ u uslovima klimatskih promena;
- upravljanja na više nivoa.

U nastavku je dat grafički prikaz predloga unapređenja sistema.

Grafčki prikaz predloga unapređenja sistema

¹⁵⁰ Pod upravljanjem klimatskim promenama se podrazumeva širok spektar aktivnosti povezanih sa ublažavanjem negativnih efekata i prilagođavanjem klimatskim promenama.

¹⁵¹ U ovom istraživanju, pod pojmom zainteresovane strane, podrazumeva se širi krug institucija i organizacija sektora šumarstva i povezanih sektora, koje se indirektno i/ili direktno bave pitanjima upravljanja klimatskim promenama i koje imaju interes i/ili uticaj u upravljanju klimatskim promenama.

Unapređenjem strateških i zakonodavnih okvira šumarstva i povezanih sektora, definišu se uslovi za uključivanje zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou, u odlučivanju pri upravljanju klimatskim promenama. Unapređenjem institucionalnih okvira, kroz osnivanje „među-mrežne“ organizacije, omogućava se uspostavljanje kontakata i veza između zainteresovanih strana na svim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, kao i razmena informacija o potrebama i tekućim aktivnostima u borbi protiv klimatskih promena. Takođe, uspostavljaju se uslovi za međusektorsku usaglašenost u definisanju mera podrške za upravljanje klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou u šumarstvu i povezanim sektorima. Ujedno, omogućava se i prostor za učenje, razvijanje znanja, obuku i konsultacije sa zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, u vezi sa problematikom klimatskih promena. Unapređenjem mera podrške, uspostavljaju se i uslovi za unapređenje međusektorske saradnje između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena.

Molimo Vas da na osnovu svojih profesionalnih iskustava, izrazite svoje stavove i mišljenja kroz navedene grupe pitanja, koja su priložena u nastavku. Za svaku grupu pitanja, dato je sažeto objašnjenje rezultata istraživanja i predlog unapređenja.

UNIVERZITET U BEOGRADU – ŠUMARSKI FAKULTET Katedra Bioekonomije, politike i organizacije upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode	Mesto: _____ Datum: _____
--	------------------------------

Unapređenje sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena

UPITNIK ZA EKSPERTE

Cilj intervjua je da se utvrde stavovi odabranih predstavnika institucija i organizacija u šumarstvu i povezanim sektorima, o predlozima unapređenja organizacije sistema podrške i saradnje u šumarstvu i povezanim sektorima, na različitim nivoima upravljanja, u uslovima klimatskih promena. Istraživanje sprovodi katedra Bioekonomije, politike i organizacije upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode, Univerziteta u Beogradu-Šumarskog fakulteta. Svi prikupljeni podaci koristiće se, isključivo, u naučne svrhe (izrada doktorske disertacije). Učestvovanje u intervju je anonimno i na dobrovoljnoj bazi.

I DEO – INFORMACIJE O ISPITANIKU

1. Naziv institucije/organizacije _____
2. Pozicija ispitanika: _____

II DEO – OKVIRI ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

Strateški i zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama ne definišu u dovoljnoj meri ulogu organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao ni potrebu za uspostavljanjem međusektorske saradnje.

Iako se novim Zakonom o klimatskim promenama u Srbiji (2021), definiše potreba za izradom Akcionih planova prilagođavanja na klimatske uslove, uloga zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora, sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja, nije jasno definisana.

Institucionalni okviri za upravljanje u šumarstvu i povezanim sektorima, ukazuju da je primarni cilj za upravljanje klimatskim promenama, u okviru nadležnosti, dodeljen prvenstveno onim institucijama i organizacijama koje se nalaze na nacionalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima.

Zainteresovane strane na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, imaju znatno niži uticaj u upravljanju klimatskim promenama u odnosu na one sa nacionalnog nivoa.

Predlozi unapređenja ovih elemenata sistema, odnose se na:

- definisanje potreba za uključivanjem zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanje klimatskim promenama;
- podsticanje međusektorske saradnje;
- uspostavljanje uslova za uključivanje zainteresovanih strana sa nižih nivoa u odlučivanje pri upravljanju klimatskim promenama;
- unapređenje međusektorske usaglašenosti u definisanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- učešće zainteresovanih strana u njihovoj primeni.

U nastavku su prikazani rezultati i predlozi unapređenja za svaki od pomenutih okvira, pojedinačno.

2.2. Zakonodavni okviri

3. Rezultati istraživanja ukazuju, da zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora ne definišu da li će i na koji način lokalni akcioni planovi prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove, biti zasnovani na potrebama koje su utvrđene na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao ni koje zainteresovane strane bi bile uključene u proces njihove izrade.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog rešenja na osnovu primera dobre prakse (*izrada akcionih planova prilagođavanja na nivou županija u Hrvatskoj*), da bi se pristupilo **izradi lokalnih akcionih planova prilagođavanja na klimatske uslove**, definisane su sledeće aktivnosti:

- 1) identifikacija zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, nadležnih za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja;
- 2) definisanje nadležne organizacije za koordinaciju razmene informacija i definisanja potrebnih mera podrške na nižim nivoima upravljanja;
- 3) identifikacija nadležnih organizacija za sprovođenje mera podrške.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predloge unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koje zainteresovane strane javnog, civilnog i privatnog sektora, sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima bi, po Vašem mišljenju, trebale biti nadležne za prikupljanje relevantnih podataka i razmenu informacija u vezi sa prilagođavanjem klimatskim promenama?

---

d) Koje organizacije bi, po Vašem mišljenju, trebale biti nadležne za spvođenje mera podrške u upravljanju klimatskim promenama, na regionalnom i lokalnom nivou?

---

e) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

4. Rezultati istraživanja ukazuju, da potreba za međusektorskom, i saradnjom između zainteresovanih strana na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, nije naglašena u Zakonu o klimatskim promenama Srbije (2021).

d) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*Evropski zakon o klimi (2021); Zakon o zaštiti prirode (2009) - Srbija; Zakon o životnoj sredini (2016) – Crna Gora*), a u smislu unapređenja, predlaže se definisanje „**načela međusektorske saradnje**“ između zainteresovanih strana za upravljanje klimatskim promenama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, u okviru strategija i planova¹⁵² propisanih Zakonom o klimatskim promenama Srbije (2021).

a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

---

¹⁵² Strategija niskougljeničnog razvoja, Akcioni plan za sprovođenje strategije; Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove.

Molimo, objasnite Vaš stav:

b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

5. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja zakonodavnih okvira, i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

2.3. Institucionalni okviri

6. Rezultati istraživanja ukazuju na nedostatak nadležnosti po pitanju upravljanja klimatskim promenama, uglavnom onih zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima koje obavljaju svoje delatnosti na regionalnom: JP „Vojvodinašume“, JP „Srbijašume“ - šumska gazdinstva (ŠG), JP Nacionalni Parkovi (JP NP), i na lokalnom nivou upravljanja: JP „Vojvodinašume“ - šumske uprave (ŠU), JP „Srbijašume“ - ŠU, delimično lokalna samouprava (LS), ostala JP povezanih sektora. Uočeno je da:

- više od ½ ispitanika, smatra da se indirektno bavi pitanjima klimatskih promena u okviru svojih nadležnosti;
- 97,9% ispitanika, smatra da postoji potreba za uključivanjem pitanja klimatskih promena u rad organizacija u kojim su angažovani.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*organizacije za gazdovanje državnim šumama - Slovenija i Hrvatska; Sektor za monitoring, strateško planiranje i klimatske promene - LS Niš*), predlaže se **definisanje nadležnosti** zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou za upravljanje klimatskim promenama.

U tom smislu, predlaže se:

- 1) uključivanje pitanja klimatskih promena kao primarnog cilja u okviru nadležnosti organizacija na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima;
- 2) definisanje uloge i odgovornosti zaposlenima u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja u utvrđivanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, kao i njihovoj primeni.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

d) Predstavnicima zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, predlažu uključivanje pitanja klimatskih promena, kao primarnog cilja u okviru organizacija za gazdovanje državnim šumama, JP NP i jedinica LS.

Koje je Vaše mišljenje o ovom predlogu?

e) Predstavnicima zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima, predlažu definisanje uloge i odgovornosti u utvrđivanju potrebnih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, i to:

1. jednom ili više zaposlenih na nivou JP „Srbijašume“ – ŠG i ŠU;
2. jednom ili više zaposlenih na nivou jedinica LS.

Koje je Vaše mišljenje o ovom predlogu?

7. Rezultati istraživanja koji se odnose na institucionalne okvire, i interes i uticaj zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima, ukazuju da:

- 52,2% ispitanika smatra da u okviru njihove organizacije ne postoje organizacione jedinice koje se (direktno ili indirektno) bave problematikom klimatskih promena;
- uticaj na upravljanje klimatskim promenama prvenstveno imaju zainteresovane strane na nacionalnom nivou upravljanja (javna uprava, javne ustanove i službe), uz vrlo ograničeno učešće ostalih zainteresovanih strana na regionalnom (JP „Srbijašume“ - ŠG) i lokalnom nivou (JP „Srbijašume“ - ŠU, LS i NVO);
- 71% ispitanika smatra da ne postoji organizovani sistem za razmenu informacija, koordinaciju aktivnosti i sprovođenje mera podrške za upravljanje klimatskim promenama;
- 81,8 % ispitanika smatra da je neophodno uspostavljanje pomenutog sistema na sva tri nivoa upravljanja, uz uključivanje zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora na regionalnom i lokalnom nivou u upravljanje klimatskim promenama;
- više od ½ ispitanika smatra da je neophodno formiranje posebne organizacije/ tela za razmenu informacija, koordinaciju aktivnosti i mera podrške za upravljanje klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Uočena je potreba za organizacionim promenama, kako bi se unapredili uslovi za uključivanje zainteresovanih strana iz šumarstva i povezanih sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa, u odlučivanju pri upravljanju klimatskim promenama, i uvećanju njihovog uticaja.

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*organizacije na nivou okružnih odbora – Švedska; županije – Hrvatska*), definisano je osnivanje **među-mrežne organizacije na regionalnom nivou upravljanja**.

Predložena organizacija bi imala ulogu koordinatora u uspostavljanju kontakata između zainteresovanih strana na svim nivoima upravljanja, kako bi se unapredila razmena informacija o izazovima, potrebama i tekućim aktivnostima, definisale mera podrške i njihova implementacija u borbi protiv klimatskih promena. Ujedno, među-mrežna organizacija bi predstavljala i prostor za učenje, razvijanje znanja, obuku i konsultacije zainteresovanim stranama na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, u vezi sa problematikom klimatskih promena.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

8. U smislu organizacije rada među-mrežne organizacije, definisano je:

- 1) osnivanje timova sa ciljem razmene informacija o aktivnostima koje se obavljaju u okviru svakog sektora pojedinačno, planiranim i dostupnim merama podrške za upravljanje klimatskim promenama, razvijanje zajedničkih rešenja, uz definisanje potrebnih mera podrške i efikasnog korišćenja finansijskih i ljudskih resursa;
- 2) osnivanje sektorskog odbora sa ciljem formulisanja potrebnih mera podrške, uz konsultacije sa ekspertima, kao i praćenja uspešnosti sprovođenja mera podrške za upravljanje klimatskim promenama.

a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koje zainteresovane strane iz javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima bi, po Vašem mišljenju, trebale da se uključe u rad predloženih timova?

---

d) Koje zainteresovane strane iz javnog, civilnog i privatnog sektora sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima bi, po Vašem mišljenju, trebale da se uključe u rad predloženih sektorskih odbora?

---

9. Na osnovu analize nadležnosti postojećih organizacija u šumarstvu i povezanim sektorima na sva tri nivoa upravljanja, kao i evropskih primera dobre prakse (*organizacije na nivou okružnih odbora – Švedska; županije – Hrvatska*), predlaže se formiranje među-mrežne organizacije, u obliku:

3) Javne agencije

- a. nova organizacija;
  - b. posebno odeljenje u okviru postojećih regionalnih razvojnih agencija (RRA);
- ili

4) Organa državne uprave (direkcija)

- c. nova organizacija;
- d. posebno odeljenje u okviru postojećeg organa državne uprave.

c) Koji od predloženih organizacionih oblika se, prema Vašem mišljenju, može primeniti u našim uslovima? Zašto?

---

d) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

10. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja institucionalnih okvira, i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

III DEO – SARADNJA ZAINTERESOVANIH STRANA U UPRAVLJANJU KLIMATSKIM PROMENAMA

Istraživanjem je utvrđena mreža saradnje od 128 različitih zainteresovanih strana sa sva tri nivoa upravljanja (nacionalni, regionalni, lokalni), i 7 različitih oblika saradnje¹⁵³.

Shodno umanjenim nadležnostima zainteresovanih strana kao i niskom uticaju u upravljanju klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou, saradnja se vrlo često odvija uz: neravnomerno učešće zainteresovanih strana iz javnog, civilnog i privatnog sektora, otežanu razmenu informacija, nedostatak edukativnih aktivnosti, konsultacija, itd.

Predlozi unapređenja ovog elementa sistema se odnose na uspostavljanje uslova za razvijanje međusobnih kontakata i povezivanje zainteresovanih strana, kao i unapređenje međusektorske saradnje.

U nastavku su prikazani rezultati i predlozi unapređenja saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama.

11. Rezultati istraživanja postojećih oblika saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama, ukazuju na:

- zanemarljivo učešće zainteresovanih strana iz civilnog i privatnog sektora u aktivnostima rada štabova i odeljenja za vanredne situacije;
- nedostatak planirane edukacije i obuke u vezi sa klimatskim promenama, kao i nedostatak znanja o izradi i implementaciji projekata na nivou ŠG, ŠU i LS.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*Uloga lokalne zajednice i civilnog sektora u vanrednim situacijama u Srbiji -publikacija*), definisano je:

- 1) uključivanje predstavnika civilnog sektora u aktivnosti koje se odnose na rad štabova i odeljenja za vanredne situacije;
  - 2) unapređenje edukacije i obuke, uključujući izradu i implementaciju projekata kroz rad među-sektorskih foruma (detaljno objašnjenje među-sektorskih foruma je dato u okviru pitanja br. 16).
-

¹⁵³ 1) Sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara; 2) Edukacija (radionice, seminari) i stručne konsultacije; 3) Sadnja drveća, čišćenje otpada, uređenje i održavanje zelenih površina; 4) Izrada i implementacija projekata; 5) Razmena informacija i podataka; 6) Konsultacije i rad štabova za vanredne situacije; 7) Predostrožnost i nadzor životne sredine.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

12. Rezultati istraživanja ukazuju, da ne postoji sistem razmene informacija između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, o aktivnostima koja se odnose na problematiku klimatskih promena.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*osnivanje radnih foruma - publikacija*), definisano je unapređenje širenja informacija i kontakata između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima u upravljanju klimatskim promenama.

U tom smislu, predlaže se:

- 1) organizacija među-sektorskih foruma u okviru rada među-mrežne organizacije, za razmenu informacija, mišljenja i dobijanje saveta od strane eksperata iz određene oblasti, prema potrebi različitih zainteresovanih strana;
- 2) obrazovanje interaktivnog informacionog sistema među-mrežne organizacije, kako bi se pružile informacije o tekućim i planiranim aktivnostima zainteresovanih strana različitih sektora, koje se odnose na upravljanje klimatskim promenama na regionalnom i lokalnom nivou.

c) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

d) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

13. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja saradnje zainteresovanih strana, i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

IV DEO – MERE PODRŠKE ZA UPRAVLJANJE KLIMATSKIM PROMENAMA

Istraživanjem je utvrđeno da postojeće mere podrške u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama nisu u dovoljnoj meri usaglašene. Zainteresovane strane sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja nisu u adekvatnoj meri uključene u njihovo definisanje. Regulatorne mere podrške u šumarstvu i povezanim sektorima za upravljanje klimatskim promenama, ne pružaju dovoljnu potporu za razvijanje saradnje i učešće zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi lokalnih studija i akcionih planova, koje se odnose i na pitanje klimatskih promena. Ekonomske mere podrške nisu dovoljno raznovrsne, dok su informacione mere podrške nedovoljne, a njihova implementacija je neusaglašena između zainteresovanih strana.

Predložena unapređenja okvira i saradnje u upravljanju klimatskim promenama, imaju uticaj na poboljšanje međusektorske usaglašenosti u definisanju mera podrške na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, kao i učešća zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi akcionih planova koji se odnose na upravljanje klimatskim promenama. Shodno tome, predložena unapređenja ovog elementa sistema se odnose na potporu u njihovom daljem funkcionisanju.

14. Rezultati istraživanja ukazuju na nedostatak regulatornih mera podrške za upravljanje klimatskim promenama, koje se odnose na razvijanje saradnje između zainteresovanih strana javnog, civilnog i/ili privatnog sektora na različitim nivoima upravljanja.

Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*povezivanje gradonačelnika - Hrvatska, Slovenija; strateška dokumenta za upravljanje klimatskim promenama - EU; Uloga lokalne zajednice i civilnog sektora u vanrednim situacijama u Srbiji - publikacija; Nacionalna šumarska politika i strategija - Hrvatska*), definisane su sledeće aktivnosti:

- 1) potpisivanje sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju;
- 2) sporazum o saradnji između JP za gazdovanje državnim šumama i obrazovnih organizacija;
- 3) sporazum o saradnji između među-mrežne organizacije i lokalnih NVO;
- 4) plan odnosa sa javnošću za sektor šumarstva i povezane sektore.

- a) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

- b) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

15. Rezultati istraživanja koji se odnose na ekonomske mere podrške za upravljanje klimatskim promenama, ukazuju na nedovoljnu raznovrsnost finansijskih podsticaja na lokalnom nivou upravljanja, za uvećanje saradnje između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, i to za:
- izradu akcionih planova prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove;
  - negu i zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa.

- a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu rezultata istraživanja i primera dobre prakse (*Horizon i LIFE program - Slovenija, Hrvatska; Podsticaji za negu i zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa - Slovenija*), definisane su sledeće aktivnosti:

- 1) podrška LS za razvoj planova prilagođavanja na klimatske promene kroz Horizon i LIFE programe;
- 2) podsticaji vlasnicima privatnih šuma za negu i zaštitu šuma nakon prirodnih katastrofa, kao i primenu mera za povećanje adaptivnih kapaciteta šuma.

c) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

d) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

16. Rezultati istraživanja ukazuju na postojanje ograničenih informativnih mera podrške za razmenu informacija i aktivnosti koje se odnose na problematiku klimatskih promena, između zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima, na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

U smislu unapređenja, na osnovu primera dobre prakse (*Internet platforma - Hrvatske šume; Dubrovačko-neretvanska županija - Hrvatska*), predloženo je uključivanje informacija o aktivnostima zainteresovanih strana sa regionalnog i lokalnog nivoa u vezi sa upravljanjem klimatskim promenama na internet stranicama matičnih organizacija (JP „Srbijašume - ŠG, ŠU), gradskih i opštinskih uprava i NVO.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

17. Rezultati istraživanja koja se odnose na informacione mere podrške, ukazuju na:

- nedostatak planiranih edukativnih aktivnosti za zainteresovane strane na regionalnom i lokalnom nivou upravljanja, naročito u sektoru šumarstva;
- neravnomerno učešće predstavnika JP, LS i NVO u izradi i implementaciji istraživačkih projekata.

a) Koje je Vaše mišljenje o ovim rezultatima (*da li ste saglasni, da li imate drugačiji stav*)?

Kao predlog unapređenja, na osnovu primera dobre prakse (*Rezolucija o nacionalnom šumarskom programu (2007) - Slovenija*), definisano je sledeće:

- 1) planirano organizovanje obuke, radionica, diskusija i tribina, u saradnji sa obrazovnim i istraživačkim organizacijama, shodno definisanim potrebama zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima (u vezi sa predlogom rešenja rada timova i sektorskog odbora u okviru među-mrežne organizacije – vidi pitanje 12);
- 2) angažovanje zainteresovanih strana u šumarstvu i povezanim sektorima sa regionalnog i lokalnog nivoa upravljanja u izradi i implementaciji istraživačkih projekata.

b) Kakav je Vaš stav u odnosu na predlog unapređenja?

Pozitivan	Neutralan	Negativan

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

c) Koja bi bila dinamika sprovođenja ovog predloga?

Kratkoročno (<1 god.)	Srednjoročno (1-3 god.)	Dugoročno (3-5 god.)

Molimo, objasnite Vaš stav:

---

18. Molimo navedite koje su najznačajnije prednosti i slabosti, mogućnosti i pretnje u primeni definisanih predloga unapređenja mera podrške i vrednujte ih ocenama 1-10.

PREDNOSTI (S)	Ocena (1-10)	SLABOSTI (W)	Ocena (1-10)
MOGUĆNOSTI (O)	Ocena (1-10)	PRETNJE (T)	Ocena (1-10)

Najlepše Vam hvala na saradnji i izdvojenom vremenu!

Prilog 2.

Pregled P4-1. Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama

Sektor/oblast	Naziv dokumenta	Godina usvajanja	Izvor
Slovenija			
Klimatske promene	Strategija prilagođavanja slovenačke poljoprivrede i šumarstva klimatskim promenama	2008	Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i ishranu https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKGP/DOKUMENTI/GOZDARSTVO/Varstvo-gozdov/fce9c629e9/STRATEGIJA-prilagajanja.pdf
	Strateški okviri za prilagođavanje klimatskim promenama	2016	Vlada Republike Slovenije https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Podnebne-spremembe/SOzP_ang.pdf
Šumarstvo	Rezolucija o nacionalnom šumarstvu programu	2007	Uradni list RS, št- 111-07 http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/slv148211.pdf
	Akcioni plan za povećanje konkurentnosti lanca šumarstvo-drvna industrija do 2020.	2012	Ministarstvo za poljoprivredu i životnu sredinu i Ministarstvo za privredni razvoj i tehnologije https://www.gov.si/assets/ministrstva/MGRT/Dokumenti/DL/Akcijnski-nacrt-LES-JE-LEP.pdf
Zaštita prirode	Program upravljanja Natura 2000 područjima za period od 2015-2020.	2015	Vlada Republike Slovenije https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/krepitev-upravljanja-nature-2000-v-sloveniji/
Energetika	Energetski koncept Slovenije	2018	Vlada Republike Slovenije https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/eks/resolucija_eks/resol_eks_final.pdf
	Rezolucija o nacionalnom energetsom programu	2004	Uradni list RS, št./ 57/04
	Sveobuhvatni nacionalni energetska i klimatski plan Republike Slovenije (NEPN)	2020	Vlada Republike Slovenije https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/nepn/dokumenti/nepn_5.0_final_feb-2020.pdf
Hrvatska			
Klimatske promene	Strategija prilagođavanja klimatskim promenama u Republici Hrvatskoj za period do 2040. godine sa pogledom na 2070. godinu	2020	Narodne novine br. 46/2020 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_04_46_921.html
Šumarstvo	Nacionalna šumarska politika i strategija	2003	Narodne novine, br. 120/2003 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_120_1663.html
Životna sredina	Nacionalna strategija zaštite životne sredine	2002	Narodne novine, br. 46/2002 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_04_46_924.html
Održivi razvoj	Strategija održivog razvoja Republike Hrvatske	2009	Narodne novine, br. 30/2009 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html
Zaštita prirode	Strategija i akcioni plan biološke i predeone raznolikosti Republike Hrvatske za period 2017-2025	2017	Narodne Novine, br. 72/2017 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_72_1712.html
Energetika	Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske do 2030.godine sa pogledom na 2050. godinu	2020	Narodne novine, br. 25/2020 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2020_03_25_602.html
Srbija			
Klimatske promene	Nacionalna strategija za uključivanje Republike Srbije u mehanizam čistog razvoja Kjoto protokola za sektore upravljanja otpadom, poljoprivrede i šumarstva	2010	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 8/2010 https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2010/8/1/reg

Pregled P4-1. Strateški okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama

Sektor/oblast	Naziv dokumenta	Godina usvajanja	Izvor
	Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom (Predlog)	2020	https://www.ekologija.gov.rs/wp-content/uploads/javne_rasprave/Strategija%20niskougljeni%C4%8Dnog%20razvoja%20sa%20akcionim%20planom_za%20javnu%20raspravu.pdf
Šumarstvo	Strategija razvoja šumarstva	2006	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 59/2006 https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2006/59/1
Životna sredina	Nacionalni program zaštite životne sredine	2010	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 12/10 https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2010/12/3/reg
Održivi razvoj	Nacionalna strategija održivog razvoja	2008	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 57/2008 https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2008/57/1/reg
Zaštita prirode	Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. godine do 2023. godine	2018	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/2018 https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/inline-files/Program%20zastite%20prirode%20RS%202021-2023.%20godine.pdf
Energetika	Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine	2015	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 101/2015 https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/ostalo/2015/101/1/reg
	Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije	2013	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 53/2013 http://demo.paragraf.rs/demo/extensions/Old/t/t2013_06/t06_0271.htm
Crna Gora			
Klimatske promene	Nacionalnu strategija u oblasti klimatskih promena do 2030. godine	2015	https://www.eko-fond.me/files/documents/1610705767-Nacionalna%20strategija%20u%20oblasti%20klimatskih%20promjena%20do%202030.godine.pdf
Šumarstvo	Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva 2014-2023. godina	2014	http://www.upravazasume.me/razni_fajlovi/1538035743.pdf
Zaštita prirode	Nacionalna Strategija biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016-2020. godine	2015	https://www.cbd.int/doc/world/me/me-nbsap-v2-me.pdf
Životna sredina	Nacionalnoj strategiji za transpoziciju, implementaciju i primenu prava EU u oblasti životne sredine i klimatskih promena sa Akcionim planom u period od 2016-2020. godine	2016	https://koalicija27.me/wp-content/uploads/2017/04/NACIONALNA-STRATEGIJA-ZA-TRANSPOZICIJU-IMPLEMENTACIJU-I-PRIMJENU.pdf
Energetika	Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine	2017	http://cedis.me/wp-content/uploads/2017/06/strategija_razvoja_energetike_cg_do_2030_godine_0_0.pdf

Izvor: original

Pregled P4-2. Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama

Sektor/oblast	Naziv dokumenta	Godina usvajanja	Izvor
Slovenija			
Šumarstvo	Zakon o šumama	1993	Uradni list RS, št. 30/93 , 56/99 – ZON, 67/02 , 110/02 – ZGO-1, 115/06 – ORZG40, 110/07 , 106/10 , 63/13 , 101/13 – ZDavNepr, 17/14 , 22/14 – odl. US, 24/15 , 9/16 – ZGGLRS in 77/16 http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO270
Životna sredina	Zakon o zaštiti životne sredine	2004	Uradni list RS, št. 39/06 – uradno prečišćeno besedilo, 49/06 – ZMetD, 66/06 – odl. US, 33/07 – ZPNačrt, 57/08 – ZFO-1A, 70/08 , 108/09 , 108/09 – ZPNačrt-A, 48/12 , 57/12 , 92/13 , 56/15 , 102/15 , 30/16 , 61/17 – GZ, 21/18 – ZNOrg in 84/18 – ZIURKOE http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1545
Zaštita prirode	Zakon o očuvanju prirode	1999	Uradni list RS, št. 56/99 , 31/00 – popr., 119/02 , NPB1 , 22/03 – UPB1, NPB2 , 41/04 , NPB3 , 96/04 – UPB2, NPB4 , 61/06 – ZDru-1, NPB5 , 8/10 – ZSKZ-B, NPB6 , 46/14 , NPB7 , 21/18 – ZNOrg, NPB8 , 31/18 , NPB9 , 82/20 in NPB10 http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1600
Energetika	Zakon o energetici	2014	Uradni list RS, št. 17/14 , 81/15 , NPB1 , 43/19 , NPB2 , 60/19 – UPB1, NPB3 , 65/20 in NPB4 http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6665
Hrvatska			
Klimatske promene	Zakon o klimatskim promenama i zaštiti ozonskog omotača	2020	Narodne novine, br. 127/19 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_12_127_2554.html
Šumarstvo	Zakon o šumama	2018	Narodne novine, br. 68/18., 115/18, 98/19 i 32/2020 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_68_1392.html
Životna sredina	Zakon o zaštiti životne sredine	2013	Narodne novine, br. 80/13, 153/13, 78/15, 12/18 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1659.html
Zaštita prirode	Zakon o zaštiti prirode	2013	Narodne novine, br. 80/13, 15/18, 14/2019, 127/2019 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1658.html
Energetika	Zakon o energetskej efikasnosti	2014	Narodne novine, br. 127/14, 116/2018, 25/2020 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2399.html
Srbija			
Klimatske promene	Zakon o klimatskim promenama	2021	Službeni Glasnik Republike Srbije, br. 26/2021, Beograd https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/150922/150922-vest4.html
Šumarstvo	Zakon o šumama	2010	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/2010, 93/2012, 89/2015, 95/2018-267 (dr.zakon) https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/1babc52a-a987-44f8-af85-8897406ae65c
Životna sredina	Zakon o zaštiti životne sredine	2004	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/2004. 36/2009, 36/2009-115 (dr. zakon), 72/2009-164 (dr. zakon), 43/2011 (US), 14/2016, 76/2018, 95/2018 – 267 (dr. zakon) https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2004/135/8/reg

Pregled P4-2. Zakonodavni okviri šumarstva i povezanih sektora za upravljanje klimatskim promenama

Sektor/oblast	Naziv dokumenta	Godina usvajanja	Izvor
Zaštita prirode	Zakon o zaštiti prirode	2009	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 36/2009, 88/2010, 91/2010 ispr., 14/2016, 95/2018-267 (dr.zakon) https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/36/9/reg
Energetika	Zakon o efikasnom korišćenju energije	2013	Službeni glasnik Republike Srbije, br. 25/2013 https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/25/1/reg
Crna Gora			
Životna sredina	Zakon o životnoj sredini	2016	Službeni list Crne Gore, br. 52/2016 http://www.sluzbenilist.me/pregled-dokumenta-2/?id={542906D8-E355-4982-97EB-EB43C86059DA}
Zaštita prirode	Zakon o zaštiti prirode	2016	Službeni list Crne Gore, br. 54/16 od 15.08.2016 https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-zastiti-prirode/
Energetika	Zakon o energetici	2016	Službeni list Crne Gore, br. 005/16 od 20.01.2016

Izvor: original

Pregled P4-3. Upravljanje klimatskim promenama (EU institucionalni okviri šumarstva)

Naziv institucije/organizacije		Upravljanje klimatskim promenama	
Institucija / organizacija	Uža organizaciona jedinica	Primarni cilj u okviru nadležnosti	Sekundarni cilj u okviru nadležnosti
Savet EU	Radna grupa za šumarstvo	Uspostavljanje i nadgledanje Regulative o drvetu i FLEGT ugovora na međunarodnom i nivou EU	Druga pitanja vezana direktno za šumarstvo i povezane sektore na međunarodnom nivou
Generalni direktorat za poljoprivredu i ruralni razvoj	Stalni šumarski odbor	Komunikacija sa predstavnicima odgovornih institucija za šumarstvo svih zemalja EU, i predstavnicima direktorata EU, koji kroz primenu njihovih politika utiču na pitanja šumarstva i klimatskih promena	
Generalni direktorat za unutrašnje tržište, industriju, preduzetništvo i mala i srednja preduzeća	Sektor za sirovine, metale, minerale i industrije koje se baziraju na šumskim resursima		Potpomaže zamenu neobnovljivih izvora energije sa drvnom masom, povezivanjem iskorišćavanja potpunog potencijala primarnih i sekundarnih sirovih materijala, razvoja malih i srednjih preduzeća i inovacija kao i Horizont 2020 projekti finansirani kroz Direktorat za istraživanje i razvoj
	Stručna grupa za industrije koje se baziraju na šumskim resursima i druga pitanja u vezi sa sektorom	Direktna komunikacija sa Stalnim šumarskim odborom, kao i predstavnicima šumarskih industrija članica, vezana za razvoj šumarske industrije, izvora biomase kao i smanjenja gasova staklene bašte	
Generalni direktorat za životnu sredinu	Ekspertska grupa za šumske požare	Monitoring požara, implementacija mreže na nivou EU	
Generalni direktorat za klimatske promene	Direkcija za međunarodne odnose i promociju i podršku	Identifikacija i predlog implementacije različitih mera šumarske prakse koje imaju uticaj na smanjenje	

Pregled P4-3. Upravljanje klimatskim promenama (EU institucionalni okviri šumarstva)

Naziv institucije/organizacije		Upravljanje klimatskim promenama	
		Primarni cilj u okviru nadležnosti	Sekundarni cilj u okviru nadležnosti
Institucija / organizacija	Uža organizaciona jedinica		
	Direkcija za formulisanje strategija, upravljanje i emisije iz sektora koji ne trguju sa ETS ¹⁵⁴ .	ugljenika, potencijalnih socio-ekonomskih efekata i efekata na životnu sredinu	
Generalni direktorat za energetiku	Direkcija za obnovljive izvore energije, istraživanje, inovacije i energetska efikasnost		Kroz istraživanja, studije i primere dobre prakse vezane za potencijal i korišćenje biomase kao resursa obnovljive energije
Generalni direktorat za istraživanje i razvoj	Direkcija za aktivnosti u vezi sa klimatskim promenama i resursnu efikasnost Direkcija za bioekonomiju	Kroz istraživanja i programe vezane za obnovljivu energiju, zaštitu životne sredine, efikasnost korišćenja resursa, itd.	
Generalni direktorat za međunarodnu saradnju i razvoj	EU REDD+ jedinica	Finansiranje projekata čiji je cilj smanjenje emisije GESB, koja nastaje usled krčenja i degradacije šuma u zemljama u razvoju	
Evropska agencija za životnu sredinu	Klimatske promene, energetika i transport; prirodni kapital i ekosistemi; zdravlje i održivo korišćenje prirodnih resursa		Uticao na smanjenje zagađenja, smanjenje CO ₂ i klimatske promene, održivo korišćenje prirodnih resursa, biomasa kao obnovljivi prirodni resursi

Izvor: original

¹⁵⁴ Sistem trgovine emisijama (eng. *emissions trading system*)

Prilog 3

Pregled 5-1. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima

Institucije i organizacije Nivo	DRŽAVNA UPRAVA I LS	JAVNE USTANOVE I SLUŽBE			JP		
		Agencije i zavodi	Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)	Ostale ustanove i službe	JP za gazdovanje državnim šumama	JP NP	Ostala JP
Nacionalni nivo	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Univerzitet u Beogradu-Šumarski fakultet, Beograd		Direkcija JP „Srbijašume“, Beograd		JP „Putevi Srbije“, Beograd
	Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i>						
	Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>						
	Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>						
	Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>						
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>							
Regionalni nivo		Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar (RARIS)				JP „NP Tara“, Bajina Bašta	JP „Elektroprivreda Srbije“- ogranak HE „Đerdap“, Kladovo
						JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	JP „Elektroprivreda Srbije“ – ogranak

Pregled 5-1. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima

Nivo	Institucije i organizacije	DRŽAVNA UPRAVA I LS	JAVNE USTANOVE I SLUŽBE			JP		
			Agencije i zavodi	Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)	Ostale ustanove i službe	JP za gazdovanje državnim šumama	JP NP	Ostala JP
						JP „Srbijašume“-Šumska gazdinstva ¹⁵⁵	JP „NP Kopaonik“, Kopaonik	Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta
Lokalni nivo	Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i>	Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Gradski zavodi za javno zdravlje	Osnovne i srednje škole ¹⁵⁶	Turističke organizacije jedinica LS ¹⁵⁷	JP „Srbijašume“-Šumske uprave ¹⁵⁸		JKP Gradsko zelenilo JKP Toplane
	Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>							
	Gradska uprava <i>Gradski štabovi za vanredne situacije</i>							
	Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i>							
	Opštinska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>							

¹⁵⁵ ŠG „Severni Kučaj“, Kučevo; ŠG "Timočke šume", Boljevac; ŠG „Niš“, Niš; ŠG „Toplica“, Kuršumljija; ŠG „Piroć“, Piroć; ŠG „Šuma“, Leskovac; ŠG „Boranja“, Loznica; ŠG „Prijeplje“, Prijeplje; ŠG „Golija“, Ivanjica; ŠG „Stolovi“, Kraljevo; ŠG „Rasina“, Kruševac.

¹⁵⁶ OŠ „Vuk Karadžić“, Donji Milanovac; OŠ „Desanka Maksimović“, Zaječar; OŠ „3. Oktobar“, Bor; OŠ „9 Srpskih brigada“, Boljevac; OŠ „Sava Kerković“, Ljig; OŠ „Dimitrije Todorović Kaplar“, Knjaževac; OŠ „Sveti Sava“, Piroć; OŠ „Jovan Jovanović Zmaj“, Kruševac; Šumarska škola „Dušan Peno“, Kraljevo.

¹⁵⁷ Turistička organizacija „Tara-Drina“, Bajina Bašta; Turistička organizacija opštine Knjaževac; Turistička organizacija opštine Majdanpek

¹⁵⁸ ŠU „Majdanpek“, Majdanpek; ŠU „Kučevo“, Kučevo; ŠU „Žagubica“, Žagubica; ŠU „Zaječar“, Zaječar; ŠU „Boljevac“, Boljevac; ŠU „Bor“, Bor; ŠU „Knjaževac“, Knjaževac; ŠU „Negotin“, Negotin; ŠU „Donji Milanovac“, Donji Milanovac; ŠU „Niš-Bela Palanka“, Niš; ŠU „Aleksinac“, Aleksinac; ŠU „Sokobanja“, Sokobanja; ŠU „Prokuplje“, Prokuplje; ŠU „Piroć“, Piroć; ŠU „Krupanj“, Krupanj; ŠU „Šabac“, Šabac; ŠU „Valjevo“, Valjevo; ŠU „Priboj“, Priboj; ŠU „Ivanjica“, Ivanjica; ŠU „Devići“, Vionica; ŠU „Ražanj“, Ražanj.

Pregled 5-1. Identifikovane zainteresovane strane javnog sektora u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima

Nivo	Institucije i organizacije	JAVNE USTANOVE I SLUŽBE			JP		
		DRŽAVNA UPRAVA I LS	Agencije i zavodi	Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)	Ostale ustanove i službe	JP za gazdovanje državnim šumama	JP NP
	Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>						
	Opštinska uprava <i>Odeljenja za vanredne situacije</i>						
	Mesne zajednice						

Izvor: original

Pregled 5-2. Identifikovane zainteresovane strane civilnog sektora i privatnog sektora u upravljanju klimatskim promenama u šumarstvu i povezanim sektorima

Organizacije Nivo	NEVLADINE ORGANIZACIJE I UDRUŽENJA							PRIVREDNI SUBJEKTI	FIZIČKA LICA
	Nevladine organizacije (NVO)					Udruženja			
	Međunarodne NVO	Ekološke NVO	Obrazovne NVO	Humanitarne NVO	Organizacije za zastupanje i javnu politiku	Poslovna i profesionalna udruženja	Udruženja VPŠ		
Nacionalni nivo	Svetska organizacija za prirodu Adria- Srbija (WWF Srbija), Beograd Kancelarija regionalnog centra za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd ¹⁵⁹		Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd				
Regionalni nivo									
Lokalni nivo		Timočki klub, Knjaževac				Lovačka udruženja ¹⁶⁰	Udruženja VPŠ	MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata	VPŠ
		Ostale ekološke NVO ¹⁶¹				Planinarska udruženja ¹⁶²		MSP za proizvodnju peleta	
						Lokalna gljivarska udruženja ¹⁶³		MSP za proizvodnju drvenog uglja- ćumura	

Izvor: original

¹⁵⁹ REC Srbija je bila aktivna u periodu sprovođenja istraživanja

¹⁶⁰ Lovačko udruženje „Srna“, Majdanpek; Lovačko udruženje „Krupanj“, Krupanj; Lovačko udruženje „Jelen“, Kučevo; Lovačko udruženje „Srndać“, Golubac; Lovačko udruženje „Braća Nedić“, Valjevo; Lovačko udruženje „Đerdap“, Donji Milanovac; Lovačko udruženje „Merošina“, Merošina.

¹⁶¹ Podrazumevaju se različite NVO lokalnog karaktera koje se prvenstveno kroz različite projekte i edukativne aktivnosti bave pitanjima zaštite životne sredine, šumarstva i zaštite prirode, kao i klimatskih promena.

¹⁶² Planinarsko društvo „Štubelj“, Kučevo; Planinarsko društvo „Oštra čuka“, Sokobanja; Planinarsko društvo „Magleš“, Valjevo; Planinarsko društvo „Vidlič“, Piroć.

¹⁶³ Udruženje gljivara „Rađevina“, Krupanj; Gljivarsko društvo „Valjevo“, Valjevo.

Tabela P5-1. Identifikovane zainteresovane strane u okviru državne uprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR - Državna uprava i lokalna samouprava (Državna uprava)					
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	34,0	10,573	1	0,001
	Ne	64,0			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	19,6	37,686	1	0,000
	Ne	80,4			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	2,9	91,350	1	0,000
	Ne	97,1			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	3,9	86,627	1	0,000
	Ne	96,1			
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-2. Identifikovane zainteresovane strane u okviru državne uprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
JAVNI SEKTOR - Državna uprava i lokalna samouprava (Državna uprava)													
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	31,0	6,095	1	0,014	38,2	1,882	1	0,170	33,3	3,000	1	0,083
	Ne	69,0				61,8				66,7			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - Uprava za šume	Da	35,7	3,429	1	0,064	6,1	25,485	1	0,000	11,1	16,333	1	0,000
	Ne	64,3				93,9				88,9			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	-	/	/	/	8,8	23,059	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	100,0				91,2				100,0			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	7,1	30,857	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	92,9				97,0				100,0			

Tabela P5-2. Identifikovane zainteresovane strane u okviru državne uprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode prema grupama ispitanika

Zainteresovane strane	JP					LS			NVO				
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
JAVNI SEKTOR - Državna uprava i lokalna samouprava (Državna uprava)													
Ministarstvo omladine i sporta	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	3,7	23,148	1	0,000
Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije	Ne	100,0	/	/	/	100,0	/	/	/	96,3			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-3. Identifikovane zainteresovane strane u okviru lokalne samouprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR - Državna uprava i lokalna samouprava (Lokalna samouprava)					
Gradska uprava	Da	35,9	8,165	1	0,004
<i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i>	Ne	64,1			
<i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspekcijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Da	58,3	2,806	1	0,094
Opštinska uprava	Ne	41,7			
<i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i>	Da	2,9	91,350	1	0,000
<i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspekcijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Ne	97,1			
<i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Da	24,5	26,510	1	0,000
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Ne	75,5			
Mesne zajednice	Da	24,5	26,510	1	0,000
	Ne	75,5			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-4. Identifikovane zainteresovane strane u okviru lokalne samouprave koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
JAVNI SEKTOR - Državna uprava i lokalna samouprava (Lokalna samouprava)													
Gradska uprava	Da	23,8	11,524	1	0,001	26,5	7,529	1	0,006	66,7	3,000	1	0,083
<i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i>	Ne	72,9				73,5				33,3			
<i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>													
Opštinska uprava	Da	61,9	2,381	1	0,123	41,2	1,059	1	0,303	74,1	6,259	1	0,012
<i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i>	Ne	38,1				58,8				25,9			
<i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>													
<i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>													
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Da	-	/	/	/	2,9	30,118	1	0,000	7,4	19,593	1	0,000
	Ne	100,0				97,1				92,6			
Mesne zajednice	Da	19,0	16,095	1	0,000	11,8	19,882	1	0,000	50,0	0,000	1	1,000
	Ne	81,0				88,2				50,0			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-5. Identifikovane zainteresovane strane u okviru javnih ustanova i službi koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR - Javne ustanove i službe (Agencije i zavodi)					
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Da	17,5	45,586	1	0,000
	Ne	82,5			
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Da	4,9	93,971	1	0,000
	Ne	95,1			
Gradski zavodi za javno zdravlje	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			
Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)					
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	26,2	23,311	1	0,000
	Ne	73,8			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	12,5	58,500	1	0,000
	Ne	87,5			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Da	8,7	57,563	1	0,000
	Ne	91,3			

Tabela P5-5. Identifikovane zainteresovane strane u okviru javnih ustanova i službi koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
Osnovne i srednje škole	Da	9,7	66,883	1	0,000
	Ne	90,3			
<i>Ostale ustanove i službe</i>					
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Da	1,9	95,155	1	0,000
	Ne	98,1			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-6. Identifikovane zainteresovane strane u okviru javnih ustanova i službi koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
JAVNI SEKTOR - Javne ustanove i službe													
<i>Agencije i zavodi</i>													
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Da	23,8	11,524	1	0,001	11,8	19,882	1	0,000	14,8	13,370	1	0,000
	Ne	76,2				88,2				85,2			
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Da	-	/	/	/	5,9	26,471	1	0,000	11,1	16,333	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	94,1				88,9			
Gradski zavodi za javno zdravlje	Da	-	/	/	/	0	/	/	/	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	100,0	/	/	96,3				
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>													
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	38,1	2,381	1	0,123	11,8	19,882	1	0,000	25,9	6,259	1	0,012
	Ne	61,9				88,2				74,1			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	28,6	7,714	1	0,005	2,9	30,118	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	71,4				97,1				100,0			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Da	7,1	30,857	1	0,000	8,8	23,059	1	0,000	11,1	16,333	1	0,000
	Ne	92,9				91,2				88,9			
Osnovne i srednje škole	Da	11,9	24,381	1	0,000	8,8	23,059	1	0,000	7,4	19,593	1	0,000
	Ne	88,1				91,2				92,6			
<i>Ostale ustanove i službe</i>													
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Da	-	/	/	/	2,9	30,118	1	0,000	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	97,1				96,3			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-7. Identifikovane zainteresovane strane u okviru JP koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR - Javna preduzeća (JP)					
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>					
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	Da	60,6	5,136	1	0,023
	Ne	39,4			
<i>JP NP</i>					
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	Da	12,6	57,563	1	0,000
	Ne	87,4			
<i>Ostala JP</i>					
JP „Elektroprivreda Srbije“: ogranak HE „Đerdap“, Kladovo i ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	Da	1,9	95,155	1	0,000
	Ne	98,1			
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Da	4,9	83,971	1	0,000
	Ne	95,1			
JVP „Srbijavode“, Beograd	Da	10,7	63,699	1	0,000
	Ne	89,3			
JKP Gradsko zelenilo	Da	19,4	38,534	1	0,000
	Ne	80,6			
JKP Toplane	Da	3,9	87,621	1	0,000
	Ne	96,1			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-8. Identifikovane zainteresovane strane u okviru JP koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
JAVNI SEKTOR - Javna preduzeća (JP)													
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>													
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	Da	40,5	1,524	1	0,217	79,4	11,765	1	0,001	70,4	4,481	1	0,034
	Ne	59,5				20,6				29,6			
<i>JP NP</i>													
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	Da	19,0	16,095	1	0,000	14,7	16,941	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	81,0				85,3				100,0			

Tabela P5-8. Identifikovane zainteresovane strane u okviru JP koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
<i>Ostala JP</i>													
JP „Elektroprivreda Srbije“ ¹⁶⁴	Da	2,4	38,095	1	0,000	2,9	30,118	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	97,6				97,1				100,0			
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Da	2,4	38,095	1	0,000	5,9	26,471	1	0,000	7,4	19,593	1	0,000
	Ne	97,6				94,1				92,6			
JVP „Srbijavode“, Beograd	Da	4,8	34,381	1	0,000	11,8	19,882	1	0,000	18,5	10,704	1	0,001
	Ne	95,2				88,2				81,5			
JKP Gradsko zelenilo	Da	9,5	27,524	1	0,000	29,4	5,765	1	0,016	22,2	8,333	1	0,004
	Ne	90,5				70,6				77,8			
JKP Toplane	Da	4,8	34,381	1	0,000	2,9	30,118	1	0,000	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	95,2				97,1				96,3			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-9. Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - NVO koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
CIVILNI SEKTOR - NVO					
<i>Međunarodne NVO</i>					
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd ¹⁶⁵	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			
<i>Obrazovne NVO</i>					
Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			

¹⁶⁴ Ogranak HE “Đerdap“, Kladovo; Ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta

¹⁶⁵ REC Srbija je bila aktivna u periodu istraživanja, tj. prikupljanja podataka

Tabela P5-9. Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - NVO koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
<i>Ekološke NVO</i>					
Lokalne ekološke NVO ¹⁶⁶	Da	64,7	8,824	1	0,003
	Ne	35,3			
Timočki klub, Knjaževac	Da	3,9	87,621	1	0,000
	Ne	96,1			
<i>Humanitarne NVO</i>					
Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	Da	1,9	95,155	1	0,000
	Ne	98,1			
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>					
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	1,0	100,038	1	0,000
	Ne	99,0			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-10. Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - NVO koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
CIVILNI SEKTOR - NVO													
<i>Međunarodne NVO</i>													
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	2,4	38,095	1	0,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	97,6				100,0	/	/	/	100,0	/	/	/
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	100,0	100,0	/	/	96,3	/	/	/	96,3			
<i>Obrazovne NVO</i>													
Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	100,0	100,0	/	/	96,3	/	/	/	96,3			

¹⁶⁶ Različite lokalne NVO koje nisu direktno imenovane od strane ispitanika

Tabela P5-10. Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - NVO koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
<i>Ekološke NVO</i>													
Lokalne ekološke NVO	Da	54,8	0,381	1	0,537	66,7	3,667	1	0,056	77,8	8,333	1	0,004
	Ne	45,2				33,3				22,2			
Timočki klub, Knjaževac	Da	4,8	34,381	1	0,000	5,9	26,471	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	95,2				94,1				100,0			
<i>Humanitarne NVO</i>													
Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	Da	-	/	/	/	2,9	31,114	1	0,000	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	100,0				97,1				96,3			
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>													
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	3,7	23,148	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				96,3			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-11. Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora - udruženja koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
CIVILNI SEKTOR - udruženja građana					
<i>Udruženja</i>					
Lovačka udruženja	Da	11,7	6,592	1	0,000
	Ne	88,3			
Planinarska udruženja	Da	3,9	87,621	1	0,000
	Ne	96,1			
Lokalna gljivarska udruženja	Da	1,9	95,155	1	0,000
	Ne	98,1			

ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-12. Identifikovane zainteresovane strane u okviru civilnog sektora – udruženja koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
CIVILNI SEKTOR - udruženja građana													
<i>Udruženja</i>													
Lovačka udruženja	Da	14,3	21,429	1	0,000	8,8	23,059	1	0,000	11,1	16,333	1	0,000
	Ne	85,7				91,2				88,9			
Planinarska udruženja	Da	4,8	34,381	1	0,000	-	/	/	/	7,4	19,593	1	0,000
	Ne	95,2				100,0				92,6			
Lokalna gljivarska udruženja	Da	4,8	34,381	1	0,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	95,2				100,0				100,0			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-13. Identifikovane zainteresovane strane u okviru privatnog sektora – privredni subjekti i fizička lica koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR					
Privredni subjekti					
MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata	Da	2,9	91,350	1	0,000
	Ne	97,1			
MSP za proizvodnju peleta	Da	1,9	95,155	1	0,000
	Ne	98,1			
MSP za proizvodnju ćumura	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			
Fizička lica					
VPŠ	Da	1,0	99,039	1	0,000
	Ne	99,0			

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-14. Identifikovane zainteresovane strane u okviru privatnog sektora – privredni subjekti i fizička lica koje obavljaju delatnosti, aktivnosti i radove, ili na drugi način ostvaruju interese u oblasti šumarstva i zaštite prirode

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR													
Privredni subjekti													
MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata	Da	4,8	34,381	1	0,000	2,9	30,118	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	95,2				97,1				100,0			
MSP za proizvodnju peleta	Da	2,4	38,095	1	0,000	2,9	30,118	1	0,000	-	/	/	/
	Ne	97,6				97,1				100,0			
MSP za proizvodnju ćumura	Da	2,4	38,095	1	0,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	97,6				100,0				100,0			
Fizička lica													
VPŠ	Da	2,4	38,095	1	0,000	-	/	/	/	-	/	/	/
	Ne	97,6				100,0				100,0			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-15. Procena uključenosti identifikovanih zainteresovanih strana u problematiku klimatskih promena

Zainteresovane strane		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
JAVNI SEKTOR					
Državna uprava i lokalna samouprava					
<i>Državna uprava</i>					
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	39,0	4,840	1	0,028
	Ne	61,0			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	19,8	36,842	1	0,000
	Ne	80,0			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	3,0	89,356	1	0,000
	Ne	97,0			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	3,0	89,356	1	0,000
	Ne	97,0			
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
<i>Lokalna samouprava</i>					
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Da	31,0	14,440	1	0,000
	Ne	69,0			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Da	57,4	2,228	1	0,136
	Ne	42,6			
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Da	4,0	85,634	1	0,000
	Ne	96,0			
Mesne zajednice	Da	21,8	32,168	1	0,000
	Ne	78,2			
Javne ustanove i službe					
<i>Agencije i zavodi</i>					
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Da	20,2	35,162	1	0,000
	Ne	79,8			
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Da	5,0	81,990	1	0,000
	Ne	95,0			
Gradski zavodi za javno zdravlje	Da	1,0	96,040	1	0,000
	Ne	99,0			
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>					
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	26,7	21,871	1	0,000
	Ne	73,3			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	13,9	52,762	1	0,000
	Ne	86,1			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Da	8,9	68,208	1	0,000
	Ne	91,1			
Osnovne i srednje škole	Da	9,9	64,960	1	0,000
	Ne	90,1			
<i>Ostale ustanove i službe</i>					
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Da	2,0	93,158	1	0,000
	Ne	98,0			
Javna preduzeća					
<i>Javna preduzeća za gazdovanje državnim šumama</i>					
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	Da	55,6	1,222	1	0,269
	Ne	44,4			
<i>JP NP</i>					
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	Da	12,0	57,760	1	0,000
	Ne	88,0			

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR					
Državna uprava i lokalna samouprava					
<i>Državna uprava</i>					
<i>Ostala JP</i>					
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	Da	2,0	93,158	1	0,000
	Ne	98,0			
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Da	4,0	85,634	1	0,000
	Ne	96,0			
JVP „Srbijavode“, Beograd	Da	10,9	61,792	1	0,000
	Ne	89,1			
JKP Gradsko zelenilo	Da	15,8	47,139	1	0,000
	Ne	84,2			
JKP Toplane	Da	4,0	85,634	1	0,000
	Ne	96,0			
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR					
Nevladine organizacije i udruženja građana					
<i>Nevladine organizacije (NVO)</i>					
<i>Međunarodne NVO</i>					
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
<i>Obrazovne NVO</i>					
Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
<i>Ekološke NVO</i>					
Lokalne ekološke NVO	Da	65,0	9,000	1	0,003
	Ne	35,0			
Timočki klub, Knjaževac	Da	4,0	88,615	1	0,000
	Ne	96,0			
<i>Humanitarne NVO</i>					
Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	Da	2,0	93,158	1	0,000
	Ne	98,0			
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>					
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
Udruženja					
<i>Poslovna i profesionalna udruženja</i>					
Lovačka udruženja	Da	8,9	68,208	1	0,000
	Ne	91,1			
Planinarska udruženja	Da	4,0	85,634	1	0,000
	Ne	96,0			
Lokalna gljivarska udruženja	Da	2,0	93,158	1	0,000
	Ne	98,0			
Privredni subjekti					
MSP za seču, privlačenje i transport drvenih asortimenata	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
MSP za proizvodnju peleta	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
MSP za proizvodnju ćumura	Da	1,0	97,040	1	0,000
	Ne	99,0			
Fizička lica					
VPŠ	Da	7,8	72,510	1	0,000
	Ne	92,2			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-16. Procena uključenosti identifikovanih zainteresovanih strana u problematiku klimatskih promena prema grupama predstavnika

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Državna uprava i LS													
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	34,1	4,122	1	0,042	45,5	0,273	1	0,602	38,5	1,385	1	0,239
	Ne	65,9				54,4				61,5			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	35,7	3,429	1	0,064	6,1	25,485	1	0,000	11,5	15,385	1	0,000
	Ne	64,3				93,9				88,5			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	/	/	/	/	9,1	29,091	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	100,0	/	/	/	90,9				100,0	/	/	/
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	4,8	34,381	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	95,2				97,0				100,0	/	/	/
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	100,0	/	/	/	96,2			
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspekcijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Da	19,5	15,244	1	0,000	27,3	6,818	1	0,009	53,8	0,154	1	0,695
	Ne	80,5				72,7				46,2			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspekcijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Da	59,5	1,854	1	0,217	45,5	0,273	1	0,602	69,2	3,846	1	0,050
	Ne	40,5				54,5				30,8			
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Da	/	/	/	/	3,0	29,121	1	0,000	11,5	15,385	1	0,000
	Ne	100,0	/	/	/	97,0				88,5			
Mesne zajednice	Da	14,3	21,429	1	0,000	18,2	13,364	1	0,001	38,5	1,385	1	0,239
	Ne	85,7				81,8				61,5			
Javne ustanove i službe													
<i>Agencije i zavodi</i>													
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Da	23,8	11,524	1	0,001	12,5	18,000	1	0,000	24,0	6,760	1	0,009
	Ne	76,2				87,5				76,0			

Zainteresovane strane		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Da	/	/	/	/	6,1	25,485	1	0,000	11,5	15,385	1	0,000
	Ne	100,0				93,9				88,5			
Gradski zavodi za javno zdravlje	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				96,2			
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>													
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	38,1	2,381	1	0,123	12,1	18,939	1	0,000	26,9	5,538	1	0,019
	Ne	61,9				87,9				73,1			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	28,6	7,714	1	0,005	3,0	29,121	1	0,000	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	71,4				97,0				96,2			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Da	7,1	30,85	1	0,000	9,1	22,091	1	0,000	11,5	15,385	1	0,000
	Ne	92,9	7			90,9				88,5			
Osnovne i srednje škole	Da	11,9	24,38	1	0,000	9,1	22,091	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	88,1	1			90,9				92,3			
<i>Ostale ustanove i službe</i>													
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				92,3			
JP													
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>													
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	Da	36,6	2,951	1	0,086	72,7	6,818	1	0,009	64,0	1,960	1	0,162
	Ne	63,4				27,3				36,0			
<i>JP NP</i>													
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	Da	19,0	16,09	1	0,000	12,1	18,939	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	81,0	5			87,9				100,0			
<i>Ostala JP</i>													
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	Da	2,4	38,09	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	97,6	5			97,0				100,0			
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Da	2,4	38,09	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	97,6	5			97,0				92,3			
JVP „Srbijavode“, Beograd	Da	4,8	34,38	1	0,000	12,1	18,939	1	0,000	19,2	9,846	1	0,002
	Ne	95,2	1			87,9				80,8			
JKP Gradsko zelenilo	Da	2,4	38,09	1	0,000	27,3	6,818	1	0,009	23,1	7,538	1	0,006
	Ne	97,6	5			72,7				76,9			

Zainteresovane strane		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
JKP Toplane	Da	4,8	34,38	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	95,2	1		97,0	96,2							
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR													
NVO i udruženja građana													
<i>Nevladine organizacije (NVO)</i>													
Međunarodne NVO													
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	2,4	38,09	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	97,6	5			100,0	/	/	/	100,0	/	/	/
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd	Da	/				/	/	/	/	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100,0				100,0	/	/	/	96,2			
Obrazovne NVO													
Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100,0				100,0	/	/	/	96,2			
Ekološke NVO													
Lokalne ekološke NVO	Da	54,8	0,381	1	0,537	68,8	4,500	1	0,034	76,9	7,538	1	0,006
	Ne	45,2				31,2				23,1			
Timočki klub, Knjaževac	Da	4,8	34,38	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	95,2	1		97,0	96,2							
Humanitarne NVO													
Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	Da	/	/	/	/	3,0	29,121	1	0,000	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100,0				97,0				96,2			
Organizacije za zastupanje i javnu politiku													
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	3,8	22,154	1	0,000
	Ne	100,0				100,0	/	/	/	96,2			
Udruženja													
<i>Poslovna i profesionalna udruženja</i>													
Lovačka udruženja	Da	9,5	27,52	1	0,000	9,1	22,091	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	90,5	4			90,9				92,3			
Planinarska udruženja	Da	2,4	38,09	1	0,000	3,0	29,121	1	0,000	7,7	18,615	1	0,000
	Ne	97,6	5			97,0				92,3			

Zainteresovane strane		JP				LS				NVO			
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p
Lokalna gljivarska udruženja	Da	4,8	34,38 1	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	95,2				100,0				100,0			
Privredni subjekti													
MSP za seču, privlačenje, transport	Da	2,4	38,09 5	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	97,6				100,0				100,0			
MSP za proizvodnju peleta	Da	2,4	38,09 5	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	97,6				100,0				100,0			
MSP za proizvodnju ćumura	Da	2,4	38,09 5	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	97,6				100,0				100,0			
Fizička lica													
VPŠ	Da	9,5	27,52 4	1	0,000	12,1	18,939	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	90,5				87,9				100,0			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-17. Zainteresovane strane koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskim promenama

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR					
Državna uprava i LS					
<i>Državna uprava</i>					
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	28,4	15,123	1	0,000
	Ne	71,6			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	4,1	65,790	1	0,000
	Ne	95,1			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije -</i> <i>Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	3,7	69,444	1	0,000
	Ne	96,3			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
Ministarstvo pravde	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
<i>LS</i>					
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Da	39,5	3,568	1	0,059
	Ne	60,5			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Da	60,5	3,568	1	0,059
	Ne	39,5			
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Da	3,7	69,444	1	0,000
	Ne	96,3			
Mesne zajednice	Da	33,3	9,000	1	0,003
	Ne	66,7			
Javne ustanove i službe					
<i>Agencije i zavodi</i>					
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Da	13,6	42,975	1	0,000
	Ne	86,4			
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Da	1,2	77,049	1	0,000
Gradski zavodi za javno zdravlje	Ne	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>					
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	17,3	34,679	1	0,000
	Ne	82,7			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	6,2	62,235	1	0,000
	Ne	93,8			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Da	9,9	52,160	1	0,000
	Ne	90,1			
Osnovne i srednje škole	Da	8,6	55,420	1	0,000
	Ne	91,4			
<i>Ostale ustanove i službe</i>					
Javne medijske ustanove	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
JP					
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>					
JP „Srbijašume“ - šumska gazdinstva i šumske uprave	Da	51,9	0,111	1	0,739
	Ne	48,1			

Zainteresovane strane	%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*	
JAVNI SEKTOR					
Državna uprava i LS					
<i>Državna uprava</i>					
<i>JP NP</i>					
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	Da	8,6	55,420	1	0,000
	Ne	91,4			
<i>Ostala JP</i>					
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	Da	4,9	65,790	1	0,000
	Ne	95,1			
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
JVP „Srbijavode“, Beograd	Da	4,9	65,790	1	0,000
	Ne	95,1			
JKP Gradsko zelenilo	Da	11,1	49,000	1	0,000
	Ne	88,9			
JKP Toplane	Da	3,7	69,444	1	0,000
	Ne	96,3			
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR					
NVO i udruženja građana					
<i>NVO</i>					
<i>Međunarodne NVO</i>					
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	2,5	73,198	1	0,000
	Ne	97,5			
<i>Ekološke NVO</i>					
Pokret gorana Srbije	Da	3,7	70,439	1	0,000
	Ne	96,3			
Lokalne ekološke NVO	Da	67,9	10,383	1	0,001
	Ne	32,1			
Timočki klub, Knjaževac	Da	6,2	62,235	1	0,000
	Ne	93,8			
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>					
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
Udruženja					
<i>Poslovna i profesionalna udruženja</i>					
Lovačka udruženja	Da	11,1	49,000	1	0,000
	Ne	88,9			
Planinarska udruženja	Da	3,7	69,444	1	0,000
	Ne	96,3			
<i>Udruženja VPŠ</i>					
Udruženja VPŠ	Da	6,2	62,235	1	0,000
	Ne	93,8			
Privredni subjekti					
MSP za proizvodnju peleta	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
MSP za proizvodnju ćumura	Da	1,2	77,049	1	0,000
	Ne	98,8			
Fizička lica					
VPŠ	Da	4,9	65,790	1	0,000
	Ne	95,1			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-18. Zainteresovane strane koje bi trebalo da budu uključene u problematiku upravljanja klimatskih promena prema grupama predstavnika

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
Državna uprava i LS													
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Da	28,6	5,143	1	0,023	26,7	6,533	1	0,011	30,4	3,522	1	0,061
	Ne	71,4				73,3				69,6			
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Da	3,6	24,143	1	0,000	3,3	26,133	1	0,000	8,7	15,969	1	0,000
	Ne	96,4				96,7				91,3			
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Da	7,1	20,571	1	0,000	/	/	/	/	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	92,9				100,0				95,7			
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Da	3,6	24,143	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	96,4				100,0				100,0			
Ministarstvo pravde	Da	3,6	24,143	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	96,4				100,0				100,0			
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	Da	35,7	2,286	1	0,131	30,0	4,800	1	0,028	56,5	0,391	1	0,532
	Ne	64,3				70,0				43,5			
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Da	64,3	2,286	1	0,131	56,7	0,533	1	0,465	60,9	1,087	1	0,297
	Ne	35,7				43,3				39,1			
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Da	3,6	24,143	1	0,000	/	/	/	/	8,7	15,696	1	0,000
	Ne	96,4				100,0				91,3			
Mesne zajednice	Da	35,7	2,286	1	0,131	26,7	6,533	1	0,011	39,1	1,087	1	0,297
	Ne	64,3				73,3				60,9			
Javne ustanove i službe													
<i>Agencije i zavodi</i>													
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Da	14,3	14,286	1	0,000	10,0	19,200	1	0,000	17,4	9,783	1	0,002
	Ne	85,7				90,0				82,6			
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,7			
Gradski zavodi za javno zdravlje	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,7			

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>													
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Da	21,4	9,143	1	0,002	13,3	16,1 33	1	0,000	17,4	9,783	1	0,002
	Ne	78,6				86,7				82,6			
Institut za šumarstvo, Beograd	Da	7,1	17,286	1	0,000	3,3	26,1 33	1	0,000	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	89,3				96,7				95,7			
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Da	7,1	20,571	1	0,000	10,0	19,2 00	1	0,000	13,0	12,565	1	0,000
	Ne	92,9				90,0				87,0			
Osnovne i srednje škole	Da	7,1	20,571	1	0,000	13,3	16,1 33	1	0,000	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	92,9				86,7				95,7			
<i>Ostale ustanove i službe</i>													
Javne medijske ustanove	Da	/	/	/	/	3,3	26,1 33	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	100,0				96,7				100,0			
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,7			
JP													
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>													
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	Da	25,0	7,000		0,008	66,7	3,33 3	1	0,068	65,2	2,130	1	0,144
	Ne	75,0				33,3				34,8			
<i>JP NP</i>													
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	Da	7,1	20,571	1	0,000	10,0	9,20 0	1	0,000	8,7	15,696	1	0,000
	Ne	92,9				90,0				91,3			
<i>Ostala JP</i>													
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	Da	10,7	17,286	1	0,000	3,3	26,1 33	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	89,3				96,7				100,0			
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Da	/	/	/	/	3,3	26,1 33	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	100,0				96,7				100,0			
JVP „Srbijavode“, Beograd	Da	7,1	20,571	1	0,000	6,7	22,5 33	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	92,9				93,3				100,0			
JKP Gradsko zelenilo	Da	3,6	24,143	1	0,000	20,0	10,8 00	1	0,001	8,7	15,696	1	0,000
	Ne	96,4				80,0				91,3			
JKP Toplane	Da	/	/	/	/	6,7	22,5 33	1	0,000	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	100,0				93,3				95,7			
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR													

Zainteresovane strane	JP					LS				NVO			
	%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			
		χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p	
NVO i udruženja građana													
<i>NVO</i>													
Međunarodne NVO													
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Da	3,6	24,143	1	0,000	3,3	26,133	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	96,4				96,7				100,0			
Ekološke NVO													
Pokret gorana Srbije	Da	3,6	24,143	1	0,000	6,7	22,533	1	0,000	/	/	/	/
	Ne	96,4				93,3				100,0			
Lokalne ekološke NVO	Da	46,4	0,143	1	0,705	66,7	3,333	1	0,068	95,7	19,174	1	0,000
	Ne	53,6				33,3				4,3			
Timočki klub, Knjaževac	Da	10,7	17,286	1	0,000	3,3	26,133	1	0,000	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	89,3				96,7				95,7			
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>													
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,7			
Udruženja													
<i>Poslovna i profesionalna udruženja</i>													
Lovačka udruženja	Da	10,7	17,286	1	0,000	10,0	19,200	1	0,000	13,0	12,265	1	0,000
	Ne	89,3				90,0				87,0			
Planinarska udruženja	Da	10,7	17,286	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	89,3				100,0				100,0			
<i>Udruženja VPŠ</i>													
Udruženja VPŠ	Da	7,1	20,571	1	0,000	6,7	22,533	1	0,000	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	92,9				93,3				95,7			
Privredni subjekti													
MSP za proizvodnju peleta	Da	3,6	24,143	1	0,000	/	/	/	/	/	/	/	/
	Ne	96,4				100,0				100,0			
MSP za proizvodnju ćumura	Da	/	/	/	/	/	/	/	/	4,3	19,174	1	0,000
	Ne	100,0				100,0				95,7			
Fizička lica													
VPŠ	Da	7,1	20,571	1	0,000	/	/	/	/	8,7	15,696	1	0,000
	Ne	92,9				100,0				91,3			

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-19. Preduslovi za uspešnost određene politike upravljanja klimatskim promenama

Preduslovi za uspešnost politike		%	χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Saradnja različitih zainteresovanih strana	Da	40,9	0,727	1	0,394
	Ne	59,1			
Integracija svih mera podrške	Da	27,3	4,545	1	0,333
	Ne	72,7			
Uspostavljanje sistema	Da	18,2	8,909	1	0,003
	Ne	81,8			
Informacione mere	Da	13,6	11,636	1	0,001
	Ne	86,4			
Finansijske mere	Da	13,6	11,636	1	0,001
	Ne	86,4			
Kontrola primene mera	Da	13,6	11,636	1	0,001
	Ne	86,4			
Regulatorne mere	Da	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	95,5			
Usaglašavanje sektorskih politika	Da	4,5	18,182	1	0,000
	Ne	95,5			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original**Tabela P5-20.** Bavljenje problematikom klimatskih promena u okviru nadležnosti

Bavljenje problematikom klimatskih promena	%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*
Da direktno	30,1	31,301	2	0,000
Da indirektno	57,3			
Ne	12,6			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original**Tabela P5-21.** Postojanje organizacionih jedinica koje se bave pitanjima klimatskih promena

Organizacione jedinice koje se bave klimatskim promenama	%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*
Da direktno	13,3	20,467	2	0,000
Da indirektno	34,4			
Ne	52,2			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original**Tabela P5-22.** Potreba za uključivanjem problematike klimatskih promena u rad organizacije

Uključivanje problematike klimatskih promena u rad organizacije	%	χ^2 test značajnosti proporcija		
		χ^2	df	p*
Da	97,9	89,465	1	0,000
Ne	2,1			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Tabela P5-23. Način sprovođenja mera podrške za prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena

Mere podrške	%		χ^2 test značajnosti proporcija		
			χ^2	df	p*
Radionice	Da	41,6	2,528	1	0,112
	Ne	58,4			
Konferencije	Da	38,6	4,545	1	0,033
	Ne	61,4			
Seminari	Da	47,2	0,281	1	0,596
	Ne	52,8			
Stručne konsultacije	Da	15,7	41,809	1	0,000
	Ne	84,3			
Izrada i izvođenje projekata	Da	39,3	4,056	1	0,044
	Ne	60,7			
Istraživačke aktivnosti	Da	1,1	85,045	1	0,000
	Ne	98,9			
Izrada studija i planova	Da	31,7	13,554	1	0,000
	Ne	68,3			
Pošumljavanje i radovi u šumi	Da	35,6	8,327	1	0,004
	Ne	64,4			
Tehnička podrška	Da	4,5	73,719	1	0,000
	Ne	95,5			
Operativna podrška	Da	2,2	81,180	1	0,000
	Ne	97,8			

Napomena:

*ukoliko je p <0,05 postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

Pregled P5-3. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Identifikovane zainteresovane strane	
JAVNI SEKTOR	
Državna uprava i LS	
Institucije/organizacije	Nadležnosti
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom</i> <i>Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	Usaglašavanje i/ili izrada strategija, politika i zakona zaštite okoliša, prirode, klimatskih promena i drugi povezani poslovi
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	Usaglašavanje i/ili izrada strategija, politika i zakona šumarstva sa strategijom adaptacije na klimatske promene
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	Prilagođavanje i/ili izrada strategija, politika i zakona energetike, klimatskih promena i korišćenja OIE
Ministarstvo unutrašnjih poslova <i>Sektor za vanredne situacije</i>	Organizovanje i sprovođenja mera zaštite i spasavanja ljudi materijalnih i kulturnih dobara i životne sredine od elementarnih nepogoda
Ministarstvo omladine i sporta <i>Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije</i>	Programi i projekti podrške mladima u vaspitanju, obrazovanju, zdravlju i participaciji
Ministarstvo pravde	Priprema i primena propisa krivičnih sankcija, uključujući ilegalne aktivnosti seče šuma
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor</i>	Izrada i priprema lokalnih akcionih planova za zaštitu životne sredine, poslovi zaštite prirode, inspeksijski nadzor zaštite životne sredine
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	Priprema i realizacija lokalnih akcionih planova za zaštitu životne sredine, obezbeđenje kontrole i inspeksijski nadzor zaštite životne sredine,

Pregled P5-3. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

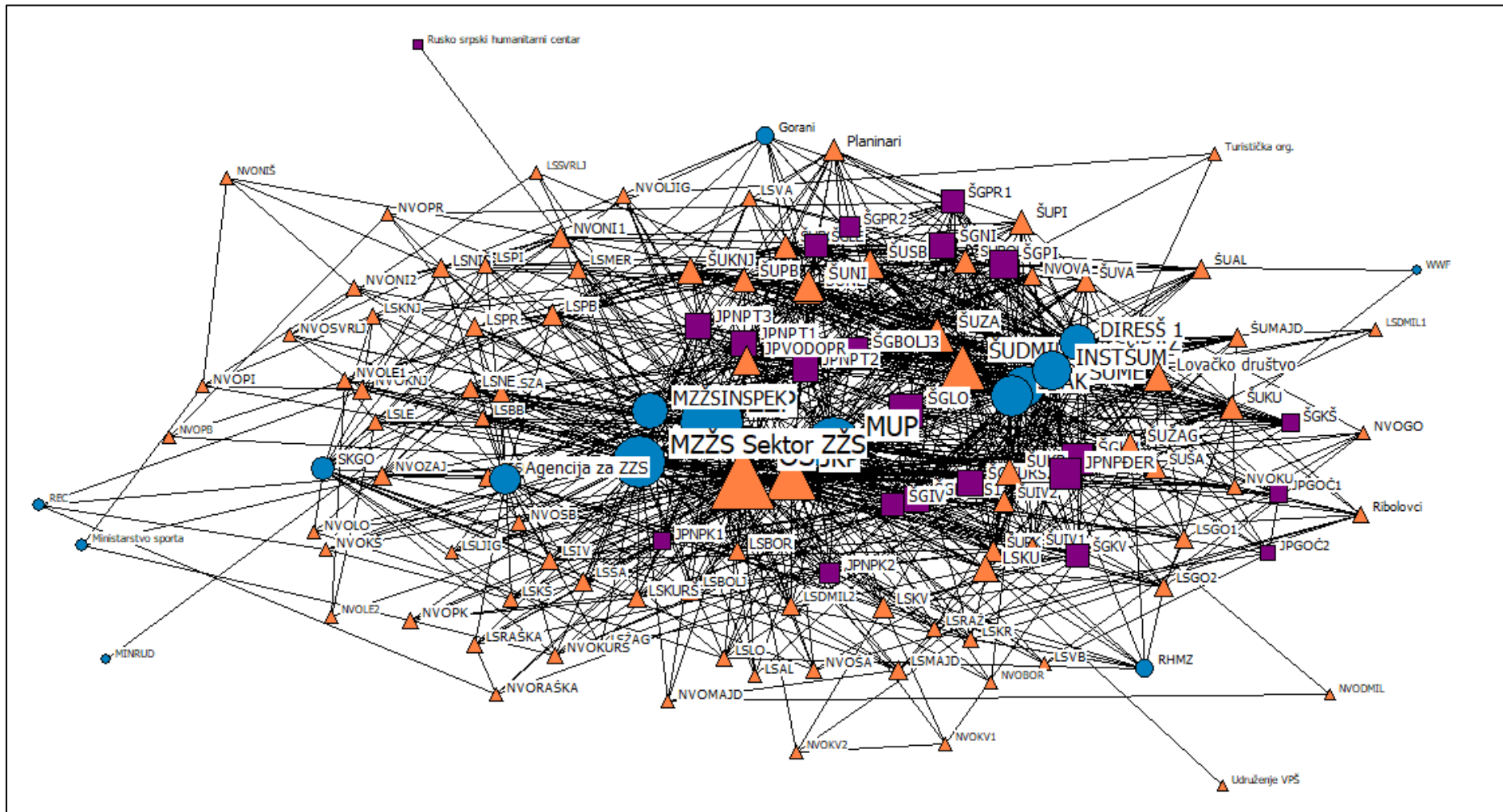
Identifikovane zainteresovane strane	
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	Rukovođenje i koordinacija mera zaštite i spasavanja ljudi materijalnih i kulturnih dobara i životne sredine od elementarnih nepogoda,
Mesne zajednice	Realizacija akcija i programa zaštite životne sredine
Javne ustanove i službe	
<i>Agencije i zavodi</i>	
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	Monitoring stanja biodiverziteta, davanje smernicama za održivo upravljanje zaštićenim područjima, primena međunarodnih konvencija, istraživački rad
Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije, Zaječar	Izrada i sprovođenje strategija regionalnog razvoja, podrška regionalnoj i međuopštinskoj saradnji, sprovođenje lokalnih projekata po pitanju zaštite životne sredine i klimatskih promena
Gradski zavodi za javno zdravlje	Priprema, planiranje i realizacija programa za praćenje stanja i očuvanja životne sredine; utvrđivanje i sprovođenje mera u elementarnim i drugim većim nepogodama i vanrednim prilikama;
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (Fakulteti, škole i instituti)</i>	
Univerzitet u Beogradu - Šumarski fakultet	Istraživački rad, edukacija i obrazovanje u šumarstvu u vezi sa klimatskim promenama
Institut za šumarstvo, Beograd	Istraživački rad u šumarstvu, zaštiti prirode, životnoj sredini i sl. u vezi sa klimatskim promenama
Univerzitet u Beogradu - Biološki fakultet	Istraživački rad, edukacija i obrazovanje u životnoj sredini i zaštiti prirode u vezi sa klimatskim promenama
Osnovne i srednje škole	Edukacija i obrazovanje po pitanju zaštite životne sredine, zaštite prirode u vezi sa klimatskim promenama
<i>Ostale ustanove i službe</i>	
Javne medijske ustanove	Javno informisanje, objavljivanje različitih medijskih sadržaja u vezi sa problematikom klimatskih promena
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	Promocija zaštite biodiverziteta i zaštite prirode kroz turističku ponudu
JP	
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>	
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	Održivo gazdovanje šumama, istraživanje načina gazdovanja šuma i uticaj klimatskih promena
<i>JP NP</i>	
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac.	Upravljanje zaštićenim područjima, uticaj klimatskih promena na zaštićena područja
<i>Ostala JP</i>	
JP „Elektroprivreda Srbije“ ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	Prenos i distribucija električne energije, prihvatanje poplavnog talasa, mere poboljšanja efikasnog korišćenja vodnih resursa
JP „Putevi Srbije“, Beograd	Prepoznavanje i sprečavanje, odnosno umanjenje negativnih uticaja kojima put ugrožava okolinu, preduzimanje inicijativa u cilju poboljšanja energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije
JVP „Srbijavode“, Beograd	Uređenje vodotoka i zaštita od štetnog dejstva voda, sprovođenje odbrana od poplava, izvođenje mera i radova za zaštitu od bujica
JKP Gradsko zelenilo	Uređenje i održavanje zelenih javnih površina, uređenje i održavanje okoline, upravljanje otpadom
JKP Toplane	Prenos i distribucija električne i toplotne energije, gasa, mere poboljšanja efikasnog korišćenja energetskih resursa, uključujući i OIE
JAVNI SEKTOR	
NVO i udruženja građana	
NVO	
<i>Međunarodne NVO</i>	
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija (WWF Srbija), Beograd	Podizanje svesti javnosti i širenje informacija i znanja o zaštiti prirode, biodiverziteta, životne sredine u vezi sa klimatskim promenama

Pregled P5-3. Zbirni pregled identifikovanih zainteresovanih i njihove nadležnosti u upravljanju klimatskim promenama

Identifikovane zainteresovane strane	
Kancelarija regionalnog centara za životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC Srbija), Beograd	Širenje i razmena informacija i podrška učešća javnosti u procesu odlučivanja o životnoj sredini u Centralnoj i Istočnoj Evropi, uključujući i aspekte klimatskih promena
<i>Obrazovne NVO</i>	
Istraživačka stanica Petnica, Valjevo	Razvoj naučne kulture i obuka nastavnika u novim tehnikama, metodama i sadržajima u oblasti nauke i tehnologije, uključujući i problematiku korišćenja OIE i klimatskih promena
<i>Ekološke NVO</i>	
Pokret gorana Srbije	Aktivnosti pošumljavanja, ozelenjavanja, edukativni rad sa omladinom na unapređenju životne sredine i podizanju ekološke svesti, uključujući i problematiku klimatskih promena
Lokalne ekološke NVO	Podizanje svesti javnosti o zaštiti prirode, zaštiti životne sredine u vezi sa klimatskim promenama
Timočki klub, Knjaževac	Podizanje svesti javnosti o zaštiti prirode, zaštiti životne sredine u vezi sa klimatskim promenama
<i>Humanitarne NVO</i>	
Srpsko Ruski humanitarni centar, Niš	Učešće, obuka i usavršavanje u aktivnostima prevencija i uklanjanja vanrednih situacija
<i>Organizacije za zastupanje i javnu politiku</i>	
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	Podržavanje razvoja lokalnih samouprava kroz obuke, stručno usavršavanje, uključujući i aspekte zaštite životne sredine i klimatskih promena
Udruženja građana	
<i>Poslovna i profesionalna udruženja</i>	
Lovačka udruženja	Zaštita i lov divljači, okupljanje, organizovanje i sprovođenje delovanja svih građana zainteresovanih za zaštitu prirode, biljnog i životinjskog sveta, kao i ekološku zaštitu prirodne sredine
Planinarska udruženja	Sportske delatnosti, podrška razmeni informacija i uvećanje svesti javnosti o zaštiti životne sredine u vezi sa klimatskim promenama
Lokalna gljivarska udruženja	podrška razmeni informacija i uvećanje svesti javnosti o ekološkoj svesti, flori i fauni, u vezi sa klimatskim promenama
<i>Udruženja VPŠ</i>	
Udruženja VPŠ	Podsticanje razmene informacija i implementacije projekata u vezi sa održivim gazdovanjem šuma,
Privredni subjekti	
MSP za seču, privlačenje i transport drvnih sortimenata	Seča, privlačenje i transport drvnih sortimenata
MSP za proizvodnju peleta	Iskorišćavanje drvene mase, izrada paleta
MSP za proizvodnju ćumura	Iskorišćavanje drvene mase, proizvodnja drvenog uglja
Fizička lica	
VPŠ	Primena mera gazdovanja šuma utvrđenih zakonom, mere zaštite i sanacije šuma

Izvor: original

Grafikon P5-1. Prikaz celokupne mreže saradnje zainteresovanih strana u upravljanju klimatskim promenama

Tabela P5-24. Pregled pripadnosti organizacija centralnom čvoru u odnosu na nivo upravljanja za celu mrežu i prema oblicima saradnje

Oblik saradnje Nivo upravljanja	Cela mreža	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3	Grupa 4	Grupa 5	Grupa 6	Grupa 7
	Pripadnost centralnom čvoru (%)							
Nacionalni nivo	30	20	18	/	24	28	25	50
Regionalni nivo	27,5	30	52	20	11	33	/	
Lokalni nivo	42,5	50	30	80	65	39	75	50

Tabela P5-25. Ocena uspešnosti saradnje

Zainteresovane strane	Aritmetička sredina	Standardna devijacija (σ)
Državna uprava		
Ministarstvo zaštite životne sredine <i>Sektor za upravljanje životnom sredinom i Sektor za predostrožnost i nadzor životne sredine</i>	4,59	0,68
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede <i>Uprava za šume</i>	4,50	0,93
Ministarstvo rudarstva i energetike <i>Sektor za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije - Odsek za obnovljive izvore energije</i>	4,04	1,23
Ministarstvo unutrašnjih poslova - Sektor za vanredne situacije	4,19	1,15
LS		
Gradska uprava <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležna za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i>	4,13	1,33
Opštinska uprava <i>Odeljenja i odseci nadležna za poslove zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja, odseci i službe nadležni za inspeksijski nadzor zaštite životne sredine</i> <i>Odeljenja i odseci nadležna za ekonomski razvoj</i>	4,17	1,19
Gradski štabovi i opštinska odeljenja za vanredne situacije	4,17	1,19
Mesne zajednice	4,07	1,23
Javne ustanove i službe		
<i>Agencije i zavodi</i>		
Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd	4,57	0,59
Gradski zavodi za javno zdravlje	3,97	1,25
<i>Obrazovne i istraživačke organizacije (fakulteti, škole i instituti)</i>		
Univerzitet u Beogradu-Šumarski fakultet	4,12	1,17
Institut za šumarstvo, Beograd	4,18	1,14
Osnovne i srednje škole	4,54	0,68
<i>Ostale ustanove i službe</i>		
Javne medijske ustanove	3,80	1,18
Turističke organizacije jedinica lokalne samouprave	3,53	1,27
JP		
<i>JP za gazdovanje državnim šumama</i>		
JP „Srbijašume“-šumska gazdinstva i šumske uprave	4,51	0,59
<i>JP NP</i>		
JP „NP Tara“, Bajina Bašta; JP „NP Kopaonik“, Kopaonik; JP „NP Đerdap“, Donji Milanovac	4,66	0,49
<i>Ostala JP</i>		
JP „Elektroprivreda Srbije“, ogranak HE „Đerdap“, Kladovo; ogranak Drinsko-Limske HE, Bajina Bašta	4,02	1,21
JP „Putevi Srbije“, Beograd	3,75	1,29
JVP „Srbijavode“, Beograd	3,72	1,27
JKP Gradsko zelenilo	4,18	1,11
PRIVATNI I CIVILNI SEKTOR		
NVO i udruženja građana		
<i>NVO</i>		
Svetska organizacija za prirodu Adria-Srbija; (WWF Srbija), Beograd	4,02	1,22
Pokret gorana Srbije	4,47	0,95
Lokalne ekološke NVO	4,21	0,96

Tabela P5-25. Ocena uspešnosti saradnje

Zainteresovane strane	Aritmetička sredina	Standardna devijacija (σ)
Timočki klub, Knjaževac	4,47	0,79
Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), Beograd	4,66	0,64
Udruženja		
<i>Poslovna i profesionalna udruženja</i>		
Lovačka udruženja	4,06	1,16
Planinarska udruženja	3,68	1,28
Udruženja VPS	3,82	1,23
Privredni subjekti		
MSP za proizvodnju peleta	3,0	1,10
MSP za proizvodnju ćumura	3,0	1,10
Fizička lica		
VPS	3,48	1,19

Izvor: original

Tabela P5-26. Učestalost saradnje prema načinu saradnje

Način saradnje		Dnevno			Nedeljno			Mesečno			Kvartalno			1-2x godišnje								
		%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija			%	χ^2 test značajnosti proporcija							
			χ^2	df	p*		χ^2	df	p		χ^2	df	p		χ^2	df	p	χ^2	df	p		
Sanacija nakon pojave ledoloma, poplava i požara	Da	66,7	5,33	1	0,021	31,3	6,75	1	0,009	2,1	1,53	1	0,216	-	/	/	/	-	/	/	/	
	Ne	33,3				68,8				97,9				100,0								
Edukacija (radionice, seminari) i stručne konsultacije	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	43,6	/	/	/	42,6	2,085	1	0,149	14,0	48,26	1	0,000	
	Ne	100,0	100,0	56,4	57,4	86,0																
Sadnja, čišćenje otpada i uređenje šuma	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/	20,3	27,96	1	0,000	81,8	31,18	1	0,000	
	Ne	100,0	100,0	100,0	79,7	18,2																
Izrada i implementacija projekata	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/	55,9	0,831	1	0,362	45,8	0,4	1	0,515	
	Ne	100,0	100,0	100,0	44,1	54,2																
Razmena informacija i podataka	Da	22,5	26,97	1	0,000	34,8	8,19	1	0,004	24,7	22,75	1	0,000	15,7	41,80	1	0,000	3,4	77,40	4	1	0,000
	Ne	77,5				65,2				75,3				84,3				96,6				
Konsultacije i rad štabova za vanredne situacije	Da	-	/	/	/	-	/	/	/	-	/	/	/	65,0	1,80	1	0,180	35,0	1,80	1	0,180	
	Ne	100,0	100,0	100,0	35,0	65,0																
Predostrožnost i nadzor životne sredine	Da	-	/	/	/	3,1	28,12	1	0,000	71,0	5,452	1	0,020	29,0	5,452	1	0,020	-	/	/	/	
	Ne	100,0	96,9	29,0	71,0	100,0																

Napomena:

*ukoliko je $p < 0,05$ postoji statistički značajna razlika između posmatranih grupa odgovora

Izvor: original

BIOGRAFIJA

Mirjana Stanišić je rođena 31.08.1971. godine u Loznici. Osnovnu i srednju školu je završila u Beogradu.

Osnovne studije je završila na Univerzitetu u Beogradu - Šumarskom fakultetu 1996. godine, na Odseku za zaštitu od erozije i stekla zvanje diplomiranog inženjera šumarstva za zaštitu od erozije. Nakon osnovnih studija, 2014. godine stekla je, na istom fakultetu, zvanje magistra šumarskih nauka iz oblasti zaštite od erozije. Doktorske studije je upisala školske 2015/2016. godine na modulu Šumarstvo, podmodul Ekonomika i organizacija šumarstva.

U periodu 2002-2003. godine, radila je kao stručni saradnik u Saveznom sekretarijatu za zdravstvo, rad i socijalno staranje, sektoru za životnu sredinu, a u periodu 2003-2005. godine, u Ministarstvu spoljnih poslova Srbije. Tokom 2003. godine, bila je na stručnom usavršavanju u oblasti Šumarske politike i zakonodavstva, na ETH fakultetu u Cirihi, Švajcarska (ETH, Zürich, Switzerland), na katedri za Šumarsku politiku i šumarsku ekonomiju (Professur Forstpolitik und Forstökonomie), kod Prof. Dr. F. Schmithüßen -a.

Bila je učesnik više međunarodnih stručnih i obrazovnih projekata, kao što su: „*To increase capacity of TSWRI to provide high quality training for the human resources in the water sector-Regional Training Sector for Water Resources and Irrigation (RTSWRI)*“, i „*Palestinian-Dutch Academic Cooperation Program on Water*“, finansiranih od strane Holandskog ministarstva spoljnih poslova. Takođe, intenzivno je učestvovala u kreiranju i realizaciji međunarodnih projekata: „*Supporting the integration in Agricultural Curricula of Climate Change concerns at Universities of Agriculture, Hanoi University of Agriculture, Hong Duc University and Hue University of Agriculture and Forestry*“, „*Scientific Leadership and Management Competency Development for Sustainability in the Field of Water Research*“, Regional Training Sector for Water Resources and Irrigation (RTSWRI), Egypt.

Kao autor i koautor, objavila je 22 naučna i stručna rada, a kao stručni saradnik, učestvovala je na izradi različitih studija.

Bila je član IUFRO grupe 9, istraživačka grupe 9.06.00 - Forest Law and Environmental legislation.

Bila je član organizacionog odbora IUFRO Konferencije „*Legal Aspects of European Forest Sustainable Development*“, održane na Zlatiboru, 2005. godine. Učestvovala je na više nacionalnih i međunarodnih naučnih konferencija i stručnih skupova.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ime i prezime autora: Mirjana S. Stanišić

Izjavljujem

da je doktorska disertacija pod naslovom

Organizacija sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima

- rezultat sopstvenog istraživačkog rada;
- da disertacija u celini ni u delovima nije bila predložena za sticanje druge diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova;
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica.

Potpis autora

U Beogradu, _____

_____

**IZJAVA O ISTOVETNOSTI ŠTAMPANE I ELEKTRONSKE VERZIJE
DOKTORSKOG RADA**

Ime i prezime autora: Mirjana Stanišić

Broj indeksa:

Studijski program: Šumarstvo – Bioekonomija, politika i organizacija upravljanja u šumarstvu i zaštiti prirode

Naslov rada: *Organizacija sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima*

Mentor: dr Dragan Nonić, redovni profesor

Izjavljujem da je štampana verzija mog doktorskog rada istovetna elektronskoj verziji koju sam predala radi pohranjenja u **Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu**.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog naziva doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta u Beogradu.

Potpis autora

U Beogradu, _____

_____

IZJAVA O KORIŠĆENJU

Ovlašćujem Univerzitetsku biblioteku „Svetozar Marković“ da u Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu unese moju doktorsku disertaciju pod naslovom:

Organizacija sistema podrške i saradnje u uslovima klimatskih promena, na različitim nivoima upravljanja u šumarstvu i povezanim sektorima

koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sa svim priložima predala sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno arhiviranje.

Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Digitalnom repozitorijumu Univerziteta u Beogradu i dostupnu u otvorenom pristupu mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons) za koju sam se odlučila.

1. Autorstvo (CC BY)
2. Autorstvo - nekomercijalno (CC BY-NC)
3. **Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada** (CC BY-NC-ND)
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima (CC BY-NC-SA)
5. Autorstvo – bez prerada (CC BY-ND)
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima (CC BY-SA)

(Kratak opis licenci je sastavni deo ove izjave).

Potpis autora

U Beogradu, _____

_____

1. **Autorstvo.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrhe. Ovo je najslobodnija od svih licenci.
2. **Autorstvo – nekomercijalno.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.
3. **Autorstvo – nekomercijalno – bez prerada.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela. U odnosu na sve ostale licence, ovom licencom se ograničava najveći obim prava korišćenja dela.
4. **Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca ne dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada.
5. **Autorstvo – bez prerada.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, bez promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela.
6. **Autorstvo – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i prerade, ako se navede ime autora na način određen od strane autora ili davaoca licence i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ova licenca dozvoljava komercijalnu upotrebu dela i prerada. Slična je softverskim licencama, odnosno licencama otvorenog koda.